

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ปริญญาโท
ของ
ไชยรัตน์ ปรานี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
พฤษภาคม 2545
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

371.63

ช/8927

M.B

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

บทคัดย่อ

ของ

ไชยรัตน์ ปราณี่

3 1 ก.ย. 2545

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
พฤษภาคม 2545

ไชยรัตน์ ปรานี. (2545). การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของ
ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (วิจัยและพัฒนาหลักสูตร).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์
ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่, รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
สุรวุฒิ บัดโธสง.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการ
ของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในลักษณะของ
การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งได้ทำการวิจัยในชุมชนแห่งหนึ่ง ใน
อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อเป็น
ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้
วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA) ซึ่งใช้วิธีการ
วิจัย 3 วิธีคือ การศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบลึก

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับความต้องการ
จำเป็น ทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้
วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA) ซึ่งใช้วิธีการ
วิจัย 3 วิธีคือ การศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบลึก

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับ
ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ เป็นขั้นตอนที่นำหลักสูตรที่ผ่านการตรวจสอบ
คุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียนในสถานการณ์จริง ขั้นตอนนี้ใช้วิธีการวิจัย
แบบกึ่งทดลอง (Quasi - experimental research) โดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ One-Group
Pretest-Posttest Design

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ การ
ประเมินหลักสูตรระหว่างการทดลองใช้หลักสูตร (Formative evaluation) และการประเมินหลักสูตร
หลังการทดลองใช้หลักสูตร (Summative evaluation) เพื่อศึกษาว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพเป็นไป

ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาผลกระทบอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร ซึ่งการประเมินหลักสูตรระหว่างการทดลองใช้หลักสูตร ได้ดำเนินการไปแล้วในขั้นตอนการวิจัยที่ 3 และ 4 สำหรับการประเมินหลักสูตรในขั้นตอนนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง(Structured interview)

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนเป็นไปในลักษณะของการมีส่วนร่วมแบบเต็มที่(Full participatory pattern) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ท้องถิ่นมีความต้องการให้โรงเรียนจัดการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเกษตรเป็นอันดับแรก และต้องเป็นการเกษตรที่มีลักษณะเป็นเรื่องของการจัดการทางการเกษตร

2. องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นองค์ความรู้ทางการเกษตรที่เน้นการจัดการทางการเกษตร โดยการผสมผสานระหว่าง องค์ความรู้ที่เป็นสากล และองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่วนที่สองเป็น สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม และความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่นทางด้านจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการรู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และสามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน

3. การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรวิชาโครงการจัดการทางการเกษตร ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ(Interdisciplinary) โดยมีหลักการสำคัญคือ เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

4. การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทักษะการจัดการของนักเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. การประเมินหลักสูตร ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรมีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และทำให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

THE CURRICULUM DEVELOPMENT FOR LOCAL COMMUNITY CONDITIONS AND
NEEDS RELEVANCE THROUGH COMMUNITY PARTICIPATION

AN ABSTRACT
BY
CHAIRAT PRANEE

Presented in partial fulfilment of the requirements
for the Doctor of Education degree in Curriculum Research and Development
at Srinakharinwirot University
May 2002

Chairat Pranee. (2002). *The Curriculum Development for Local Community Conditions and Needs Relevance through Community Participation*. Dissertation, Ed.D (Research and Curriculum Development). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr. Wichai Wongyai, Assoc. Prof. Dr.Somboon Chitapong, Asst. Prof. Dr. Surawut Padthaisong.

The purpose of the research was to develop the curriculum for local community conditions and needs relevance through community participation. The research and development which participatory action research was to adaptation in this study. This research was studied in the secondary school at Aumphur Lankrabue Khumphaengphet province. This research was composed of 5 following steps :

Step one : Analysing the local educational needs for data based curriculum development. The methodology of research was qualitative research by Participatory Rural Appraisal used 3 techniques : the review of document, focus group discussion and indepth interview.

Step two : Studying the body of knowledge and local wisdom which were relevant to local educational needs. This step used qualitative research method by Participatory Rural Appraisal used 3 techniques: the review of document ,focus group discussion and indepth interview.

Step three : Developing local curriculum : taking the local educational needs to use as data base for the curriculum development. This step used Participatory Action Research.

Step four : Implementing local curriculum : taking the curriculum draft being evaluated by expertises. This step used quasi-experimental researched by applying one group pretest-posttest design.

Step five : Evaluating curriculum in two phases : Formative evaluation and summative evaluation to study whether the proficiency of the curriculum agreed to the goal or not including considering the other impacts derived from using the curriculum. Formative evaluation was done in step three and four. This step used structured interview.

Every step of the curriculum development through community participation was full participation pattern. This results of research was as follows :

1. The first priority of local educational need was agricultural management content.

2. Body of knowledge and local wisdom relevant to the conditions and local educational needs were divided into two parts. First : Body of knowledge and local wisdom were relevant to the local educational needs as agricultural management by integrating modern academic and local wisdom. Second : Data of agricultural instruction, students and local needs which improved cognitive domain, critical thinking and application for themselves, family and community.

3. The curriculum development carried on developing the course of agricultural management project. This curriculum was an interdisciplinary curriculum with the principle of relevant way of life and local educational needs. The aims of curriculum were potential in developing themselves and community for self-reliance.

4. The results of curriculum implementation found that : The achievement and appreciation of local posttest were significantly different at .01 level(α .01) above the pretest. The management skills posttest was significantly different at .05 level(α .05) above the pretest.

5. The curriculum evaluation found that : The school administrator, teachers, students, parents, and stakeholders had opinion that the curriculum was effective in accordance with established principles and aims, also good relationship between school and community were developed.

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความเมตตากรุณาอย่างยิ่ง จากรองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดี ทั้งทางด้านวิชาการและการประพฤติปฏิบัติ เป็นแบบอย่างที่ดีงาม สัมกับความเป็นครูของศิษย์อย่างแท้จริง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาจากอาจารย์ทั้งสามท่านเป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.มนัส บุญประกอบ แห่งสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหลักสูตรกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ที่กรุณาเสียสละเวลาเข้าร่วมเป็นกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ในครั้งนี้ และคณาจารย์ในสาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรทุกท่านที่เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ ลีตระกูล สถาบันราชภัฏ เชียงราย อาจารย์ ดร.พิชิต ฤทธิ์จรรยา สถาบันราชภัฏพระนคร อาจารย์ ดร.สุขแก้ว คำสอน สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรขา อรัญวงศ์ สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร และดร.อรสุดา เจริญรัต สำนักราชเลขาธิการ พระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นทั้งผู้เชี่ยวชาญและกัลยาณมิตร ที่ให้คำปรึกษาแนะนำในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ศิริยุพา พูลสุวรรณ และอาจารย์ ดร.ชูศักดิ์ ชัมภลลิขิต ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของนิสิตปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร รุ่นที่ 13 ซึ่งท่านทั้งสองได้ให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดีเสมอมา

ขอขอบคุณรองอธิบดีกรมสามัญศึกษา คุณเจริญ ภัคดีวานิช คุณสนอง นุ่มรักแย้ม หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 และคุณสมพล ดันดีสันติสม ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ที่กรุณาเป็นที่ปรึกษาในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามของการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณผู้อำนวยการและคณาจารย์วิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีกำแพงเพชรทุกท่าน ขอขอบคุณ คุณสมพล แสนคำ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรรมภาคเหนือตอนล่าง คุณบรรจวบ กิจเฟื่องฟู นักวิชาการเกษตร ศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรรมภาคเหนือตอนล่าง คุณไพรัช หวังดี เกษตรจังหวัดกำแพงเพชรและคุณประทีป ธรรมวุฒิ เกษตรอำเภอลานกระบือและเจ้าหน้าที่ทุกคน อาจารย์สมชาย วรรณรัตน์

ศึกษานิเทศก์ ภาควิชาเกษตรกรรม หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 ที่กรุงเทพฯ เสียสละเวลาให้ความร่วมมือและให้แนวคิดทฤษฎีที่เป็นองค์ความรู้ทางด้านการเกษตรเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณผู้อำนวยการโรงเรียนและคณาจารย์โรงเรียนลานกระบือวิทยา โรงเรียน ไทรงามพิทยาคม โรงเรียนราษฎร์ประชาวิทยาคมและโรงเรียนบ่อแก้ววิทยา ที่เป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและให้การสนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งชาวบ้านในชุมชนที่ เป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้จัดการทั่วไป บริษัทมหาชนจำกัดโทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น สำนักงาน สาขาภาคเหนือ ที่กรุงเทพฯ ให้การสนับสนุนสื่อวีดิทัศน์ชุด “สำนึกรักบ้านเกิด” เพื่อใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณพี่ เพื่อนและน้องๆ นิสิตปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร รุ่นที่ 13 ทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือแนะนำให้คำปรึกษา ตลอดระยะเวลาของการศึกษาเล่าเรียน

สุดท้าย คุณูปการใดๆที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องตอบแทนพระคุณ ของคุณพ่อจรรยา และคุณแม่เรียม ปรานี บิดามารดาของผู้วิจัย และบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนและสร้างรากฐานทางการศึกษาให้แก่ผู้วิจัย โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร สิ้นสิริ ซึ่งเป็นครูต้นแบบในอุดมคติของผู้วิจัยและเป็นผู้จุดประกายให้ผู้วิจัยได้เกิดแรงบันดาลใจ พยายาม ขวนขวายศึกษาต่อในระดับดุษฎีบัณฑิตในครั้งนี้

ไชยรัตน์ ปรานี

ปริญญานิพนธ์

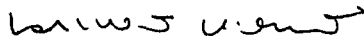
เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ของ

นายไชยรัตน์ ปรานี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพรณี หะวานนท์)

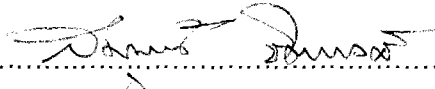
วันที่ 10 เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2545

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

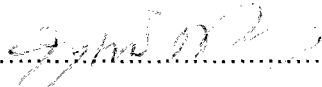
ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

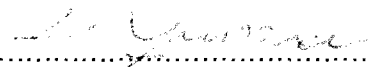
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์)

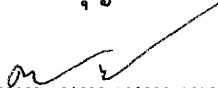
กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรุฒิ ปัดไธสง)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ดร.มนัส บุญประกอบ)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
ทุนงบประมาณแผ่นดิน ปีงบประมาณ 2544
และทุนสนับสนุนการวิจัยของทบวงมหาวิทยาลัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหาการวิจัย.....	11
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	11
ความสำคัญของการวิจัย.....	12
ขอบเขตของการวิจัย.....	12
นิยามศัพท์.....	13
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา.....	18
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา.....	19
แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม.....	49
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน.....	52
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	62
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	63
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	112
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	120
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน.....	133
แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน.....	139
แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ... ..	160
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	170
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา.....	190
ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร.....	196
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	200
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	204
การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น.....	206
การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับ ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น.....	210
การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	212

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
(3) ต่อ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้.....	223
การประเมินผลการใช้หลักสูตร.....	226
4 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น.....	229
ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น.....	229
ข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆของท้องถิ่นชุมชนบ้านลานทอง.....	233
ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น.....	267
ข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับ ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น.....	274
ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านการเกษตร ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น....	275
ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและ ความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น.....	288
5 การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	293
ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	293
การยกร่างหลักสูตร.....	293
การประเมินและปรับปรุงโครงร่างหลักสูตร.....	305
ผลการวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปทดลองใช้.....	308
ผลการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลหลักสูตร.....	316
6 สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	321
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	321
วิธีดำเนินการวิจัย.....	321
สรุปผลการวิจัย.....	324
อภิปรายผลการวิจัย.....	334
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	344
บรรณานุกรม.....	347
ภาคผนวก.....	366

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก ก หลักสูตรและแผนการสอนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทาง การเกษตร.....	367
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ผู้เชี่ยวชาญและคณะกรรมการร่าง หลักสูตร.....	531
ภาคผนวก ค เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	535
ภาคผนวก ง คุณภาพของเครื่องมือ.....	581
ภาคผนวก จ ผลการทดลองใช้หลักสูตรและตัวอย่างโครงงานนักเรียน.....	585
ภาคผนวก ฉ ตัวอย่างหนังสือประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง.....	612
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	619

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ความแตกต่างของคำศัพท์ระหว่างหลักสูตรเดิมและหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน.....	95
2 รูปแบบการประเมินแบบ CIPP.....	108
3 รูปแบบของการบูรณาการ 4 รูปแบบ.....	168
4 โครงสร้างรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร.....	304
5 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการ ทางการเกษตร ก่อนเรียนและหลังเรียน	312
6 การเปรียบเทียบความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน.....	312
7 การเปรียบเทียบทักษะการจัดการของนักเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน.....	313
8 ค่าความยากง่าย(p)และค่าอำนาจจำแนก(r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร.....	582
9 ค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น โดยวิธีการแจกแจง t-distribution.....	583
10 ค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดทักษะการจัดการ โดยวิธีการแจกแจง t-distribution.....	584
11 คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความรู้สึกรักท้องถิ่นและทักษะการจัดการ ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ทดลองใช้หลักสูตร.....	586

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบในการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟ.....	32
2 รูปแบบการพัฒนาของโรงเรียน The core – plus school.....	34
3 ข้อสรุปเชิงทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐาน.....	36
4 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแกนกลางกับหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	68
5 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์.....	74
6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของเชยเลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส.....	77
7 ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและสถาบันสังคมตามแนวคิดของ สมิธ แสตนเลย์ และชอร์.....	78
8 การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ สมิธ แสตนเลย์ และชอร์ โดย รัตนะ บัวสนธ์.....	79
9 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา.....	81
10 ระบบการพัฒนาหลักสูตรของสงัด อุทรานันท์.....	82
11 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่.....	85
12 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น.....	89
13 การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นระดับโรงเรียน.....	90
14 ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาของชุมชนกับหลักสูตรเพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	91
15 แนวทางการจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	93
16 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542.....	94
17 การบรรยายสิ่งที่มุ่งประเมินตามรูปแบบการประเมินของสศศ.....	103
18 การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมินตามรูปแบบการประเมินของสศศ.....	104
19 กระบวนการเปรียบเทียบในรูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้อง.....	111
20 กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	119
21 ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม.....	123
22 กระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาไทย.....	125
23 การจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็ก.....	128
24 การจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็ก เพื่อชุมชน.....	130
25 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอน.....	๑๖

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
26 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเลวิน.....	178
27 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของอัลเลียต.....	180
28 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเอบบัท.....	181
29 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแบบบันไดเวียนของเคมมิส.....	183
30 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของแมคเคอร์แนน.....	185
31 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเบสเชย์.....	187
32 ความสัมพันธ์ของผู้วิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	190
33 แผนที่โดยสังเขปอำเภอลานกระบือ.....	197
34 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	203
35 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	205
36 การดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	222
37 สภาพบ้านพักครูที่ผู้วิจัยเข้าไปพักอาศัยในระหว่างทำการวิจัย.....	230
38 การดำเนินการสนทนากลุ่มกับกลุ่มนักเรียน.....	231
39 การดำเนินการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชน.....	231
40 การสัมภาษณ์แบบลึกกับผู้นำอาวุโสในท้องถิ่น.....	232
41 การสัมภาษณ์แบบลึกกับเกษตรกร.....	232
42 บริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นทุ่งพริกเพ็ง.....	234
43 บริเวณวัดสระแห่งซึ่งพบโครงกระดูกของมนุษย์มากมาย.....	234
44 แผนที่โดยสังเขปของชุมชนบ้านลานทอง.....	236
45 ย่านชุมชนที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย.....	241
46 วงจรการปลูกข้าวนาปีในอดีตของชาวนาในชุมชนบ้านลานทอง.....	243
47 การทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร.....	247
48 การทำการเกษตรในปัจจุบันของเกษตรกร.....	247
49 แหล่งผลิตน้ำมันดิบเพชร.....	249
50 ท่อส่งน้ำมัน ทิวทัศน์ที่เปลี่ยนไปของชุมชนชนบท.....	250
51 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนของคนในเขตชุมชนบ้านลานทอง.....	253
52 งานกีฬาชุมชน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่โยงใยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเอาไว้.....	256
53 การร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนาของชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทอง.....	259
54 วัดในชุมชนบ้านลานทอง ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน.....	259

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
55 สภาพอาคารชั่วคราวของโรงเรียนมัธยมศึกษาในระยะแรก.....	260
56 สภาพทางกายภาพของโรงเรียนลานทองวิทยาในปัจจุบัน.....	261
57 ประเพณีแห่พระรอบหมู่บ้านในวันสงกรานต์.....	264
58 แผนผังระบบการจัดการน้ำของคุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน.....	285
59 ไร่นาสวนผสมของคุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน.....	286
60 ไร่นาสวนผสมของคุณเฉลา บดีรัฐ เกษตรกรดีเด่นระดับประเทศ ปี พ.ศ.2542..	288
61 แผนผังความคิดโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร.....	302
62 รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบเครือข่าย ที่ทำให้เกิดการ เรียนรู้ร่วมกัน.....	303
63 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้.....	313
64 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการศึกษาภาคสนาม.....	314
65 การเรียนรู้โดยการกระทำจริง.....	314
66 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน.....	315
67 เวทีชาวบ้าน ผลงานของการมีส่วนร่วม.....	315
68 ผลงานนักเรียน.....	316

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา นับแต่ที่ได้เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509) เป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาประเทศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการพัฒนาแบบทันสมัย(Modernization) ตามแบบอย่างประเทศทางตะวันตก ผลของการดำเนินการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์หรือทิศทางดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ซึ่งแต่ละด้าน ล้วนมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความคิดของคนไทยเป็นอย่างมาก แนวทางการพัฒนาประเทศได้นำปัญหาต่างๆ มาสู่สังคมไทยดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องมาจากความไม่สมดุลของการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดสภาวะการพึ่งพาทุนและเทคโนโลยีจากภายนอก ส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำลายวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น คนในชนบทพึ่งตนเองได้น้อยลง มีการอพยพหนีความอดอยากยากจน เข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่มากขึ้น อันเป็นต้นเหตุของปัญหาต่างๆ อีกมากมาย ทั้งปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหายาเสพติด ปัญหาเกี่ยวกับระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น สภาพการณ์ที่เป็นปัญหาของประเทศชาติทำให้วิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป มีความเสื่อมสลายของสถาบันครอบครัว สังคมและชุมชน เกิดการขาดการถ่ายทอดการศึกษาและวัฒนธรรมภายในครอบครัวและชุมชนโลกทัศน์ของคนต่อคุณค่าของสิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป มุ่งเน้นการแข่งขัน แสวงหาผลประโยชน์เข้าสู่ตนเองมากยิ่งขึ้น เน้นวัตถุนิยม และยิ่งเมื่อประเทศชาติต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจด้วยแล้ว ปัญหาต่างๆ ได้ทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ประเวศ วะสี (2542 : 103) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นวิกฤตการณ์ทางสังคมที่มีสาเหตุ 2 ประการ คือ การคุกคามจากปัจจัยภายนอกซึ่งเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ของระบบเศรษฐกิจการเงิน และปัจจัยภายใน อันเนื่องมาจากสถาบันหลักทางสังคมของประเทศอ่อนแอ และไม่สามารถแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่ซับซ้อน ซึ่งเกิดขึ้นในยุคนี้ได้ สภาพปัญหาของสังคมไทย ก็เช่นเดียวกัน เป็นเรื่อง que ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันหาทางแนวทางแก้ไข และมีใช้มุ่งเน้นแก้แต่เฉพาะปัญหาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ต้องเป็นการแก้ปัญหาทั้งด้านสังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน

สถาบันการศึกษาได้รับการกล่าวถึงในฐานะเป็นเครื่องมือหรือปัจจัยสำคัญของการแก้ปัญหาและการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ผลจากการประชุมสัมมนาเรื่อง “ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999 – 2000” ได้มีนักวิชาการหลายท่าน เช่น สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ เอกวิทย์ ณ ถลาง ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ และเสรี พงศ์พิศ เป็นต้น ได้เสนอแนวความคิดว่ายุทธศาสตร์ที่สำคัญในการแก้ปัญหาของประเทศไทยได้ คือต้องปฏิรูปการศึกษาให้มีคุณภาพ ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ให้กับสังคม ให้กับเยาวชน และให้กับคนไทย (มติชนรายวัน. 2542 : 12 – 13) จะเห็นได้ว่า สังคมยังมีความคาดหวังต่อการจัดการศึกษาว่า น่าจะเป็นคำตอบหรือทางออกของปัญหาต่างๆ ของชาติบ้านเมืองนั้นได้ ประกอบกับทิศทางของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นในเรื่องการกระจายอำนาจให้องค์กรท้องถิ่น ชุมชน และบุคคลมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตนเอง ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 76 และ มาตรา 78 ในส่วนของการจัดการศึกษาก็เช่นเดียวกัน แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจทางการศึกษาปรากฏอยู่ ทั้งในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ตามมาตรา 43 ได้ระบุไว้ว่า (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2541 : 14 – 15)

“บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐ ต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีรายละเอียดปรากฏอยู่ตามมาตราต่างๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 6 – 16)

“มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

- 1) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- 2) มีการกระจายอำนาจลงไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น

.....
 5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆมาใช้ในการจัดการศึกษา

6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นๆ

มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการดังต่อไปนี้

.....
 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดการกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน”

และที่ปรากฏอยู่ในหลักการของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ข้อที่ 3 และ 4 ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปว่า ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมภายนอกชุมชนต้องประสานควบคู่ไปกับความรู้ความเข้าใจ และคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการท้องถิ่น และการประสานความร่วมมือร่วมกันในชุมชน ให้เกิดความสมดุลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ในแผนพัฒนาการศึกษาฉบับนี้ยังได้ระบุถึงแนวการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้อย่างชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2535 : 7, 23 – 26) ✓

จากทิศทางการพัฒนาและบทบาทหน้าที่ของกฎหมายและแผนพัฒนาต่างๆ ดังกล่าวนั้น ทำให้ต้องมีการกลับมาทบทวนระบบการจัดการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาของประเทศไทยประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่งดูได้จากศักยภาพของคนไทย ผู้ที่ได้รับการศึกษาและได้มีโอกาสมาทำงานรับใช้ชาติเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศจนก้าวหน้ามาถึงทุกวันนี้ (รุ่ง แก้วแดง. 2542 : 36) แต่ความสำเร็จดังกล่าวยังถือว่ายังไม่ใช่ความสำเร็จที่ยั่งยืนทั้งระบบที่จะแก้ปัญหาของประเทศชาติได้ จึงจำเป็นต้องทบทวน “ระบบการจัดการศึกษา” ของประเทศไทยในปัจจุบันว่า มีปัญหาหรือข้อบกพร่องประการใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ซึ่ง เสน่ห์ จามริก (2537 : 6 - 7) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบการจัดการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ ประการแรก “ระบบโรงเรียน” อันเป็นการจัดการศึกษาที่ทันสมัยนี้เป็นการแยกตัวออกจากการเล่าเรียน “แผนโบราณ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่ผสมผสานกันไปในโรงเรียน วัด และกระบวนการเรียนรู้สำหรับประกอบอาชีพจากภายนอกโรงเรียน จึงยังผลให้ระบบการศึกษาไทยละเลยกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนภายนอกโรงเรียน โดยนัยนี้ระบบการศึกษาสมัยใหม่จึงกลายเป็นการแยกส่วนออกจากชีวิต และสภาพความเป็นจริงนอกโรงเรียน และในขณะเดียวกัน บรรดาวิชาความรู้และกระบวนการเรียนรู้ทั้งหลายของชุมชนชาวบ้านถูกจัดอยู่นอกระบบ ขาดการทำนุบำรุง และพัฒนาให้ทันสมัย ประการที่สอง ระบบการศึกษาที่มีอยู่เป็นระบบเฉพาะกิจ กล่าวคือ มุ่งในด้านการผลิตกำลังคนเป็นหลักเริ่มต้นด้วยการผลิตกำลังคนเข้ารับราชการ แล้วต่อมาขยายวงออกไปตามสาขาอาชีพต่างๆ ทั้งในภาครัฐราชการและภาคธุรกิจเอกชน ปัญหาและผลอันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นเพราะเหตุที่ว่า การผลิตกำลังคนเพื่อสนองความต้องการของภาคเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ ได้กลายเป็นบทบาทและเป้าหมายหลักแต่เพียงด้านเดียวของระบบการศึกษา และประการสำคัญได้กลายมาเป็นค่านิยมที่ครอบงำประชาชนคนไทยต่างพากันมุ่งอาศัยใช้ระบบการศึกษา เป็นบันไดได้เข้าฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ผลคือ การศึกษามีคุณค่าเป็นแต่เพียงเรื่องของการแข่งขัน เอาแพ้เอาชนะ ดังเป็นที่กล่าวขวัญกันถึงว่า เป็นระบบแพ็คตัดออก แทนที่จะเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้และสร้างสรรค์องค์วิชาความรู้ตามอัตภาพของ “พลเมืองทุกคน”

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดและทัศนะของนักวิชาการหลายท่านที่ได้วิเคราะห์วิจารณ์ ระบบการจัดการศึกษาของประเทศไทยไว้สรุปได้ว่า ระบบการจัดการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เหมาะสมสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ซึ่งเน้นอุตสาหกรรมอย่างเดียว โดยละเลยภาคชนบทที่เป็นเกษตรกรรม ทำให้ชนบทอ่อนแอลง ระบบการศึกษามีส่วนส่งเสริมทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุล เป็นการเอาเด็กแยกออกจากความเป็นจริงของชุมชน และการศึกษาก็แยกออกจากความเป็นจริงของสังคมเช่นกัน การเรียนการสอนมุ่งตอบสนองต่อสังคมภายนอกมากกว่าท้องถิ่นหรือชุมชน และมีเป้าหมายที่ค่อนข้างคับแคบ

เนื่องจากมุ่งผลิตคนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและราชการแต่เพียงอย่างเดียว โดยละเลยการสร้างความเป็นพลเมืองดีของสังคม อีกทั้งหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนก็เป็นหลักสูตรที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ (ประเวศ วัชสี. 2531 : 22; นภาพกรณ์ หะวานนท์. 2539 : 22 – 23; สุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ. 2541 : 5; สุรวุฒิ บัดไซสง. 2542 : 99)

จากรายงานการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2538 : 11 – 17) พบว่า ระบบการศึกษาของไทยส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาที่กำหนดจากส่วนกลางไม่สอดคล้องกับทรัพยากร ความต้องการ ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาเพื่อเมืองและธุรกิจมากกว่าเพื่อสังคมชนบท นอกจากนี้ ระบบการศึกษายังไม่ได้สร้างให้คนมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง ไม่ได้ปลูกฝังให้คนรักถิ่นฐานของตน ซึ่ง สีสภากรณ์ นาคกรทรรพ์ (2539 : 54 – 55) ได้วิเคราะห์ระบบการศึกษาไทยว่ามีปัญหาในแง่กรอบความคิดที่ติดอยู่กับโรงเรียน อันเป็นเหตุให้การศึกษาถูกแยกขาดออกจากการพัฒนาในมิติต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ไม่มีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ เหล่านั้น และการที่การศึกษาซึ่งรัฐผูกขาดการจัดการเป็นส่วนใหญ่ ได้กลายมาเป็นสิ่งที่ไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีคิด ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองของชุมชนในท้องถิ่น ทำให้โรงเรียนกลายเป็นสิ่งแปลกแยกในชุมชนมากขึ้น ระบบการศึกษาของไทยไม่ได้พัฒนาระบบใดขึ้นมารองรับความต้องการในการพัฒนาระบบการเรียนรู้อันหลากหลายของชุมชนซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา และที่น่าสังเกต คือ ยิ่งระบบการศึกษาสมัยใหม่เข้าไปถึงชุมชนมากเพียงใด ระบบการเรียนรู้อันหลากหลายยิ่งหายไป

แนวคิดและทัศนะต่างๆ ของนักคิดและนักวิชาการหลายท่าน เป็นดัชนีชี้วัดถึงคุณภาพของระบบการศึกษาของไทยได้บางส่วนหนึ่ง ยังมีข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยและการประเมินของหน่วยงานหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอีกหลายเรื่องที่ยังบ่งบอกถึงลักษณะของการจัดการศึกษาที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (2537 : 6 – 51) ได้ทำการศึกษาวิจัยโดยสังเคราะห์ผลการใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 จากความคิดเห็นของผู้บริหารหรือผู้ช่วยผู้บริหารจำนวน 73 คน และครูผู้สอนจำนวน 72 คน รวม 145 คน จากโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาและโรงเรียนเอกชนทั่วประเทศ ผลการวิจัยได้นำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตร ในเรื่องการจัดวิชาเลือกเสรี

ผู้เข้าประชุมร้อยละ 69 มีความเห็นว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือยังไม่สามารถจัดได้หลากหลายสนองตามความต้องการของผู้เรียนตามที่โครงสร้างระบุไว้ ซึ่งมีเหตุผลต่างๆ กัน คือ ขาดการปรับรายวิชาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น สภาพของโรงเรียนยังไม่พร้อม เจตคติ/ค่านิยม

ของผู้ปกครอง/ชุมชน ต้องการให้เรียนตามความต้องการของตน ซึ่งไม่ตรงกับความสามารถและความถนัดของนักเรียน

2. แนวดำเนินการในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร

2.1 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

แนวดำเนินการเรื่องการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทางด้านวิชาการอย่างเต็มความสามารถ และได้มีโอกาสหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ ผู้เข้าประชุมร้อยละ 44 ให้ความเห็นว่า จัดการเรียนการสอนได้ตามแนวทางนี้ แต่ผลการจัดยังดำเนินการอยู่ในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากแหล่งวิชาการต่างๆ ในชุมชน หรือแหล่งวิชาการในชุมชนมีไม่เพียงพอ

แนวดำเนินการเรื่องการให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชา ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดในการสร้างสรรค์งาน ผู้เข้าประชุมร้อยละ 31 ให้ความเห็นว่า โรงเรียนจัดการเรียนการสอนได้ตามแนวทางนี้ แต่ผู้เข้าประชุมร้อยละ 38 ให้ความเห็นว่า โรงเรียนจัดการเรียนการสอนตามแนวทางนี้ได้บ้างหรือยังไม่เป็นระบบ หรือยังไม่ได้ปรับ เหตุผลคือ ขาดความรู้ ขาดแรงจูงใจในการจัด ขาดความชำนาญ ไม่มีเวลาและโอกาสในการจัดรายวิชาในท้องถิ่นยังมีน้อย

2.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

แนวดำเนินการเรื่องการจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่นในด้านต่างๆ ผู้เข้าประชุมร้อยละ 44 ให้ความเห็นว่า จัดการเรียนการสอนได้ตามแนวทางนี้ แต่ร้อยละ 25 ให้ความเห็นว่า ดำเนินการไม่ได้

แนวดำเนินการเรื่องการให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และรายวิชาที่ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ ผู้เข้าประชุมร้อยละ 31 ให้ความเห็นว่าโรงเรียนจัดการเรียนการสอนได้ตามแนวทางนี้ ร้อยละ 31 ให้ความเห็นว่า โรงเรียนไม่ได้จัด

3. ผลการปฏิบัติตามหลักสูตรในเรื่องการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งผลการสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เข้าประชุมได้ให้ความคิดเห็นถึงองค์ประกอบที่โรงเรียนสามารถปฏิบัติได้และที่ปฏิบัติไม่ได้ ในที่นี้จะนำเสนอในส่วนสำคัญที่โรงเรียนไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้เนื่องมาจากสาเหตุ ต่อไปนี้คือ โรงเรียนไม่พร้อม ขาดบุคลากรผู้สอน ขาดผู้เชี่ยวชาญ ขาดบุคลากรที่มีความรู้และทักษะในการพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการและขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนไม่มีข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ขาดความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญในการจัดทำและมีความเข้าใจผิดว่าเป็นการสร้างรายวิชาใหม่เพียงอย่างเดียว ความต้องการของชุมชนและผู้เรียนต่างกัน ผู้ปกครองไม่สนับสนุน เป็นต้น

ในปีการศึกษา 2537 กรมวิชาการ (2538 : 84 - 85) ได้ทำการประเมินการใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาฉบับปรับปรุง ทั้งมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ผลการประเมินที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น พบว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97.25) มีการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นไปตามจุดเน้นของหลักสูตร ที่มุ่งให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นด้วยวิธีการต่างๆ แต่มีข้อน่าสังเกตว่า การพัฒนาหลักสูตรที่โรงเรียนมัศึกษาดำเนินการอยู่ ไม่มีการพัฒนาด้วยการจัดทำรายวิชาขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า รายวิชาต่างๆที่มีอยู่ในหลักสูตรมีเพียงพอ หรือมีขอบข่ายกว้างขวาง โรงเรียนสามารถนำไปปรับให้เหมาะสมกับสภาพได้ หรืออาจเป็นเพราะว่า โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจหรือขาดความชัดเจน เกี่ยวกับแนวปฏิบัติ ในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรโดยการจัดทำรายวิชาขึ้นมาใหม่

นอกจากนี้ สฤชดี มินตระ (2536 : 163 - 165) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย โดยได้สรุปถึงสภาพการจัดการศึกษาของไทยว่า การจัดการศึกษาในระบบปัจจุบัน ไม่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นเท่าเทียมกันมากขึ้นได้ตามเป้าประสงค์ ซึ่งข้อสรุปสภาพปัจจุบันของระบบการจัดการศึกษา มีลักษณะดังนี้

1. การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาประเทศตามกระแสโลกเท่านั้น แต่มิได้พัฒนาคนตามความหมายของการศึกษาอย่างแท้จริง

2. กระบวนการจัดการศึกษาเป็นแนวเดียวกันทั่วประเทศ ปราศจากความหลากหลายที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนอันหลากหลาย ตามสภาพความเป็นจริงของประเทศได้ ในขณะที่เดียวกันกระบวนการจัดการเรียนการสอนยังมีลักษณะเป็นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาเป็นหลัก ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดสติปัญญาด้วยตนเอง อีกทั้งเนื้อหาวิชาส่วนใหญ่ก็เป็นวิชาที่ไกลตัว ละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงาม ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน จึงเป็นส่วนหนึ่งในการทำลายศักยภาพ จินตนาการของผู้เรียน เพราะเป็นการยึดเยียดเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้เรียน นอกจากนี้ กระบวนการและเนื้อหาวิชาส่วนใหญ่ลอกเลียนมาจากต่างประเทศ ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีเสียมากกว่าจะเป็นสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานของสังคมไทย จึงเป็นการศึกษาแบบลอกเลียนและฟุ้งฟิง ที่ทำให้ประชาชนคนไทยจำนวนไม่น้อยตกเป็นทาสทางความคิดตะวันตก ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

3. ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.1 ขาดความเสมอภาคทางโอกาสด้านการศึกษาเพราะระบบการจัดการศึกษาปัจจุบันเป็นระบบที่ส่งเสริมการแข่งขัน

3.2 เกิดความสูญเปล่าทางการศึกษา เพราะคนเข้าสู่ระบบนี้ ส่วนหนึ่งจะถูกคัดออกจากระบบ และเนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาดังกล่าวมาแล้ว ผู้ที่ยังคงอยู่ในระบบส่วนมากจึงไม่ค่อยมีสติปัญญา ไม่มีคุณภาพเพียงพอที่จะสามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือสังคมได้ ตลอดจนมีความคิดแปลกแยกจากชุมชนไม่สามารถดำรงชีวิตให้ตีเข้ากับชุมชนได้

3.3 เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม คนในภาคราชการและธุรกิจเอกชนเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ สามารถคัดเลือกและดึงดูคนที่มีคุณภาพให้เข้ามาทำประโยชน์ในภาคของตน ทำให้ภาคเกษตรกรรมอ่อนแอลงเพราะขาดคนที่มีคุณภาพ ทั้งๆ ที่ประชาชนทั่วประเทศเป็นผู้แบกรับภาระทุนการศึกษาเสมอเหมือนกัน ในรูปภาษีทางอ้อมแต่กลับไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาโดยเท่าเทียมกัน

3.4 เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆ เช่น ปัญหาแรงงาน ปัญหาโสเภณี ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ แต่ละปัญหาเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม เป็นปัจจัยต่อเนื่องให้เกิดปัญหาที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข

สำหรับผู้วิจัย ได้ทำการวิจัยสำรวจสภาพการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยได้ทำการศึกษาวิจัยในระหว่างที่เรียนวิชา ลส 822 การศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่อง ซึ่งได้สำรวจโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชร ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชร ที่เข้าร่วมโครงการจัดการศึกษาในหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง และโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(รพชส.)ของกรมสามัญศึกษา ในจังหวัดกำแพงเพชร รวมทั้งหมด 10 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการปฏิบัติงานของโรงเรียน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและโรงเรียน ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่วนมากโรงเรียนปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นอยู่ในระดับน้อย (ไชยรัตน์ ปรานี. 2542 : 37 – 43)

จากสภาพการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความคาดหวังว่าจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาให้กับประเทศชาตินั้น คงเป็นไปได้ยาก ถ้าไม่มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาเสียใหม่ ซึ่งกระบวนการทัศน์ในการจัดการศึกษาใหม่นี้ต้องเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชน เป็นการศึกษาที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูและโรงเรียน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

เพื่อเชื่อมประสานความรู้ที่เป็นสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เป็นการศึกษาที่ฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน และชุมชนต้องสามารถควบคุมการจัดการศึกษาได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะการศึกษาที่เหมาะสมนั้นต้องมีความละเอียดอ่อนพอที่จะแปรผันไปได้ตามความแตกต่างของแต่ละชุมชน ด้วยความละเอียดอ่อนเช่นนี้ ไม่มีทางเกิดขึ้นได้จากการคอยควบคุมการศึกษาโดยส่วนกลาง แต่ต้องปล่อยให้ชุมชนได้เข้ามาควบคุมการให้การศึกษาแก่ลูกหลานของตนอย่างแท้จริง (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2531 : 38) การศึกษาที่ฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนตามแนวทางดังกล่าว ยังคงสามารถดำเนินการได้ในชุมชนของสังคมไทย ถึงแม้ว่ากระบวนการพัฒนากระแสหลักของประเทศ ได้ทำให้ความเป็นชุมชนของไทยเสื่อมสลายลงไป แต่ชุมชนในสังคมไทยยังมีได้ถูกทำลายลงอย่างสิ้นซาก ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมีลักษณะพิเศษ 3 ประการ คือ การดำรงอยู่ของแรงเกาะเกี่ยวกันของชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย และระบบรัฐศักดินาและระบบทุนนิยมของไทย มิได้เข้าไปจัดการกับกระบวนการผลิตในระดับหมู่บ้าน ดังเช่นในระบบฟิวคัลของยุโรป เพียงแต่เข้าไปเพื่อมุ่งเอาทรัพยากรเท่านั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540 : 56 – 61) แนวคิดหรือกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน หรือการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แนวความคิดนี้นอกจากจะสอดคล้องกับทิศทางหรือกระบวนการพัฒนาประเทศตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันแล้ว ยังสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการหลายๆท่าน ที่ได้พยายามนำเสนอความคิดดังกล่าวสู่สาธารณะ ดังเช่น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2542 : 56) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับ สภาพการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันว่า มีข้อจำกัดค่อนข้างมาก แต่โดยสรุปแล้ว เป็นการจัดการศึกษาที่ไม่เหมาะกับสภาพของผู้เรียน การจัดการศึกษา ควรเป็นการบูรณาการตามความหมายที่แท้จริงคือ การเติมเต็มทั้งชีวิตเป็นการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ที่เป็นวิชาสาระ กับองค์ความรู้ที่เป็นเรื่องของชีวิตผู้เรียนสำหรับประเวศ วะสี (2542 : 9 – 10) ได้อภิปรายถึงเรื่อง วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า การศึกษาควรใช้ความจริงเป็นตัวตั้ง มิใช่ใช้วิชาเป็นตัวตั้ง แต่ให้เป็นตัวประกอบ และความจริงที่ว่ามี 3 ประการ ได้แก่ ศึกษาให้รู้จักตนเอง ศึกษาให้เข้าใจสภาพแวดล้อม ศึกษาให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และผลจากการประชุมนักศึกษาระดับโลกเรื่อง “การศึกษาเพื่อมวลชน” (Education for All) ในประเทศไทย ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สรุปได้ว่า ต้องมีการระดมความร่วมมือจากทุกฝ่ายจากองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนาและครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับการประชุมสัมมนานักวิชาการตาม “โครงการการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์” ที่จัดโดยธนาคารกสิกรไทย ในปี พ.ศ. 2539 ได้ข้อสรุป ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์และมาตรการในการจัดการศึกษาหลายประการ แต่ที่เกี่ยวข้องกับ

การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามีดังนี้ ด้านวิสัยทัศน์ หลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนควรมุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง มีความเป็นมนุษย์ มุ่งปลูกฝังค่านิยมและคุณธรรม ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดหลักสูตร และควรมีเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษาอย่างกว้างขวาง โรงเรียน วัด ชุมชน ห้างร้าน สื่อมวลชน ร่วมเป็นเครือข่ายในการสร้างปัญญาแก่สังคมไทย ด้านมาตรการ สร้างความเป็นหุ้นส่วนในการจัดการศึกษากับพ่อแม่ พระ ผู้นำทางศาสนา สื่อมวลชน บริษัทและภาคเอกชนอื่นๆ พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ ความเป็นจริงของสังคม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตอบสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ปรับวิธีการเรียนการสอน ให้เด็กสนใจใฝ่รู้ ฝึกปฏิบัติจริง สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสมาชิกในชุมชนร่วมคิดร่วมเรียนรู้ (กมล สุดประเสริฐและสุนทร สุนันท์ชัย. 2541 : 137 – 160)

จากสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลกและสภาพการจัดการศึกษาของประเทศ ตลอดจนวิสัยทัศน์ แผนพัฒนา และข้อกฎหมายต่างๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแล้ว แสดงว่า การจัดการศึกษาของประเทศไทยในยุคปัจจุบัน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น การศึกษาต้องเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมและชุมชน และต้องส่งเสริมขีดความสามารถ ศักยภาพและความเข้มแข็ง ทั้งในระดับตัวบุคคล ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ การศึกษาในลักษณะดังกล่าว จึงถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำไปสู่คุณภาพชีวิตและสังคมที่ดั่งามของมนุษยชาติในที่สุด สำหรับแนวทางที่การดำเนินการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังได้นั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจึงนับเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง โดยเริ่มตั้งแต่การร่วมกำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษา จนถึงการร่วมดำเนินการจัดการศึกษาในชุมชนหรือสังคมของตนเอง โดยชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนทั้งระบบ ซึ่งแตกต่างจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาที่ผ่านมา ที่ชุมชนเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่คอยสนับสนุนช่วยเหลือสถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่ไม่มีโอกาสในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางที่เป็นความต้องการของตนเองได้ นอกจากนี้การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าว ยังสอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่องทฤษฎีใหม่ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งทฤษฎีใหม่ ได้ชี้แนะในเรื่องการจัดการความรู้ว่า ต้องเปลี่ยนค่านิยมหรือกระบวนทัศน์ของสถาบันการศึกษาและประชาชนที่มีต่อความรู้ ให้มองว่า การมีความรู้สำคัญกว่าการมียศถาบรรดาศักดิ์ อำนาจ และความรู้สากลกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่างมีคุณค่า ศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ต้องฟังพาและใช้ร่วมกัน

ตามความเหมาะสมกับกรณี การเสริมสร้างความรู้ต้องทำการวิจัย ทั้งในเชิงสร้างองค์ความรู้ที่เป็นความจริงสากลควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อประยุกต์วิชาการ แก่ปัญหาของแต่ละพื้นที่พร้อมกันไปในลักษณะเกี่ยวพันกัน สถาบันการศึกษาควรให้ความสำคัญและเน้นการร่วมสร้างความรู้และเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ มากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้นวิธีการเรียนรู้อการเรียนการสอนควรใช้ปัญหาชุมชนเป็นศูนย์กลาง มิใช่ใช้องค์ความรู้เป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้โดยมีผู้คนในชุมชนเป็นทั้งครูและผู้เรียน ผู้สอนในสถาบันเป็นเพียงผู้สนับสนุนการเรียนรู้มากกว่าผู้สอนดังที่ปฏิบัติมาแต่เดิม(ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2542 : 54-55)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงวิธีการหรือขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม วิธีการหรือวิถีทางดังกล่าวคงมิใช่ เป็นการดำเนินการที่สุดขั้วไปข้างใดข้างหนึ่ง ดังที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542 : 114 – 115) ได้กล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการวัฒนธรรมชุมชน/ท้องถิ่น ที่ไม่ปฏิเสธสิ่งแปลกปลอมภายนอก และไม่ได้เชิดชูหมู่บ้านและวัฒนธรรมชาวบ้านอย่างแข็งทื่อ แต่เป็นกระบวนการที่เน้นการประสานความร่วมมือกับภายนอกได้อย่างสมดุล กลมกลืน พื้นฟูจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาโดยไม่ตัดชาวบ้านออกจากรากเหง้าของตนเอง และไม่ทำลายความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวบ้านลง เป็นการสร้างความเคารพในศักดิ์ศรี และความเท่าเทียมกันของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของสังคมเมือง หรือระหว่างวิทยาการสากลกับภูมิปัญญาชาวบ้าน/ท้องถิ่น

ปัญหาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ต้องการทำความเข้าใจและตอบคำถามของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา (Educational needs) ของท้องถิ่นมีความต้องการอย่างไร
2. รายละเอียดขององค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นมีอะไรบ้าง
3. การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับ สภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายหลักคือ การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายย่อยๆ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งดำรงอยู่ในท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาของประเทศไทย ในอันที่จะทำให้บุคคลหรือชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และยังเป็นวิถีทางในการแก้ปัญหาของชุมชน อันเป็นผลพวงของการจัดการศึกษาแบบที่ผ่านมา ซึ่งมีลักษณะแปลกแยกออกจากชุมชน นอกจากนี้การวิจัยครั้งนี้จะเป็นแนวทางที่สำคัญแนวทางหนึ่ง ที่ทำให้บุคลากรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จะได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. พื้นที่ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนและโรงเรียนที่จะทำการวิจัย คือ ชุมชนบ้านลานทอง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร และโรงเรียนลานทองวิทยาลัยศึกษาศาสตร์จังหวัดกำแพงเพชร เหตุผลที่เลือกชุมชนและโรงเรียนดังกล่าวเพราะว่า

1.1 ชุมชนบ้านลานทอง เป็นชุมชนที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจและสังคม นับตั้งแต่มีการขุดพบแหล่งน้ำมันดิบที่สำคัญของประเทศ ซึ่งน่าจะส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาในชุมชนนี้

1.2 ชุมชนบ้านลานทอง ได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชนที่มีกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น อันดับที่ 2 ของจังหวัดกำแพงเพชร ประจำปี พ.ศ. 2543

1.3 โรงเรียนลานทองวิทยา เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีประวัติการจัดการเรียน

การสอนที่ดีเยี่ยม เคยได้รับรางวัลโรงเรียนพระราชทาน ประเภทโรงเรียนขนาดกลางของ
เขตการศึกษา 7 ถึง 2 ครั้ง เมื่อปีการศึกษา 2534 และ 2540

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มเข้าไปศึกษาข้อมูลและทำการวิจัยในพื้นที่
เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2543 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ.2545 รวมระยะเวลา 1 ปี 2 เดือน

3. กรอบแนวคิดด้านเนื้อหา ในการพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้ เกิดจากการศึกษา
ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ของผู้วิจัยและคณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัย
และเนื้อหาสาระตามมาตรา 23 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

4. กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคิดและเนื้อหาสาระในเรื่องต่างๆ ที่
ผู้วิจัยใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

- 4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
- 4.2 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น
- 4.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในชุมชนเข้าร่วมในการ
ตัดสินใจกำหนดทิศทางและร่วมดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาด้านต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน
และต่อตนเอง โดยที่ต้องเป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินงานตั้งแต่ การวิเคราะห์
ปัญหา/เป้าหมายการพัฒนา การวางแผนแก้ปัญหา/แนวทางการพัฒนา การดำเนินงาน การ
ประเมินและการรับผลประโยชน์จากการดำเนินการนั้นๆ

ท้องถิ่น หมายถึง ชุมชนที่มีลักษณะของการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่
หรือขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน มีความผูกพันซึ่งกันและกัน อันเป็นผลมาจากการมี
กิจกรรมทางการผลิต มีวิถีการผลิตที่เหมือนกัน หรือใกล้เคียงกัน หรือเกื้อกูลกัน มีกิจกรรมทาง
สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในกลุ่ม และเกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์
ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน และรวมถึงความคิดเห็นทางการเมือง หรือมี
กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งขอบเขตหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ตามลักษณะดังกล่าว
ใช้หลักเกณฑ์การแบ่งอาณาเขตพื้นที่ตามการปกครองท้องถิ่น ในการวิจัยครั้งนี้ ถือว่าเป็น
ชุมชนในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนลานทองวิทยา อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

หลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรรายวิชาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่
ท้องถิ่นและโรงเรียนสร้างหรือพัฒนาขึ้น จากสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา
ของท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการ
พัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและชุมชนได้

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ในชุมชน บุคลากรในสถานศึกษาและผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน โดยมีแนวความคิดพื้นฐานในเรื่องของการมีสิทธิหรือมีโอกาสนในการตัดสินใจ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อตนเอง ด้วยตนเอง และการเชื่อมั่นในพลังของชุมชนที่ยังดำรงอยู่ ตลอดจนทุกฝ่ายที่ร่วมดำเนินการต้องยอมรับในความสามารถและศักดิ์ศรีของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งขั้นตอนในการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น มีดังนี้

1. กำหนดผู้ร่วมดำเนินการวิจัยจากบุคคลที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน และครูอาจารย์ในโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นคณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
2. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันประเมินความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น (Needs Assessment) โดยใช้กระบวนการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA) พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการดังกล่าว เพื่อนำไปวางแผนสร้างและพัฒนาหลักสูตรต่อไป
3. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันกำหนดและคัดเลือกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากตัวแทนของกลุ่มบุคคลต่างๆที่อยู่ในชุมชนเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยอีกครั้งหนึ่ง โดยพิจารณาจากผลการประเมินความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น
4. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานจากการประเมินความต้องการจำเป็น จากขั้นตอนที่ 3
5. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันรวบรวมและคัดเลือก เนื้อหาสาระของหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยใช้องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น บูรณาการกับองค์ความรู้สากลหรือเนื้อหาจากรายวิชาต่างๆ
6. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันเลือกและวางแผนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ วิธีการวัดและประเมิน ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากที่สุด
7. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ตามที่กำหนดไว้ในแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 6
8. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันวัดและประเมิน จากการนำหลักสูตรไปใช้ โดยดำเนินการประเมินทั้งคุณลักษณะของผู้เรียนและกระบวนการดำเนินการใช้หลักสูตร

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึง ตัวแทนของบุคคลในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกให้มาร่วมเป็นผู้ดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้ โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกจากผลการประเมินความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา และปรับจากระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 และแนวความคิดเรื่องกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินของ กูบาและลินคอล์น (Guba & Lincoln, 1989 : 40 - 41) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นตัวแทนหรือเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนั้นๆ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบทางบวกหรือได้รับผลประโยชน์ และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบทางลบหรือเสียประโยชน์

ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น หมายถึง ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาที่ประชาชนในท้องถิ่นควรมีความรู้และทักษะพื้นฐานเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคมในการดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือการศึกษาพื้นฐาน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้หนังสือ การคิดคำนวณขั้นพื้นฐาน ความสามารถในการใช้ภาษา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างง่าย เป็นต้น

2. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและโภชนาการ การจัดการการบ้าน การดูแลเด็ก ผู้ใหญ่ การซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นต้น

3. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในท้องถิ่นและระดับชาติ การสหกรณ์ การพัฒนาชุมชน ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นและของชาติ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นต้น

4. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน และการบริการ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ การตลาด และเทคโนโลยีในการผลิต เป็นต้น

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการประเมินความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในท้องถิ่น โดยใช้การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อการแก้ปัญหา พัฒนาวิถีชีวิตของตนให้ดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสม และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้คน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคม ได้แก่ จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม เป็นต้น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินวิถีชีวิต
 ขึ้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ของคน การบริหารการจัดการองค์กร และการประกอบอาชีพต่างๆ
 เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และศาสนา เป็นต้น

องค์ความรู้สากล หมายถึง องค์ความรู้ที่เป็นวิทยาการและเทคโนโลยี ซึ่งมีพื้นฐานมา
 จากการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นหลัก เน้นในเรื่องของสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือวัตถุธรรม
 เป็นสำคัญ

ประสิทธิภาพของหลักสูตร หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรตามจุดมุ่งหมายของ
 หลักสูตรที่กำหนดไว้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ประสิทธิภาพของหลักสูตรในระหว่างการดำเนินการ แบ่งเป็น

1.1 ประสิทธิภาพของโครงสร้างหลักสูตร โดยมีตัวชี้วัดคือ ความเหมาะสมและ
 ความสอดคล้องขององค์ประกอบของโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งพิจารณาจากผลการประเมินของ
 ผู้เชี่ยวชาญ

1.2 ประสิทธิภาพของการนำหลักสูตรไปใช้ โดยมีตัวชี้วัดคือ

1.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างการจัดการเรียนการสอน ได้แก่
 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน แผนการสอนแต่ละแผน

1.2.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังการจัดการเรียนการสอน ได้แก่

1.2.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการ
 เรียนในเนื้อหาวิชาที่สอดคล้องกับหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น

1.2.2.2 ผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตพิสัย ได้แก่ ความรู้สึกรักท้องถิ่นของ
 นักเรียน

1.2.2.3 ผลสัมฤทธิ์ทางด้านทักษะพิสัย ได้แก่ ทักษะการจัดการของ
 นักเรียน

2. ประสิทธิภาพของหลักสูตรภายหลังการดำเนินการ โดยมีตัวชี้วัดคือความเหมาะสม
 สอดคล้อง ความสำคัญ และความสัมพันธ์ของหลักสูตร ซึ่งพิจารณาจากความคิดเห็นต่อการ
 ดำเนินการใช้หลักสูตรของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและผู้ที่ได้รับผล
 กระทบจากการดำเนินการใช้หลักสูตร

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานทางกรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ โดยนำเสนอเป็น 5 ส่วนด้วยกัน คือ

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวที่อธิบายถึงรูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนในการจัดการศึกษา ซึ่งทำให้การจัดการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและถือเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรแบบล่างสู่บน (Bottom up) และการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community based) เป็นหลักสูตรที่เกิดจากผู้ที่นำหลักสูตรไปใช้ และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้หลักสูตรเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว และเสนอเป็นรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปใช้ในการวิจัยต่อไป

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าว เพื่อใช้เป็นกระบวนการในการดำเนินการวิจัย และการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะว่า แนวคิดพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) และการมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ โดยผู้ปฏิบัติงานเองและเป็นวิธีการที่เป็นวงจรแบบบันไดเวียน (Spiral) จนกว่างานที่ปฏิบัติมีคุณภาพตามที่ต้องการ และเมื่อกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมดำเนินการวิจัย จึงเป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและการปฏิบัติเข้าด้วยกัน รวมทั้งสนองความต้องการและทำให้เกิดความรอบรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันหลายๆ ฝ่าย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานวิจัยดังกล่าว เพื่อต้องการศึกษาผลการวิจัยที่ผ่านมา ว่ามีแนวคิดและข้อเสนอแนะอย่างไรเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

5. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ของอำเภอลานกระบือในครั้งนี้ เพื่อที่จะนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในภาคสนามต่อไป

1. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนในกระบวนการพัฒนานั้น มีแนวคิดหลักซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยชุมชนเป็นผู้มีสิทธิและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดหรือตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด กับแนวคิดที่ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ตามโครงการที่กำหนดโดยรัฐหรือจากบุคคลภายนอก ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดอีกหลายแนวคิดที่จะส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมของชุมชน นั่นคือ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นประชาสังคม (Civil society) ของชุมชน ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่า เป็นการรวมตัวกันของคนในสังคมหรือชุมชนเอง เพื่อดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของพวกเขา และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่า พลวัตแห่งวัฒนธรรมชุมชน หรือศักยภาพของชุมชน เป็นพลังสร้างสรรค์ในอันที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุกล่วงไปด้วยตัวของชาวบ้านหรือชุมชนเอง และการทำให้พลวัตแห่งวัฒนธรรมชุมชนมีศักยภาพในการแก้ปัญหา นั้น ต้องดำเนินการพัฒนาในลักษณะจากล่างขึ้นบนด้วยเช่นกัน ดังนั้นในการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
- 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม
- 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานั้น ต้องศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1.1.1 ความหมายของ “ชุมชน”

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้อย่างสอดคล้องกันหลายท่าน ซึ่งสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ในพื้นที่หรือขอบเขตที่แน่นอน มีวัตถุประสงค์และความสนใจร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และมีความสัมพันธ์กัน (Relationship) ในกิจกรรมต่างๆ ของการดำรงชีวิต ทำให้เกิดระบบหรือรูปแบบของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ รวมกัน (อุทัย หิรัญโต. 2526 : 47 – 48; ชัยนันทน์ วรรณระภา. 2537 : 44 – 45; ชูชาติ พวงสมจิตร์. 2540 : 5)

สำหรับความหมายของ “ชุมชน” ที่มีความหมายในเชิงของกระบวนการที่มีพลวัตนั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2539 : 83) อธิบายความหมายของชุมชนไว้ว่า หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์และคุณค่าร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการรวมตัวกัน มีการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติ และมีการจัดการที่จะทำให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่การมีศักยภาพอันสูงยิ่ง อย่างไม่มีขีดจำกัด ในการแก้ปัญหาทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมืองและวัฒนธรรมพร้อมกันไป

สีลาภรณ์ นาคทรรพ์ (2541 : 236) สรุปว่า ชุมชน มีความหมาย ในเชิงกระบวนการที่มีพลวัต กล่าวคือ ความเป็นชุมชนวัดหรือดูได้จากกิจกรรม หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รวมตัวกันว่ามีลักษณะอย่างไร นั่นคือ ลำพังเพียงการรวมตัวกันของคนในหมู่บ้าน หรือพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด ไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่า ที่นั้นมีความเป็นชุมชนหรือมีองค์กรชุมชน แต่การรวมตัวนั้น ต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ กิจกรรม การมีส่วนร่วมของคนในกลุ่ม และการจัดการกลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ ด้วย

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 42) ได้สรุปว่าความเป็นชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชน จึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคม หรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ฉะนั้นความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่างๆ และมีเครือข่ายที่ซ้อนทับกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชน จึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคม และเป็นที่ยังช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้

และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานความสัมพันธ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน

จากความหมายของ “ชุมชน” ที่นักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้นั้น สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีอาณาเขตแน่นอน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในกิจกรรมต่างๆ ของการดำรงชีวิต ตลอดจนมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และมีพลังของความสัมพันธ์ดังกล่าว ในการจัดการหรือดำเนินการใดๆ ร่วมกันได้อย่างมีศักยภาพ

1.1.2 ความหมายของ “การมีส่วนร่วมของชุมชน”

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation) พบว่ามีการใช้คำที่มีความหมายในลักษณะเดียวกันอยู่ 2 คำคือ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” และ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ถือว่ามีความหมายเหมือนกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนเป็นวิถีทางที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศที่ปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางของประเทศที่พัฒนาแล้วและส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย ดังนั้นการให้ชุมชนหรือประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาจึงเป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

อภิชัย พันธเสน (2541:165) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การมีอำนาจการตัดสินใจที่เน้นในเรื่องอำนาจและการควบคุม โดยการมีกิจกรรมร่วมกันของประชาชน ที่ไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ในทางปฏิบัติคำว่า การมีส่วนร่วมนั้นเป็นผลมาจากการต่อสู้ในรูปธรรมและการขัดแย้งทางสังคม

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 25) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งจบโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และความต้องการ ร่วมคิดและหาวิธีการแก้ปัญหา เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ร่วมวางนโยบาย แผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติจากนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามที่กำหนดไว้ และร่วมควบคุมและประเมินผล

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 99) อธิบายความหมายการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงว่า จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมชนิดที่ประชาชนเป็นตัวตั้งคือเป็นเจ้าของโครงการ ส่วนบุคคลภายนอกนั้นเป็นฝ่ายสนับสนุน ชาวบ้านเป็นผู้วางแผน ดำเนินตามรูปแบบและวิธีการที่ชาวบ้านคุ้นเคยตัดสินใจเมื่อต้องการทางเลือกแบบต่างๆ ในการแก้ปัญหา ภูมิรู้ ภูมิปัญญาและภูมิธรรม รวมทั้ง

ตัวบุคคล ในการระดมความคิดในการแก้ปัญหา ต้องมาจากชุมชนเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งเป็นผู้แก้ไขข้อผิดพลาดหรือความขัดแย้งอันอาจเกิดขึ้นตามวิธีการของตัวเองด้วยและนี่คือแนวทางวัฒนธรรมชุมชน นั่นเอง

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน สร้างโอกาสให้ประชาชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 185) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม ว่าหมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพัน ให้ประจักษ์ว่า เชื่อถือได้ (ความรับผิดชอบ)

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531 : 11 - 14) ได้อธิบายถึง การมีส่วนร่วมว่าต้อง ควบคู่ไปกับความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชนบท อันได้แก่การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การเลือกวิธีและวางแผน ในการแก้ปัญหา การดำเนินงานตามแผน และขั้นสุดท้ายคือการติดตามและประเมินผล

อุ้นตา นพคุณ (2528 : 103 - 105) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับรูปธรรม ว่าหมายถึง "การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงาน เวลา วัสดุในการพัฒนาชุมชน" ส่วนความหมายระดับนามธรรมนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการชี้นำตนเอง (Self direction) มโนภาพแห่งตน (Self concept) ความอิสระในการกำหนดวิถีชีวิตแห่งตน (Self determination or autonomy) และความรู้สึกผูกพันรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Commitment and responsibility)

อคิน ระพีพัฒน์ (2527 : 320) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่เรากำหนดไปแล้ว ว่าเป็นประชาชนมาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนคิดขึ้นมาเอง

เสนห์ จามริก (2531 : 9) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านว่า คือ การพัฒนาตัวเองนั่นเอง ไม่ใช่การมีส่วนร่วมในลักษณะที่ว่า เรียกชาวบ้านมาร่วมโครงการ แล้ววางแผนพัฒนากับทางราชการ แต่ว่าเป็นเรื่องที่ชาวบ้านต้องมีสิทธิและสามารถพัฒนาตัวเอง มีความสามารถเลือกวิถีชีวิตของเขาด้วย แต่การเลือกอย่างนี้ต้องมีฐานของความสามารถในการพึ่งตนเองได้สูงพอสมควร

นรินทร์ แก้วมีศรี (2538 : 25) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. ประชาชนคือผู้ตัดสินใจหรือเป็นผู้กำหนดการพัฒนาอย่างเป็นตัวของตัวเอง
2. การพัฒนานั้นมุ่งเน้นในการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชน เพื่อการพึ่งและการพัฒนาตนเอง
3. กระบวนการพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากประชาชน โดยต้องกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน

ชินรัตน์ สมสืบ(2539 : 49) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมไม่ควรใช้การบังคับหรือก่อตั้งโดยรัฐ แต่ต้องเกิดจากการตระหนักและตัดสินใจของชาวบ้านเอง รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนและสร้างปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วม

ศิริกาญจน์ โกลสุภ(2542 : 15-17) ได้ทบทวนเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วม แล้วสรุปว่าไม่สามารถให้คำจำกัดความของ "การมีส่วนร่วม" ได้อย่างเฉพาะเจาะจง เพราะขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดของการมีส่วนร่วม เป้าหมายและกระบวนการของการพัฒนา ซึ่งสามารถจำแนกความหมายต่าง ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันไว้ดังนี้

1. ด้านการกระจายอำนาจ "การมีส่วนร่วม" หมายถึง การทำให้ประชาชนซึ่งถูกกีดกันออกไป ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรและสังคมร่วมกัน โดยเน้นการใช้ยุทธศาสตร์ที่จะทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมที่กว้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตที่เขาเป็นอยู่ มากกว่าการใช้ยุทธศาสตร์ที่กำหนดมาจากบุคคลอื่น (Hirsch.1990 : 229)

2. ด้านวาทกรรมทางภาษา เป็นการใช้วาทกรรม (Discourse) จากทางการหรือคนข้างนอกนำมาใช้กับชาวบ้านให้ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยปราศจากหลักการของการริเริ่มจากคนในชุมชนเอง

3. ด้านลักษณะของการมีส่วนร่วม เป็นการอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วม โดยจัดลำดับจากความหมายกว้างๆ ไปสู่ความหมายที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งความหมายกว้างๆ ของการมีส่วนร่วมหมายถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินงานของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ ส่วนความหมายที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจง ได้แก่ การที่ให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้ริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายาม และความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและควบคุมทรัพยากร ตลอดจนระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงสภาพของการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแข็งขัน มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมย หรือมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น (โอคเลย์ และมาร์สเดน. 1987 : 19 – 20)

4. ด้านการรวมพลังและทรัพยากร คณะกรรมการบริหารเพื่อประสานงาน เฉพาะกิจในการพัฒนาชนบทขององค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ ความมานะพยายามช่วยกันของบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมพลังความพยายามและทรัพยากรใดๆ ที่เห็นควรนำมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่เขาได้ตั้งใจเอาไว้ โดยนัยนี้ ทำให้เรียกได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการกระทำอย่างแข็งขันที่ผู้ที่มีส่วนร่วม ได้ริเริ่มและลงมือกระทำตามความคิดและวิจารณญาณของตนเอง รวมทั้งเป็นกระบวนการกระทำที่เขาสามารถควบคุมได้

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 138 – 139) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม ว่ามีความหมาย 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้

และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็น ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff. 1977 : 6) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในทัศนะของการพัฒนาชนบทว่า "การมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วย การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน 4 ประการ คือ (1) การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทำอะไร และทำด้วยวิธีการอย่างไร (2) มีส่วนในการดำเนินโครงการตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ (3) มีส่วนแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา และ (4) มีส่วนในการประเมินโครงการ

จากการศึกษาความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้การอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เฉพาะเจาะจงลงไปนั้นเป็นเรื่องที่ยาก ทั้งนี้อยู่ที่ฐานความคิดของการมีส่วนร่วม เป้าหมายและกิจกรรมของการพัฒนาต่างๆ ว่ามีเป้าหมายอย่างไร แนวความคิดในการมีส่วนร่วมของชุมชน จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ นั่นคือ แนวคิดที่ถือว่าการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการดำเนินงานซึ่งเกิดจากการคิดหรือริเริ่มจากคนภายนอกหรือรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วมในโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ เป็นการให้ความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับแนวคิดอีกแนวคิดหนึ่งก็คือ เป็นการมีส่วนร่วมที่ทุกคนมีสิทธิและความเท่าเทียมกันในการคิด ริเริ่ม ตัดสินใจหรือกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินการต่างๆ ด้วยตนเอง ควบคุมและดำเนินการต่างๆ และรับผิดชอบต่อผลการดำเนินการนั้นๆ ตลอดจนเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งแนวคิดหลังนี้ ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน และเป็นแนวคิดที่แพร่หลายและมีอิทธิพลอยู่ในกระแสของการพัฒนาในปัจจุบันนี้เป็นอย่างมาก

1.1.3 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

อุนดา นพคุณ (2528 : 101 – 110) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนในการพัฒนาว่า ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) รัฐบาล นักวิชาการ และนักพัฒนา ต่างให้ความสนใจเป็นพิเศษ

ของเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's participation) ในกระบวนการพัฒนาไม่ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนชนบทหรือชุมชนแหล่งเสื่อมโทรม ได้เน้นย้ำว่า งานพัฒนาจะบรรลุเป้าหมายหรือไม่นั้น ต้องอาศัยหลักการ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523 : 12) ได้กล่าวว่า “เมื่อการพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลง ที่ประชาชนจงใจก่อขึ้น ก็จำเป็นอยู่เองที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงนี้”

พัชนี สุจ้านงค์ และคนอื่นๆ (2524 : 22) ยังได้ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญและมีความจำเป็นมาก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชน ประชาชนควรมีส่วนร่วมตามกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมในการปฏิบัติทุกระยะ

นอกจากนี้ ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 24 – 30) ได้มองความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแง่ของการบริหารว่า มีความสำคัญ ดังนี้

1. ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ประชาชนมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
3. การดำเนินโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น
5. ช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

เฮิร์ช (Hirsch.1990 : 185 – 186) ได้อธิบายถึงประโยชน์หรือคุณค่าของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่ามี 3 ประการ คือ ประการแรก ด้านบริบท (Context) การมีส่วนร่วมเป็นการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนอย่างแท้จริงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิผล ประการที่สอง ด้านการปฏิบัติ (Practical) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้คนในท้องถิ่นรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาและทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้ความสามารถของตนในการร่วมกันทำงาน ทั้งในรูปของความคิด การตัดสินใจ และการกระทำอย่างเต็มที่ รวมทั้งมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และต้องการร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มากกว่าการนำโครงการที่กำหนดทุกอย่างจากภายนอกชุมชนมาเรียบร้อยแล้ว และนำมาใช้ในชุมชนซึ่งจะทำให้คนในชุมชนปฏิเสธและหลีกเลี่ยงที่จะให้ความร่วมมือ ประการที่สาม ด้านจิตใจ

(Moral) การมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า ตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้อง และส่งผลต่อวิถีชีวิตของตนเอง

ประกอบ คูปรัตน์ (2528 : 81 – 95) ได้อธิบายให้เห็นความสำคัญหรือคุณประโยชน์ของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้ว่า ปัญหาของการจัดการศึกษาที่มีได้ตอบสนองความต้องการของประชาชน และประเทศอย่างจริงจัง ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องมุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หากจัดให้เหมาะสมแล้ว จะเกิดประโยชน์อย่างมาก เช่น 1) ชาวบ้านในฐานะเจ้าของการศึกษา ย่อมรู้ว่าเขาและบุตรหลานต้องการอะไรจากการศึกษา และอะไรที่ไม่ต้องการ 2) ก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจ มีส่วนร่วมในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้มีโอกาสดำเนินกิจการด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) เป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อการจัดการศึกษามากขึ้น

ทาวน์เซนต์ (Townsend.1994 :157) ได้ให้เหตุผลในการที่ต้องให้ชุมชนหรือบุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับโรงเรียน ไว้ 3 ประการ คือ

1. บุคลากรในชุมชนตระหนักดีว่า การที่พวกเขาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับทางโรงเรียนมีความสัมพันธ์ต่อผลผลิต (Output) ทางการศึกษาของโรงเรียน
2. บุคลากรในชุมชนเชื่อว่าชุมชนจะได้รับผลกระทบโดยตรงต่อการตัดสินใจหรือการเข้ามามีส่วนร่วมของพวกเขา
3. บางครั้งพวกเขาอาจได้รับการขอร้องหรือได้รับมอบหมายให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน

จากความเห็นของนักวิชาการหลายท่าน ทำให้เห็นว่า การพัฒนาใดๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยเฉพาะต้องให้ร่วมดำเนินการตั้งแต่การตัดสินใจ หรือการวางแผนในการดำเนินการ ไปจนถึงการดำเนินการจนสิ้นสุด และต้องทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า กิจกรรมต่างๆ นั้นเป็นของเขาเอง เขาต้องมีส่วนรับผิดชอบ มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงทำให้การพัฒนานั้นดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการได้ และนอกจากเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเองแล้ว ยังทำให้ชุมชนหรือประชาชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นอีกด้วย

1.1.4 รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้เสนอรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ อย่างหลากหลายดังนี้

อดิน รพีพัฒน์ (2531 : 49 - 50) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาไว้ 5 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ผล และที่มาของปัญหา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและพิจารณาวางแผนแก้ปัญหา
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน
5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้การดำเนินการบรรลุเป้าหมาย

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์(2527 : 158 – 159) ได้อธิบายขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามี ดังนี้

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา และเป้าหมายสูงสุด รวมทั้งมีโอกาสที่กำหนดการจัดทรัพยากรเพื่อบรรลุเป้าหมาย
2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน การดำเนินโครงการและประเมินผล เราต้องถือว่าการมีส่วนร่วมเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนา ไปในแนวทางที่สนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน

ประมาณ ดัชนีทิกุล (2538 : 14) ได้สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 ขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในกิจกรรม
4. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์
5. การมีส่วนร่วมประเมินผลงานกิจกรรม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 :143) ได้สรุป กระบวนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่ต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

โคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff. 1977 : 7 – 26) ได้ศึกษาเรื่องของการมีส่วนร่วม ว่ามีโครงสร้างพื้นฐานจำแนกเป็น 3 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร (What participation are we concerned with?) หรือที่ โคเฮน และอัฟฮอฟ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประเภทหรือลักษณะของการมีส่วนร่วม (Kinds of participation) ซึ่งทั้งสองกล่าวว่ามี 4 ประเภท ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation)

มิติที่ 2 ใครที่เข้ามามีส่วนร่วม (Whose participation are we concerned with?) ในส่วนนี้ คำที่ใช้ในความหมายกว้างคำหนึ่ง คือ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (Popular participation) ซึ่งโคเฮน และอัฟฮอฟ ได้จำแนกให้เป็นกลุ่มบุคคลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

1. ผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น (Local residents or local people)
2. ผู้นำท้องถิ่น (Local leaders)
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Government personnel)
4. คนต่างชาติ (Foreign personnel)

คุณลักษณะของบุคคลทั้ง 4 กลุ่ม ที่ควรพิจารณา คือ

1. เพศ
2. อายุ
3. สถานภาพของครอบครัว
4. การศึกษา
5. การแบ่งกลุ่มในสังคม ได้แก่ กลุ่มชนชาติ เผ่า เชื้อชาติ ศาสนาที่นับถือ ชั้นวรรณะ ภาษาที่ใช้ แหล่งกำเนิด และอื่นๆ
6. อาชีพ
7. รายได้
8. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน
9. ระยะทางของที่พักกับที่ตั้งของโครงการความร่วมมือ
10. สถานภาพของการถือครองที่ดิน
11. สถานภาพของการได้รับจ้างงาน (เช่น ทำงานเต็มเวลาหรือไม่เต็มเวลา)

มิติที่ 3 การมีส่วนร่วม นั้นเกิดขึ้นอย่างไร (How is participation occurring with in the project?) ในมิตินี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาอยู่ 4 ประเด็นด้วยกัน คือ (Cohen and Uphoff. 1977 : 86 – 111)

1. พื้นฐานของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับ
 - 1.1 แรงที่กระทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมาจากเบื้องบน หรือเบื้องล่าง
 - 1.2 แรงที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมมาจากที่ใด
2. รูปแบบของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับ
 - 2.1 รูปแบบขององค์กร
 - 2.2 การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม
3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - 3.1 ระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - 3.2 ช่วงของกิจกรรม
4. ประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับ
 - 4.1 การให้อำนาจแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม
 - 4.2 ปฏิสัมพันธ์ของคุณลักษณะต่างๆของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

นอกจาก 3 มิติ ของการมีส่วนร่วมนี้แล้ว โคเฮน และอัฟฮอฟ ยังได้กล่าวถึงบริบทของการมีส่วนร่วมว่า การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมนั้นต้องพิจารณาถึงความเป็นจริงของเงื่อนไข

ต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมนั้นอยู่ นั่นก็คือบริบทของการมีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ (Cohen and Uphoff. 1977 : 122 – 138, 144 - 158)

1. คุณลักษณะของโครงการที่กระทบต่อการมีส่วนร่วม (Effects of project characteristics on participation) ได้แก่

1.1 ผลกระทบของสิ่งนำเข้าสู่โครงการ (Entry effects) ได้แก่

1.1.1 ความซับซ้อนของเทคโนโลยีที่ใช้ในโครงการ เช่น โครงการที่ใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากจะเป็นข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมของบางคน

1.1.2 ทรัพยากรที่ต้องการของโครงการ เช่น โครงการเงินกู้ที่ให้โอกาสเฉพาะผู้มีที่ดินมาค้ำประกันการกู้เงิน

1.2 ผลกระทบที่เป็นประโยชน์จากโครงการ (Benefit effects) ได้แก่

1.2.1 ผลประโยชน์ที่สามารถสัมผัสได้หรือผลประโยชน์ที่มีตัวตนให้สัมผัสได้ (Tangibility)

1.2.2 ความเป็นไปได้ของผลประโยชน์ที่จะได้รับ (Probability)

1.2.3 ผลประโยชน์ที่ได้รับทันที (Immediacy)

1.2.4 การกระจายผลประโยชน์ (Distribution)

1.3 ผลกระทบของการออกแบบ (Design effects) ได้แก่

1.3.1 การเชื่อมโยงโครงการ (Programme linkages)

1.3.2 ความยืดหยุ่นของโครงการ (Programme flexibility)

1.3.3 ความสามารถในการเข้าถึงได้ในแง่บริหาร (Administrative accessibility)

1.3.4 ความครอบคลุมในแง่บริหาร (Administrative coverage)

2. ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมต่อกิจกรรมการมีส่วนร่วม (Task environment) ได้แก่

2.1 ปัจจัยด้านกายภาพและชีวภาพ (Physical and biological factors)

2.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (Economic factors)

2.3 ปัจจัยด้านการเมือง (Political factors)

2.4 ปัจจัยด้านสังคม (Social factors)

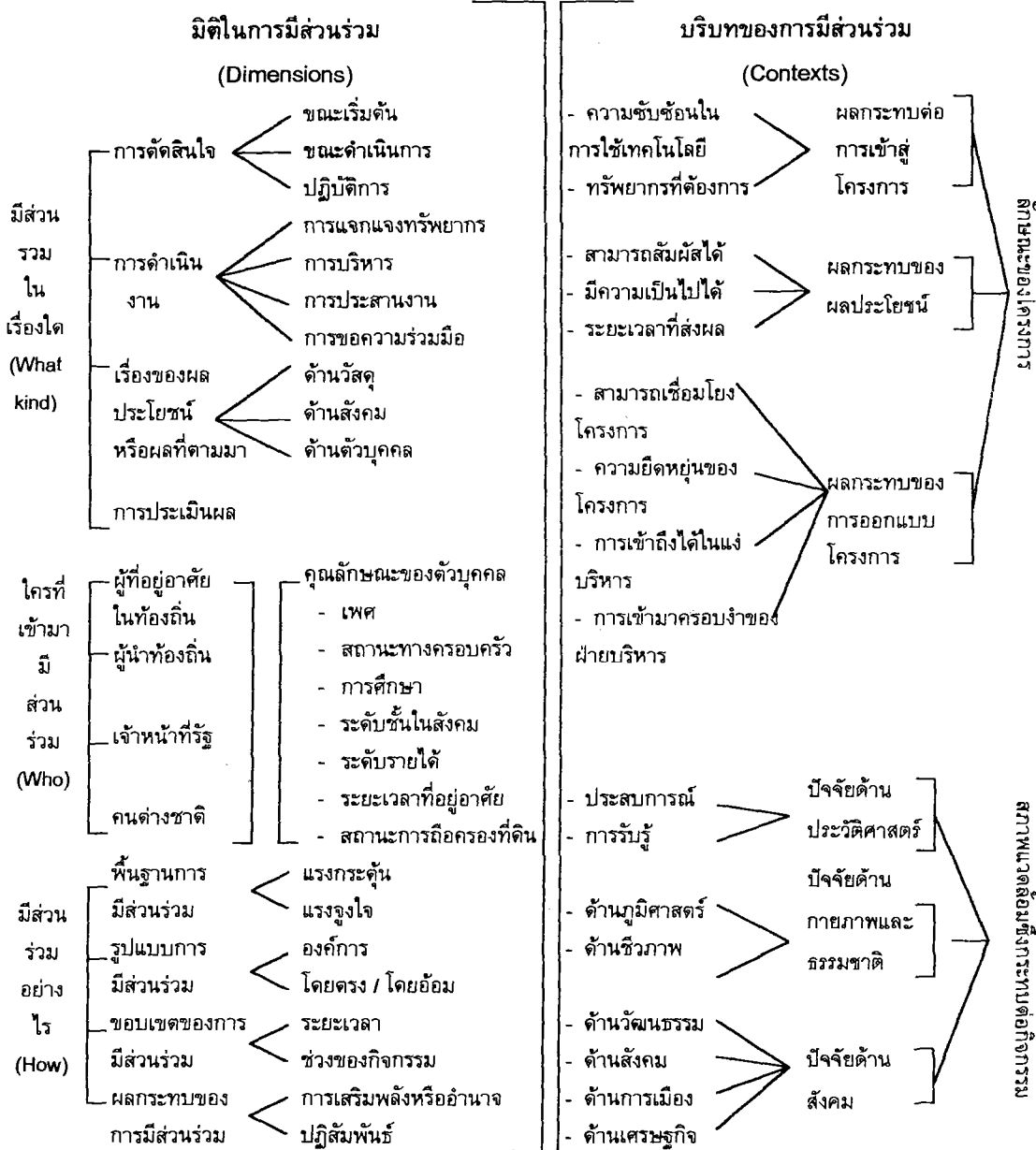
2.5 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม (Cultural factors)

2.6 ปัจจัยด้านประวัติความเป็นมา (Historical factors)

โดยสรุปแล้ว กรอบในการพิจารณาการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัพฮอฟ จากมิติ 3 มิติ คือ พิจารณาว่า กิจกรรมการมีส่วนร่วมนั้นทำอะไรบ้าง ใครเป็นผู้ทำ และทำด้วยวิธีการอย่างไร นอกจากนี้ ยังพิจารณาถึงบริบทของการมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งได้แก่ คุณลักษณะของโครงการที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมกับสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อการมีส่วนร่วม จึงนับว่าโคเฮน และอัพฮอฟ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้อย่างเป็นระบบและครอบคลุมเป็นอย่างมาก

จากแนวคิดของโคเฮน และอัพฮอฟ ข้างต้น สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมไว้ ดังภาพประกอบ 1

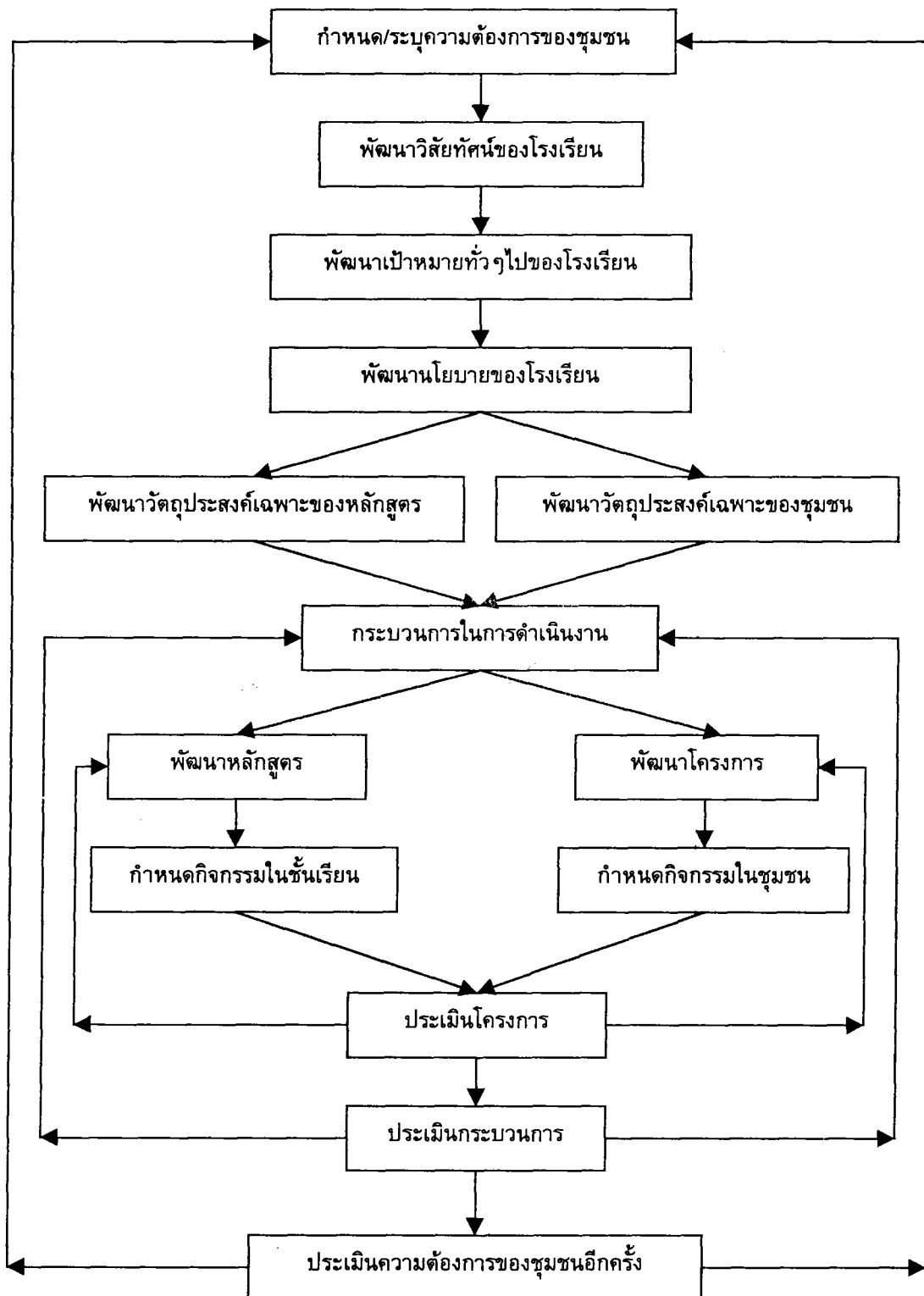
กรอบในการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วม

ภาพประกอบ 1 กรอบในการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัฟฮอฟ (อคิน รพีพัฒน์.2527 : 102; อ้างอิงจาก Uphoff. 1980? .A Basic Framwork for Describing and Analyzing Participation)

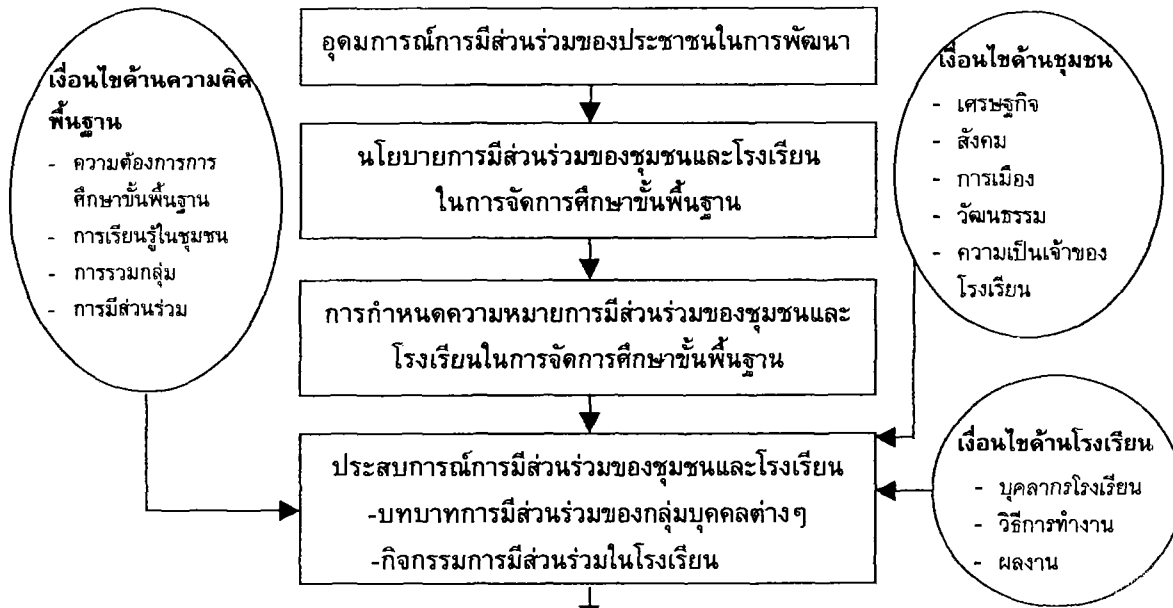
1.1.5 รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เป็นแนวความคิดที่เชื่อว่า การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนมีความแปลกแยกไปจากชุมชน ทั้งไม่สนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของชุมชนแล้ว ยังไม่มีความสอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนแต่อย่างใด ดังนั้นถ้าจะให้การจัดการศึกษารับใช้หรือตอบสนองความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างแท้จริงแล้ว จะต้องจัดการศึกษาให้มีความสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชน และจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนเท่านั้น จึงจะสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการศึกษาที่มีคุณค่าต่อชีวิต และการแก้ไขปัญหาสังคมโดยส่วนรวมได้อย่างแท้จริง พิกพ ธงไชย (2528 : 58 – 59) สรุปว่า การจัดการศึกษาในปัจจุบัน รัฐเป็นผู้จัดแต่ฝ่ายเดียว ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมไม่ว่าจะกำหนดนโยบายหรือทิศทาง ดังนั้นการศึกษากับการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนสามารถกำหนดปัญหา นโยบาย และแนวทางการบริหารด้วยกลุ่มของเขาเอง เสน่ห์ จามริก (2537 : 31 – 32) ได้ให้ข้อสังเกตว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นหรือชุมชน ไม่ใช่แต่เพียงมีตัวแทนเข้าไปมีบทบาทร่วม ในการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการเรียนการสอนที่กำหนดมาจากส่วนกลางเท่านั้น หากแต่โดยสาระหมายถึง การนำองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ เอง เข้าไปประกอบเป็นฐานของการกำหนดหลักสูตรและการเรียนการสอนในแนวทางของระบบโรงเรียนชุมชนนี้ และทาวน์เซนด์ (Townsend, 1994 : 104 – 105, 127 – 140, 156) ได้กล่าวถึงโรงเรียนชุมชน (Community school) โดยที่เขาใช้คำว่า "The core-plus school" เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษา โดยอาศัยพื้นฐานจากความต้องการและการตัดสินใจของชุมชนหรือประชาชน ร่วมกับการดำเนินการของรัฐ ซึ่งส่วนที่เรียกว่า "Core" เป็นส่วนที่โรงเรียนต้องดำเนินการและถูกกำหนดโดยรัฐ สำหรับในส่วนที่เรียกว่า "Plus" เป็นส่วนที่โรงเรียนและชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นเอง และเหตุผลของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อว่า ทำให้การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนเหมาะสมกับการจัดการกับปัญหาในชุมชน ซึ่งจะต้องเริ่มต้นด้วยการหาว่าอะไรเป็นความต้องการหรือปัญหาของชุมชน นอกจากนี้เขายังได้เสนอรูปแบบของการพัฒนาโรงเรียนในลักษณะนี้ไว้ ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 รูปแบบการพัฒนาของโรงเรียน The core-plus school
(Townsend. 1994 : 128)

สำหรับขั้นตอนและแบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จากการศึกษาวิจัยของ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 214, 225 – 226) เกี่ยวกับสภาพการณ์การมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีขั้นตอนสำคัญ 8 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษา ข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ 2) การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน 3) การสร้าง เครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 4) การสร้างกิจกรรม 5) การต่อรองเพื่อการดำเนินการ 6) การร่วมกันดำเนินการ 7) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ 8) การร่วมกันรับ ผลประโยชน์จากการดำเนินการสำหรับแบบแผนของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมีแบบแผนการมีส่วนร่วมเป็นแบบเหลื่อมล้ำ (Inequity participatory pattern) คือ เป็นการมีส่วนร่วมที่ผู้เกี่ยวข้อง ถูกกำหนดจากบทบาท อำนาจและ ทรัพยากรของตนเอง และถูกกำหนดขอบเขตของการมีส่วนร่วมจากโรงเรียน ทำให้ชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมกับโรงเรียน ในการจัดการศึกษาเฉพาะในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และมีแบบแผนของการมีส่วนร่วมของแต่ละบุคคลเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันเป็น 3 แบบคือ 1) แบบแผนการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal participatory pattern) เป็นการมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนทั่วไป ซึ่งเข้ามาร่วมกิจกรรมโดยการร่วมงาน หรือให้ความ ร่วมมือ หรือร่วมสนับสนุนโดยแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกิจกรรม แต่ไม่มีการตัดสินใจ 2) แบบแผนการมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial participatory pattern) เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ที่ มีบทบาทในชุมชนและโรงเรียนมากขึ้น คือคณะกรรมการโรงเรียน ผู้นำชุมชน และผู้ร่วมบริจาค เงินเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนในฐานะ ผู้ริเริ่มงาน ผู้ร่วมงาน ผู้ให้ การสนับสนุนค่อนข้างมาก และบ่อยครั้ง โดยมีการแสดงความคิดเห็น หรือร่วมในการตัดสินใจ เป็นบางครั้ง และ 3) แบบแผนการมีส่วนร่วมแบบเต็มที่ (Full participatory pattern) เป็นการมี ส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหารโรงเรียน ประธาน คณะกรรมการ โรงเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ เป็น แบบแผนของการมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก และมีอำนาจในการตัดสินใจ โดยทั่วไปแล้วกลุ่มบุคคล ที่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ จะมีส่วนร่วมกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทุก ขั้นตอน และเขายังได้เสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ในการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ดังภาพประกอบ 3

กระบวนการมีส่วนร่วม	
รูปแบบของกระบวนการ	ขั้นตอนสำคัญ
<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการโรงเรียน - การประชุมผู้ปกครองนักเรียน - การระดมทุน - การทำงานกับองค์กรท้องถิ่น - การตั้งกองทุนการศึกษา - การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในเรื่องที่เกี่ยวข้อง 2. การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน 3. การสร้างเครือข่ายผู้มีส่วนร่วม 4. การสร้างกิจกรรม 5. การต่อรองเพื่อการดำเนินการ 6. การร่วมดำเนินการ 7. การร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน 8. การร่วมกันรับผลประโยชน์

แบบแผนของการมีส่วนร่วมแบบเหลื่อมล้ำ (Inequity participatory pattern)		
แบบชายขอบ	แบบบางส่วน	แบบเต็มที่
<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมงาน - ร่วมมือ - สนับสนุน - ไม่มีอำนาจตัดสินใจ - ร่วมแสดงความคิดเห็น 	<ul style="list-style-type: none"> - ริเริ่มงาน - ร่วมงาน - สนับสนุน - ดำเนินงาน - แสดงความคิดเห็น - มีอำนาจตัดสินใจบ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - ริเริ่มงาน - ดำเนินการ - สนับสนุน - แสดงความคิดเห็น - ร่วมงานและกิจกรรม - มีอำนาจตัดสินใจเต็มที่

ภาพประกอบ 3 ข้อสรุปเชิงทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ศิริกาญจน์ โกศลภัก. 2542 : 228)

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540 : 93 - 94) ได้เสนอกระบวนการเกิดและการดำเนินความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ไว้เป็นลำดับขั้นดังนี้

1. แสวงหาระบบหรือกลไก ในการสร้างหรือพัฒนาบุคลากร ให้มีทัศนคติและวิสัยทัศน์ที่เอื้อต่อการเกิดความร่วมมือและการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหรือแสวงหาช่องทางที่นำมา ซึ่งการปรึกษาหารืออย่างจริงจังร่วมกัน ระหว่างผู้ที่มองเห็นประเด็นปัญหา มีทัศนคติหรือมีวิสัยทัศน์ร่วมกันอยู่แล้ว

2. เมื่อผ่านการปรึกษาหารือ และมองเห็นปัญหาร่วมกันแล้ว ขยายไปสู่การร่วมคิด วิเคราะห์ กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และวางแผนกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันจัดกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ที่ช่วยแก้ไขปัญหานั้นที่ประสบอยู่ และพัฒนาทัศนคติ ความสามารถ สติปัญญาของบุคคล เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเกิดบูรณาการ ในการศึกษาของชุมชน

3. จัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการจัดการ ตามกิจกรรมที่กำหนด ในข้อ 2 โดยมีการสรุปประเมินผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อมาพัฒนา กิจกรรมและการเรียนรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง

4. แสวงหาแนวทางการขยายความคิด กิจกรรม การเรียนรู้ไปสู่ประชาชนในชุมชนและภาคีต่างๆ เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึง และผลักดันให้เกิดโครงสร้างของกิจกรรมแบบแนวราบอย่างต่อเนื่อง

5. สสำรวจหารูปแบบและระบบของความร่วมมือและความสัมพันธ์กับภาคีอื่นๆ ภายนอกชุมชน ที่จะพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อความเข้มแข็งของบุคคลโรงเรียน และชุมชน เช่น เครือข่ายงานพัฒนาในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นบูรณาการ

วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพิณิจ (2541 : 37 - 51) ได้อธิบายถึงบทบาทของชุมชนและรูปแบบในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็น

1. บทบาทและรูปแบบในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้เต็มศักยภาพ อันนำไปสู่การแก้ปัญหาและลดข้อจำกัดภายในชุมชน การศึกษาที่ชุมชนจัดขึ้นนี้ มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของสมาชิก หรือคนที่อยู่ในบริบททางวัฒนธรรมสังคมเดียวกัน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนในที่ที่มีความรู้ การเรียนรู้จึงไม่ถูกจำกัดด้วยเวลา สถานที่ เพศและวัย และเป็นเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยอย่างแท้จริง ในที่นี้จึงเรียกรูปแบบการศึกษานี้ชื่อหนึ่งว่า การศึกษาในวิถีชุมชน

2. บทบาทและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน บทบาท

ของชุมชนในด้านนี้เกิดจากกระแสการศึกษาของรัฐหรือจากภายนอกเป็นสำคัญ ภายใต้แนวคิดหรือเหตุผลและความจำเป็นในแต่ละยุคแต่ละสมัย ในช่วงที่ประเทศกำลังเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับมาตรฐานการครองชีพของคนทั้งมวล การศึกษาได้ถูกให้ความหมายในฐานะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว สถานศึกษาจึงมีบทบาทนำในการสร้างกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน นับตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

3. บทบาทของชุมชนและรูปแบบการเชื่อมประสานการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การจัดการศึกษาในลักษณะนี้เป็นผลมาจากความพยายามของชุมชน ในการเชื่อมโยงและประสานศักยภาพหรือจุดแข็งของชุมชนและโรงเรียนเข้าด้วยกัน ซึ่งเกิดขึ้นได้เฉพาะชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรและเรียนรู้ร่วมกัน จนอาจถึงขั้นการเข้าร่วมเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น สำหรับรูปแบบของการจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิดการเชื่อมประสานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น พอจะแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบคือ

3.1 การเชื่อมประสานจากชุมชนเข้าสู่โรงเรียน เกิดขึ้นจากการขยายผลการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องของชุมชนเข้าสู่การเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียน

3.2 การเชื่อมประสานจากโรงเรียนสู่ชุมชน เกิดจากการขยายผลการเรียนรู้ที่โรงเรียนได้จัดให้แก่ักเรียนออกไปสู่ชาวบ้านในชุมชน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษา สรุปได้ว่ามีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

1. การร่วมกันในการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นในการจัดการศึกษา
2. การร่วมกันในการวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมายในการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อให้การดำเนินการสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
3. การร่วมกันดำเนินการจัดการศึกษา
4. การร่วมกันประเมินผลการจัดการศึกษา
5. การร่วมกันรับผลประโยชน์และปรับปรุงการจัดการศึกษาในท้องถิ่น

1.1.6 ปัจจัย/เงื่อนไขที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540 : 84 – 92) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขหรือปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชน ได้นั้นต้องมีเงื่อนไขหรือปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือและเกื้อกูลกัน โดยแบ่งเงื่อนไขดังกล่าวออกเป็น 2 เงื่อนไขหลักคือ

1. เงื่อนไขที่จำเป็น(Necessary conditions) ซึ่งประกอบด้วย

1.1 บุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องมีทัศนคติที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของตนเอง และการเรียนรู้ที่ดีที่สุดทางหนึ่ง เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และเกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติ ทัศนคติดังกล่าว มีผลให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นว่า ความร่วมมือกันก่อประโยชน์แก่องค์กร แก่ตนเองและคนทั้งหมดที่ร่วมมือกัน ทำให้เกิดแรงจูงใจในการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น

1.2 บุคลากรมีทัศนคติที่เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาดตนเองของมนุษย์ โดยไม่ยึดติดตามคุณค่าหรือค่านิยมที่สังคมกำหนดในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องของความรู้ การเห็นคุณค่าและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของกันและกัน ย่อมเอื้อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน

1.3 บุคลากรมีทัศนคติที่เชื่อว่าความหลากหลาย (Diversity) เป็นลักษณะแท้จริงของธรรมชาติและมีประโยชน์ในเชิงพัฒนา ความเชื่อดังกล่าวนอกจากจะหนุนเสริมทัศนคติ ในข้อที่ 1.1 และ 1.2 แล้ว ยังส่งเสริมให้บุคคลยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน มีความคิดเห็น ที่ยืดหยุ่น ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันได้ ฯลฯ มีทัศนคติที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือ ลดความขัดแย้งแบบแตกหัก รุนแรง และส่งเสริมให้ความร่วมมือดำเนินไปโดยราบรื่น

2. เงื่อนไขที่พอเพียง (Sufficient conditions) ประกอบด้วย

2.1 การมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน บุคลากรทั้งของโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งภาคอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ที่ตรงกันในประเด็นสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.2 การมีส่วนร่วม และความสนับสนุนจากภาคีอื่นๆ การแสวงหาความร่วมมือและความสนับสนุนจากภาคีอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้มากขึ้น

2.3 โครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวราบ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการศึกษาให้เป็นแบบแนวราบเป็นเงื่อนไขที่สำคัญและจำเป็น ที่เอื้อให้โรงเรียนและชุมชนโดยทั่วไป เกิดความร่วมมือกันมากขึ้น

2.4 นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน นโยบายที่เป็นเงื่อนไขที่สร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นได้แก่ การขยายเป้าหมายของรัฐในการจัดการศึกษาจากความต้องการของรัฐฝ่ายเดียวมาสู่ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน การเลิกผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐ การปรับปรุงระบบการบริหารจัดการจากแนวตั้งมาเป็นแนวราบมากขึ้น การให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบ

โรงเรียน การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิต
ของบุคคลและชุมชน เป็นต้น

2.5 ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา หมายความว่า ชุมชนยังคงมีความเข้มแข็งหรือมีทรัพยากรพื้นฐานคงเหลืออยู่ เช่น กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออื่นๆ ที่อยู่ในวิสัยที่จะฟื้นฟูได้ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ทั้งโรงเรียนและชุมชนได้ร่วมมือกันพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นได้

ชูชาติ พวงสมจิตร์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน พบว่ามีปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชน และกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับโรงเรียน ซึ่งรายละเอียดของปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมนั้น ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจดี การเข้ามามีส่วนร่วมของนักการเมืองท้องถิ่นกับโรงเรียน ลักษณะพื้นฐานของนิสิตคนไทย กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของความเป็นห่วงบุตรหลาน ความเกี่ยวข้องผูกพันกับโรงเรียน ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนในชุมชน เครือข่ายของชุมชน ผู้นำชุมชน ความพร้อมของคนในชุมชน การเห็นความสำคัญของตนเองและเห็นแก่ความเจริญของส่วนรวม ส่วนกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับโรงเรียนนั้นกล่าวโดยสรุป คือ การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารและครูอาจารย์กับชุมชน

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 171 – 178) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าเงื่อนไขที่สนับสนุนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังนี้

1. เงื่อนไขเกี่ยวกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การที่มีการรวมกลุ่มกันเองในชุมชน การมีสถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง ผู้นำทางศาสนาให้การสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการศึกษา ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน
2. เงื่อนไขเกี่ยวกับคณะครู ประกอบด้วย การมีครูที่เป็นคนในท้องถิ่น คณะครูให้ความสำคัญและไปร่วมงานที่เป็นกิจกรรมของชุมชนและของคนในสังคม
3. เงื่อนไขเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนมีศักยภาพในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ความโปร่งใสในการบริหารด้านงบประมาณและการเงินของโรงเรียน การเปิดโอกาสให้บุคลากรในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาใช้บริการต่างๆ ของโรงเรียน
4. เงื่อนไขเกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียน เป็นคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารโรงเรียน

การเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี และเป็นคนที่มีความพื้นฐานทางครอบครัวอยู่ในชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 179 - 181) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนา ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านบุคคล บุคคลที่ทำงานพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนต้องสร้างเงื่อนไขของบทบาทของตน ให้พร้อมที่ในการเข้าไปทำงานและให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยต้องมีทัศนคติและจิตสำนึกต่อประชาชนอย่างเหมาะสม เช่น การยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชนเท่าเทียมกับตน การมีความเชื่อและเคารพในตัวประชาชน การพร้อมที่จะเรียนรู้จากประชาชน และให้โอกาสแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็นและร่วมในกิจกรรมการพัฒนา และการส่งเสริมให้เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันควรให้โอกาสผู้นำชุมชน รวมไปถึง บุคคลที่มีความคิดริเริ่มในการกระตุ้นให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มีบทบาทในการพัฒนาอย่างเต็มตามความสามารถ

2. ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นผลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามระเบียบราชการหรือองค์การพัฒนาเอกชน ควรนำมาใช้ให้มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติพอสมควร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระ และไม่ผูกพันกับระเบียบราชการมากเกินไป

3. ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน แบ่งออกเป็นหลายองค์ประกอบ คือ

3.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนใดที่มีความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นลักษณะปฐมภูมิ รู้จักกันเป็นญาติพี่น้อง การมีส่วนร่วมดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนจากหลายแห่งและต่างวัฒนธรรมมาอยู่ด้วยกัน โดยมีฐานะความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบทุติยภูมิ

3.2 โครงสร้างของประชากร ชุมชนที่มีโครงสร้างประชากรวัยแรงงานมาก การมีส่วนร่วมดีมากกว่าโครงสร้างชุมชนที่มีวัยแรงงานย้ายออกไปทำงานที่อื่น

3.3 วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การมีคนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจและการเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น ทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมกันในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่

3.4 ค่านิยมของชุมชน เช่น ค่านิยมการนับถือผู้นำอาวุโสหรือผู้นำชุมชนทำให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำ ที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3.5 คุณภาพของประชากร ในชุมชนที่ประชากรมีคุณภาพดี เช่น ฐานะรายได้ดี การศึกษาดี มีทัศนคติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความตื่นตัวในการพึ่งตนเอง เอื้ออำนวยให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่า

3.6 โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าคนอื่น ถ้าผู้นำเห็นประโยชน์ในการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.7 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถ้าชุมชนตั้งถิ่นฐานมีลักษณะเป็นกลุ่ม จะทำให้ประชาชนรู้จักกันและทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายยากต่อการรวมกลุ่ม

3.8 ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน ชุมชนใดมีทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี เช่น เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชลประทานหรือประชาชนมีการศึกษาดี มีรายได้จากการเกษตรสม่ำเสมอทุกปี ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชนดีกว่าชุมชนที่ขาดทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัย ดังกล่าว สรุปได้ว่า ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่สนับสนุนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนในการจัดการศึกษา มีดังต่อไปนี้

1. เงื่อนไขเกี่ยวกับตัวบุคคล ซึ่งหมายถึง บุคคลที่อยู่ในโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ครู อาจารย์ และผู้บริหารโรงเรียน และบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1.1 มีทัศนคติที่เห็นคุณค่า และความสำคัญของการเรียนรู้ เคารพ และเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาตนเองของมนุษย์ และเชื่อว่าความหลากหลายเป็นลักษณะที่แท้จริงของธรรมชาติ และมีประโยชน์ในการพัฒนา

1.2 มีความรู้สึกเป็นเจ้าของศรัทธา ผูกพัน และคาดหวังต่อโรงเรียนและชุมชน

1.3 เห็นความสำคัญของตนเองและความเจริญของส่วนรวม

1.4 มีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการจัดการศึกษา

2. เงื่อนไขด้านโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนและโรงเรียน

2.1 ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นแบบแนวนราบ

2.2 ชุมชนยังคงมีเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนา หมายความว่า ชุมชนยังคงมีความเข้มแข็ง และทรัพยากรพื้นฐานยังคงเหลืออยู่ หรืออยู่ในวิสัยที่ฟื้นฟูได้

2.3 โครงสร้างของความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นแบบปฐมภูมิ

1.1.7 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของชุมชน

เฮิร์ช (Hirsch, 1990 : 226 – 228) ได้ศึกษาพบว่า อุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท คือ การที่ประชาชนที่ยากจนในชนบทไม่สามารถควบคุมการผลิตและการไม่มีอำนาจทางการเมืองทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน ความไม่มีพลังอำนาจนี้ทำให้เกิดปัญหาการแยกส่วน และเกิดกระบวนการที่ทำให้คนเกิดความแปลกแยกใน 3 ส่วน คือ ด้านเทศะ (Spatial) ของความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ด้านจิตสำนึก (Conscious) ด้านสังคม (Social) โดยการแยกส่วน หมายถึง การที่คนในชุมชนต้องเสาะแสวงหาทรัพยากรพื้นฐาน จากนอกหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดการย้ายถิ่นทั้งแบบชั่วคราวและถาวร รวมไปถึงการที่ต้องเสาะแสวงหาทุน

ในการผลิต ทั้งโดยการทำงานที่หนักขึ้นหรือการกักเงิน ทำให้ช่องว่างระหว่างกลุ่มผู้รับจ้าง กลุ่มเจ้าของที่ดินและกลุ่มเจ้าของที่ดินที่ให้เช่าหรือรับจ้างมีมากขึ้น รวมไปถึงทำให้ประชาชนเกิดความยากลำบากในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้อำนาจรัฐและความล้มเหลวของการพัฒนาประชาสังคม เป็นการทำลายความเชื่อมั่นของกลุ่มเอกชน และวาทศิลป์ที่ข้าราชการสร้างขึ้น ให้ดูเหมือนว่าสิทธิและหน้าที่ของประชาชนมีอยู่น้อย ทำให้ประชาชนเกิดความหวาดระแวง และไม่กล้าคิดค้นนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ๆ ในขณะเดียวกัน ในระบบราชการ ข้าราชการอาวุโสที่มีหน้าที่รับผิดชอบสูง ก็ไม่กล้ารับผิดชอบ กลับแบ่งงาน ตามสายการบังคับบัญชาลงไปเป็นลำดับชั้น ซึ่งเป็นการกระทำที่ทำให้การไม่มีส่วนร่วม ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการทำให้เกิดระบบราชการเช่นเดียวกันนี้ขึ้น ในระบบการผลิตของประชาชน

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 175 – 178) ได้ศึกษาพบ เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการศึกษา ได้แก่

1. เงื่อนไขเกี่ยวกับชุมชน ประกอบด้วยคนในชุมชน ขาดความรู้เรื่องการดำเนินงานของโรงเรียนโดยเฉพาะในเรื่องการเรียนการสอน และความไม่สนใจของคนในชุมชนเรื่องการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน
2. เงื่อนไขเกี่ยวกับโรงเรียน โรงเรียนไม่สามารถให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญแก่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง แม้ว่าได้พยายามปรับปรุงการทำงานหรือพยายามเข้าถึงชุมชนแล้ว
3. เงื่อนไขเกี่ยวกับระบบราชการ ประกอบด้วย การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรจากส่วนกลาง และการทำงานตามระบบราชการ

สฤณี มินตระ(2536 :169-171)ได้สรุปถึง อุปสรรคของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. ปัญหาด้านแนวคิด
 - 1.1 ความคิดแบบแยกส่วนหรือแบบกลไก เป็นความคิดที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและแบ่งหน่วยงานแยกออกจากกันเป็นส่วนๆ จนทำให้ แยกโรงเรียนออกจากวัดและชุมชน จึงทำให้ประชาชนถูกแยกออกจากโรงเรียน จนมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของแต่ละส่วนที่แยกกันเด็ดขาด
 - 1.2 ความคิดตามกระแสพัฒนาแบบทันสมัย เป็นความคิดหลักที่เข้ามาครอบงำในชนชั้นนำ ผู้บริหารการศึกษา ผู้ปฏิบัติงาน และประชาชน ทำให้หลงใหลในอำนาจวัตถุนิยม มุ่งแสวงหาจนไม่มีขีดความพอดี จึงทำให้ฝ่ายนำก็จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบการพัฒนาตามกระแสหลัก ในขณะที่ ประชาชนส่วนใหญ่ก็หลงตาม คิดว่าการศึกษาโดยสถาบันโรงเรียนและการเรียนรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่และเทคโนโลยีเท่านั้นจึงจะเป็นทางรอด และเป็น

แนวทางในการดำเนินชีวิต จึงมองไม่เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมจนละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.3 ความคิดแบบอำนาจนิยม เป็นความคิดที่ขัดขวางความคิดการมีส่วนร่วมโดยตรง เพราะไม่เชื่อในพลังประชาชน

1.4 ความคิดแบบราชการ เป็นความคิดที่ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมราชการ จึงไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความกล้าหาญในการกระทำสิ่งใหม่ๆ ที่ท้าทาย ยึดติดในตัวผู้นำอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ จึงเฉื่อยชาและซิมกระเทือ จนไม่สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดการมีส่วนร่วมได้

1.5 ความคิดแบบยอมจำนน เป็นความคิดที่ประชาชนส่วนใหญ่ถูกกระทำจนซาซน จึงดิ้นรนต่อสู้ในแนวทางการพึ่งตนเองในวงแคบๆ และไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมเพราะถือว่าตนเองไม่มีความสำคัญ จึงปล่อยให้เป็นที่ของฝ่ายนำหรือแล้วแต่ฝ่ายนำจะชี้แนะและกำหนด

2. ปัญหาด้านการปฏิบัติงาน

2.1 ปัญหาการขาดผู้ปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดทวนกระแสที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตสำนึก มีอุดมการณ์และความอดทน ดังนั้นจึงมีผู้ปฏิบัติงานจำกัดอยู่ในวงแคบ ทำให้ขาดผู้ปฏิบัติงานในเชิงรุก ทั้งในส่วนที่เป็นข้าราชการ องค์กรพัฒนา และในหมู่ประชาชนเอง

2.2 กระแสการพัฒนาแบบทันสมัยครอบงำชนชั้นนำ สร้างแบบและคุณค่าแห่งการนิยมวัตถุ โฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนระดับล่าง หลงใหลในการบริโภคทางวัตถุ จนมองเห็นแนวทางการพัฒนาทางวัตถุ เป็นเรื่องที่ถูกต้องเพียงแนวทางเดียวเท่านั้น มองไม่เห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา และไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม

2.3 สื่อสารมวลชน เป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของประชาชน ตลอดมา และสื่อสารมวลชนถูกยึดกุมโดยภาคราชการ และภาคธุรกิจเอกชน สำหรับสร้างค่านิยมบริโภค ทำให้ประชาชนรับค่านิยมที่ไม่ถูกต้องไว้จนไม่สามารถมีอิสระจากการครอบงำได้ จึงขาดสติปัญญาในการแก้ปัญหาในแนวทางที่ถูกต้องได้

2.4 ใครเป็นคนเริ่มต้น แนวคิดการมีส่วนร่วมเกิดจากปัญญาชนคนชั้นกลาง ที่หวังดีต่อประชาชน แต่ประชาชนส่วนใหญ่เองยังมองไม่เห็นปัญหาด้วยตนเอง ดังนั้น การที่ประชาชนยังไม่ได้เป็นผู้เคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอาจล้มเหลวในภายหลังได้

2.5 ปัญหาการเริ่มต้น ซึ่งมีปัญหาโครงสร้างทางอำนาจคือ การกระจายอำนาจ

ที่รัฐยังไม่ได้กระจายอำนาจมาสู่ประชาชนโดยตรงอย่างแท้จริง จึงเป็นปัญหาว่าแนวคิดและรูปแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ ควรเริ่มต้นดำเนินการอย่างไร จึงจะเกิดผลในทางปฏิบัติ

ปัญหาทั้งหมด นอกจากปัญหาโครงสร้างทางอำนาจแล้ว ปัญหาด้านแนวคิดเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอันดับหนึ่งที่ต้องขยายให้เกิดขึ้นในวงกว้าง โดยเฉพาะในหมู่ประชาชนจนสามารถปลดปล่อยตนเองเป็นอิสระจากการครอบงำได้ แล้วจากนั้นจึงสามารถคลี่คลายปัญหาอื่นๆ ได้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 15 – 17) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ 2 ประเด็นใหญ่ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวของชาวชนบทเอง มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1.1 ชาวชนบทขาดนิสัยการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและถาวร มีแต่การร่วมกันทำงานเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพราะในอดีตประเทศไทยเป็นสังคมที่มั่งคั่ง จึงไม่จำเป็นต้องเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน

1.2 ชาวชนบทไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน เพราะต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นอย่างมาก ส่งผลต่อแนวคิดในการยอมรับของแปลกใหม่ก็ต่อเมื่อแน่ใจว่า จะได้รับประโยชน์โดยตรงในระยะสั้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมที่หวังผลระยะยาวจึงค่อนข้างยากลำบาก

1.3 ชาวชนบทไทยอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และลัทธิพ่อปกครองลูก (Paternalism) ทำให้คิดหวังพึ่งบุคคลภายนอกมากเกินไป และหวังให้คนอื่นทำทุกสิ่งทุกอย่างให้

1.4 ชาวชนบททราบว่าตนเป็นผู้มีฐานะต่ำต้อยในสังคม ทำให้กลัวคนภายนอกดูถูก เจ้าหน้าที่ และนักพัฒนาจึงหาข้อมูลที่แท้จริงจากชาวชนบทได้ยาก

1.5 ชาวชนบทมักเลือกผู้นำที่คิดว่าสามารถอุปถัมภ์ตนได้ จึงมักเลือกจากคนรวย ผู้มีหน้ามีตาหรือผู้มีสายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอก

1.6 คนไทยทั่วไป โดยเฉพาะชาวชนบทไม่ชอบแสดงตัวเป็นศัตรูกันซึ่งหน้า และไม่ชอบการโต้เถียง

1.7 ชาวบ้านไม่คุ้นเคยกับการฝึกให้วางแผนการทำงานล่วงหน้า ดังนั้นผลงานของชาวบ้านจึงไม่ค่อยเป็นระบบและขาดทรรศนะด้านเวลา

2. ปัญหาเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่หรือระบบราชการ จำแนกประเด็นย่อยๆ ไว้ดังนี้

2.1 นโยบายในระบบราชการมักมาจากเบื้องบน

2.2 ระบบการจัดสรรงบประมาณจัดทำกันในส่วนกลาง ทำให้โครงการที่มาจากเจ้าหน้าที่และชาวชนบทเกิดขึ้นยากลำบาก

2.3 ระบบการบริหารที่ถูกสั่งการมาจากเบื้องบน ทำให้การประสานงานของเจ้าหน้าที่ระดับสนามของแต่ละกรมกองเป็นไปด้วยความยากลำบาก รวมทั้งแนวทางการมีส่วนร่วมและการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายมีความเข้าใจแตกต่างกัน

2.4 ระบบการให้ทุนให้โทษ ไม่ได้ใช้ผลของการปฏิบัติงานที่เกิดแก่ชาวบ้านอย่างแท้จริง แต่ถือเอาความพอใจของผู้บังคับบัญชาและกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นหลัก

2.5 วัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ และระบบอุปถัมภ์ ทำให้เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชนบท

2.6 เจ้าหน้าที่ราชการมีแนวโน้มชอบทำงานในสำนักงาน

2.7 บุคคลภายนอกและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรบางคน ยังไม่ต้องการให้ชาวชนบทร่วมมือกันและรวมตัวกันได้อย่างแท้จริง

จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค ในการมีส่วนร่วมของชุมชน พอจะจำแนกได้เป็น 2 ประเด็น คือ 1) ปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากตัวประชาชนเอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยมหรือทัศนคติเดิมที่ประชาชนในชนบทมีอยู่ และ 2) ปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากภายนอก ได้แก่ระบบราชการ การจัดการในภาครัฐแบบสั่งการจากบนสู่ล่าง และตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐเอง

1.1.8 กระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

เจื้อจันท์ จงสถิตอยู่ และอมรวิรัช นาคทรทรัพย์ (2539 : 123) ได้เสนอยุทธศาสตร์ที่ช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาได้อย่างรวดเร็วและได้ผล คือ

- ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สร้างสภาวะความเป็นผู้นำ และความตระหนักในบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาไปพร้อม ๆ กับกระตุนบรรยากาศของการทำงานร่วมกับชุมชน

- สนับสนุนการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ

ยงยุทธ บุราสิทธิ์ (2533 : 41) ได้เสนอหลักการปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาดังนี้

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้น และเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น
2. กิจกรรมพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน การยึดเยียดการพัฒนา ซึ่งกำหนดตามกรอบความคิดของคน

ภายนอก นอกจากจะไม่นำไปสู่การมีส่วนร่วมที่แท้จริง ยังเป็นการทำลายศักยภาพการแก้ไข ปัญหาของชุมชน สร้างลักษณะการขาดความมั่นใจในตัวเอง

ปัญหาบางลักษณะระดับการรับรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัดทำให้ไม่ชัดเจนต่อปัญหา หรือแก้ไขปัญหาไม่ถูกจุด การมีส่วนร่วมจึงครอบคลุมถึง การกระจายและการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร เพื่อพัฒนาการรับรู้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการแก้ไขปัญหา

และจากการประชุมสัมมนาเรื่อง The new development paradigm : organizing for implementation ที่ Airline Center America (เทวินทร์ ศิลากุล 2537 : 4 – 5) ได้สรุปถึง ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม 4 ประการ คือ

1. ต้องให้ประชาชนเป็นหลักหรือศูนย์กลางของการพัฒนา โดยการยอมรับ และให้ความสำคัญ
2. ใช้วิธีการประชาธิปไตยในการพัฒนา ต้องให้ประชาชนเป็นอิสระในการ เสนอความคิดเห็น การดำเนินกิจกรรม
3. ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวม มิใช่แต่เฉพาะระบบ นิเวศน์วิทยาและเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ต้องรวมถึงการเมือง สังคม และวัฒนธรรมด้วย
4. ต้องให้ความสมดุลและยั่งยืนในการพัฒนา

1.1.9 กลุ่มบุคคลในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff. 1977 : 22) ได้กล่าวถึงกลุ่มบุคคลที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ 4 กลุ่ม คือ 1) ผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น 2) ผู้นำท้องถิ่น 3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ และ 4) คนต่างชาติ สำหรับ โซเวลล์ (Sowell. 1996 : 24 – 25) ได้ระบุถึงกลุ่มผู้ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับทางโรงเรียน ได้แก่ 1) กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ 2) กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และผู้เชี่ยวชาญพิเศษ 3) กลุ่มนักธุรกิจและอุตสาหกรรม และ 4) กลุ่มบิดา มารดาและผู้ปกครองนักเรียน และจากผลการวิจัยของ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540 : 276) ได้ จำแนกผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนออกเป็น 11 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มกรรมการศึกษาหรือกรรมการโรงเรียน
2. กลุ่มกรรมการที่ปรึกษาประจำโรงเรียน
3. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน
4. กลุ่มศิษย์เก่าของโรงเรียน
5. กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและนักการเมืองท้องถิ่น
6. กลุ่มโรงงานและผู้ประกอบการในชุมชน
7. ประชาชนทั่วไปในชุมชน
8. หน่วยราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

9. วัดและพระสงฆ์
10. หน่วยงานเอกชน
11. บุคคลจากชุมชนภายนอก

กูบาและลินคอล์น (Guba & Lincoln 1989 : 40 – 41) ได้จำแนกกลุ่มของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) กับการประเมินออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยกลุ่มย่อยๆ ดังนี้คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวแทน (Agents) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ผลิต (Producing) ใช้ (Using) และนำสิ่งที่ประเมินไปปฏิบัติ (Implementing) ซึ่งประกอบด้วย

1. นักพัฒนาการประเมิน
2. ผู้ให้ทุน, ท้องถิ่น, เขตและระดับชาติ
3. ผู้ต้องการผลการประเมินในท้องถิ่น
4. ผู้ตัดสินใจที่ต้องนำผลการประเมินไปใช้
5. ผู้ให้ความสะดวกและเป็นการสนับสนุน
6. ผู้ที่เป็นลูกค้า (Client) ของการประเมินหรือผู้ถูกประเมิน
7. ผู้เข้าร่วมอื่นๆ เช่น ครู แม่บ้าน ตำรวจ พยาบาลและอื่นๆ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้รับผลประโยชน์จากการประเมิน (Beneficiaries) หมายถึงกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการประเมิน ซึ่งประกอบด้วย

1. กลุ่มเป้าหมาย (Target group) ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง
2. ผู้รับผลประโยชน์ทางอ้อม (Indirect beneficiaries) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มที่รับผลประโยชน์โดยตรง
3. ผู้ได้ผลประโยชน์อื่นๆ

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เสียผลประโยชน์ (Victims) หมายถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบทางลบจากการประเมิน ซึ่งประกอบด้วย

1. กลุ่มที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการใช้ผลของการประเมิน
2. กลุ่มที่ได้รับผลกระทบข้างเคียงทางลบ
3. บุคคลที่เสียประโยชน์ทางการเมืองจากการประเมิน เช่น ผู้สูญเสียอำนาจ อิทธิพลและศักดิ์ศรีบริวารมี
4. บุคคลที่ขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) กลุ่มที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ ประชาชนในชุมชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มบิดามารดาหรือผู้ปกครอง กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานราชการที่ปฏิบัติ

งานอยู่ในชุมชน กลุ่มผู้นำท้องถิ่นหรือนักการเมืองในท้องถิ่น เป็นต้น และ 2) กลุ่มที่อยู่นอกชุมชน ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐที่อยู่นอกชุมชน กลุ่มนักพัฒนาต่างๆ รวมทั้งองค์กรระหว่างประเทศ

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม

ความเป็นประชาสังคมของชุมชนหรือกลุ่มสังคมใดๆ ย่อมมีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ทั้งนี้เพราะว่า ความเป็นประชาสังคม แสดงถึงการรวมพลังของสมาชิกของชุมชนนั้นๆ ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมของตนเอง ด้วยพลังที่มีอยู่ในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องทำความเข้าใจกับสาระสำคัญของเรื่องนี้ เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินการวิจัยต่อไป

1.2.1 ความหมายของคำว่า “ประชาสังคม”

ความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” (Civil society) มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้สอดคล้องและคล้ายคลึงกันดังนี้

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 162) ได้ให้ความหมายของประชาสังคมไว้ว่า หมายถึงสังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้นหรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ (ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย) และไม่ใช่ภาคธุรกิจ (ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังกำไร)

ชูชัย ศุภวงศ์ (2541 : 165) ได้สรุปความหมายของประชาสังคมว่า หมายถึงการที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลบซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network)

และจากการรวบรวมบทสัมภาษณ์นักวิชาการในสังคมไทยหลายท่านของนายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ (2541) สรุปได้ดังนี้

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 41) ให้ความหมายว่า “ประชาสังคม” หมายถึง ทุกๆส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็น

ประชาสังคม แต่ถ้าถือตามแบบตะวันตกแยกประชาสังคม คือ ส่วนที่อยู่ภาครัฐ แต่ในที่นี้ หมายถึง ทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) กัน

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2541 : 93) ได้อธิบายความหมายของประชาสังคม ว่า หมายถึง กลุ่มองค์กรที่เป็นพลังนอกระบบรัฐ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมา โดยไม่หวังกำไรหรือหวังกำไรก็ตาม ที่ต้องการมีบทบาทร่วมกับรัฐในการจัดระเบียบการปกครอง การพัฒนา จัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

เกษียร เตชะพีระ (2541 :123) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประชาสังคมว่า หมายถึง สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐ สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐดังกล่าวไม่ได้เป็นของประชาชนทั้งหมดที่มีเป็นของเอกชนด้วย ธุรกิจเอกชนก็รวมด้วย รากเหง้าหรือที่มาของคำนี้ ขอเพียงแต่เป็นเหล่าสถาบันที่อยู่นอกรัฐก็นับว่าเป็นประชาสังคม

นอกจากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวแล้ว ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่าน ที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของ ประชาสังคม ไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2539 : 83) ได้อธิบายว่า ประชาสังคม หมายถึง สังคมที่ประชาชนรวมตัวกันทำงานในรูปแบบต่าง ๆ เต็มสังคม อันเป็นกุญแจที่ทำให้เศรษฐกิจดี ศิลธรรมดีและการเมืองดี

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 35) ได้ให้ความเห็นว่า ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน หรือชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) โดยจุดเน้นของประชาสังคม ได้แก่ 1) ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชั่งน้ำหนักกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร 2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แก่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

สมคิด เลิศไพฑูรย์(2542 : 211 – 212) ได้สรุปความหมายของประชาสังคมไว้ เป็น 2 แนวความคิดใหญ่ ๆ คือ

แนวความคิดแรก มองประชาสังคมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทุกส่วน ที่ไม่ใช่ภาครัฐเป็นการมองในความหมายของตะวันตกอย่างแท้จริง

แนวความคิดที่สอง มองประชาสังคมในบริบทของสังคมไทย ที่แตกต่างไปจากความหมายของตะวันตกอยู่บ้าง คือมิได้มองแยกต่างหากจากรัฐอย่างเช่น แนวความคิดแรก แต่ประชาสังคมในแนวความคิดนี้ อาจเป็นกลุ่มต่างๆที่ภาครัฐไปจัดตั้งสนับสนุนด้วยก็ได้

อำเภอ อุดตารธรรม (2542 : 16) ได้สรุปความหมายของประชาสังคมว่า หมายถึง สังคมของประชาชนที่ผู้คนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่งที่มีความคิด มีอุดมคติร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเขา โดยอาศัยกลไก กระบวนการ องค์กร ต่อการผลักดันหรือเปลี่ยนแปลงสังคม ภายใต้ระบบการจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย โดยมีพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบแนวราบ ที่มีความรัก ความเอื้ออาทรและความสมานฉันท์ต่อกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระดับกลุ่ม

จากทัศนะต่างๆของนักวิชาการหลายท่าน สรุปได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มารวมตัวกันเพื่อดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขาเอง โดยอาจได้รับการสนับสนุนจากรัฐหรือไม่ก็ได้ และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบแนวราบ

1.2.2 องค์ประกอบของประชาสังคม

อำเภอ อุดตารธรรม (2542 : 17 – 25) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคม ไว้ว่า ต้องมีองค์ประกอบ 5 ประการคือ

1. จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความตื่นตัวของสังคม และการยอมรับ

ในสาธารณชนถึงความสำคัญขององค์คุณแห่งประชาสังคม โดยการเห็นความสำคัญและเคารพในคุณค่าของความคิดริเริ่มอิสระของปัจเจกบุคคลที่จะทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม โดยไม่ต้องอยู่ในอาณัติของอำนาจการเมืองที่เป็นทางการ และเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ ในการสร้างสรรค์ สังคมอันเป็นรากฐานของประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นรากแก้วของการเมืองสาธารณะที่ประชาชนเป็นเจ้าของ

2. ความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนในความหมายของ ประชาสังคม นั้น อาจครอบคลุมความหมายที่กว้างถึงอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ ที่สามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกันในทางใดทางหนึ่ง หรืออาจพิจารณาถึงความเป็นชุมชนภายในกลุ่ม/องค์กรเล็กๆที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจหรือ ผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น ลักษณะของความเป็นชุมชน คงไม่ยึดติดอยู่กับความเป็นชนบทหรือความเป็นชุมชนชนบทก็ได้

ความเป็นชุมชนอาจเป็นเรื่องของความเป็นชุมชนเมือง ชุมชนของคนชั้นกลาง ชุมชนของนักธุรกิจ ชุมชนทางอุดมการณ์ ชุมชนของสถาบันการศึกษา และรวมถึงความเป็นชุมชนของคนภายในองค์กรอีกด้วย

3. ความเป็นกลุ่ม องค์กรที่หลากหลาย ความเป็นประชาสังคมมีพื้นฐานมา

จากการรวมตัวของกลุ่มคนในสังคม ที่ประสบปัญหาหรือวิกฤตการณ์ในสังคมที่สลบ ชับซ้อน ยากแก่การแก้ไข ได้มองเห็นปัญหาาร่วมกัน มารวมตัวกันเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้ระบบการจัดการระดับกลุ่ม

4. มีความเป็นเครือข่าย หมายถึงการมีโครงสร้างหรือกระบวนการในการเชื่อมโยงองค์กรอิสระ องค์กรสาธารณประโยชน์และปัจเจกชนอิสระเข้าด้วยกัน และทำให้เกิดการสื่อสารสนทนาระหว่างองค์กรเหล่านั้น กับปัจเจกชนและสาธารณชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

5. มีการจัดการเชิงอำนาจแบบมีส่วนร่วม ประชาสังคมเป็นเรื่องของการจัดการกับวิกฤตหรือสภาพปัญหาของชุมชน ในการจัดการต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง ทุกขั้นตอนของกิจกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

1.2.3 กลไก มาตรการและวิธีการในการสร้างประชาสังคม

อนึ่ง เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 47 – 57) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกลไก มาตรการ และวิธีการในการสร้างประชาสังคมไว้ดังนี้

1. ต้องปลูกฝังประชาสังคมให้เป็นอุดมการณ์
2. ต้องสร้างการศึกษาและฝึกฝนอบรมเพื่อสร้างประชาชนให้เป็นพลเมือง
3. ต้องปฏิรูปหรือพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตแบบกระจายตัวให้มากขึ้น
4. เร่งสนับสนุนให้มีการค้นคว้าวิจัยทางจิตวิทยา วัฒนธรรม และการ

บริหารองค์กร

5. ต้องแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับของรัฐ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและกลุ่มประชาสังคมมีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมืองมากกว่านี้

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมชุมชนหรือวัฒนธรรมชาวบ้าน เป็นชีวิตที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด มีการปรับปรนเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ๆ ได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืน ทั้งนี้เพราะในอดีตการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นไปอย่างเชื่องช้า จนแทบจะหารอยต่อของวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ไม่ได้ แต่ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมสองกระแสขึ้น ซึ่งบังคับให้เลือกระหว่างของเก่ากับของใหม่ โดยไม่มีการประนีประนอมหรือประยুক্তเข้าหากัน วัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งของระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ตลอดจนการศึกษาถูกครอบงำและลดคุณค่าลง ทำให้สังคมและชุมชนอ่อนแอลง และพึ่งพาตนเองไม่ได้ แม้การฟื้นคืนไปสู่อดีตจะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แต่เรายังสามารถกลับคืนสู่รากเหง้าของตนเอง ปรับปรนวิถี

แห่งบรรพบุรุษ และกระบวนทัศน์ของพวกเขา ให้เป็นรากฐานชีวิตในสังคมสมัยใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องปฏิเสธวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หากแต่ใช้สิ่งเหล่านี้ด้วยสติและปัญญาตามเยี่ยงอย่างของบรรพบุรุษ ซึ่งได้สร้างสมภูมิปัญญาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน (เสรี พงศ์พิศ. 2534 : 69) ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมชุมชน เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการนำกระบวนทัศน์ดังกล่าว ไปเป็นสาระสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนในชุมชนเป็นการฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

รายละเอียดที่ควรต้องทำความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมชุมชน ผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

1.3.1 ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่มีความหมายหลากหลาย แล้วแต่นักวิชาการจะยึดหลักการหรือแนวคิดใดเป็นพื้นฐานในการอธิบาย ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ ดังนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2539 : 11 – 12) ได้กล่าวว่า นักมานุษยวิทยาได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้หลายอย่างดังนี้

- ความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ (Historical) หมายถึง วัฒนธรรมเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นปู่ย่าตายาย มาสู่รุ่นลูกหลานเหลนไปเรื่อยๆ
- ความหมายในเชิงบรรทัดฐาน (Normative) หมายถึง วัฒนธรรมเป็นมรดกทางด้านกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ รวมทั้งแบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์ในชุมชนต่างๆ ด้วย
- ความหมายในเชิงจิตวิทยา (Psychological) หมายถึง การปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือแก้ปัญหาพื้นฐานเพื่อสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์
- ความหมายในเชิงโครงสร้าง (Structural) หมายถึง วัฒนธรรมเป็นแบบแผนของการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้ รวมการจัดระเบียบและการทำหน้าที่ของวัฒนธรรมเพื่อสนองความต้องการจำเป็นของสมาชิกสังคม
- ความหมายในเชิงประวัติความเป็นมา (Genetic) หมายถึง ระบบสัญลักษณ์ (Symbol)

บุญเทียน ทองประสาน (2531 : 68) ได้สรุปความหมายของ วัฒนธรรม ไว้ว่า หมายถึง ระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล และ

คนในหมู่บ้าน(สังคม)ในชีวิตจริงทั้งหมด ในแง่นี้วัฒนธรรมจึงไม่ใช่ “สิ่งเก่า” เช่น ประเพณีต่างๆ เท่านั้น แต่มันคือ บทสรุปความคิดและการปฏิบัติ หรือคุณค่าทั้งหมดที่ให้แกสังคม รวมขึ้นเป็น โครงสร้างทั้งด้านการทำมาหากิน(เศรษฐกิจ)ด้านอุดมการณ์ความเชื่อและด้านของอำนาจ การตัดสินใจ(การเมือง)ทั้งหมดนี้เกี่ยวโยงกันอย่างแยกกันไม่ออก มันเป็นผลจากวิวัฒนาการ ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม ซึ่งหากมองวัฒนธรรมในแง่นี้แล้ว พบว่าวัฒนธรรมถูก ดูกกลืนไม่ได้

กาญจนา แก้วเทพ (2539 : 46 – 47) ได้สรุปว่า ความหมายของวัฒนธรรมมี 2 มิติคือ มิติที่เป็น “วัตถุวิสัยของวัฒนธรรม” (Objectivity of culture) เป็นสิ่งที่เป็วัตถุและมีชีวิตที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา และอีกมิติหนึ่งเป็น “อัตวิสัยของวัฒนธรรม” (Subjectivity of culture) เป็นสิ่งที่เป็ความคิดคำนึงไตร่ตรอง (Reflection) ที่มีอยู่ในสำนึกของมนุษย์ต่อ สิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งนักวิชาการไทยหลายท่านเรียกขานกันไปต่างๆ เช่น ชีรยุทธ บุญมี เรียกว่าเป็น “ความทรงจำร่วม” (Collective memory) อาพันธ์ กาญจนพันธ์ เรียกว่าเป็น “วิธีคิด” และโดยทั่วไปมักถูกเรียกว่าเป็น “สำนึกหรือจิตสำนึก” นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 23 – 25, 81) ยังได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมเพิ่มเติมอีก ตามวัตถุประสงค์ของ การทำงานพัฒนา ตามแนววัฒนธรรมชุมชนไว้ว่า คำนิยามของ “วัฒนธรรม” แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ โดยเปรียบกับต้นไม้ ส่วนบนที่เรามองเห็น เปรียบเสมือน ส่วนของลำต้น ดอก ใบและผลของต้นไม้ ส่วนนี้เป็นส่วนของวัฒนธรรม ที่มักเข้าใจกันโดยทั่วไป คือ ถ้าพูดถึง วัฒนธรรมไทย หมายถึง รำไทย อาหารไทย การแต่งกายด้วยชุดไทยเดิม การประกอบ พิธีกรรม ฯลฯ ส่วนนี้อาจเรียกว่าเป็นส่วนของ “รูปแบบ” ของวัฒนธรรม เป็นส่วนที่สัมผัสจับต้อง ได้ แต่ทว่าหยุดอยู่เพียงแค่นี้ไม่ได้ เพราะจากรูปแบบที่มองเห็นและต้องได้นั้น จำเป็นต้องขุดลึก ลงไปถึงส่วนที่เป็น “ราก” ที่อยู่ใต้ดิน ส่วนนี้เป็นส่วนที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ต้องใช้การคิด ไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ส่วนที่อยู่ใต้ดินนั้น ได้แก่ ระบบคิด คุณค่า ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น ส่วนที่เป็น “เนื้อหา” ของวัฒนธรรม และสุดท้ายเขาได้สรุปว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีทางและ แบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่คนได้ กระทำ สร้าง กำหนด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมอาจอยู่ใน รูปแบบของความรู้ การปฏิบัติ และความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากการคิดและการ กระทำของมนุษย์

สมศีล ฌานวังสะ (2543 : 254 – 255) ได้ให้ความหมายของ วัฒนธรรม ว่า หมายถึง “วิถีชีวิตของสังคม” ที่ถ่ายทอดได้ด้วยการเรียนรู้ วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุม กว้างขวางมาก ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภาษา การศึกษา ศิลปกรรม หรือวิทยาศาสตร์ จึงเห็นได้ว่า สิ่งใดก็ตามที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

ย่อมสังเคราะห์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น และวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องหมายถึงเฉพาะแต่สิ่งที่ตั้งงามเสมอไป

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 73) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรม ว่าหมายถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม อันเป็นผลของการที่มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติและจากสังคมมนุษย์ด้วยกัน แล้วสั่งสมประสบการณ์ที่เรียนรู้ไว้ปรับตัว ถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยที่ไม่เคยหยุดนิ่ง แต่เคลื่อนไหวไปตามกฎอนิจจังของสรรพสิ่ง สังคมและวัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งหากแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่า ในแนวทางที่เป็นความเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง โดยนัยนี้ ทุกสังคมและวัฒนธรรมย่อมมีพลวัต(Dynamism)

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 11) ได้สรุปความหมายของ วัฒนธรรมตามแนวคิดทางมานุษยวิทยาไว้ว่า โดยส่วนใหญ่แล้วคำจำกัดความของวัฒนธรรม มักเน้นถึงระบบความเชื่อ (Belief system) และค่านิยมทางสังคม (Social values) วัฒนธรรมมิใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ แต่เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ วัฒนธรรมคือ กฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต (Way of life) ของคนในสังคม เป็นต้น

อภิชัย พันธเสน (2539 : 315) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมสั้นๆ ว่า วัฒนธรรม คือ ความเชื่อ ทศนะ การปฏิบัติ ตลอดจนวิถีชีวิตทั้งหมดของปัจเจกชน ครอบครัว และชุมชน

ความหมายของวัฒนธรรมนั้นมีความหมายกว้างขวางมาก แต่สรุปได้ว่าเป็นวิถีในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ซึ่งมีแบบแผนแตกต่างกันไปตามระบบความคิด ความเชื่อและค่านิยมที่ถูกถ่ายทอดหรือสั่งสมกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

1.3.2 ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรม

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 11 – 13) สรุปถึงลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการคือ

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared ideas) และค่านิยมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมคนในวัฒนธรรมเดียวกัน จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆได้ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned) ที่ละเล็กละน้อย จากการเกิดและเติบโตมาในสังคมแห่งหนึ่ง วัฒนธรรมเปรียบเสมือน “มรดกทางสังคม” ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือ

กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (Enculturation) ซึ่งรวมทั้งการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับสั่งสมมาจากการเป็นสมาชิกสังคม

3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ชีวิตประจำวันของเราเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ สัญลักษณ์สำคัญที่มนุษย์ใช้คือภาษา ซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกันและกัน นอกจากนี้ ภาษาและระบบสัญลักษณ์อื่น ๆ ยังช่วยให้มนุษย์สามารถเก็บรวบรวมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไป

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้ วัฒนธรรมมีหน้าที่สนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้สังคมทำงานไปได้อย่างมีระบบ นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

5. วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิต และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ตัวอย่างเช่น มนุษย์ทุกแห่งหนทั่วโลกพยายามกำหนดนิยามความหมายของชีวิต และกระบวนการกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตอาจจะออกมาในรูปแบบของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม เทพปกรณัม จักรวาลวิทยา ฯลฯ เมื่อมนุษย์ในสังคมแห่งหนึ่งพยายามกำหนดนิยามความหมายของอำนาจ กระบวนการกำหนดความหมายดังกล่าวย่อมกลายเป็นการสร้าง "แนวความคิด" พื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

1.3.3 วัฒนธรรมกับความต้องการจำเป็นของมนุษย์

งามพิศ สัตย์สงวน (2539 : 12 - 13) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นหนทางหรือแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่มีขึ้น เพื่อสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ ในการเอาชีวิตให้รอด เป็นวิธีการในการแก้ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ของชีวิต ที่กลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ต้องจัดการหรือแก้ไข เพื่อให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตอยู่รอดได้ มนุษย์มีชีวิตอยู่รอดได้เมื่อความต้องการจำเป็นของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง มนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการจำเป็นอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความต้องการจำเป็นในเรื่องวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ (Biological

needs)หรือปัจจัยสี่ วัฒนธรรมที่สนองความต้องการด้านนี้ของมนุษย์คือ เทคโนโลยีต่างๆ ที่มนุษย์ต้องอาศัยมันในการสร้างหรือผลิตปัจจัยต่างๆ เหล่านี้

2. ความต้องการจำเป็นทางด้านสังคม (Social needs) ซึ่งมีรากฐานมาจากชีวภาพ มนุษย์มีการจัดระเบียบต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกัน มีการแบ่งงานกันทำ เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานที่จำเป็นในการมีชีวิตอยู่รอด ส่วนวัฒนธรรมที่สนองความต้องการด้านนี้ของมนุษย์ คือ การจัดระเบียบทางสังคม

3. ความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ(Psychological needs) มีรากฐานมาจากชีวภาพ เช่นกัน วัฒนธรรมที่สนองความต้องการด้านนี้ของมนุษย์คือระบบความเชื่อ

1.3.4 ประเภทของวัฒนธรรม

งามพิศ สัตยสงวน (2539 : 15 – 18) ได้สรุปว่านักมานุษยวิทยาแบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ เพราะมันเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่มีรูปร่าง มีขนาดและน้ำหนักแตกต่างกันไป
2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้ เพราะไม่มีรูปร่าง ขนาดหรือน้ำหนัก แต่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก วัฒนธรรมประเภทนี้แบ่งออกเป็น 6 ประเภทย่อย คือ

2.1 บรรทัดฐานทางสังคม (Social norms) เป็นกฎระเบียบ หลักของแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมต่างๆ แบ่งออกได้เป็น

2.1.1 วิถีชาวบ้าน (Folkways)

2.1.2 จารีต (Mores)

2.1.3 กฎหมาย (Laws)

2.1.4 บรรทัดฐานประเภทอื่นๆ เช่น สมัยนิยม ค่านิยมชั่วคราว ความคลั่งไคล้ พิธีการ พิธีกรรม งานพิธี และมารยาทในสังคม เป็นต้น

2.2 สถาบันทางสังคม คือ ส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม ดังกล่าวมาแล้ว สถาบันสังคมแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข เป็นต้น สถาบันสังคม คือ หัวใจของวัฒนธรรม

2.3 วัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดระเบียบในสังคมบางอย่าง จะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการ และบางอย่างไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมประเภทนี้มี 5 ประเภท คือ

1. ศาสนา

2. ความเชื่อทางสังคม

3. ค่านิยม

4. ประเพณีต่างๆ

5. กฎหมาย

2.4 ศิลปะ ในที่นี้หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานในด้านต่างๆ เช่น

จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ดนตรี การละคร นาฏศิลป์และวรรณกรรม เป็นต้น

2.5 ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารติดต่อกัน ภาษาในที่นี้

หมายถึง ภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกิริยาท่าทางต่างๆ ด้วย

2.6 พิธีกรรม เน้นเฉพาะพิธีที่ต้องทำในแต่ละขั้นตอนของประเพณีต่างๆ

1.3.5 พลวัตแห่งวัฒนธรรม

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 40 – 61) ได้อธิบายถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึง ผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาซึ่งทำให้เกิดปัญหาที่เรียกว่า การพัฒนามาถึงทางตัน นับเป็นจุดหักเหที่ทำให้ชาวบ้านหรือคนในชนบทเริ่มที่จะหวนกลับไปสู่การกลับย้อนมองไปหาอดีต มองระบบคุณค่าดั้งเดิม โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่า “การพึ่งตนเอง” และชาวบ้านเริ่มพบพลังของตนเองอีกครั้งหนึ่ง พลังที่มาจากวัฒนธรรมพื้นบ้านนั่นเอง

พลังนี้ประกอบด้วยกรหาทาง “ทำมาหากิน” ให้ได้ คือเน้นการเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก ที่เหลือจึงนำไปขาย การลดค่าใช้จ่ายเป็นการเพิ่มรายได้ทางหนึ่ง เริ่มขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชผักต่างๆ เริ่มรวมกลุ่มทำกิจกรรม ประยุกต์ประเพณี เพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน เกิดบุญประทัยข้าวเปลือกเพื่อการสร้างกองทุนหมู่บ้าน เกิดการประยุกต์ผ้าป่าเป็นผ้าป่าข้าว ผ้าป่าต้นไม้ ผ้าป่าหนังสือ ผ้าป่ายา เกิดพิธีบวชต้นไม้ สืบชะตาแม่น้ำ เพื่อรักษาป่าและต้นน้ำลำธาร เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านต่างหมู่บ้านต่างถิ่น เกิดเครือข่ายชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านที่สร้างความเป็นญาติทางวัฒนธรรมเพื่อการพึ่งพาอาศัยกันขึ้นในทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมดูจะเป็น “อาวุธคนยาก” ชั้นเดียวที่ยังเหลืออยู่เพื่อฟันฝ่าปัญหาการดำรงชีพและการคงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์ในสังคมยุคใหม่

กระบวนการพัฒนาที่กำลังพลิกผันจากกระแสหลักมาสู่กระแส “พื้นบ้าน” ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลภายนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ซึ่งทำให้คำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” “ปราชญ์ชาวบ้าน” และ “การพึ่งตนเอง” กลายเป็นคำหลักในกระบวนการพัฒนาของกระแส “พื้นบ้าน”

กระแสดังกล่าวเป็นความพยายามประสานระหว่างกระบวนทัศน์ดั้งเดิม ซึ่งมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นแกน กับกระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งมีวิทยาศาสตร์เป็นแกน เข้าด้วยกัน การค้นหาภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้าน ไม่ใช่ “การตามไปดู” ไม่ใช่การไปหาสิ่งประหลาด อัจฉริยะในหมู่บ้านมาเสนอต่อสังคมยุคใหม่ ไม่ใช่การไปหา “ของเก่า” เอามาใช้ประโยชน์เอง หากเป็นการเข้าไปเสริมพลังชาวบ้าน ในกระบวนการนำไปสู่การพึ่งตนเองของชาวบ้าน เสริมข้อมูลและ “ภูมิคุ้มกัน” เพื่อให้ชาวบ้านตัดสินใจและดำเนินงานได้อย่างเป็นตัวของตัวเอง หากจะนำข้อมูลทางภูมิปัญญาพื้นบ้านออกมา ก็เพื่อเผยแพร่ให้กว้างไกลออกไปสู่ชาวบ้านอื่นๆ ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างพลังสนับสนุน จากสาธารณชนและคนในสังคมใหม่ทั้งหลาย ให้ได้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของภูมิปัญญาเหล่านั้น เห็นบริบททางวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เห็นมิติอันลุ่มลึกไปกว่าสิ่งที่ปรากฏ หรือที่ถูกมองจากสายตาของคนในกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์

กระบวนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาประเทศและให้ผลการพัฒนาตถึงชาวบ้านและหมู่บ้าน และให้ดำเนินการอยู่บนบริบทของสังคมและชุมชน สัมพันธ์กับชีวิตในด้านต่างๆตามที่เป็นจริง การดำเนินงานแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ ซึ่งเรียกว่าเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม

1.3.6 กรอบความคิดของการทำงานพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชน

ช่วงระยะเวลาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ท้าทั้งภูมิภาคของโลกเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ในทางสังคมศาสตร์มีความพยายามที่จะสร้างแนวคิดเป็นกรอบในการอธิบาย การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาของประเทศโลกที่สามอยู่อย่างน้อยสามแนวคิดด้วยกัน คือ แนวคิดแรกคือ ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization theory) ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเน้นการขยายตัวและการเจริญเติบโตด้วยการลอกเลียนแบบความสำเร็จของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก ความล้มเหลวของการพัฒนาตามแนวคิดนี้ ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ขึ้นมาอีก คือ ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency theory) ทฤษฎีนี้ได้ขยายขอบเขตของการวิเคราะห์ปัญหาจากการพัฒนาระดับประเทศ มาสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพัฒนา กับประเทศโลกที่สาม โดยเสนอว่า ความด้อยพัฒนาของประเทศโลกที่สามเป็นผลมาจาก ความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาและเอารัดเอาเปรียบระหว่างประเทศพัฒนา กับประเทศด้อยพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอีกแนวคิดหนึ่งคือ ทฤษฎีระบบโลก (World system theory) แนวคิดนี้มองระบบทุนนิยม ในลักษณะที่เป็นระบบขนาดใหญ่ระดับโลก และเสนอว่าความสัมพันธ์ในโลกสมัยใหม่ถูกกำหนด หรืออยู่ภายใต้

การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของโลกหรือระบบทุนนิยมโลก ความสัมพันธ์ภายในระบบทุนนิยมโลกเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลาง(Center) กับประเทศโลกที่สามซึ่งอยู่ตรงชายขอบ(Periphery)ของระบบ ในการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมโลก ประเทศศูนย์กลาง ขูดรีดวัตถุดิบและแรงงานราคาถูกจากประเทศชายขอบ โดยผ่านกลไกและสถาบันทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ระดับโลกลงไปสู่ภูมิภาคและประเทศ(ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 250 – 251)

ผลพวงของการพัฒนาในประเทศโลกที่สามตามแนวคิดดังกล่าว ยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร และกลับสร้างปัญหาใหม่ให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะแนวคิดการพัฒนาทั้งหมดที่ผ่านมา มองปัญหาความด้อยพัฒนาของประเทศโลกที่สามในแง่เศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้ผู้วางแผนพัฒนาละเลยความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน หรืออาจมองเห็นแต่ด้านลบของวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชนมีความเชื่อพื้นฐานในศักยภาพของชุมชนในพลังสร้างสรรค์ อันสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไปด้วยตัวของชาวบ้านเอง ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2538 : 21 – 23) ได้กล่าวถึงการพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชนว่า “ในวัฒนธรรมชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า เพราะในนั้นบรรจุไว้ด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ ที่จะแก้ไขปัญหามุมชน” นอกจากนั้นเขายังเปรียบเทียบว่าการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนเป็นอาวุธอันวิเศษ การใช้อาวุธได้นั้นต้องมีคาถาที่กำกับอาวุธนั้น และคาถาหนึ่งที่กำลังใช้แนวพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชนก็คือ แนวการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom up) ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ประกอบด้วยหลายมิติคือ มิติแรก เริ่มด้วยความต้องการว่าจะพัฒนาอะไร ต้องถูกกำหนดมาจากฝ่ายของชาวบ้านเอง มิติที่สอง ได้แก่ การกำหนดรูปแบบวิธีการตอบสนองความต้องการหรือวิธีการแก้ปัญหา นั้น จำเป็นต้องใช้วิธีการของชาวบ้าน เช่นกัน และมิติสุดท้ายคือ หลังจากรับรู้ความต้องการของชาวบ้าน และได้ศึกษาสำรวจวิธีการแก้ปัญหาที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนนั้นแล้ว ในขั้นตอนของการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาในปัจจุบันจะต้องใช้วัฒนธรรมชุมชนนั่นเองเป็นตัวตั้ง เป็นจุดเริ่มต้น โดยประสานกับความรู้ที่นำไปจากภายนอก

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 59 – 60) ได้กล่าวถึงปรัชญาแนวคิดเบื้องต้นของการศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน คือ วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลและชุมชน หากคนเราไม่รู้จักตนเอง/ไม่เคารพตนเองก็ไม่อาจพัฒนาได้ และวัฒนธรรมเป็นพลังสำหรับการพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งแนวคิดได้รับการก่อตัวขึ้นในหมู่ของนักพัฒนาเอกชนบางกลุ่มในสังคมไทย โดยมองว่าชนบทหรือชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดี มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาและหรือที่จะต้านกระแสทุนนิยมได้ แนวคิดนี้มองเห็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลของระบบทุนนิยมที่เน้นวัตถุนิยมทำให้คนเห็นแก่ตัว และต้องพึ่งพาทุนจากภายนอก จึงหันมาเน้นคุณธรรม

ชาวบ้านที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ การพึ่งพาตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นหลักธรรมในการพัฒนา

บัณฑิต อ่อนดำ (2533 : 61) ได้กล่าวถึงสมมติฐานสำคัญของแนววัฒนธรรมชุมชนว่า ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนา สิ่งเลวร้ายทุกอย่างในชุมชนเป็นอิทธิพลมาจากภายนอก ดังนั้นต้องต่อสู้กับอิทธิพลดังกล่าวทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิมสูงกว่าวัฒนธรรมภายนอก ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ คือ การบรรลุการพึ่งตนเอง และอิสระภาพแห่งหมู่บ้าน ชุมชน โดยผ่านการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน นักพัฒนาที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ยังมีอีกหลายท่านซึ่งมีแนวคิดสอดคล้องต้องกัน อาทิ เสรี พงศ์พิศ, ประเวศ วะสี, กาญจนา แก้วเทพ, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, นิพนธ์ เทียนนิหาร, บำรุง บุญปัญญา และคนอื่นอีกหลายท่าน

กรอบความคิดความเข้าใจพื้นฐานสำหรับการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. จากข้อเท็จจริงพบว่า วัฒนธรรมของนักพัฒนานั้นอาจจะมีบางส่วนที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของชาวบ้าน ดังนั้นขั้นตอนแรกของการทำงานคือ การทำความเข้าใจกับรูปแบบ เนื้อหา คุณค่า ความหมาย ระบบคิดที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่
2. วัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม แต่คุณค่าต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมนั้น ย่อมต้องการสิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้มารองรับ หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บรรดาคุณค่าต่างๆที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นความรักเพื่อนมนุษย์ ความเมตตา ความสมถะ ถ่อมตน ฯลฯ คุณค่าของสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีเงื่อนไขความเป็นจริงทางวัตถุมารองรับ ตัวอย่างเช่น คุณค่าเรื่องความเคารพในบรรพบุรุษที่สืบทอดด้วยการทำพิธีไหว้ผีปู่ตานั้น พิธีดังกล่าวจะประกอบได้ก็ต่อเมื่อยังมีศาล มีผู้ประกอบพิธี หากศาลถูกรื้อถอนออกไปหรือไม่มีผู้ประกอบพิธีกรรมเสียแล้ว โอกาสหรือเงื่อนไขในการสืบทอดคุณค่าที่มีอยู่ในวัฒนธรรมชุมชนย่อมหมดไป ดังนั้นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมที่ดั่งามของชุมชนให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ ได้แก่การย้อนรอยด้วยการจัดหาเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการแตกหน่อของคุณค่าที่ดั่งามนั่นเอง
3. วัฒนธรรมนั้นเป็นเอกลักษณ์ของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละท้องถิ่นและมีเอกลักษณ์ของตนเอง ดังนั้นการพัฒนาจึงต้องเป็นการพัฒนาตามแบบไทยๆ หรือในความหมายที่เป็นการพัฒนาตามแนวทางของวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ในทางปฏิบัติเป้าหมายที่เราตั้งเอาไว้ั้นจะบรรลุได้ หากเราดำเนินแนวทางการพัฒนาแบบจากล่างขึ้นบน ดังที่กล่าวมาแล้ว เริ่มตั้งแต่เราต้องแสวงหาวิธีการ และท่วงทำนองในการแก้ปัญหาแบบที่ชุมชนเคยมีอยู่ ใช้ทรัพยากรชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น

ใช้วิธีการจัดการ การจัดกลุ่มตามแบบประเพณีที่มีมา การพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นความรู้ที่เรียกว่า “นี่เป็นแบบของเรา” (Sense of identity) มีผลสืบเนื่องต่อมาอีกหลายประการ ประการที่สำคัญที่สุดคือ การทำนุบำรุงรักษากิจกรรม งาน พัฒนาให้มีอายุยืนยาว

4. วัฒนธรรมนั้นเป็นศักยภาพและเป็นพลังสร้างสรรค์ของชุมชน การทำกิจกรรมการพัฒนาหากชาวบ้านได้ทำตามแบบวัฒนธรรมของเขา เป็นเอกลักษณ์ของเขา ทำให้การเข้าร่วมทำกิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีพลัง อย่างมีชีวิตชีวา

5. หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับทำความเข้าใจวัฒนธรรม คือ กรอบความคิดที่เราใช้ดู เข้าใจ และตีความวัฒนธรรมนั้น เราต้องมองดูวัฒนธรรมแบบองค์รวม (Totality) หมายความว่า เราย่อมมองดูวัฒนธรรมแบบแยกส่วนย่อยๆ อาจทำให้เราไม่เข้าใจ ความหมายทั้งหมดได้(กาญจนา แก้วเทพ. 2538 : 29 – 40)

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้การจัดการศึกษาที่กำลังดำเนินการอยู่ มีลักษณะเป็นการศึกษาที่สอดคล้อง และตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น ไม่ได้สร้างความแปลกแยก หรือเป็นการตัดผู้คนออกจากรากเหง้าดั้งเดิมของตนเอง แต่เป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง และบรรพบุรุษ ซึ่งก็มีใช่เป็นการปฏิเสธองค์ความรู้ หรือวิทยาการสมัยใหม่ หากแต่เป็นการเชื่อมต่อหรือบูรณาการองค์ความรู้ หรือวิทยาการสมัยใหม่เข้ากับองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมแล้วได้อย่างสมดุล นับว่าเป็นการจัดการศึกษาที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน และทำให้เกิดดุลยภาพขึ้นในสังคม แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในการวิจัยครั้งนี้ จึงมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดต่างๆ อีกหลายประการ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งนอกจากได้กล่าวถึง พลวัตของวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นที่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างกลมกลืนกับบริบทของชุมชน และยังสั่งสมวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าไว้อย่างมากมาย สำหรับรายละเอียดต่างๆ ของเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในส่วนแรกแล้ว แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรอีกสองสามแนวคิดที่จะกล่าวถึงต่อไป ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของหลักสูตรระดับท้องถิ่น ในส่วนของกระบวนการหรือขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น มีแนวคิดที่สำคัญคือ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน และแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น

สาระสำคัญของแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัยในส่วนที่สองนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอในประเด็นต่าง ๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้คำว่า “หลักสูตรระดับท้องถิ่น” ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับ “หลักสูตรท้องถิ่น” ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยต้องการให้เกิดความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 12 – 15) ในมาตรา 27 ที่มีสาระสำคัญสรุปได้ว่า

“ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ”

สำหรับในส่วนของขอบข่ายเนื้อหาสาระที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้ถูกกำหนดไว้ในมาตรา 23 ซึ่งมีเนื้อหาสาระ ดังนี้

“ มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่อง ต่อไปนี้

- 1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
- 3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
- 4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
- 5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข”

และจากมาตรา 28 ซึ่งมีสาระสำคัญ สรุปได้ว่า “หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลาย และให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสม แก่วัยและศักยภาพ สำหรับสาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้ มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม” นอกจากนี้ ตามความในมาตรา 29 มีสาระสำคัญ สรุปได้ว่า “ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรของรัฐ และเอกชน สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริม ความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัด การศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการ ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ”

จากความในพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาและบุคลากรใน สถานศึกษา มีบทบาทในเรื่องของหลักสูตรมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดทำสาระของหลักสูตรที่ สอดคล้องกับท้องถิ่น และต้องปรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลใหม่ให้สอดคล้องกับ เนื้อหาตามบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าว ดังนั้นครูอาจารย์ในสถานศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นเป็นอย่างดี จึงจะทำให้การจัดการศึกษา สามารถดำเนินไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ต่อไป

2.1.1 ความหมายของ“หลักสูตร”และ“หลักสูตรท้องถิ่น”

ความหมายของ “หลักสูตร” มีนักการศึกษาให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักการพื้นฐานหรือเกณฑ์ที่อธิบายความหมายของหลักสูตร ตัวอย่างเช่น

โอลิวา (Oliva.1992 : 8 – 9) ได้ให้นิยามความหมายของหลักสูตรโดยแบ่งเป็น

1. การให้นิยามโดยยึดจุดประสงค์ (Purpose) หลักสูตรจึงมีภาระหน้าที่ที่จะ ทำให้ผู้เรียนควรจะเป็นอย่างไร หรือมีลักษณะอย่างไร หลักสูตรในแนวคิดนี้จึงมีความหมาย ในลักษณะที่เป็นวิธีการที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายนั้นๆ เช่น หลักสูตรคือการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม หลักสูตรคือการพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน เป็นต้น

2. การให้นิยามโดยยึดบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Contexts) นิยามของ หลักสูตรในลักษณะนี้จึงเป็นการอธิบายถึงลักษณะทั่วไปของหลักสูตรซึ่งแล้วแต่ว่าเนื้อหาสาระ ของหลักสูตรนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร เช่น หลักสูตรที่ยึดเนื้อหาวิชา หรือหลักสูตรที่ยึดผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง หรือหลักสูตรที่การปฏิรูปสังคม เป็นต้น

3. การให้นิยามโดยยึดวิธีดำเนินการหรือยุทธศาสตร์ (Strategies) เป็นการ

นิยามในเชิงวิธีดำเนินการที่เป็นกระบวนการ ยุทธศาสตร์หรือเทคนิควิธีการในการจัดการเรียนการสอน เช่น หลักสูตรคือกระบวนการแก้ปัญหา หลักสูตรคือการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม/การทำงานกลุ่ม หลักสูตรคือการเรียนรู้เป็นรายบุคคล หลักสูตรคือโครงการหรือแผนการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

โอลิวาได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนงานหรือโครงการที่จัดประสบการณ์ทั้งหมดให้แก่ผู้เรียน ภายใต้การดำเนินงานของโรงเรียน และในทางปฏิบัติหลักสูตรประกอบด้วย จำนวนของแผนการต่างๆที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร และมีขอบเขตกว้างขวางหลากหลาย เป็นแนวทางของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องการ ดังนั้นหลักสูตรอาจเป็นหน่วย (Unit) เป็นรายวิชา (Course) หรือเป็นรายวิชาย่อยต่างๆ (Sequence of courses) แผนงานหรือโครงการทางการศึกษาดังกล่าวนี้อาจจัดขึ้นได้ทั้งในและนอกชั้นเรียนหรือโรงเรียน

เจมส์ เอ บีน และคณะ (Beane & others. 1986 : 34 – 35) สรุปความหมายของหลักสูตรไว้โดยใช้เกณฑ์เริ่มจากความเป็นรูปธรรม (Concrete) ไปสู่นามธรรม (Abstract) และจากการยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง (School-centered) ไปสู่การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) โดยอธิบายได้ดังนี้

1. หลักสูตรคือผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการศึกษา (Curriculum as product)
2. หลักสูตรคือโครงการหรือแผนการในการจัดการศึกษา (Curriculum as program)
3. หลักสูตรคือการเรียนรู้ที่กำหนดไว้อย่างมีความหมาย (Curriculum as intended learning)
4. หลักสูตรคือประสบการณ์ของผู้เรียน (Curriculum as experience of the learner)

โซเวลล์ (Sowell. 1996 : 5) กล่าวว่า มีผู้อธิบายความหมายของหลักสูตรไว้อย่างมากมายเช่น หลักสูตรเป็นการสะสมความรู้ดั้งเดิม, เป็นวิธีการคิด, เป็นประสบการณ์ที่ถูกกำหนดไว้, เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์, เป็นแผนการจัดสภาพการเรียนรู้, เป็นความรู้/คุณลักษณะของผู้เรียน เป็นเนื้อหาและกระบวนการ, เป็นแผนการเรียนการสอน, เป็นจุดหมายปลายทางและผลลัพธ์ของการจัดการเรียนการสอน และเป็นผลผลิตของระบบเทคโนโลยี เป็นต้น เขาได้อธิบายว่าเป็นเรื่องปกติที่นิยามความหมายของหลักสูตรแตกต่างกันไป เพราะว่บางคนให้ความหมายของหลักสูตรในระดับที่แตกต่างกัน หรือไม่ได้แยกแยะระหว่างหลักสูตรกับการจัดการเรียนการสอน แต่อย่างไรก็ตาม โซเวลล์ ได้สรุปว่า หลักสูตรคือ การที่จะสอนอะไรให้กับ

ผู้เรียน เป็นความหมายที่ กว้างขวางที่รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร ทักษะและทัศนคติที่กำหนดไว้และที่ไม่ได้กำหนดไว้ ให้แก่ผู้เรียนในโรงเรียน

เซย์เลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander and Lewis. 1981 : 8) ได้สรุปว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนการสอนที่จัดโอกาสในการเรียนรู้ ให้แก่บุคคลที่ได้รับการศึกษา

ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา (2540 : 3 – 5) ได้อธิบายความหมายของ “หลักสูตร” ว่ามีความแตกต่างกันไปตั้งแต่ความหมายที่แคบสุดจนถึงกว้างสุด แต่จำแนกความคิดเห็นของนักการศึกษาที่ได้ให้นิยามความหมายของหลักสูตร ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. หลักสูตร หมายถึง แผนประสบการณ์การเรียน นักการศึกษาที่มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรหมายถึงแผนประสบการณ์การเรียนนั้น มองหลักสูตรในลักษณะที่เป็นเอกสาร หรือโครงการการศึกษาที่สถาบันการศึกษาได้วางแผนไว้เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาดำเนินตามหรือโครงการที่กำหนดไว้ หลักสูตรตามความหมายนี้หมายรวมถึง แผนการเรียน หรือรายวิชาต่างๆที่กำหนดให้เรียนรวมทั้งเนื้อหาวิชาของรายวิชาต่างๆ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล ซึ่งได้กำหนดไว้ในแผน ความคิดเห็นของนักศึกษากลุ่มนี้ไม่รวมถึงการนำหลักสูตรไปใช้หรือการเรียนการสอนที่ปฏิบัติจริง แต่ทั้งแผนประสบการณ์การเรียนกับการเรียนการสอนที่ปฏิบัติจริง มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

2. หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์การเรียนของผู้เรียนที่สถาบันการศึกษาจัดให้แนวคิดนี้จะหมายรวมถึงประสบการณ์การเรียนและการนำหลักสูตรไปใช้ด้วย ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิด ของทั้งทาบามาและไทเลอร์ที่เห็นว่า หลักสูตรประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย ประสบการณ์ทางการศึกษาหรือเนื้อหา การจัดประสบการณ์ทางการศึกษาหรือ การจัดเนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล

จากแนวความคิดของนักการศึกษาหลายท่านดังกล่าว พบว่ามีการให้นิยามแตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดา ทั้งนี้เพราะแต่ละคนมีเกณฑ์ที่ใช้ในการอธิบายแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาครั้งนี้หลักสูตรหมายถึงทั้งตัวหลักสูตรที่เป็นเอกสารหลักฐาน ซึ่งเป็นแผนการหรือโครงการที่ประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล และยังหมายรวมถึงการนำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติจริงในการเรียนการสอนด้วย

ความหมายของ “หลักสูตรท้องถิ่น” มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

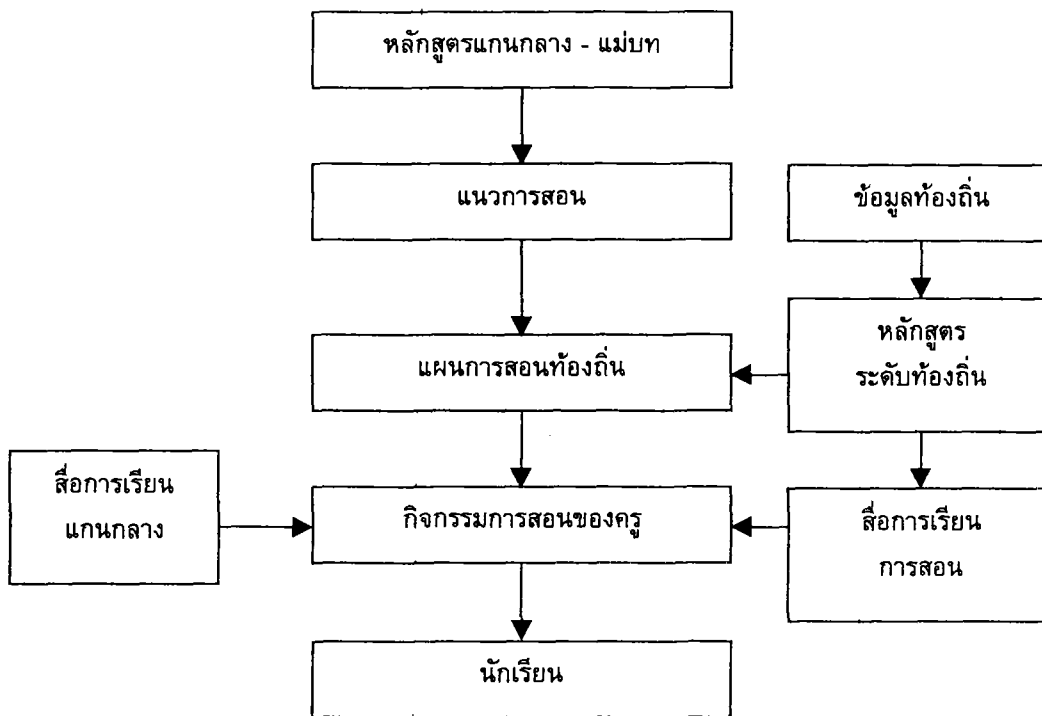
ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 107-108) ได้ให้ความหมายของ หลักสูตรท้องถิ่น ว่าหมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียน ตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

ซึ่งคำว่า “ท้องถิ่น” มีความหมายสองประการ คือ ประการที่หนึ่ง ท้องถิ่น หมายถึง “ชุมชน” ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานนั้นตั้งอยู่อาจเป็นชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือภาคภูมิศาสตร์ก็ได้ และทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอยู่ หรือกำลังเกิดขึ้นในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ความเป็นมา ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

ประการที่สอง ท้องถิ่น หมายถึง สถานศึกษาหรือหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการศึกษาในชุมชนนั้นๆ รวมทั้งองค์กรภาครัฐหรือเอกชนอื่นๆ ที่มีชุมชนทุกระดับ ซึ่งสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541 : 2) ได้อธิบายความหมายของ หลักสูตร ท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของ ผู้เรียนหรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลาง ที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนตามท้องถิ่น ต่างๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นต้อง สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ เน้นการเรียนรู้ชีวิตของ ตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ การใช้เทคโนโลยีและข่าวสารข้อมูล ในการเรียนรู้ต่างๆ ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามสภาพชีวิตจริงของตนเอง สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ในการ พัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและท้องถิ่นได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 7) ได้ให้ความหมาย ของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึง รายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือประสบการณ์ที่จัดทำขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งมีความ แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคม อย่าง ลึกซึ้ง ทั้งสามารถนำประสบการณ์นั้นมาพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิต อาชีพ และสังคมได้ดียิ่งขึ้น หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแกนกลางกับหลักสูตรระดับท้องถิ่น
(สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2534 : 7)

จากความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นดังที่ได้กล่าวแล้ว สรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงมวลงประสภการณ่ต่าง ๆที่จัดให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการ และปัญหาของผู้เรียน และชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ และพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป

2.1.2 ระดับของหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 3 – 4) ได้จำแนกระดับของหลักสูตรออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. หลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท เป็นหลักสูตรแกนที่เขียนไว้กว้าง และบรรจุสาระที่จำเป็นที่ทุกคนในประเทศต้องเรียนรู้เหมือนกัน
2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น เนื้อหาสาระของการเรียนสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น มุ่งการเรียนรู้ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิต
3. หลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นหลักสูตรที่สำคัญที่สุด ผู้ที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรระดับนี้ได้แก่ ครู ซึ่งนำหลักสูตรระดับชาติและระดับท้องถิ่นมาพิจารณาปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

สำหรับ โซเวลล์ (Sowell. 1996 : 6) ได้แบ่งหลักสูตรออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. หลักสูตรระดับสังคม (The society curriculum) เป็นหลักสูตรที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน และถูกสร้างโดยรัฐ นักการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ผู้บริหารระดับต่าง ๆ และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชา
2. หลักสูตรระดับสถาบัน (The institutional curriculum) เป็นหลักสูตรที่ใช้ในสถานศึกษา และได้รับมาจากหลักสูตรระดับสังคม มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม โดยนักการศึกษาและคณะทำงานในระดับท้องถิ่น
3. หลักสูตรระดับการเรียนการสอน (The instructional curriculum) เป็นหลักสูตรที่เป็นการวางแผนของครูและถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน
4. หลักสูตรระดับประสบการณ์ (The experience curriculum) เป็นหลักสูตรที่ยอมรับและถูกจัดขึ้นโดยตัวผู้เรียนเอง ทั้งนี้เพราะว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้นหลักสูตรจึงต้องสอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน

2.1.2 เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 109 – 110) ได้กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมอย่างกว้างๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่วๆ ไป ไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมด จึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด
2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลกระทบโดยตรงต่อทักษะ และการดำเนินชีวิตของคนไทย ทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภูมิลำเนาท้องถิ่นของตน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ และประสบการณ์ไปพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุ และท้องถิ่นตลอดจนดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข
3. การเรียนรู้ที่ดีควรเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูจับได้เร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริง ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นของตน แทนการเรียนรู้เรื่องไกลตัว ซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจ และไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคม และ

สิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ยังช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพัน รวมทั้งภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

4. ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ในชนบทของไทยมีอยู่มากมาย และมีค่าบ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะด้านอาชีพ หัตถกรรม เกษตรกรรม ดนตรี การแสดง วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน และสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

นอกจากนี้ สวัสดิ์ อุทรานันท์ (2532 : 311) ได้กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 2 ประการ คือ

1. ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคมที่ใช้หลักสูตรนั้นๆ โดยเหตุนี้หากหลักสูตร ที่สร้างขึ้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ ย่อมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้มากที่สุด

2. ในการพัฒนาหลักสูตรได้มีการยอมรับความสำคัญของผู้ใช้หลักสูตรเป็นอย่างมาก และได้มีการยอมรับว่าสมควรให้ผู้ที่ใช้หลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย ในทางปฏิบัติถ้าหากหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในระดับชุมชนที่ไม่กว้างขวางมากนัก ย่อมสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ที่ใช้หลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

2.1.3 ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น

พะยอม แก้วกำเนิด (2533 : 34) ได้กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น ที่มีลักษณะแตกต่างจากหลักสูตรแม่บทที่ใช้ทั่วประเทศ ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคมของ มัธยมศึกษา เป็นหลักสูตรในโครงสร้างรายวิชาบังคับหรือเลือกเสรี

2. มีเนื้อหาสาระสอดคล้องและเป็นไปตามสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคมของแต่ละท้องถิ่นโดยเฉพาะ

3. มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ แผนและแนวโน้มของการพัฒนาท้องถิ่น

4. มีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น

5. มีวัตถุประสงค์และเนื้อหาสาระ สนองความต้องการของนักเรียนเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะในการส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการและงานอาชีพ

6. มีวัตถุประสงค์ให้นักเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง รักท้องถิ่น และส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

2.1.4 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายความหมายของการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum development) ไว้คล้ายคลึงกัน ซึ่งสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายใน 2 ลักษณะคือ ประการแรกเป็นการทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และประการที่สองเป็นการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน รวมไปถึงการผลิตเอกสารต่างๆ สำหรับผู้เรียนด้วย (Saylor and Alexander.1974 : 7; Sowell. 1996 : 16; สัจด์ อุทรานันท์. 2532 : 31)

จากความหมายดังกล่าว พบว่า การพัฒนาหลักสูตร มีความหมายที่กว้างขวาง ครอบคลุมงานหลายมิติของการพัฒนาหลักสูตรตั้งแต่ การวางแผนหลักสูตรจัดทำหลักสูตรหรือ ยกร่างหลักสูตร (Curriculum planning) การนำหลักสูตรไปใช้หรือการนำหลักสูตรไปสู่ การปฏิบัติ (Curriculum implementation) และการประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) การสร้างหรือการพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพนั้น ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละมิติ มีประสิทธิผลมากน้อย เพียงใด

การวางแผนจัดทำหรือยกร่างหลักสูตรประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ การกำหนดการวัด และประเมิน

การนำหลักสูตรไปใช้ประกอบด้วยการจัดทำวัสดุหลักสูตรต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้ใช้ หลักสูตรสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผลิตและใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ การเตรียมบุคลากร การบริหารหลักสูตร และการดำเนินการสอนตามหลักสูตร

การประเมินหลักสูตร ประกอบด้วย การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิผลของหลักสูตร และการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ (Oliva. 1992 : 26; สัจด์ อุทรานันท์. 2532 : 34 – 36; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 14 – 15)

จากแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรพบว่า เป็นกระบวนการทำงานที่เป็นระบบเป็นวงจรเชื่อมโยงกันในมิติต่างๆ นักพัฒนาหลักสูตรต้องดำเนินการให้ มิติต่างๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของนักการศึกษาที่สำคัญมีหลายท่าน ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียดต่างๆ แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอเฉพาะแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

2.1.4.1 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 : 1) ได้ให้แนวคิดในการวางโครงสร้างหลักสูตร โดยใช้วิธี Means – Ends Approach เป็นหลักการและเหตุผลในการสร้างหลักสูตรที่เรียกว่า “หลักการของไทเลอร์” (Tyler's rationale) ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการจัดหลักสูตรและการสอนที่เน้นการตอบคำถามที่เป็นพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่สถาบันการศึกษาจะต้องกำหนดให้ผู้เรียน
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่สถาบันการศึกษาควรจัดขึ้น เพื่อช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไร จึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
4. จะประเมินผลประสิทธิภาพของประสบการณ์ในการศึกษาอย่างไร จึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ไทเลอร์เห็นว่า คำถามทั้ง 4 ข้อนี้ต้องเรียงลำดับกันลงมา เพราะฉะนั้นการตั้งจุดมุ่งหมายจึงเป็นขั้นที่สำคัญที่สุด เพราะคำตอบอีก 3 ข้อที่เหลืออยู่นั้นขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ (ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา, 2540 : 8)

แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ เป็นไปตามลำดับขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เริ่มด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายชั่วคราว โดยอาศัยข้อมูลจากแหล่งกำเนิดที่จะเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ 3 แหล่งด้วยกัน คือ

1. ศึกษาจากสังคม
2. ศึกษาจากผู้เรียน
3. ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชา

ข้อมูลที่ได้จากแหล่งทั้ง 3 ดังกล่าว จะเป็นเครื่องมือในการตั้งจุดมุ่งหมายชั่วคราว จุดมุ่งหมายที่ได้ในขั้นนี้ บางครั้งอาจมีมากเกินไปที่จะจัดเข้าไว้ในหลักสูตรได้ทั้งหมด จึงควรได้มีการพิจารณาเลือกเฉพาะจุดมุ่งหมายที่มีความสำคัญและสอดคล้องกัน เพื่อนำไปเป็นหลักในการปฏิบัติต่อไป ไทเลอร์ เสนอว่าการเลือกจุดมุ่งหมายถาวร ควรผ่านการกลั่นกรอง เพื่อคัดเอาข้อที่ไม่สำคัญและไม่สอดคล้องกันออกไป ด้วยวิธีการ

1. พิจารณาจากหลักจิตวิทยาการเรียนรู้
2. พิจารณาจากหลักปรัชญาการศึกษาและปรัชญาสังคม

จุดมุ่งหมายที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วนี้เรียกว่า จุดมุ่งหมายขั้นสุดท้าย หรือ จุดมุ่งหมายถาวร ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

ขั้นที่ 2 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ในการวางโครงสร้างของหลักสูตร ไทเลอร์ได้ตั้งคำถามข้อที่ 2 ว่า จะเลือกประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไร จึงจะช่วยให้บรรลุถึง จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

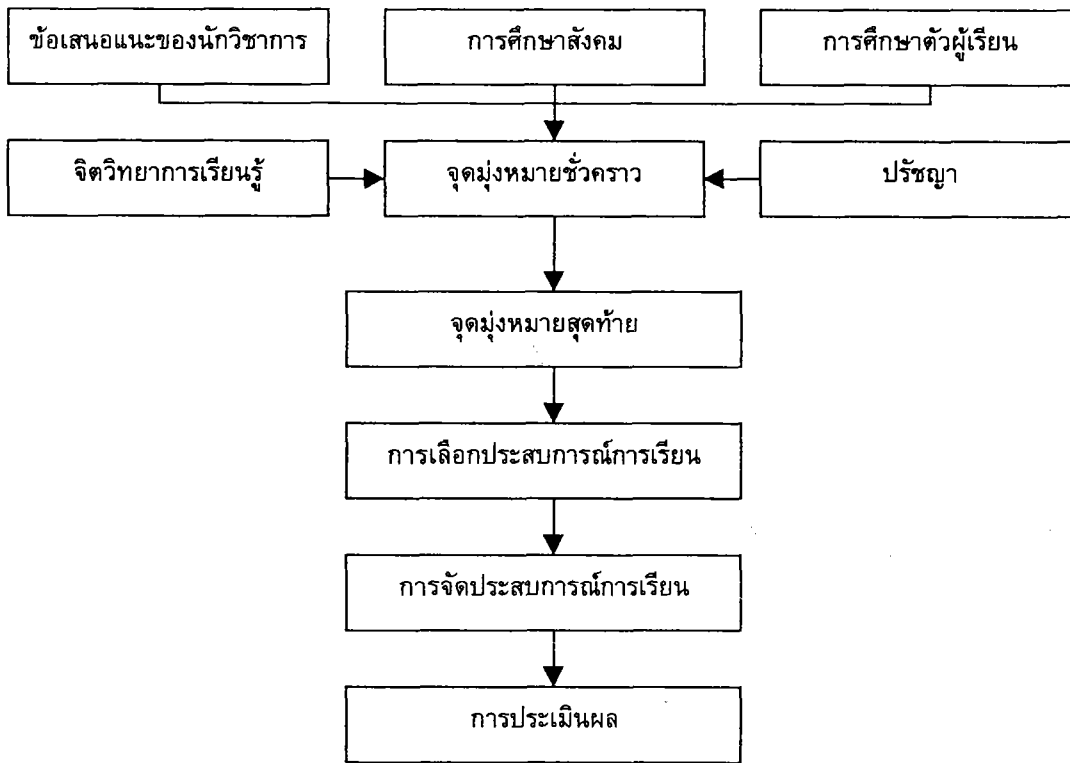
จุดมุ่งหมายที่ระบุพฤติกรรมและเนื้อหา นั้น เป็นจุดมุ่งหมายปลายทาง ที่ต้องการไปถึง (Ends) แต่ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เป็นวิธีการ (Means) ที่ทำให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทาง

ขั้นที่ 3 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ให้เป็นหน่วย จะต้องมีการสำรวจความสัมพันธ์ทางด้านเวลาและด้านเนื้อหา โดยมีเกณฑ์ในการจัด ประสบการณ์เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ความต่อเนื่อง
2. การเรียงลำดับขั้นตอน
3. การบูรณาการ

ขั้นที่ 4 การประเมินผลเป็นขั้นสุดท้ายของแนวคิดในการจัดหลักสูตรของ ไทเลอร์ เป็นขั้นที่ให้ผู้วางแผนจัดทำหลักสูตรรู้ว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นบรรลุตาม จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เพียงใด

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ สรุปรูปเป็นแผนภูมิได้ ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของไทยเลอร์
(ชมพันธ์ุ กุญชร ณ อยุธยา 2540 : 49)

2.1.4.2 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของทาบา

ทาบา (Taba. 1962 : 12) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรที่เรียกว่า "Grass roots approach" หรือวิธีการจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน ซึ่งทาบาเชื่อว่าผู้ที่มีหน้าที่สอนในหลักสูตรควรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย วิธีการพัฒนาหลักสูตรของทาบานี้ มีขั้นตอนคล้ายคลึงกับไทเลอร์ แต่ต่างกันตรงที่วิธีการที่ไทเลอร์เสนอนั้น ค่อนข้างเป็นวิธีการแบบ "Top - down" นั่นคือ การพัฒนาหลักสูตรที่มาจากข้อเสนอแนะของนักวิชาการ ให้ครูปฏิบัติ และผู้บริหารสั่งการมายังครูผู้สอนอีกทีหนึ่ง สำหรับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรของทาบามีดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจความต้องการ (Diagnosis of needs) ครูหรือผู้ร่างหลักสูตร เริ่มกระบวนการด้วยการสำรวจความต้องการของนักเรียนที่หลักสูตรได้วางแผนไว้

ขั้นที่ 2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Formulation of objectives) หลังจากที่ได้ระบุความต้องการของนักเรียนแล้ว ครูกำหนดจุดมุ่งหมายที่จะให้บรรลุผล

ขั้นที่ 3 การเลือกเนื้อหา (Selection of contents) จุดมุ่งหมายที่เลือกไว้หรือที่สร้างขึ้นเป็นตัวชี้แนะแนวทางในการเลือกรายวิชาหรือเนื้อหาของหลักสูตร และควรเลือกเนื้อหาที่มีความเที่ยงตรงและสำคัญด้วย

ขั้นที่ 4 การจัดเนื้อหา (Organization of contents) เมื่อครูเลือกเนื้อหาได้แล้ว ต้องจัดเนื้อหาโดยเรียงลำดับขั้นตอนให้ถูกต้องโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะของนักเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสนใจของผู้เรียนด้วย

ขั้นที่ 5 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of learning experiences) เมื่อได้เนื้อหาแล้ว ครูคัดเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียน

ขั้นที่ 6 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of learning experiences) กิจกรรมการเรียนการสอนควรได้รับการจัดเรียงลำดับขั้นตอนเช่นเดียวกับเนื้อหา แต่ครูต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะกับผู้เรียนด้วย

ขั้นที่ 7 การประเมินผลและวิธีการประเมินผล (Evaluation and means of evaluation) ผู้ที่วางแผนหลักสูตรต้องประเมินว่าจุดมุ่งหมายใดบรรลุผลสำเร็จ และทั้งครูและนักเรียนควรร่วมกันกำหนดวิธีการประเมินผล

วิธีการของทาบาสได้รับการยกย่องมาก อย่างไรก็ตาม การใช้วิธีการดังกล่าวมีจุดอ่อนอยู่บ้าง เนื่องจากการให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่มีข้อจำกัดอยู่เฉพาะหลักสูตรที่ปฏิบัติจริงในห้องเรียน โดยยังไม่สามารถรับประกันได้ว่าเป็น หลักสูตรที่มีคุณภาพ อีกประการหนึ่ง วิธีการนี้เชื่อว่าครูเป็นผู้เชี่ยวชาญ และที่สำคัญคือ มีเวลาพอที่สามารถพัฒนาหลักสูตรได้ การพัฒนาหลักสูตรตามวิธีการจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนของทาบาส ได้ทำให้นักพัฒนาหลักสูตรทั้งหลายได้ตระหนักว่า ในการพัฒนาหลักสูตรนั้นควรมีบุคคลหลายๆ ฝ่ายมาร่วมดำเนินการด้วย โดยเฉพาะครูผู้สอน ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร

2.1.4.3 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของ เชยเลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส

เชยเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander and Lewis. 1981 :

28 – 39) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งเขามีแนวคิดที่หลักสูตรเป็นแผนการในการจัดโอกาสการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นหลักสูตรจึงต้องมีการกำหนดไว้อย่างเป็นระบบ (Curriculum system) รายละเอียดของการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดนี้ มีดังต่อไปนี้

1. เป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Goals, objectives and domains) การพัฒนาหลักสูตรควรกำหนดเป้าหมาย และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นสิ่งแรก เป้าหมายแต่ละประเด็นจะบ่งบอกถึงขอบเขตหนึ่งๆ ของหลักสูตร ซึ่งเชยเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส

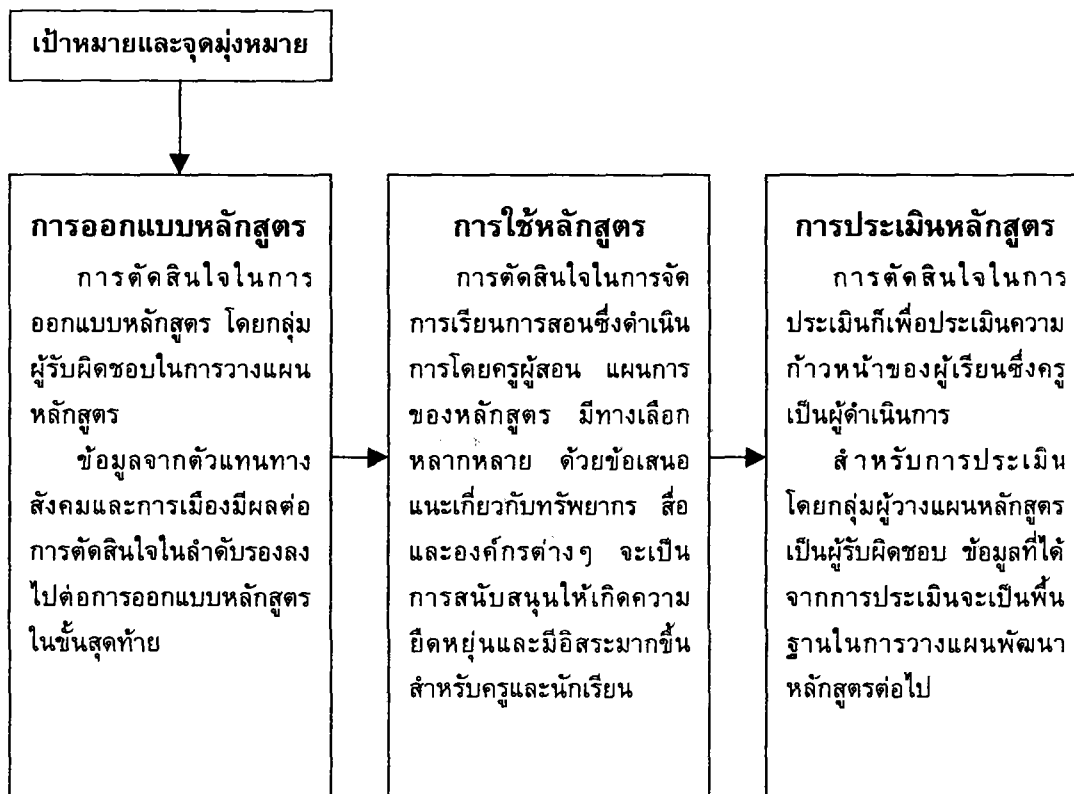
ได้เสนอไว้ว่ามี 4 ขอบเขตที่สำคัญคือ พัฒนาการส่วนบุคคล (Personal development) สมรรถภาพทางสังคม (Social competence) ทักษะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continued learning skills) และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Spacialization) นอกจากนี้อาจมีขอบเขตอื่นๆ อีก ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรอาจจะพิจารณาตามความเหมาะสมกับผู้เรียนและลักษณะของสังคม เป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขตต่างๆ ของหลักสูตร จะได้รับการพิจารณาคัดเลือกจาก ตัวแปรภายนอก (External variables) ซึ่งได้แก่ ทักษะและความต้องการทางสังคม ข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐ ข้อค้นพบจากงานวิจัยต่างๆ ปรัชญาของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร เป็นต้น และจากแหล่งข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตรได้แก่ สังคม ผู้เรียน และวิชาความรู้ (Kno

2. การออกแบบหลักสูตร (Curriculum design) เมื่อกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรต้องวางแผนออกแบบหลักสูตร ตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือกแล้ว เป็นต้น

3. การใช้หลักสูตร (Curriculum implementation) หลังจากตัดสินใจเลือกรูปแบบหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การนำหลักสูตรไปใช้โดยครูผู้สอนต้องวางแผนและจัดทำแผนการสอนในรูปแบบต่างๆ ครูผู้สอนต้องเลือกวิธีการสอนและวัสดุสื่อการเรียนการสอน ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ได้กำหนดไว้

4. การประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) การประเมินหลักสูตรเป็นขั้นตอนสุดท้ายของรูปแบบนี้ นักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนต้องเลือกวิธีการประเมินเพื่อตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร ซึ่งเป็นทั้งการประเมินระหว่างดำเนินการ (Formative evaluation) และการประเมินผลรวมทั้งหมด (Summative evaluation) ทั้งนี้เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่อไป

รายละเอียดของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเชยเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส เสนอเป็นแผนภูมิ ดังภาพประกอบ 6

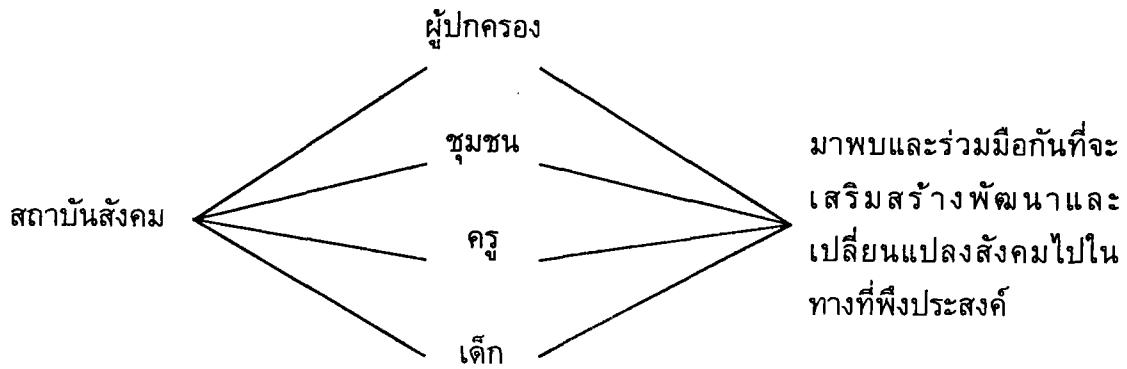

ภาพประกอบ 6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของเซย์เลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส
(Saylor., Alexander and Lewis. 1981 : 30)

2.1.4.4 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของ สมิธ สแตนเลย์และชอร์ (Smith, Stanley and Shores)

สมิธ สแตนเลย์ และชอร์ (Smith., Stanley and Shores. 1976 อ้างอิงจาก วิชาญ วงษ์ใหญ่. 2525 : 32. *พัฒนาหลักสูตรและการสอน มติใหม่*) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้รูปแบบการศึกษาสังคมเป็นพื้นฐาน (Socialized-approach) สมิธ และคณะมีแนวคิดที่ว่า โรงเรียนทั้งโรงเรียนเป็นสังคมหนึ่ง ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรของเขาจึงมุ่งเน้นทางด้านการศึกษาสังคมเป็นหลัก ทั้งทางด้านทักษะ ค่านิยม รูปแบบของสังคมและสภาพปัญหาและความต้องการของสังคม เพื่อพยายามนำมาหล่อหลอมและส่งผลกระทบต่อโรงเรียนในรูปแบบที่เป็นปัญหาของสังคม และโรงเรียนพยายามจัดการศึกษาเพื่อมุ่งฝึกคนให้เข้าใจสังคมและแก้ไขปัญหาสังคม สมิธและคณะได้ใช้การศึกษาสังคมในปัจจุบันมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย การเลือกประเภทของหลักสูตรและการสอนที่นำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และการจัดคุณภาพหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ สมิธและคณะได้เสนอว่า

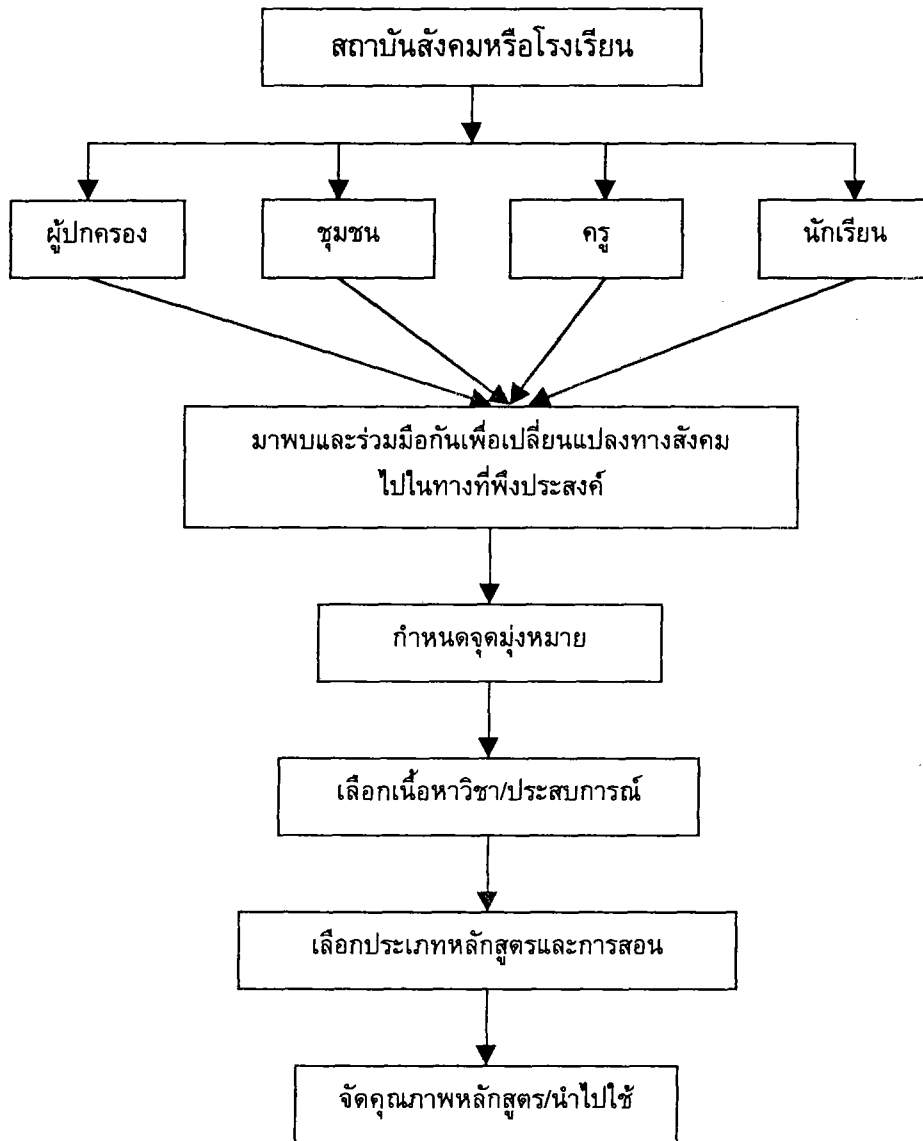
ในการพัฒนาหลักสูตรและการปฏิบัติทางหลักสูตรต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งโรงเรียนและ
สังคม ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและสถาบันสังคมตามแนวคิดของสมิธ แสตนเลย์
และซอร์

(วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525 : 31)

แนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรของสมิธ และคณะดังกล่าว รัตนะ บัวสนธ์ (2535 : 63) ได้นำมาสังเคราะห์แล้วเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสมิธ สแตนเลย์ และชอร์

รัตนะ บัวสนธ์ (2535 : 63)

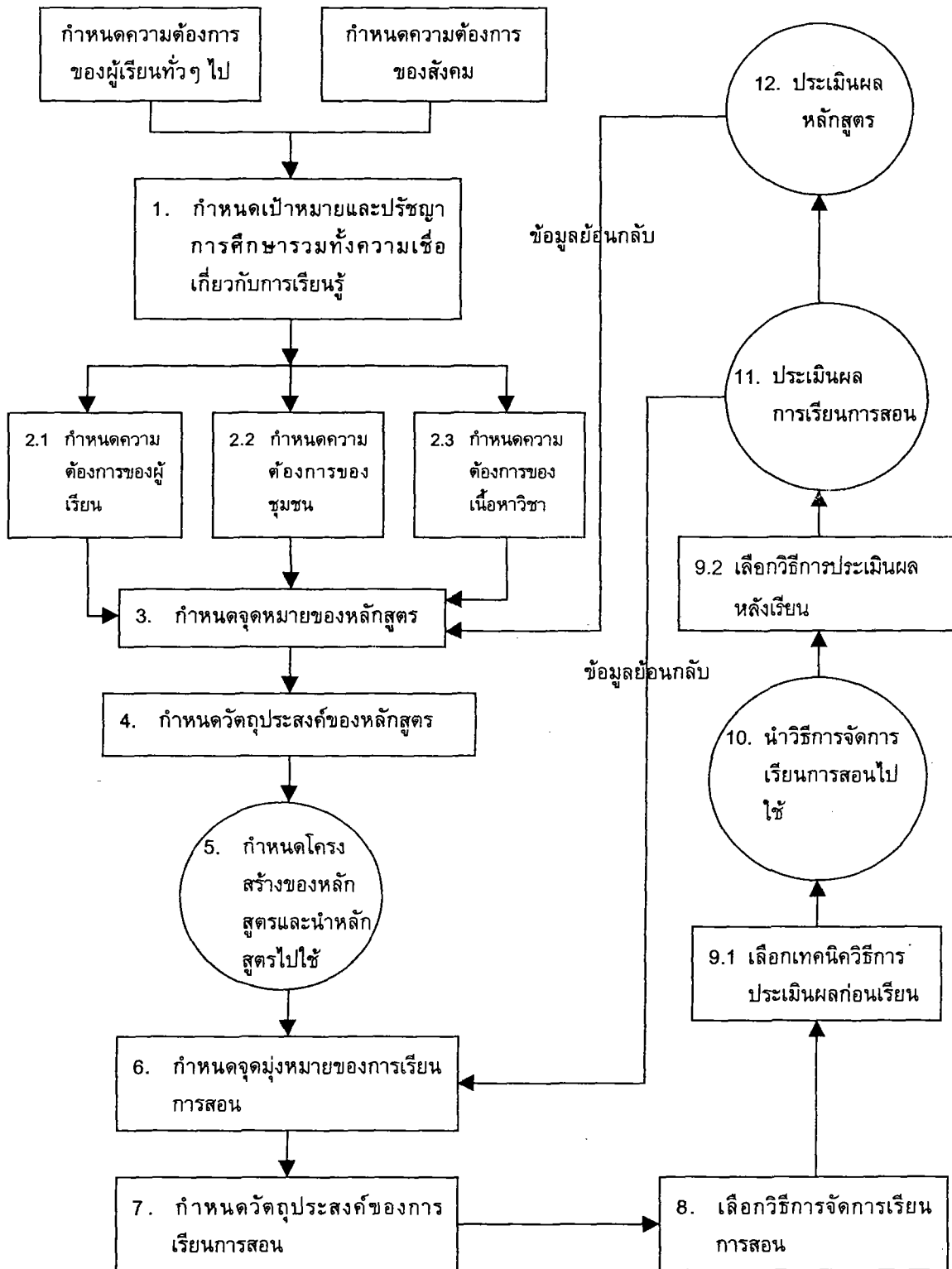
จากแนวคิดดังกล่าว สภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป การที่จะให้ตัวแทนจากแต่ละฝ่ายมาพบและร่วมมือกัน เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์นั้น เป็นไปได้ค่อนข้างยาก อาจปรับเปลี่ยนวิธีการที่ต้องให้บุคคลซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ มาพบปะกันหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันนั้น อาจใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การใช้เทคนิคเดลฟาย การติดต่อกันทางอินเทอร์เน็ต หรือประชุมทางไกลที่เรียกว่า วีดีโอเทเลคอนเฟอร์เรนซ์ (Vedio-tele conference) เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่บริบทของแต่ละสังคม

2.1.4.5 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา(Oliva)

โอลิวา (Oliva. 1992 : 171 – 175) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร โดยขยายความคิดของตนเอง จากที่ได้เคยเสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้เมื่อปี ค.ศ.1976 ไว้อย่างคร่าวแล้ว กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวาในครั้งนี้ ได้เสนององค์ประกอบต่างๆ ไว้อย่างรายละเอียดถึง 12 องค์ประกอบ และมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษา ปรัชญาและหลักจิตวิทยาการศึกษา ซึ่งเป้าหมายนี้เป็นความเชื่อที่ได้มาจากความต้องการของสังคมและผู้เรียน
2. วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ผู้เรียน และเนื้อหาวิชา
3. กำหนดจุดหมายของหลักสูตร
4. กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
5. จัดโครงสร้างของหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้
6. กำหนดจุดหมายของการเรียนการสอน
7. กำหนดจุดประสงค์การเรียนการสอน
8. เลือกยุทธวิธีการจัดการเรียนการสอน
9. เลือกวิธีการประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียน
10. นำยุทธวิธีการจัดการเรียนการสอนไปใช้
11. ประเมินผลการจัดการเรียนการสอน
12. ประเมินผลหลักสูตร

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา เสนอเป็นแผนภูมิได้ดังภาพประกอบ 9 (ขั้นตอนที่อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมเป็นขั้นตอนในการวางแผน, ขั้นตอนที่อยู่ในวงกลมเป็นขั้นตอนในการนำไปปฏิบัติ)

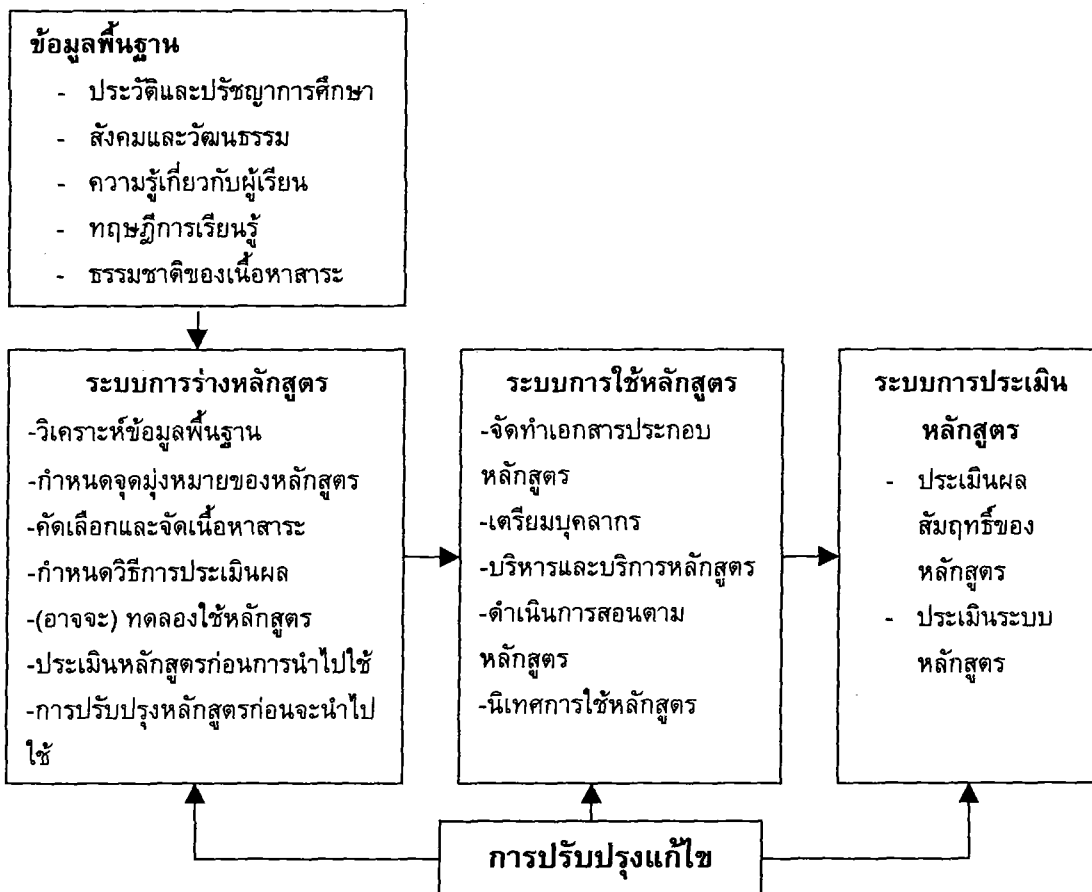

ภาพประกอบ 9 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา

(Oliva. 1992 : 172)

2.1.4.6 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของสังกัด อุทรานันท์

สังกัด อุทรานันท์ (2532 : 31 – 35) ได้สรุปสาระสำคัญของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ไว้ดังนี้ การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือ การจัดทำหลักสูตรขึ้นใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย แต่โดยทั่วไปแล้วความหมายของการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร และปรับปรุงหลักสูตร ดังนั้น จึงพบว่าในการพัฒนาหลักสูตรเริ่มตั้งแต่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาหลักสูตรการดำเนินการร่างหลักสูตร ซึ่งในส่วนของการดำเนินการร่างหลักสูตรนี้ ประกอบไปด้วย การวิเคราะห์สภาพของสังคม การกำหนดจุดมุ่งหมาย การคัดเลือกเนื้อหาสาระ และการประเมินหลักสูตรที่สร้างเสร็จแล้ว และเมื่อได้ร่างหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว เป็นขั้นของการนำเอาหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลที่ได้จากหลักสูตร และในขั้นตอนสุดท้าย มีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร จากกระบวนการต่างๆ ดังกล่าว สรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 ระบบการพัฒนาหลักสูตรของสังกัด อุทรานันท์

สังกัด อุทรานันท์ (2532 : 35)

2.1.4.7 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2533. : 1 – 23) ได้เสนอรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร โดยแบ่งกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 3 ระบบ คือ ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ทั้ง 3 ระบบนี้ ต้องสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งแต่ละระบบมีรายละเอียด ดังนี้

1. ระบบการร่างหลักสูตร ประกอบด้วย 4 ชั้น ได้แก่ สิ่งกำหนดหลักสูตร รูปแบบหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร และการปรับหลักสูตรก่อนนำไปใช้

1.1 สิ่งกำหนดหลักสูตร คือ การเตรียมศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งได้แก่ สิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนดทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และสิ่งกำหนดทางการเมือง

1.2 รูปแบบหลักสูตร ได้แก่ โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร ซึ่งจะได้หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากสิ่งกำหนดหลักสูตร

1.3 การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง ซึ่งอาจทำได้โดยวิธีการประชุมสัมมนา การวิจัย เอกสารการทดลองใช้หลักสูตรนักร้อง เป็นต้น

1.4 การปรับหลักสูตรก่อนนำไปใช้ ต้องจัดทำระบบข้อมูลที่ชัดเจน รวมทั้งการสังเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบ

2. ระบบการใช้หลักสูตร ได้แก่ การขออนุมัติหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตร และการดำเนินการใช้หลักสูตร

2.1 การขออนุมัติหลักสูตร เมื่อได้ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรแล้ว ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้ จะต้องนำหลักสูตรเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ความเห็นชอบหลักสูตร

2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตรต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ 1) การประชาสัมพันธ์หลักสูตร 2) การเตรียมงบประมาณ 3) การเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง 4) วัสดุหลักสูตร 5) บริการสนับสนุนและอาคารสถานที่ 6) ระบบบริหารของสถาบันการศึกษา 7) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ครูผู้สอน 8) การประเมินผลและการติดตามการใช้หลักสูตร

2.3 การดำเนินการใช้หลักสูตรหรือการบริหารหลักสูตร เป็นขั้นที่หลักสูตรได้ถูกนำไปใช้จริงเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น

3. ระบบการประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร การประเมินหลักสูตร คือ กระบวนการเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้

กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จุดประสงค์ของการประเมินหลักสูตร เพื่อดูว่า หลักสูตรเมื่อนำไปใช้จริง แล้วบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่และถ้าพบสิ่งบกพร่องก็หาทางปรับปรุงแก้ไข การประเมินหลักสูตรมีกระบวนการ ดังนี้

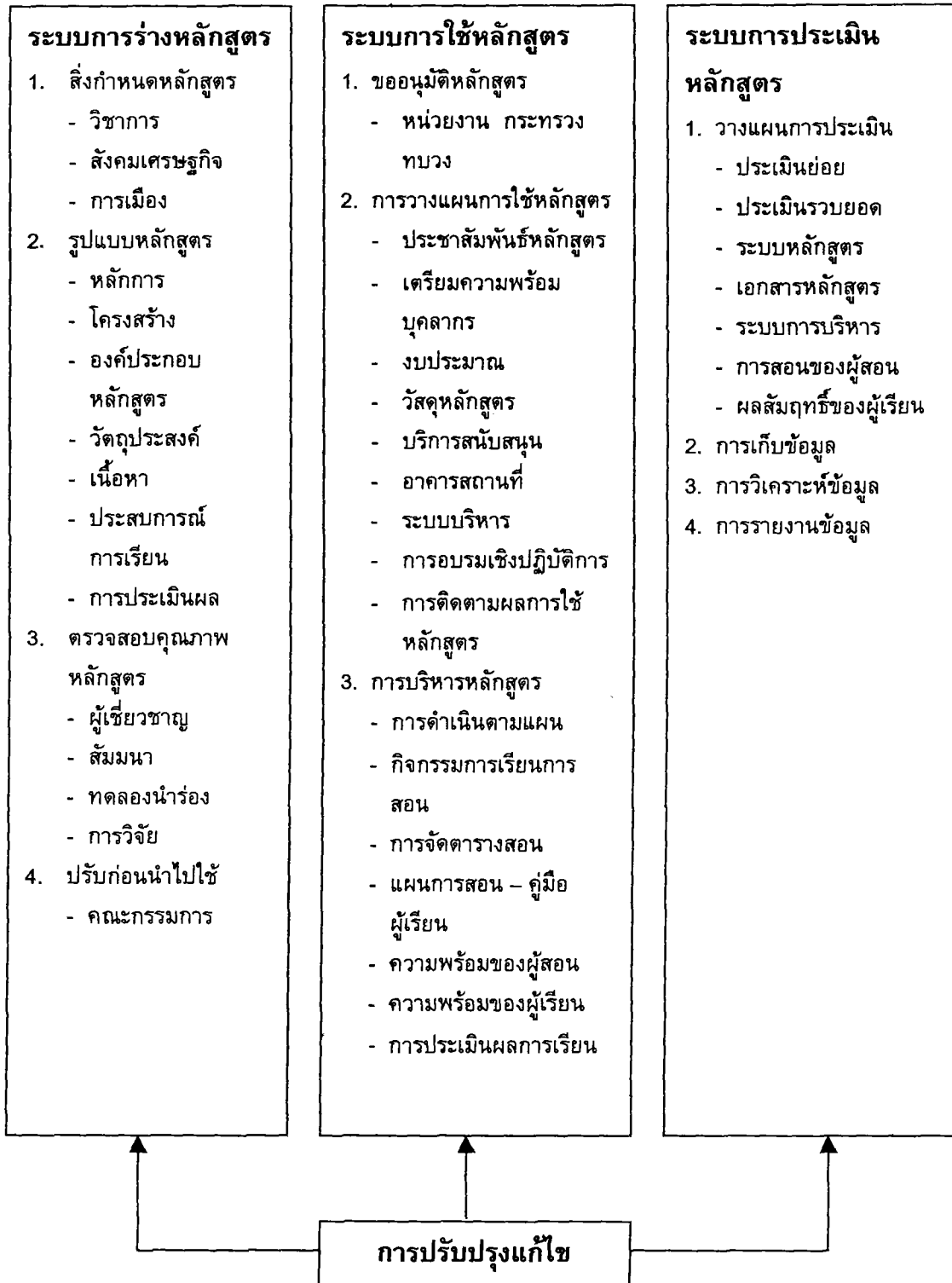
3.1 การวางแผนประเมินหลักสูตร เป็นการวางแผนว่าจะประเมินหลักสูตรในส่วนใด

3.2 การเก็บข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมข้อมูล การจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อไปวิเคราะห์ข้อมูลตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดทำระบบข้อมูลจะช่วยจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และสังเคราะห์ข้อมูลได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3.4 การรายงานข้อมูล การจัดทำรายงานและเสนอข้อมูล จะช่วยในการพิจารณาว่าหลักสูตรนี้มีคุณค่าตรงตามวัตถุประสงค์หรือว่าจะปรับปรุงแก้ไขส่วนใดของระบบหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่ สรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่
วิชัย วงษ์ใหญ่ (2533 : 23)

2.1.5 ลักษณะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2540 : 6 – 7) ได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนในระดับต่างๆ ได้แก่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้สามารถพัฒนาหลักสูตรได้สอดคล้องกับความต้องการในลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรประถมศึกษาและในรายวิชาบังคับ และวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา และทุกกลุ่มวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โดยไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการลดหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของทุกกลุ่มประสบการณ์หรือคำอธิบายรายวิชาของวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา ทุกกลุ่มวิชา ทั้งนี้ต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้ และหัวข้อหรือขอบข่ายเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลงไป

3. ปรับปรุงและ / หรือเลือกใช้สื่อการเรียนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น ลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

4. จัดทำสื่อการเรียนขึ้นมาใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่นๆ ขึ้นมาใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่างๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นจะพัฒนาขึ้นมาใหม่นี้ อาจใช้กับเนื้อหา / รายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือใช้กับเนื้อหา / รายวิชาที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้

5. จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการจัดคำอธิบายรายวิชา หรือทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่มีปรากฏในเอกสารหลักสูตรแม่บท

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกระทำได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น และ 2) การสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง

2.1.6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สังกัด อุทรานันท์ (2532 : 314 – 316) ได้เสนอขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ ดังนี้คือ

1. จัดตั้งคณะทำงาน ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถและมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ
2. ศึกษาสภาพหรือข้อมูลพื้นฐาน โดยการวิจัย สัมภาษณ์ ประชุมและสัมมนาหรือวิธีการอื่นๆ
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่นว่าจะทำการพัฒนา โดยการปรับหลักสูตรหรือสร้างหลักสูตรขึ้นมา
4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลางกับสภาพท้องถิ่น
5. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง และ/หรือจัดสร้างกระบวนการวิชาขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ในกรณีสร้างเพิ่มเติมควรระบุจุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนการสอน และมาตรการในการวัดและประเมินผลให้ชัดเจน
6. ดำเนินการใช้หลักสูตร ในขั้นนี้การนิเทศและติดตามมีความสำคัญมาก
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นขั้นที่มีความสำคัญมาก เพราะช่วยให้ทราบว่าการหลักสูตรที่จัดขึ้นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่
8. ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีความเหมาะสมต่อไป

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 123 – 133) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นการจัดทำหรือสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยมีกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คณะทำงานควรมีประมาณ 5 – 8 คน และคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ
2. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นขั้นตอนที่คณะทำงานต้องดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้
 - ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ
 - สำรวจสภาพและความต้องการของผู้เรียน
 - ศึกษาทำความเข้าใจในหลักสูตรแม่บท
 - วิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน

3. การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นการกำหนดสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อเรียนจบ

4. การกำหนดเนื้อหา คณะทำงานต้องกำหนดเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และสภาพของท้องถิ่น

5. การกำหนดกิจกรรม เป็นการกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรม โดยครูเป็นผู้ประสานกิจกรรมและชี้แนะ

6. การกำหนดคาบเวลาเรียน การดำเนินการในชั้นตอนนี้มักถือเอาตามโครงสร้างของหลักสูตรแม่บทมาเป็นแนวทางในการกำหนดคาบเวลาเรียน

7. การกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล คณะทำงานควรกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลในรายวิชาที่จัดทำขึ้นมาใหม่ เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้ดำเนินการวัดและประเมินผลได้ตรงกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร

8. การจัดทำเอกสารหลักสูตร หลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ คณะทำงานควรจัดทำเอกสารหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติมและสื่อต่างๆ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

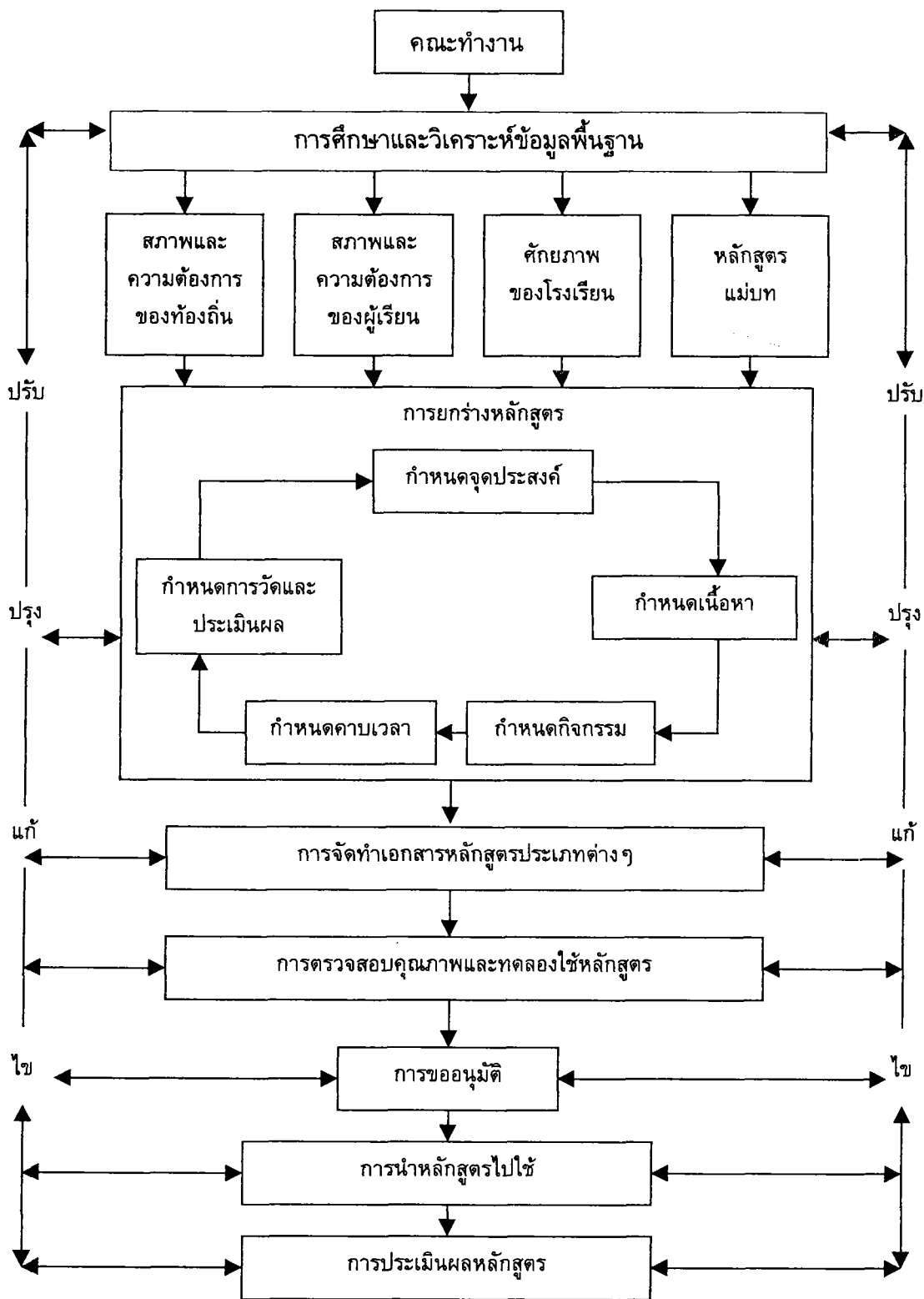
9. การตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร ก่อนนำหลักสูตรไปใช้จริงควรตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรก่อนเสมอ

10. การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร เป็นขั้นตอนที่คณะทำงานต้องทำตามระบบระเบียบตามที่ทางราชการกำหนดไว้

11. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนที่นำหลักสูตรไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับการปฏิบัติจริง

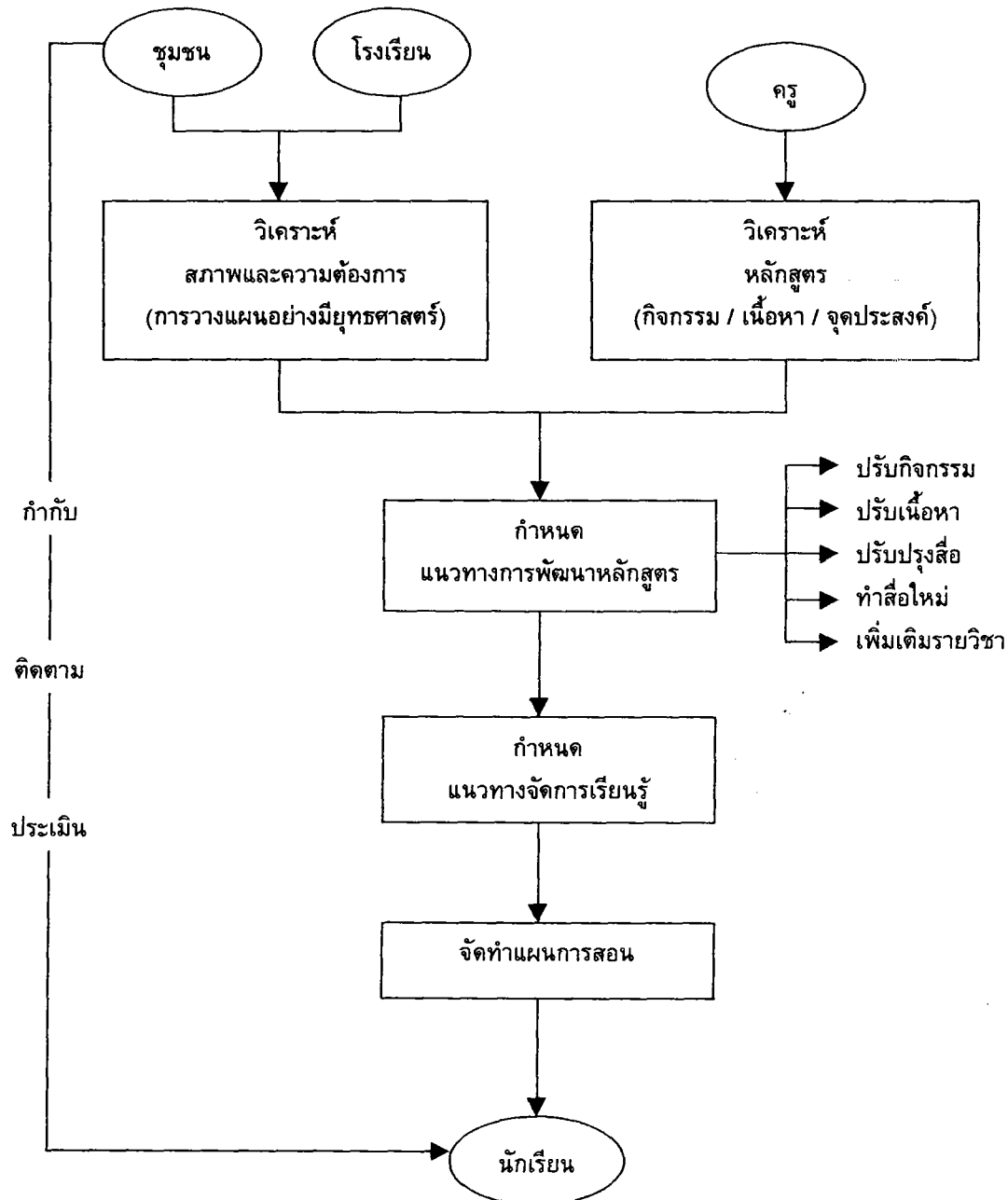
12. การประเมินผลหลักสูตร เมื่อได้ใช้หลักสูตรไประยะหนึ่งควรมีการประเมินผลหลักสูตรว่าควรแก้ไขปรับปรุงอย่างไร ควรดำเนินการต่อไปหรือยกเลิก

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดนี้ สรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังภาพประกอบ 12

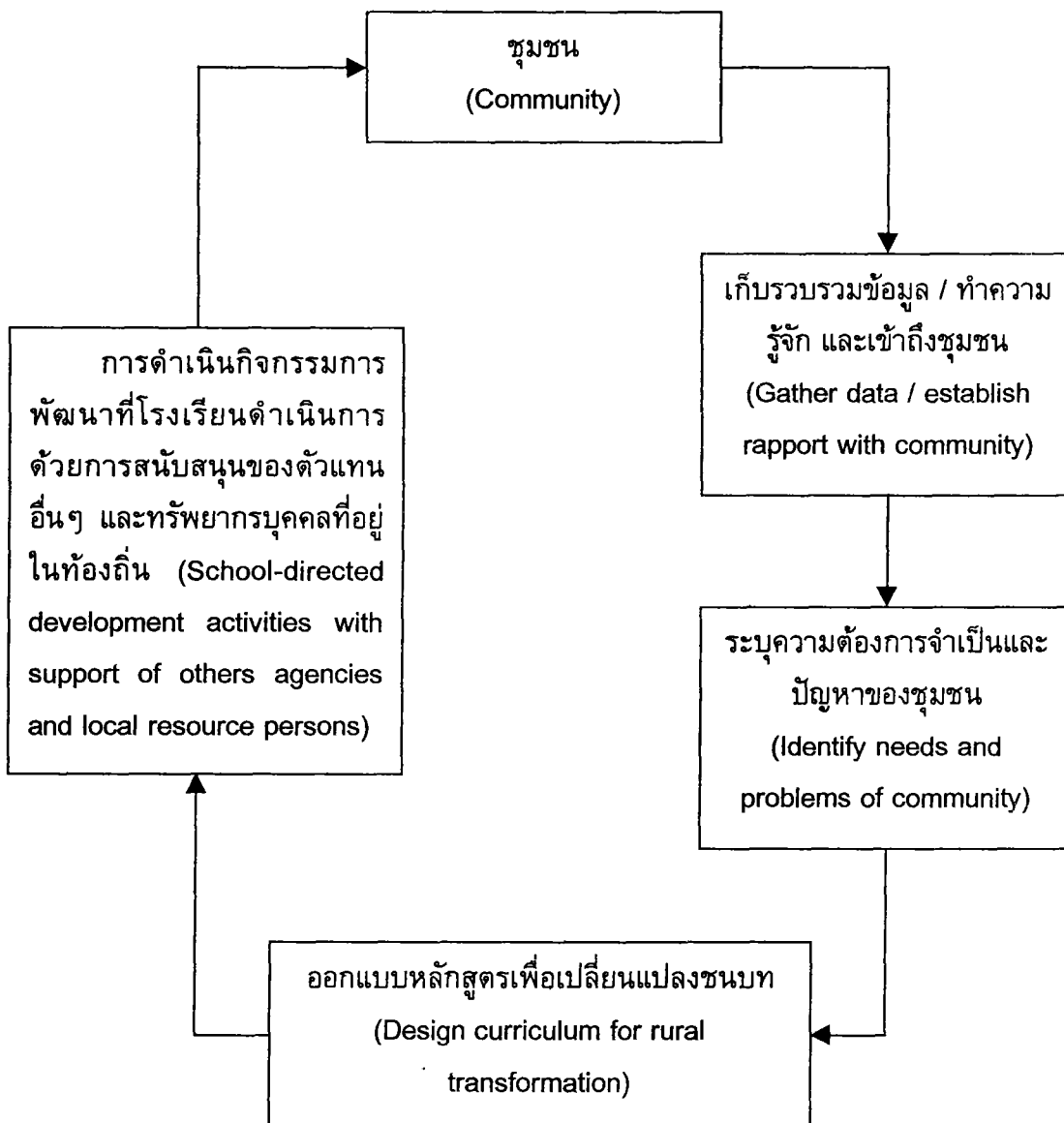
ภาพประกอบ 12 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
 (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 135)

กรมวิชาการ (2540 : 60) ได้เสนอกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรโดย นำเสนอเป็นแผนภูมิการดำเนินงาน ดังภาพประกอบ 13

ภาพประกอบ 13 การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นระดับโรงเรียน
(กรมวิชาการ. 2540 : 60)

องค์การยูเนสโก (UNESCO. 1976 : 61 – 63) ได้เสนอแนวคิดในการจัดการศึกษา เพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชนบท โดยมุ่งเน้นให้การจัดการศึกษาเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แก้ไข หรือการพัฒนาชนบท ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาชนบท จึงต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการของชุมชน โดยมีกระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังภาพประกอบ 14

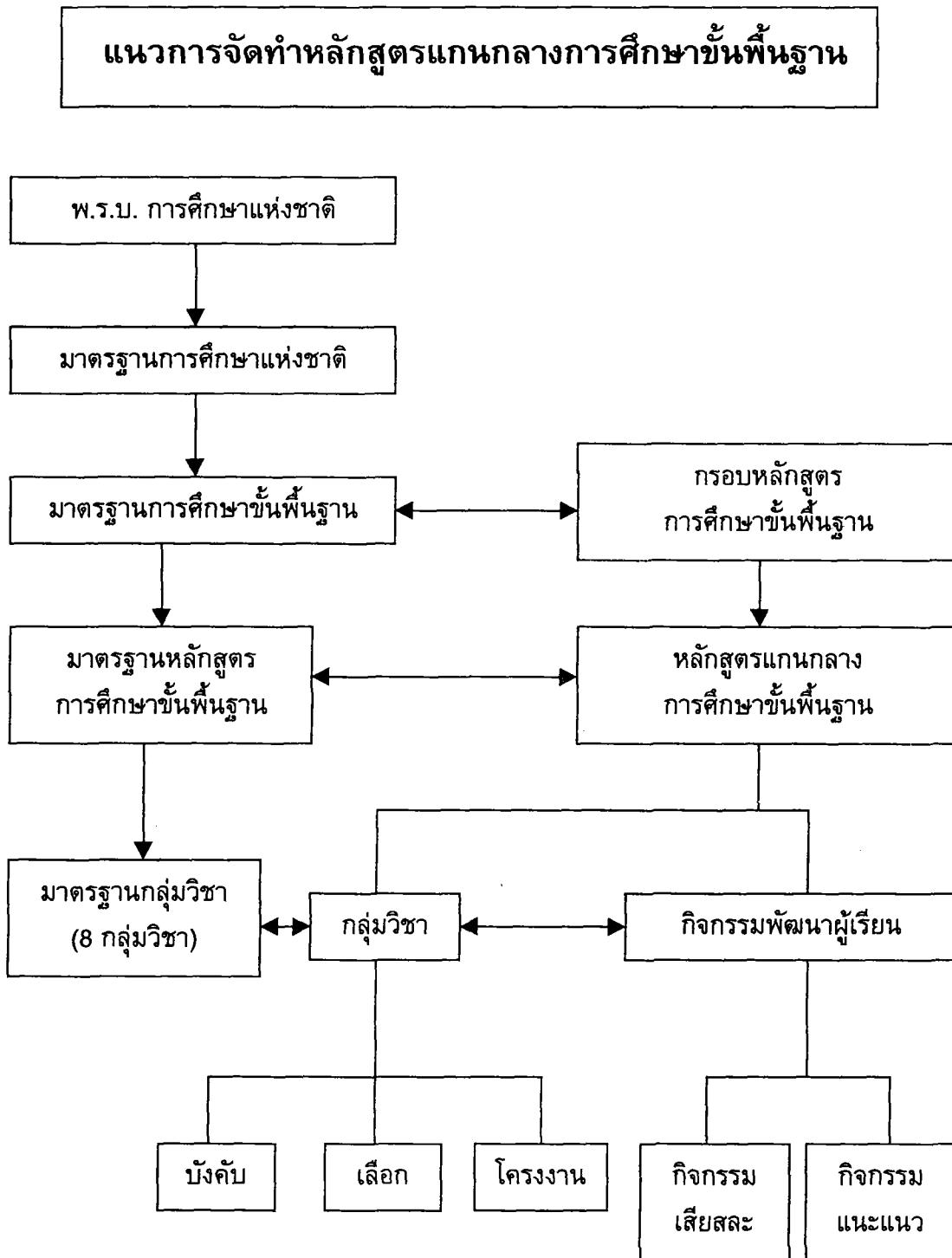
ภาพประกอบ 14 ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาของชุมชนกับหลักสูตรเพื่อการเปลี่ยนแปลง
ชนบท(Relationship of community problems and curriculum for rural transformation)

(UNESCO. 1976 : 63)

โซเวลล์ (Sowell. 1996 : 26 – 27) ได้เสนอกระบวนการในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรในระดับท้องถิ่น โดยกระบวนการนี้เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร และได้มีการทดลองใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในนิวยอร์ก และเป็นกระบวนการที่มีการตรวจสอบคุณภาพของผลการเรียนรู้ (Learning outcomes) กิจกรรม (Activities) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) และแหล่งทรัพยากรต่างๆ (Resources) โดยคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอน คือ

1. ตรวจสอบภาพรวมทั้งหมด และประเมินความต้องการจำเป็นในการจัดการศึกษา (Overall review and needs assessment)
2. พัฒนาปรัชญา เป้าหมาย และวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอน (Development of philosophy, goals, and objectives)
3. ออกแบบหลักสูตรและดำเนินการเขียนหลักสูตร (Curriculum design and writing)
4. นำหลักสูตรไปทดลองใช้ (Piloting)
5. นำหลักสูตรไปใช้ (Implementation)
6. ประเมินผลหลักสูตร (Evaluation)

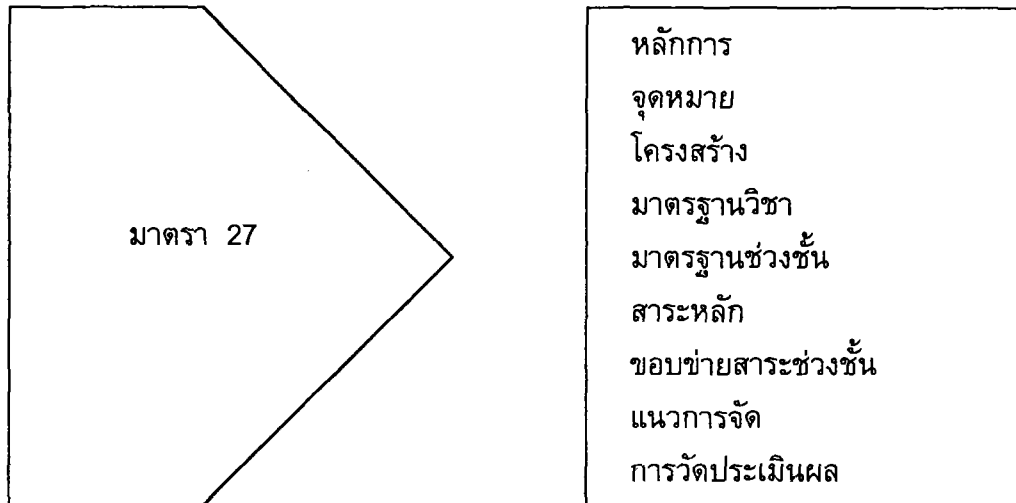
จากแนวความคิดของนักการศึกษาหลายท่าน เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ระบบการจัดการศึกษา มีความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น อันก่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง และเมื่อพิจารณาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ตามมาตรา 27 นั้น สรุปได้ว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางขั้นต้น และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำ สาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ของวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับ สภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และจากเอกสารประกอบการบรรยายในระดับปริญญาเอก วิชา ลส 800 ทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ของวิชัย วงศ์ใหญ่ (2542) ได้เสนอแนวทางการจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งจัดทำในลักษณะเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ไว้ดังภาพประกอบ 15 และ 16

ภาพประกอบ 15 แนวการจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(วิชัย วงษ์ใหญ่ : 2543)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตาม พ.ร.บ. การศึกษา 2542

ท้องถิ่นกำหนดสาระวิธีการเรียนการสอน

ภาพประกอบ 16 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542
(วิชัย วงษ์ใหญ่ : 2543)

และจากเอกสารประกอบการบรรยายของ สมสุดา ผู้พัฒนา (2543 : 1 – 2) เรื่องมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ณ โรงแรมโกลด์เดนท์ แชนด์ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สรุปได้ว่า ขณะนี้กระทรวงศึกษาธิการกำลังดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการพัฒนาหลักสูตรที่ยึดมาตรฐานเป็นสำคัญ (Standard – based curriculum development) เพื่อสนองเจตนารมณ์การปฏิรูปการศึกษา และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เอกสารฉบับดังกล่าวได้เปรียบเทียบความแตกต่างของคำศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรฉบับเดิม และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังตาราง 1

ตาราง 1 ความแตกต่างของคำศัพท์ระหว่างหลักสูตรเดิมและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ประกอบหลักสูตร	หลักสูตรเดิม	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
1. วัตถุประสงค์	จุดหมาย (Purpose) แนวคิด / หลักการ วัตถุประสงค์ (Objective) จุดประสงค์นำทาง/ปลายทาง/ เชิงพฤติกรรม	จุดหมายหลักสูตร แนวคิด / หลักการ มาตรฐาน (Standard) มาตรฐานการเรียนรู้ (Learning standard) ผลการเรียนรู้ (Learning outcome) Performance standard Performance criteria (indicator)
2. เนื้อหาวิชา	เนื้อหาวิชาคำอธิบายรายวิชา	สาระการเรียนรู้ สาระหลัก (Strand) ขอบข่ายสาระการเรียนรู้ องค์ความรู้
3. กิจกรรม	กิจกรรมการเรียนการสอน	กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. การประเมิน	การวัดผล – ประเมินผล	การประกันคุณภาพภายใน การประเมินคุณภาพภายนอก การติดตาม การตรวจสอบ การประเมิน การรับรองมาตรฐาน

ที่มา : สมสุตา ผู้พัฒนา 2543 : 2

จากตารางดังกล่าวพบว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในครั้งนี้ เนื้อหาสาระของหลักสูตรจะสอดคล้องกับสาระหลักย่อยในระดับช่วงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งสอดคล้องกับสาระหลัก (Strand) ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นลำดับไป นอกจากนี้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่มีการกำหนดเป็นรายวิชา แต่กำหนดสาระหลักของกลุ่มวิชา และสาระหลักช่วงชั้น เพื่อเปิดโอกาสให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีอิสระในการจัดทำรายวิชาจากสาระหลัก ให้สอดคล้องกับสภาพผู้เรียน สถานศึกษา และชุมชน (สมสุตา ผู้พัฒนา 2543 : 8) แนวทางดังกล่าวกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ(2544 : 28 - 33) ได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขึ้น โดยมีวิธีดำเนินการสรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์ สถานศึกษา ร่วมกับชุมชนกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนา

ผู้เรียน โดยมีพันธกิจร่วมกันในการกำหนดงานหลักที่สำคัญๆของสถานศึกษา พร้อมด้วย เป้าหมาย มาตรฐาน แผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการและการติดตามผล ตลอดจนรายงานผล แจ้งสาธารณชนและส่งผลย้อนกลับให้สถานศึกษา

2. การจัดหลักสูตรสถานศึกษา จากวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ สถานศึกษาต้องจัดทำสาระการเรียนรู้จากช่วงชั้น ให้เป็นรายปีหรือรายภาค พร้อมกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ให้ชัดเจน เพื่อให้ครูนำไปออกแบบการเรียนการสอน เป็นหลักสูตรสถานศึกษา

3. การกำหนดสาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค สถานศึกษานำมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของกลุ่มสาระต่างๆ จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิเคราะห์ และกำหนดสาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เป็นรายปีหรือรายภาค ทั้งนี้ต้องพยายามกำหนดให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา พิจารณากำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล พร้อมทั้งการพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และสามารถกำหนดในลักษณะผสมผสานบูรณาการ จัดเป็นชุดการเรียนแบบยืดหยุ่นหรือจัดเป็นโครงการได้

4. การออกแบบการเรียนการสอน จากสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง รายปีหรือรายภาค ครูผู้สอนต้องออกแบบการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้พัฒนาครบทุกด้าน

5. การกำหนดเวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต

6. แนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา แบ่งออกเป็น

6.1 การจัดทำสาระการเรียนรู้

6.2 กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค

6.3 กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิต

6.4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา ประกอบด้วย ชื่อรายวิชา จำนวนเวลาหรือ

จำนวนหน่วยกิต มาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้นๆ

6.5 จัดทำหน่วยการเรียนรู้

6.6 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านดังกล่าว สรุปขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรได้ ดังนี้

1. ประเมินสภาพและความต้องการจำเป็นของชุมชนในด้านการจัดการศึกษา
2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตร
3. ออกแบบหลักสูตรหรือยกร่างหลักสูตร โดยดำเนินการ ดังนี้
 - กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
 - กำหนดเนื้อหาหรือประสบการณ์การเรียนรู้
 - กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - กำหนดวิธีการวัดและประเมินผล
4. นำหลักสูตรไปทดลองใช้
5. ประเมินผลหลักสูตร

2.1.7 ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

บุคคลที่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วม ในการพัฒนาหลักสูตรและหลักสูตรท้องถิ่นนั้น นักการศึกษาหลายท่านมีแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า ควรประกอบด้วยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ คือ

1. บุคคลภายในโรงเรียน ได้แก่ ครูอาจารย์ ผู้บริหาร และนักเรียน
2. บุคคลภายนอกโรงเรียน ได้แก่ คณะกรรมการโรงเรียน นักวิชาการ ด้านต่างๆ ศึกษาในเทศก์ ตัวแทนชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มธุรกิจและอุตสาหกรรม บิดามารดา และผู้ปกครอง และสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เป็นต้น (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 125; วิจิตร ไชยศิลป์. 2537 : 107; สัจจ อุทรานันท์. 2532 : 183; Sowell. 1996 : 24 – 33; Oliva. 1992 : 20; Saylor, Alexander and Lewis. 1981 : 98 – 109)

และเป็นที่น่าสนใจว่า รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่มีลักษณะเป็นแบบรากหญ้า (Grass-roots model) หรือเป็นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom up) นั้น โรเบิร์ต เอส ไชล์ (Oliva. 1992 : 73 – 74 ; Citing. Robert S.Zais. 1976 ; *Curriculum Principles and Foundation* : p.488) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรแบบรากหญ้านั้นเป็นการพัฒนาที่ริเริ่มโดยครูผู้สอนในโรงเรียนแต่ละคน ซึ่งใช้วิธีการกลุ่มที่เป็นประชาธิปไตยในการกำหนดหรือตัดสินใจและปรับปรุงปัญหาการเรียนการสอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนหรือชั้นเรียน และการพัฒนาหลักสูตรแบบรากหญ้านั้นมีหลักการหรือแนวคิดสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ความสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเกิดขึ้นได้ ถ้าครูผู้สอนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างและพัฒนาหลักสูตร และประการที่สอง ไม่เพียงแต่เฉพาะบุคลากรมีอาชีพเท่านั้น แต่นักเรียน ผู้ปกครอง และสมาชิกของชุมชนอื่นๆ ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนหลักสูตรด้วย ซึ่ง

บทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ควรต้องกำหนดบทบาทให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล จากแนวคิดดังกล่าว พบว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผลได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับบุคลากรหลายฝ่ายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนดังที่กล่าวมาแล้ว

2.1.8 การประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเป็นการพิจารณาทบทวน เกี่ยวกับคุณภาพของหลักสูตร โดยใช้ผลจากการวัดในแง่ต่าง ๆ ของสิ่งที่ประเมินเพื่อนำมาพิจารณาร่วมกัน เช่น ตัวเอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ตัวผู้เรียน ความคิดเห็นของผู้ใช้หลักสูตร และความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนและสังคม เป็นต้น

2.1.8.1 ความหมายของการประเมินหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

ทาบ (Taba. 1962 : 310) อธิบายว่า การประเมินหลักสูตรมีความหมายครอบคลุมขอบข่ายหลายประการ อาจเป็นการประเมินจุดมุ่งหมายและขอบข่ายของหลักสูตร คุณสมบัติของบุคลากรที่รับผิดชอบเรื่องหลักสูตร ความสามารถของผู้เรียน ความสำคัญของรายวิชาต่าง ๆ ผลของการนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินวัสดุสื่อการเรียนต่าง ๆ เป็นต้น

เซย์เลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander and Lewis. 1981 : 317) สรุปว่า การประเมินหลักสูตรเป็นกระบวนการในการตัดสินคุณค่าของหลักสูตร เพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรนั้นบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ จุดมุ่งหมายนั้นมีความเชื่อถือได้มากน้อยเพียงไร หลักสูตรมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนหรือไม่ การจัดการเรียนการสอนที่ใช้เป็นวิธีที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้เหมาะสมดีหรือไม่ นอกจากนั้นการประเมินหลักสูตรยังไม่รวมถึงการประเมินการบริหารหลักสูตรและการบริการวิชาการของสถาบันการศึกษาด้วย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 191 – 192) ได้สรุปความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ว่า เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจหาข้อบกพร่องหรือปัญหา เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น หรือตัดสินหาคุณค่าของหลักสูตรนั้นๆ

ชมพันธ์ุ ภูษธร ณ อยุธยา (2540 : 39 –40) ได้สรุปว่า การประเมินหลักสูตร

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ องค์ประกอบของหลักสูตรในด้านต่างๆ เช่น จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน อุปกรณ์สื่อการเรียน การประเมินผล การเรียนการสอน รวมทั้งการบริหารหลักสูตรและการบริการวิชาการ เพื่อดูว่าหลักสูตรนั้นได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงพอ และจะปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนให้ดีที่สุดอย่างไร

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการประเมินหลักสูตร สรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงไร และนำผลการประเมินดังกล่าวมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นต่อไป

2.1.8.2 จุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร

วิชย วงษ์ใหญ่ (2537 : 217) ได้ระบุจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรที่ปฏิบัติกันส่วนใหญ่มีอยู่ 2 ประการ คือ

1. การประเมินเพื่อปรับปรุงหลักสูตรคือ การประเมินในระหว่างการพัฒนาหลักสูตร มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ผลการประเมินนั้น ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

2. การประเมินเพื่อสรุปผลว่าคุณค่าของการพัฒนาหลักสูตร มีความเหมาะสมหรือไม่ หลักสูตรได้สนองความต้องการของผู้เรียนของสังคมเพียงพอ ควรใช้ต่อไป หรือควรยกเลิกทั้งหมดหรืออาจยกเลิกเพียงบางส่วนและปรับแก้ในส่วนใด

สำหรับใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 192 – 193) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ 4 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร การประเมินในลักษณะนี้เป็นการดำเนินการ ในช่วงที่การพัฒนาหลักสูตรยังคงดำเนินการอยู่

2. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การประเมินในลักษณะนี้เป็นการดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่า ควรใช้หลักสูตรต่อไป หรือควรยกเลิกการใช้หลักสูตรเพียงบางส่วน หรือยกเลิกทั้งหมด การประเมินผลในลักษณะนี้เป็นการดำเนินการหลังจากที่ใช้หลักสูตรไประยะหนึ่งแล้วจึงทำการประเมิน

4. เพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหวังของหลักสูตร หลังจากผ่านกระบวนการทางการศึกษามาแล้วหรือไม่อย่างไร การประเมินผลในลักษณะนี้ ดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้ หรือหลังจากที่ได้ใช้หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่งก็ได้

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรเพื่อที่ตรวจสอบและปรับปรุงคุณภาพขององค์ประกอบของหลักสูตร และประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ว่า บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมากน้อยเพียงไร

2.1.8.3 ระยะเวลาของการประเมินหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 217) ได้กล่าวถึง แนวการประเมินหลักสูตรว่า สามารถทำได้เป็น 3 ระยะด้วยกัน คือ

1. ระยะก่อนโครงการ ----- การสร้างและการพัฒนาหลักสูตร
2. ระยะระหว่างโครงการ ----- การนำหลักสูตรไปใช้
3. ระยะหลังโครงการ ----- การติดตามประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

ซึ่งสอดคล้องกับ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 193 – 194) ได้แบ่งระยะการประเมินหลักสูตรว่า แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. การประเมินหลักสูตรก่อนการนำไปใช้
2. การประเมินหลักสูตรระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตร
3. การประเมินหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร

2.1.8.4. ลักษณะของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร แล้วนำข้อมูลจากการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาหลักสูตรต่อไป ดังนั้นการประเมินหลักสูตร จึงควรประเมินในสิ่งต่อไปนี้

1. การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณภาพขององค์ประกอบต่างๆของหลักสูตร ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร การประเมินเอกสารหลักสูตรมักใช้ วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และใช้วิธีให้ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการประเมิน นอกจากนี้ยังสามารถใช้วิธีการอื่นๆเช่น การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถามโดยกำหนดรายการและระดับที่ต้องการประเมิน เป็นต้น

2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ดีกับสถานการณ์จริงเพียงใด การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรอย่างไร มีปัญหา

อุปสรรคอะไรในการใช้หลักสูตร เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และสามารถให้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพ วิธีการประเมินอาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และส่งแบบสอบถามให้ผู้ใช้คือ ครูผู้สอน ผู้บริหาร ผู้เรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น การประเมินการใช้หลักสูตร อาจประเมินการใช้หลักสูตรทั้งหมดหรือประเมินเพียงบางส่วนก็ได้

3. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร เป็นการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วยสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการ (Academic achievement) ได้แก่ ความรู้ ความสามารถทางวิชาการต่าง ๆ ที่เรียนและสัมฤทธิ์ผลที่ไม่ใช่ทางวิชาการ (Non-academic achievement) ได้แก่ บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ เป็นต้น วิธีการประเมินอาจใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การส่งแบบสอบถาม เป็นต้น

4. การประเมินระบบหลักสูตร การประเมินหลักสูตรควรประเมินหลักสูตรทั้งระบบพร้อมกันไป เพราะการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร และการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร เป็นสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ซึ่งรูปแบบของการประเมินหลักสูตรทั้งระบบมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป (สังัด อุทรานันท์. 2532 : 279 – 280; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 195 – 197)

2.1.8.5 รูปแบบการประเมินหลักสูตร

รูปแบบของการประเมินเป็นกรอบความคิด เปรียบเสมือนทฤษฎีหรือแบบแผนที่เป็นระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นขั้นตอนหรือกระบวนการของการประเมิน วอร์ธเธน และแซนเดอร์ส (Worthen and Sanders. 1973 : 42) ได้แบ่งกรอบสำหรับวางแผนการประเมินโดยยึดกลวิธีหรือยุทธศาสตร์ (Strategies) ในการประเมินที่เหมือนและแตกต่างกันออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มของครอนบาค (Cronbach) สคริฟเวน (Scriven) และสเตค (Stake) กลุ่มนี้เน้นกลวิธีในการประเมินที่ต้องการให้ ผู้ประเมินเป็นผู้แสดงบทบาทในการตัดสิน (Judgmental rule) โดยครอนบาคเป็นผู้เสนอแนวคิดขึ้นก่อน ต่อจากนั้นสคริฟเวนก็นำแนวคิดของครอนบาคมาขยาย ส่วนสเตคซึ่งเน้นในเรื่องของการวัดเป็นสิ่งสำคัญก็ได้รับอิทธิพลจากครอนบาคและสคริฟเวน

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และอัลคิน (Alkin) กลุ่มนี้เน้นกลวิธีในการประเมินที่เรียกว่า วิธีการตัดสินใจเพื่อจัดการ (Decision-management)

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มของไทเลอร์ (Tyler) เมทเฟสเซล และมิเชล (Mettfessel and Michael) แฮมมอนด์ (Hammond) และโพรวัส (Provus) กลุ่มนี้เน้นกลวิธีในการประเมินที่เรียกว่า การวางแผนเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ (Decision-objective plans)

ในการเสนอรูปแบบการประเมินหลักสูตร แนวความคิดของบุคคลสำคัญในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1) รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสเตค (Stake's countenance model) แนวความคิดในการวิเคราะห์กระบวนการประเมินของสเตค (Worthen and Sanders, 1987 : 130 ; Citing. Stake, 1967. The Countenance of Educational Evaluation) ส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อความคิดเกี่ยวกับการประเมินผลและถึงจะเป็นรูปแบบง่าย ๆ แต่มีอิทธิพลต่อความคิดพื้นฐานของการพัฒนาทฤษฎีทางการประเมินผลในยุคต่อมา เขาเสนอว่ากิจกรรมพื้นฐานของการประเมินมีลักษณะเป็นการบรรยาย(Description)และการตัดสินคุณค่า (Judgement)

ข้อมูลที่สเตคใช้ในการประเมินหลักสูตรมี 3 ด้าน คือ

1.1 ด้านสิ่งที่มีมาก่อน (Antecedents) หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เอื้อให้เกิดผลจากหลักสูตรและเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนการใช้หลักสูตรอยู่แล้ว ประกอบด้วย 7 หัวข้อ คือ บุคลิกและนิสัยของนักเรียน บุคลิกและนิสัยของครู เนื้อหาในหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์การเรียน การสอน อาคารสถานที่ การจัดโรงเรียน ลักษณะของชุมชน

1.2 ด้านกระบวนการเรียนการสอน (Transactions) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน ครูกับผู้ปกครอง ฯลฯ เป็นขั้นของการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย 5 หัวข้อ คือ การสื่อสาร การจัดแบ่งเวลา การลำดับเหตุการณ์ การให้กำลังใจ บรรยากาศของสิ่งแวดล้อม

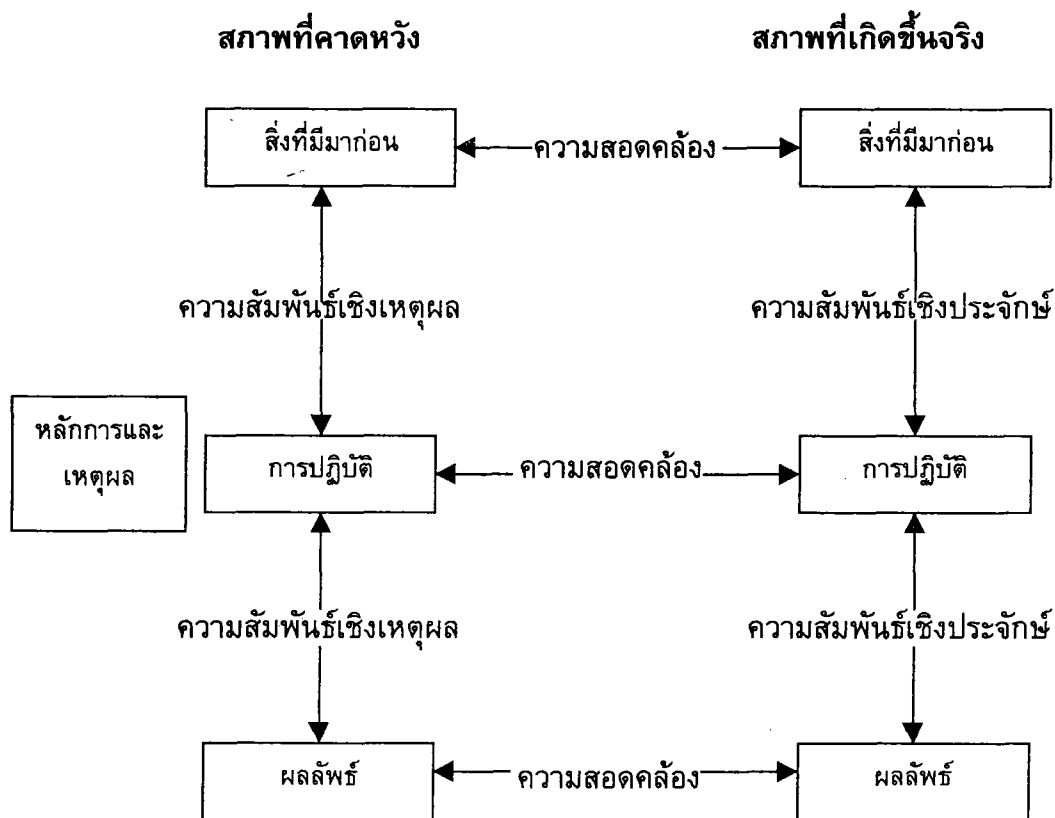
1.3 ด้านผลผลิต (Outcomes) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย 5 หัวข้อ คือ ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ทศนคติของนักเรียน ทักษะของนักเรียน ผลที่เกิดขึ้นกับครู ผลที่เกิดขึ้นกับสถาบัน (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539 : 232 – 233)

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2541 : 298 – 300) ได้อธิบายรูปแบบหรือวิธีการประเมินสเตคไว้ว่า แบ่งการประเมินออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนแรก คือ การบรรยายสิ่งที่มุ่งประเมิน ประกอบด้วยกิจกรรมการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่คาดหวังที่จะเกิดขึ้น คือ สิ่งที่มีมาก่อน กระบวนการเรียนการสอน หรือการปฏิบัติ และผลลัพธ์หรือผลผลิตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในการพิจารณาความสัมพันธ์ทั้งสามส่วนนี้ เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logical contingency) ซึ่งเป็นการพิจารณาก่อนเริ่มโครงการ และเมื่อได้ดำเนินงานไปแล้ว เราพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสาม ถือว่าเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ (Empirical contingency) อีกส่วนหนึ่งของกิจกรรมการบรรยาย คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามคือ สิ่ง

มีมาก่อนกระบวนการเรียนการสอนหรือการปฏิบัติและผลลัพธ์ ระหว่างสภาพที่คาดหวังกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง ว่ามีความสอดคล้อง (Congruency) กันหรือไม่เพียงใด

การบรรยายสิ่งที่มุ่งประเมินในเชิงความสัมพันธ์และความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบทั้งสามนี้ สเตคได้เสนอในรูปแบบของตารางเมตริก ดังภาพประกอบ 17

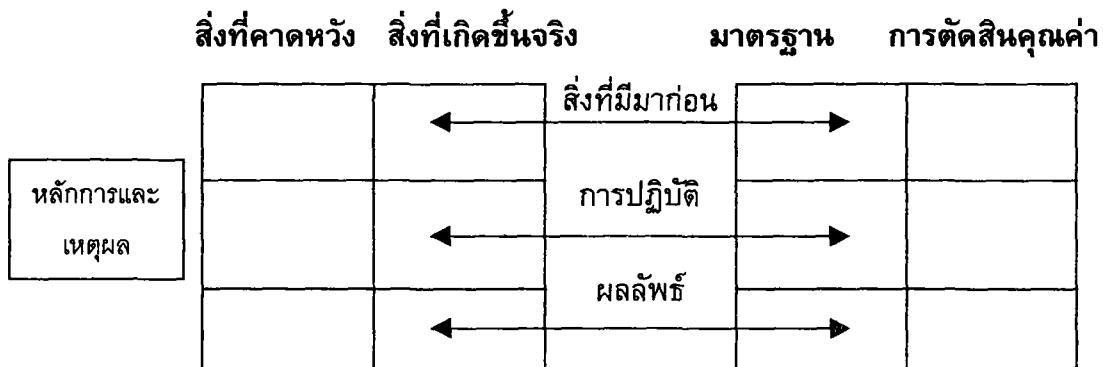

ภาพประกอบ 17 การบรรยายสิ่งที่มุ่งประเมินตามรูปแบบการประเมินของสเตค
(สมหวัง พิธิยานุวัฒน์.2541 :299)

ส่วนที่สอง คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน ซึ่งเป็นการดำเนินการต่อจากการบรรยายสิ่งที่มุ่งประเมินในส่วนแรก ในการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สเตคเสนอให้เทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งมี 2 ชนิด คือ เกณฑ์มาตรฐานสัมบูรณ์ (Absolute standard) ซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความเป็นเลิศโดยกำหนดจากทฤษฎี ผลงานวิจัย

หรือเอกสารอ้างอิงที่เป็นที่ยอมรับหรือมีข้อมูลสนับสนุนน่าเชื่อถือต่างๆ และเกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative standard) ซึ่งเป็นเกณฑ์การเปรียบเทียบจากโครงการอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

ผลการตัดสินโดยการเปรียบเทียบสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับเกณฑ์มาตรฐาน จะนำไปสู่การตัดสินคุณค่าทั้งในด้านสิ่งที่มีมาก่อน ด้านการปฏิบัติและด้านผลลัพธ์ ดังภาพประกอบ 18

ภาพประกอบ 18 การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมินตามรูปแบบการประเมินของสเตค (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์.2541 : 300)

สเตค (Worthen and Sanders. 1987 : 130 ; Citing. Stake.1967 ; *The Countenance of Educational Evaluation*) ได้เสนอขั้นตอนในการประเมินตามรูปแบบของเขาไว้ดังนี้

1. ให้ข้อมูลภูมิหลัง ระบุเหตุผล โดยการบรรยายหลักการและเหตุผล รวมทั้งความต้องการจำเป็นของโครงการหรือสิ่งที่มุ่งประเมิน
 2. เขียน/ระบุสิ่งที่มีความก่อน (ปัจจัยนำเข้า ทรัพยากร เงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นอยู่) การปฏิบัติ (กิจกรรม, กระบวนการต่างๆ) และผลลัพธ์ต่างๆ ที่คาดหวัง
 3. บันทึก สิ่งที่มีความก่อน การปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงจากการสังเกต รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจเกี่ยวกับองค์ประกอบทั้งสามด้วย
 4. กำหนดมาตรฐานการประเมินให้ชัดเจน (เกณฑ์, ความคาดหวัง, ผลของโครงการที่ใช้เปรียบเทียบ) เพื่อใช้ตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มีความก่อน การปฏิบัติ และผลลัพธ์
 5. บันทึกผลการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มีความก่อน การปฏิบัติ และผลลัพธ์
- นักประเมินสามารถวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศในตารางเมตริกการบรรยาย โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง

สามคือสิ่งที่มีมาก่อน การปฏิบัติ และผลลัพธ์ ในส่วนของการตัดสินใจคุณค่าของแต่ละองค์ประกอบ ให้เปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐานในแต่ละองค์ประกอบนั้น

2) รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม

สตัฟเฟิลบีม (Worthen and Sanders.1987 : 78–80 ; Citing. Stufflebeam. 1973 ; *An Introduction to the PDK book : Educational Evaluation and decision making.* p.129) ได้เสนอแนวคิดในการประเมินที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของการประเมินแบบที่ยึดเป็นหลักในการตัดสินใจ(Decision-oriented evaluation approach)เป็นรูปแบบที่ช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหาร สตัฟเฟิลบีมมองว่าการศึกษาคือกระบวนการของการวางโครงร่าง (Delineating) การบรรลุถึงเป้าหมาย (Obtaining) และการจัดเตรียมข้อมูลต่างๆ(Providing) ที่เป็นประโยชน์สำหรับทางเลือกในการตัดสินใจ และเขาได้พัฒนากรอบในการประเมิน เพื่อช่วยในการจัดการและผู้บริหารที่จะต้องพบกับการตัดสินใจทางการศึกษา 4 ประการ คือ

1. การประเมินบริบท (Context evaluation) เป็นการตัดสินใจในการวางแผน (Planning decisions) เพื่อกำหนดว่าอะไรเป็นความต้องการหรือเป็นผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการจัดการศึกษา เป็นการระบุถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ

2. การประเมินปัจจัยหรือทรัพยากร (Input evaluation) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้าง(Structuring decisions) เพื่อกำหนดว่าอะไรเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า อะไรเป็นทางเลือกหรือวิธีการสำหรับการดำเนินโครงการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และอะไรเป็นแผนการในการดำเนินการที่ดีที่สุดในการดำเนินโครงการ

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation)เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับการนำโครงการไปสู่การปฏิบัติ (Implementing decisions) โดยการประเมินว่าวิธีการใดเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะนำโครงการไปสู่การปฏิบัติได้ อะไรเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการดำเนินการ อะไรเป็นสิ่งที่ต้องมีการนำมาพิจารณากันอีกครั้งในการดำเนินการ คำตอบของคำถามเหล่านี้ ถือว่าเป็นกระบวนการในการกำกับติดตาม (Monitor) การควบคุม (Controll) และการปรับปรุง (Refine) การดำเนินการของโครงการ

4. การประเมินผลผลิต (Product evaluation) เป็นการตัดสินใจที่ช่วยในการทบทวนหรือตรวจสอบการดำเนินโครงการ (Recycling decisions) อะไรเป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินโครงการ วิธีการดำเนินการช่วยลดความต้องการลงหรือไม่ อะไรควรดำเนินการหรือควรทำหลังจากได้ดำเนินโครงการไปแล้ว คำถามเหล่านี้มีความสำคัญในการตัดสินใจที่ดำเนินโครงการต่อไปหรือไม่

รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีมนี้ ใช้อักษรตัวแรกของแต่ละขั้นตอนในการประเมิน คือ Context, Input, Process และ Product มาใช้เรียกรูปแบบนี้ว่า รูปแบบ

การประเมินแบบซิป "CIPP" การประเมินแบบซิปนี้ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2541 : 169 – 170) ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 3 ระยะเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาโครงการ ดังนี้

1. การประเมินก่อนเริ่มโครงการ เป็นการประเมินเพื่อวางแผนโครงการ ซึ่งเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการของโครงการ โดยเขียนในรูปเอกสารโครงการ ในรูปแบบการประเมินแบบนี้ การประเมินก่อนเริ่มโครงการ ประกอบด้วย

1.1 การประเมินสภาวะแวดล้อมหรือการประเมินบริบท อันเป็นการ ประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดโครงการ การประเมินบริบทเป็นการประเมินสภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆ อันนำไปสู่ทิศทางและ วัตถุประสงค์ ของโครงการ

1.2 การประเมินปัจจัยหรือทรัพยากร เป็นการตรวจสอบความพร้อม ของทรัพยากรทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบการบริหารจัดการเพื่อวิเคราะห์ และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด อีกทั้งมีความ เป็นไปได้ทางด้านทรัพยากร

จากการประเมินในข้อ 1.1 และ 1.2 นำไปสู่การเตรียมวางโครงการและ การเขียนโครงการ ในการนำเสนอโครงการเพื่อขออนุมัติ จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ความ เหมาะสมของโครงการ(Project appraisal or analysis)โดยพิจารณาจากหลักความสอดคล้อง และความสมบูรณ์ของโครงการ หลักประสิทธิภาพโดยพิจารณาจาก Cost Benefit หรือ Cost Effectiveness หลักความเหมาะสมในการบริหารโครงการ ผลกระทบของโครงการและ ความเป็นธรรมของโครงการ และหลักความเป็นไปได้ทั้งในด้านแผนงาน แผนเงิน และแผนคน

2. การประเมินขณะดำเนินโครงการ ในรูปแบบการประเมินแบบซิป คือ การประเมินกระบวนการนั่นเอง การประเมินกระบวนการเป็นการประเมินการดำเนินงาน เมื่อนำโครงการที่วางแผนไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อศึกษาจุดแข็งจุดอ่อน ตลอดจนปัญหาและ อุปสรรคของการดำเนินโครงการ อะไรเป็นมูลเหตุที่ทำให้สามารถหรือไม่สามารถดำเนิน โครงการตามที่วางแผนไว้ การประเมินกระบวนการดำเนินโครงการ เป็นการประเมินเพื่อ ปรับปรุงการดำเนินโครงการได้อย่างทันที่ การประเมินในขั้นตอนนี้จึงมีบทบาทสำคัญ ต่อความสำเร็จของการดำเนินโครงการ ในการบริหารโครงการผู้บริหารมักจะเสริมระบบ การประเมินเพื่อการปรับปรุงโครงการ (Formative evaluation) ด้วยการจัดระบบการกำกับงาน (Monitoring system) เพื่อติดตามความก้าวหน้าและเร่งรัดการดำเนินโครงการให้บรรลุ วัตถุประสงค์ภายในทรัพยากรและเวลาที่กำหนด

3. การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ ซึ่งในรูปแบบการประเมินแบบซิป เรียกว่า การประเมินผลผลิตของโครงการ เป็นการประเมินที่มุ่งตอบคำถามว่าโครงการประสบ

ความสำเร็จตามที่วางแผนไว้หรือไม่ ผลผลิตของโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ผลการดำเนินงานโครงการคุ้มค่าเพียงใด การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ประเมินทันทีที่สิ้นสุดโครงการ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ และการประเมินผลกระทบของโครงการทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งนิยมทำการประเมินด้วยเทคนิคการติดตามผล (Follow up study or Tracer study) ผลการประเมินหลังสิ้นสุดโครงการให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าควรดำเนินการต่อไปอย่างไร ควรมีการปรับขยายแล้วดำเนินการต่อไปอีก หรือควรสิ้นสุดโครงการไปตามเวลาที่กำหนดไว้ หรือควรได้เลื่อนฐานะให้เป็นงานประจำ

รูปแบบการประเมินแบบชิปนี้เป็นรูปแบบการประเมินที่มีชื่อเสียงรู้จักกันเป็น อย่างมากสตัฟเฟิลบีมและซิงค์ฟิลด์ (Worthen and Sanders. 1987 : 80 ; Citing. Stufflebeam & Shinkfield. 1985. *Systematic Evaluation*. p.120-171) ได้สรุปลักษณะสำคัญของการ ประเมิน 4 ลักษณะ ดังตาราง 2

ตาราง 2 รูปแบบการประเมินแบบ CIPP

	การประเมินบริบท	การประเมินปัจจัย	การประเมินกระบวนการ	การประเมินผลผลิต
วัตถุประสงค์	เป็นการนิยามเชิงปฏิบัติ, ระบุกลุ่มเป้าหมาย และประเมินความต้องการจำเป็น, ระบุโอกาสในการกำหนดความต้องการจำเป็นและเพื่อประเมินว่าวัตถุประสงค์ที่เสนอสอดคล้องกับการประเมินความต้องการจำเป็น	เพื่อระบุและประเมินความสามารถของระบบทางเลือกของวิธีดำเนินการและ รูปแบบของการนำไปใช้, งบประมาณและตารางในการดำเนินการ	เพื่อระบุและทำนายการดำเนินการ, จุดอ่อนในการออกแบบการดำเนินการ/การนำไปปฏิบัติ, การเตรียมข้อมูลสำหรับการตัดสินใจในโครงการที่ทำก่อนและบันทึกข้อมูลและตัดสินใจดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ	เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงบรรยายและตัดสินคุณค่าของผลผลิตและเชื่อมโยงกับข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ บริบท ปัจจัยและกระบวนการ และตีคุณค่าของสิ่งเหล่านี้
วิธีการ	ใช้วิธีการวิเคราะห์ระบบ, การสำรวจ, การศึกษาเอกสาร, การรับฟังข้อมูล, การสัมภาษณ์, การใช้แบบทดสอบ เพื่อวินิจฉัยและการใช้เทคนิคเดลฟาย	ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์คุณค่าของคนและวัสดุต่างๆ วิธี การแก้ปัญหาและการออกแบบกระบวนการที่สอดคล้องเป็นไปได้และคุ้มค่าและใช้วิธีการอื่นๆ เช่นการศึกษาเอกสาร, การชมโครงการตัวอย่าง การใช้ทีมผู้ช่วย และการทดลองนำร่อง	ใช้การกำกับติดตามที่มีศักยภาพต่ออุปสรรคต่างๆ และสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด, ใช้ข้อมูลที่ได้รับในการตัดสินใจ และมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับการสังเกตการดำเนินการของกลุ่มผู้ดำเนินการ	นิยมเชิงปฏิบัติการ กำหนดเกณฑ์ในการประเมินผลผลิต, รวบรวมผลการประเมินจากผู้ที่เกี่ยวข้องและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ
ความสัมพันธของการตัดสินใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลง	การตัดสินใจกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายกับความต้องการจำเป็นหรือโอกาสและความสัมพันธ์ของวัตถุประสงค์กับการแก้ปัญหา นั่นคือ การวางแผนตามความต้องการจำเป็นที่มีการเปลี่ยนแปลงและเป็น การเตรียมการเบื้องต้น สำหรับการตัดสินใจคุณค่าของผลผลิต	เลือกแหล่งสนับสนุน, วิธีการแก้ปัญหาและการออกแบบกระบวนการ นั่นคือ เพื่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการดำเนินการและเป็นการเตรียมการเบื้องต้น เพื่อตัดสินใจคุณค่าการนำไปปฏิบัติ	การนำไปใช้และการปรับปรุงรูปแบบของโครงการและกระบวนการ นั่นเป็นกระบวนการควบคุมที่มีประสิทธิภาพและกำหนดกิจกรรมในการดำเนินการเพื่อใช้ในการตัดสินใจคุณค่าของผลผลิต	การตัดสินใจว่าจะดำเนินการต่อไป การยุติ, หรือการปรับเปลี่ยน, หรือการนำมาพิจารณาใหม่ในการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม และการนำผลการบันทึกการดำเนินการที่ชัดเจน (ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทั้งทางบวกและลบ)

ที่มา : Worthen and Sanders. 1987 : 80; Citing. Stufflebeam and Shinkfield. 1985.

Systematic evaluation, p. 170-171.

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการประเมินแบบชิป เป็นรูปแบบการประเมินที่ให้สารสนเทศเพื่อการวางแผนโครงการ เพื่อการนำโครงการไปปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงโครงการอย่างทันท่วงที และเป็นรูปแบบการประเมินที่ช่วยให้การพัฒนาโครงการ ช่วยบริหารโครงการ ตลอดจนการกำหนดอนาคตของโครงการ จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบการประเมินแบบชิป เป็นรูปแบบการประเมินเพื่อพัฒนาโครงการและประกันประสิทธิผลของโครงการเป็นอย่างดี

3) รูปแบบการประเมินหลักสูตรของโพรวัส (Provus's discrepancy evaluation model) รูปแบบการประเมินผลทางการศึกษาในแนวทางของไทเลอร์เป็นรูปแบบดั้งเดิมและได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้นำแนวคิดพื้นฐานมาพัฒนาเป็นแนวคิดใหม่ๆ ขึ้น โพรวัส (Provus) ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่น่าแนวคิดของไทเลอร์มาพัฒนา เป็นรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า รูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้อง (The discrepancy evaluation model) ซึ่งโพรวัสมีแนวคิดทางการประเมินที่สืบทอดมาจากไทเลอร์ว่า การประเมินเป็นกระบวนการของ (1) การเห็นชอบร่วมกันถึงมาตรฐานหรือคนอื่น ๆ ให้ความหมายว่าเป็น "วัตถุประสงค์" (2) การระบุความไม่สอดคล้องที่ปรากฏอยู่ระหว่างผลการปฏิบัติบางด้านของโครงการกับมาตรฐานที่ถูกกำหนดไว้ และ (3) การใช้สารสนเทศเกี่ยวกับความไม่สอดคล้องระหว่างผลการปฏิบัติกับมาตรฐานเพื่อตัดสินใจปรับปรุง (Improve) การคงไว้ (Maintain) หรือการยุติลงเล็ก (Terminate) โครงการทั้งหมดหรือบางส่วนของโครงการ โพรวัสจึงเรียกรูปแบบการประเมินของเขาว่า รูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้อง (Worthen and Sanders. 1987 : 68 ; Citing Provus. 1973. *Evaluation of ongoing programs in the public school system.*)

แนวคิดของโพรวัสที่ได้ดำเนินการพัฒนากิจกรรมหรือโครงการทางการศึกษา ซึ่งเขาได้เสนอไว้มี 5 ขั้นตอนคือ(สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2541 :122-124, Worthen and Sanders. 1987 :68-70)

1. การกำหนดนิยามและออกแบบโปรแกรม (Program definition)

ในขั้นตอนนี้ จุดเน้นคือการนิยามวัตถุประสงค์ปลายทาง (Goals) กระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ และกำหนดทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆให้บรรลุวัตถุประสงค์ปลายทาง โพรวัสเห็นว่าโปรแกรมทางการศึกษาเป็นระบบที่เป็นพลวัต ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลลัพธ์ ตลอดจนผลกระทบต่างๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานหรือเกณฑ์ที่คาดหวังในแต่ละส่วน มาตรฐานที่กำหนดขึ้นเป็นวัตถุประสงค์ที่ทีมประเมินต้องใช้ในการเปรียบเทียบต่อไป งานของนักประเมินในขั้นตอนการออกแบบโปรแกรม คือ การพัฒนาว่าโปรแกรมที่กำหนด เป็นไปตามเกณฑ์ของความสมเหตุสมผล ในเชิงทฤษฎีและเชิงโครงสร้างของโปรแกรมหรือไม่เพียงใด

2. การดำเนินงานโปรแกรม (Program installation) ในขั้นตอนนี้

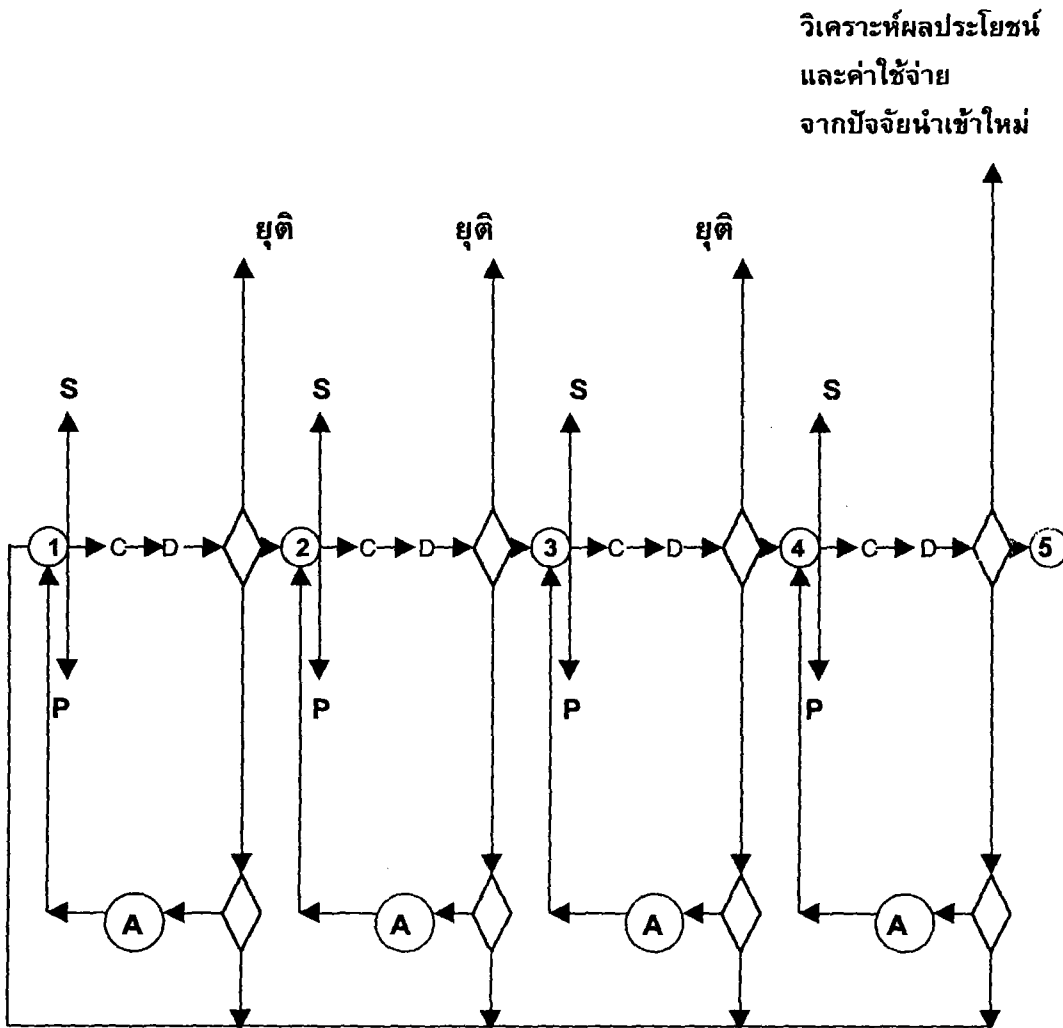
จะใช้แบบของโปรแกรมหรือนิยามที่กำหนดในขั้นที่ 1 เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินเกี่ยวกับการดำเนินโปรแกรมที่กำหนดขึ้น นักประเมินจะทำการตรวจสอบความสอดคล้อง พร้อมระบุความไม่สอดคล้องต่าง ๆ ระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ดำเนินงานจริง ความมุ่งหวังในขั้นนี้ คืออยากเห็นว่าการดำเนินโปรแกรมตามที่ได้วางแผนไว้ ถ้าพบว่ามีความไม่สอดคล้องเกิดขึ้น โพรวัสเสนอว่าให้ปรับแบบของโปรแกรมหรือปรับการดำเนินงาน หรือว่ายุติกิจกรรมที่มีหลักฐานปรากฏว่าจะไม่เกิดผล ถ้าดำเนินการต่อไป

3. กระบวนการในโปรแกรม (Process) ในขั้นนี้ นักประเมินมีหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการศึกษาของผู้เรียน เพื่อตัดสินว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่คาดหวังหรือตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ โพรวัสได้เรียกวัตถุประสงค์นำทาง (Enabling objective) ซึ่งหมายถึง ผลที่ผู้เรียน ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น ถ้าโปรแกรมบรรลุวัตถุประสงค์ปลายทาง วัตถุประสงค์นำทางบางวัตถุประสงค์ไม่บรรลุ ก็ต้องมีการปรับปรุงกิจกรรมหรือกระบวนการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นำทางนั้น ๆ ประเด็นสำคัญในการประเมินตอนนี้ก็คือ ความตรงของข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน ถ้านักประเมินพบว่ามีความไม่สอดคล้องเกิดขึ้น คือไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์นำทางได้ และไม่สามารถปรับปรุงกิจกรรมได้ ก็จำเป็นต้องเสนอให้ยุติหรือล้มเลิกโปรแกรมได้

4. ผลลัพธ์ของโปรแกรม (Product) การประเมินในขั้นนี้ก็คือ การตัดสินว่าการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ปลายทาง (Terminal objectives) ของโปรแกรมหรือไม่ ในกรณีนี้โพรวัสได้จำแนกวัตถุประสงค์ปลายทางจากวัตถุประสงค์สุดท้าย (Ultimate objectives) เขาสนับสนุนให้นักประเมินสนใจการประเมินผลลัพธ์ ไม่เพียงแต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโปรแกรม แต่ควรสนใจศึกษาผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์สุดท้าย หรือผลกระทบต่าง ๆ โดยการประเมินด้วยการติดตามผลด้วย

5. การวิเคราะห์ผลประโยชน์และค่าใช้จ่าย (Cost-benefit analysis) ในขั้นตอนนี้โพรวัสเสนอให้เป็นทางเลือกแก่นักประเมิน การวิเคราะห์ผลประโยชน์และค่าใช้จ่าย โปรแกรมทางการศึกษา ดำเนินการโดยเปรียบเทียบผลที่ได้รับและค่าใช้จ่ายจากโปรแกรม การศึกษาที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการลงทุนทางการศึกษาจำกัด การวิเคราะห์ผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของโปรแกรม จึงเป็นเรื่องที่ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นเป็นอย่างมาก และมักเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินประสิทธิภาพของโปรแกรมทางการศึกษา

สำหรับกระบวนการเปรียบเทียบเพื่อระบุความไม่สอดคล้องระหว่างมาตรฐานกับการดำเนินงานใน 5 ขั้นตอน ดังภาพประกอบ 19

ภาพประกอบ 19 กระบวนการเปรียบเทียบในรูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้อง
(สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2541 : 126)

จากภาพประกอบ 19

- S หมายถึง มาตรฐาน
- P หมายถึง การดำเนินงาน
- C หมายถึง เปรียบเทียบ
- D หมายถึง สารสนเทศแสดงความไม่สอดคล้อง
- A หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ P หรือ S

เป็นที่น่าสังเกตว่า สารสนเทศแสดงความไม่สอดคล้องระหว่างมาตรฐานกับการดำเนินงาน นำไปสู่การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อไปนี้

1. ดำเนินการในขั้นต่อไป
2. ย้อนกลับไปขั้นตอนเดิมหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานหรือการดำเนินงานในโปรแกรม
3. ย้อนกลับไปเริ่มต้นที่ขั้น 1 ใหม่
4. ยุติหรือยกเลิกโปรแกรม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะว่าเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ สังคมและถ่ายทอด องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และผู้คนของสังคมในแต่ละยุคสมัย โดยมีจุดมุ่งหมายที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข และสามารถเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ในวิถีชีวิตของตน โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองที่มีอยู่ซึ่งเรียกว่า เป็นการเรียนรู้ หรือการศึกษาเพื่อชีวิตอย่างแท้จริง ซึ่งต่างจากการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ที่เรียนรู้ในเรื่องไกลตัวและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพราะจุดมุ่งหมายของการศึกษาแผนใหม่ เป็นการศึกษา เพื่อผลิตคนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ตามแนวทางของรัฐ การศึกษาแผนใหม่จึงเท่ากับเป็นการตัดฐานรากของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้สูญสลายลงไป ซึ่งส่งผลให้ชุมชนหรือท้องถิ่นอ่อนแอลง และในที่สุดก็เป็นชุมชนที่ต้องพึ่งพาจากภายนอกเป็นหลัก ดังนั้นการฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนขึ้นอีกครั้ง จึงเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง ที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในครั้งนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

2.2.1 ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือท้องถิ่นดั้งเดิมนั้นเป็นการเรียนรู้ เพื่อสืบต่อชีวิตครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นแหล่งความรู้จึง ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน วัด และธรรมชาติแวดล้อม อันดำรงอยู่ในชุมชน ต่อมาประเทศชาติได้พัฒนาเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษาแผนใหม่จึงถูกนำเข้ามาแทนที่ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม ผลของการจัดการศึกษาตามแผนใหม่ ในด้านหนึ่งก็มีส่วนในการยกระดับการศึกษาของคนในชาติให้สูงขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งมีผลทำให้การจัดการศึกษาไม่สอดคล้อง

กับวิถีชีวิตท้องถิ่น เนื่องจากนำเด็กเข้าสู่ระบบโรงเรียน เป็นการแยกเด็กออกจากบ้าน จากธรรมชาติแวดล้อมและสภาพความเป็นจริงในชุมชนท้องถิ่น และที่สำคัญยังเป็นการดึงคน ออกจากชนบท ทำให้ชุมชนชนบทอ่อนแอลง ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เหมือนก่อน ในท่ามกลางกระแสดังกล่าว ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้พยายามทวนกระแสโดยเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนชนบท ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ วิเคราะห์และหาทาง เลือกรด้วยตนเองเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สีลาภรณ์ นาคทรทรัพย์ (2539 : 61 – 64) ได้อธิบายถึงลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ว่ามีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือ กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของคน แต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ปัญหาและข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้ว กระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความ เท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็ มีหลายเรื่อง ที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็น ผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือก แก้ปัญหาต่างๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอา ประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือ การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นเรื่องของความพยายามหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัต ของการเรียนรู้ เกิดขึ้นจากการได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของ ปัญหาและหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็น่ากลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจ เป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการ พลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้ในกลุ่ม แล้วได้ผลเป็น อย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่ม เพื่อหาแนวทาง แก้ไขต่อไปอีก

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem-oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของ ชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึง การช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองจะสูงขึ้น และกลั้วริเริ่มคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น นอกจากนี้การ

เรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง ยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่งคือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากของใกล้ตัวที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่าย และเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือ การเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดและ /หรือทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกัน แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุดรวมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้ เครือข่ายในแต่ละชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง

นอกจากนี้อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540 : 27 – 28) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาของชุมชนว่า เกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบ ทั้ง การสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบนี้ ส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เพราะมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความสามารถความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน และพรพิไล เลิศวิชา (2532 : 7) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้มีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และพึ่งตนเองได้ กระบวนการเรียนรู้คือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว

จากแนวคิดที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ของชุมชนว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตนเองได้อย่างมีคุณภาพ โดยอาศัยรากฐานดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.2.2 โครงสร้างการเรียนรู้ในชุมชน

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2535 : 33 – 34) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ พบว่า ระบบการถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่นเริ่มจากบ้าน วัด และมีการพัฒนามาจนถึงการเรียนในระบบโรงเรียน ระบบการศึกษาที่อยู่ในท้องถิ่น

เริ่มจากการเรียนการสอนในบ้าน ที่มีผู้สอนเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้น ซึ่งอาจเป็นบรรพบุรุษ หรือผู้รู้อื่นๆ

เนื้อหาที่ถ่ายทอดเป็นเนื้อหาของวิชาชีพที่ถ่ายทอดกันมานานแล้ว เช่น การทำนา การตีเหล็ก ปั่นอิฐ งานฝีมือ หรืองานประเภทจักสาน

สถานที่เรียน สถานที่เรียนกับสถานที่ปฏิบัติงานคือสถานที่เดียวกัน ได้แก่ บ้าน ผู้รู้ นั้น ซึ่งอาจเป็นบ้านของผู้เรียนเองเช่นกัน ในกรณีที่ผู้เรียนและผู้สอนเป็นพ่อลูกหรือเป็นญาติกัน

การถ่ายทอดความรู้ เป็นการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างหลายๆ ครั้ง จนผู้เรียนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนที่นำวิชาที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติเป็นเวลานาน ก็จะสามารถถ่ายทอดให้กับลูกหลานและผู้สนใจอื่นต่อไป

ปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้ในบ้าน ได้แก่ ทรัพยากรในหมู่บ้าน เช่น มีที่ดินในการทำนา มีดินที่เหมาะสมสำหรับการปั่นอิฐ มีไม้ไผ่เหมาะสำหรับการจักสาน ฯลฯ

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีผู้อยากเรียนวิชาชีพจากบรรพบุรุษหรือผู้รู้ คือตัวอย่างความสำเร็จของบรรพบุรุษในงานอาชีพนั้น และเงื่อนไขทางการคมนาคมที่ลำบากที่ทำให้คนในหมู่บ้านไม่สามารถออกไปเรียนรู้โดยการเข้าโรงเรียนหรือเรียนวิชาชีพต่างถิ่นได้

การเรียนรู้อีกประเภทหนึ่งคือ การเรียนรู้ในวัดสำหรับผู้ที่เป็นสามเณรหรือเด็กที่เป็นศิษย์วัด การเรียนในวัดเป็นการเรียนรู้จากการสอนของเจ้าอาวาสและพระภิกษุผู้ใหญ่ที่เคยได้รับการถ่ายทอดความรู้มาก่อน โดยมุ่งสอนการอ่านและเขียนภาษาล้านนาและภาษาบาลี เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการอ่านบทสวดมนต์และตำราภาษาพื้นเมือง การเรียนในวัดเริ่มมีรูปแบบการเรียนระบบชั้นเรียน มีการวัดผลการเรียนโดยการสอบข้อเขียน สอบอ่าน เพื่อทดสอบความจำจากการเรียนที่ผ่านมา

พจนี เทียมศักดิ์ (2543 : 221 – 223) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน และผลการวิจัยได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎีของการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชน มีดังนี้

1. ความรู้และระบบความรู้ ระบบความรู้ของชุมชนเกิดขึ้น จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างคนกับคนอื่นเป็นปรากฏการณ์ที่ออกมาในวิถีชีวิตด้านต่างๆ เช่น การทำนา การหาอาหาร การทำจักสาน การทอผ้า การเพาะพันธุ์ และพืชสมุนไพร เห็นได้ว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา ทั้งอยู่ในวิถีชีวิต

2. เรื่องการสั่งสมและกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเป็นการสั่งสม เป็นระบบคิด ระบบความรู้ ระบบคุณค่า ที่สืบทอดต่อเนื่องกันเกิดจาก การกระจายความรู้ภายในกลุ่ม ครอบครัวและเครือญาติ เป็นการกระจายความรู้ผ่านผู้นำ การบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านเดียวกัน การรวมกลุ่มจับกลุ่มพูดคุย การอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตธรรมเนียม และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น จากการทำตนศึกษา จากการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ จากการเล่นพื้นบ้าน กลอนรำ และจากการรณรงค์ ซึ่งพบว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

3. สถาบันสังคมซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ ในชุมชนมีสถาบันทางสังคม ซึ่งเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของบุคคลมีรูปแบบและมีจุดประสงค์ที่แน่นอนร่วมกัน ตัวอย่างของสถาบันสังคม ได้แก่ ครอบครัว วัด และกลุ่มปราชญ์ชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

4. ครอบครัว เป็นสถาบันหนึ่งที่ถ่ายทอดความรู้ และระบบความรู้แก่สมาชิกในครัวเรือน เนื่องจากครอบครัวเป็นองค์กรทางสังคม ซึ่งมีหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมและอบรมถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น โดยเกิดจากประสบการณ์และการปฏิบัติจริงในวิถีชีวิต อันเป็นการเรียนรู้แบบตลอดชีวิต

5. วัด เป็นสถาบันในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในชุมชน เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ เพราะวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่อบรมถ่ายทอดอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ จริยธรรม ให้ความมั่นคง อบอุ่นทางจิตใจ โดยผ่านพิธีกรรมอันเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ

6. ปราชญ์ของชุมชนแห่งนั้น ซึ่งในที่นี้ดูจากบุคคลที่มีความชำนาญ มีความสามารถเฉพาะทางในด้านต่าง ๆ เช่น มีความสามารถในการรักษาด้วยสมุนไพร อันเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

7. การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้หรือระบบความรู้ของชาวบ้าน เนื่องจากระบบความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจาก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ระบบความรู้จึงมีการเปลี่ยนแปลงและได้รับการปรับเปลี่ยนไปด้วย เช่น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดการประสมประสานการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นการรับแนวคิดและรูปแบบการจัดการเข้ามาประสมประสานตามแต่ละบริบทของแต่ละท้องถิ่น และมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน หรือท้องถิ่นของตนเอง อันเป็นการบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้

8. แบบแผนความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งและเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ โดยทั่วไปในหมู่บ้าน การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลักใหญ่ เป็นแกนกลางของคนในชุมชน จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้

9. ชุมชนเข้มแข็งร่วมมือร่วมใจ ด้วยความสัมพันธ์ค่อนข้างเหนียวแน่น ทั้งนี้เพราะมีกิจกรรมทางสังคม ให้คนกลุ่มนี้พบปะกันเป็นประจำ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้แล้วคนในชุมชนยังจัดให้มีองค์กรชุมชนที่เป็นแหล่งรวมตัวกันทำงานเพื่อชุมชน เป็นกิจกรรมที่นับได้ว่าเป็นหัวใจในการดำเนินงานกิจกรรมในชุมชน จึงเกิดเป็นปฏิสัมพันธ์แบบให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม

10. การที่ผู้นำชุมชนยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลักใหญ่ จุดเน้นของความสำเร็จอยู่ที่โรงเรียนและชุมชนได้ร่วมมือกันทำให้บรรลุ อยู่ที่ความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนโดยส่วนรวม ซึ่งต้องให้ความช่วยเหลือตรงกับปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และต้องเป็นความต้องการที่ไม่เกินฐานะและความสามารถของคนในชุมชนที่จะสามารถช่วยกัน ได้เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ถนนคอนกรีต สหกรณ์ร้านค้า บัณฑิตน้ำมัน ฯลฯ

11. การริเริ่มและดำเนินการโดยประชาชน เป็นวิธีการริเริ่มจากประชาชน ผู้สนใจที่ต้องการแก้ไขปรับปรุงสถานภาพเดิมให้ดีขึ้นกว่าเดิม แม้จะเป็นการเริ่มต้นจากกลุ่มคนไม่กี่คน ก็สามารถแก้ปัญหาได้ อย่างเช่น การให้ความรู้ซึ่งกันและกัน การทำร้านค้าสหกรณ์ร่วมกัน การทำบ่อน้ำมันร่วมกัน การทำร้านค้าสหกรณ์ร่วมกัน การรวมกลุ่มจึงมีพลังในการดำเนินงานได้ดี

12. การเน้นความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน ในชุมชนที่ศึกษามีการเน้นความสอดคล้องดังกล่าวอย่างมาก ความพร้อมของชุมชนที่นี้หมายถึงระดับของการยอมรับที่ชุมชนจะผลักดันให้การจัดการเรียนรู้ในชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ถ้ามีการดำเนินงานในชุมชนการดำเนินงานจึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในเบื้องต้น

2.2.3 การเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในทุกภาคของประเทศ พบว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์-สังเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชน ซึ่งอาจกระทำอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ากับสังคมไทย ตลอดจนสังคมโลก

2. การแสวงหาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต ทางออกนี้อาจมาได้หลายวิธี เช่น การไปมาหาสู่กัน การประชุม-สัมมนา การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ผ่านสื่อประเภทต่างๆ เป็นต้น

3. การสร้างกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาและแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ ซึ่งอาจเรียกว่า กิจกรรมการเรียนรู้

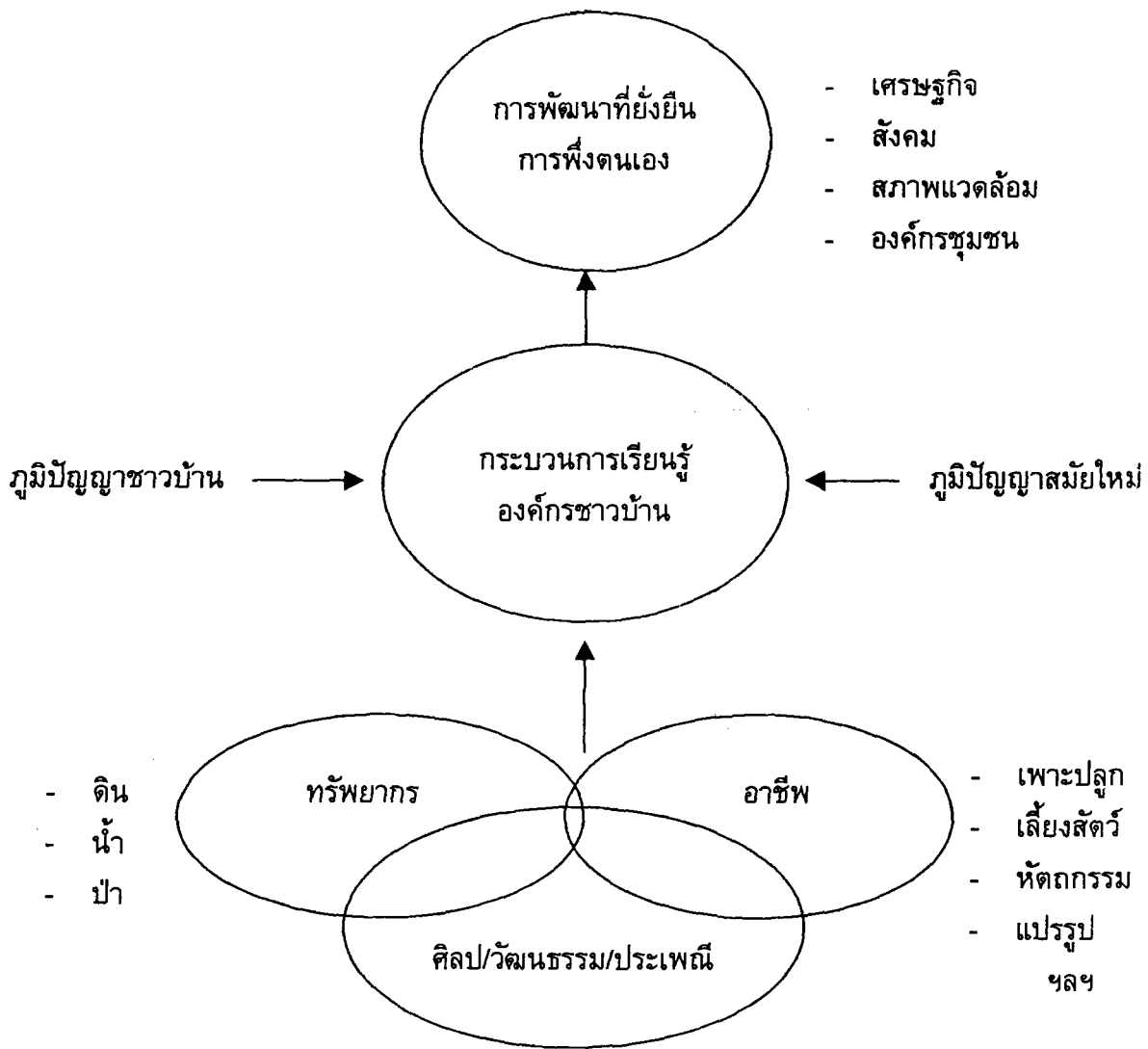
4. การประเมินผลกิจกรรม และนำผลที่ได้เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์สังเคราะห์ ศักยภาพและปัญหาของชุมชน (วิชิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพิณีจ. 2541 : 38)

2.2.4 ขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

วิชิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพิณีจ (2541 : 47) ได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์และวินิจฉัยปัญหา
2. การวิเคราะห์ทางเลือก/หาทางออก
3. กิจกรรมการเรียนรู้
4. การติดตามประเมินผล
5. การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ ทรงพล เจตนาวณิชย์ (2538 : 21) ได้สรุปให้เห็นถึงการพัฒนา ชุมชนที่เป็นงานการพัฒนาแบบองค์รวมที่ไม่ได้แยกจากกัน ใน 3 มิติ คือ มิติการจัดการทรัพยากร มิติด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีสังคม และมิติด้านอาชีพ เป็นการพัฒนาศักยภาพระดับความสามารถของคนและชุมชนในการตอบสนองกับปัญหาและกระแสการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของคนและชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังภาพประกอบ 20

ภาพประกอบ 20 กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
(ทรงพล เจตนาวณิชย์.2538:21)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระบบการศึกษาของประเทศส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาในระบบที่กำหนดจาก ส่วนกลางที่ไม่สอดคล้องกับทรัพยากร ความต้องการ ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับชนบทหรือท้องถิ่นมาโดยตลอด รุ่ง แก้วแดง (2542 : 204) ได้กล่าวว่า ในการพัฒนาประเทศไทยเพื่อให้มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น เราให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีตลอดมา แต่ยิ่ง พัฒนา ก็พบว่า ประเทศไทยต้องวิ่งตามและพึ่งพาภูมิรัฐของต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการ พัฒนาที่นำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย นับตั้งแต่การเสียเปรียบดุลการค้า ความไม่สมดุล ระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมและ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะเราได้พัฒนาประเทศ และจัดการศึกษาโดยทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรา มีอยู่ คือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า การหวนคืนสู่ความสมดุลของการพัฒนาในด้านต่างๆ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่หลายฝ่ายต้องให้ความสนใจที่จะปรับเปลี่ยนอย่างจริงจัง การกลับสู่ การศึกษาที่มีสมดุลแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสากล จึงเป็นทางเลือกที่ เหมาะสมและถูกต้องในยุคปัจจุบัน แต่จากการศึกษาพบว่า การที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาไทยไม่ได้รับการฟื้นฟูและนำคุณค่ามาปรับใช้ในการจัดการศึกษาและวิถีชีวิตไทยใน ปัจจุบัน เนื่องจากสาเหตุดังนี้

1. ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ไม่เอื้อ และได้ละเลยเรื่องภูมิปัญญาไทยมานาน
2. ขาดนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาไทยในระบบโรงเรียนอย่างชัดเจน
3. ขาดมาตรการและแนวทางส่งเสริมผู้ทรงคุณภูมิปัญญาไทยให้มีบทบาทเป็น ผู้นำทางด้านความคิดและการถ่ายทอดภูมิปัญญา
4. ขาดการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาไทย เพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษา วิถีประชาธิปไตยและการปรับปรุงวัฒนธรรมในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. การขาดความรู้ความเข้าใจและการยอมรับภูมิปัญญาไทย อันเนื่องจากการ เน้นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาสากลและวัฒนธรรมตะวันตกมากเกินไป
6. การสอบเข้ามหาวิทยาลัยและสถานศึกษาต่างๆ ไม่ได้กำหนดจุดเน้นของ หลักสูตรรวมทั้งระดับความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยของผู้สอนและผู้เรียนในระดับประถม และมัธยมศึกษาให้เกิดความเชื่อมโยงทั้งระบบการศึกษาในทุกๆระดับ
7. ขาดหน่วยงานหรือองค์กรกลางที่ทำหน้าที่ประสานการดำเนินงานส่งเสริม ภูมิปัญญาไทยในภาพรวม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 177 – 178)

โดยสรุปแล้ว ทางออกของวิกฤตปัญหาต่างๆ ดังกล่าวคงต้องเริ่มต้นจากการปรับ กระบวนทัศน์ของระบบการจัดการศึกษา โดยต้องมีการปฏิรูประบบการสอนคนให้คิดเป็น วิเคราะห์เป็น และประยุกต์ใช้เป็น และปฏิรูปหลักสูตรให้มีความสมดุลระหว่างความเป็นท้องถิ่น กับการเป็นสากล ตลอดจนต้องปฏิรูประบบการศึกษาที่มีความสมดุลระหว่างการศึกษ เชิงทฤษฎีกับความสอดคล้องในชีวิตจริง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์. 2539 : 108 – 115) โดยมุ่งหวังว่าจะให้การศึกษาเป็นตัวสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญาที่มีอยู่ของสังคมไทยและ สร้างปัญญา (Wisdom) ให้กับคนไทยอันจะนำไปสู่หนทางในการแก้ปัญหาและการพัฒนา ที่ยั่งยืน ต่อไป

2.3.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ ดังนี้

สามารถ จันทรสุรีย์ (2536 : 146) ได้อธิบายความหมายของ “ภูมิปัญญา ชาวบ้าน” ว่าหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็น สติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช (2538 : 64) ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็น ความสามารถของปัจเจกบุคคลหรือท้องถิ่นที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับ สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงของสังคมโดยที่ยังสามารถรักษาสภาพเดิมและสามารถประยุกต์ สิ่งใหม่เข้ากับสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นได้

รุ่ง แก้วแดง (2542 : 204) ได้สรุปความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญา ชาวบ้าน โดยใช้คำกลางๆ ว่า ภูมิปัญญาไทย ไว้ว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรุ้งแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้ สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

สีลาภรณ์ นาคทรรพ์ (2541 : 240) ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า หมายถึง องค์ความรู้ต่างๆที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนใน ชุมชน ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมของบุคคลและสังคม ซึ่งถูกถ่ายทอดมาเป็น ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า หรือระบบความคิดของสมาชิกในชุมชน

จะเห็นว่า มีการใช้คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญา ไทย มีความหมายคล้ายคลึงกัน ความหมายของภูมิปัญญาในแต่ละระดับดังกล่าว อธิบายได้โดย

แบ่งออกได้เป็น 2 อย่าง คือ ภูมิปัญญาชาติ หรือภูมิปัญญาไทย กับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนี้

ภูมิปัญญาระดับชาติหรือภูมิปัญญาไทย เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความศิวิไลซ์ให้กับชาติ ครอบคลุมทุกวันนี้ เช่น กรณีการกอบกู้เอกราชของพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองหรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอด ประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่าเขา น้ำ ปลา ฟ้า นก ดิน หญ้า สัตว์ป่า พืช แมลง และธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา(สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2542 : 20)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความหมายของ “ภูมิปัญญาไทย” เป็นความหมายในภาพกว้างขวางกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจงโดยเฉพาะในเรื่องของพื้นที่หรือขอบเขตขององค์ความรู้นั้นๆ

2.3.2 ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

สามารถ จันท์สุรย์ (2536 : 147) ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาไทยไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ

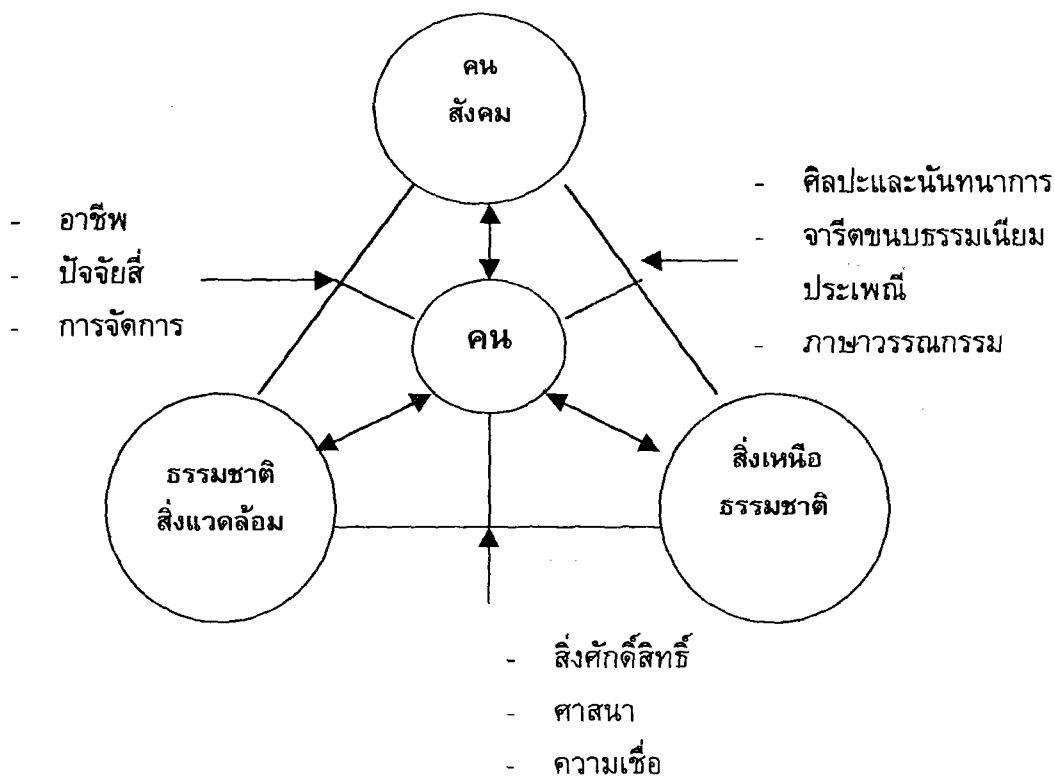
1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี และอื่นๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อมสัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ

ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อน ออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ดังภาพประกอบ 21

ภาพประกอบ 21 ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 19)

จากภาพประกอบ 21 เห็นได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์คนกับ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านบัญชี การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมา ในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

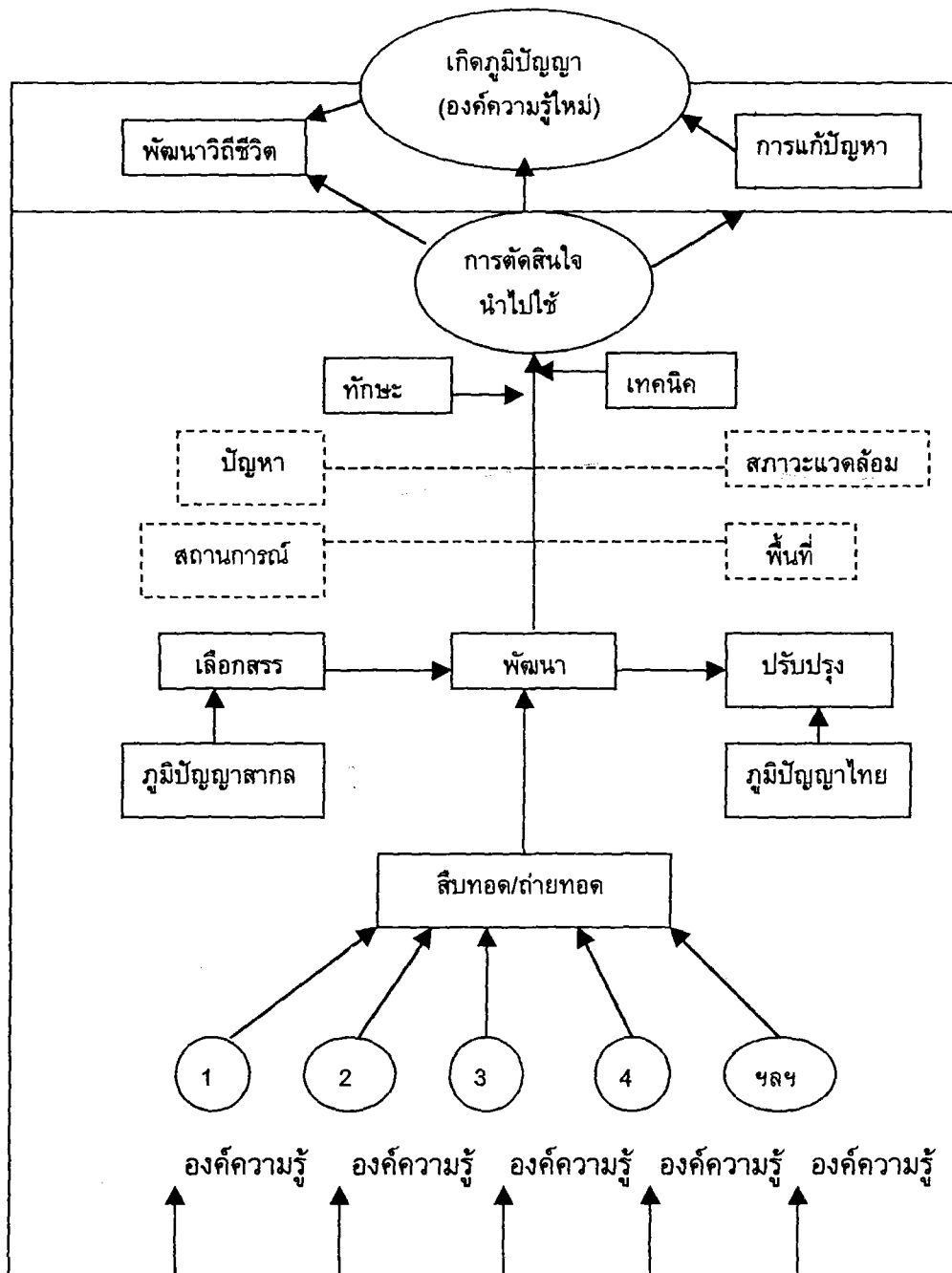
ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 17 – 18) ได้สรุป ลักษณะของภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็น พื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทาง สังคมตลอดเวลา

2.3.3 การเกิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม ในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนา เลือกรองร ปรับปรุงองค์ความรู้ เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิด ภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีสิ้นสุด ซึ่งแสดงได้ ดังภาพประกอบ 22

ภาพประกอบ 22 กระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาไทย
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 16)

2.3.4 ขอบข่ายหรือสาขาภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 24 – 26) ได้กำหนดขอบข่ายของภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในด้านการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ดนตรีศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษาตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการ ศาสนสถาน การจัดการศึกษาตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะ

การจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

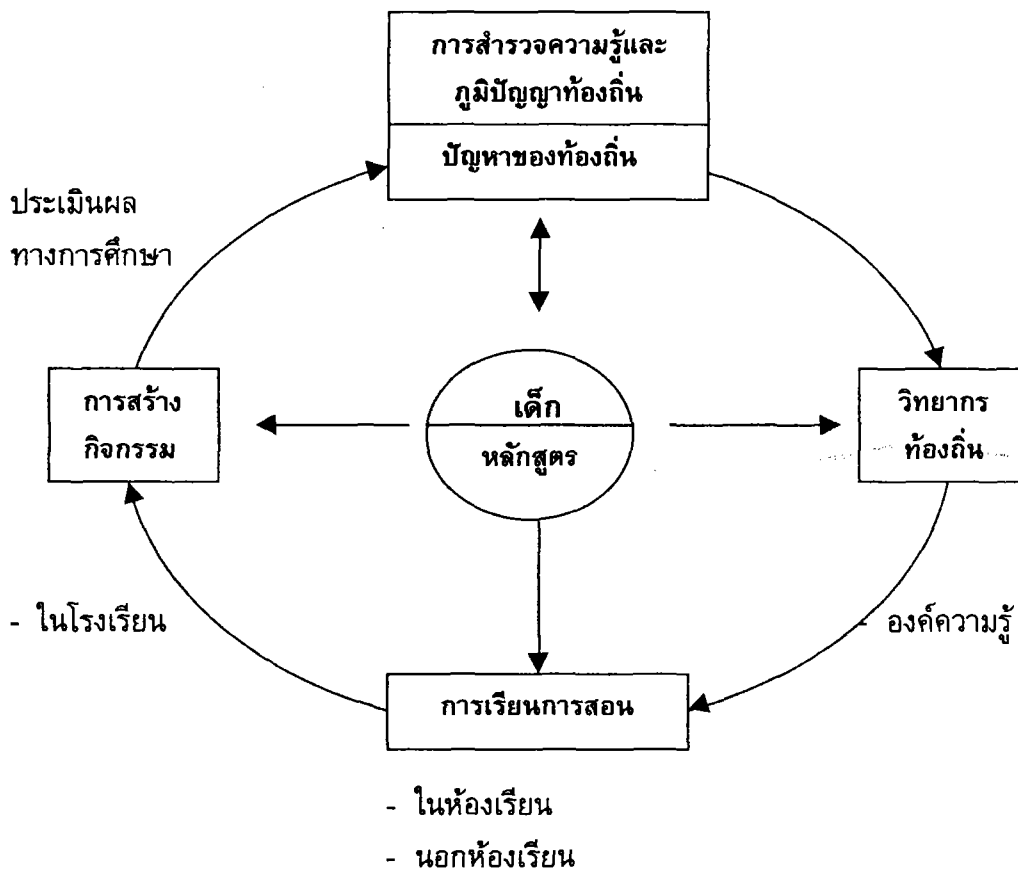
2.3.5 ภูมิปัญญาไทยกับการจัดการศึกษา

ผลการศึกษาโรงเรียนและชุมชนในทุกภาคของประเทศพบว่า บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว เช่นเดียวกับบทบาทของครูก็ได้เปลี่ยนไป ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะคือ บทบาทการจัดการศึกษาเพื่อเด็กและบทบาทการจัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชน ซึ่งแต่ละลักษณะสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 64 – 67)

1. บทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เกิดจากการที่ครูและโรงเรียนได้เปลี่ยนบทบาทของตัวเองจากคน “สอนหนังสือ” มาเป็นผู้ “สร้างกระบวนการเรียนรู้” ให้แก่เด็ก นอกจากนี้ การเน้นเนื้อหามากเกินไปทำให้เด็กขาดการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม โดยเฉพาะทักษะพื้นฐานด้านอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน และสุดท้ายก็คือ การที่ครูและโรงเรียนได้พบได้เห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดเวลา พยายามใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแก้ไข

บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษาเพื่อเด็กตามแนวคิดนี้ ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการเมื่อหลักเกณฑ์ต่างๆ ของ “หลักสูตรท้องถิ่น” ถูกกำหนดขึ้น ทำให้ครูและโรงเรียนสามารถนำความรู้ท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการเรียนการสอน ส่งผลให้เด็กได้เรียนรู้อย่างหลากหลาย และมีทางเลือกมากขึ้น

ผลจากการศึกษาโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อเด็กตามแนวคิดนี้ในทุกภาคของประเทศ พบว่า กระบวนการทำงานหรือการจัดการเรียนการสอนของครูและโรงเรียนทุกพื้นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งสรุปได้ดังภาพประกอบ 23

ภาพประกอบ 23 การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเด็ก
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 65)

จากภาพประกอบนี้ แสดงให้เห็นการจัดการเรียนการสอนของครูและโรงเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการเดียวกันกับ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง หลักสูตรนี้ จะมีเนื้อหาและกิจกรรมอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับผลการสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน ฉะนั้น เนื้อหา กิจกรรม ตลอดจนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพปัญหาหรือข้อเท็จจริงในชุมชน ต่อจากนั้น ครูและโรงเรียนก็จะเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้ที่ค้นพบจากการสำรวจชุมชน และเชื่อมประสานให้เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์และองค์ความรู้จากผู้ไปสู่อุปการเด็ก หรือจัดการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน อาจเรียกผู้ทำหน้าที่นี้ว่าวิทยากรท้องถิ่นหรืออื่นๆ ตามความนิยมในชุมชน ผลจากการเรียนรู้ของเด็กจะนำไปสู่การสร้างสรรคกิจกรรมใน

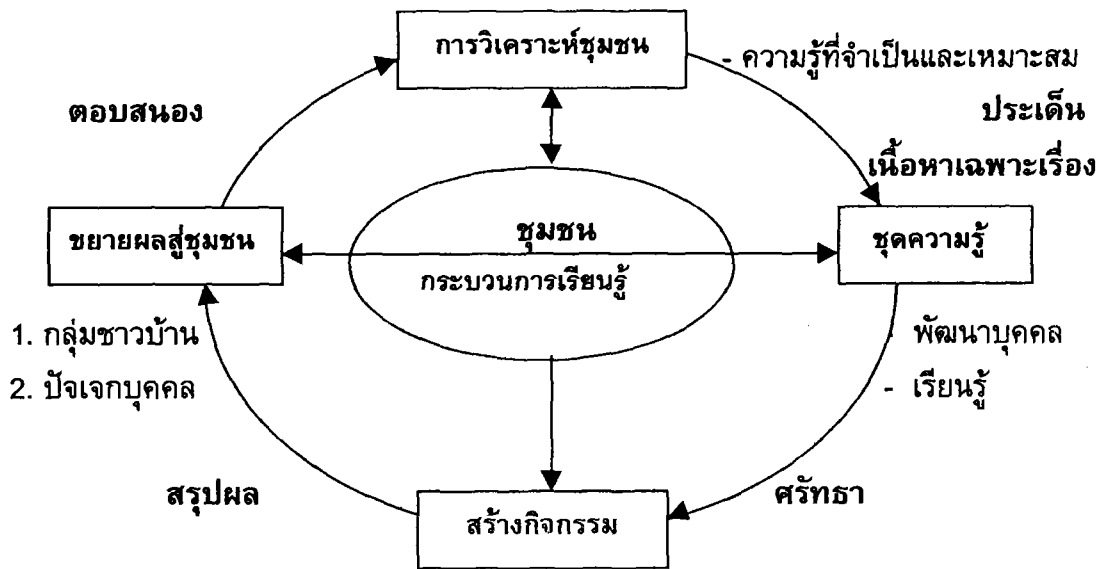
โรงเรียนในรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน สำหรับการประเมินผลของการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ ครูและผู้รู้จะทำงานร่วมกันในการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กเป็นการประเมินผลแบบองค์รวม ผลการประเมินจึงออกมาในเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ ผลการประเมินดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด

2. บทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชน บทบาทนี้เกิดจากครูในโรงเรียนที่ได้สัมผัสสัมพันธ์กับชุมชน มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและชาวบ้าน เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้ คือ การเชื่อมโยงและการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเด็กกับชาวบ้าน หรือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต เพราะเด็กและชาวบ้านได้เรียนรู้จากชีวิตจริง เป็นธรรมชาติ กว้างขวางและสอดคล้องกับชีวิตจริง นอกจากนี้ การจัดการศึกษาในแนวนี้ ยังช่วยให้เกิดการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรมระหว่างเด็ก ครูและชาวบ้าน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ยากในระบบการจัดการศึกษาทั่วไป

การดำเนินงานตามแนวคิดดังกล่าวนี้นี้ วิธีการดำเนินงานที่ครูนำมาใช้มีอยู่ 2 แบบ แบบแรก ครูได้ใช้โรงเรียนเป็นสถานที่ทดลองทางความคิด โดยให้เด็กทำกิจกรรมและเรียนรู้ในโรงเรียน เมื่อกิจกรรมประสบความสำเร็จก็จะขยายผลออกไปเชื่อมโยงกับชุมชน อาจเรียกวิธีการแบบนี้ว่า “จากโรงเรียนสู่ชุมชน” แบบที่สอง ครูเริ่มต้นเรียนรู้และสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเกิดขึ้นแล้วจึงขยายผลไปเชื่อมต่อการเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียน อาจเรียกวิธีการแบบนี้ว่า “จากชุมชนสู่โรงเรียน”

จากภาพประกอบ 24 ต่อไปนี้ จะช่วยให้มองเห็นกระบวนการ ขั้นตอนการดำเนินงาน และบทบาทของโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชนได้ชัดเจนขึ้น

- สภาพชุมชน
- ทรัพยากรในชุมชน
- ปัญหาและความต้องการ

กิจกรรม

1. เกษตรกรรม 2. กองทุน-ออมทรัพย์ 3. ธุรกิจ-หัตถกรรม-อุตสาหกรรม 4. สมุนไพร 5. สิ่งแวดล้อม	1. กิจกรรมในโรงเรียน 2. เรียนรู้จากการปฏิบัติ 3. พัฒนาองค์ความรู้ 4. พัฒนาเทคนิควิทยา 5. พัฒนาการพึ่งตนเอง

ภาพประกอบ 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเด็กเพื่อชุมชน
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 67)

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ชุมชนว่าสภาพชุมชนเป็นอย่างไร มีปัญหาและความต้องการอะไร ชุมชนมีทรัพยากรและผลผลิตอะไร พืช สัตว์และรายได้ ฯลฯ รวมถึงการสำรวจค้นหาผู้รู้หรือคนเก่งในชุมชน เป้าหมายของวิเคราะห์นี้เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนนั้น การดำเนินงานของโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวนี้ต้องผ่านขั้นตอนวิเคราะห์ชุมชน แต่การดำเนินงานนั้นไม่จำเป็นต้องรอให้การวิเคราะห์จบสิ้นทุกขั้นตอน ครูและโรงเรียนส่วนใหญ่มักนำผลและข้อมูลจากการวิเคราะห์เบื้องต้น มาเป็น

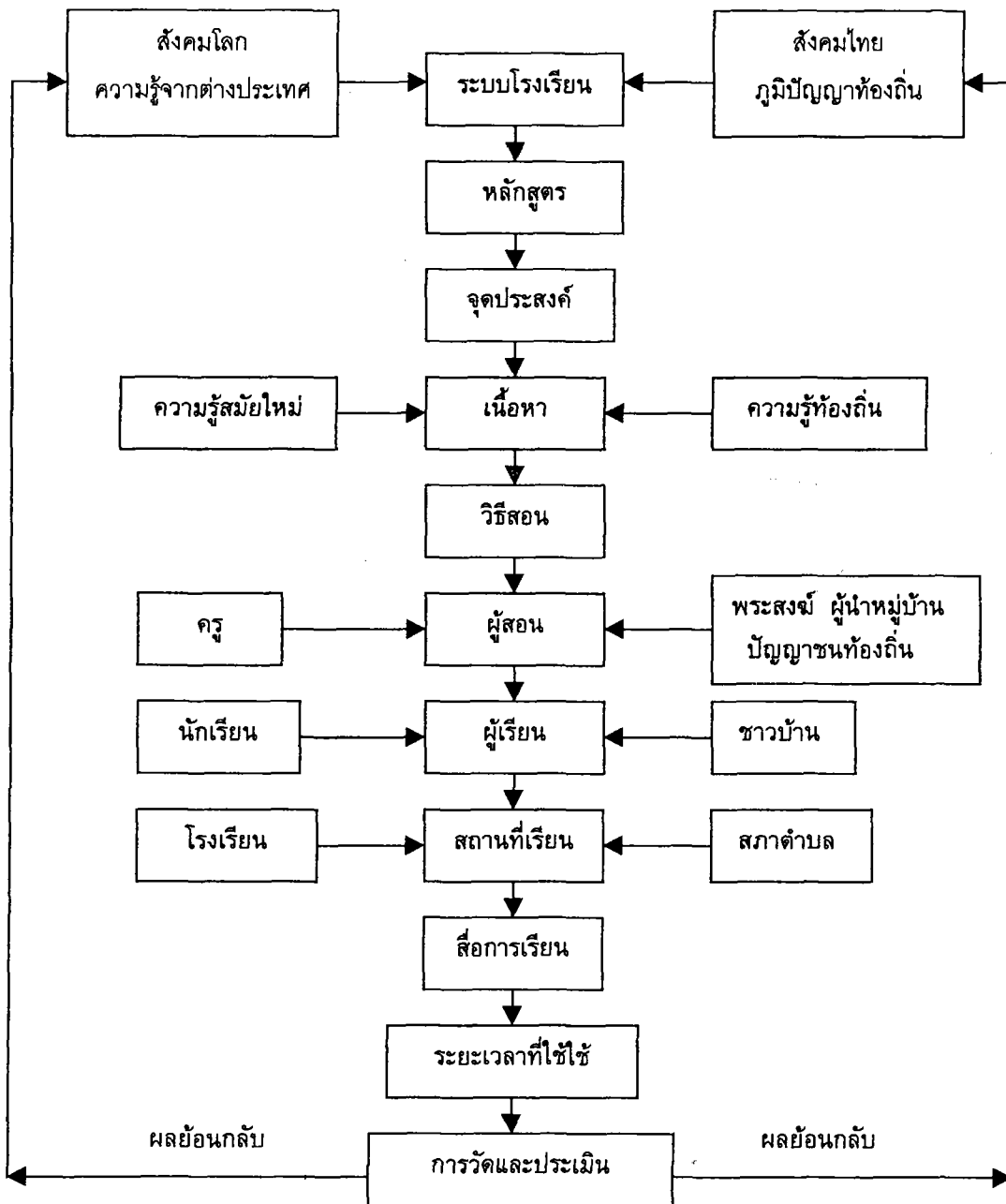
แนวทางทำงานในระยะแรกเริ่ม หลังจากนั้นการวิเคราะห์ชุมชนจะกลายเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการดำเนินงานทั้งหมด หรือทำไปวิเคราะห์ไปพร้อมกัน

ขั้นตอนวิเคราะห์ข้างต้นเป็นการเชื่อมโยงหรือชี้ให้เห็นองค์ความรู้ที่จำเป็น และเหมาะสมกับชุมชน อาจชี้ออกมาเป็นประเด็นเฉพาะเรื่อง เมื่อรวมทั้งหมดเข้าด้วยกันเป็นชุดขององค์ความรู้ที่เด็กและชาวบ้าน รวมทั้งครูต้องเรียนรู้ร่วมกัน ในขั้นตอนนี้ ครูและโรงเรียนต้องสร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวบ้านและชุมชน เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างสรรค์กิจกรรม

สำหรับกิจกรรมที่สร้างขึ้นนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในโรงเรียนหรือชุมชน ต่างมีหลักบางประการร่วมกันที่สำคัญ ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การพัฒนาเทคนิควิทยา การพัฒนาองค์ความรู้ และการพึ่งตนเอง ผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนและชุมชนจัดให้แก่เด็กและชาวบ้านได้เรียนรู้มีหลายอย่างเช่น การเกษตร กองทุน-การออมทรัพย์ ธุรกิจ-หัตถกรรม อุตสาหกรรมชุมชน สมุนไพร และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โรงเรียนและชุมชนจำนวนมากสามารถขยายผลกิจกรรมเหล่านี้ออกไปสู่เด็กและชาวบ้านทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้เกิดขึ้นแล้ว โรงเรียนกับชุมชนและเด็กกับชาวบ้านถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน การผสมผสานระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ที่นำไปสู่การพัฒนาเทคนิคใหม่ๆ ทางการผลิต การจัดการทรัพยากรและรูปแบบใหม่ of ความสัมพันธ์ในชุมชนก็เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการเดียวกันนี้

2.3.6 การนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สำเนียง สร้อยนาคพงษ์ (2535 : 24) ได้กล่าวถึงบทบาทของชุมชนว่าต้องมีส่วนร่วมในการคัดเลือกเนื้อหาประสบการณ์ต่างๆ ไปสู่คุณภาพที่พึงประสงค์ในอนาคต โดยท้องถิ่นสามารถปรับการเรียนการสอนตามความเหมาะสมได้ลงมือปฏิบัติเอง มีทักษะและกระบวนการ นอกจากนั้นยังได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ดังภาพประกอบ 25

ภาพประกอบ 25 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอน
(สำเนียง สร้อยนาคพงษ์. 2535 : 24)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน

การจัดการศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน หรือทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น ต้องทำความเข้าใจกับสาระสำคัญในเรื่องต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในชุมชน เช่น เรื่องความเป็นประชาสังคม วัฒนธรรมชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อนำความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว มาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนในเรื่องต่างๆ ดังนี้

2.4.1 ความหมายของการศึกษาชุมชน

สนทยา พลศรี (2537 : 10) ได้ให้ความหมายของการศึกษาชุมชน ว่าหมายถึง การสำรวจและศึกษาวิเคราะห์หาความจริงเกี่ยวกับสภาวะของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความต้องการและปัญหาในชุมชนนั้นๆ เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น อันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ ต่อไป

อรพินท์ สพอิชชัย (2537 : 27) ได้กล่าวถึง การศึกษาชุมชน คือ การที่ นักพัฒนาต้องทำความเข้าใจข้อมูล สภาพหมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศ ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ผู้นำ ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม การเมืองระดับหมู่บ้าน ตลอดจนสภาพปัญหาต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเข้าใจ ชุมชนหรือหมู่บ้านอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการต่อไป

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 44) สรุปความหมายของการศึกษาชุมชน ว่าหมายถึง การเข้าไปศึกษาชุมชนด้านต่างๆ ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ ความเป็นอยู่ ระบบ วิถีคิด การทำงาน ความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนปัญหา และปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งนับเป็นกิจกรรมร่วมกันของนักพัฒนาและชุมชน เพื่อกำหนดและวางแผนในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

บำรุง บุญปัญญา (2525 : 44) กล่าวถึง การศึกษาชุมชนว่ามาจากกรอบแนวคิด ในการประเมินและการตั้งคำถามขึ้นว่า จะอย่างไรจึงจะเข้าใจในเรื่องการตีความ และกิจกรรม ให้ลงไปสู่การสร้าง ความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของชุมชน เป็นการประเมินและตีความข้อมูลที่ได้จาก ชาวบ้าน คือการที่นักพัฒนาได้ส่งกระจกดูตัวเอง และชาวบ้านได้ส่งกระจกดูตัวเอง เช่นกัน โดยมีการเรียนรู้และเข้าใจในเรื่องความแตกต่างของระบบคิด

ชนพรรณ ธาณี (2540 : 34) กล่าวถึงความหมายของการศึกษาชุมชน ว่าหมายถึง กระบวนการที่ทำให้ นักพัฒนาสามารถวิเคราะห์ชุมชนในงานพัฒนาได้ ซึ่งการศึกษาชุมชนมีความหมายตรงกันนั้น นักพัฒนาต้องยอมรับในแง่ที่ ชุมชนแต่ละชุมชนมีความแตกต่าง ในด้าน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เพื่อให้เข้าใจลักษณะของแต่ละชุมชนอย่างแท้จริง

จากความหมายของการศึกษาชุมชนตามทัศนะของนักวิชาการหลายท่าน สรุปได้ว่าการศึกษาชุมชน หมายถึงการเข้าไปทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ในด้านต่างๆ ของชุมชน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและระบบความคิดความเชื่อต่างๆ ของชุมชน ของนักพัฒนาจากภายนอกและชาวบ้านร่วมกัน เพื่อนำข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์และทำความเข้าใจในเกี่ยวกับเรื่องของชุมชนอย่างแท้จริง อันเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปวางแผนในการพัฒนาต่อไป

2.4.2 ประเภทของการศึกษาชุมชน

สนทยา พลศรี (2533 : 79 – 80) แบ่งประเภทการศึกษาชุมชนไว้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษาเฉพาะด้าน (Topical community study) เป็นการศึกษาชุมชนในด้านใดด้านหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น สุขภาพอนามัย การศึกษา การเกษตร เป็นต้น

2. การศึกษาทั่วไป (General community study) เป็นการศึกษาชุมชนอย่างกว้างขวางหรือหลายๆ ด้าน ไปพร้อมๆ กัน

ธนพรรณ ธาณี (2540 : 35) ได้จำแนกประเภทของการศึกษาชุมชนไว้หลายประเภท โดยใช้เกณฑ์ในการจำแนกแตกต่างกัน ดังนี้

1. การจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการนำความรู้ไปใช้ แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1 การศึกษาชุมชนแบบหาความรู้พื้นฐานทั่วไป เป็นการศึกษาชุมชนเพื่อหาข้อเท็จจริงทั่วไปภายในชุมชน

1.2 การศึกษาชุมชนแบบทดสอบความรู้เดิม เป็นการศึกษาชุมชนในลักษณะที่ต้องการทดสอบความรู้ต่างๆ ให้เกิดความรู้ที่น่าเชื่อถือมากขึ้น

1.3 การศึกษาแบบนำไปใช้ในงานพัฒนา เพื่อหาข้อเท็จจริงภายในชุมชนในเรื่องต่างๆ ไปใช้ในงานพัฒนาและการวางแผน

2. การจำแนกตามเนื้อหาของข้อมูลที่นำไปใช้ ได้แก่

2.1 การศึกษาชุมชนแบบข้อมูลโดยละเอียด โดยเป็นการศึกษาเพื่อต้องการหาข้อมูลรายละเอียดทุกๆ ด้าน การศึกษาประเภทนี้จะนำข้อมูลไปวางแผนในอนาคต เป็นแนวทางในการพัฒนา และมีระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูลนาน

2.2 การศึกษาชุมชนแบบข้อมูลเฉพาะหรือข้อมูลคร่าวๆ เป็นการศึกษาชุมชนที่ต้องการข้อมูลบางเรื่อง ในการนำไปใช้ในการวางแผนเกี่ยวกับชุมชน เพื่อลงมือปฏิบัติงานพัฒนาทันที

3. การจำแนกตามวิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่

3.1 การศึกษาชุมชนแบบสำรวจ ซึ่งเป็นการศึกษาที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม

3.2 การศึกษาชุมชนแบบการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด โดยวิธีการเก็บรวบรวมในเชิงคุณภาพ เช่น การใช้แนวทางในการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบลึกซึ้ง โดยที่ได้เข้าไปศึกษาชุมชนอย่างมีการสังเกตการณ์อย่างต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด

3.3 การศึกษาชุมชนแบบเอกสาร คือการศึกษาชุมชนจากข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ การศึกษาชุมชนแบบอื่นๆ โดยการใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลอื่นๆ เช่น การใช้แบบประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน การสนทนากลุ่ม เป็นต้น

4. การจำแนกตามวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

4.1 การศึกษาชุมชนแบบปริมาณ ที่ต้องใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ เป็นการเสนอข้อมูลตั้งแต่พื้นฐานทั่วไป ในลักษณะของตัวเลขสถิติต่างๆจนถึงการวิเคราะห์สถิติขั้นสูง

4.2 การศึกษาชุมชนแบบคุณภาพ ที่มีการเสนอข้อมูลในลักษณะของการพรรณานำเสนอโดยละเอียด จากข้อมูลที่ได้จากการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดในชุมชนเป็นระยะเวลานาน

5. การจำแนกตามผู้กระทำการศึกษา ได้แก่

5.1 การศึกษาชุมชนแบบกระทำการคนเดียว

5.2 การศึกษาชุมชนแบบการกระทำเป็นกลุ่ม

6. การจำแนกตามทัศนะของผู้ศึกษา ได้แก่

6.1 การศึกษาชุมชนโดยบุคคลภายนอกชุมชน

6.2 การศึกษาชุมชนโดยบุคคลภายในชุมชน

อย่างไรก็ตามมีผู้เสนอว่า การศึกษาชุมชนแต่ละวิธี มีทั้งข้อดีและข้อบกพร่องอยู่ด้วยกัน ดังนั้น ถ้าใช้วิธีการศึกษาชุมชนแบบผสมผสานหลายๆ วิธี ย่อมทำให้การศึกษาชุมชนมีความเที่ยงตรงและมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

2.4.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนมีวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายหลายประการ แต่ที่สำคัญเพื่อต้องการนำความรู้ความเข้าใจจากการศึกษาชุมชน มาใช้ในกิจกรรมต่างตามวัตถุประสงค์ของผู้ที่ศึกษาต่อไป วัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดไว้สอดคล้องกัน สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อทราบความต้องการหรือปัญหาของชุมชน เพื่อการวางแผนหรือหาแนวทางแก้ปัญหาหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง

2. เพื่อทราบข้อเท็จจริงและศักยภาพต่างๆของชุมชน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป

3. เพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีหรือไม่อย่างไร (สนทนา พลศรี. 2533 : 79; ธนพรรณ ธานี. 2540 : 34-35; อรพินท์ สพโชคชัย. 2537 : 27; จิตติ มงคลชัยอรัญญา. 2540 : 6)

2.4.4 แนวคิดในการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชน คือการมองปรากฏการณ์ทางสังคมหรือเป็นการมองข้อมูลชุดหนึ่งที่เกิดขึ้น ภายใต้กรอบเวลาและสถานที่ที่บุคคลคนนั้นสนใจ โดยอาศัยแนวความคิดทฤษฎีเป็นเครื่องมือมาใช้ในการมองหาข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหมายและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นได้ ดังนั้นการศึกษาชุมชน จึงมิใช่เพียงแค่เข้าไปเก็บข้อมูลเพื่อพรรณนาว่า ชุมชนมีประชากรเท่าใด ประกอบอาชีพอะไร มีประเพณีวัฒนธรรมอย่างไร มีปัญหาอะไรในการดำเนินชีวิต มีระดับการพัฒนาอย่างไร ซึ่งเป็นเหมือนกับการบรรยายให้เห็นองค์ประกอบด้านต่างๆในลักษณะที่เป็นภาพนิ่งเท่านั้น หากแต่ผู้ที่เข้าไปศึกษาชุมชนต้องมี แนวคิดทฤษฎีเป็นหลักการพื้นฐาน ในการอธิบายปรากฏการณ์นั้นอย่างลึกซึ้งและเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน

แนวคิดในการศึกษาชุมชนที่สำคัญ ประกอบด้วย 2 แนวคิดคือ การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง และการศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน ซึ่งแต่ละแนวคิดมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.4.4.1 การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

- ปรัชญาและแนวคิด การศึกษาชุมชนตามแนวคิดนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ ระหว่างสังคมชนบทกับระบบเศรษฐกิจและการเมืองภายนอกว่าปัญหาความด้อยพัฒนา ไม่ได้มีสาเหตุมาจากความยากจนภายในชุมชน แต่ความยากจนเป็นผลของการพัฒนาแนวหนึ่ง ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของระบบภายนอกชุมชน ที่ทำให้เกิดสภาพการณ์ คือ สภาพการไร้อำนาจการตัดสินใจของชาวบ้าน สภาพการเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมชนบท และการครอบงำทางวัฒนธรรมชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้ปัญหาการด้อยพัฒนาจึงไม่ใช่ปัญหาเศรษฐกิจความยากจนและหรือปัญหาวัฒนธรรมการพึ่งตนเอง แต่หากเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์ระหว่างชนบทกับสังคมภายนอก

- วิธีการศึกษาชุมชน การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง มีวิธีการศึกษาที่หลากหลายและมีพื้นฐานอยู่ในทางสังคมศาสตร์บางสาขา เช่น ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา เป็นต้น และเน้นวิธีการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลง โดยมีวิธีการ

ศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การศึกษาแบบประวัติศาสตร์ 2) การศึกษาอย่างมีบริบท 3) การศึกษาแบบข้ามสาขา 4) การศึกษาแบบวิภาษวิธี

- การวิเคราะห์ การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองนี้ ไม่ทำการวิเคราะห์ปัญหาในระดับเดียวที่แยกออกมาต่างหาก และไม่ใช้ระดับตามขนาดทางภูมิศาสตร์ แต่เน้นการวิเคราะห์จากมิติของความสัมพันธ์ในระดับนามธรรมที่แตกต่างกัน และระดับการวิเคราะห์ซึ่งมีลักษณะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3 ระดับด้วยกัน คือ

1. โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง
2. อุดมการณ์อำนาจ
3. ประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์การผลิต(อาเนห์

กาญจนพันธุ์. 2537 : 301 – 309)

2.4.4.2 การศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน

- ปรัชญาและแนวคิด การศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชนนี้มีแนวคิดและปรัชญาเบื้องต้น คือวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลและชุมชน หากคนเราไม่รู้จักตนเอง/ไม่เคารพตนเองก็ไม่อาจพัฒนาได้ และวัฒนธรรมเป็นพลังสำหรับการพัฒนาตนและสังคม

- วิธีการศึกษาชุมชน ด้วยเหตุที่สำนักวัฒนธรรมชุมชนมองว่า มนุษย์มีลักษณะเป็นองค์รวม การพัฒนาก็ต้องเป็นแบบองค์รวมด้วย และการพัฒนา คือ การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ถึงจุดสูงสุด ดังนั้น วิธีการศึกษาจึงเน้นไปที่การศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนและตัวบุคคล

- การวิเคราะห์ ในแนวคิดของแนววัฒนธรรมชุมชนมองการวิเคราะห์สังคมและชุมชนว่า การมองเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงพอ ต้องเจาะลึกลงไปหาเหตุอันเป็นสมมติฐานและมองว่า “วิกฤตด้านวัฒนธรรม” เป็นสาเหตุพื้นฐานที่สำคัญของปัญหาสังคม ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ เนื้อหาของทฤษฎีการทำประเทศให้ทันสมัยที่ประเมินฐานะของวัฒนธรรมผิดพลาด ทำให้สูญเสียทั้งต่อการพัฒนาและต่อวัฒนธรรมโดยตรง ดังนั้น จึงมีการสร้างวัฒนธรรมหรือการจัดระบบวัฒนธรรมที่มีอยู่ ให้สามารถสร้างความสมดุลและรักษาความสงบสุขให้แก่ชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่า ปัญหาสังคม ชุมชนเกิดขึ้น เพราะคนหมดความเชื่อมั่นในพลังของตน การพัฒนาในอดีตมีสมมติฐานและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่ผิดพลาด และการเสียความสมดุลระหว่างการสร้างปัญหาและการแก้ไขปัญหา จากการมองปัญหาสังคมว่าเกิดขึ้นด้วยสาเหตุ 3 ประการดังกล่าว การกำหนดยุทธศาสตร์จึงต้องรื้อฟื้นความมั่นใจและภูมิใจในตนเอง เปลี่ยนแปลงสมมติฐานต่อวัฒนธรรม ว่ามิใช่เป็นอุปสรรคในการพัฒนา แต่เป็นรากฐานในการพัฒนาและต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์เพื่อความสมดุลในการแก้ไขปัญหา

สรุปการศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น เริ่มต้นที่มีจิตสำนึกว่าชุมชนมีชีวิต และวงจรการผลิตซ้ำของตัวเอง การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน ช่วยให้เข้าใจ โครงสร้าง ความเป็นอยู่และสภาวะต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อการปรับเปลี่ยนแนวความคิดในการศึกษาและลงมือปฏิบัติงานในชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจและพลังของชุมชนในการพัฒนาต่อไป (ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543 : 62 – 63)

2.4.5 กระบวนการศึกษาชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 92 – 103) ได้เสนอขั้นตอนของการศึกษาชุมชนไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน เนื่องจากชุมชนมีหลายประเภทและเรื่องที่ต้องการศึกษาก็แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนให้แน่นอน เพื่อการดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับการศึกษาชุมชน การกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนควรกล่าวถึงเรื่องต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของการศึกษาชุมชน
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน
3. ประโยชน์ของการศึกษาชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีชุมชนเพื่อประกอบการศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีชุมชน เป็นหลักการในการกำหนดรายละเอียดต่างๆ ที่นำไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้การศึกษาชุมชนมีความละเอียดครบถ้วนและสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดชุมชนที่จะศึกษา เป็นการวางแผนแหล่งที่จะศึกษาชุมชน ซึ่งเป็นการเตรียมสถานที่ที่จะศึกษาชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดวิธีการศึกษาชุมชน เทคนิควิธีการศึกษาชุมชนนั้น มีหลายวิธีการกำหนดเทคนิควิธีในการศึกษาชุมชน ก็เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้

2.4.6 วิธีการศึกษาชุมชน

เทคนิควิธีการศึกษาชุมชนที่นักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้คล้ายคลึงกันสรุปได้หลายวิธีการ ดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536 : 96 – 102; สนทยา พลศรี. 2537 : 11 – 13; อัจฉรา โพธิยานนท์. 2539 : 163 – 174)

1. การสังเกต (Observation)
2. การสัมภาษณ์ (Interview)
3. การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)

4. การศึกษาจากเอกสาร (Documents)
5. การสำรวจ (Survey)
- 6.การศึกษาแบบอื่นๆ
 - การประเมินสถานะชนบทแบบเร่งด่วน(Rapid Rural Appraisal)
 - การสนทนากลุ่ม(Focus groups)

ฯลฯ

สำหรับปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 69 – 70) ได้เสนอเทคนิควิธีการศึกษาชุมชนต่างจากนักวิชาการหลายท่าน โดยได้เสนอเทคนิควิธีการศึกษาชุมชน ดังนี้

1. การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal-RRA)
2. การประเมินสถานะชนบทอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA)
3. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)
4. การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท (Rural System Analysis-RSA)
5. การวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร (Agro-ecosystem Analysis-AA)
6. การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis-SSA)
7. เทคนิค A – I – C (Appreciation Influence Control)
8. กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Process-SLP)

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน

การจัดการศึกษาหรือการพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานต่างๆ โดยเฉพาะ การศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม เพื่อกำหนดจุดหมายของการศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับบริบทหรือสภาพทางสังคมที่มีความซับซ้อน ดังนั้นการกำหนดทิศทางหรือจุดหมายของการศึกษาว่า การศึกษาควรเป็นอย่างไร องค์กรความรู้ อะไรที่มีคุณค่าต่อคนและสังคม ทักษะอะไรที่จำเป็นสำหรับคนในสังคมปัจจุบัน คุณค่าหรือคุณลักษณะที่ดีของคนในสังคมควรจะเป็นอย่างไร จึงเป็นสิ่งที่ทั้งนักการศึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่ายต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจัง และวิธีการรู้คำตอบของคำถามเหล่านี้ได้ ต้องรู้ว่าสังคมต้องการอะไรจากระบบการศึกษาที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ การประเมินความต้องการจำเป็น (Needs assessment) จึงเป็นแนวทางหนึ่ง ในการจัดการศึกษาเป็นไปตามที่สังคมมุ่งหวังต่อไป

2.5.1 ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น

นักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายความหมายของ การประเมินความต้องการจำเป็น ไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

นิตา ชูโต (2538 : 67) ได้อธิบายว่า การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการเตรียมการวางแผนโครงการ เพื่อการจัดทำกิจกรรมโครงการให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการ และตรวจสอบว่าปัญหาต่างๆที่โครงการกำลังจะวางแผนแนวทางแก้ไขนั้นมีอยู่จริง และมากพอ เพื่อการจัดกิจกรรมจะได้สนองตอบ และตรงกับความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย และเป็นกิจกรรมเพื่อตรวจสอบความต้องการในบริการหลังจากได้ดำเนินโครงการไประยะหนึ่งนั้น ยังเป็นที่ต้องการอยู่หรือไม่

รัตนะ บัวสนธิ์ (2540 : 55) ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น ว่าหมายถึง การศึกษาว่าโครงการที่จัดทำขึ้น เป็นโครงการที่สนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้รับผลหรือรับบริการโดยแท้จริงเพียงใดประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้นเป็นการศึกษาว่า โครงการที่จัดทำขึ้นเป็นความต้องการที่แท้จริงของหน่วยงานองค์กรนั้นๆ โดยตรงและเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายในด้านคุณภาพชีวิตโดยรวมหรือไม่

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 191) ได้ให้ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นว่า เป็นกระบวนการสำหรับการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบแน่ชัดลงไปว่า ปัญหาและความต้องการอันไหนเป็นปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ปัญหาและความต้องการอันไหนสำคัญกว่ากัน

สุวิมล ว่องวานิช (2538 : 169) อธิบายว่าหลักของการวัดความต้องการจำเป็นว่า อยู่ที่ความพยายามหาความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มุ่งหวังกับสิ่งที่เป็นจริง ช่องว่างที่เกิดขึ้นบอกถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และต้องมีการแก้ไข และที่สำคัญต้องมีการจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น

ดิลก บุญเรืองรอด (2537 : 124) ได้สรุปว่า การศึกษาความต้องการจำเป็นทางการศึกษาว่า เป็นการศึกษาให้ทราบว่าช่วงต่างระหว่างที่เป็นจริงทางการศึกษากับสภาพที่ควรจะเป็น ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งในการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรและการวางแผนจัดการศึกษาตามหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535 : 2 - 4) ได้สรุปว่า การประเมินความต้องการจำเป็นหมายถึง กระบวนการกำหนดหรือค้นหาความต้องการจำเป็น ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีระบบ แบ่งออกเป็นขั้นตอนสำคัญคือ การกำหนด

เป้าประสงค์ขององค์กร การระบุความแตกต่างระหว่างเป้าประสงค์และสถานะที่เป็นอยู่ การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น และการดำเนินการแก้ไขปัญหา

แพรท (Pratt. 1994 : 35) ได้สรุปว่า การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นชุดของกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของบุคคล ซึ่งกระบวนการนี้รวมทั้งการให้คำปรึกษา การรวบรวมข้อมูลของตัวชี้วัดทางสังคมและการวิเคราะห์งาน

คอฟแมน และอิงลิช (Kaufman & English. 1981 : 8) ได้อธิบายว่า การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการระบุถึงความแตกต่างหรือช่องว่าง (Gaps) ระหว่างผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (Current output) และผลลัพธ์ที่ต้องการหรือคาดหวังว่าจะเกิดขึ้น (Required or desired output) รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญ (Priority) ของช่องว่างหรือความต้องการจำเป็น (Needs) แล้วคัดเลือกความต้องการจำเป็นที่สำคัญที่สุดมาเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา

วิทกิน (Witkin. 1984 : 14) ได้สรุปว่า การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกระบวนการวิเคราะห์หรืออย่างเป็นระบบ ที่แสดงถึงข้อมูลที่เป็นช่องว่างระหว่างผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับผลที่เป็นความต้องการหรือที่คาดหวัง รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นนั้นแล้วคัดเลือกมาเพื่อแก้ปัญหานั้นต่อไป

รอสซีและฟรีแมน (Rossi & Freeman. 1993 : 56) อธิบายความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นว่า หมายถึงรูปแบบของการประเมินอย่างเป็นระบบต่อความลึกซึ้งและขอบเขตของปัญหาต่างๆ

ควีนเนย์ (Queeney. 1995 : 2) สรุปว่า การประเมินความต้องการจำเป็น ซึ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาว่า เป็นการตัดสินความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับสิ่งที่ปรารถนาหรือสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในด้าน ความรู้ ทักษะและคุณลักษณะต่างๆของผู้เรียน

แมคเนลล์ (McNeil. 1985 : 93) ได้กล่าวถึงการประเมินความต้องการจำเป็น ในทางการศึกษาว่า เป็นกระบวนการซึ่งอธิบายหรือให้ความหมายและจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางการศึกษา และในบริบทของหลักสูตร ความต้องการจำเป็นคือเงื่อนไข ซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ผู้เรียนควรจะเป็น ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติกับสิ่งที่สังเกตได้จากการแสดงออกของผู้เรียน

จากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาหลายๆ ท่าน สรุปความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นได้ว่า เป็นกระบวนการที่ระบุถึงความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังหรือต้องการให้เกิดจากการดำเนินโครงการหรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งกับ

สิ่งที่เกิดขึ้นจริง รวมทั้งการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นนั้นเพื่อดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแก้ไขต่อไป

2.5.2 ประเภทของการประเมินความต้องการจำเป็น

โรท (Witkin, 1984 : 15 ; Citing. Roth, 1978. *Theory and Practice of Needs Assessment with Special Application to Institutions of High Learning.*) ได้จำแนกการประเมินความต้องการจำเป็นออกเป็น 2 ประเภท ตามช่วงเวลาของการดำเนินการ คือ การประเมินความต้องการจำเป็นประเภทเตรียมการ (Preparatory needs assessment) และการประเมินความต้องการจำเป็นชนิดย้อนกลับ (Retrospective needs assessment) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเมื่อได้ดำเนินโครงการไปแล้ว

คอฟแมน และอิงลิช (Kaufman & English, 1981 : 85) ได้จำแนกประเภทของการประเมินความต้องการจำเป็นตามขอบข่ายของการประเมินว่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การประเมินความต้องการจำเป็นภายใน (Internal needs assessment) เป็นการประเมินความพยายามในการประเมินการดำเนินการและผลของการดำเนินการภายในองค์กร และการประเมินความต้องการจำเป็นภายนอก (External needs assessment) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นที่เป็นผลการดำเนินการของกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเป็นจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ของสังคมภายนอกองค์กร

วิทคิน (Witkin, 1984 : 15) ได้แบ่งการประเมินความต้องการจำเป็นไว้ 2 ประเภท คือ การประเมินความต้องการจำเป็นแบบปฐมภูมิ (Primary needs assessment) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นในระดับเฉพาะตัวบุคคลซึ่งได้แก่ ตัวผู้เรียน หรือลูกค้า (ผู้ใช้บริการ) เป็นต้น และการประเมินความต้องการจำเป็นแบบทุติยภูมิ (Secondary needs assessment) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นในระดับองค์กรหรือสถาบัน เช่น โรงเรียนหรือองค์กรที่ให้บริการต่างๆ

จากการแบ่งประเภทของการประเมินความต้องการจำเป็นดังกล่าวข้างต้น พบว่ามีการแบ่งได้หลายแบบ แตกต่างตามเกณฑ์ในการแบ่ง อย่างไรก็ตามการแบ่งประเภทของการประเมินความต้องการจำเป็น ก็ได้เป็นการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาด ดังนั้นในการประเมินความต้องการจำเป็น นักประเมินอาจเลือกใช้การประเมินความต้องการจำเป็น ได้แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของการใช้งานของแต่ละบุคคลต่อไป

2.5.3 จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น

วิทคิน (Witkin, 1984 : 18 – 25) ได้ระบุถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นไว้ว่า การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกระบวนการที่มีระบบ ซึ่งมี

จุดมุ่งหมายเพื่อระบุความต้องการจำเป็น จัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น และตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการและการจัดสรรทรัพยากร และผลของการประเมินความต้องการจำเป็น เป็นผลจากการวิเคราะห์ในระดับองค์กรหรือหน่วยงาน ไม่ใช่ผลที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล สำหรับจุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น มีความแตกต่างกันตามระดับขององค์กรหรือหน่วยงานในรูปแบบต่างๆ กัน คือ ในส่วนของการศึกษา, หน่วยงานหรือองค์กรที่ให้บริการประชาชน, องค์กรของรัฐบาล, กลุ่มกิจกรรมในชุมชนและองค์กรเอกชน

- ในส่วนของการศึกษา ในระดับท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนา ประกอบการวางแผนงบประมาณ เพื่อวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาตามเป้าหมายของแผนหลัก เพื่อพัฒนานวัตกรรมและปรับปรุงหลักสูตร เพื่อการจัดสรรทรัพยากรในการจัดการศึกษา และเพื่อวิเคราะห์ความต้องการในการพัฒนาบุคลากร ในระดับรัฐเพื่อวิเคราะห์รวบรวมความต้องการจำเป็นในการวางแผนระยะยาว และหาข้อสรุปในการจัดสรรทรัพยากรและพัฒนาปรับปรุงนวัตกรรมและหลักสูตรต่างๆ และพัฒนาปรับปรุงตัวผู้เรียน

- ในส่วนของหน่วยงานหรือองค์กรที่ให้บริการประชาชน เช่น หน่วยงานทางด้านสาธารณสุข หน่วยงานบริการทางสังคม การประเมินความต้องการจำเป็น มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ ระบุสภาพความต้องการจำเป็นในด้านต่างๆ เพื่อการจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมต่างๆ ในการสนองความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ

- ในส่วนของชุมชนและองค์กรของรัฐ ใช้การประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อทำความเข้าใจกับธรรมชาติและขอบเขตของปัญหาสังคมที่ประชาชนประสบอยู่ เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาต่อไป

- ในส่วนขององค์กรเอกชน จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อตรวจสอบเป้าหมายขององค์กร หรือตรวจสอบเกณฑ์ที่ใช้ในการวางแผน ด้านความตรงและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น เพื่อปรับปรุงและพัฒนาองค์กร

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2525 :

6) ได้ให้เหตุผลที่ต้องมีการประเมินความต้องการจำเป็นไว้ 3 ประการ คือ

1. การประเมินความต้องการจำเป็น ช่วยให้นักวางแผนมองเห็นปัญหาสำคัญขององค์กร และหันมาเอาใจใส่เป็นพิเศษ วางแผนงานให้ครอบคลุมปัญหานั้น ข้อมูลในการประเมินความต้องการจำเป็นจะเป็นเครื่องมือในการจัดสรรบุคลากร เวลา และทรัพยากรอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างเพียงพอ

2. การประเมินความต้องการจำเป็น ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องหันมาเอาใจใส่เฉพาะความต้องการจำเป็นบางอย่างเท่านั้น โดยลืมปัญหาที่ไม่สำคัญอื่นๆ ชั่วคราว ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นจึงต้องรายงานปัญหาที่ประเมินได้ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

3. การประเมินความต้องการจำเป็น ทำให้ทราบสาระสำคัญพื้นฐานของงานในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งมีประโยชน์ต่อการประเมินความเปลี่ยนแปลง ที่ตามมาภายหลังเพราะการประเมินความต้องการจำเป็นต้องทำอยู่เสมอ

นิตา ชูโต (2538 : 74 – 75) สรุปว่า การประเมินความต้องการจำเป็นก่อนเริ่มปฏิบัติโครงการนั้น เป็นส่วนของการพัฒนาโครงการ เพื่อช่วยให้การวางแผนโครงการสมเหตุสมผล ช่วยปรับและวางลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์โครงการ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และเป็นความช่วยเหลือในการวางแผนกำลังเงินและทรัพยากรให้สมจริง รวมทั้งเป็นแนวทางช่วยแผนปฏิบัติการให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและคุณลักษณะของกลุ่มผู้รับบริการ

สำหรับผู้ประเมินโครงการ ประโยชน์ที่ได้จากข้อมูลของการประเมินความต้องการเป็นพื้นฐานเปรียบเทียบผลของโครงการที่เกิดว่า ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ ความต้องการดังกล่าวเสร็จสิ้นหรือไม่ หรือได้ผลเป็นสัดส่วนเท่าไร มีผลเกิดขึ้นตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ หรือมีพัฒนาการของผลของโครงการที่จัดทำหรือไม่ ถ้าผู้ประเมินได้ตรวจสอบความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในโครงการเป็นระยะ เปรียบเทียบกัน และประการสุดท้ายเมื่อสิ้นสุดการปฏิบัติโครงการแล้ว การประเมินความต้องการในช่วงนั้นเป็นการตรวจสอบว่า ความต้องการต่อบริการในโครงการยังคงอยู่หรือไม่ ปัญหาต่างๆได้รับการแก้ไขเสร็จสิ้นหรือยัง เป็นการส่งผลย้อนกลับและเป็นเครื่องชี้ผลของโครงการอันหนึ่ง และเป็นประโยชน์ในการวางแผนโครงการอื่นๆในอนาคตด้วย

โอลิวา (Oliva. 1992 : 246) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น ด้านการศึกษา 2 ประการ คือ 1) เพื่อระบุ (Identify) ความต้องการจำเป็นของผู้เรียนที่ไม่เป็นไปตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ 2) เป็นพื้นฐานของการปรับปรุงหลักสูตรที่ความต้องการจำเป็นหลายประการเกิดขึ้นจริง

คมศร วงษ์รักษา (2540:18) ได้สรุปถึง จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นว่า คือ การระบุสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น การค้นหาวิธีการแก้ปัญหา การเลือกวิธีการแก้ปัญหา และการตัดสินใจเลือกทางเลือก ในการแก้ปัญหาที่มีลำดับความสำคัญสูงสุด เห็นได้ว่า กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นเกี่ยวข้องกับวัฏจักรการวางแผน -

การดำเนินการ – การประเมิน โดยที่การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกิจกรรมที่ทำได้ทุกขั้นตอนของวัฏจักรนั้น

กล่าวโดยสรุป การประเมินความต้องการจำเป็นกระบวนการดำเนินการที่เป็นระบบและมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การระบุปัญหาและความต้องการจำเป็นของกิจกรรม สภาพการณ์หรือโครงการต่างๆที่เป็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังหรือสิ่งต้องการให้เกิดขึ้นกับสิ่งที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์จริง การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาแต่ละปัญหา และดำเนินการแก้ปัญหาต่างเหล่านั้นโดยการนำมาปรับปรุงการดำเนินการหรือริเริ่มกิจกรรมขึ้นมาใหม่

2.5.4 ขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็น

หน่วยศึกษานิตเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2525 : 12 – 14) ได้สรุปขั้นตอนในการประเมินความต้องการจำเป็นไว้ 4 ขั้นตอน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การระบุเป้าประสงค์ที่เป็นไปได้ เป็นการระบุเป้าประสงค์ของวิชาหรือเรื่องที่กำหนด จะประเมินความมุ่งหมายในขั้นตอนนี้ ไม่ได้มุ่งจัดลำดับคุณค่าหรือความสำคัญของเป้าประสงค์แต่อย่างใด เพียงแต่ให้ระบุเป้าประสงค์ให้ครบถ้วนเท่านั้น เป้าประสงค์นี้อาจไม่เป็นไปตามสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งอาจได้มาจากการสำรวจ การประชุมระดมสมองหรือพิจารณาจากเอกสารที่มีอยู่ก็ได้ เป้าประสงค์ที่ระบุในขั้นตอนนี้ ควรใช้ถ้อยคำที่วัดได้และมีเกณฑ์การปฏิบัติไว้ด้วย

2. การจัดเรียงลำดับที่ของเป้าประสงค์ตามความสำคัญ ความมุ่งหมายในขั้นตอนนี้เพื่อนำเป้าประสงค์มาจัดเรียงลำดับตามความสำคัญ ที่เป้าประสงค์แต่ละข้อมีต่อเรื่องหรือวิชาหรือระดับที่ประเมินความต้องการจำเป็นนั้น การดำเนินการควรให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการประเมินความต้องการจำเป็นมีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ซึ่งอาจจัดประชุมกลุ่มเล็กๆ การสำรวจ การออกแบบสอบถาม ผลที่ได้จากขั้นตอนนี้คือ บัญชีเป้าประสงค์เรียงตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย บัญชีนี้เป็นสิ่งที่ควรจะเป็นของการประเมิน

3. การระบุถึงความแตกต่างระหว่างการกระทำที่คาดหวัง และการกระทำจริง ขั้นตอนนี้เป็นการวัดความแตกต่างระหว่างเป้าประสงค์กับการปฏิบัติจริง ขั้นตอนนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ

3.1 การพิจารณาให้ทราบการกระทำจริงของเป้าประสงค์ทุกข้อที่ได้ระบุไว้ในบัญชี ซึ่งอาจกระทำได้โดย การสัมภาษณ์ การออกแบบสอบถาม ในทางการเรียนการสอนมักใช้ข้อสอบมาตรฐาน ระดับสูงขึ้นไปอาจใช้การสังเกต การทดสอบ การนับความถี่ของพฤติกรรมหรืออาศัยข้อมูลที่มีอยู่

3.2 การเปรียบเทียบการกระทำจริงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน เป้าประสงค์ ความแตกต่างระหว่างเป้าประสงค์กับการปฏิบัติจริงนี้คือ ปัญหาหรือความต้องการ จำเป็น

4. การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นเพื่อนำไปแก้ไข การดำเนินการในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ จะตัดสินโดยอาศัยความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้อง แต่ควรจัด ลำดับความสำคัญโดยคณะกรรมการที่ตั้งขึ้น

คมนตรี วงษ์รักษา (2540 : 21 – 26) ได้เสนอขั้นตอนการประเมินความต้องการ จำเป็นในกลุ่มโมเดลความแตกต่างและใช้วิธีการสำรวจ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การเตรียมการสำหรับการประเมินความต้องการจำเป็น ผู้ประเมินต้อง ศึกษาการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินความต้องการจำเป็นให้ชัดเจน และจำกัด ขอบเขตของการประเมินให้แคบและเหมาะสมกับทรัพยากร แต่มีคุณค่าต่อสถาบันหรือสังคม

2. การออกแบบประเมินความต้องการจำเป็น การออกแบบที่ดีเริ่มจากการ กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินความต้องการจำเป็น และการกำหนดประเด็นการประเมิน ที่ชัดเจน รวมถึงการกำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะในการศึกษา ขอบเขตเนื้อหาของความต้องการที่ ประเมินและชนิดของความต้องการจำเป็นที่ต้องการประเมิน การกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน และตรงเป้า นำไปสู่การเก็บรวบรวม การวิเคราะห์ข้อมูลและกระบวนการรายงานผลที่ดี และให้ ผลการประเมินความต้องการจำเป็นที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานและสังคม ซึ่งแบบแผนของ การประเมินความต้องการจำเป็นครอบคลุมในเรื่อง การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน ความต้องการจำเป็น การกำหนดขอบข่ายของความต้องการจำเป็น การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งรวมทั้งการจัดลำดับความสำคัญของ ความต้องการจำเป็นและการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความต้องการจำเป็น

3. การดำเนินการประเมินความต้องการจำเป็น เป็นขั้นตอนการลงมือ ปฏิบัติงานตามที่ได้กำหนดไว้ในแบบแผน วิธีการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ถือเป็นการวิจัย รูปแบบหนึ่ง และนักประเมินต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรอบคอบ เพื่อให้ผลการ ดำเนินงานมีความตรงและถูกต้องสูงสุด

4. การรายงานผลและการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความต้องการ จำเป็น คุณลักษณะพิเศษเฉพาะของการประเมินความต้องการจำเป็นคือ ความตั้งใจจริงใน การนำความต้องการจำเป็นไปใช้อย่างจริงจัง ไม่ใช่จะใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหา ใช้ ในการกำหนดเกณฑ์สำหรับการวัดผลสัมฤทธิ์ ใช้ในการประเมินผล ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร หรือการยกระดับมาตรฐานและการตรวจสอบมาตรฐานการศึกษา กระบวนการประเมิน

ความต้องการจำเป็นจะเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ถ้ามีการนำผลที่ค้นพบไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง

แมคเนล (Mcneil. 1985 : 93 – 96) ได้เสนอขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็น ซึ่งเน้นในเรื่องของการเรียนการสอนว่า มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายชั่วคราว ซึ่งจุดมุ่งหมายดังกล่าว อาจได้จากการรวบรวมข้อมูลจากแนวทางการใช้หลักสูตร หนังสือตำรา การประเมินผล และการวิจัย จุดมุ่งหมายตามความคิดเดิมๆ ในโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นความสามารถพื้นฐานของผู้เรียนในด้านการอ่าน การเขียน คณิตศาสตร์ สุขภาพ ความเป็นพลเมืองและสุนทรียภาพ เป็นต้น จุดมุ่งหมายดังกล่าว พบได้ใน 4 แหล่งคือ วิชาการ สังคมและเมือง อาชีพ และบุคคลแต่ละคน สำหรับเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลสำหรับการประเมินความต้องการจำเป็นคือ การใช้การประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องและการฟังเสียงผู้ให้การสนับสนุน

2. การกำหนดลำดับความสำคัญของจุดมุ่งหมาย เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ปกครอง คณะทำงาน นักเรียน และสมาชิกในชุมชน ซึ่งใช้วิธีการสอบถามให้จัดลำดับ (Ranking)

3. การกำหนดการแสดงผลออกของผู้เรียน ที่ควรเป็นในแต่ละจุดมุ่งหมายที่ได้รับการพิจารณาไว้แล้ว ซึ่งในขั้นตอนนี้ใช้ทั้งวิธีการที่เป็นอัตนัยและปรนัย กล่าวคือ วิธีการที่เป็นอัตนัยใช้วิธีการตัดสินใจของกลุ่ม และวิธีการที่เป็นปรนัยใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย

4. การแปลจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดไปสู่การวางแผนปฏิบัติ จุดมุ่งหมายที่ถูกเลือกไว้ซึ่งเป็นการจำเป็นได้ถูกนำไปวางแผนปฏิบัติต่อไป

นอกจากนี้ เซยเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander. & Lewis. 1981 : 189) ได้เสนอขั้นตอนในการประเมินความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ระบุนโยบายของเป้าหมายที่สำคัญในโปรแกรมทางการศึกษา

2. พัฒนาหรือระบุตัวบ่งชี้หรือการวัดสำหรับเป้าหมายนั้น

3. กำหนดระดับของการยอมรับของการวัด

4. ดำเนินการวัด

5. เปรียบเทียบระดับที่ยอมรับได้กับระดับที่เป็นจริง ถ้าระดับที่เป็นจริงต่ำกว่าระดับที่ยอมรับได้ ความแตกต่างดังกล่าว เป็นความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้น

จากที่ได้ศึกษาขั้นตอนของการประเมินความต้องการจำเป็นทั้งหมดพบว่า มีขั้นตอนสำคัญๆ คือ 1) การกำหนดเป้าหมายที่เป็นมาตรฐานของการดำเนินการหรือโครงการ

2) การออกแบบการดำเนินการประเมินความต้องการจำเป็น 3) การดำเนินการประเมินความต้องการจำเป็น 4) การนำผลการประเมินจากการปฏิบัติจริงมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ ความแตกต่างที่เกิดขึ้นคือ ความต้องการจำเป็นหรือปัญหาของการดำเนินการ 5) จัดลำดับความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการจำเป็นนั้นๆ และ 6) การนำปัญหาและความต้องการจำเป็นไปวางแผนปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาต่อไป

อย่างไรก็ตามได้มีนักการศึกษาได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็นไปใช้ในการวางแผนพัฒนาหลักสูตรกันมาก โดยใช้ในการระบุข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร หรือในขั้นตอนการกำหนดจุดหมายของหลักสูตร ซึ่งทั้งไทเลอร์ และทาบา ได้กล่าวไว้ในขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของแต่ละท่าน ในการได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานหรือความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร ที่มาจากตัวผู้เรียน สังคม และเนื้อหาวิชา นอกจากนี้ คอฟแมน และอิงลิช (Kaufman. & English. 1981 :143-163) ได้อธิบายถึงกระบวนการสำหรับการนำการประเมินความต้องการจำเป็นไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร โดยมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. การเลือกผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการศึกษา (Select educational outcomes)
2. การจัดลำดับความสำคัญของผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการศึกษา (Establishing outcomes priorities)
3. การแปลเป้าหมายทางการศึกษาไปเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ (Translating educational goal into objectives)
4. การร่างแผนของหลักสูตรที่ใช้ในระบบโรงเรียน (Mapping the existing school system curriculum)
5. การเปรียบเทียบผลลัพธ์ทางการศึกษากับผลของหลักสูตรที่ใช้อยู่จริง (Compare outcome statement to existing curriculum)
6. การเลือก การพัฒนา การนำเครื่องมือในการทดสอบไปใช้ (Selection, Development, Implementing of testing instrument)
7. การพัฒนาความแตกต่างหรือช่องว่าง(Gaps)ในลำดับแรกหรือรายการที่ระบุความต้องการจำเป็น (Needs) (Development of initial gaps or needs list)
8. การตรวจสอบความเหมาะสมของโครงสร้างของหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (Examine the adequacy of the current curriculum configuration)
9. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหลักสูตรหรือเนื้อหาของหลักสูตรตามที่ต้องการ (Make changes in the configuration/content of the curriculum as required)

10. การนำการเปลี่ยนแปลงไปปฏิบัติและเปรียบเทียบข้อมูลย้อนกลับในการเลือกวิธีการแก้ปัญหา (Implement changes and compares feedback to solutions selected)

2.5.5 การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการจำเป็น

การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการจำเป็น เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประเมินความต้องการจำเป็น ที่เป็นการระบุหรือบ่งบอกว่า ปัญหาหรือความต้องการจำเป็นเรื่องใดมีความสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข หรือนำไปวางแผนในการปฏิบัติเป็นลำดับๆไป และทำให้การประเมินความต้องการจำเป็นมีความสมบูรณ์ขึ้น ซึ่ง โจทิกพย์ เชอร์ตันพงษ์ (2539 : 47) ได้เสนอวิธีการไว้หลายวิธี ในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการจำเป็นไว้ และในการนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ อาจเลือกวิธีการใดวิธีหนึ่งไปใช้หรือใช้ผสมผสานกันหลายวิธีก็ได้ ดังนี้

1. ให้ผู้ตอบเรียงลำดับตามความสำคัญของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ
2. ใช้วิธีทางสถิติมาช่วยในการวิเคราะห์หาลำดับความสำคัญของข้อมูล เช่น การหาค่าความถี่ การหาค่าเฉลี่ย เป็นต้น
3. ใช้วิธีการวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อมูลและพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของสภาพ ปัญหาและความต้องการ
4. ใช้วิธีประชุมพิจารณาตัดสิน ซึ่งได้แก่ คณะบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความเข้าใจในชุมชนแห่งนั้นและมีนักพัฒนาหลักสูตรร่วมด้วย

2.5.6 เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการประเมินความต้องการจำเป็น

เพนนี (Payne. 1999 : 29) อธิบายวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ โดยแบ่งออกตามลักษณะของข้อมูล คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสำรวจ สัมภาษณ์ และแบบสอบถาม สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบลึก การอภิปรายกลุ่ม และการสังเกต

แพรท (Pratt. 1994 : 38) ได้สรุปถึงเทคนิควิธีการประเมินความต้องการจำเป็นโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวม 4 วิธี คือ

1. การสำรวจความคิดเห็น (Opinion survey)
2. การวิเคราะห์ภาระงาน (Task analysis)
3. การใช้ตัวชี้วัดทางสังคม (Social indicators)
4. การใช้แบบทดสอบและการวิจัย (Test and research data)

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2525 : 14 – 35) ได้เสนอวิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในการประเมินความต้องการจำเป็นไว้ 7 วิธี คือ

1. การสำรวจ ซึ่งทำได้ 3 รูปแบบคือ
 - 1.1 การสัมภาษณ์
 - 1.2 การใช้แบบสอบถาม
 - 1.3 การสังเกต
2. การศึกษาค้นคว้า หมายถึง การศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงจากเอกสารที่มีอยู่
3. การทดสอบ เป็นการใช่วิธีการวัดผลการดำเนินงานต่างๆ
4. การประชุม เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถบอกความต้องการจำเป็นได้อย่างคร่าวๆ ซึ่งปกติจะทำในรูปของคณะกรรมการ
5. การประชุมอภิปราย เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กันเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจและการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ
6. การระดมสมอง เป็นวิธีการกระตุ้นให้เกิดความนึกคิดสร้างสรรค์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นวิธีการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
7. วิเคราะห์งานและการประเมินผลงาน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 23) ได้สรุปถึงเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความต้องการจำเป็นไว้หลายวิธี ดังนี้ การสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสำรวจหรือแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มใหญ่ การประชุมกลุ่มย่อย การจัดกลุ่มสนทนา การไต่สวนสาธารณะ การสังเกตโดยตรง (Direct observation) การรายงานตนเอง (Self report) หรือเทคนิคเหตุการณ์วิกฤติ (Critical-incident technique) การใช้เกมและการสร้างสถานการณ์จำลอง (Simulation and games) และในการประเมินความต้องการจำเป็นที่เป็นเรื่องอนาคต อาจใช้เทคนิควิธีการวิจัยอนาคตมาใช้ได้ด้วย เช่น การใช้วงล้ออนาคต (Future wheel) การสร้างภาพอนาคต (Scenario) การวิเคราะห์ต้นไม้การตัดสินใจ (Decision tree) เทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) และการศึกษาแนวโน้ม (Trends) เป็นต้น

2.5.7 การประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนโดยวิธีการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal.- PRA)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งในขั้นตอนแรกของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นนั้นเป็นการศึกษาหรือประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

ดังนั้นเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนครั้งนี้ คือ การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

2.5.7.1 ความเป็นมาของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA) เป็นวิธีการที่พัฒนามาจากการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal.-RRA) ซึ่งเทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนนั้น ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบเมื่อปลายปี ค.ศ.1970 และได้รับการยอมรับกันในแวดวงวิชาการกันในปลายปี ค.ศ.1980 สำหรับในประเทศไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นหน่วยงานแรกที่นำวิธีการดังกล่าวมาใช้ และเผยแพร่ไปทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2526 การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนเป็นเทคนิคการวิจัยที่ได้ถูกพัฒนาและปรับปรุงเพื่อพยายามจำลองสภาพปัจจุบันในชุมชนโดยใช้เวลาน้อยๆ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยนักวิจัยหลายคน แต่ละคนมีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน แบ่งงานกันทำ และแยกกันไปเก็บข้อมูลในที่ต่างๆ โดยแต่ละคนสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ในชุมชนนั้น ในเรื่องที่ดิน เชี่ยวชาญ คณะผู้วิจัยนี้ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากหลายสาขาวิชา (อมรา พงศาพิชญ์, 2537 : 21) การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนนี้เป็นเทคนิคที่สามารถช่วยให้เรียนรู้สภาพชนบทอย่างถูกต้องในระยะเวลาสั้น มีการใช้เครื่องมือและวิธีการหลายอย่างๆ ประกอบกัน ได้แก่ การปริทัศน์ข้อมูลทุติยภูมิ การสังเกตโดยตรงในสนาม การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การประชุมปฏิบัติการ และการระดมพลังสมอง การจัดลำดับและการให้คะแนน การจัดลำดับก่อนหลังของเหตุการณ์ในชุมชน การเรียนรู้ และกรณีศึกษาของชาวบ้านหรือสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 70 – 72) ได้สรุปลักษณะสำคัญของเทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน ไว้ดังนี้

1. ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interviewing-SSI) เป็นวิธีกลางๆระหว่างการศึกษาที่มีรูปแบบตายตัว คือการใช้แบบสอบถามกับการศึกษาที่มีอิสระเต็มที่แบบวิธีการของผู้สื่อข่าว ในการรวบรวมข้อมูลในสนาม

2. เน้นการใช้เทคนิคต่างๆเสริมการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยเฉพาะการสังเกต การใช้ตัวบ่งชี้ การวัดต่างๆและการถ่ายภาพเป็นต้น โดยที่การสัมภาษณ์จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีบรรยากาศเป็นกันเอง ดังนั้น นักวิจัยจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่เป็นกรอบความคิดในการทำงานทั้งหมด (Concept tools) ที่ไม่อยู่ในรูปแบบของแบบสอบถาม เครื่องมือดังกล่าวนี้ ได้แก่ ก) การเขียนแผนผังกิจกรรม (Activity chart) ข) การเขียนพฤกษาคครอบครัว (Family tree) ค) การเขียนปฏิทินแรงงาน (Labor calendar) ง) การใช้ภาพอื่นๆที่ทำให้ชาวบ้านสามารถบอกข้อมูลเรื่องต่างๆ ที่จำเป็น และนักวิจัยสามารถบันทึกลงไปได้ตามแต่

จินตนาการและทักษะที่มี เช่น การวาดภาพชุมชน การวาดภาพตัดขวางของพื้นที่ (Cross section) เป็นต้น

3. เน้นการศึกษาที่ใช้ผู้วิจัยมาจากสาขาวิชาต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นทีมสหวิทยาการ (Interdisciplinary team) คือ แต่ละทีมมีนักวิชาการทั้งทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ทำงานร่วมกัน

4. เน้นการเรียนรู้ของนักวิจัยที่รวดเร็วและต่อเนื่อง (Rapid and progressive learning) กล่าวคือ ทีมนักวิจัยต้องมาร่วมสรุปผลการศึกษาเป็นระยะ เพื่อประเมินว่า ได้ข้อสรุปหรือเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

5. ใช้แนวคิดเรื่องสามมิติ (Triangulation) สำหรับการพิจารณาข้อมูลแต่ละชนิด โดยทีมนักวิจัยจากหลายสาขาวิชา รวมทั้งใช้เป็นหลักในการเลือกพื้นที่หรือครัวเรือนที่จะศึกษา

6. การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนถูกพัฒนามาเพื่อใช้สำรวจความรู้ในเบื้องต้น และมีใช้ทำเสร็จภายในครั้งเดียว (Exploratory and highly interactive research) ปกติแล้ว การศึกษาในรอบแรกยังไม่ได้ข้อมูลที่ต้องการทั้งหมด ต้องมีการทำซ้ำรอบที่สอง สามหรือสี่ หรือจนได้ข้อมูลที่ต้องการในระดับที่พึงพอใจ

2.5.7.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพ ตามเป้าหมายที่พึงประสงค์ของแต่ละสังคมหรือชุมชน ซึ่งแต่ละสังคมย่อมมีความต้องการในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของสังคมนั้นๆ นักการศึกษาควรศึกษาถึงความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของแต่ละชุมชน ซึ่งทำให้สามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าว นักการศึกษาพยายามจัดกลุ่มสาระความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาชนบทไว้ดังนี้

คุมบี และอาเหมด (สุรชัย เทียนขาว, 2540 : 108; อ้างอิงจาก Commb's and Ahmed, 1974. *Attacking Rural Poverty : How Non-Formal Education Can Help*. p.55) ได้กำหนดสาระสำคัญของความรู้ที่เป็นความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของชาวชนบทไว้ 4 ประการ คือ

1. ความต้องการในด้านการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน (General or basic education) ได้แก่ การเรียนรู้หนังสือ การคิดเลขเป็น มีความเข้าใจง่าย ๆ ในเรื่องวิทยาศาสตร์ และสภาวะแวดล้อมรอบตัวเอง

2. ความต้องการในการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว (Family improvement education) ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ทักษะ และทัศนคติที่เป็นประโยชน์ต่อการ

ปรับปรุงคุณภาพชีวิต ครอบครัว เช่น วิชาเกี่ยวกับสุขภาพและโภชนาการ การจัดบ้านและการดูแลเด็ก การซ่อมแซมบ้าน การวางแผนครอบครัว เป็นต้น

3. ความต้องการในการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน (Community improvement education) ได้แก่ การทำให้การปกครองระดับท้องถิ่นและระดับชาติมีความเข้มแข็ง ตลอดจนจนกระบวนการต่างๆ ที่ผ่านการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นและระดับชาติ การสหกรณ์ โครงการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

4. ความต้องการในด้านการศึกษาอาชีพ (Occupation education) ได้แก่ ความรู้และทักษะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

ส่วนดิเรก ฤกษ์ห่วย (ม.ป.ป. : 105 – 106) ได้กล่าวถึงความต้องการการศึกษาของคนชนบทในการฝึกอบรมว่า มีอยู่ 4 เรื่อง คือ

1. โครงการที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมให้เกิดความชำนาญในเรื่องเกี่ยวกับการปรับปรุงบ้านเรือนและการทำฟาร์มให้ดีขึ้น และรวมทั้งการฝึกอบรมให้มีการดำเนินการเป็นกิจกรรมที่จะหารายได้พิเศษ

2. โครงการที่จัดดำเนินการให้บุคคลที่มีอายุยังน้อย มีความชำนาญในการประกอบอาชีพอื่นนอกฟาร์ม โดยเฉพาะท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงกับโรงงานอุตสาหกรรม

3. โครงการที่เสริมสร้างความชำนาญแก่บุคคลที่มีอาชีพอยู่แล้วให้ชำนาญยิ่งขึ้น เช่น เป็นเกษตรกร แล้วมีอาชีพเป็นช่างไม้ด้วย

4. การฝึกอบรมในลักษณะที่เป็นโครงการแบบผสมผสาน หรือดำเนินการฝึกอบรมเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบทและกิจกรรมอื่นที่ไม่ใช่การเกษตร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้นำกรอบเนื้อหาจากพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 ตามมาตรา 23 ซึ่งแบ่งสาระของเนื้อหาไว้ 5 กลุ่ม คือ 1) ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม 2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา 4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และภาษา 5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีพ ผู้วิจัยได้นำสารระดังกล่าวมามาผสมผสานกับแนวความคิดของนักวิชาการต่างๆ แล้วกำหนดเป็นเนื้อหาสาระที่เป็นความต้องการทางด้านการศึกษาของ ชุมชนไว้ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในชุมชน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้หนังสือ การคิดคำนวณพื้นฐานง่าย ๆ

ความสามารถในการใช้ภาษา การมีความรู้ความเข้าใจง่าย ๆ ในเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

2. ความต้องการทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว เป็นความรู้และทักษะพื้นฐานในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในครอบครัว ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย และโภชนาการ การจัดการบ้าน การดูแลเด็ก ผู้ใหญ่ การซ่อมแซมบ้าน เป็นต้น

3. ความต้องการทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน เป็นความรู้และทักษะพื้นฐานในการปรับปรุงพัฒนา และดำรงรักษาให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ และคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในท้องถิ่น การสหกรณ์ การพัฒนาชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น และของชาติ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

4. ความต้องการทางด้านการศึกษาอาชีพ เป็นความรู้และทักษะพื้นฐานเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพที่สามารถดำเนินการในท้องถิ่น และดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน และการบริการ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ การตลาด และเทคโนโลยีในการผลิต เป็นต้น

2.5.7.3 แนวคิดในการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม นั้น มีหลักคิดว่า แม้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน(RRA) จะช่วยให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนดีขึ้นกว่าเทคนิคอื่นๆ ที่ใช้กันมา แต่ยังคงเป็นคนภายนอกที่ได้ความรู้ คนในชุมชนมีบทบาทเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูล ผลการศึกษาเป็นมุมมองและการวิเคราะห์ด้วยสายตาของคนภายนอก ซึ่งอาจประเมินถูกหรือผิดก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประเมินคุณค่าเรื่องของชีวิต ความเชื่อ คุณธรรม ความสำคัญของระบบอุปถัมภ์ ระบบอื่นๆ ที่ยึดถือในชุมชน อิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือขัดขวางหรือสนับสนุนงานพัฒนา ซึ่งเรื่องต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ยากต่อการทำความเข้าใจในระยะเวลานั้นๆ และที่สำคัญคือการคิดแบบแยกส่วนว่า คนในชุมชนน่าจะรู้เรื่องของชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นเขาจึงไม่ต้องมาศึกษาชุมชนอีก มีเพียงคนภายนอก (นักพัฒนา) เท่านั้น ที่ต้องศึกษาชุมชน เพราะไม่รู้อาณาการณั ปัญหาและศักยภาพของชุมชน

การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม กำเนิดมาจากแนวคิดที่ว่า การศึกษาชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนควรกระทำ เพราะยังมีเรื่องราวอีกหลายอย่างที่ในชุมชนเดียวกันไม่รู้ไม่ได้นึกคิด หรือมองข้ามหรือยังมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง เช่น ไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่กำลัง

จะเกิดขึ้น ในอนาคตอันใกล้ ปัญหาบางอย่างที่เผชิญอยู่ หรือบางครั้งอาจสัมผัส รับรู้ ปัญหา แต่ไม่รู้ว่าสาเหตุมาจากอะไรทำให้ไม่สามารถหาช่องทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้นๆ ได้

(ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543 : 76 – 77)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม เป็นการประเมินสภาวะชนบทที่ใช้เทคนิควิธีการเช่นเดียวกันกับการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน แต่เน้นที่การมีส่วนร่วมจากชุมชนหรือชาวบ้าน โดยมุ่งหวังว่าชาวบ้านได้มีความรู้ความเข้าใจในสภาพหรือปัญหาของชนบทด้วยตนเอง และเป็นผู้ระบุปัญหา วางแผนและดำเนินการในการแก้ปัญหาเหล่านั้น ด้วยตนเอง

2.5.7.4 หลักการเบื้องต้นของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

ฮีฟเวอร์ (Heaver. 1992 : 14) ได้กล่าวถึง หลักการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว และก้าวหน้าด้วยการใช้วิธีการที่ยืดหยุ่น การนี้เกิดขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วน โดยไม่ได้ปฏิบัติตามแผนพิมพ์เขียว แต่มีการดัดแปลงในกระบวนการเรียนรู้
2. เป็นการแก้ไขอคติของแนวการพัฒนาชนบทแบบทัศนจักร (Rural development tourism) และไม่เร่งรีบแต่ใช้วิธีการผ่อนคลาย
3. เป็นการเรียนรู้จากชาวบ้าน และร่วมกับชาวบ้านที่เป็นแบบเผชิญหน้าตรงไปตรงมา เป็นการค้นหา ความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรู้ของชาวบ้าน รวมทั้งลำดับความสำคัญและความต้องการของชาวบ้าน
4. เป็นลักษณะสามเส้า (Triangulation) ซึ่งหมายถึง การใช้วิธีการมากกว่า 1 วิธี สำหรับตรวจสอบเพื่อให้ได้ภาพที่สมดุล
5. ในการเรียนรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความจริง และเป็นประโยชน์นั้น มีความเกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายพร้อมกับการแลกเปลี่ยนระหว่างจำนวนความเกี่ยวข้อง ความถูกต้อง และระยะเวลา หลักการที่นำมาใช้ในที่นี้คือ การทำเป็นไม่รู้ให้มากที่สุด (Optimal ignorance) คือ ไม่พยายามที่จะค้นหาสิ่งที่เกินความจำเป็นและหลักของความไม่พอดีที่เหมาะสม (Appropriate imprecision) กล่าวคือ ไม่พยายามวัดในสิ่งที่ไม่จำเป็น และวัดหรือไม่วัด เพื่อให้เกิดความถูกต้องมากกว่าความจำเป็น
6. การสำนึกรู้ตนเองในเชิงวิเคราะห์ และข้อสงสัย โดยสะท้อนให้เห็นสิ่งที่ได้พบเห็นและไม่พบเห็น บุคคลที่พบและไม่พบ สิ่งที่พูดและสิ่งที่ไม่ได้พูด การเรียนรู้จากข้อผิดพลาดและการกระทำการตัดสินใจอย่างมีสติ

2.5.7.5 ลักษณะสำคัญของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

เดอฮีสและแกรดี (Theis & Grady. 1991 : 27 – 28) ได้อธิบายลักษณะที่สำคัญของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ไว้ 8 ประการ คือ

1. ลักษณะสามเส้า (Triangulation) เป็นรูปแบบของการตรวจสอบข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูลจะได้รับจากข้อมูลที่หลากหลาย และจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ไม่ใช่คำตอบในเชิงสถิติลักษณะของความเป็นสามเส้าจะเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

- 1.1 องค์ประกอบของทีม
- 1.2 แหล่งต่าง ๆ ของข้อมูล
- 1.3 การผสมผสานเทคนิคต่าง ๆ

2. ทีมงานหลายสาขา (Multidisciplinary Team) สมาชิกที่เข้าร่วมการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม จะมีลักษณะและพื้นฐาน ความรู้ที่แตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้ ช่วยขยายให้สมาชิกได้มองเห็นภาพกว้างขึ้น การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นประสบการณ์ ในการเรียนรู้ที่ผู้เข้าร่วมทีมได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

3. การผสมผสานเทคนิคต่าง ๆ ในการดำเนินการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างหลากหลาย

4. การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม เป็นการดำเนินการที่มีความยืดหยุ่นและไม่เป็นทางการ

5. การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน ประเด็นสำคัญคือ การเรียนรู้จากสมาชิกในชุมชน และการเรียนรู้กับสมาชิกในชุมชน และสามารถจะเห็นชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาของชุมชนด้วยสายตาของชาวบ้านเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกับชุมชนส่วนใหญ่แล้วจะกระทำโดยชาวบ้านเอง โดยหลักทั่วไปแล้ว ใช้ระยะเวลาสั้นมาก สำหรับบุคคลภายนอกที่จะทำตัวให้เป็นคนใน ดังนั้น สิ่งจำเป็นมากประการหนึ่งก็คือ ต้องมีสมาชิกที่อยู่ในชุมชนเข้าร่วมในการประเมิน ความเกี่ยวข้องของสมาชิกในชุมชนสามารถช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการติดตามสาระความเข้าใจ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาแล้ว

6. การหลีกเลี่ยงสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็น ทีมงานประเมินจะหลีกเลี่ยงข้อมูลที่เป็นรายละเอียดที่ไม่จำเป็น ที่ไม่ตรงกับจุดประสงค์ของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

7. การวิเคราะห์ในภาคสนาม (On – the – Spot – Analysis) การเรียนรู้ได้เกิดขึ้นในภาคสนามและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาแล้ว เป็นส่วนที่ต้องทำให้เสร็จสิ้นในภาคสนาม

8. การแก้อคติและการวิเคราะห์ตนเอง (Offsetting bias and being self – critical) การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ที่มงานต้องใช้ความระมัดระวังในการวิเคราะห์ด้วยอคติ และพยายามหลีกเลี่ยงการตัดสินใจเชิงคุณค่าเกี่ยวกับผู้อื่น และสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ได้พบเห็นและไม่พบเห็น สิ่งที่ได้มีการพูดและไม่มีการพูด พบใครและไม่พบใคร

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 77) ได้สรุปลักษณะสำคัญของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาชุมชนที่คนภายในชุมชนเป็นผู้ศึกษาวิเคราะห์เอง โดยผ่านกระบวนการเสวนากลุ่ม

2. นักพัฒนาจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเสวนาเรียนรู้ มากกว่าประธานหรือผู้นำ และต้องอยู่ร่วมกันในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา เน้นที่ผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และตัวคนที่เข้าร่วมในกระบวนการ ให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ การตัดสินใจ และ ศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

4. การทำเทคนิค การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ไม่ตั้งต้นที่ความรู้สาขาใดสาขาหนึ่ง หากแต่เริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้ ชาวบ้านคิด รู้สึกและเชื่อเช่นนั้น แล้วค่อยๆ จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง

2.5.7.6 กระบวนการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

สุรัชย์ เทียนขาว (2540 : 71) ได้สรุปกระบวนการในการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมจากประสบการณ์ของนักวิจัยหลายท่านในการดำเนินงานวิจัยในประเทศต่างๆ ไว้ ดังนี้

1. การเตรียมการ(Preparations) ก่อนการจัดให้มีการประชุมปฏิบัติการ (PRA workshop)และสร้างทีมงานวิจัย ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ ในท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษา สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ในพื้นที่เป้าหมายและทำการ คัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมประชุมปฏิบัติการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

2. การจัดประชุมปฏิบัติการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA workshop) การจัดประชุมปฏิบัติการให้แก่สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งเป็นทีมงานวิจัยเพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดของการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA concept) ฝึกปฏิบัติ

เกี่ยวกับวิธีการและเทคนิค วิธีต่างๆ ที่ใช้ในการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA approach and methods) เป็นการดำเนินการก่อนออกปฏิบัติงานภาคสนาม

3. การปฏิบัติงานภาคสนาม (PRA fieldwork) ก่อนที่สมาชิกจะออกปฏิบัติงานภาคสนามจะมีการทบทวนและตรวจสอบหลักการและเทคนิควิธีการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม เพื่อคัดเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุด ต่อการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานภาคสนาม

4. การวิเคราะห์และการประเมินผล (Analysis and Evaluation) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประชุมปฏิบัติการ ได้แก่ การเรียนรู้กระบวนการต่างๆ จากการปฏิบัติงานในภาคสนามและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจัดทำเป็นรายงาน

2.5.7.7 วิธีการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม

สุรัชย์ เทียนขาว (2540 : 321 – 328) ได้สรุปถึงวิธีการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วมจากแนวคิดของนักวิชาการหลายๆ ท่าน ไว้ดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลทุติยภูมิ (Review of secondary data)
2. การสังเกตโดยตรง (Observe directly)
3. การปันส่วนการทำงาน (Work sharing)
4. การมีส่วนร่วมในการวาดแผนที่และสร้างแบบจำลอง (Participatory mapping and Modeling)
5. การเดินสำรวจชุมชน (Transect walks)
6. ปฏิทินเวลา (Seasonal calendars)
7. ภาพกิจกรรมและกิจวัตรประจำวัน (Activity profiles and Daily routines)
8. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi – structured interviewing)
9. การจัดประเภท จัดอันดับและลำดับของการสัมภาษณ์ (Types, sequencing and chains of interviews)
10. การจัดตั้งกลุ่มถาวร (Permanent group)
11. การบันทึกเหตุการณ์ (Time lines)
12. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local histories)
13. นักวิจัยท้องถิ่นและนักวิเคราะห์ระดับหมู่บ้าน
14. แผนภูมิเวน (Venn diagrams)
15. แผนภูมิแบบมีส่วนร่วม (Participatory diagramming)
16. การจัดอันดับความมั่งมี (Wealth rankings)

17. ตารางทางตรงและการจัดคู่จัดอันดับและการให้คะแนน (Direct matrix and parities ranking and scoring)
18. ตารางเมตริกซ์ (Matrices)
19. บัญชีรายการของระบบการจัดการท้องถิ่นและทรัพยากร (Inventory of local management and resource)
20. รูปคน ชีวประวัติสั้น ๆ กรณีศึกษา และเรื่องราวต่าง ๆ (Portraits, profiles, case studies and stories)
21. การไต่ถามประเด็นหลัก (Key probes)
22. คติชาวบ้าน เพลง และคำประพันธ์ (Folk – Lore, song and poetry)
23. ความเป็นไปได้ในอนาคต (Future possible)
24. ข้อตกลงของคณะ (Team contracts)
25. นิทรรศการแผนภูมิ (Diagrams exhibition)
26. รายการสไลด์ (Slides inventories)
27. การมีส่วนในการนำเสนอ (Shares presentation)
28. การพักแรมในหมู่บ้าน (The night halt)
29. แบบสอบถาม (Questionnaires)
30. การเขียนรายงานในภาคสนาม (Report writing in the field)
31. บันทึกข้อแก้ไขส่วนตัว และบันทึกประจำวัน
32. การสำรวจทัศนคติของชาวบ้าน (Survey of villagers' attitude)
33. การกระทำที่น่าทึ่ง และความเชื่อของชาวบ้าน
34. การประชุมปฏิบัติการและการระดมพลังสมอง (Workshops and brain storming)
35. รูปถ่ายทางอากาศ (Aerial photographs)
36. การวิเคราะห์อาชีพ (Livelihood analysis)
37. การประเมินนวัตกรรม (Innovative assessment)
38. การสัมภาษณ์เป็นกลุ่มและอภิปราย (Group interview and Discussion)
39. การจัดทำแผนที่สังคม (Social mapping)
40. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)
41. การวิเคราะห์การอภิปรายกลุ่ม (Analysis group discussion)
42. แผนภูมิรูปวงกลม (Pie chart)
43. แผนภูมิแท่ง (Histogram)

44. การสังเกตของชาวบ้าน (Participant observation)
45. ตัวบ่งชี้สำคัญ (Key indicators)
46. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

เห็นได้ว่าวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม มีวิธีดำเนินการหลากหลายวิธี ดังนั้นในการดำเนินการนำไปปฏิบัติจริงควรต้องรู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมและควรผสมผสานวิธีการต่าง ๆ ในการนำไปใช้ศึกษาชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่ต้องการศึกษาชุมชน ได้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับชุมชนที่ต้องการศึกษาได้ทุกแง่มุม ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ต่อการนำข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนดังกล่าวไปใช้ตามวัตถุประสงค์ต่อไป

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาของประเทศ เป็นการจัดการศึกษาที่อยู่บนฐานคิดของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย การจัดการศึกษาที่รับใช้การพัฒนาตามแนวทางนี้ จึงเป็นการศึกษาที่แยกส่วนออกจากชีวิตจริงของผู้เรียน และชุมชน ซึ่งมีผู้สรุปรูปแบบของการศึกษาแบบแยกส่วนไว้ว่า มีลักษณะเป็นการแยกระบบการเรียนรู้ที่ผ่านกรอบที่จำกัดของประเทศ เพราะฐานความรู้จริงมีกรอบที่กว้างไกลเป็นกรอบระบบโลก เป็นการเรียนที่แยกกรอบทางสังคม ออกจากกรอบธรรมชาติ ทำให้ผู้เรียนไม่เข้าใจธรรมชาติ แยกการเรียนรู้จากความหลากหลายของฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม แยกการเรียนรู้เป็นสาขาวิชา และแยกการเรียนรู้ออกจากปัญหายุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และแยกกรอบการเรียนรู้อยู่แต่เฉพาะในระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย (ยุค ศรีอารยะ. 2542 : 83 – 86)

การศึกษาในลักษณะดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาต่างๆ อย่างมากมายต่อสังคมและชุมชน โดยเฉพาะได้ทำลายศักยภาพการพึ่งพาตนเองของชุมชนลง ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน ต้องเป็นการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ต่าง ๆ ทางด้านวิชาการ รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งนอกจากจะทำให้การเรียนรู้น่าสนใจมากขึ้น และเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แล้วยังทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้ว มาประยุกต์เข้ากับองค์ความรู้จากภายนอก ทำให้ความรู้ที่ได้ใหม่ สามารถต่อเข้ากับพื้นฐานเดิมได้ ไม่หลุดลอยไปจากฐานความรู้เดิมของชุมชน (อภิชัย พันธเสน. 2539 : 155) กล่าวโดยสรุปได้แก่ การจัดการศึกษาที่สามารถพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนได้ ต้องเป็นการจัดที่บูรณาการทั้งองค์ความรู้ เนื้อหา และกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนและชุมชน ต้องทำให้ผู้เรียนและชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้และสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมอย่างมีคุณภาพ หรืออาจเรียกว่า พึ่งพาตนเองได้ นั้นจึงเป็นหนทางที่สำคัญของการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน

2.6.1 ความหมายของบูรณาการ

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าบูรณาการ ไว้แตกต่างกัน ทั้งความหมายที่กว้าง และความหมายที่จำกัดลงไปในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งทั้งนี้อยู่ที่พื้นฐาน แนวคิดของแต่ละท่าน ในที่นี้จะพยายามอธิบายความหมายของคำว่า บูรณาการ ทั้งสองลักษณะและยังหมายรวมถึง การบูรณาการของหลักสูตรด้วย ดังนี้

บันลือ พุกษะวัน (2524 : 19) ได้กล่าวว่า บูรณาการ หมายถึง ความสมบูรณ์ หรือเพียบพร้อมทุกด้าน เช่น ร่างกายแข็งแรง อารมณ์ดี ใช้เหตุผล ในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ หรืออาจกล่าวง่ายๆ คือ พัฒนาการทั้ง 4 ด้าน (ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา) นั้นเอง

สุมานิน รุ่งเรืองธรรม (2526 : 33 – 34) ได้ให้ความหมายของบูรณาการไว้ว่า

1. ด้านจิตวิทยา หมายถึง การที่บุคลิกภาพของผู้เรียนปรับเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เหมาะสมโดยสมบูรณ์ทุกด้าน
2. ด้านการสอน หมายถึง การโยงเนื้อหาวิชาหลายด้านมาปรับเข้าเป็นกลุ่มกิจกรรม
3. ด้านสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์อันพึงประสงค์ระหว่างนักเรียนแต่ละคน ในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคม

ฉันทนา ภาคบงกช (2528 : 64) กล่าวว่า บูรณาการ หมายถึง การนำประสบการณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตมาสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนได้สัดส่วน มีความสมดุล และสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ นำชีวิตให้มีความสุข

กาญจนา คุณารักษ์ (2527 : 183) ได้ให้ความหมายของบูรณาการว่า หมายถึง ขบวนการหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางจิตพิสัย และพุทธิพิสัย หรือขบวนการหรือการปฏิบัติในอันที่จะรวบรวมความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาเพื่อให้ชีวิตมีความสุขนั่นเอง

ยุค ศรีอารียะ (2542 : 83) ได้อธิบายว่า คำว่า บูรณาการมีความหมายหลายประการแต่ที่เป็นหัวใจ คือ การเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรอบรู้แบบรอบด้าน เป็นฐานไม่ใช่รู้เฉพาะด้านเท่านั้น

อรทัย มูลคำ และคณะ (2542 : 10) ได้อธิบายว่า บูรณาการ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตร และจัดการเรียนการสอน ซึ่งเขาได้แยกระหว่างหลักสูตรบูรณาการกับการเรียนการสอนแบบบูรณาการไว้ โดยให้ความหมายว่า

หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated curriculum) คือหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไป เกิดเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของหลักสูตรโดยรวม

การเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integrated instruction) คือ เน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและเน้นที่การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู

สำนักงานประสานงาน โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (2542 : 121) ได้กล่าวถึง การสอนแบบบูรณาการว่า หมายถึง การเชื่อมโยงวิชาหนึ่งเข้ากับวิชาอื่น ๆ ในการสอน โดยมีเหตุผลสนับสนุนการเชื่อมโยงในการสอน ดังนี้

1. สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงไม่ได้จำกัดว่าเกี่ยวกับสาขาวิชาใด วิชาหนึ่งโดยเฉพาะ

2. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ จัดให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย การเรียนการสอนในวิชาหนึ่ง ๆ ไม่จำเป็นต้องแยกจากความคิดรวบยอดในวิชาอื่น เนื้อหาและกระบวนการที่เรียนในวิชาหนึ่ง อาจช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในวิชาอื่นได้ดียิ่งขึ้น

3. การสอนที่สัมพันธ์เชื่อมโยงความคิดรวบยอดจากหลาย ๆ สาขาวิชาเข้าด้วยกันมีประโยชน์หลายอย่าง ที่สำคัญคือ ช่วยให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงเรื่องจริงของชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนเข้ากับสิ่งที่เรียนได้ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่เรียนที่มีประโยชน์หรือนำไปใช้จริงได้

4. หลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการ มีประโยชน์ในการจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาในหลักสูตร

5. การเรียนการสอนแบบบูรณาการสามารถตอบสนองต่อความสามารถของผู้เรียนหลายด้าน เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ การมองเห็นที่ ความคล่องของร่างกาย และความเคลื่อนไหว ดนตรี สังคม หรือมนุษย์สัมพันธ์ความรู้และความเข้าใจตนเอง และสนองตอบต่อความสามารถที่แสดงออกและตอบสนองอารมณ์

6. กระบวนการเรียนการสอนที่ใช้ในหลักสูตรแบบบูรณาการสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน

สำนักงานบริหารโครงการเงินกู้ธนาคารโลก กรมสามัญศึกษา (2543 : 1) ได้สรุปความหมายของการเรียนรู้แบบบูรณาการว่า เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน โดยการ

1. ผสมผสานหลักสูตร – ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. ผสมผสานกระบวนการสอน / กระบวนการเรียนรู้ / ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมอันดีงาม โดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถทางสติปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถผสมผสานความรู้ / ประสบการณ์ เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

ซูเมเกอร์ (สุนทร สุนันท์ชัย. 2540 : 74 ; อ้างอิงจาก Shoemaker. 1989. *Integrative Education. A Curriculum for the Twenty – First Century*) ได้นิยามการศึกษาแบบบูรณาการว่า หมายถึง การศึกษาที่ตัดผ่านเส้นแบ่งแยกวิชา นำเอาส่วนต่างๆ ของหลักสูตรมารวมกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างมีความหมาย เพื่อให้เกิดจุดรวมเป็นหัวข้อที่ต้องศึกษากว้างๆ การศึกษาแบบบูรณาการสะท้อนให้เห็นโลกที่เป็นจริง ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกัน เกี่ยวพันกับผู้เรียนทั้งทางกาย ความคิด ความรู้สึก ทักษะและการหยั่งรู้ ทำให้เกิดประสบการณ์ทางการเรียนที่รวมความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นกว่าการเรียนจากส่วนย่อยๆ ที่แยกจากกัน

แมคเนล (McNeil. 1985 : 160 – 161) ได้อธิบายถึงการบูรณาการหลักสูตรว่าเป็นการตอบสนองความต้องการในการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และมีความหมายต่อตัวผู้เรียน และการบูรณาการเป็นการจัดองค์ประกอบของโครงสร้างหลักสูตรให้มีความกว้างขวางและหลากหลายในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อย่างเหมาะสม

พรชัย หนูแก้ว (2541 : 33) ได้สรุปว่า การบูรณาการทำให้หลักสูตรมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เป็นการรวมเนื้อหาวิชา ความคิดรวบยอด กิจกรรมการเรียนการสอนหรือทักษะสำคัญจาก 2 วิชา หรือมากกว่าเข้าด้วยกัน
2. สนองต่อความต้องการ ปัญหาและสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน
3. สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

การศึกษาความหมายของการบูรณาการ จากนักการศึกษาหลายท่านพบว่า มีการให้ความหมายไว้แตกต่างกันตามแนวคิดที่ใช้เป็นหลักในการอธิบาย บางท่านมุ่งเน้นที่คุณลักษณะของตัวผู้เรียน บางท่านมุ่งเน้นที่หลักสูตรและการเรียนการสอน สำหรับการศึกษาคำนี้ ได้สรุปความหมายของการบูรณาการในแนวคิดที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอน ดังนี้ การบูรณาการในทางการศึกษา มีความหมายแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การบูรณาการหลักสูตร มีความหมายว่า เป็นการหลอมรวมของศาสตร์ในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน มาจัดเป็นหลักสูตรเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนและสังคม สำหรับการบูรณาการการเรียนการสอน หมายถึง การผสมผสาน

กระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน

2.6.2 ลักษณะของการบูรณาการในหลักสูตร

จิตต์ศักดิ์ ศรีอำไพ (2529 : 12 – 14) ได้แบ่งลักษณะของการบูรณาการออกเป็น 2 ประการ คือ

1. บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา คือ การผสมผสานเนื้อหาวิชาในลักษณะของการหลอมรวมแบบแกนหรือแบบสหวิทยาการ หรือเป็นหน่วย เป็นโปรแกรมก็ได้ นอกจากนี้ อาจเป็นการผสมผสานเนื้อหาวิชา ในแง่ของทฤษฎีกับการปฏิบัติ หรือเนื้อหาวิชาที่สอนกับชีวิตจริง วิธีการบูรณาการเชิงเนื้อหา มีอยู่ 2 วิธี คือ

1.1 บูรณาการรวมส่วนทั้งหมด (Total integration) คือ การรวมประสบการณ์ต่างๆ ที่ต้องการให้เด็กเรียนรู้ทั้งหลักสูตร หรือโปรแกรมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดปัญหาหรือแนวเรื่อง (Theme) ซึ่งปัญหาหรือแนวเรื่องนี้เป็นตัวบังคับซึ่งความรู้ที่มาจากวิชาต่าง ๆ ในโปรแกรม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและปัญหาสังคมทั้งหมด

1.2 บูรณาการเป็นบางส่วน (Partial integration) เป็นการรวมประสบการณ์ของบางสาขาวิชาเข้าด้วยกัน อาจเป็นลักษณะของหมวดวิชาหรือกลุ่มวิชา ซึ่งภายในสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ดังนั้น การจัดบูรณาการเป็นบางส่วน อาจจัดได้ทั้งภายในสาขาวิชา หรือจัดเป็นบูรณาการแบบโครงการ (Project integration) ซึ่งการจัดแบบโครงการนี้ แต่ละรายวิชา ก็เป็นรายวิชาเช่นปกติ แต่ต้องจัดประสบการณ์ให้เป็นบูรณาการในรูปของโครงการสำหรับนักเรียนรายบุคคลหรือรายกลุ่ม อาจจัดไว้ให้กระทำการระหว่างการเรียนการสอนในปลายภาค หรือปลายปีก็ได้

2. บูรณาการเชิงวิธีการ คือ การผสมผสานวิธีการเรียนการสอนแบบต่างๆ โดยใช้สื่อประสม และใช้วิธีการประสมให้มากที่สุด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การบูรณาการเชิงวิธีการ คือ การจัดประสบการณ์หรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผสมกลมกลืนกัน

ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับ จูร์ริตน์ แผลงคร (2533 : 16 - 17) ที่ได้สรุปว่าการบูรณาการในหลักสูตร มี 2 ลักษณะ คือ 1) บูรณาการเชิงเนื้อหา และ 2) บูรณาการเชิงวิธีการ

นอกจากนี้ ช่าง บัวศรี (2532 : 180 - 181) และกรมสามัญศึกษา โดยสำนักงานบริหารโครงการเงินกู้ธนาคารโลก (2543 : 1) ได้อธิบายถึงลักษณะสำคัญของการบูรณาการไว้คล้ายกัน ดังนี้

การบูรณาการทำได้หลายระดับ โดยเป็นการบูรณาการระหว่าง

- ความรู้ของวิชาต่างๆ (บูรณาการหลักสูตร) เป็นการบูรณาการ

ระหว่างวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติ และการกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง เป็นขั้นตอนที่ควรกระทำในขั้นตอนของการบูรณาการ หลักสูตรและการเรียนการสอน

- ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ (บูรณาการกระบวนการเรียนการสอน)
- พัฒนาการทางความรู้ และพัฒนาการทางจิตใจ (จิตพิสัย) เน้นทั้งความรู้และเจตคติ ค่านิยม ความสนใจ สุนทรียภาพ เป็นการบูรณาการเพื่อสร้างความเป็นคน เช่นเดียวกับการบูรณาการระหว่าง
 - ความรู้ และการกระทำ ซึ่งเน้นทั้งความรู้และทักษะพิสัย
 - สิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

ประนอม โอทกานนท์ (2528 : 24 – 25) และ ฐิติศักดิ์ ศรีอำไพ (2529 : 15 – 17) ได้เสนอลักษณะการบูรณาการที่เป็นการผสมผสานวิชาต่างๆ โดยอาศัยวิธีการจัดแกน (Core) ขึ้นมาเป็นหลักก่อน แล้วนำเอาความรู้และเนื้อหาจากวิชาใด ที่เหมาะสมมาเสริมให้สมบูรณ์ แกนที่นำมาสร้างเป็นหน่วยในการบูรณาการมี 5 ประเภท คือ

1. แกนที่เป็นหัวเรื่อง ก่อนทำการกำหนดหัวเรื่องอะไรนั้น ต้องตั้งคำถามว่า ต้องการให้ผู้เรียนเรียนอะไร หลังจากนั้นก็กำหนดหัวเรื่องขึ้นมา แล้วดึงเอาเนื้อหาสาระหรือความรู้จากหลาย ๆ สาขาวิชาที่เห็นว่าสัมพันธ์กับเรื่องนี้เข้ามาผนวกรวมกันไว้
2. แกนที่เป็นปัญหา ต้องพิจารณาว่าอะไรบ้างในสภาพแวดล้อมของผู้เรียน ที่ผู้เรียนควรมีความรู้ความเข้าใจ เมื่อเลือกได้แล้วก็กำหนดเป็นหัวเรื่อง การที่ผู้เรียนได้แก้ปัญหา นั้น ผู้เรียนต้องอาศัยความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ
3. แกนที่เป็นกิจกรรม ต้องพิจารณาก่อนว่ากิจกรรมใดที่เป็นประโยชน์ต่อ ผู้เรียนในหลายๆ วิชา และต่อการดำรงชีวิตของนักเรียน เมื่อกำหนดได้แล้วก็บรรจุกิจกรรม เหล่านั้นลงในหน่วยนั้นๆ
4. แกนที่เป็นความคิดรวบยอด ก่อนอื่นต้องพิจารณาว่า ต้องการให้ผู้เรียน มีความคิดรวบยอดในเรื่องใด เมื่อได้แล้วก็กระจายเนื้อหาจากง่ายไปหายาก นั่นคือการจัดลำดับเนื้อหา
5. แกนที่เป็นค่านิยม ก่อนอื่นต้องพิจารณาก่อนว่า ต้องการเน้นค่านิยมอะไร หลังจากที่ได้เลือกได้แล้ว โดยคำนึงถึงวัยของผู้เรียน แล้วเอาค่านิยมที่จำเป็นมานั้นหรือสอดแทรก เข้าไปในเนื้อหาตอนใดตอนหนึ่ง ที่เห็นว่าเข้ากันได้ขณะที่ทำการสอน

2.6.3 ระดับของการบูรณาการ

จิตติศักดิ์ ศรีอำไพ (2529 : 13) และจวีรัตน์ แผลงศรี (2533 : 17 - 18) ได้จำแนก ระดับของการบูรณาการของการเรียนการสอนไว้เหมือนกันดังนี้

1. ระดับวิชา เป็นการบูรณาการโดยการนำความรู้ต่าง ๆ มารวมกัน ทำให้เกิด ความสมบูรณ์เป็นรายวิชาต่าง ๆ
2. ระดับกลุ่มประสบการณ์ เป็นการบูรณาการมวลประสบการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แล้วเรียกเป็นกลุ่มประสบการณ์
3. ระดับแผนการสอนและสื่อการเรียน เป็นการบูรณาการจุดประสงค์ ความ คิดรวบยอด เนื้อหาจากกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันในการเขียนแผนการสอน แล้วจัด ลำดับกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับผู้เรียน
4. ระดับการสอน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ ผู้เรียนได้รับความรู้ คิดเป็นทำเป็น มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร
5. ระดับการนำไปใช้ เป็นการนำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการเรียน ไปใช้ในชีวิตจริง เพื่อให้ชีวิตมีความสุขตามอัตภาพ โดยสามารถนำความรู้และประสบการณ์ ต่าง ๆ มารวมกัน แล้วทำให้เกิดประโยชน์ขึ้นมาได้

2.6.4 รูปแบบของการบูรณาการ

การเรียนการสอนแบบบูรณาการ มีรูปแบบการดำเนินการ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ (อัญชลี สารรัตน์. 2542 : 3 - 4; สำนักงานบริหารโครงการเงินกู้ธนาคารโลก กรมสามัญ ศึกษา. 2543 : 2; สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. 2542 : 121 - 123)

1. การบูรณาการภายในวิชา (Single subject integration) เป็นการนำ เนื้อหาภายในวิชาเดียวไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง และให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้และ ทักษะไปใช้ในชีวิตจริง ในบริบทที่มีความหมาย ซึ่งทำให้การเรียนของผู้เรียนมีความหมาย
2. การบูรณาการระหว่างวิชา เป็นการเชื่อมโยงหรือรวมศาสตร์ต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 สาขาขึ้นไป ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ในวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชา ขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง และใกล้เคียงกับชีวิตจริง ซึ่งแบ่งเป็น 4 รูปแบบคือ

2.1 การสอนบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) การสอนรูปแบบนี้ ครูผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรก เนื้อหาของวิชาอื่น ๆ เข้าไปในการสอนของตนเป็นการวางแผน การสอนและสอนโดยครูเพียงคนเดียว

2.2 การสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Paralleled instruction) การสอน

ตามรูปแบบนี้ ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน ต่างคนต่างสอน แต่ต้องวางแผนการสอนร่วมกัน โดยมุ่งสอนหัวเรื่อง / ความคิดรวบยอด / ปัญหาเดียวกัน (Theme/Concept/Problem) ระบุสิ่งที่ร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันว่า จะสอนหัวเรื่อง / ความคิดรวบยอด / ปัญหานั้นๆ อย่างไรในวิชาของแต่ละคน งานหรือการบ้านที่มอบหมายให้นักเรียนทำ ก็แตกต่างกันไปในแต่ละวิชา แต่ทั้งหมดต้องมีหัวเรื่อง / ความคิดรวบยอด / ปัญหาร่วมกัน

2.3 การสอนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary instruction)

การสอนตามรูปแบบนี้คล้ายกับการสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel instruction) กล่าวคือ ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ต่างวิชากัน มุ่งสอนหัวเรื่อง / ความคิดรวบยอด / ปัญหาเดียวกัน ต่างคนต่างแยกกันสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการร่วม ซึ่งช่วยเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน ครูทุกคนต้องวางแผนร่วมกันเพื่อระบุว่า จะสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหานั้นๆ ในแต่ละวิชาอย่างไร และวางแผนสร้างโครงการร่วมกัน (หรือกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อยๆ ให้นักเรียนปฏิบัติในแต่ละรายวิชาอย่างไร

2.4 การสอนบูรณาการแบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ(Trandisciplinary instruction)

การสอนตามรูปแบบนี้ครูที่สอนวิชาต่างๆ ร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีม ร่วมกันวางแผนปรึกษาหารือร่วมกันและกำหนดหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด / ปัญหาร่วมกัน และร่วมกันดำเนินการสอนนักเรียนกลุ่มเดียวกัน

รายละเอียดของรูปแบบของการบูรณาการ ทั้ง 4 รูปแบบ สรุปได้ดังตาราง 3

ตาราง 3 รูปแบบของการบูรณาการ 4 รูปแบบ

แบบที่	รูปแบบบูรณาการ	วิธีการ	กิจกรรม	การประเมิน	ผลที่เกิดกับผู้เรียน
1	สอดแทรก (Infusion)	- ครูคนเดียวกันสอนเรื่อง โดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาอื่น ๆ เข้าไปในวิชาของตน	- มอบหมายงานตามที่วางแผนไว้	- ครูคนเดียวประเมิน	- ผู้เรียนได้รับความรู้จากครูคนเดียว และสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาได้
2	ขนาน (Parallel)	- ครูหลายคนวางแผนสอนร่วมกันและกำหนดสิ่งต่อไปนี้ในลักษณะเดียวกัน - หัวเรื่อง (Theme) - ความคิดรวบยอด - ปัญหา - ครูแต่ละคนต่างสอนในวิชาของตนภายในหัวเรื่องเดียวกัน	- มอบหมายงาน หรือโครงการ โดยให้นักเรียนทำร่วมกัน โดยกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อย ๆ ให้นักเรียนทำแต่ละรายวิชา	- ครูประเมินผลงานแต่ละชิ้นในส่วนที่ตนเองสอน โดยกำหนดเกณฑ์เอง	- ผู้เรียนได้รับความรู้จากครูหลายคนในหัวเรื่อง หรือปัญหาเดียวกันทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้จากวิชาต่าง ๆ มา สร้างสรรค์งานได้
3	สหวิทยาการ (Multidisciplinary)	- ครูหลายคนวางแผนสอนร่วมกันโดยกำหนดสิ่งต่อไปนี้ในลักษณะเดียวกัน - หัวเรื่อง (Theme) - ความคิดรวบยอด - ปัญหา - ครูหลายคนสอนต่างวิชาด้วยกันโดยแยกกันสอนภายใต้หัวเรื่องเดียวกัน - ครูร่วมกันกำหนดชิ้นงาน / โครงการโดยเชื่อมโยงวิชาต่าง ๆ	- มอบหมายงานหรือโครงการ โดยให้นักเรียนทำร่วมกัน โดยกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อย ๆ ให้นักเรียนทำแต่ละรายวิชา	- ครูประเมินผลงานแต่ละชิ้นในส่วนที่ตนเองสอน โดยกำหนดเกณฑ์เอง	- ผู้เรียนได้รับความรู้จากครูหลายคนในหัวเรื่อง หรือปัญหาเดียวกันทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้จากวิชาต่าง ๆ มา สร้างสรรค์งานได้
4	ข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary)	- ครูหลายคนวางแผนร่วมกันสอนเป็นคณะ (Team Teaching) โดยกำหนดสิ่งต่อไปนี้ด้วยกัน 1. หัวเรื่อง (Theme) 2. ความคิดรวบยอด / จุดประสงค์ 3. ปัญหา 4. เนื้อหา - ครูร่วมกันสอนเป็นคณะในหัวเรื่องเดียวกันตามที่วางแผนไว้ให้กับนักเรียนกลุ่มเดียวกัน - ครูร่วมกันกำหนดชิ้นงาน / โครงการให้นักเรียนทำร่วมกัน	- มอบหมายงานหรือโครงการให้นักเรียนทำร่วมกันเป็นงานใหญ่ขึ้นเดียว - จัดกิจกรรมและหาแหล่งข้อมูลความรู้ให้นักเรียนเพื่อศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติงานในกลุ่มเดียวกัน	- ประเมินผลร่วมกันในงานชิ้นเดียวกัน โดยมีเกณฑ์การตัดสินร่วมกัน	- ผู้เรียนได้รับความรู้ที่เป็นการเชื่อมโยงสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันสามารถนำความรู้ไปประยุกต์สร้างสรรคิอื่นงานได้

(สำนักงานบริหารโครงการเงินกู้ขุดค้นการศึกษา. 2543 : 2)

อย่างไรก็ตามยังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับการบูรณาการ ซึ่งมีการใช้คำศัพท์ที่แตกต่างกันระหว่าง Interdisciplinary และ Multidisciplinary ซึ่งในเอกสารภาษาไทยหลายเล่ม ใช้สับสนกัน โดยเรียกว่า เป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ หทัย ดันหยง (2525. 248 – 249) ได้อธิบายคำว่า “สหวิทยาการ” ว่าหมายถึงวิธีการที่นำเอาความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม (สห) ในการแก้ปัญหาด้วยการศึกษาวิเคราะห์ต่างๆ เพื่อวางเป็นระบบเนื้อหาให้ผสมผสานเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้แนวคิดจากความจริงในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ทั้งส่วนบุคคลและสังคมที่มนุษย์ต้องแก้ปัญหาในสถานการณ์สิ่งแวดล้อม ปัญหาเหล่านั้นเกิดขึ้นโดยไม่ตรงหรือสอดคล้องกับระเบียบวิชาใดๆ โดยเฉพาะ แต่เกี่ยวเนื่องกับระเบียบวิชาอื่นๆ อีกหลายวิชา ทั้งในส่วนองค์ประกอบ และตัวแปรต่างๆ จึงจำเป็นต้องนำเอาระเบียบวิชาเหล่านั้น เข้ามามี ส่วนร่วม(สห)แก้ปัญหาด้วย สหวิทยาการจึงเป็นเรื่องที่ตรงกับธรรมชาติ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสภาพชีวิตประจำวันมากที่สุด

สหวิทยาการมีนักวิชาการบางท่านใช้ว่า สหวิชากร มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษ 2 คำคือ

Multidisciplinary คำว่า Multi – เป็นคำนำหน้า แปลว่า หลายอย่าง หรือ อเนก

Interdisciplinary คำว่า Inter – เป็นคำนำหน้า แปลว่า ระหว่างกันและกัน

Discipline ในทางสังคมศาสตร์ แปลว่า ระเบียบวิชา

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า Interdisciplinary จะตรงกับคำว่า “สหวิทยาการ” มากที่สุด

แนวคิดของ หทัย ดันหยง สอดคล้องกับแนวคิดของเอกสารในโครงการรุ่งอรุณ ของกระทรวงศึกษาธิการ ในเอกสาร โมดูลที่ 4 เรื่อง หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่ออนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ซึ่งใช้คำว่า “สหวิทยาการ” ตรงกับคำว่า Interdisciplinary และคำว่า “พหุวิทยาการ” ตรงกับคำว่า Multidisciplinary นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เดรก (Drake. 1991 : 20 – 22) ซึ่งได้อธิบายรูปแบบของการบูรณาการ 3 รูปแบบ คือ Multidisciplinary Interdisciplinary และ Transdisciplinary โดยอธิบาย Multidisciplinary ว่า เป็นการสร้างหลักสูตรที่ยังระบุขอบเขตของวิชาแต่ละวิชา และครูทำการสอนในส่วนที่เหมาะสมกับวิชาของตนกับหัวเรื่อง(Themes)ที่บูรณาการ ส่วน Interdisciplinary เป็นการบูรณาการเนื้อหาของรายวิชาต่างๆ ที่มีลักษณะซ้อนทับกันอยู่ (Content overlapped) และสำหรับ Transdisciplinary นั้น เนื้อหา (Content) และหัวเรื่อง (Theme) คือเรื่องเดียวกัน และตามสภาพจริงแล้ว ไม่มีการแบ่งแยกเนื้อหาวิชา แต่เป็นหัวเรื่องที่เชื่อมกันต่อเนื่องกันอย่างกลมกลืน (Connection) ของหลายๆ วิชา

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หลักสูตรระดับท้องถิ่นที่ได้สร้างและพัฒนาขึ้นจึงมีลักษณะเป็นหลักสูตรบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) กับการมีส่วนร่วม (Participation) มาใช้ในกระบวนการดำเนินการวิจัย ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ ที่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและสู่ทางแก้ไขปัญหา ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจและยืนยันเจตนาที่ว่าจะแก้ไขปัญหานั้น กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการสังเคราะห์ข้อสรุปมีลักษณะเชิงวิภาษวิธี (Dialectic) ชาวบ้านค่อยๆ พัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ชาวบ้านค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ข้อมูลที่ได้มีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านของชาวบ้าน ตลอดจนนิสัยใจคอ ความต้องการและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขาอย่างไรก็ตามข้อมูลเหล่านี้ อาจไม่นำไปสู่การปฏิบัติโดยตรงก็ได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2533 : 67 - 69) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาใช้ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่า หลักสูตรที่สร้างและพัฒนาขึ้นด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าว เป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ เพราะได้ผ่านขั้นตอนสำคัญของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือ วางแผนปฏิบัติตามแผน สังเกตหรือเก็บรวบรวมข้อมูล และสะท้อนผลการปฏิบัติงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะทำซ้ำๆ กันก็รอบก็ได้ จนกว่าผลงานหรือหลักสูตรที่สร้างและพัฒนาขึ้นนั้นจะมีคุณภาพตามที่กำหนดไว้ก่อนการนำไปทดลองใช้จริงต่อไป

3.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ ดังนี้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหรือการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานที่กำลังดำเนินอยู่ของผู้วิจัยเอง แต่ความรู้หรือผลการวิจัยที่ได้จะอยู่เฉพาะในวงแคบ ไม่สามารถนำไปสรุปอ้างอิงกับกลุ่มตัวอย่างอื่น (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2524 : 12; วันทนีย์ ชูศิลป์, 2525 : 10; สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2525 : 5; วิรัช วรรณรัตน์, 2529 : 21; บุญชม ศรีสะอาด, 2532 : 6)

สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม (2537 : 6) ได้กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการในลักษณะที่เป็น การวิจัยในชั้นเรียนว่า คือ เป็นการวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานจริง โดยมีครูเป็นทั้งผู้ผลิตงานวิจัยและผู้บริโภคผลการวิจัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ครูเป็นนักวิจัยในชั้นเรียน ครูจะตั้งคำถามที่มีความหมายในการพัฒนาการเรียนการสอน แล้ววางแผนการปฏิบัติงานและการวิจัยหลังจากนั้น ครูดำเนินงานจัดการเรียนการสอนไปพร้อมๆ กับทำการจัดเก็บข้อมูลตามระบบข้อมูลที่ได้ออกแบบการวิจัยไว้ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผลการวิจัย นำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้วพัฒนาข้อความรู้ที่ได้นั้นต่อไป ให้มีความถูกต้องเป็นสากล และเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ต่อการพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อการพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

เคมมิส และแมคแท็กการ์ท (Kemmis & McTaggart. 1988 : 5 - 6) ได้สรุปความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า เป็นแบบหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าที่สะท้อนตนเองเป็นหมู่คณะของกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ดำเนินการศึกษาโดยคนในกลุ่มที่ปฏิบัติงานตามปกติในสถานการณ์ทางสังคม เพื่อที่จะปรับปรุงวิธี ลักษณะการปฏิบัติงานทางสังคมหรือทางการศึกษาให้ชอบด้วยหลักการเหตุผล มีความชอบธรรม และมีคุณภาพ พร้อมๆ กับสร้างความเข้าใจในงานที่ตนกำลังปฏิบัติและในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ กลุ่มผู้ร่วมงานวิจัยนี้รวมถึงครู นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และสมาชิกในชุมชนอื่นๆ กลุ่มใดก็ได้ที่มีความสนใจร่วมกันในทางการศึกษา ได้ใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการ ในการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนและพัฒนาร่างแผนและนโยบายของโรงเรียน

แมคเคอร์แมน (Mckernan. 1996 : 5) ได้สรุปความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่ามีสาระสำคัญ 2 เรื่อง คือ

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ (Inquiry) อย่างเป็นระบบ และใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัด
2. ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยได้สะท้อนความคิดที่แสดงถึงความเป็นเจ้าของของกระบวนการดำเนินงานและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

เบสแซย์ (Bassay, 1998 : 93) ได้อธิบายตามความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการทางการศึกษาว่าเป็นการแสวงหาความรู้ ซึ่งดำเนินการเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจ ประเมินผล และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติกิจกรรมทางการศึกษาบางอย่าง

กิตติพร ปัญญาภิญโญผล (2541 : 9) ได้สรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าเพื่อหาวิธีการแก้ปัญหา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานที่ตนกำลังปฏิบัติอยู่ และขณะเดียวกันสร้างความเข้าใจถึงสภาพและกระบวนการเปลี่ยนแปลง

ที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการของวงจรแบบบันไดเวียน ข้อมูลที่รวบรวมได้ระหว่างดำเนินงาน เป็นฐานของการปรับแก้ไขในขั้นถัดไป

ชาตรี มณีโกศล (2539 : 24) ได้สรุปความหมายของการวิจัยปฏิบัติการว่า เป็นการศึกษารวบรวมและ/หรือการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยใช้ขั้นตอนกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปอันนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานในขอบข่ายที่รับผิดชอบ โดยผู้วิจัยสามารถดำเนินการได้หลาย ๆ ครั้ง จนกระทั่งผลการปฏิบัติงานนั้นบรรลุจุดประสงค์หรือแก้ไขปัญหานั้นที่ประสบอยู่ได้สำเร็จ วิธีการนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานในสาขาต่าง ๆ ได้ เช่น การศึกษาและสังคมวิทยา เป็นต้น

จากความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าว สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง รูปแบบของการศึกษาค้นคว้า โดยผู้ที่ปฏิบัติงานในสถานการณ์นั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ตั้งแต่กระทำความเข้าใจกับปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหา การดำเนินการแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และนำผลการศึกษาไปใช้ปรับปรุงและพัฒนางานที่ปฏิบัติอยู่ให้ดีขึ้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมีลักษณะเป็นบันไดเวียน สามารถดำเนินการได้หลายครั้ง จนกว่าได้ผลหรือมีคุณภาพเป็นที่พอใจ สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เมื่อพิจารณาจากความหมายต่าง และผลสรุปของความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สามารถสรุปความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ดังนี้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้า โดยทั้งผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย (ชาวบ้าน / หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) ได้เข้ามาร่วมกันดำเนินการวิจัยในสถานการณ์ที่กำลังปฏิบัติงานกันอยู่จริง ตั้งแต่การทำความเข้าใจกับปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหา การดำเนินการแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการนำผลการศึกษาค้นคว้าไปใช้ปรับปรุงและพัฒนางานที่กำลังปฏิบัติอยู่ ให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นต่อไป ซึ่งกระบวนการในการดำเนินการครั้งนี้ มีลักษณะเป็นวงจรหรือบันไดเวียน กล่าวคือ สามารถดำเนินการซ้ำได้หลายครั้ง จนกว่าจะได้ผลงานที่มีคุณภาพ

3.2 ธรรมชาติของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ซูเบอร์ สเคอร์วิท (Zuber – Skerit. 1992 : 11) ได้สรุปถึงธรรมชาติของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการวิจัย (Research) กับการปฏิบัติ (Action) หรือระหว่างทฤษฎี (Theory) กับการปฏิบัติ (Practice) ซึ่งยอมรับว่ามีลักษณะสองประการที่เปรียบเหมือนกับด้านทั้งสองของเหรียญ การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการสะท้อนถึงลักษณะเชิงวิภาษวิธี ประสพการณ์ในการปฏิบัติ อาจเป็นพื้นฐานของการวิจัยทางการศึกษา และการวิจัยอาจให้ข้อมูลที่นำไปสู่การปฏิบัติเช่นกัน ความรู้ทางวิชาการเป็นเรื่องของแนวคิด ซึ่งเป็นด้านหนึ่งที่สามารถ

ทำให้เกิดความรู้ที่กว้างขวางขึ้น และประสบการณ์ในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นกิจกรรมที่นำไปปรับปรุงการปฏิบัติ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีฐานราก (Grounded theory)

กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น ผู้ที่นำเสนอแนวคิดเป็นคนแรก คือ เลวิน (Lewin) และต่อมาก็ได้มีผู้พัฒนาเรื่อยๆ โดยสรุปแล้ว เป็นวงจรแบบเกลียวสว่าน (Spiral of cycles) ของการปฏิบัติและการวิจัย ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ วางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Act) สังเกต (Observe) และสะท้อน (Reflect) การวางแผนนั้นรวมทั้งการวิเคราะห์ปัญหาและแผนปฏิบัติการด้วยการปฏิบัติที่นั้น หมายถึง การนำแผนไปปฏิบัติ สำหรับการสังเกต จะรวมถึงการประเมินผลการปฏิบัติด้วยวิธีการที่เหมาะสม ส่วนการสะท้อน หมายถึง การสะท้อนผลของการประเมิน และการปฏิบัติการทั้งหมด และกระบวนการวิจัย ซึ่งนำไปสู่การระบุ (Identification) ปัญหาใหม่ หรือปัญหาในวงจรใหม่

ข้อสมมุติฐานเบื้องต้น คือ บุคคลสามารถเรียนรู้และสร้างสรรค์ความรู้ได้ โดยมีข้อสมมุติฐานว่าต้อง 1)บนพื้นฐานของประสบการณ์ที่เป็นรูปร่าง 2)โดยการสังเกตและสะท้อนประสบการณ์ 3) โดยการสร้างความคิดเชิงนามธรรมและการนำไปใช้สรุปอ้างอิง 4)โดยการทดสอบการนำไปใช้ของความคิดดังกล่าวในสถานการณ์ใหม่ซึ่งนำไปสู่ประสบการณ์ใหม่

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นทางเลือกหนึ่งของการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มีลักษณะเป็น

1. การปฏิบัติ (Practical) ผลของการวิจัยไม่เพียงแต่มีความสำคัญในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติด้วย ในระหว่างหรือหลังจากดำเนินการวิจัย
2. การมีส่วนร่วมและความร่วมมือกัน (Participative and collaborative)
3. ความเป็นอิสระ (Emancipatory) กระบวนการนี้ไม่มีลำดับชั้น ผู้ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ในการช่วยกันค้นหาความรู้
4. การตีความ (Interpretive) การสืบค้นทางสังคมศาสตร์ ไม่มีข้อสันนิษฐานในการวิจัยแบบปฏิฐานนิยม (Positivist) ที่อยู่บนพื้นฐานว่าคำตอบใดถูกหรือผิด แต่การแก้ปัญหาอยู่บนพื้นฐานของทักษะและการตีความของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการแสวงหาความรู้ ความเที่ยงตรงของการวิจัยอยู่บนวิธีการที่แน่นอน
5. การวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical) การวิเคราะห์วิจารณ์ชุมชนของผู้ที่มีส่วนร่วม ไม่เพียงแต่การค้นหา การปรับปรุง การปฏิบัติในการทำงาน ภายใต้กฎเกณฑ์ทางสังคมและการเมือง แต่ยังรวมทั้งกิจกรรมที่เป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ตนเอง เพื่อการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพแวดล้อมและกระบวนการดำเนินการ

3.3 จุดเน้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เคมมิส และเมคแท็กการ์ท (Memmis and McTaggart. 1988 : pp 22 - 25 ; ส.วาสนา ประवालพฤษ (แปล). 2538 : 41 - 46) กล่าวถึงจุดเน้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 17 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการปรับปรุงการศึกษา โดยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและอาศัยการเรียนรู้จากผลสืบเนื่องของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่ต้องนำตัวเองเข้าไปร่วมในกิจกรรม เป็นการวิจัยที่บุคคลต้องดำเนินการ เพื่อปรับปรุงงานที่ตนปฏิบัติอยู่ (และใช้แนวทางปฏิบัติของบุคคลอื่นเป็นข้อมูลหุติยภูมิ)
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการดำเนินการผ่านขั้นตอนของการสะท้อนภาพตนเอง ในลักษณะเกลียวสว่าน ซึ่งมีวัฏจักรของการวางแผน การดำเนินการ (การใช้แผนดำเนินงาน) การสังเกต (อย่างมีระบบ) การสะท้อนข้อมูล และหลังจากนั้นก็ย้อนกลับไปวางแผน การดำเนินการสังเกตและการสะท้อนข้อมูลเพื่อการวางแผนต่อไปใหม่ โดยต้องดำเนินการตามขั้นตอนและมีระบบ ผ่านการกลั่นกรองวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มผู้ดำเนินงานร่วมกัน
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการร่วมมือกันทำงาน การวิจัยประเภทนี้ต้องมีความรับผิดชอบในการกระทำเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ขยายขอบเขตของความร่วมมือระหว่างกลุ่มที่ทำงานด้วยกันโดยตรงไปให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อผลของการปฏิบัติที่ตามมา
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการก่อให้เกิดชุมชนแบบพัฒนาตัวเอง โดยสมาชิกต้องเข้าร่วมกิจกรรม และให้ความร่วมมือทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย (การวางแผน การปฏิบัติงานตามแผน การสังเกต และการสะท้อนข้อมูล) โดยมีจุดมุ่งหมายในการสร้างชุมชนให้พึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบในการพัฒนาตนเองในด้านความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ การปฏิบัติ และผลสืบเนื่องที่ตามมา มีความเป็นอิสระในการคิดเกี่ยวกับสถาบันและตนเอง เพื่อสร้างกฎระเบียบ และคุณค่าทางสังคมของตนเองขึ้น
6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีระบบที่บุคคลปฏิบัติ การตามเจตนาที่ไตร่ตรองดีแล้ว ซึ่งไม่ใช่การกระทำโดยบังเอิญ หรือไม่มีแผนงาน แต่เป็นกระบวนการของการใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบ เพื่อดำเนินการใดๆ ในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับ(มีข้อมูลพร้อมเพรียงที่จะยอมรับในการปฏิบัติ) โดยผ่านแนวทางของชีวิตที่แน่นอน มีคุณค่าทางการศึกษา
7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับบุคคล ในการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติสออบถถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องระหว่างเหตุการณ์ การกระทำ และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ทำให้เข้าใจสภาพความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำที่กระทบ

ต่อชีวิตของเขา ซึ่งทฤษฎีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้พัฒนาตามแนวหลักการนี้ กล่าวคือ ใช้ผลของการกระทำเป็นแนวทางในการวินิจฉัยวิเคราะห์เพื่อพัฒนาการกระทำที่ผ่านกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

8. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการเปิดให้บุคคลทำการปฏิบัติตามแนวคิดของข้อสมมุติเกี่ยวกับสถาบันที่ไปทดสอบ โดยเก็บรวบรวมกิจกรรมจากแนวปฏิบัติที่ผ่านมาซึ่งมีความผิดพลาดมาตรวจสอบเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติในครั้งต่อไป

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการเปิดใจกว้างในการรวบรวมเหตุการณ์ (หรือข้อมูล) โดยไม่เพียงแต่เก็บรายละเอียดในการอธิบาย สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนถูกต้องที่สุดเท่านั้น (โดยกำหนดคำถามในการหาคำตอบและการเก็บข้อมูลจากชีวิตจริง) แต่จะรวบรวมและวิเคราะห์ด้วยตนเอง พร้อมทั้งการตัดสินใจขาดปฏิบัติวิทยาโต้ตอบ และความประทับใจกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้นด้วย

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการเก็บเรื่องราวส่วนตัว ซึ่งเราสามารถบันทึกความก้าวหน้าและสะท้อนความคิดเห็นของเราเกี่ยวกับการเรียนรู้ 2 ชุดคู่ขนานกัน คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติที่กำลังศึกษาอยู่ (การปฏิบัติของเรากำลังพัฒนาไปอย่างไร) และการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการ (การปฏิบัติการ) ของการศึกษา (โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเราดำเนินไปอย่างไร)

11. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการทางการเมือง เพราะการวิจัยนี้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อผู้อื่น ด้วยเหตุผลนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้เกิดการต่อต้าน ต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวของผู้วิจัยและผู้อื่นอีกด้วย

12. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวข้องกับคนในการวิเคราะห์ขั้นวิกฤติเกี่ยวกับสถานการณ์ (ชั้นเรียน โรงเรียน ระบบ) ที่เขาคำเนินการอยู่ สภาพการณ์เหล่านี้เป็นระบบของสถาบัน หรือแบบของการต่อต้าน ที่นักวิจัยเชิงปฏิบัติการพบก็คือการเปลี่ยนแปลงแนวทางปฏิบัติที่เกิดความขัดแย้งระหว่างแนวทางใหม่ กับแนวเดิมที่ได้รับการยอมรับในสถาบันอยู่แล้ว (การยอมรับในแง่ของการสื่อสาร การปฏิบัติ การตัดสินใจ และงานด้านการศึกษา)ด้วยการวิเคราะห์อย่างวิกฤติในสถาบันหนึ่งนั้น นักวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถเข้าใจถึงรากฐานของการต่อต้านและความขัดแย้ง โดยมีการแข่งขันระหว่างการปฏิบัติ แนวคิดด้านการศึกษาและคุณค่าด้านองค์กรและการตัดสินใจ ซึ่งความเข้าใจนี้ช่วยให้ นักวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถผ่านพ้นอุปสรรคและการต่อต้านนี้ไปได้ (ดังตัวอย่างเช่น การขอความร่วมมือกับผู้อื่นในกระบวนการวิจัย ชักชวนให้ผู้อื่นตรวจค้นการกระทำหรือการปฏิบัติงานหรือ โดยการทำงานร่วมกันในบริบทของโรงเรียนที่กว้างออกไป เพื่อการเข้าใจระบบการศึกษาดีขึ้น เข้าใจระบบการตัดสินใจ และงานการศึกษาด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง)

13. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเริ่มต้นด้วยงานเล็กๆ โดยการทำงานผ่านกระบวนการ

การ ของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นเพียงบุคคลเดียว (ตัวฉันเอง) ก็สามารถลงทำได้ และ ขยายงานต่อไปเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดหรือสถาบัน ซึ่งนำไปสู่การปฏิรูปนโยบายหรือแนวปฏิบัติในชั้นเรียน โรงเรียน หรือระบบในวงกว้างออกไป

14. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเริ่มจากวัฏจักรเล็กๆ ของการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตและการสะท้อนภาพ ซึ่งช่วยให้นิยามประเด็นปัญหา แนวคิด และข้อตกลงเบื้องต้นได้ ชัดเจนขึ้น นำไปสู่การนิยามปัญหาที่มีพลังสูงขึ้น เมื่อการดำเนินงานก้าวหน้าต่อไป

15. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเริ่มจากผู้ทำงานร่วมมือกันในกลุ่มเล็กๆ แต่กว้าง ขวาง ในการปฏิบัติการในชุมชน จนขยายผลของการปฏิบัติออกไป

16. การวิจัยเชิงปฏิบัติการช่วยให้ บุคคลสามารถรวบรวมบันทึกความก้าวหน้า ต่างๆ (ก) บันทึกเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงด้านกิจกรรมและการปฏิบัติ (ข) บันทึก ความเปลี่ยนแปลงของสื่อภาษา คำอธิบายและวิจารณ์ญาณเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน (ค) บันทึก การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบขององค์กรที่อธิบายคุณลักษณะของ การปฏิบัติ และ (ง) บันทึกพัฒนาการในการรอบรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

17. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทำให้สามารถให้เหตุผลเกี่ยวกับงานด้านการศึกษากับบุคคลอื่นได้ โดยสามารถแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่นำมาใช้การวิเคราะห์ และการตรวจสอบ เหตุผลว่ากำลังทำอะไร ในการพัฒนาเหตุผลเหล่านี้ อาจขอให้ผู้อื่นพิจารณาการปฏิบัติงานในแง่ ของทฤษฎีและหลักฐาน เพื่อการสะท้อนผลการทำงานด้วยตนเองอีกด้วย

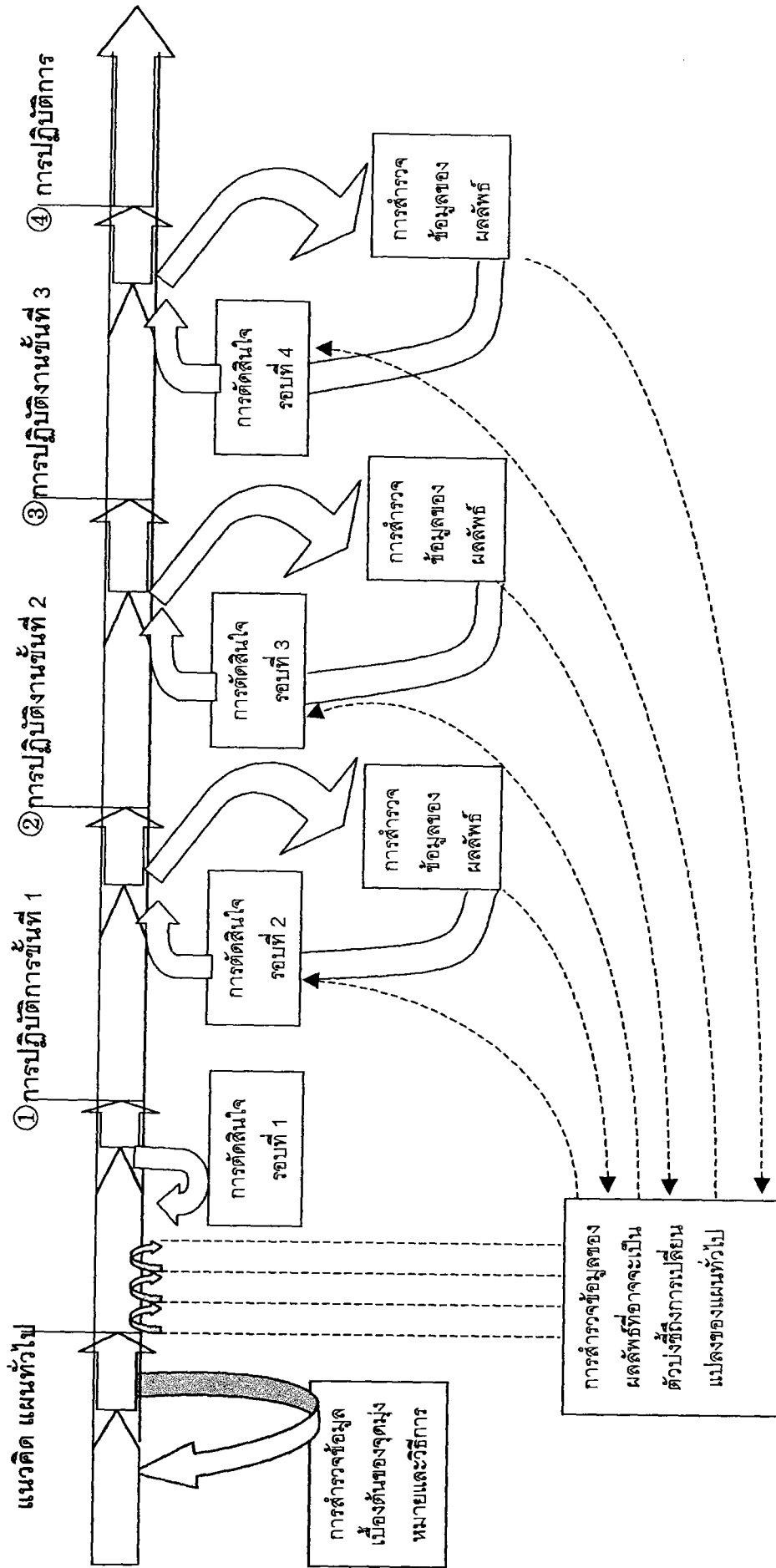
3.4 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้มีพัฒนาการมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง และมีการนำไปประยุกต์ใช้ในหลายสาขาวิชา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามที่ แมคเคอร์แนน (Mckeman. 1996 : 15) ได้นำเสนอไว้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) รูปแบบที่ยึดตามแนวคิดการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ (The scientific – technical view of problem – solving) 2) รูปแบบที่ยึดตามแนวคิดการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ (The practical deliberative action research) และ 3) รูปแบบที่ยึดตามแนวคิดการวิพากษ์วิธีย่างอิสระ (The critical – emancipatory action research) นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาถึงรูปแบบที่ แมคเคอร์แนน ได้นำเสนอไว้ และรูปแบบของเบสเซย์(Bassey)ที่นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปใช้ในการปรับปรุง การจัดการศึกษาด้วย รายละเอียดของแต่ละรูปแบบมีดังนี้

3.4.1 รูปแบบที่ยึดตามแนวคิดการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์

รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดนี้ เป็นพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในระยะต่อมา ผู้นำของแนวคิดนี้ คือ เลวิน และถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่เน้นการนำทฤษฎีไป

ปฏิบัติ ซึ่งประกอบไปด้วย ขั้นตอนของการทำกิจกรรมที่สำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การค้นหาข้อเท็จจริง (Fact – finding) การดำเนินการ (Execution) และการวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis)รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเลวิน นำเสนอเป็นรูปแบบได้ ดังภาพประกอบ 26

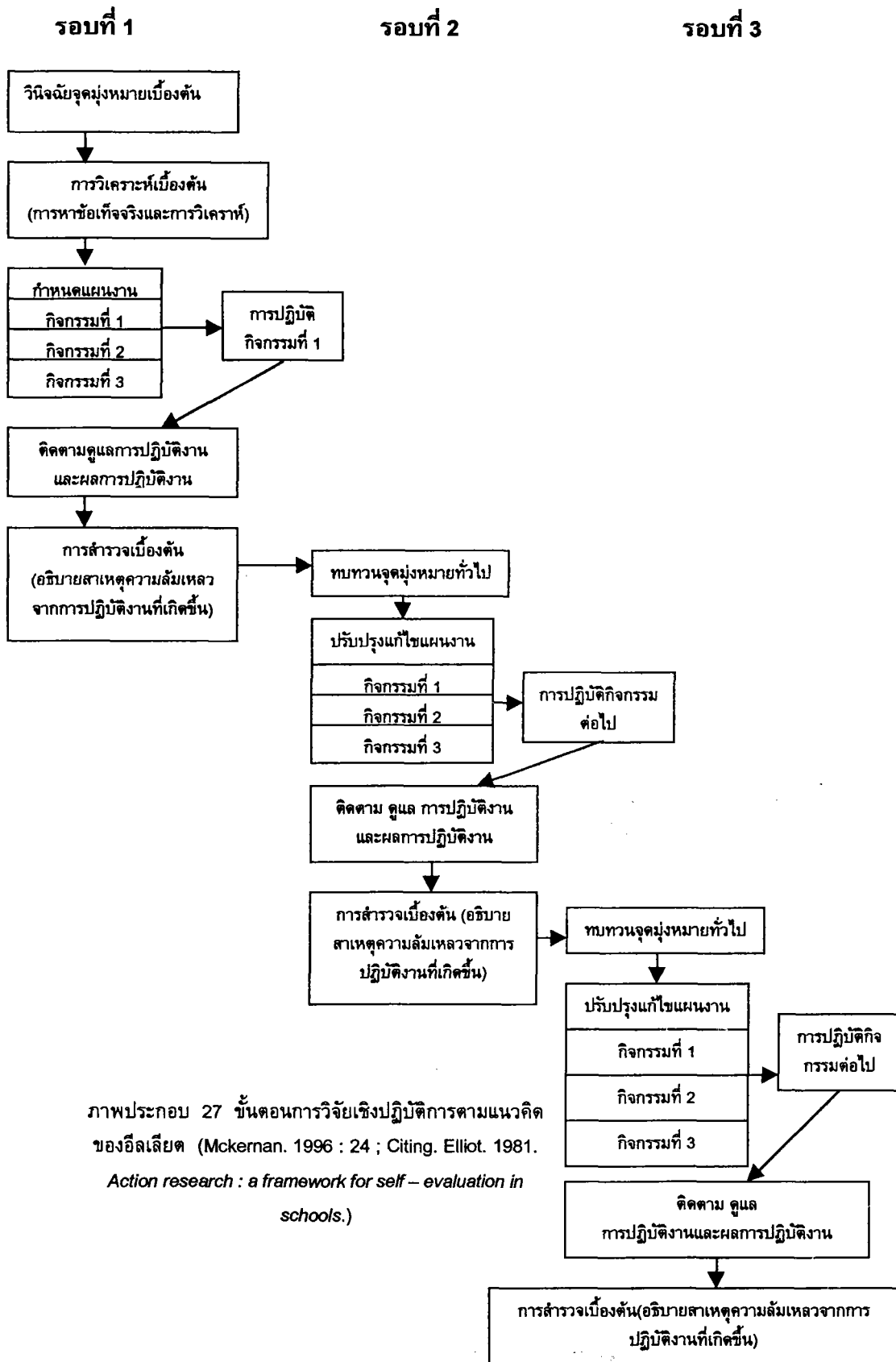
ภาพประกอบ 26 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเลวิน
 (Mckernan . 1996 : 18 ; citing .Lewin . 1947 . Human Relation.)

จากภาพประกอบ 26 เลวินอธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการวิจัยที่เป็นวงจรหรือชุดของการตัดสินใจที่เป็นเกลียวสว่าน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของวงจรของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำซ้ำๆ กันหลายรอบ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเลวิน เริ่มต้นด้วยความคิดทั่วไป หรือความต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ตามด้วยการสำรวจข้อมูล (Reconnaissance) แล้วนำผลมาปรับปรุงแผนการดำเนินการ (Overall plan) และดำเนินการแก้ปัญหา และเมื่อได้มีการนำแผนไปปฏิบัติ ก็จะมีการกำกับติดตาม (Monitor) และประเมินประสิทธิผลของการดำเนินการ เพื่อนำมาปรับปรุง (Modify) การดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ เลวิน ยังเสนอว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการต้องการ การมีส่วนร่วมของกลุ่ม (Group participation) โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย เป็นพื้นฐานในการดำเนินการวิจัย กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ ทาบาได้นำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้วย (Mckernan, 1996 : 16 – 18)

3.4.2 รูปแบบที่ยึดตามแนวคิดการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์

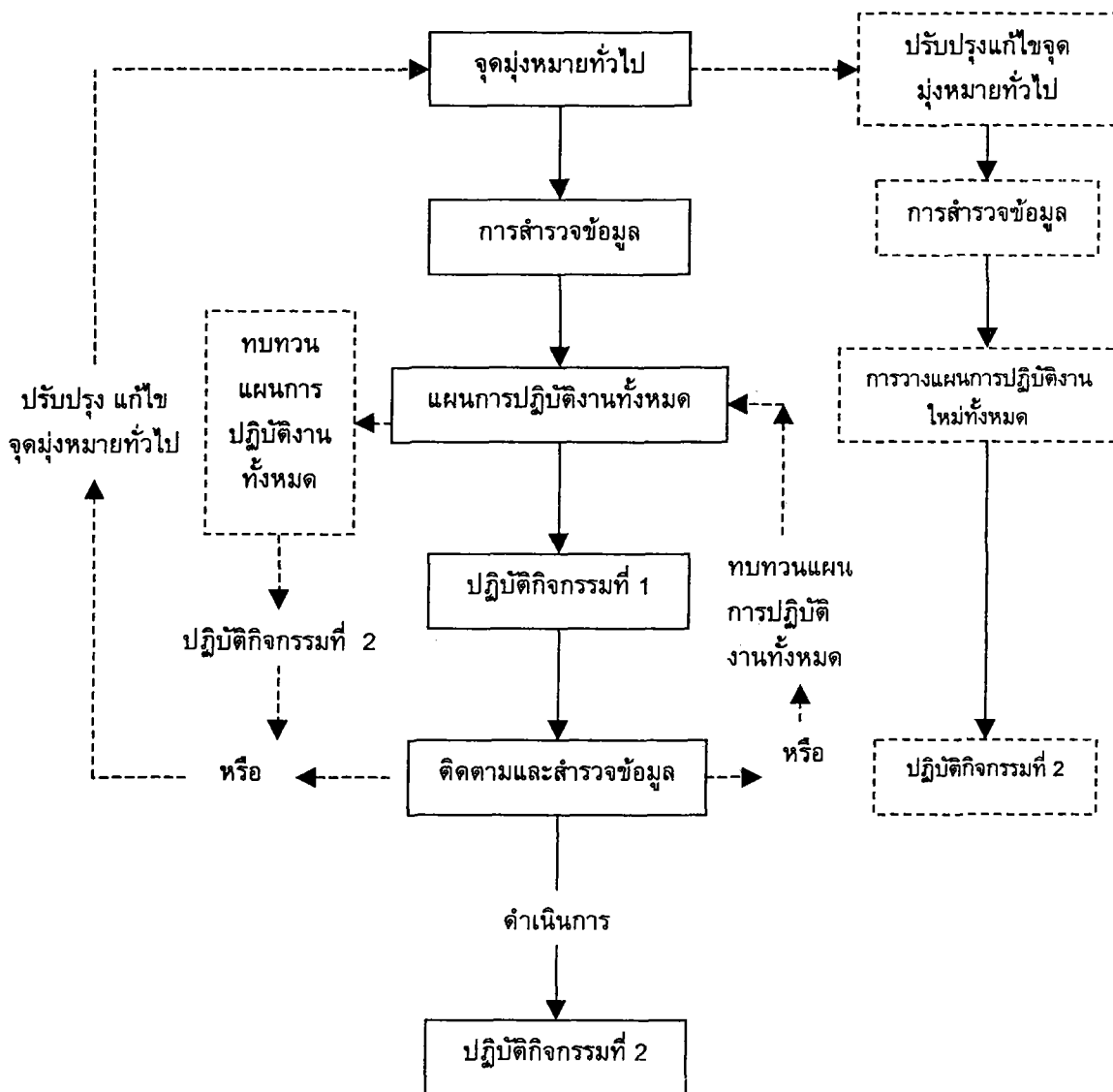
เป้าหมายของการวิจัยปฏิบัติการตามรูปแบบนี้อยู่ที่ทำความเข้าใจกับการปฏิบัติและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด แนวคิดนี้เน้นที่กระบวนการในการดำเนินการมากกว่าผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญของแนวคิดกลุ่มนี้คืออีลเลียต(Elliott) และเอบบัทท (Ebbutt)

อีลเลียตเป็นผู้ที่ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตรมากกว่าคนอื่น ๆ แนวคิดของอีลเลียตเน้นที่การนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ โดยภาระงานของนักปฏิบัติ คือ การตีความหมายของการปฏิบัติของเขาทุกๆ วัน ซึ่งนำไปสู่การสะท้อนข้อมูล เพื่อการพัฒนาตนเอง หัวใจของการวิเคราะห์แนวคิดของอีลเลียต คือ ความคิดที่ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ พัฒนาการตีความหมายความรู้ความเข้าใจของบุคคล จากการแก้ปัญหาในการทำงานที่กำลังทำอยู่ และความเข้าใจเชิงทฤษฎีเป็นส่วนประกอบของการปฏิบัติกิจกรรมและการใช้วาทกรรม (Discourse) (Mckernan, 1996 : 22 – 23) สำหรับรายละเอียดของ รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ของอีลเลียต ได้นำเสนอตั้งภาพประกอบ 27

ภาพประกอบ 27 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิด
ของอีลเลียต (Mckernan, 1996 : 24 ; Citing. Elliot, 1981.
*Action research : a framework for self – evaluation in
schools.*)

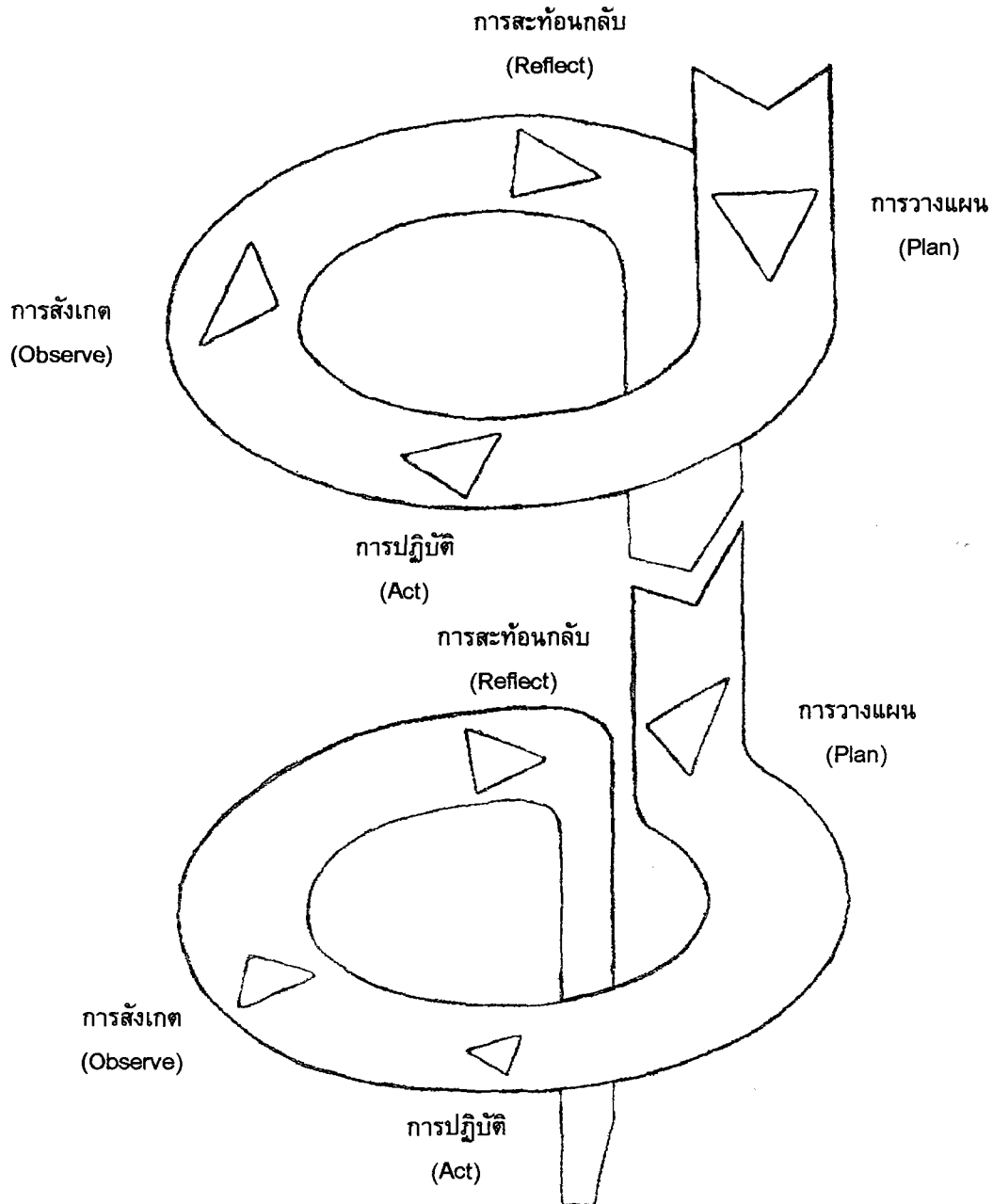
รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเอบบัท สรุปได้ว่า การวิจัยที่ต้องกระทำเป็นเกลียวสว่าน เป็นเพียงภาพที่จินตนาการขึ้นเพื่อเอาไว้คิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เอบบัท เสนอว่า แนวทางที่ดีที่สุดของความคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้เป็นเหมือนกับชุดวงจรของความสัมฤทธิ์ผล และในแต่ละองค์ประกอบของการดำเนินการสามารถมีการประเมินผลและให้ข้อมูลย้อนกลับได้ ทั้งภายในและระหว่างวงจรของการดำเนินการ (Mckernan. 1996 : 23) แนวคิดของเอบบัทมีรายละเอียด ดังภาพประกอบ 28

ภาพประกอบ 28 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ เอบบัท (Mckernan. 1996 : 25 ; Citing, Ebbutt. 1983. *Educational action research. Some general concerns and specific quibbles*)

3.4.3 รูปแบบที่ยึดตามการวิภาษวิธีอย่างอิสระ

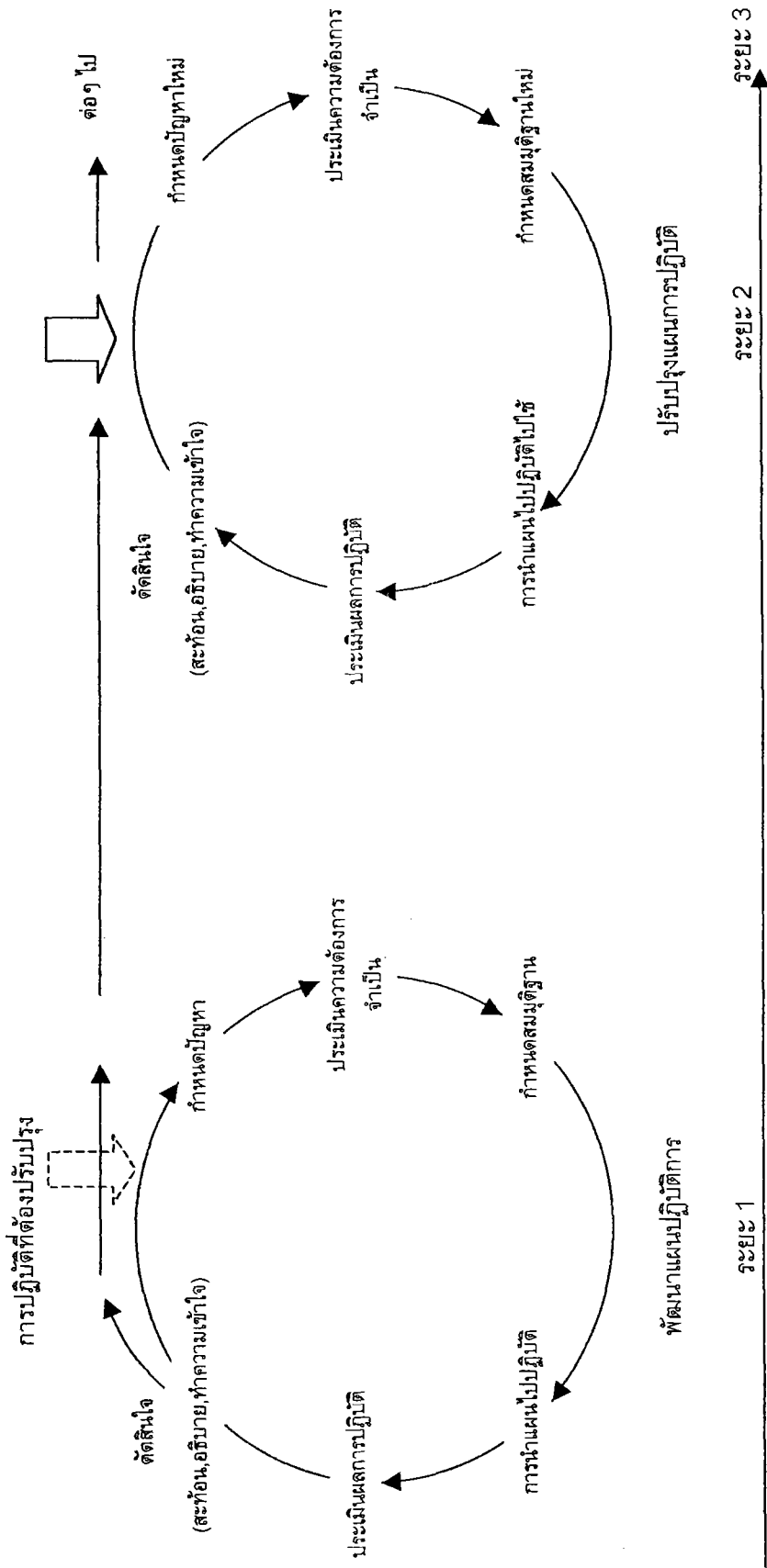
ผู้นำกลุ่มความคิดนี้คือ เคมมิส (Kemmis) และคณะ สาระสำคัญของกลุ่มนี้เชื่อว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการทางการศึกษา มีข้อสมมุติฐานที่อยู่บนพื้นฐานของการตีความของผู้ปฏิบัติ เน้นการใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analytic) และการใช้ทักษะในการสร้างความคิดรวบยอด กระบวนการทำงานของกลุ่มนี้เป็นอิสระจากแนวคิดของปฏิฐานนิยม (Positivist) แต่อาศัยการตีความโดยผ่านการสะท้อนตนเองของกลุ่ม เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ จุดสุดยอดของการดำเนินการ คือ การวิเคราะห์วิจารณ์อย่างหนักแน่น (Hard critique) นอกจากนี้ พวกเขายังเชื่อมโยงในเรื่องของคุณค่าและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยมากกว่าวิธีการดำเนินการแต่เพียงอย่างเดียว แนวคิดของเคมมิส ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการสะท้อนกลับที่เป็นเกลียวสว่าน (Reflective spiral) ซึ่งเริ่มจากแผนทั่วไป (General plan) การปฏิบัติ (Reflection on action) ซึ่งนำไปสู่การพัฒนา และการปรับปรุงแผนการดำเนินการขึ้นใหม่ แนวความคิดของเคมมิสนี้พัฒนามาจากแนวคิดของเลวิน ที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร(Mckernan. 1996 : 24 – 27) สำหรับรูปแบบดังกล่าว มีรายละเอียดดังภาพประกอบ 29

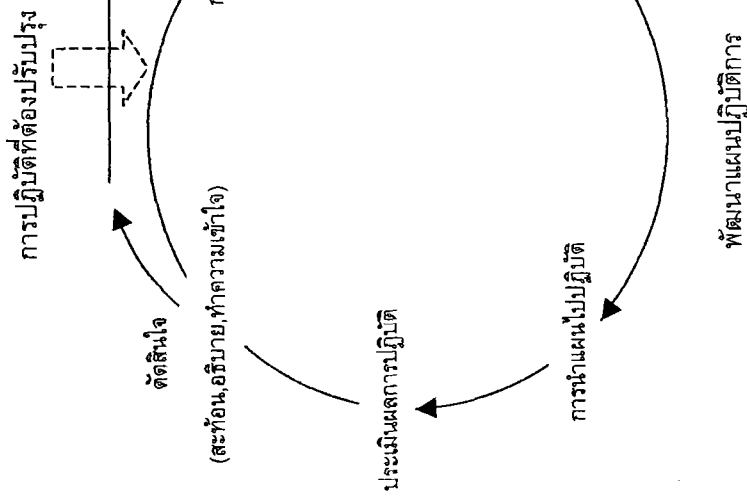
ภาพประกอบ 29 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบบันไดเวียนของเคมมิส
(Mckernan. 1996 : 26, Citing. Mctaggart et.al., 1982. *The action research planner.*)

สำหรับแมคเคอร์แนน (Mckernan. 1996 : 27 – 29) นั้น ได้นำเสนอรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในลักษณะของการปฏิบัติและเน้นเรื่องวงจรของเวลาและกระบวนการ (The action research time – process cycle) ซึ่งแนวคิดของแมคเคอร์แนน แบ่งการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็นวงจรแต่ละวงจร โดยเริ่มจากวงจรแรกของการปฏิบัติไปจนถึงสิ้นสุดการดำเนินงานในวงจรนี้ แล้วเริ่มวงจรต่อไป จนกว่าภาระงานเสร็จสิ้นลง ซึ่งในแต่ละวงจรประกอบด้วย การทำความเข้าใจกับปัญหาหรือการกำหนดปัญหา การประเมินความต้องการจำเป็น การกำหนดสมมุติฐาน การพัฒนาแผนปฏิบัติการ การนำแผนปฏิบัติการไปใช้ การประเมินผลการปฏิบัติการ และการตัดสินใจ ซึ่งอาจนำไปสู่การดำเนินการในวงจรต่อไป หรือสิ้นสุดการดำเนินการก็ได้ รายละเอียดดังภาพประกอบ 30

วงจรการปฏิบัติ 2

วงจรการปฏิบัติ 1

ภาพประกอบ 30 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของแมคเคอร์แมน

(Mckernan, 1996 : 29)

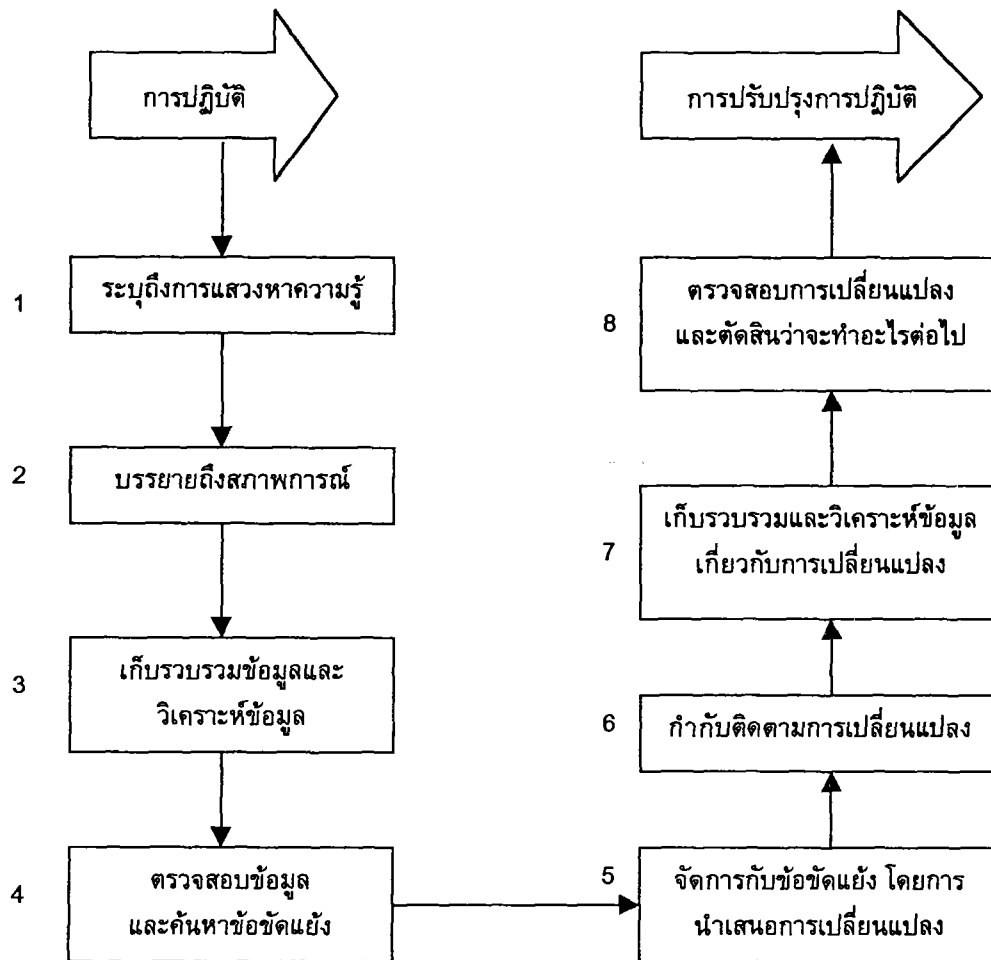
ส่วนเบสเซย์ (Bassegy. 1998 : 94 – 95) ได้นำเสนอกรอบการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการในทางการศึกษา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของคำถาม 3 ประการ คือ

1. อะไรที่กำลังเกิดขึ้นในการจัดการศึกษาของเราในปัจจุบัน (ขั้นตอน 1 – 4)
2. อะไรที่เป็นเปลี่ยนแปลงส่วนรวม ได้นำเข้าไปใช้ (ขั้นตอน 5)
3. เกิดอะไรขึ้นเมื่อเราได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง (ขั้นตอนที่ 6 – 8)

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติดังกล่าว ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. การระบุถึงการแสวงหาความรู้ (Define the inquiry)
2. การบรรยายถึงสภาพการณ์จัดการศึกษา (Describe the educational situation)
3. การรวบรวมข้อมูลประเมินผล และการวิเคราะห์ข้อมูล (Collect evaluative data and analyze it)
4. ตรวจสอบข้อมูลและค้นหาข้อขัดแย้ง (Review the data and look for contradictions)
5. จัดการกับข้อขัดแย้ง โดยการนำเสนอการเปลี่ยนแปลง (Tackle a contradiction by introducing change)
6. กำกับติดตามการเปลี่ยนแปลง (Monitoring the change)
7. วิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินผลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง (Analyze evaluative data about the change)
8. ตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงและตัดสินใจว่าจะทำอะไรต่อไป (Review the change and decide what to do next.)

ขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าว แสดงดังภาพประกอบ 31

ภาพประกอบ 31 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเบสเซย์

(Bassey. 1998 : 95)

3.5 ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะผู้ร่วมวิจัย นักวิจัยเพื่อการพัฒนาลักษณะนี้ อาศัยการวิจัยเข้าไปช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้าน เริ่มพิจารณาปัญหาชุมชน ไปพร้อมกับนักวิจัยภายนอก และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ช่วยตรวจสอบปัญหาการมองซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการวิจัยต่อเนื่อง ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตลอดเวลาในระยะยาว แล้วเป็นการนำไปสู่การคิดเอง ทำเอง และแก้ปัญหาเองได้ในที่สุด

ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2531 : 45 - 46) ได้สรุปลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ ในภาคสนามว่า มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชน และพฤติกรรมของคนถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง
2. เน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง
3. เน้นการใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถแน่ใจว่า นักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน
4. เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูล และความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสาร แบบการสื่อสารสองทาง
5. เน้นการหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและศึกษาว่าทรัพยากรในท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไข
6. เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ
7. เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหา และสามารถทำต่อไปได้หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

กรมการศึกษานอกโรงเรียน(2538 : 14 - 24) ได้นำเสนอแนวคิดและขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ สรุปได้ดังนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยวงจรสำคัญ 3 วงจร คือ การวิเคราะห์ปัญหา การสำรวจและค้นหาความรู้ข้อเท็จจริงเพิ่มเติม และการลงมือปฏิบัติ ซึ่งวงจรทั้ง 3 วงจรนี้ นำไปสู่ขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะก่อนดำเนินการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะหลังการวิจัย ซึ่งในแต่ละขั้นตอนดังกล่าวประกอบด้วยขั้นตอนย่อยดังนี้

ขั้นตอนในการทำวิจัยระยะที่ 1 ก่อนดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

- การคัดเลือกชุมชน
- การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ขั้นตอนในการทำวิจัยระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

- การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
- การพิจารณากำหนดปัญหา
- การออกแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล
- การวิเคราะห์ข้อมูล
- การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน

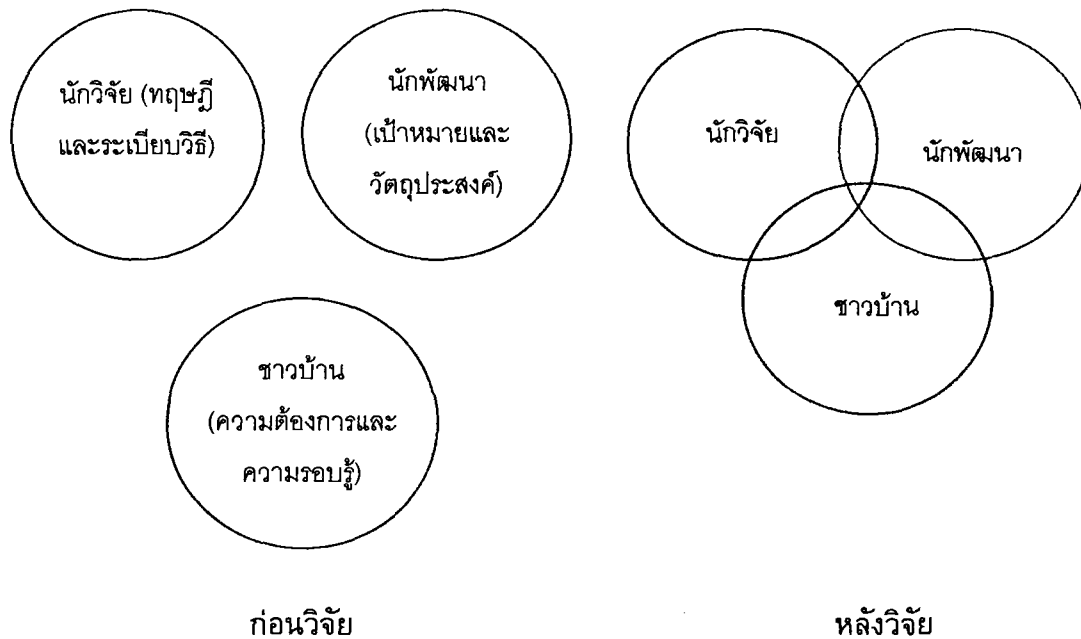
ขั้นตอนในการทำวิจัยระยะที่ 3 ระยะหลังการวิจัย

- การวางแผนดำเนินงาน
- การปฏิบัติตามแผน
- การอบรมผู้ปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในชุมชน
- การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

จากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามแนวคิดของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่นำเสนอมานี้ พบว่าเป็นการวิจัยที่เน้นการนำกระบวนการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติการ เพื่อดำเนินการพัฒนา หรือแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของนักวิจัย นักวิชาการ นักพัฒนากับชาวบ้านหรือชุมชน

3.6 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้าน เป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัย เป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนา และ นักพัฒนา เป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน สองฝ่ายหลังนี้ เป็นฝ่ายคนนอกชุมชน ส่วนชาวบ้านเป็นฝ่ายคนในชุมชน ทั้งสามฝ่ายนี้ต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้านโดยถือว่าข้อมูลในชุมชนชาวบ้านจะเป็นผู้รู้ที่ดีที่สุด ทั้งสามฝ่ายมีโลกทัศน์ต่างกันไปตามกรอบที่ตนยึดถือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการเชื่อมโยงคุณสมบัติของแต่ละฝ่ายมาเอื้อแก่กัน เพื่อความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของการพัฒนา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย ความสัมพันธ์แต่ละฝ่ายแสดงได้ ดังภาพประกอบ 32

ภาพประกอบ 32 ความสัมพันธ์ของผู้วิจัย ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
(สุภางค์ จันทวานิช. 2533 : 70)

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นวิธีการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันระหว่างคำว่า ปฏิบัติการ และคำว่า การมีส่วนร่วม แล้วนำมาประยุกต์ในการจัดทำกิจกรรมการพัฒนา ที่ต้องการอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ปัญหาของการวิจัยเริ่มจากชาวบ้านด้วยไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนา ทั้งสามฝ่ายคือ ชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ต่างมีบทบาทเท่าเทียมกัน ในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ทั้งสองฝ่ายมีโลกทัศน์ต่างกันไปตามกรอบที่ตนยึดถือ และมีการเชื่อมโยงคุณสมบัติของแต่ละฝ่ายมาเอื้อแก่กัน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในครั้ง นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึง แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการศึกษาในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังต้องการทราบถึงข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

วิจัยครั้งต่อไปว่า ควรมีแนวทางในการดำเนินการอย่างไรบ้าง ผลงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมมาครั้งนี้ มีดังนี้

กิตติโชค ห้อยยี่ภู่ (2527 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท : การศึกษาเฉพาะกรณีในโรงเรียนถิ่นโอภาสวิทยา การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสังเกต ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทมีลักษณะของผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือร่วมมือในกิจการของโรงเรียน กับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ระบุว่า เป็นปัญหาผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญต่องานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และโรงเรียนไม่ได้แจ้งให้ประชาชนทราบบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากประชาชนได้แก่ ประชาชนไม่สนใจในกิจการของโรงเรียน และประชาชนไม่มีเงินให้การสนับสนุน

สฤกษ์ดี มินตระ (2536 : 162 – 172) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย : แนวคิด ปัญหา อุปสรรคและแนวทางในอนาคต โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทยเป็นแนวคิดเชิงอุดมคติที่เชื่อมั่นว่าจะสามารถพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์และสนองตอบความต้องการของภาคประชาชนได้ดีกว่าการจัดการศึกษาในระบบปัจจุบันที่ให้ประโยชน์สูงสุดแก่ภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน นอกจากนี้ยังพบว่า ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ รัฐไม่มีความจริงจังในการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา และการจัดการศึกษาในอนาคตต้องอยู่บนหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชน

กิตติชัย การโสภา (2536 : 160 – 164) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) จังหวัดอุดรธานี โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพียง 3 ขั้นตอนคือ การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลในขั้นตอนการสำรวจปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับอาชีพในชุมชน มีส่วนร่วมเพื่อให้ข้อเสนอแนะในขั้นตอนการกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร และมีส่วนร่วมในการนำหลักสูตรไปจัดการเรียนการสอน

วีระวัฒน์ ไชยคำมิ่ง (2534 : 113 – 116) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนภายใต้โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตชนบทยากจน จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey

research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบทดสอบ ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องโครงการขยายโอกาสทางการศึกษามากกว่า บุคลากรภายนอกโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 บุคลากรทั้ง 2 ฝ่าย ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในเกณฑ์น่าพอใจมาก บุคลากรทั้งในและนอกโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในโรงเรียนน้อยมากหรือไม่มีเลย

ประมาณ ดัชนีกุล(2538 : 136-142)ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชนชนบท โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research) ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในกลุ่มแกนกลาง ตั้งแต่ขั้นตอนการคิดค้นปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พร้อมทั้งขยายแนวคิดในการแก้ปัญหาไปยังชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมใดที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน จะมีสมาชิกมาก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ สภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ภายในชุมชน แรงผลักดันด้านบุคคล โครงสร้างของกลุ่ม ความถี่และระยะเวลาที่มีความสัมพันธ์ของกลุ่ม แบบแผนการเรียนรู้เป็นรูปแบบของการประชุมและการทัศนศึกษา

นรินทร์ แก้วมีศรี (2538 : 124 – 137) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดสุขศึกษาในชุมชนชนบท ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกัน ผลการวิจัยพบว่า การจัดสุขศึกษาเป็นกิจกรรมที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องสุขภาพอนามัยที่ทุกคน ต้องรับผิดชอบร่วมกัน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่เป็นทางการ รูปแบบการให้การศึกษาใช้วิธีพูดคุยเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนมีการเข้ามาร่วมทุกขั้นตอน เงื่อนไขที่เป็นปัจจัยสำคัญในการมีส่วนร่วมคือ ลักษณะกิจกรรมเป็นไปอย่างง่าย ๆ นอกจากนี้ยังได้ประโยชน์ตอบแทนทางด้านสุขภาพอนามัย ตลอดจนการออกแบบกิจกรรมมีความยืดหยุ่น และเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น

บัวผัน ลัดทิดา (2540 : 117 – 121) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดปัญหา 2) การหาสาเหตุของปัญหา 3) การพิจารณาแนวทางแก้ปัญหา 4) การวางแผน 5) การดำเนินการแก้ปัญหา และ 6) การติดตามผล

ศิริกาญจน์ โกสุม (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้วิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 8 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษา

ข้อมูลพื้นฐาน 2) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 3) สร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วม 4) สร้างกิจกรรม 5) ตีกรอบเพื่อดำเนินการ 6) ร่วมกันดำเนินการ 7) ร่วมกันประเมินผล และ 8) ร่วมกันรับผลประโยชน์ สำหรับแบบแผนการมีส่วนร่วมเป็นแบบเหลื่อมล้ำ (Inequity participatory pattern) แบ่งออกเป็น 3 แบบคือ 1) แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full participatory pattern) 2) แบบแผนการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participatory pattern) และ 3) แบบแผนการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal participatory pattern)

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน ประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ

1.1 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีอุตสาหกรรมเป็นแกนหลักและในสภาวะในช่วงเศรษฐกิจดี (2) ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองท้องถิ่นกระตุ้นให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน และ (3) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนไทย

1.2 กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความเป็นห่วงสวัสดิภาพของบุตรหลาน ความเกี่ยวข้องผูกพันกับโรงเรียน สถานภาพของคนในชุมชน ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนในชุมชน เครือข่ายของชุมชน ผู้นำชุมชน ความพร้อมของคนในชุมชน การเห็นแก่ความสำคัญของตนเองและการเห็นแก่ความเจริญของส่วนรวม

1.3 กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย (1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารรุ่นก่อนสร้างสมศรัทธาไว้ให้ ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ผู้บริหารทำงานกับคณะกรรมการการศึกษาได้ดี ผู้บริหารและครูให้เกียรติและกำลังใจแก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถดี ผู้บริหารและครูประพฤติตนดี ครูรัก ผู้กพันและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโรงเรียน โรงเรียนมีครูเก่าแก่หรือศิษย์เก่าอยู่ในโรงเรียน ครูสนใจเด็กและสอนดี และคณะครูมีความสามัคคีกัน (2) ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเป็นผู้เข้าไปขอความร่วมมือจากชุมชน สร้างระบบที่เอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความเอื้อเพื่อแก่ชุมชน และสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน (3) ปัจจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีแผนงานที่ดี มีความน่าเชื่อถือเรื่องการเงิน และมีการพัฒนาที่ดี

(4) ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ความเป็นโรงเรียนของชุมชน ชื่อของโรงเรียนและการที่โรงเรียนเป็นแหล่งสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

2. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัย คือ

2.1 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่ทำให้คนในชุมชนไม่มีเวลาว่างสถานะในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตและระบบมาตรฐานสินค้า (2) ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองในท้องถิ่น ก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และระบบการบรรจุแต่งตั้งข้าราชการครูไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธา ความไม่ผูกพันกับชุมชน การไม่มีเวลาว่าง การขาดความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียน และความขัดสนส่วนบุคคล

2.3 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย (1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียนได้แก่ผู้บริหารและครูรุ่นปัจจุบันขาดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน บุคลากรในฝ่ายบริหารไม่ให้ความสำคัญกับผู้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้บริหารไม่อยู่บริหารโรงเรียน จำบุคคลที่ช่วยเหลือโรงเรียนไม่ได้ ทำงานโดยไม่ปรึกษาหารือ และไม่เร่งแก้ปัญหาความขัดแย้งกับชุมชน ครูมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมต่อชาวบ้าน ประพฤติตนไม่เหมาะสมและกีดกันการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน (2) วิธีปฏิบัติงานของโรงเรียนได้แก่ความเอาใจใส่ต่อนักเรียนน้อยลงโรงเรียนทำให้ประชาชนเดือดร้อน ยกเลิกสิทธิพิเศษของผู้ที่มีอุปการะต่อโรงเรียน แต่งตั้งผู้มาทำงานกับชุมชน ไม่เหมาะสมไม่ตอบแทนชุมชน ไม่กำหนดบทบาทที่เหมาะสมให้แก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม (3) ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนได้แก่ความโดดเด่นด้านวิชาการของโรงเรียนลดลงและไม่มีผลงานที่ประสบผลสำเร็จ เสนอให้ชุมชนชื่นชม (4) ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ ข่าวดังลบของโรงเรียน ความสัมพันธ์กับวัดไม่ดี การขาดบุคลากรที่จะเชื่อมโยงกับชุมชนและการขาดทีมงานที่ดี

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทำการศึกษาวิจัยเป็นรายการณศึกษาศูนย์ชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า

ภายในชุมชนที่ศึกษามีสิ่งแวดล้อมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การอนุรักษ์และการสร้างป่าไม้ของชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน แต่โรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีการวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการจัดเรียนการสอน

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและจากการสนทนากลุ่มสมาชิก ผู้ร่วมสนทนาสามารถช่วยกัน กำหนดเนื้อหาที่เป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการ วัตถุประสงค์และประเมินผล

นโยบายการควบคุมวิชาการจากหน่วยงานบังคับบัญชาและจากส่วนกลาง เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ

ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจงานวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียน มีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ

ความเอาใจใส่ทางวิชาการของครูที่แตกต่างกันทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผล สำเร็จแตกต่างกัน

มินเตอร์และลินา (Minter & Lina. 1996) ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี ค.ศ. 1995 เรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียนประถมศึกษาในแมนิโตบา (Manitoba) ซึ่งใช้วิธีการวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม สอบถามอาจารย์ใหญ่ 29 คน และผู้ปกครอง 87 คน ในโรงเรียน ประถมศึกษาในชนบท โดยแบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ลักษณะ คือ การเป็นผู้สนับสนุนและเป็นผู้รับบริการ การเป็นผู้ช่วยสอนที่บ้าน การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียน การสอนที่โรงเรียน การมีส่วนร่วมในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการสอน และการมีส่วนร่วมในการเป็น ผู้ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครอง ครู และผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่ กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนส่วนมากอยู่ในระดับต่ำ ยกเว้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองใน กิจกรรมของโรงเรียนบางอย่าง เช่น การเข้าร่วมประชุมและการช่วยเหลือโรงเรียนนอกสถานที่ และทั้งกลุ่มผู้ปกครอง ครู และผู้บริหารต่างเห็นว่า ควรเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ให้สูงขึ้นในทุกๆ เรื่อง

คิงส์ (King. 1996) ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี ค.ศ. 1995 เรื่องการรับรู้ของครูผู้สอน ต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองของโรงเรียนชนบทในนิวฟาวด์แลนด์ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนต้องพยายามที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การดึงเอาความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ความเข้าใจ และสติปัญญาของครู นักเรียน ผู้ปกครอง และสมาชิกของชุมชน มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงคุณภาพ การศึกษา ต้องปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งต้องมีการวางแผนเป็น อย่างดีบนพื้นฐานของกระบวนการวิจัย การสนับสนุนโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่น และการจัด กิจกรรมโดยคณะกรรมการของโรงเรียน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา สรุปได้ว่า มีการดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะที่เป็นการศึกษา ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ

ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่ ได้นำเสนอถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่มีลักษณะการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการต่างๆ ของโรงเรียน และเป็นการมีส่วนร่วมในหลายๆ ลักษณะ นอกจากนี้ งานวิจัยบางเรื่องยังเป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการศึกษาในประเทศไทย ซึ่งพบว่า เป็นการมีส่วนร่วมแบบเหลื่อมล้ำ (Inequity participation pattern) และผลงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งทำให้เข้าใจถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งเสริม หรือเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ผลการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

5. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนที่เป็นสนามวิจัยของผู้วิจัย ซึ่งอยู่ที่อำเภอลานกระบือ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องภูมิศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของชุมชนแห่งนี้ ทำให้การศึกษาข้อมูลในภาคสนามได้มีความเข้าใจอย่างดียิ่งขึ้น จากหนังสือที่ระลึกในพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ในปี พ.ศ. 2540 (2540 :13 - 24) ได้ระบุนรายละเอียดของอำเภอลานกระบือไว้ดังนี้

5.1 ประวัติความเป็นมา

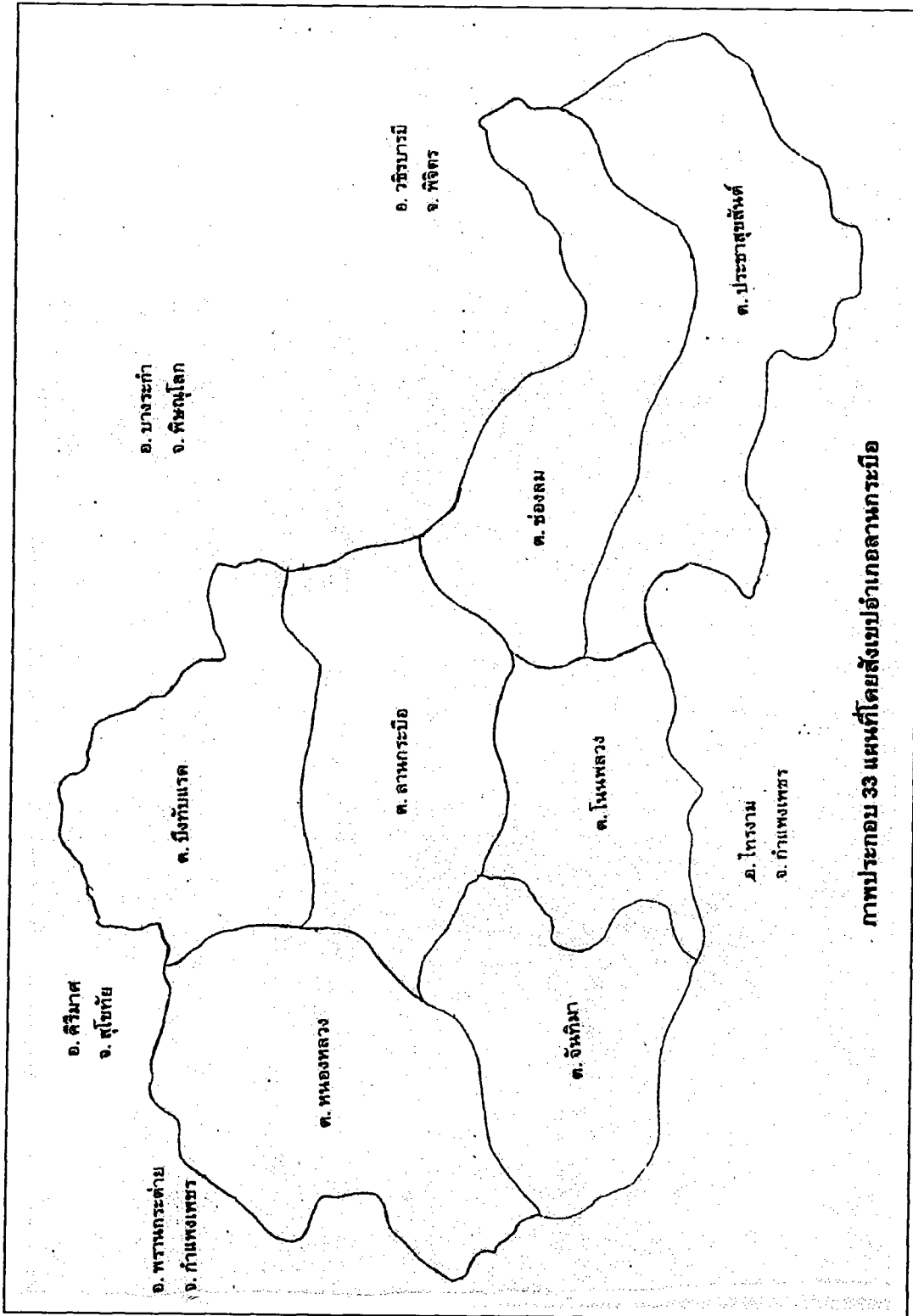
อำเภอลานกระบือ มีชื่อเรียกตั้งแต่สมัยโบราณว่า “บ้านลานควาย” สาเหตุเพราะเมื่อก่อนนี้พื้นที่เป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ป่ามากมาย โดยเฉพาะควายป่า มีเป็นจำนวนมากเป็นฝูงใหญ่นอนและกินดินโป่งเป็นบริเวณกว้างซึ่งบริเวณดังกล่าว ปัจจุบันเป็นที่ตั้งวัดประจำอำเภอคือวัดแก้วสุริยฉาย ต่อมาได้มีผู้อพยพมาอยู่มากขึ้น ได้ยกฐานะเป็นตำบลและเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลลานกระบือ ขึ้นต่ออำเภอพรานกระต่าย จนเมื่อ พ.ศ. 2520 ได้รับการจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอลานกระบือและได้รับการ ยกฐานะเป็นอำเภอลานกระบือ เมื่อ พ.ศ. 2527

5.2 สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอลานกระบือ มีพื้นที่ 356,09 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอดิเรกมาส จังหวัดสุโขทัย และอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอไทรงาม
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสางงาม จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลบึงพิไกร อำเภอพรานกระต่าย

รายละเอียดปรากฏผังแผนที่โดยสังเขปของอำเภอลานกระบือ ดังภาพประกอบ 33

ภาพประกอบ 33 แผนที่โดยสังเขปอำเภอการะบือ

5.2.1 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ

พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 เป็นพื้นที่ราบเหมาะสำหรับการทำการเกษตร โดยสภาพทั่วไป พื้นที่เป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียวเป็นบางส่วน ลักษณะดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง สำหรับพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ยังเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อยมาก ไม่มีภูเขาหรือแม่น้ำไหลผ่าน ส่วนใหญ่การประกอบอาชีพของประชากรจะอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นหลัก จะมีส่วนน้อยที่ใช้น้ำบาดาล ซึ่งมีระดับน้ำลึกประมาณ 11 – 30 เมตร สภาพดินฟ้าอากาศโดยทั่วไป ฝนจะตกชุกในช่วงเดือนกรกฎาคม – กันยายน และฝนจะแล้งมาในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน

5.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ

ในท้องที่อำเภอลานกระบือ ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน จะมีคลองซึ่งต้นเงินเพียงสายเดียว คือ ลำคลองห้วยใหญ่ ห้วย นอง บึง อ่างเก็บน้ำ มีเนื้อที่รวมแล้วประมาณ 1,200 ไร่ ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอลานกระบือเดิมมีป่าที่สำคัญ คือ ป่าหนองคล้าดงฉัตร และป่าหนองหลวง ซึ่งมีพื้นที่รวมกันประมาณ 372 ตารางกิโลเมตร แต่ในปัจจุบันได้หมดสภาพป่าแล้ว และในเขตอำเภอลานกระบือส่วนมากก็อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งประชาชนได้บุกรุกเข้าทำกินเต็มพื้นที่ ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการออกเอกสารสิทธิ ตามกฎหมายปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ทรัพยากรน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ อำเภอลานกระบือมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ น้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติ ซึ่งบริษัทไทยเซลล์ฯ ได้รับอนุญาตสัมปทานให้ดำเนินการสำรวจขุดเจาะมาตั้งแต่ปี 2524 ปัจจุบันมีอยู่ 2 บริษัท ที่เข้ามาดำเนินการสำรวจขุดเจาะคือ บริษัทไทยเซลล์ฯ และบริษัท ซิโน ยูเอเอสฯ ซึ่งมีกำลังผลิตวันละประมาณ 25,000 บาร์เรลต่อวัน สำหรับก๊าซธรรมชาตินั้น บริษัท ไทยเซลล์ฯ ได้ดำเนินการก่อสร้างโรงงานแยกก๊าซธรรมชาติแล้ว และมีกำลังผลิตปีละประมาณ 40 ล้านลูกบาศก์ฟุต ซึ่งส่วนหนึ่งได้จำหน่ายให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่อยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ เพื่อใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า

5.3 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง

การอาชีพและธุรกิจ

การเกษตร ราษฎรประกอบอาชีพในการทำนาร้อยละ 80 ทำไร่ร้อยละ 20

การปศุสัตว์ ราษฎรเลี้ยงสัตว์โดยทั่วไป มีสุกร ไก่ เป็ด โค จะเลี้ยงเป็นอาชีพหรือหัตถ์งานอดิเรก

การประมง ราษฎรมีการเลี้ยงปลาโดยทั่วไป

การอุตสาหกรรม มีการผลิตน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติไฟฟ้า และมีโรงงานอีก 5 โรง
โรงสีข้าว 4 โรง ทำผลิตภัณฑ์คอนกรีต 1 โรง

การธนาคาร มีธนาคาร 2 แห่ง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การ
เกษตรหน่วยอำเภอลานกระบือ ธนาคารกรุงไทย จำกัด

การสาธารณสุข

โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง	1 แห่ง
สถานีอนามัย	8 แห่ง
ร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ	3 แห่ง
ร้านขายยาแผนโบราณ	4 แห่ง

การศึกษา

โรงเรียนมัธยมศึกษา	3 โรง
โรงเรียนประถมศึกษา	31 โรง

การศาสนา

วัดพุทธศาสนา	6 แห่ง
ที่พิกสงฆ์	30 แห่ง

การสาธารณูปโภค

ไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้ทั้ง	7 ตำบล
----------------------	--------

การคมนาคม

การคมนาคมระหว่างอำเภอกับจังหวัด มีเส้นทางที่จะติดต่อกับจังหวัดได้ 3

สาย คือ

- สายกำแพงเพชร – พิษณุโลก เป็นถนนลาดยางผ่าน อำเภอพราน
กระต่าย 33 กิโลเมตร และถนนลาดยางถึงอำเภอลานกระบือ อีก 27 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง
ประมาณ 1 ชั่วโมง

- สายกำแพงเพชร – สุโขทัย เป็นถนนลาดยางถึงอำเภอพรานกระต่าย
24 กิโลเมตร แล้วแยกไปตามถนนลูกรังสายพรานกระต่าย – ลานกระบือผ่านตำบลเขาคีรี
อำเภอพรานกระต่าย ตำบลโนนพลวง ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ ระยะทาง 40
กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง

- สายกำแพงเพชร – พิจิตร เป็นถนนลาดยาง 35 กิโลเมตร แยกที่บ้าน
วังพิรุณ อำเภอไทรงาม เป็นถนนลาดยางอีก 12 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 40 นาที

การประปาหมู่บ้าน มีจำนวน 38 แห่ง สำหรับในเขตสุขาภิบาลการประปาส่วนภูมิภาค
ภาคใต้เข้าไปดำเนินการ โดยใช้แหล่งน้ำดิบจากบึงช้าง

โทรศัพท์ มีชุมสายโทรศัพท์ 1 แห่ง / สาธารณะ 6 แห่ง

สถานที่ท่องเที่ยวหรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

- วัดโพธิ์เตี้ย
- บึงกิว
- แหล่งผลิตน้ำมันสิริกิติ์

การเมืองการปกครอง

การเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 มีผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 26,097 คน มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง 15,442 คน คิดเป็นร้อยละ 59.17

การปกครอง

การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล 63 หมู่บ้าน

ดังนี้

1. ตำบลลานกระบือ	มี	9 หมู่บ้าน
2. ตำบลช่องลม	มี	6 หมู่บ้าน
3. ตำบลหนองหลวง	มี	14 หมู่บ้าน
4. ตำบลโนนพลวง	มี	8 หมู่บ้าน
5. ตำบลประชาสุขสันต์	มี	10 หมู่บ้าน
6. ตำบลบึงทับแรด	มี	8 หมู่บ้าน
7. ตำบลจันทิมา	มี	8 หมู่บ้าน

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีสุขาภิบาล 1 แห่ง คือ สุขาภิบาลลานกระบือ มีองค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง และสภาตำบล 6 แห่ง

หน่วยราชการอื่นๆ มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขอำเภอลานกระบือ สถานีผลิตกระแสไฟฟ้าอำเภอลานกระบือซึ่งใช้พลังงานจากก๊าซธรรมชาติ ชุมสายโทรศัพท์อำเภอลานกระบือ

ประชากร เมื่อเดือนธันวาคม 2539 มีทั้งสิ้น 40,135 คน เป็นชาย 20,188 คน และหญิง 19,947 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

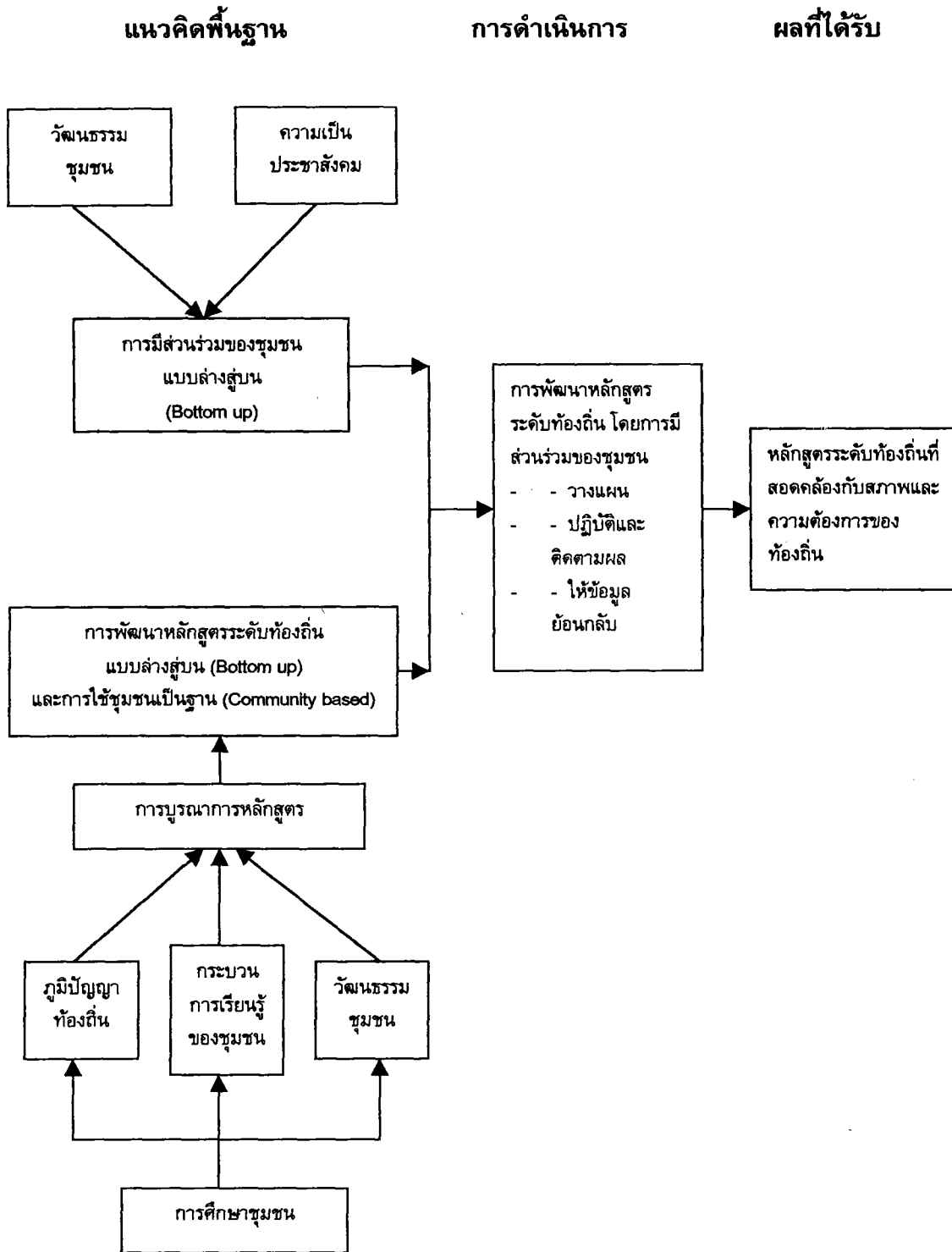
ระบบการจัดการศึกษาที่ผ่านมา นอกจากมีปัญหาในเรื่องคุณภาพของการศึกษาเองแล้ว ยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาวิกฤติของชาติบ้านเมืองในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะว่าระบบการศึกษาได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุลและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชนของไทยเรา การจัดการศึกษาที่พึงประสงค์จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนไป โดยต้องเป็นการศึกษาที่ฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชน ตลอดจนต้องพัฒนาบุคคลและชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ การจัดการศึกษาใน

ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยต้องร่วมกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน และร่วมพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนกับสถาบันการศึกษาที่อยู่ในชุมชน อย่างไรก็ตามการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมนั้น ยังคงมีการดำเนินการอยู่ในขอบเขตจำกัด ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญในการแสวงหาความรู้ และทำความเข้าใจกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น องค์ความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ตลอดจนรูปแบบหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยที่ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน มาเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีหลักการพื้นฐานว่า การตัดสินใจใดๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคลใด บุคคลนั้นควรเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ หรือกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินการ ควบคุมและดำเนินการต่างๆ ด้วยตนเอง และรับผิดชอบต่อผลการดำเนินนั้นๆ อย่างเต็มที่ตามสถานภาพของแต่ละบุคคล และการที่บุคคลหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาใดๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ชุมชนนั้นต้องมีความเป็นประชาสังคม และมีความเชื่อว่าในชุมชนเองมีพลังหรือมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นั้น มิใช่เป็นเพียงแต่มีตัวแทน เข้าไปมีบทบาทในการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่กำหนดมาจากส่วนกลางเท่านั้น หากแต่โดยหลักการแล้ว ยังหมายถึงการบูรณาการองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เข้าไปประกอบเป็นฐานในการกำหนดหลักสูตรและการเรียนการสอนด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา และทำความเข้าใจกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นประชาสังคม วัฒนธรรมชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนเพิ่มเติมด้วยเช่นกัน สำหรับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ที่มีลักษณะเป็นการพัฒนาจากฐานราก หรือแบบล่างสู่บน (Bottom up) และการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตร (Community based) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรหลายท่าน โดยเฉพาะแนวคิดของทาบา (Taba. 1962) แนวคิดของสมิท แสตันเลย์และชอร์วีย์ (Smith, Stanley and Shore. 1976) และแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่(2533)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ นอกจากเป็นการผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกันคือ เป็นการพัฒนาจากฐานรากหรือจากล่างสู่บน และกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยเป็นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีแนวคิดสำคัญว่า การดำเนินการศึกษา

ค้นคว้าวิจัย โดยผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์นั้นๆ ร่วมกับผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้เข้ามาร่วมดำเนินการวิจัยในสถานการณ์ที่กำลังปฏิบัติงานอยู่จริง ตั้งแต่ การทำความเข้าใจกับปัญหา การหาแนวทางแก้ปัญหา การดำเนินการแก้ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการทำผลการศึกษาวิจัยไปใช้ปรับปรุง และพัฒนางานที่กำลังปฏิบัติให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นต่อไป กระบวนการในการดำเนินการครั้งนี้ มีลักษณะเป็นวงจรหรือบันไดเวียน ตามแนวคิดของ เคมมิส กล่าวคือสามารถดำเนินการซ้ำได้หลายรอบ จนกว่างานที่ปฏิบัติมีคุณภาพตามเป้าหมาย แนวคิดดังกล่าวถือว่าเป็น แนวคิดของการพัฒนาจากฐานรากหรือล่างสู่บน

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ดังกล่าวมาเป็นฐานคิดหรือเป็นกรอบในการดำเนินการศึกษาวิจัย อันเป็นการนำไปสู่การทำความเข้าใจกับรูปแบบหรือกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบความคิดพื้นฐาน ได้ดังภาพประกอบ 34

ภาพประกอบ 34 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนครั้งนี้ เป็นการวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งมีผู้วิจัย ครูอาจารย์ในโรงเรียน และตัวแทนชาวบ้านหรือชุมชนร่วมดำเนินการวิจัย มีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA)

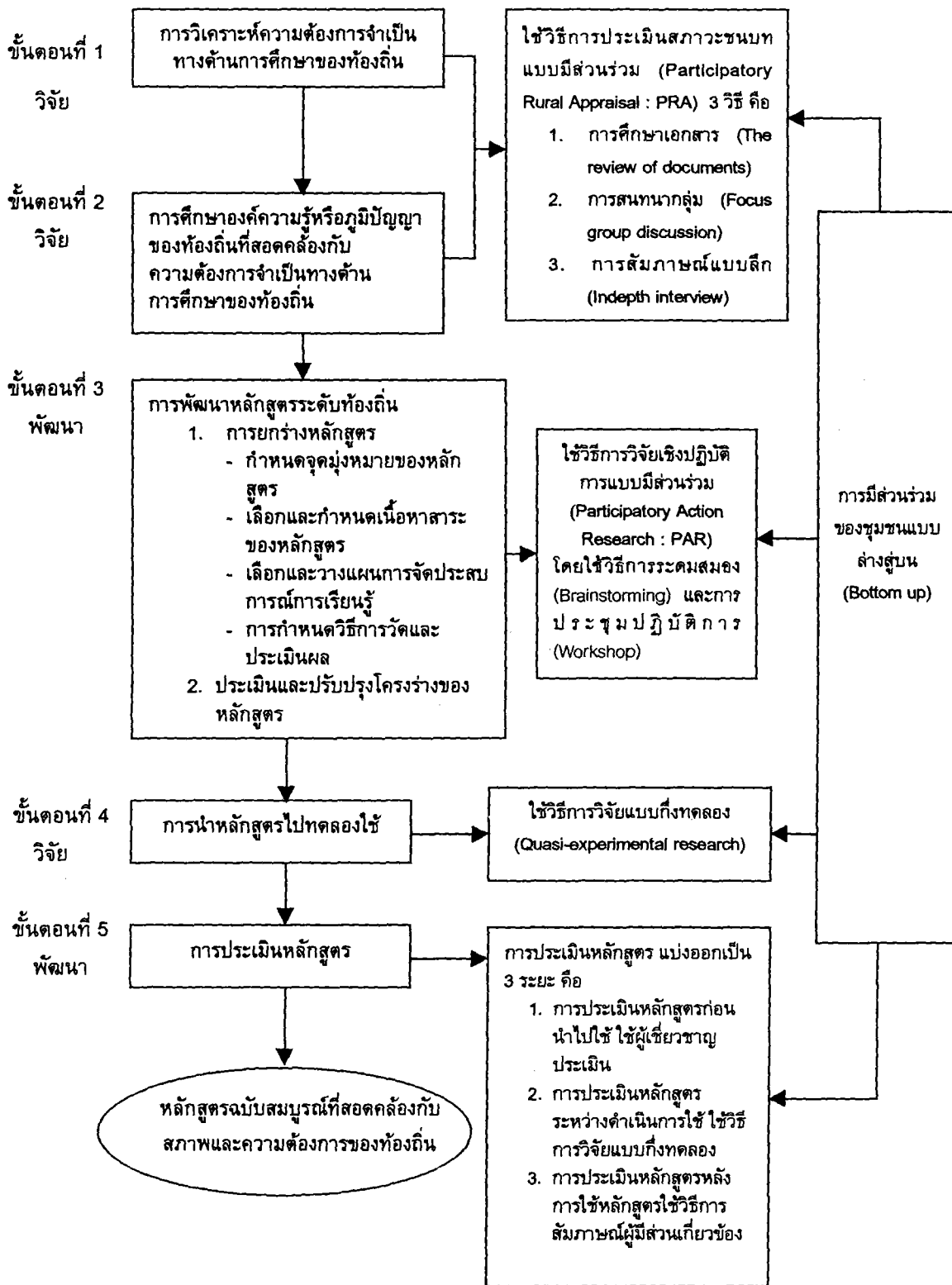
ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA)

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการดังกล่าว ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ เป็นขั้นตอนที่นำหลักสูตรที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียนในสถานการณ์จริง ขั้นตอนนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi - experimental research)

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งทำการประเมินเป็น 2 ระยะคือ การประเมินขณะทดลองใช้หลักสูตร (Formative evaluation) และการประเมินหลังการใช้หลักสูตร (Summative evaluation) เพื่อศึกษาว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาผลกระทบอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร

กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังภาพประกอบ 35

ภาพประกอบ 35 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

รายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นมี ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น มีรายละเอียด ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

เพื่อวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นอันเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

2. วิธีดำเนินการ

2.1 เลือกสนามและเตรียมตัวเข้าสนาม ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น สนามที่ดำเนินการวิจัยต้องมีลักษณะตรงตามสภาพปัญหาที่ต้องการศึกษา ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับบุคคลสำคัญของชุมชน ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และเอกชนบางส่วน รวมทั้งประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลที่เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งผลสรุปผู้วิจัยได้เลือกชุมชนบ้านลานทอง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ที่อยู่ในเขตบริการการศึกษาของโรงเรียนลานทองวิทยา สังกัดกรมสามัญศึกษา เป็นสนามในการวิจัยครั้งนี้ สำหรับการเตรียมตัวเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยได้เตรียมตัวเข้าสู่สนาม โดยได้ดำเนินการจัดเตรียมอุปกรณ์สิ่งของต่างๆ ที่จำเป็น ทั้งของเครื่องใช้ส่วนตัวและสำหรับการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าสู่สนาม ประมาณเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2543 และออกจากสนามประมาณเดือนมกราคม พ.ศ.2545 รวมระยะเวลาประมาณ 1 ปี 2 เดือน นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ ติดต่อทำหนังสือขอความร่วมมือทางราชการ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒผ่านกรมสามัญศึกษา ไปยังโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสนามที่เป็นพื้นที่การวิจัย

2.2 การเข้าสนาม ผู้วิจัยได้เข้าสู่สนามการวิจัยโดยได้ไปพักอยู่ที่บ้านพักครู ของโรงเรียนลานทองวิทยา อ.ลานกระบือ จ.กำแพงเพชร ซึ่งเป็นสถานที่พักผู้วิจัยตลอดระยะเวลาการดำเนินการวิจัย ซึ่งการพักในสถานที่ดังกล่าว ทำให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยในการอยู่อาศัย และยังได้ใช้ประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์กับครู อาจารย์ และชุมชน ในพื้นที่ปฏิบัติการวิจัย

2.3 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

2.3.1 การเตรียมการก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (Preparations)
ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

2.3.1.1. คัดเลือก ผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมดำเนินการวิจัย ซึ่งเป็นผู้มี

ส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วยครู อาจารย์ในโรงเรียน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และเอกชนบางหน่วยงาน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ที่เป็นสนามการวิจัย โดยใช้เกณฑ์ที่ปรับจากระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 และแนวความคิดเรื่องผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของกุกาและลินคอร์น และตามความสมัครใจ จำนวน 5 – 7 คน

2.3.1.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวคิดและเทคนิควิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมให้แก่สมาชิกผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ให้เข้าใจและพร้อมที่จะออกปฏิบัติงานภาคสนาม

2.3.1.3 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยจัดทำแผนที่ (Mapping) ต่างๆ ของชุมชนซึ่งได้แก่ แผนที่ทางกายภาพ (Physical map) แผนที่ทางประชากร (Demographic map) และแผนที่ทางสังคม(Social) หลังจากนั้นจึงทำการเลือกตัวอย่าง (Selective sampling) ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ ผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ ผู้อาวุโสในท้องถิ่น ตัวแทนของกลุ่มอาชีพของท้องถิ่น เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2.3.1.4 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยร่วมกันสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบลึก และแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion guideline)

2.3.1.5 กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการประมาณ 2 เดือน

2.3.2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม(PRA Fieldwork) ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

2.3.2.1 สภาพทั่วไปของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทางภูมิศาสตร์และโครงสร้างทางสังคม เป็นต้น

2.3.2.2 ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาด้านเนื้อหาสาระ แบ่งออกเป็น

(1) ความต้องการในด้านการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน (General or basic education) ได้แก่ การเรียนรู้หนังสือ การคิดเลขเป็น มีความเข้าใจง่าย ๆ ในเรื่องวิทยาศาสตร์และสภาวะแวดล้อมรอบตัวเอง

(2) ความต้องการในด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว (Family improvement education) ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ทักษะ และทัศนคติที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

(3) ความต้องการในด้านการศึกษา เพื่อปรับปรุงชุมชน (Community

improvement education) ได้แก่ การทำให้การปกครองระดับท้องถิ่น และระดับชาติ มีความเข้มแข็ง ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ ที่ผ่านการเรียนการสอนเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นและระดับชาติ การสหกรณ์ โครงการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

(4) ความต้องการในด้านการศึกษาอาชีพ (Occupational education)

ได้แก่ ความรู้และทักษะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

2.3.3 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัย 3 วิธี คือ

2.3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 1 ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (The review of documents) ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่เป็นสนามในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น

2.3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 2 ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่าง ๆ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา และมอบหมายให้คณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัยปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินการสนทนากลุ่มบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประเด็นกว้าง ๆ ในด้านความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

2.3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 3 ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก (Indepth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

2.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้

2.3.4.1 ตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) เป็นการตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูล ด้านเวลา สถานที่ และบุคคล

2.3.4.2 ตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) เป็นการใช่วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

หลังจากตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป โดยใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction)

2.3.5 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ร่วมกันดำเนินการพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของข้อสรุปความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ที่ได้จากขั้นตอนที่ผ่านมา โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

2.3.5.1 กำหนดเกณฑ์ที่เหมาะสมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางการศึกษา โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

(1) ความสำคัญ หมายถึง ประโยชน์หรือผลดีที่เกิดขึ้นต่อสังคมหรือชุมชน เมื่อดำเนินการตามความต้องการจำเป็นดังกล่าว

(2) ความเป็นไปได้ หมายถึงกิจกรรมตามความต้องการจำเป็นดังกล่าว สามารถดำเนินการหรือนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3) ความสนใจจากชุมชนหรือสังคม หมายถึง ความตระหนัก การยอมรับ หรือการให้ความร่วมมือในการดำเนินการ ตามความต้องการจำเป็นดังกล่าว

2.3.5.2 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย จัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางการศึกษา โดยใช้เทคนิคการเปรียบเทียบรายคู่ (Paired comparison)

2.3.5.3 นำความต้องการจำเป็นทางการศึกษา ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มาเป็นความต้องการจำเป็นทางการศึกษา เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการครั้งนี้ มี 2 แบบ คือ แบบสัมภาษณ์แบบลึกลับ และแนวทางการสนทนากลุ่ม

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบลึกลับ ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบลึกลับ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นเกี่ยวกับประวัติชุมชน การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชุมชน การเมืองการปกครองและความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น สำหรับแนวทางการสนทนากลุ่มนั้น ผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการสนทนาเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ที่ต้องการศึกษา แล้วเขียนหัวข้อย่อยและคำถาม ในแต่ละหัวข้อย่อย โดยลักษณะคำถามนั้นเป็นคำถามที่กว้างเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี คำถามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้กำหนดไว้ เป็นแนวทางให้ผู้ดำเนินการสนทนาจุดประเด็นการสนทนากลุ่ม โดยใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง

3.2 นำแบบสัมภาษณ์แบบลึกลับและแนวทางการสนทนากลุ่ม ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

3.3 นำแบบสัมภาษณ์แบบลึกลับและแนวทางการสนทนากลุ่มไปทดลองใช้ แล้วนำผลการทดลองมาปรับปรุงแก้ไขให้มีคุณภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น ทางด้านการจัดการศึกษาของท้องถิ่น มีรายละเอียด ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

เพื่อศึกษาและรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการจัดการศึกษาของท้องถิ่น อันเป็นข้อมูลสำคัญที่นำมาสร้างและพัฒนาหลักสูตร

2. วิธีดำเนินการ

2.1 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันวางแผนในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

2.2.1 การเตรียมการก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.1.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่เป็นองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.1.2 คัดเลือกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ให้เข้ามาเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยเพิ่มเติม โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์กับความต้องการจำเป็นทางด้านการจัดการศึกษาของท้องถิ่นที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1

2.2.1.3 กำหนดประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ

(1) ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการจัดการศึกษาของท้องถิ่น

(2) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนและความต้องการของนักเรียน

2.2.1.4 กำหนดวิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งใช้วิธีการวิจัย 3 วิธี คือ การศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบลึก

2.2.1.5 กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับความต้องการ
จำเป็นทางด้านการศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะของข้อมูล คือ

(1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่
สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา

(2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านสภาพการจัดการเรียนการสอนของ
โรงเรียน

(3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านความต้องการของนักเรียน

2.2.1.6 กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการประมาณ 2 เดือน

2.2.2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอน และความต้องการของนักเรียนตามที่ได้วางแผน ไว้โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.2.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 1 ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร เพื่อให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน และความต้องการของนักเรียน

2.2.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 2 ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่าง ๆ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา และมอบหมายให้คณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัยปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินการสนทนากลุ่มบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเพื่อให้ได้ ข้อมูลที่เป็นประเด็นกว้างๆ ในด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน และความต้องการของผู้เรียน

2.2.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 3 ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มบุคคลต่างๆ ทั้ง 3 กลุ่ม ตามลักษณะของข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ในด้านองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน และความต้องการของนักเรียน

2.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า ดังนี้

2.2.3.1 ตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล เป็นการตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคล

2.2.3.2 ตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อ รวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

หลังจากตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป โดยใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการครั้งนี้ มี 2 แบบ คือ แบบสัมภาษณ์แบบลึก และแนวทางการสนทนากลุ่ม

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบลึก ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบลึก เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้ใช้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านสภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านความต้องการของนักเรียน สำหรับแนวทางการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการสนทนาเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ที่ต้องการศึกษา แล้วเขียนหัวข้อย่อย และคำถามในแต่ละหัวข้อย่อย โดยลักษณะคำถามนั้นเป็นคำถามที่กว้างเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี คำถามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้กำหนดไว้เป็นแนวทางให้ผู้ดำเนินการสนทนาจุดประเด็นการสนทนา โดยใช้เวลาประมาณ 1 – 2 ชั่วโมง

3.2 นำแบบสัมภาษณ์แบบลึกและแนวทางการสนทนากลุ่ม ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

3.3 นำแบบสัมภาษณ์แบบลึกและแนวทางการสนทนากลุ่ม ไปทดลองใช้ แล้วนำผลการทดลองมาปรับปรุงแก้ไขให้มีคุณภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น มีรายละเอียด ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

เพื่อดำเนินการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยให้การมีส่วนร่วมของชุมชน

2. วิธีการดำเนินการ

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตร ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

2.1 การยกร่างหลักสูตร ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันดำเนินการนำข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น มาใช้ใน

การกำหนดรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร ได้แก่ หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการวัดและประเมิน ขั้นตอนดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 การกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีวิธีดำเนินการดังนี้

2.1.1.1 การวางแผน ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ประชุมระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อวางแผนกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

(1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ เพื่อให้ได้หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

(2) กำหนดวิธีดำเนินการในการกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยใช้วิธีการประชุมระดมสมอง และประชุมปฏิบัติการ

(3) กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการ ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์

(4) กำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2.1.1.2 การปฏิบัติและติดตามผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ร่วมกันประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการ เพื่อกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จากข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) ผู้วิจัยนำเรื่องหรือประเด็นเกี่ยวกับหลักการ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เสนอต่อที่ประชุมกลุ่มในลักษณะของคำถามหรือปัญหา แล้วกระตุ้นให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นของตนเอง

(2) จัดบันทึกความคิดหรือข้อเสนอของสมาชิกทุกคน ที่เป็นหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ให้ได้มากที่สุด

(3) หลังจากระดมความคิดแล้ว กลุ่มร่วมกันพิจารณา วิเคราะห์ แล้วประเมินความคิดที่สมาชิกเสนอที่ละความคิด จากนั้นจึงหลอมรวมความคิดให้ได้ข้อสรุปที่รัดกุมชัดเจน

(4) สมาชิกในที่ประชุมร่วมกันปฏิบัติงาน สรุปความคิด ดังกล่าวเป็นหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มอีกครั้ง

(5) ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยร่วมกันประเมิน ผลการกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยกำหนดเกณฑ์ในการประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์ดังนี้

5.1 ความเที่ยงตรง พิจารณาว่า หลักการและจุดมุ่งหมายสะท้อนถึงความเป็นจริงของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน

5.2 ความครอบคลุม พิจารณาว่า หลักการและจุดมุ่งหมาย ครอบคลุมคุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรู้ความเข้าใจ การปฏิบัติ และจิตพิสัย

5.3 ความเหมาะสม พิจารณาว่า หลักการและจุดมุ่งหมายมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับผู้เรียน สภาพและความต้องการของท้องถิ่น

5.4 ความเป็นไปได้ พิจารณาว่า หลักการและจุดมุ่งหมายอยู่ในวิสัยที่ผู้เรียนสามารถบรรลุผลได้ตามที่กำหนดไว้ ได้มากน้อยเพียงใด

2.1.1.3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้วิจัยดำเนินการประชุมระดมสมองเพื่อนำเสนอผลการดำเนินการ กำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ต่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย เพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการได้ผลเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ซึ่งผลการประเมินหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ คือระดับมากขึ้นไป หากผลการดำเนินการดังกล่าว ได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย จะร่วมกันวางแผนเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนที่ผ่านมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

2.1.2 การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร มีวิธีดำเนินการดังนี้

2.1.2.1 การวางแผน ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ประชุมระดมสมองเพื่อวางแผน กำหนดเนื้อหาของหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

(1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ เพื่อให้ได้เนื้อหาของหลักสูตร ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น และหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

(2) กำหนดวิธีดำเนินการในการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร โดยใช้วิธีการประชุมระดมสมอง และประชุมปฏิบัติการ

(3) กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการ ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์

(4) กำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ เนื้อหาของหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

2.1.2.2 การปฏิบัติและติดตามผล ผู้วิจัยและผู้ดำเนินการวิจัยนำข้อมูลพื้นฐานในด้านต่าง ๆ และผลของการกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มาร่วมประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการ เพื่อกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) ผู้วิจัยนำเรื่องหรือประเด็นเกี่ยวกับการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรเสนอต่อที่ประชุมกลุ่ม ในลักษณะของคำถามหรือปัญหา แล้วกระตุ้นให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นของตนเอง

(2) จัดบันทึกความคิดและข้อเสนอของสมาชิกทุกคน ที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตร

(3) หลังจากระดมความคิดแล้ว กลุ่มร่วมกันพิจารณา วิเคราะห์และ

ประเมินความคิด ที่สมาชิกเสนอทีละคน จากนั้นจึงหลอมรวมความคิดให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรที่รัดกุมชัดเจน

(4) สมาชิกในที่ประชุมร่วมกันปฏิบัติการ สรุปความคิดดังกล่าว เป็นเนื้อหาของหลักสูตร เสนอต่อที่ประชุมอีกครั้งหนึ่ง

(5) ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันประเมินผลการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร โดยกำหนดเกณฑ์ในการประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์ดังนี้

5.1 ความเที่ยงตรง พิจารณาว่าเนื้อหาที่เลือกนั้นทำให้เกิดผลการเรียนรู้ ตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้หรือไม่

5.2 ความสำคัญ พิจารณาว่า เนื้อหานั้นเป็นเนื้อหาที่เป็นพื้นฐานความรู้ที่สำคัญและมีประโยชน์เพียงพอ ที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่

5.3 ความเหมาะสม พิจารณาว่า เนื้อหานั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับผู้เรียน สภาพและความต้องการของท้องถิ่นหรือไม่

5.4 ความเป็นไปได้ พิจารณาว่า เนื้อหานั้นอยู่ในวิสัยที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้และเป็นไปได้ ภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากร เวลา และสถานที่ หรือไม่เพียงใด

5.5 ความครอบคลุม พิจารณาว่า เนื้อหานั้นเป็นเนื้อหาที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่

2.1.2.3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้วิจัยดำเนินการประชุมระดมสมอง เพื่อนำเสนอผลการดำเนินการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร เสนอต่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย เพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการดังกล่าวได้ผลเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ซึ่งผลการประเมินเนื้อหาของหลักสูตรที่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้คือ ระดับมากขึ้นไป หากผลการดำเนินการดังกล่าวได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย จะร่วมกันวางแผน เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนที่ผ่านมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

2.1.3 การกำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตร มีวิธีดำเนินการดังนี้

2.1.3.1 การวางแผน ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ร่วมกันประชุมระดมสมอง เพื่อวางแผนกำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

(1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ เพื่อให้ได้วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตร

(2) กำหนดวิธีดำเนินการ ในการกำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตรโดยใช้วิธีการประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการ

(3) กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์

(4) กำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ วิธีการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ของหลักสูตร ซึ่งมีลักษณะเป็นแผนการสอนตามเนื้อหาหน่วยย่อยๆ

2.1.3.2 การปฏิบัติและติดตามผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ร่วมกันประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการ เพื่อกำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) ผู้วิจัยอธิบายสาระและวิธีการจัดทำแผนการสอน ซึ่งเป็นวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตรให้ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยเกิดความรู้ความเข้าใจ

(2) ผู้วิจัยนำประเด็นเกี่ยวกับการกำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เสนอต่อที่ประชุมกลุ่มในลักษณะของคำถามหรือปัญหา แล้วกระตุ้นให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นของตนเอง เป็นการระดมความคิดของแต่ละบุคคลต่อที่ประชุม

(3) หลังจากระดมความคิดแล้ว กลุ่มร่วมกันพิจารณาวิเคราะห์และประเมิน ความคิดที่สมาชิกเสนอทีละคน จากนั้นจึงหลอมรวมความคิด ให้ได้ข้อสรุปที่เป็นวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตรที่รัดกุมชัดเจน

(4) สมาชิกในที่ประชุมร่วมกันปฏิบัติการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามเนื้อหาหน่วยย่อยๆ

(5) ผู้วิจัยนำเสนอผลการประชุมปฏิบัติการ ในจัดทำแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่อที่ประชุมอีกครั้งหนึ่ง

(6) ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยร่วมกันประเมิน วิธีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยกำหนดเกณฑ์ในการประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์ดังนี้

6.1 ความเที่ยงตรง พิจารณาว่า วิธีการหรือกิจกรรมนั้น เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่

6.2 ความหลากหลาย พิจารณาว่า มีวิธีการหรือกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์การเรียนรู้ อย่างหลากหลายวิธีหรือไม่

6.3 ความเหมาะสม พิจารณาว่า วิธีการหรือกิจกรรมนั้นมีความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของผู้เรียนและการนำกิจกรรมไปใช้ของครู หรือไม่

6.4 ความเป็นไปได้ พิจารณาว่า วิธีการหรือกิจกรรมนั้น สามารถนำไปปฏิบัติได้ ในสถานการณ์จริงได้มากน้อยเพียงไร

2.1.3.3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้วิจัยดำเนินการจัดประชุมระดมสมองเพื่อนำเสนอผลการดำเนินการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตร เสนอต่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย เพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ซึ่งผลการประเมิน แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้คือ ระดับมากขึ้นไป หากผลการดำเนินการดังกล่าวไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย จะร่วมกันวางแผนเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนที่ผ่านมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

2.1.4 การกำหนดวิธีการวัดและประเมิน มีวิธีดำเนินการดังนี้

2.1.4.1 การวางแผน ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันประชุมระดมสมองเพื่อวางแผนกำหนดวิธีการวัดและประเมินหลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

(1) กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ของการดำเนินการ เพื่อให้ได้วิธีการวัดและประเมินหลักสูตร

(2) กำหนดวิธีดำเนินการในการกำหนดวิธีการวัดและประเมิน โดยใช้วิธีการประชุมระดมสมอง และการประชุมปฏิบัติการ

(3) กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการ ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์

(4) กำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ วิธีการวัดและประเมิน

หลักสูตร

2.1.4.2 การปฏิบัติและติดตามผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการ เพื่อกำหนดวิธีการวัดและประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

(1) ผู้วิจัยเชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านกรวัดและประเมิน มาบรรยายให้ความรู้แก่คณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัย

(2) ผู้วิจัยนำประเด็นเกี่ยวกับการกำหนดวิธีการวัดและประเมิน เสนอต่อที่ประชุมกลุ่มในลักษณะของคำถามหรือปัญหา แล้วกระตุ้นให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นของตนเองเป็นการระดมความคิดของแต่ละบุคคล

(3) หลังจากระดมความคิดแล้ว กลุ่มร่วมกันพิจารณา วิเคราะห์ และประเมินความคิดที่สมาชิกเสนอที่ละความคิด จากนั้นจึงหลอมรวมความคิดให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับวิธีการวัดและประเมินที่รัดกุมชัดเจน

(4) สมาชิกในที่ประชุมร่วมกันปฏิบัติการ สรุปความคิดดังกล่าว แล้วนำมาสร้างเป็นเครื่องมือวัดและประเมิน ในแต่ละแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

(5) ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันประเมินการกำหนดและการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินของหลักสูตร โดยกำหนดเกณฑ์การประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์ดังนี้

5.1 ความเที่ยงตรง พิจารณาว่า การวัดและประเมิน สามารถวัดและประเมินผู้เรียนได้ตรง และสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่

5.2 ความยากง่าย พิจารณาว่า การวัดและประเมิน มีความยากง่ายเหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่

5.3 ความครอบคลุม พิจารณาว่า การวัดและประเมิน มีความครอบคลุมตามเนื้อหาสาระ และจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่

5.4 คุณค่าในการวินิจฉัย พิจารณาว่า การวัดและประเมิน สามารถวินิจฉัยผู้เรียนว่ามีความรู้ความสามารถมากน้อยเพียงไร

2.1.4.3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้วิจัยดำเนินการประชุมระดมสมองเพื่อนำเสนอผลการดำเนินการกำหนดและการสร้างเครื่องมือการวัดและประเมิน ต่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย เพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการได้ผลเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ซึ่งผลการกำหนดวิธีการวัดและประเมินของหลักสูตร ที่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ คือ ระดับมากขึ้นไป หากผลการดำเนินการดังกล่าว ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยจะร่วมกันวางแผนเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนที่ผ่านมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

2.2 การประเมินและปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำหลักสูตรฉบับโครงสร้าง ที่เป็นผลจากการดำเนินการในขั้นตอนแรก มาทำการประเมินและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร ซึ่งมีกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

2.2.1 การวางแผน ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ประชุมระดมสมองเพื่อวางแผนประเมินและตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ เพื่อประเมินและตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร

2.2.1.2 กำหนดวิธีการประเมินและตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมิน

2.2.1.3 กำหนดผู้เชี่ยวชาญในการประเมินโครงสร้างหลักสูตรโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร และผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา รวมทั้งสิ้น 6 คน

2.2.1.4 กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการ ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 เดือน

2.2.1.5 กำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ ผลการประเมินและตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร

2.2.2 การปฏิบัติและติดตามผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการ เพื่อดำเนินการสร้างเครื่องมือในการประเมินและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร โดยมีเกณฑ์ในการประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินครั้งนี้ ได้แก่ ความเหมาะสม

ของโครงร่างของหลักสูตรและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร จากนั้นจึงได้ดำเนินการตามแผนการที่กำหนดไว้ กล่าวคือ กำหนดผู้เชี่ยวชาญในการประเมิน แล้วนำโครงร่างหลักสูตรและแบบประเมินไปให้ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมิน หลังจากนั้นจึงนำผลการประเมิน มาวิเคราะห์ข้อมูล และดำเนินการปรับปรุงแก้ไข โครงร่างหลักสูตรตามผลการประเมินดังกล่าว

2.2.3 การให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการประเมินและปรับปรุง

โครงร่างหลักสูตรต่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย เพื่อพิจารณาว่าข้อมูลและการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขโครงร่างหลักสูตรนั้น ได้ผลเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ซึ่งเกณฑ์ประเมินโครงร่างหลักสูตรที่ยอมรับได้ คือ ระดับมากขึ้นไป หากผลการดำเนินการดังกล่าวไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย จะร่วมกันวางแผนเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนที่ผ่านมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

2.2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่ แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร เป็นแบบสอบถามที่สร้างจากเนื้อหาในหลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับคือ มีความเหมาะสมมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด ส่วนประกอบที่ประเมินได้แก่ ความเป็นมาหรือหลักการและเหตุผลของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมิน

ตอนที่ 2 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ สอดคล้อง ไม่แน่ใจ และไม่สอดคล้อง ส่วนประกอบที่ประเมินได้แก่ ความเป็นมาหรือหลักการและเหตุผลของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และวิธีการวัดและประเมิน โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่า องค์ประกอบของหลักสูตรแต่ละด้านสอดคล้องกันหรือไม่

แบบประเมินโครงร่างของหลักสูตร มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

2.2.4.1 ศึกษารายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร กำหนดประเด็นที่ต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ แล้วเขียนเป็นข้อคำถาม

2.2.4.2 นำแบบประเมินที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาในเรื่องความครอบคลุม ความเที่ยงตรง และความถูกต้อง ของภาษาที่ใช้

2.2.4.3 ปรับปรุงแบบประเมินตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.2.4.4 นำแบบประเมินไปทดลองใช้กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน แล้วนำข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

2.2.4.5 นำแบบประเมินไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน ประเมินโครงร่าง
หลักสูตร

2.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.2.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่าง
หลักสูตร โดยการหาค่าสถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) โดย
การนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนมาให้ค่าน้ำหนักเป็นคะแนนดังนี้

ระดับคะแนน 5	หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด
ระดับคะแนน 4	หมายถึง เหมาะสมมาก
ระดับคะแนน 3	หมายถึง เหมาะสมปานกลาง
ระดับคะแนน 2	หมายถึง เหมาะสมน้อย
ระดับคะแนน 1	หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยน้ำหนักคะแนนแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00	หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50	หมายถึง เหมาะสมมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50	หมายถึง เหมาะสมปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50	หมายถึง เหมาะสมน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50	หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

การกำหนดค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมที่ยอมรับได้ว่าหลักสูตรมีคุณภาพ คือ ตั้งแต่
3.51 ขึ้นไป สำหรับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำกว่านี้ ให้พิจารณาปรับปรุงเป็นรายชื่อต่อไป โดยการ
สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ(บุญชม ศรีสะอาด. 2537 : 100)

2.2.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความสอดคล้องของ
โครงร่างหลักสูตร ใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency) โดยการนำคำตอบของ
ผู้เชี่ยวชาญมาให้คะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น	1
ไม่แน่ใจ	กำหนดคะแนนเป็น	0
ไม่สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น	-1

จากนั้นนำผลการตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนมาคำนวณหาดัชนีความสอดคล้อง
(IOC) โดยใช้สูตร

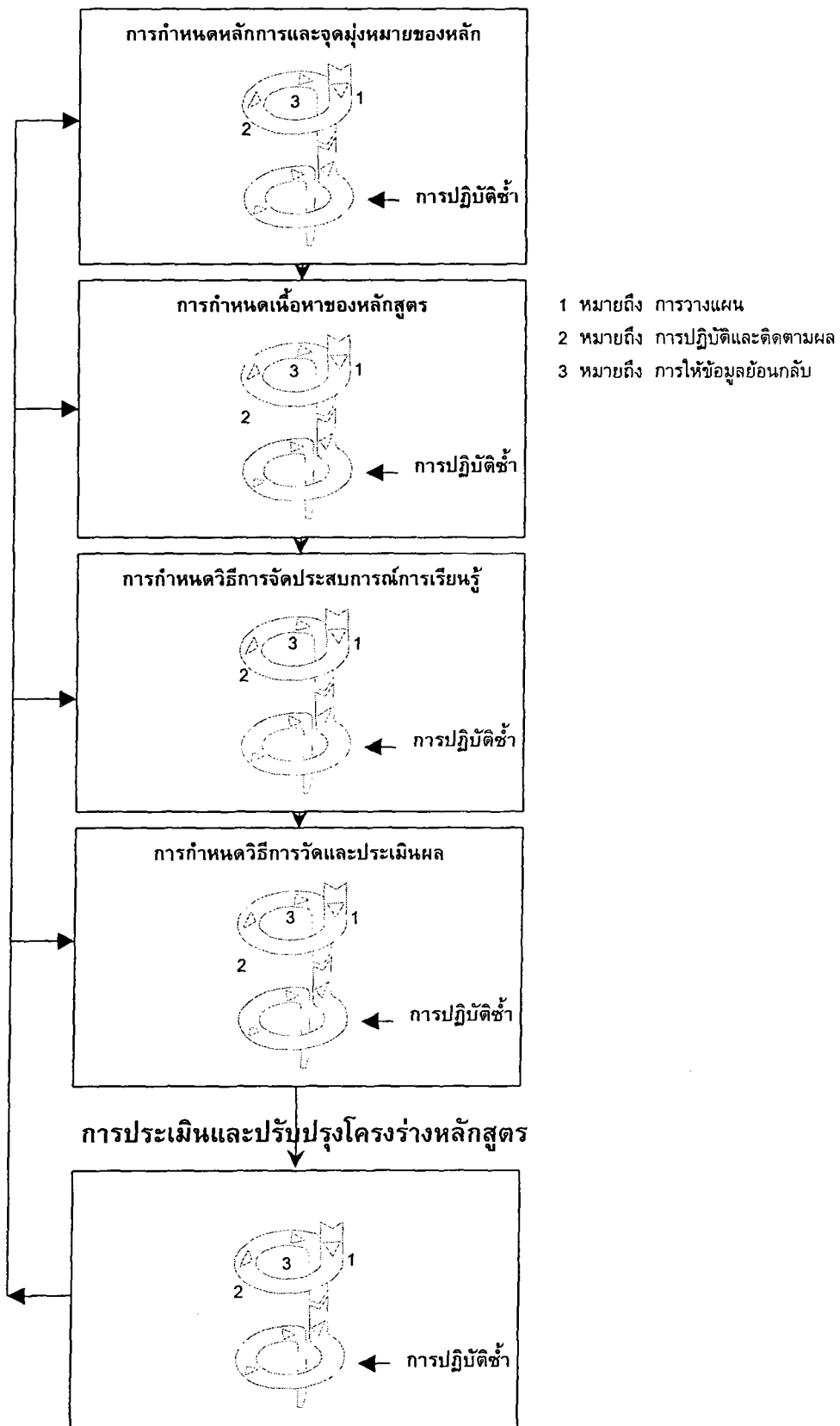
$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้อง
	ΣR	แทน	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ที่ถือว่าหลักสูตรมีคุณภาพยอมรับได้คือมีค่าเท่ากับ 0.5 ขึ้นไป ถ้าข้อใดมีค่าไม่ถึง ต้องนำไปพิจารณาปรับปรุงโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรในขั้นตอนดังกล่าวนี้ สรุปได้ดังภาพประกอบ 36

การยกร่างหลักสูตร

ภาพประกอบ 36 การดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ มีรายละเอียด ดังนี้

1. วัตถุประสงค์การดำเนินการ

เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตร จากการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร โดยพิจารณาจากผลการดำเนินการใช้หลักสูตร

2. วิธีดำเนินการ

2.1 การดำเนินการในขั้นตอนนี้ ใช้วิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental design) โดยมีแบบแผนการวิจัยแบบ One-Group Pretest-Posttest Design ซึ่งมีแบบแผนการวิจัย ดังนี้ (Cook. & Campbell. 1979 : 99)

เมื่อ O₁ แทน การสอบก่อนการจัดกระทำทดลอง

X แทน การจัดกระทำทดลอง

O₂ แทน การสอบหลังการจัดกระทำทดลอง

ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ต่อไปนี้

2.1.1 เลือกกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร โดยเลือกนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

จำนวน 28 คน ซึ่งเป็นนักเรียนที่เลือกเรียนวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร

2.1.2 ทำการทดสอบก่อนเรียนกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

2.1.3 ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร

2.1.4 ทำการทดสอบหลังเรียนกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

2.1.5 นำผลที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์ข้อมูลแล้วสรุปผลการ

ดำเนินการ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประสิทธิภาพของการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ในขั้นตอนนี้ แบ่งออกเป็น 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ จึงแบ่งออกเป็น

3.1 เครื่องมือวัดและประเมินรายแผนการสอนทั้ง 6 แผน ซึ่งประกอบด้วยแบบทดสอบและแบบประเมินหลายประเภท(อยู่ท้ายแผนการสอนแต่ละแผน ในภาคผนวก)

3.2 เครื่องมือวัดและประเมินหลังการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

3.2.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งเป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบชนิด 5 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ มีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

3.2.1.1 ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่สร้างและพัฒนาขึ้น จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบเลือกตอบ จำนวน 60 ข้อ

3.2.1.2 ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบจากเอกสารต่าง ๆ

3.2.1.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบเลือกตอบ 5 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ

3.2.1.4 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง โดยใช้วิธีการหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์ (IOC)แล้วนำมาปรับปรุงโดยคัดเลือกข้อที่มีดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปไว้

3.2.1.5 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษาที่ใช้ และคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

3.2.1.6 หาคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นรายข้อ โดยการหาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) โดยใช้เทคนิค 27 เปอร์เซ็นต์ของจุง เทห์ ฟาน แล้วคัดเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพ ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มีค่าความยากง่ายระหว่าง .20 - .80 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 ขึ้นไป คัดเลือกข้อสอบที่มีคุณภาพ ตามเกณฑ์ดังกล่าวไว้ จำนวน 40 ข้อ

3.2.1.7 หาคุณภาพของแบบทดสอบทั้งฉบับ โดยการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของคูเดอร์ - ริชาร์ดสัน 20 (KR - 20) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .784

3.2.2 แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น เป็นแบบวัดคุณลักษณะของความรู้สึกรักตามทฤษฎีของแครทโฮล์ (Kratwohl) จำนวน 30 ข้อ ซึ่งมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

3.2.2.1 ศึกษา นิยาม ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแบบวัดคุณลักษณะด้านความรู้สึกรัก (Affective domain)

3.2.2.2 สร้างแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น โดยใช้แนวทางในการดำเนินการจัดทำจากแบบสอบวัดความรู้สึกรักถิ่นอีสานของสมบูรณ์ ชิตพงศ์ (2533 ?)

3.2.2.3 แบบวัดดังกล่าว เป็นแบบสอบวัดที่ให้นักเรียนเลือกตอบ ตามตัวเลือกที่กำหนดให้ ตามความรู้สึกของตนเอง โดยตัวเลือกมี 4 ตัวเลือก ตามคุณลักษณะด้านความรู้สึกของแคทโฮลิก 4 ระดับ คือ

- (1) การรับรู้
- (2) การตอบสนอง
- (3) การเกิดค่านิยม
- (4) การจัดระบบค่านิยม

3.2.2.4 เนื้อหาสาระของแบบวัด เป็นความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียนแต่ละคนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- (1) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
- (2) สภาพแวดล้อมทางสังคม
- (3) ความรู้สึกต่อตนเองในฐานะที่เป็นคนในท้องถิ่น

3.2.2.5 นำแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) และสำนวนภาษาที่ใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

3.2.2.6 นำแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่นที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน

3.2.2.7 นำแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่นมาตรวจให้คะแนนแต่ละข้อ โดยมีน้ำหนักของคะแนนเป็น 4,3, 2 และ 1

3.2.2.8 หาคุณภาพของแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่นโดยการหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ โดยใช้ t - test ทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม 25 เปอร์เซนต์ บนและล่าง คัดเลือกข้อที่มีค่า t ตั้งแต่ 1.75 ขึ้นไป ตามเกณฑ์ของเอ็ดเวิร์ด (Edward. 1957 : 153) คัดข้อสอบที่มีคุณภาพไว้ จำนวน 30 ข้อ

3.2.2.9 นำแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น ไปหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach. 1970 : 161) ได้แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่นที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .7515

3.2.3 แบบวัดทักษะการจัดการ เป็นแบบสอบวัดคุณลักษณะในการทำงานของนักเรียน จำนวน 20 ข้อ ซึ่งมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

3.2.3.1 ศึกษา นิยาม ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับ การสร้างแบบสอบวัดภาคปฏิบัติ

3.2.3.2 สร้างแบบวัดทักษะการจัดการ โดยใช้แนวทางในการดำเนินการจัดทำจากเอกสารการพัฒนาศักยภาพทางด้านการจัดการ ของกรมวิชาการ (2542)

3.2.3.3 แบบวัดดังกล่าว เป็นแบบสอบวัดแบบมาตรฐานประมาณค่า ที่ให้นักเรียนเลือกตอบตามที่ตนเองได้ปฏิบัติจริงในการทำงาน โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ดีมาก ดี ปานกลาง และปรับปรุง

3.2.3.4 นำแบบวัดทักษะการจัดการที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง และสำนวนภาษาที่ใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

3.2.3.5 นำแบบวัดทักษะการจัดการที่ปรับปรุงแก้ไข แล้วไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน

3.2.3.6 นำแบบวัดทักษะการจัดการมาตรวจให้คะแนนแต่ละข้อ โดยมีน้ำหนักของคะแนนเป็น 4,3, 2 และ 1

3.2.3.7 หาคุณภาพของแบบวัดทักษะการจัดการ โดยการหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ โดยใช้ t - test ทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม 25 เปอร์เซนต์บนและล่าง คัดเลือกข้อที่มีค่า t ตั้งแต่ 1.75 ขึ้นไป ตามเกณฑ์ของเอ็ดเวิร์ด (Edward. 1957 : 153) คัดข้อสอบที่มี คุณภาพไว้ จำนวน 20 ข้อ

3.2.3.8 นำแบบวัดทักษะการจัดการ ไปหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach. 1970 : 161) ได้แบบวัดทักษะการจัดการที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .8898

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินหลักสูตร

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

เพื่อพิจารณาหลักสูตรว่ามีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาผลกระทบอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร

2. วิธีดำเนินการ

ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้ดำเนินการประเมินหลักสูตร โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 การประเมินหลักสูตรระหว่างการดำเนินการ (Formative evaluation) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ

2.1.1 การประเมินโครงร่างหลักสูตรก่อนการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ใช้วิธีการประเมินโดยให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมิน และกำหนดตัวชี้วัดหรือเกณฑ์ในการประเมิน ประสิทธิภาพคือ ความเหมาะสม และความสอดคล้องขององค์ประกอบของโครงร่างหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียดอยู่ในขั้นตอนที่ 3 ของการวิจัย

2.1.2 การประเมินหลักสูตรระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตร ใช้วิธีการประเมินโดยนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนในสถานการณ์จริง โดยกำหนดตัวชี้วัดหรือเกณฑ์ในการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรดังนี้

2.1.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างการจัดการเรียนการสอน รายแผนการสอน ทั้งหมด 6 แผนการสอน

2.1.2.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพุทธิพิสัยคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อหาวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านจิตพิสัยคือ ความรู้สึกรักท้องถิ่น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะพิสัย คือ ทักษะการจัดการของนักเรียน ซึ่งมีรายละเอียดอยู่ในขั้นตอนที่ 4 ของการวิจัย

2.2 การประเมินผลหลักสูตรภายหลังการใช้หลักสูตร (Summative evaluation) มีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

เพื่อประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตรของผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียนในโรงเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น

2.2.2 วิธีดำเนินการ

การดำเนินการครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

2.2.2.1 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยร่วมกันกำหนดเกณฑ์ หรือตัวชี้วัดในการประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตร โดยแบ่งออกเป็น ดังนี้

(1) ความเหมาะสมสอดคล้อง หมายถึงการดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น และตัวผู้เรียนเอง

(2) ความสำคัญ หมายถึง การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมีความสำคัญกับตัวผู้เรียน และท้องถิ่น

(3) ความสัมฤทธิ์ผล หมายถึง การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร สามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2.2.2.2 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์ ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ ในโรงเรียน ตัวนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ชาวบ้าน ตัวแทนชุมชนหรือผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในท้องถิ่น

2.2.2.3 ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ดังกล่าว

2.2.2.4 นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยการอธิบายเชิงพรรณนา

(Description)

2.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีวิธี

ดำเนินการดังนี้

2.2.3.1 ศึกษาแนวทางการสร้างแบบสัมภาษณ์และประเด็นการ

สัมภาษณ์เกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้

2.2.3.2 สร้างแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ต้องการ จากการนำหลักสูตร

ไปใช้

2.2.3.3 นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

2.2.3.4 นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้ แล้วนำผลการทดลองมาปรับปรุง

คุณภาพต่อไป

บทที่ 4

ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

การนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอ โดยมีประเด็นสำคัญตามลำดับดังนี้

1. ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น
2. ข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับ

ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ชื่อสถานที่และบุคคลบางชื่อ เป็นชื่อที่ผู้วิจัยสมมุติขึ้น เพื่อป้องกันผลกระทบ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ ข้อสรุปแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

การวิจัยตามขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ และความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าอยู่ร่วมกับชุมชน โดยไปพักอาศัยอยู่ที่บ้านพักครูของโรงเรียนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นสนามของการวิจัย ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลและต้องการสร้างความกลมกลืนกับชุมชนและครูอาจารย์ในโรงเรียน ในระยะแรกพบว่า ชุมชนมีข้อสงสัยเกี่ยวกับตัวผู้วิจัยว่า เป็นใคร มาจากไหน และมาทำอะไร ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การประชุมของคณะกรรมการต่าง ๆ งานกีฬาของชุมชน งานบุญงานประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งออกไปหาชุมชนร่วมกับคณะผู้บริหารโรงเรียนเพื่อหาโอกาสแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ของการเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ ในส่วนของครูอาจารย์ในโรงเรียนบางส่วนได้รู้จักกับผู้วิจัยมาบ้างแล้วโดยเฉพาะคณะผู้บริหารโรงเรียน ในระยะแรกๆ ผู้วิจัยได้ใช้โอกาสในการประชุมครูอาจารย์ที่ต้องมีการประชุมประจำเดือนเป็นปกติอยู่แล้ว แนะนำตัว พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาทำงานในครั้งนี้ให้ครูอาจารย์ทุกคนได้รับทราบ พร้อมทั้งนี้ ผู้บริหารโรงเรียนได้แต่งตั้งคณะทำงานเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยกับผู้วิจัย ซึ่งเป็นทั้งครูอาจารย์ในโรงเรียนและบุคลากรในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้เริ่มประชุมชี้แจงวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้กับคณะทำงานได้รับทราบและวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการระดมบุคคลกลุ่มเป้าหมายซึ่งทำเป็นแผนที่ทางประชากร และกำหนดวันเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งใช้วิธีการวิจัย 3 วิธีคือ 1. การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมเอกสาร

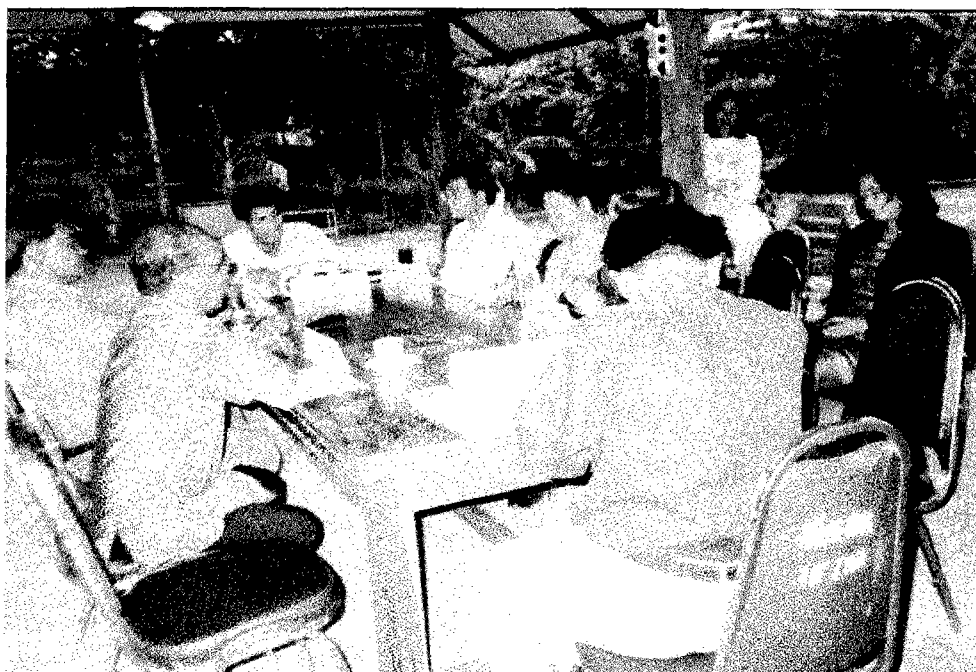
ต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน เช่น แผนที่ เอกสารการประชุมของกรรมการระดับต่างๆของอำเภอ หนังสืออนุสรณ์ในงานต่างๆ แอบบันทึกเสียงและภาพถ่าย เป็นต้น 2. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม กับบุคคลกลุ่มต่างๆดังนี้ กลุ่มครูอาจารย์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กลุ่มพ่อค้าและผู้ประกอบการในชุมชน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มเกษตรกรในชุมชน และ 3. การสัมภาษณ์แบบลึก ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีนี้ประมาณ 60 ราย แล้วนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ต่อไป การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ ส่วนใหญ่ใช้เวลาหลังเลิกเรียนเพื่อความสะดวกของครูอาจารย์ที่เป็นคณะทำงาน ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้ ประมาณ 3 เดือน ภาพประกอบ 37 – 41 เป็นภาพกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้เริ่มดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัย ในระยะแรก

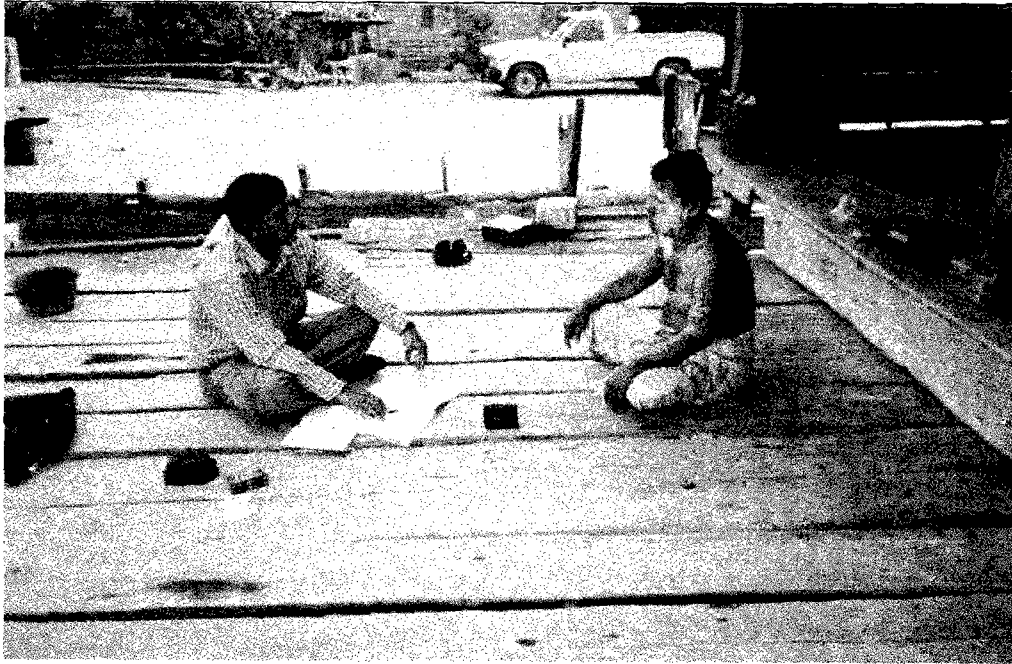
ภาพประกอบ 37 สภาพบ้านพักครูที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยในระหว่างการทำวิจัย

ภาพประกอบ 38 การดำเนินการสนทนากลุ่มกับกลุ่มนักเรียน

ภาพประกอบ 39 การดำเนินการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชน

ภาพประกอบ 40 การสัมภาษณ์แบบลึกกับผู้อาวุโสในชุมชน

ภาพประกอบ 41 การสัมภาษณ์แบบลึกกับเกษตรกร

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นเพื่อ ต้องการทำความเข้าใจบริบทในด้านต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมวัฒนธรรมว่ามีอิทธิพลหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่มีต่อสิ่งต่างๆ จนนำไปสู่แบบแผนของการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างไร และมีเหตุผลหรือความต้องการในการจัดการศึกษาเป็นเช่นไร และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น นอกจากนี้ยังสามารถนำเอาข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นด้วย ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ ของท้องถิ่นชุมชนบ้านลานทอง

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านลานทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทำความเข้าใจในบริบทต่างๆ ของชุมชนแห่งนี้ ซึ่งส่งผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการนำไปสร้างและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ในการดำเนินการวิจัยขั้นต่อไป

1.1.1 ประวัติความเป็นมา

ชุมชนบ้านลานทองเป็นชุมชนเกษตรกร ตั้งอยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ชุมชนแห่งนี้สันนิษฐานว่า มีผู้คนอาศัยตั้งรกรากอยู่มาเป็นเวลาช้านาน เป็นชุมชนเก่าแก่มียุคมากกว่า 100 ปีมาแล้ว คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีเชื้อสายเป็นคนไทยแท้ ที่อพยพหนีภัยสงคราม เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อ ปี พ.ศ.2310 โดยอพยพจากตัวเมืองกำแพงเพชร มาตั้งที่พักอยู่บริเวณทุ่งผักเพิง อยู่ทางทิศตะวันออกท้ายหมู่บ้าน ติดกับบ้านโนนทองของตำบลโนนพลวง ดังภาพประกอบ 42

ภาพประกอบ 42 บริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็น ทุ่งผักเพิง

ปัจจุบันพบกับโครงกระดูกของมนุษย์อยู่แถบบริเวณที่เรียกว่า วัดสระแห่ง สันนิษฐานว่าเป็นกระดูกของคนในยุคดังกล่าว ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนอาวุโสท่านหนึ่งว่า "ปู่ย่าตายายและสมภารวัดเล่าให้ฟังว่า พม่าตีกำแพงเพชรแตก โดยผู้คนก็อพยพมาทิศเบื้องหน้าบูรพาทิศคือด้านทิศตะวันออกของตัวเมืองกำแพงเพชร แล้วไปอาศัยอยู่ใกล้หนองน้ำ เป็นทุ่งนาของผมนเอง หมู่ 2 ตำบลโนนพลวง เรียกว่า ทุ่งผักเพิง คือหนีทัพมาตั้งเพิงอยู่" ดังภาพประกอบ

43

ภาพประกอบ 43 บริเวณวัดสระแห่งซึ่งพบโครงกระดูกของมนุษย์มากมาย

ในฤดูน้ำหลากคนกลุ่มนี้ได้อพยพขึ้นมาอาศัยอยู่บริเวณที่เนินหรือที่ดอน น้ำท่วมไม่ถึงและเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มๆ เรียกว่า โนน มีความหมายว่า เป็นที่เนิน ที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง ได้แก่ บริเวณในเขตชุมชนบ้านลานทองในปัจจุบัน ประกอบไปด้วย บ้านโนนในหรือโนนนาย บ้านโนนตากแดด บ้านโนนหนองชัน บ้านโนนหนองสมอหรือโนนสมอ และบ้านโนนกลาง มีวัดศรีรัตนารามเป็นศูนย์กลาง ซึ่งปัจจุบันบริเวณดังกล่าวนี้ เป็นย่านชุมชนของชุมชนบ้านลานทอง

มีข้อสันนิษฐานอีกข้อหนึ่งว่า คนชุมชนบ้านลานทองบางกลุ่มอพยพมาจากสุโขทัย ทั้งนี้เพราะพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายอย่างพบว่า เมืองกำแพงเพชรมีฐานะเป็นกลุ่มเมืองภาคกลางตอนบนของประเทศ ซึ่งประกอบด้วย สุโขทัย ศรีสัชชานาลัย ชากังราว

หรือกำแพงเพชร สองแคว และทุ่งยั้ง และเมืองกำแพงเพชรยังเป็นทางผ่านระหว่างภาคกลางกับภาคเหนือ มีเส้นทางสำคัญในสมัยโบราณ ที่แสดงการไปมาหาสู่ติดต่อสัมพันธ์กันของผู้คน ได้แก่เส้นทางของนครชุม ผ่านไปกำแพงเพชร ไปบางพาน (เป็นชุมชนหนึ่งของอำเภอพรานกระต่าย) และ พระบาง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระเจ้าเลอไท) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาค เมืองบางพานและชุมชนส่วนหนึ่งของ พรานกระต่าย ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ เรียกว่าอำเภอพรานกระต่าย เมื่อปี พ.ศ. 2435 ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่ว่า คนในสมัยนั้น ได้อพยพมาตั้งรกรากที่ชุมชนบ้านลานทองแห่งนี้ เนื่องจากหนีพม่าจากกำแพงเพชรส่วนหนึ่ง และอพยพมาจากสุโขทัย จากบางพาน อีกส่วนหนึ่งเช่นกัน สำหรับข้อสนับสนุนดังกล่าว ยังพบปรากฏการณ์สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เมื่อมีเทศกาลงานบุญประเพณีต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทองแห่งนี้ จะมีญาติพี่น้อง จากบ้านวังโชน บ้านหนองทอง หนองคล้า ไทรงามและพรานกระต่าย มาร่วมงานและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ แสดงถึงสายสัมพันธ์หรือความเป็นญาติพี่น้องกันของคนกลุ่มนี้กับชาวบ้านลานทอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งว่า “เวลามีบุญมีทาน ทางนี้มึงงานทางโน้นก็มา ทางโน้นมึงงานทางนี้ก็ไป หนองคล้า วังโชน หนองกอง แม่บัว เป็นตระกูลที่ตระกูลน้องกัน” นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงสำเนียง การใช้ภาษาของคนชุมชนบ้านลานทองพบว่า มีสำเนียงเหมือนกับคนพรานกระต่ายและสุโขทัย ดังนั้นสรุปได้ว่า คนในชุมชนแห่งนี้อพยพมาจากกำแพงเพชร พรานกระต่ายและสุโขทัย

1.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านลานทอง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ประมาณ 8.50 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านโนนตากแดด, หมู่ที่ 6 บ้านโนนสมอ และหมู่ที่ 8 บ้านโนนใน ขึ้นกับตำบลลานกระบือ และหมู่ที่ 2 บ้านโนนทอง ขึ้นกับตำบลโนนพลวง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร พื้นที่ร้อยละ 88 เป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม

1.1.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ชุมชนบ้านลานทอง มีที่ตั้งและอาณาเขต ดังนี้

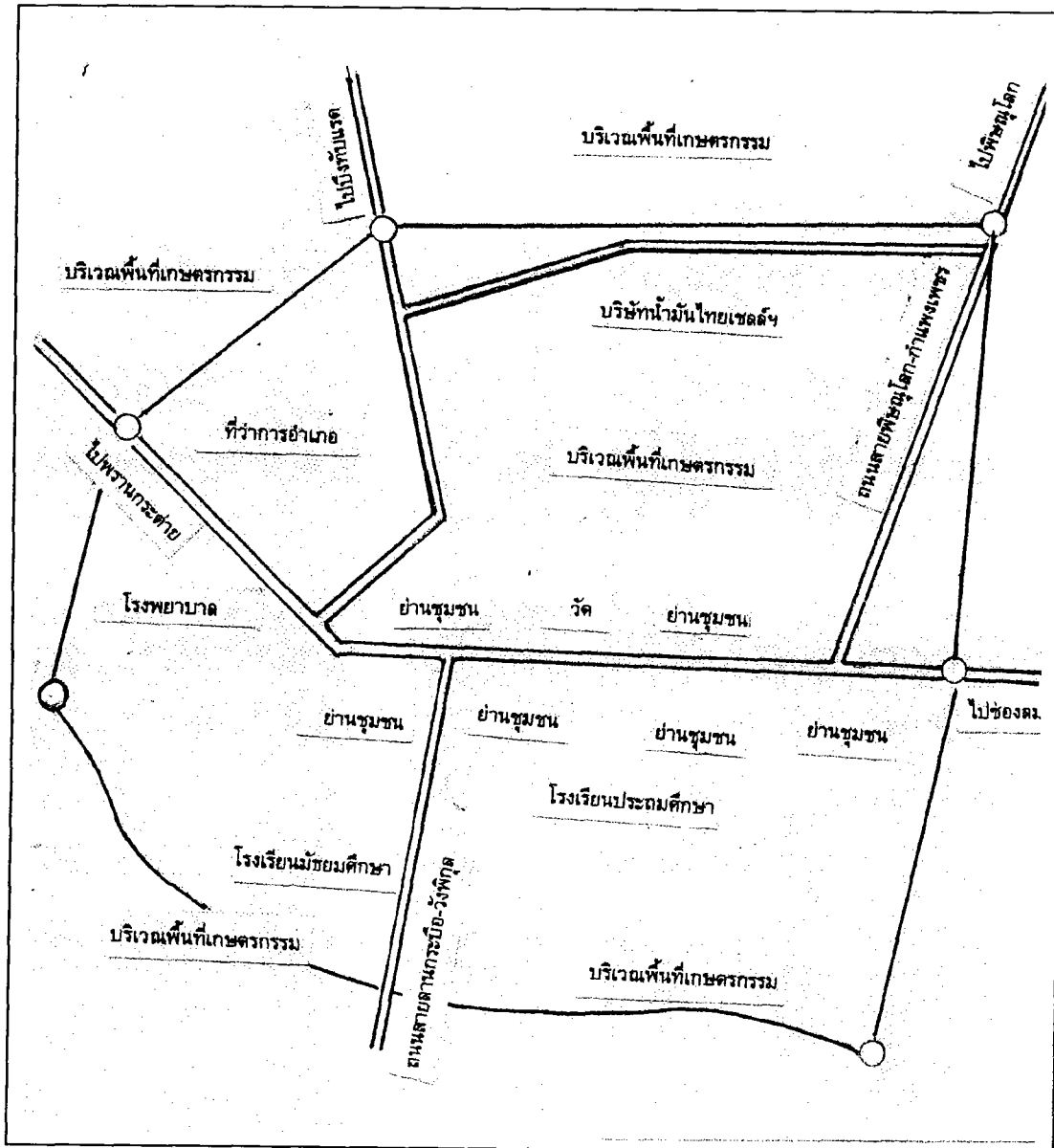
ทิศเหนือ ติดต่อกับ พื้นที่ตำบลบึงทับแรด

ทิศใต้ ติดต่อกับพื้นที่ของตำบลจันทิมา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับพื้นที่ของตำบลช่องลม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับพื้นที่ของตำบลหนองหลวง

รายละเอียดผังแผนที่โดยสังเขปของชุมชนบ้านลานทอง ดังภาพประกอบ 44

ภาพประกอบ 44 แผนที่โดยสังเขปของชุมชนบ้านลานทอง

1.1.2.2 สภาพภูมิประเทศ

ชุมชนบ้านลานทอง มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแบบตะพักลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ห่างจากสองฝั่งแม่น้ำ เป็นดินตะกอนพัดพา ลักษณะของเนื้อดินเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทรายและดินเหนียว มีกระบวนการและการวิวัฒนาการมานาน ดินมีสภาพเป็นต่าง เมื่อแบ่งตามประเภทของดินตามลักษณะการเพาะปลูกสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ

คือ ดินที่เหมาะสมในการทำนา ดินที่เหมาะสมในการปลูกพืชไร่และผลไม้ และดินที่เหมาะสมในการทำนา แต่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และจากการศึกษาทางธรณีวิทยาของแหล่งน้ำมันสิริกิติ์ ในปี พ.ศ. 2526 ผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กำแพงเพชร อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในปี พ.ศ. 2523 จัดโดยสถาบันราชภัฏจังหวัดกำแพงเพชร ได้กล่าวถึง รายงานของบริษัทไทยเซลล์ ที่ทำการสำรวจแหล่งน้ำมันสิริกิติ์ พบว่าพื้นที่ตรงที่เป็นจังหวัดกำแพงเพชร มีรอยเลื่อนแม่ปิง กับรอยเลื่อนอุตรดิตถ์ การเลื่อนของรอยเลื่อนสองแนวนี้ทำให้เกิดรอยขึ้นมามากขึ้น และทำให้พื้นที่บริเวณนี้ทรุดตัวลง กลายเป็นพื้นที่ที่ต่ำเกิดเป็นทะเลสาบน้ำจืดขนาดใหญ่ เรียกว่า แอ่งพิษณุโลก ต่อมาดินจากที่สูงกว่าถูกพัดพาไปทับถมในทะเลสาบแห่งนี้ เกิดเป็นที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ(Delta) เป็นที่ราบระบายน้ำได้ดีและที่ราบน้ำท่วมถึง บางแห่งเกิดการตกตะกอนในแนวขวางเกิดเป็นหนองบึงหรือแอ่งน้ำ และบริเวณดังกล่าวมีร่องรอยของแม่น้ำปิง จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2495 จะเห็นร่องรอยของแม่น้ำเก่าอยู่บริเวณนี้ มากมาย มีลักษณะเป็นรูปพัดแผ่เต็มพื้นที่ มีทิศทางจากแม่น้ำปิงลาดเทไปทางแม่น้ำยม เพราะที่ตั้งของกำแพงเพชรสูงกว่าพิจิตรและสุโขทัย ดังนั้นสรุปได้ว่า สภาพภูมิประเทศของชุมชนบ้านลานทองเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในการทำการเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบในสมัยก่อนประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์มาก ในบริเวณซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนในสมัยนั้น สันนิษฐานว่าอยู่ในบริเวณตลาด วัดและย่านชุมชนในปัจจุบัน บริเวณรอบๆ หมู่บ้านเป็นทุ่งนาซึ่งใช้ทำการเกษตร ถัดจากทุ่งไร่ปลายนา เป็นป่าโปร่ง ป่าละเมาะ ไปจนถึงเป็นป่าดงดิบ มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นประกอบด้วย ไม้สัก ไม้กระบาก ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้พลวง ไม้แดง ไม้มะค่าและไม้เบญจพรรณมากมาย รวมทั้งมีสิ่งสารพัดสัตว์นานาพันธุ์ ทั้งเสือ ช้าง กระตัง ควายนก กวาง เก้งและสัตว์อื่นๆอีกมากมาย และจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติของกรมป่าไม้ แสดงให้เห็นพื้นที่ป่า 2 แหล่งใหญ่ด้วยกันในเขตอำเภอลานกระบือ คือป่าสงวนหนองคล้า ดงฉัตร และป่าสงวนหนองหลวง ซึ่งปัจจุบันเหลือต้นไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจอยู่น้อยมาก สภาพของป่าไม้ในปัจจุบันเป็นป่าเสื่อมโทรม กระบวนการที่ป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์กลายเป็นป่าเสื่อมโทรมนั้น มีเงื่อนไขหรือสาเหตุหลายประการคือ ประการแรกคือ การที่มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ราษฎรบางส่วนต้องเข้าไปบุกรุกทำลายป่า โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือตัดไม้มาสร้างบ้านเรือนในระยะแรก และต่อมามีการนำไม้ไปขายยัง ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร โดยบรรทุกเกวียนไปในฤดูแล้งหลังการเก็บเกี่ยว เป็นรายได้ส่วนเกินของชาวบ้านในยุคสมัยนั้น สาเหตุประการที่สองคือ รัฐให้สัมปทานป่าไม้แก่ภาคเอกชน เข้าไปตัดซีกลากไม้ เป็นการค้าเชิงพาณิชย์ ดังคำให้สัมภาษณ์ของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาคนหนึ่งที่ "ผมเป็นเด็กทันเห็นรถตัดไม้เขามาลากไม้ เป็นสัมปทานป่าไม้ ประมาณปี พ.ศ.2500 กว่า มีสัมปทานป่าไม้ ไม้ใหญ่หมดก่อน แล้วรุ่นหลังออกมาที่หลังอีก เมื่อ พ.ศ. 2511 ครั้งสองจะตีหมดป่าเลย ตีหมดป่าหนองหลวง เป็นอะไรตีหมด(ตีตราต้นไม้) โคนต้นไม้ใหญ่หมดเลย"

และประการที่สาม มีการบุกกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ โดยเฉพาะการทำไร่อ้อยของนายทุนต่างถิ่น ได้มีการทำลายไม้ขนาดเล็กลงเป็นจำนวนมาก โดยมีสาเหตุมาจากการตั้งโรงงานน้ำตาลมิตรสยาม ขึ้นที่จังหวัดกำแพงเพชร ในปี พ.ศ. 2517 ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งว่า “เค้ามากว่าวันซื้อที่ดิน คนจีนก็กว่าวันซื้อ ขายเป็นร้อยไร่พันไร่ แล้วเขาเอารถแทรกเตอร์มาเกรด ดันเลยหมดเลย ที่ต้นไม้หมดเลยไม่เหลือ สาเหตุคือปลูกอ้อยนี้แหละ” และสาเหตุประการสุดท้าย คือ การขุดพบแหล่งน้ำมันดิบในเขตอำเภอลานกระบือ ชาวบ้านบางกลุ่มเชื่อว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้หมด เพราะมีการตัดถนน และการสร้างฐานขุดเจาะน้ำมันทำให้พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่เล็กน้อยหมดสิ้นไปในที่สุด ปรากฏการณ์ของป่าไม้กลายเป็นป่าเสื่อมโทรมนั้น ถูกสะท้อนออกมาจากเสียงของชาวบ้านคนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการทำลายป่าไม้ในชุมชนแห่งนี้ “ป่าหนองหลวงเลย หมดป่า สัมปทานเขายังเว้นต้นเล็กไว้ พอปลูกอ้อยนี่ก็เรียบเลย ช่วงมีน้ำมันคงเป็นไม้เล็ก ไม้ใหญ่ไม่ค่อยมีแล้ว เค้าเกรดเอี่ยมเลย สร้างฐาน(ฐานขุดเจาะน้ำมัน)” สำหรับแหล่งน้ำของชุมชนบ้านลานทอง มีแหล่งน้ำเป็นบึงขนาดใหญ่และสำคัญ ไหลผ่านบริเวณท้ายหมู่บ้านทางทิศตะวันออกของชุมชนแห่งนี้ และตามถนนที่เป็นตรอกซอยที่เป็นทางลัดทางเกวียนในหมู่บ้าน ในช่วงฤดูฝนจะเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติอย่างดีในหมู่บ้าน ในเขตชุมชนชาวบ้านมีการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค จากบ่อน้ำตื้นในหมู่บ้านเป็นหลัก เป็นบ่อโพง หรือ บ่อโยน เป็นบ่อดิน ลึกประมาณ 3-4 วา (6-8 เมตร) โดยใช้ไม้เป็นวงบ่อยาวประมาณ 2 ศอก ในส่วนของน้ำที่ใช้ในการเกษตรใช้น้ำฝนอย่างเดียว ในปัจจุบันนี้ชุมชนแห่งนี้มีระบบประปาสำหรับใช้อุปโภคบริโภค ในส่วนของการทำการเกษตรนั้น นอกจากใช้น้ำฝนตามธรรมชาติอย่างเช่นในอดีตแล้ว ยังมีการนำเอาแหล่งน้ำใต้ดิน น้ำบาดาลมาใช้กับแทบทุกครัวเรือนในการเพาะปลูกนอกฤดูกาลผลิต

1.1.2.3 สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศในเขตชุมชนบ้านลานทองแห่งนี้ มีสภาพภูมิอากาศ ที่ค่อนข้างร้อนตลอดปี จากสถิติข้อมูลของสภาพอากาศของกรมอุตุนิยมวิทยาจังหวัดกำแพงเพชร สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไป ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน จากอิทธิพลของลมมรสุมดังกล่าว ทำให้เกิดฤดูกาล 3 ฤดู คือ

(1) ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน ซึ่งเป็นช่วงที่ว่างของฤดูมรสุมทำให้อากาศโดยทั่วไปร้อนอบอ้าว เดือนที่มีสภาพอากาศร้อนที่สุด คือ เดือนเมษายน อุณหภูมิสูงสุด 43.0 องศาเซลเซียส

(2) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ระยะเวลาประมาณ 5 เดือน ซึ่งเป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ปกคลุมตอนบนของประเทศไทยทำให้อากาศชุ่มชื้นมีฝนตกโดยทั่วไป ช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม เป็นเดือนที่มีความชื้นสัมพัทธ์สูงในรอบปี คือ 81-84 เปอร์เซ็นต์ มีฝนตกช่วงแรกในเดือนพฤษภาคมและตกไปจนถึง

เดือนตุลาคม โดยปริมาณน้ำฝนอยู่ในช่วง 147.5 มิลลิเมตรถึง 273.7 มิลลิเมตร.เดือนที่ฝนตกมากที่สุด คือ เดือนกันยายน

(3) ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึงประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ระยะประมาณ 4 เดือน ช่วงนี้มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านทำให้อากาศหนาวเย็น เดือนที่มีอากาศหนาวเย็นที่สุด คือ เดือนธันวาคมและเดือนมกราคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 9.6 องศาเซลเซียส เดือนที่มีความกดอากาศสูง อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ซึ่งเป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น ความกดอากาศอยู่ในช่วง 1013.34-1015.25 เฮกโตปาสกาล เดือนธันวาคมเป็นเดือนที่มีความกดอากาศสูง

สภาพดินฟ้าอากาศในปัจจุบันกับอดีตแตกต่างกันมาก ชาวบ้านลานทองได้เล่าถึงเรื่องสภาพดินฟ้าอากาศ แต่เดิมหมู่บ้านแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่ดินฟ้าอากาศแปรปรวน ฤดูกาลคลาดเคลื่อนไปจากเดิม ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีเงื่อนไขหรือสาเหตุสำคัญมากจาก การที่ป่าไม้ถูกทำลายจนสิ้นสภาพป่า นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนเชื่อว่าเกิดจากการขุดเจาะบ่อน้ำมัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนที่ "เมื่อก่อนตกตามฤดูกาลดี ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ มันตกไปเรื่อยเลย สมัยก่อนดี พอเดือนห้านี้ตกมาก็ก็ตอนกลาง พอเดือนหกก็ดำกันแล้ว นี่ตกมาเรื่อยเลย" "บางปีก็ตกต้องตามฤดูกาล แต่บางปีก็เคลื่อนไป ส่วนใหญ่ตั้งแต่มีบ่อน้ำมัน พุดจริงๆแล้ว มลภาวะมันอาจเปลี่ยนไป ทำให้ดินฟ้าอากาศไม่ตรงเวลา"

1.1.2.4 การคมนาคมขนส่ง

ในอดีตชุมชนบ้านลานทอง มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกน้อย มีแต่ติดต่อกับชุมชนในอำเภอพรานกระต่าย เพราะอำเภอพรานกระต่ายเป็นสถานที่ ที่ประชาชนต้องไปติดต่อราชการที่นั่น และเป็นเส้นทางที่สามารถเดินทางไปในตัวจังหวัดกำแพงเพชรได้ การเดินทางใช้วัวควายเทียมเกวียนหรือเดินเท้าไป อีกเส้นทางหนึ่งคือการเดินทางไปตำบลสามง่าม จังหวัดพิจิตรและเส้นทางไปบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยเป็นเส้นทางที่พ่อค้าจากต่างถิ่นและชาวบ้านนำสินค้าทางการเกษตรไปขาย เพราะทั้งสองชุมชนเป็นเมืองท่าอยู่ติดกับแม่น้ำยม ถนนหนทางสมัยก่อนเป็นทางเกวียน จึงมีความยากลำบากมาก ต้องใช้เกวียนในการเดินทาง ใช้ระยะเวลาเป็นวัน ๆ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2500 ได้เริ่มโครงการทำถนนเพื่อเชื่อมต่อกับชุมชนภายนอก และมีการพัฒนามาเป็นระยะ ในระยะแรกเป็นถนนดินลูกรังตัดไปยังอำเภอพรานกระต่าย ในปี พ.ศ. 2517 เริ่มมีรถโดยสารเป็น"รถคอกหมู"(รถบรรทุกที่ดัดแปลงเป็นรถโดยสาร)วิ่งระหว่างชุมชนบ้านลานทองและพรานกระต่าย ต่อมาปี พ.ศ. 2520 มีถนนลาดยางแอสฟัลติก เป็นบางช่วงในบริเวณที่มีชุมชนอยู่อาศัย จากถนนสายหลักพิษณุโลก-ลานกระบือ-พรานกระต่าย และในปี พ.ศ.2526 ได้มีการลาดยางตลอดเส้นทาง ถนนในหมู่บ้านมีการปรับปรุงให้เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นส่วนใหญ่ เส้นทางคมนาคมในปัจจุบันที่ชาวบ้านในชุมชน

แห่งนี้ใช้ติดต่อกับชุมชนภายนอก ที่สำคัญได้แก่ ถนนสายกำแพงเพชร - พิษณุโลก ระยะทาง จากตัวอำเภอลานกระบือถึงพิษณุโลกประมาณ 50 กิโลเมตร และระยะทางจากตัวอำเภอลานกระบือถึงกำแพงเพชร ประมาณ 60 กิโลเมตร และ ถนนสายลานกระบือ - วังพิกุล - เชื่อมถนนสายกำแพงเพชร - พิจิตร

1.1.2.5 การสาธารณูปโภค

ไฟฟ้า ชุมชนบ้านลานทองในอดีตประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมา ประมาณปี พ.ศ.2511 เริ่มมีการใช้ไฟฟ้าในเขตชุมชน โดยสร้างเป็นโรงไฟฟ้าที่ใช้เครื่องจักรปั่นไฟฟ้า ปัจจุบันอยู่ติดกับสถานีตำรวจเก่าของอำเภอลานกระบือ โดยทำการเปิดไฟฟ้าตั้งแต่ 18.00 น. ถึง 24.00 น. ของทุกวันและต่อมาเปลี่ยนมาใช้ไฟฟ้าจากเขื่อนซึ่งเป็นไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ปัจจุบันเมื่อมีการขุดพบน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ชุมชนแห่งนี้จึงได้ใช้ไฟฟ้าจากโรงไฟฟ้าลานกระบือ ซึ่งใช้พลังงานจากก๊าซธรรมชาติตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 เป็นต้นมา

น้ำประปา ในอดีตชุมชนบ้านลานทอง ได้ใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ จากบ่อน้ำตื้นในหมู่บ้านเป็นหลัก ต่อมาจึงได้ใช้น้ำประปาจากการประปาส่วนภูมิภาคซึ่งมีที่ตั้งอยู่ที่บึงช้าง ตำบลหนองหลวง ซึ่งได้แหล่งน้ำดิบมาจากแม่น้ำปิงและถูกส่งมาตามท่อทองแดงจากอำเภอเมืองถึงอำเภอพรานกระต่าย และนำมาเก็บกักไว้ที่บึงช้างเพื่อผลิตเป็นน้ำประปาต่อไป

1.1.3 สภาพเศรษฐกิจ

สภาพแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับสภาพทางเศรษฐกิจของคนในเขตชุมชนบ้านลานทอง กล่าวคือด้วยเหตุที่สภาพพื้นที่เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งน้ำได้ดินอยู่ในระดับตื้น ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่ จึงประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนา ในแถบบริเวณรอบนอกชุมชนซึ่งไม่ใช่เขตที่อยู่อาศัย สำหรับในย่านชุมชนที่เป็นเขตที่อยู่อาศัยนั้น ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพค้าขายสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภค มีร้านค้า ประเภทร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย ร้านเคมีภัณฑ์ทางการเกษตร เป็นต้น มีอุตสาหกรรมโรงสีขนาดเล็ก ร้านซ่อมเครื่องยนต์ มีโรงแรมที่พัก 1 แห่ง มีธนาคารพาณิชย์ 1 แห่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 1 แห่ง ย่านชุมชนของชุมชนลานทองในปัจจุบัน มีสภาพดังภาพประกอบ 45

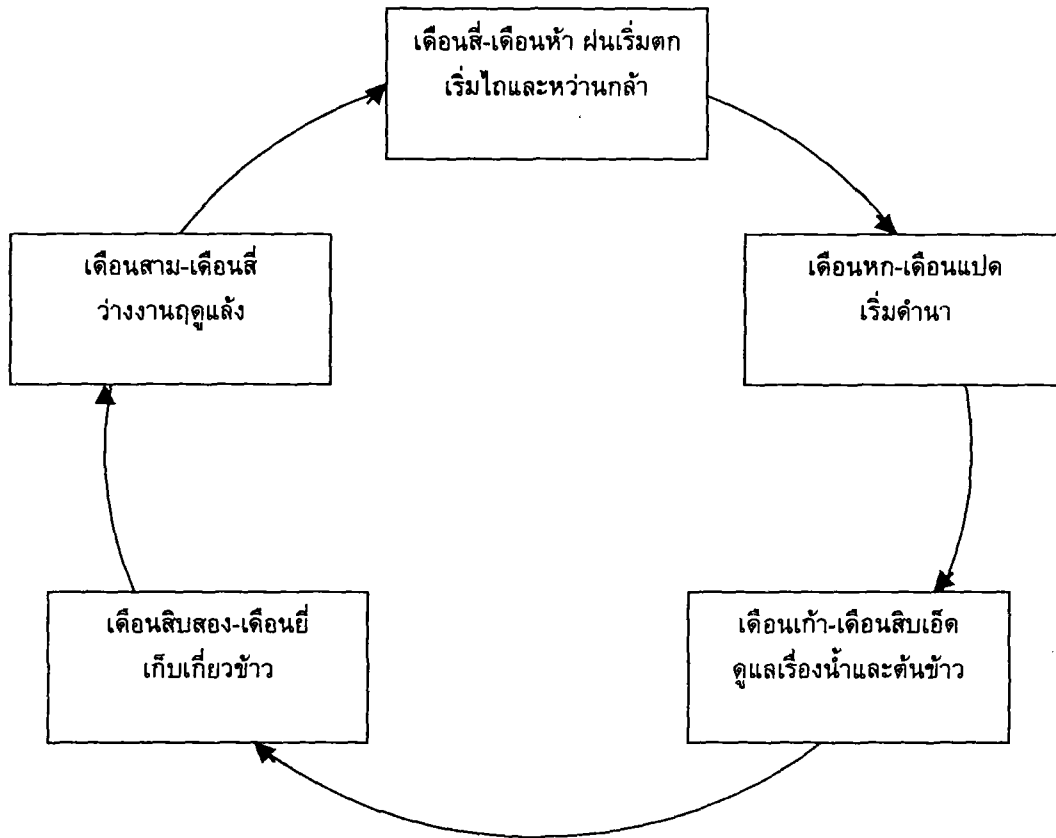
ภาพประกอบ 45 ย่านชุมชนที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย

1.1.3.1 การเกษตรกรรม

อาชีพเกษตรกรรมที่คนในชุมชนบ้านลานทองทำเป็นอาชีพหลัก คือ การทำนา โดยมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมาณ 750 ครัวเรือน ในอดีตชาวนาในชุมชนแห่งนี้ ผลิตเพื่อเอาไว้กินเองเป็นหลัก เหลือจึงขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ตนไม่ได้ผลิต เช่น เสื้อผ้า อาหารประเภทอื่น ๆ เช่น กะปิ น้ำปลา เกลือ น้ำมัน น้ำตาล เป็นต้น ดังที่ชาวบ้านบางคนให้สัมภาษณ์ว่า "ปลูกไว้กินเหลือจึงขาย" "ทำนา แล้วก็ปลูกทำไร่ ก็ไม่ทำขายนะ ทำเพื่อกิน แบ่งกันกิน คนสมัยก่อน ทำแต่กิน แล้วทำนาก็ไม่ขายด้วย ไม่ขาย ขายกันไม่เป็น ทำนาก็ไม่ได้ขาย " ปรากฏการณ์ของการผลิตเพื่อยังชีพนี้ มีเงื่อนไขหรือสาเหตุที่สำคัญหลายประการ ประการแรกคือ ชุมชนยังไม่ได้ถูกระทบจากกระแสการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมจากภายนอกชุมชน ประการที่สอง การดำรงชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ยังพึ่งพาธรรมชาติได้ เพราะทรัพยากรยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ ทั้งป่าไม้และแหล่งน้ำ ประการที่สามการดำรงอยู่ของคนในชุมชน มีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประการสุดท้าย ชาวบ้านไม่มีเทคโนโลยีในการผลิตที่ทันสมัย ใช้แรงงานจากคนและสัตว์และยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ การเพาะปลูกในลักษณะดังกล่าว จึงใช้ทุนในการดำเนินการน้อย พื้นที่น้อย ใช้แรงงานจากคนและวัวควาย พันธุ์พืชก็ใช้พันธุ์ที่เก็บจากผลผลิตปีก่อน ไม่ต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงใดๆ กิจกรรมการเพาะปลูกข้าวในชุมชนแห่งนี้ สรุปลงจากคำบอกเล่าของชาวบ้านได้ว่า ในปีหนึ่งๆ ทำการปลูก

ข้าวเพียงครั้งเดียว โดยเริ่มประมาณเดือนห้า เดือนหก(เม.ย. - พ.ค.)ฝนเริ่มตก นาบริเวณที่ลุ่มจะมีน้ำขัง ชาวนาเริ่มไถนาและหว่านกล้า ช่วงเดือนเจ็ดถึงเดือนแปด(มิ.ย.-ก.ค.) ชาวนาจะดำนาเดือนเก้าถึงเดือนสิบเอ็ด(ส.ค.-ต.ค.)เป็นระยะที่ข้าวเจริญเติบโต ชาวนาต้องคอยดูแลเรื่องน้ำในทุ่งนา พอถึงเดือนสิบสอง(พ.ย.)เริ่มทำการเกี่ยวข้าวโดยใช้แรงคน ซึ่งอาจใช้เวลาถึงเดือนยี่(ม.ค.) หลังจากนั้น จะนำข้าวที่เกี่ยวข้องซึ่งมัดเป็นพ่อนนำมา"ลอม"ไว้บนลานที่เตรียมไว้ แล้วทำพิธีรับขวัญข้าวขึ้นลาน แล้วจึงใช้ควายย่ำ เรียกว่า การนวดข้าว เพื่อให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวงใช้เวลาประมาณ 2-3 วัน แล้วแต่ปริมาณการผลิต กรรมวิธีต่อไปคือ ทำการมัดและสีหรือวีข้าว เพื่อให้ฝุ่นละอองออกจากเมล็ดข้าว แล้วทำพิธีรับขวัญข้าวขึ้นยังต่อไป การทำนาในอดีตของคนในชุมชนนี้ ในแต่ละขั้นตอนที่ต้องใช้แรงงานมากๆ เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว และการนวดข้าว เป็นต้น มีการเอาแรงกัน ช่วยเหลือด้านแรงงานซึ่งกันและกัน เรียกว่า"การลงแขก" ปัจจุบันชาวบ้านบางกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกัน ยังมีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกันอยู่ ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านผู้อาวุโสคนหนึ่งว่า "มีการลงแขกเอาแรงกันแต่ก่อนนี้ เตี้ยวันนี้ก็เอาแรงรูดข้าว(การนวดข้าวโดยใช้รถ) เขาก็เอาแรงกันไปช่วยกัน เอาข้าวขึ้นรถ"

การออกไปทำนาในฤดูกาลเพาะปลูกของชาวนาในชุมชนบ้านลานทองสมัยก่อน ถ้าที่นาอยู่ไกลจากบ้านและการคมนาคมไม่สะดวก ชาวนาจะออกไปปลูกกระท่อมหรือหังนาคอยู่ในพื้นที่นา โดยไปอาศัยอยู่ในช่วงระยะเวลาการเพาะปลูก เรียกการไปอยู่ในลักษณะนี้ว่า "ค้างน้ำ" แต่ถ้าออกไปในช่วงฤดูแล้งหรือนอกฤดูกาลเพาะปลูกเรียกว่า"ค้างแล้ง" การไปค้างแล้งของชาวบ้านลานทองในอดีต เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านไปหาประโยชน์จากป่า คือการทำไม้ ทำน้ำมันยาง และการทำน้ำตาลจากต้นตาล ดังกล่าวมาแล้ว ชาวนาบางครอบครัวอพยพไปอยู่ในพื้นที่นาตลอดเลยเรียกว่า"ค้างน้ำค้างแล้ง" คนกลุ่มนี้เองที่ทำให้เกิดหมู่บ้านหรือชุมชนใหม่ๆขึ้นรอบบริเวณชุมชนบ้านลานทองเดิม การทำไม้ ทำน้ำมันยาง และทำน้ำตาลจากต้นตาล โดยมากทำกันในฤดูแล้งว่างจากการทำนา ซึ่งเป็นผลผลิตส่วนเกินจากผลผลิตหลักคือข้าว ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวบ้านคนหนึ่งว่า "ไปทำยางไปตัดยางที่ต้นยางใหญ่ๆ ฉันทก็ไปตัดกับแม่ฉันเหมือนกัน ได้มาก็กรองให้ใสเลย แล้วเอาไปขายกำแพงดิน พิจิตรโนนละ คราวนี้ที่มันขึ้นๆก็ไปหาไม้ๆมาสับทำให้ละเอียดหน่อย แล้วเอามาห่อ ห่อได้ " นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการผลิตอีกอย่างหนึ่งคือ การทำไร้ทำสวน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไร้ข้าวโพด และกล้วย การทำไร้ทำสวนในระยะแรกๆ เป็นการทำคู่ไปกับการทำนา เอาไว้เพื่อกิน ไม่ได้ขายแต่อย่างใด กิจกรรมการปลูกข้าวนาปีในอดีตของชาวนาในชุมชนบ้านลานทอง สรุปได้ดังภาพประกอบ 46

ภาพประกอบ 46 วงจรการปลูกข้าวนาปีในอดีตของชาวนาในชุมชนบ้านลานทอง

สรุปได้ว่า วิธีการผลิตของชาวนาบ้านลานทองในอดีตเป็นการผลิตแบบยังชีพ หากเหลือจึงขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าหรือผลผลิตอื่น ๆ ที่ตนเองผลิตไม่ได้ ชาวนาในบ้านลานทองทำการขายข้าว ก็ต่อเมื่อมีข้าวใหม่มาเข้ายุ้งฉาง ข้าวเก่าจะถูกโกยมาไว้บริเวณปากยุ้งและตวงขายไปก่อน ส่วนข้าวใหม่จะเก็บข้าวไว้ทางด้านในของยุ้ง ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวนาบ้านลานทองคนหนึ่งว่า "เต็มยุ้งเลยแหละ ไม่ขายหรอก จนกว่าจะเห็นข้าวใหม่ เรียกว่าเห็นน้องก่อน บางทีมีน้องสองน้องสาม ข้าวเหลือเลย" การขายผลผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้าในอดีต มี 2 ลักษณะ คือ มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อข้าวหรือเอาสินค้ามาแลกเปลี่ยน โดยมาจากอำเภอบางระกำบ้าง จากอำเภอรามกระต่ายบ้าง และบางครั้งชาวนาลานกระบือก็ลากข้าวไปขายเอง ราคาข้าวในสมัยเมื่อ 40 กว่าปีก่อน เกวียนละ 400 - 500 บาท การผลิตเพื่อขายอย่างจริงจังของคนในชุมชนแห่งนี้ได้เริ่มขึ้น นับแต่ประเทศไทยเรารับเอาแนวคิดในการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม เข้ามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - พ.ศ.2509) ขึ้น อิทธิพลดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความคิดและ

วิธีการผลิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทองด้วยเช่นกัน เป้าหมายในการผลิต โดยเฉพาะการทำนาได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ทำแค่พอกินได้เปลี่ยนแปลงไปเป็น ทำเพื่อขายเป็นหลัก มีการใช้เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิต ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีหรือยาปราบศัตรูพืชเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น มีการเจาะป่อบาดาลเพื่อให้สามารถทำนาได้หลายครั้งต่อปี พันธุ์ข้าวจะใช้พันธุ์ข้าวเบาซึ่งมีระยะเวลาในการเพาะปลูกประมาณ 3-4 เดือนก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เรียกการทำนาแบบนี้ว่า การทำนาปรัง ชาวนาบางรายทำนาถึง 3 ครั้งต่อปี กิจกรรมการซื้อขาย เริ่มจากมีพ่อค้าคนกลางเป็นชาวจีนมาจากนครสวรรค์ ใช้รถสิบล้อเข้ามารับซื้อถึงชุมชนบ้านลานทอง และมีคนในชุมชนบ้านลานทองบางคนมีอาชีพเป็นนายหน้ารับซื้อข้าวด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนว่า “มีโกดำ โกหยวนมารับซื้อข้าว” “โกดำเขามาเช่าบ้านอยู่ข้าง ๆ บ้านเก่าฉันนะ ตรงนี้คนหนึ่ง คนนครสวรรค์เขามาอยู่ เขาเริ่มซื้อเป็นคนแรกเลย”

การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทอง ไม่ได้เกิดจากคนในชุมชนเอง แต่เกิดจากแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศของรัฐเป็นสาเหตุสำคัญ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่เป็นชาวนาในชุมชนแห่งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับชาวนาในอดีต กลับมีคุณภาพชีวิตที่แย่งลงกว่าเดิม มีปัญหาหนี้สินพอกพูนขึ้น บางรายถึงกับสูญเสียที่ดินไป และบางรายถึงกับอพยพโยกย้ายไปทำงานตามเมืองใหญ่ๆ ซึ่งเป็นงานนอกภาคเกษตรกรรม เกษตรกรรายย่อยที่ยังคงทำการเกษตรอยู่ในชุมชน เพราะมีเหตุผลสำคัญคือ มีที่ทำกินเป็นของตนเองและขาดความรู้หรือทักษะในการไปทำงานอย่างอื่น ดังคำให้สัมภาษณ์ของเกษตรกรบางคนว่า “ทำนาปีมีแต่หนี้กับซัง ทำนาปรังมีแต่ซังกับหนี้” “ตอนนี้ไม่คุ้มนะ เพราะว่าคนที่ทำ สาเหตุมีที่ดินของตนเอง ก็ไม่รู้ว่าจะทำอะไร ทั้งกร้างว่างเปล่าไว้ก็ไม่ได้” “สมัยก่อนไม่ได้ขาย แต่ก็พอกิน เดียวนี้ขายแล้วไม่ค่อยเหลือ เป็นค่ายาฉีด ค่าน้ำมัน ค่าอะไร ค่าจ้างคน ยิ่งหนักเข้าไปอีก” ปรากฏการณ์ที่เกษตรกรในชุมชนบ้านลานทองในปัจจุบันประสบปัญหาดังกล่าว มีเงื่อนไขหรือสาเหตุที่สำคัญคือ

1. การพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ปัจจัยเรื่องทุนในการผลิต ซึ่งต้องลงทุนสูงกว่าเดิมมาก ทั้งนี้เพราะวิธีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ทุนเหล่านี้ได้แก่ ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าเครื่องจักรเครื่องกล ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น ปัจจัยด้านแรงงาน วิธีการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก จึงต้องทำการผลิตในพื้นที่ขนาดใหญ่และทำหลายครั้งเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุด การพึ่งพากันในเรื่องแรงงานในอดีตได้หายไป เพราะต่างคนต่างมุ่งผลิตเพื่อให้ได้ปริมาณมาก(Mass product) แรงงานที่ใช้ในการผลิต จึงต้องจ้างแรงงานจากภายนอกและใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคน ในกิจกรรมการผลิตบางขั้นตอน สิ่งเหล่านี้เป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจากการทำการเกษตรในอดีต และปัจจัยด้านความรู้ในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับการผลิต เกษตรกรต้องพึ่งพาเทคโนโลยีหรือความรู้ความก้าวหน้า ในเรื่องการผลิตจากภายนอก โดยนำเข้ามาในรูปของกลุ่มบริษัทที่เป็นตัวแทนขายปุ๋ย ขายยาปราบศัตรูพืช ขายพันธุ์และ

เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ ความรู้ดั้งเดิมในการผลิตแทบไม่มีประโยชน์อีกต่อไป ดังคำให้สัมภาษณ์ของเกษตรกรบางคนว่า “ไหนจะค่าปุ๋ย ค่าน้ำมัน ค่ายาฉีด ค่ารถเกี่ยว เดียวนี้ไม่ใช่คนเกี่ยวแล้ว ใช้รถเกี่ยว ต้นทุนเลยสูง บวกลบคูณหารแล้วมันเท่าทุนหรือไม่ก็ขาดทุนบ้าง”

2. การขาดความรู้หรือการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกลไกในเรื่องการตลาดและอำนาจในการต่อรองเรื่องการตลาด รวมทั้งสภาวะหนี้สิน ที่เกิดจากการลงทุนในการผลิต จึงจำเป็นต้องขายผลผลิตไปในราคาที่ไม่เป็นธรรม ประกอบกับราคาข้าวในตลาดตกต่ำและมีความผันผวนไม่แน่นอน อันเกี่ยวเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัยด้วยเช่นกัน ดังคำให้สัมภาษณ์และการอภิปรายในการสนทนากลุ่มกับเกษตรกรบางคนว่า “ปัญหาข้าวราคาถูก เขาประท้วงปิดถนนกันเลย สหกรณ์ฯซื้อแล้วไม่ให้สตางค์ ขายฝากตั้งสองสามเดือนไม่ได้สตางค์เลย”

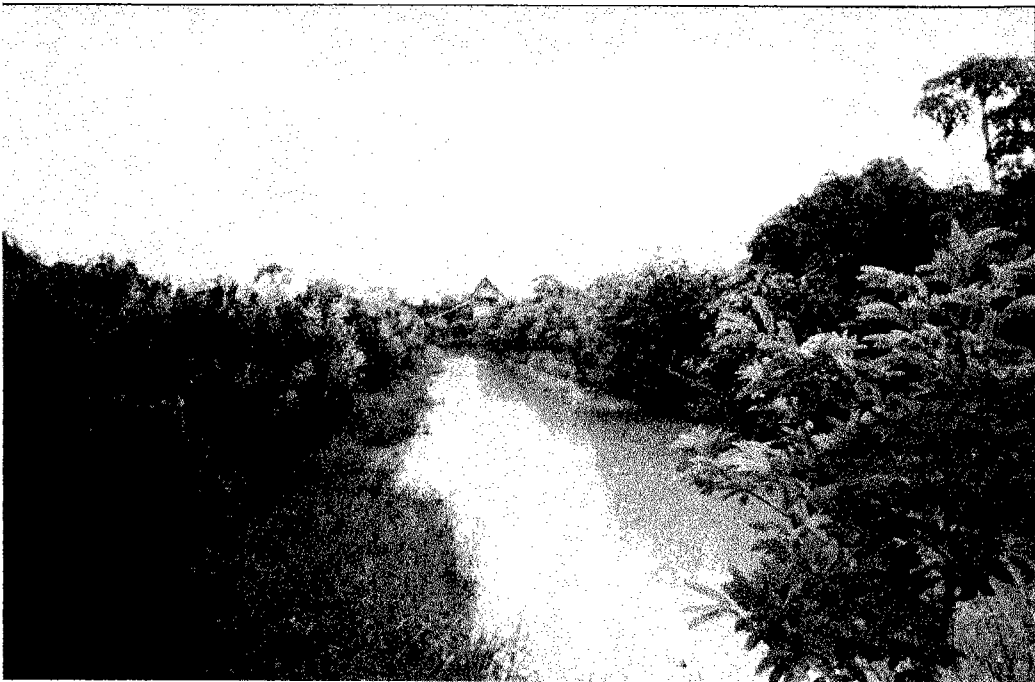
3. วิฤติการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น สภาวะความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศในยุคปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะว่าวิถีการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสำคัญ บางปีประสบปัญหาฝนแล้ง บางปีประสบปัญหาน้ำท่วม ซึ่งสภาวะการณดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งทำให้ผลผลิตของเกษตรกรเสียหายได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของเกษตรกรบางคนว่า “เดี๋ยวนี้เมื่อจะตกก็ตกมาทะเล็กเลย เสียหายเลย ไม่เป็นฤดูกาลอะไร”

ปัญหาเรื่องหนี้สินของเกษตรกรดังกล่าวแล้วนั้น เกษตรกรหลายรายกำลังพยายามหาทางออกของปัญหาดังกล่าว โดยการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของตน เช่น เกษตรกรที่พอมีทุนบ้างก็หันไปทำสวนไม้ผลบ้าง บางรายที่ทุนน้อยก็ทำไร่นาสวนผสม เป็นต้น

กิจกรรมทางการเกษตรอีกอย่างหนึ่ง ของเกษตรกรในชุมชนบ้านลานทองนี้คือ การทำไร่ เกษตรกรที่ทำไร่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ ชาวไร่ที่เป็นเกษตรกรรายย่อย เป็นกลุ่มที่มีอาชีพทำนาดั้งเดิม จะทำไร่ในฤดูที่ว่างจากการทำนาหรือทำในพื้นที่ที่เป็นที่ดอน ซึ่งทำนาไม่ได้ผล ใช้พื้นที่ขนาดเล็ก ไร่ที่ทำได้แก่ ไร่กล้วย ไร่ข้าวโพด ไร่ถั่วเหลือง เป็นต้น ชาวไร่กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน สำหรับชาวไร่อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นชาวไร่ที่มีฐานะดี ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนและนายทุนที่มีฐานะค่อนข้างมั่นคงแล้ว ชาวไร่กลุ่มนี้ทำไร่อ้อย ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เป็นร้อยเป็นพันไร่ขึ้นไป ความแตกต่างของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม เกิดจากเงื่อนไขหลายประการคือ เกษตรกรที่เป็นชาวไร่รายย่อย มีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อขายเป็นรายได้เสริมจากการว่างเว้นจากการทำนาในบางฤดูกาล พื้นที่ในการทำไร่ต่างๆจึงมีขนาดเล็ก ใช้ทุนน้อย ผลผลิตบางอย่างมีตลาดอยู่ในชุมชนนั่นเอง ส่วนเกษตรกรที่ชาวไร่ขนาดใหญ่ เป็นเกษตรกรที่ทำไร่เป็นอาชีพหลัก ใช้เครื่องจักรกลในการผลิต ทำไร่ในพื้นที่ขนาดใหญ่ และไม่ได้ทำนา ผลผลิตส่วนใหญ่จึงมีตลาดอยู่ภายนอกเป็นโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การทำไร่อ้อย เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งว่า “อาชีพคนลานกระบือ อาชีพหลักคือทำนาทำไร่ เฉพาะถ้าพี่น้องประชาชน ซึ่งมีฐานะไม่ร่ำรวย ฐานะตั้งแต่ปานกลางลงมาเนี่ยะ ทำไร่ข้าวโพด ไร่ถั่ว ทำ

ข้าวเปลือก ระดับกลางไปถึงสูงทำไร่อ้อย เพราะอ้อยลงทุนสูง” การเกษตรอีกประเภทหนึ่งที่กำลังเป็นที่สนใจของเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้คือ การทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะการทำสวนส้ม และสวนลำไย ความคิดในเรื่องดังกล่าวเกิดจากผู้นำชุมชนท่านหนึ่งที่ได้มาทำเป็นตัวอย่างและส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาทดลองทำเป็นจำนวนหลายรายด้วยกัน

สำหรับเรื่องแหล่งเงินทุนที่เกษตรกรในชุมชนบ้านลานทองได้ใช้บริการ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และจากนายทุนเอกชนหรือร้านค้าวัสดุทางการเกษตร บางราย ซึ่งการกู้ยืมเป็นไปในหลายลักษณะเช่น ไปเอาวัสดุอุปกรณ์ ปุ๋ย และยามาก่อน ขายผลผลิตได้แล้ว จึงนำไปใช้คืนให้ บางครั้งก็ไม่พอใช้ และเมื่อต้องการลงทุนหรือทำการผลิตในครั้งใหม่ก็ต้องกู้ยืมต่อไป เป็นวัฏจักรความยากจนของเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้ จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ประกอบการและนักธุรกิจ ผู้ประกอบการคนหนึ่งได้อธิบายแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “แต่ก่อนชาวไร่ชาวนา ทำครั้งเดียวก็พออยู่พอใช้ เดียวนี้สามครั้งยังไม่พอใช้หนี้ มันไม่พอใช้หนี้แน่ๆ ไปกู้เขามามันเสียดอกเบี้ย สาเหตุก็คือไม่มีเงินทุนของตัวเอง สภาพมันไม่มี มันเป็นลูกโซ่ มันจะต่อเนื่องกัน วันนี้ไปกู้เขามาปีนี้ พอหมดงวดนี้เอาหนี้ไปใช้ แต่ยังเป็นหนี้เขาอยู่หน่อยๆ พอต่อไปก็อีกงวดหนึ่ง พอสิ้นปี ก็กลายเป็น 3 งวด คนที่นี้อยู่กับยากคือ ดอกเบี้ย” นอกจากนี้การดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านลานทองในปัจจุบัน ยังมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าคนในสมัยก่อนที่สามารถเก็บผักหักพิน หาของป่า หรือปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองได้บ้าง ในปัจจุบันสิ่งของเหล่านี้ชาวบ้านหลายคนต้องซื้อหามาทั้งสิ้น ทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตเพิ่มสูงขึ้น กิจกรรมทางการเกษตรในปัจจุบันของเกษตรกรชุมชนบ้านลานทอง ซึ่งมีทั้งการนำแนวคิดทางการเกษตรแผนใหม่ที่เรียกว่าไร่นาสวนผสมมาใช้ และมีทั้งการใช้เครื่องจักรกลในการผลิต ดังภาพประกอบ 47 และ 48

ภาพประกอบ 47 การทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร

ภาพประกอบ 48 การทำการเกษตรในปัจจุบันของเกษตรกร

รายการแสดงต้นทุนในการผลิตข้าวนาปี ข้าวนาปรังและถั่วเหลือง ต่อพื้นที่ 1 ไร่ จากเอกสารแนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร สรุปได้ดังนี้

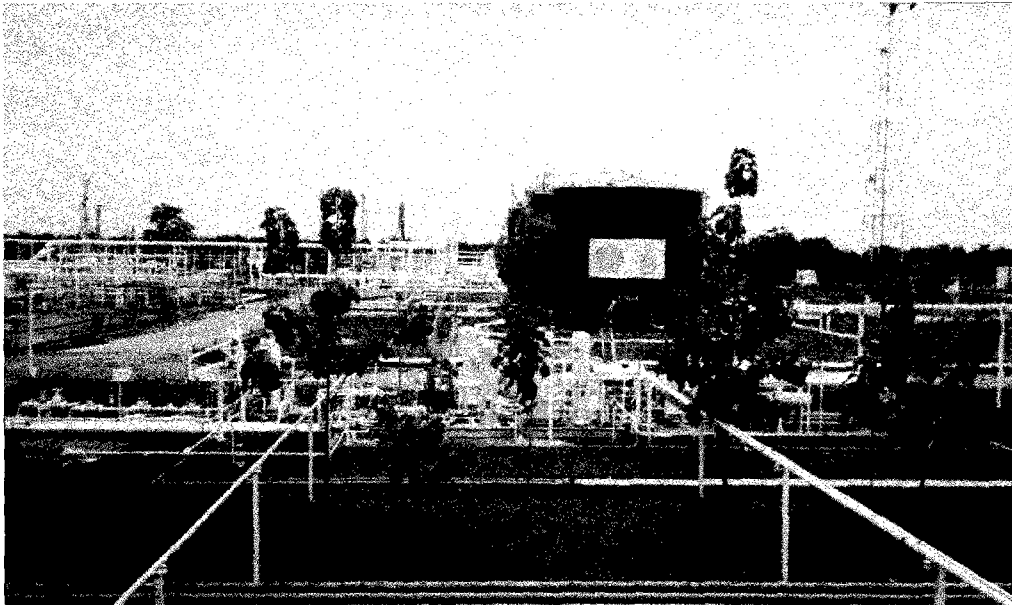
รายการ	นาปี	นาปรัง	ถั่วเหลือง (หน่วยเป็นบาท)
1. ค่าเตรียมดิน	200	200	250
2. ค่าสารกำจัดวัชพืช	-	250	200
3. ค่าจ้างพ่นยาเคมี	-	50	50
4. ค่าพันธุ์พืชไร่	105	140	200
5. ค่าจ้างปลูก/หว่าน	400	400	25
6. ค่าปุ๋ยเคมี	100	300	210
7. ค่าจ้างหว่านปุ๋ยเคมี	50	50	25
8. ค่าสารเคมีปราบศัตรูพืช	50	50	100
9. ค่าจ้างพ่นยาเคมี	50	50	50
10. ค่าเก็บเกี่ยว	400	400	200
11. ค่าบรรทุก/ขนส่ง	50	100	100
12. ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	100	300	100
รวม	1,505	2,290	1,510

สรุปภาพรวมทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านลานทองดั้งเดิมได้ว่า เป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือพึ่งพาตนเอง วิธีการผลิตของคนในชุมชนบ้านลานทอง จึงมุ่งเพื่อกินเพื่อใช้มากกว่าเพื่อขาย และต่อมาจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตมาเป็นเพื่อการค้าแทนในระยะหลัง ซึ่งเป็นช่วงของการมุ่งพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของรัฐบาล ปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ จากแบบยังชีพไปเป็นแบบเพื่อการค้านั้น ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สังคมวัฒนธรรมของคนในชุมชนบ้านลานทองเป็นอย่างมาก

1.1.3.2 อุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านลานทองคือ อุตสาหกรรมน้ำมัน ดำเนินการโดยบริษัทไทยเชลล์เอ็กซ์พลอเรชั่นแอนด์โปรดักชั่น จำกัด โดยเริ่มดำเนินการขุดเจาะน้ำมันตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2524 พบว่ามีปริมาณเพียงพอในเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำมันดิบเชิงพาณิชย์แห่งแรกของประเทศไทย ต่อมาแหล่งน้ำมันดิบแห่งนี้ ได้รับพระราชทานนามว่า "แหล่งน้ำมันสิริกิติ์" หลังจากที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จประกอบพิธีเปิด เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2526

ในปัจจุบันแหล่งน้ำมันสิริกิติ์ ยังคงเป็นแหล่งน้ำมันดิบที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ น้ำมันดิบเพชร ที่ผลิตได้จากแหล่งน้ำมันที่ขายให้กับรัฐบาลไทย โดยผ่านการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย(ปตท.) เป็นการลดการนำเข้าน้ำมันดิบจากต่างประเทศได้ส่วนหนึ่ง ดังภาพประกอบ 49

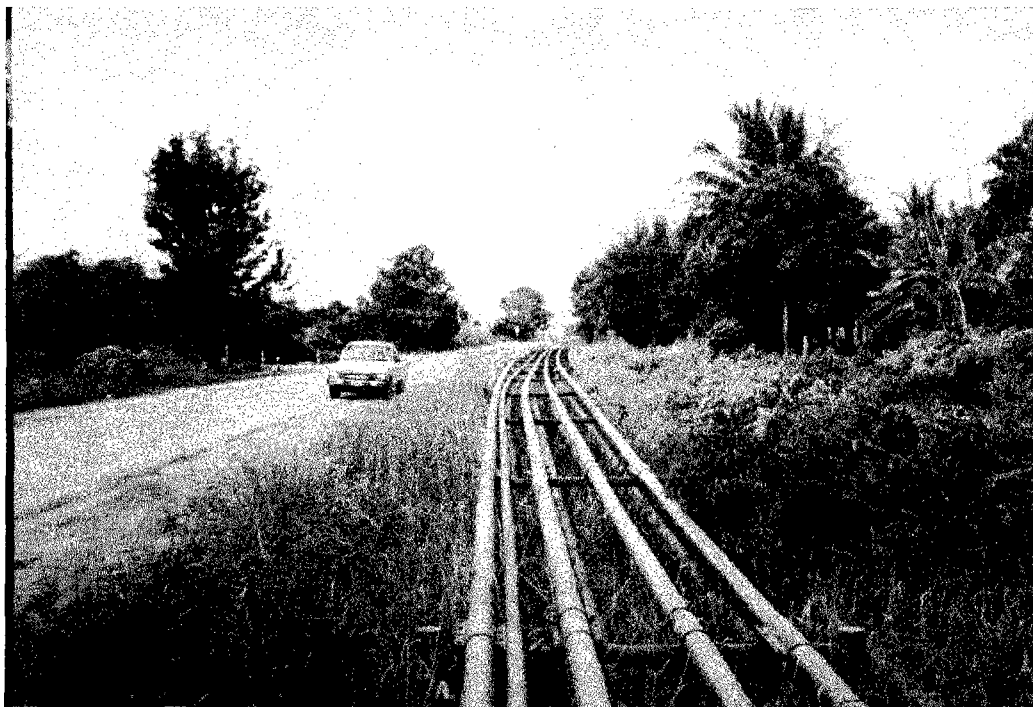

ภาพประกอบ 49 แหล่งผลิตน้ำมันดิบ"เพชร"

ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2533 บริษัทไทยเซลล์ฯ ได้เปิดโรงงานแยกก๊าซปิโตรเลียมเหลวชื่อว่า "โรงงานแยกก๊าซพลังเพชร" ขึ้นในแหล่งน้ำมันสิริกิติ์ เพื่อเพิ่มพูนคุณค่าทางพลังงานของก๊าซธรรมชาติที่ผลิตขึ้นมาพร้อมกับการผลิตน้ำมันดิบ ก๊าซส่วนหนึ่งที่ผ่านการแยกแล้ว จะถูกส่งไปใช้เป็นพลังงานในการผลิตกระแสไฟฟ้า ยังโรงไฟฟ้าของการผลิตกระแสไฟฟ้าผลิตแห่งประเทศไทยที่ตั้งอยู่ในชุมชนแห่งนี้

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับ อุตสาหกรรมน้ำมันในชุมชนแห่งนี้ พบว่า ชาวบ้านมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องน้อยมาก แต่ผลจากการประกอบกิจการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างมาก จึงต้องนำรายละเอียดบางส่วนมานำเสนอไว้ ณ ที่นี้ อย่างไรก็ตามทัศนคติของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้บางส่วนที่มีต่อการดำเนินกิจการอุตสาหกรรมน้ำมันในลานกระบือ เป็นไปในทางลบ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้แรงงานและเกษตรกร ซึ่งคนกลุ่มนี้มองว่า คนในชุมชนเองได้รับผลประโยชน์ตอบแทนน้อยมาก ในเรื่องของการจ้างงาน อาจเป็นเพราะว่า แรงงานในชุมชนค่อนข้างที่จะขาดในเรื่องของความรู้และทักษะในการทำงานกับอุตสาหกรรมน้ำมันได้ อีกทั้งชาวบ้านยังหวาดระแวงเกี่ยวกับปัญหาสภาพแวดล้อม ที่อาจเกิดจากอุตสาหกรรมนี้ ซึ่งทางผู้ประกอบการและหน่วยงานทางราชการที่

เกี่ยวข้อง ได้พยายามชี้แจงข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการเรื่องสภาพแวดล้อมให้ทราบแล้ว แต่ชาวบ้านยังมีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนที่ว่า “ คนที่นี่ไม่ได้ทำงานที่นี่ เพราะว่าเขาจะเอาคนนอกเข้ามา” “ มีความรู้เขาก็ไม่เอา คนถิ่นเขาไม่เอา เขาเอาคนนอก เขาเอาคนต่างจังหวัดเข้ามา “ “ส่วนใหญ่ตั้งแต่มีบ่อน้ำมัน มลภาวะมันเปลี่ยนไป ทำให้ดินฟ้าไม่ตรงเวลา” อุตสาหกรรมน้ำมันจึงเปรียบเสมือนกับสิ่งแปลกปลอมที่เข้าไปอยู่ร่วมกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ ดังภาพประกอบ 50

ภาพประกอบ 50 ท่อส่งน้ำมัน ทิวทัศน์ที่เปลี่ยนไปของชุมชนชนบท

1.1.3.3 พาณิชยกรรมและบริการ

บริเวณเขตชุมชนของบ้านลานทอง เป็นแหล่งที่ใช้ประกอบธุรกิจและพาณิชยกรรม รวมทั้งการบริการต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยกิจการค้าปลีกและค้าส่งสินค้าเกี่ยวกับพืชผลทางการเกษตร การค้าสินค้าอุปโภคบริโภคและงานบริการด้านอื่นๆ ประมาณปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านลานทองโดยเฉพาะการพาณิชยกรรมและการบริการเฟื่องฟูมาก สาเหตุสำคัญมาจากการขุดพบแหล่งน้ำมันดิบที่สำคัญของประเทศ ในช่วงระยะแรกที่มีการขุดพบน้ำมันดิบ ตึกรามบ้านช่องขยายตัวอย่างมาก ผู้คนมากมายเข้ามาทำมาหากินในชุมชนนี้ โดยเฉพาะกิจการร้านอาหาร และสถานบริการเกิดขึ้นอย่างมากมาย

ผู้คนที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในชุมชนแห่งนี้ มาเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมน้ำมันบ้าง เข้ามาค้าขายและทำธุรกิจต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมน้ำมันบ้าง ธุรกิจอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคของการขุดพบน้ำมันคือ ธุรกิจบ้านเช่า ชาวบ้านลานทองบางรายถึงกับอพยพครอบครัวออกไปอยู่ตามไร่นา เพื่อให้คนต่างถิ่นได้เช่าอยู่อาศัย โดยได้ค่าเช่า ประมาณเดือนละ 3,000 – 5,000 บาท นับเป็นราคาที่ดีมากในยุคสมัยนั้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านที่อพยพเข้ามาทำมาหากินที่ลานกระบือท่านหนึ่งว่า “ เศรษฐกิจมัน บูมมาก ถ้าพูดอย่างนักวิชาการ นักการเมือง พูดว่าฟองสบู่ เพราะใครที่ไหนก็เริ่มมา แม้ค้าขนม ก็ขายดี ทำขนมอะไรก็ขายได้หมด เพราะคนงานจังหวัดไหน บริษัทไหนก็มารับเหมา มาสัมปทาน ไทยเซลล์ก็เข้ามา ขนาดบ้านนะ เช่าหลังละ 5,000 บาท ตอนนั้นบ้านเช่ามันหาเช่ายาก ไม่ค่อยมีคนปลูกบ้านให้ใครเช่าครับ เพราะเป็นบ้านที่อยู่อาศัย บางคนอยู่ทุ่งนา มีบ้านอยู่เก่า ก็ให้เขาเช่า เอาวัวเอาควายไปอยู่ทุ่งนาเลย ”

กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาทำการค้าขายในชุมชนบ้านลานทองส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนจีนเข้ามาซื้อที่ดินในชุมชนจากคนในชุมชนเดิม คนในชุมชนบ้านลานทองเดิมจึงต้องอพยพออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ยังในไร่นารอบๆ ชุมชน ทำให้เกิดเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มากมาย ปรากฏการณ์หนึ่งที่ยืนยันเรื่องนี้คือ ในกรณีมีงานบุญประเพณีต่างๆ จะมีรถอีแต๊ก อีแต่น(รถใช้ในการเกษตร) วิ่งจากชุมชนรอบนอกเข้าสู่ตัวชุมชนบ้านลานทองเป็นอันมาก แสดงให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้ ยังมีญาติอยู่ในชุมชนแห่งนี้อยู่ เจือนไซหรือสาเหตุอีกประการหนึ่งของการอพยพโยกย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่รอบนอกชุมชนของคนดั้งเดิมในชุมชนบ้านลานทอง นอกจากการขายที่ดินให้กับคนกลุ่มใหม่คือ การมีความรู้สึกคับข้องใจกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องทางเศรษฐกิจ ซึ่งการดำรงชีวิตประจำวันของคนกลุ่มนี้ เดิมั้นแทบไม่ต้องใช้จ่ายเงินทองในการกินอยู่ประจำวันเลย เพราะสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ สามารถหาปัจจัยต่างๆมาอุปโภคบริโภคได้เอง โดยเฉพาะเรื่องอาหารการกิน แต่เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปคนกลุ่มนี้กลับต้องใช้จ่ายเงินทองมากขึ้นกับการได้มาของปัจจัยเหล่านี้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนว่า “แต่ก่อนไม่ต้องใช้เงินเลย เดียวนี้ผักหญ้าก็ต้องซื้อหมด อยู่ใไร่อยู่นาดีกว่า” สรุปได้ว่ากลุ่มคนที่ทำอาชีพพาณิชย์กรรมและบริการ ส่วนใหญ่เป็นคนที่อพยพมาจากที่อื่น ส่วนคนในชุมชนบ้านลานทอง ที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนลานทองหรือที่อพยพออกไปอยู่ตามไร่นา ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนเดิม

นอกจากนี้ ผลจากการขุดพบน้ำมันดิบ ยังเป็นการเปิดโลกทัศน์ของคนในชุมชนบ้านลานทองให้กว้างขวางขึ้น กล่าวคือ คนบ้านลานทองได้ออกไปติดต่อกับค้าขาย ปะทะสังสรรค์ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกับคนภายนอกเพิ่มขึ้น และมีการออกไปหางานทำ หรือขายแรงงานในต่างประเทศ บางรายไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใหญ่ โดยเฉพาะจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นโรงงานเกิดจากเครือข่ายธุรกิจ

อุตสาหกรรมน้ำมัน ที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง กล่าวกันว่าคนในชุมชนบ้านลานทอง เกือบครึ่งหนึ่งไปทำงานที่จังหวัดระยอง บางครอบครัวถึงกับทิ้งไร่นาให้คนอื่นเช่าทำแทน บางครอบครัวทิ้งลูกๆ กับคนเฒ่าคนแก่ไว้ที่บ้านลานทอง และส่งเงินมาให้ใช้เป็นรายเดือน คนขายแรงงานกลุ่มนี้จะกลับมาเยี่ยมเยียนบ้านเดิมอีกครั้ง ในช่วงเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา และออกพรรษา เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนว่า "สมัยก่อนมี 2 พวก พวกหนึ่งไปทำงานก่อสร้าง ทำงานที่ว่า ไปวางโครงสร้างพื้นฐาน(ฐานสำรวจและขุดเจาะน้ำมัน)ที่ระยอง กับพวกไปทำงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ"

1.1.4 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

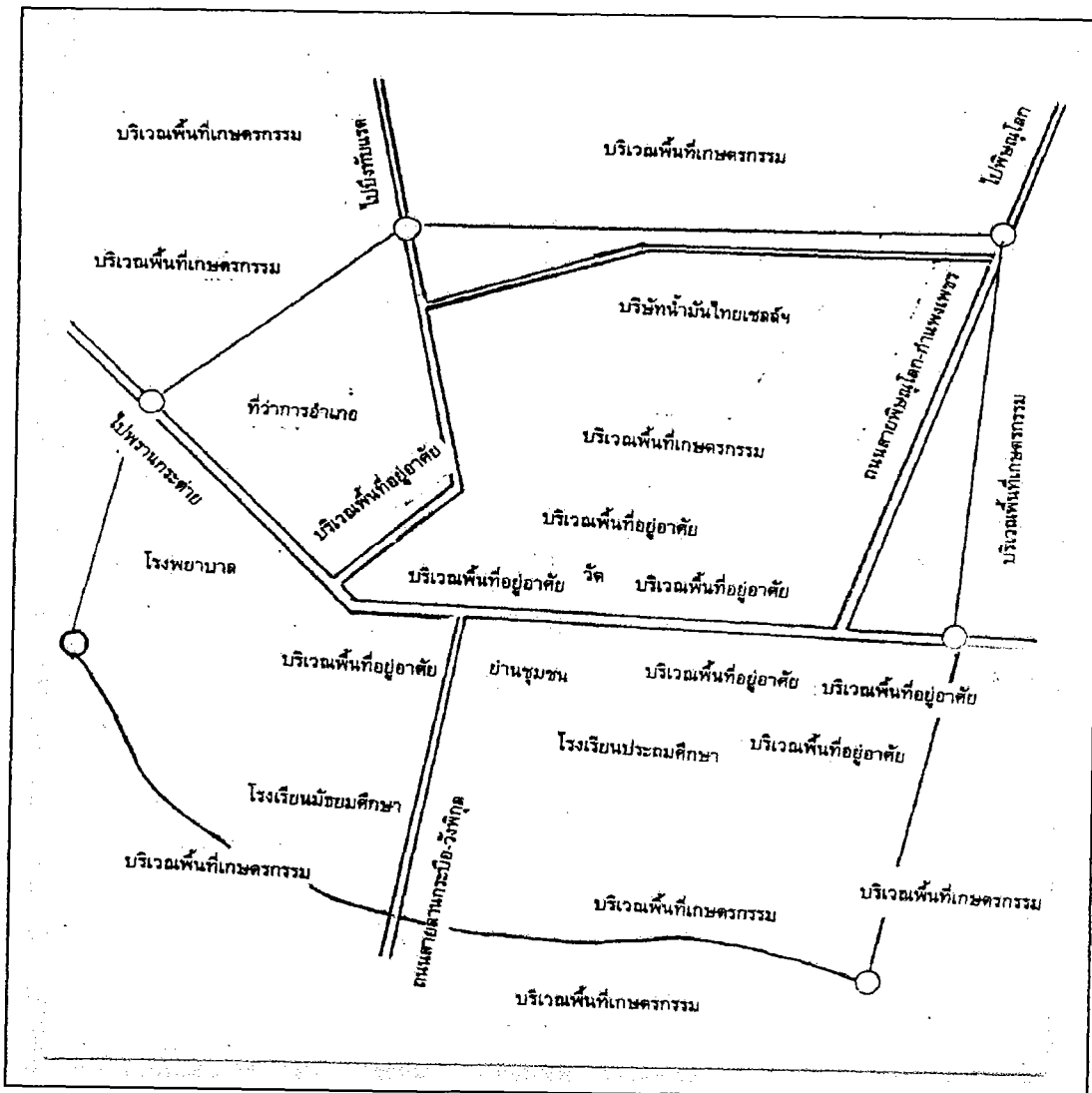
1.1.4.1 โครงสร้างทางสังคมและประชากร

ปัจจุบันประชากรในเขตชุมชนบ้านลานทอง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกันคือ กลุ่มที่เป็นชาวบ้านลานทองดั้งเดิม ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และกลุ่มที่เป็นชาวต่างถิ่นอพยพเข้ามา ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ประกอบอาชีพค้าขาย คนกลุ่มนี้ค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนบ้านลานทองดั้งเดิม หรือถ้าประกอบอาชีพเกษตรกรรม จะเป็นเกษตรกรรายใหญ่ มีเงินทุนมาก ทั้งผลิตเอง และรับซื้อพืชผลทางการเกษตรในเขตชุมชนแห่งนี้ ข้อมูลจำนวนประชากรในเขตชุมชนบ้านลานทอง ในปีเดือนธันวาคม ปี พ.ศ.2543 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,364 คน แยกเป็นชาย 2,194 คน เป็นหญิง 2,170 คน จาก 1,397 ครัวเรือน ข้อมูลจากเอกสารประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลลานกระบือ พ.ศ.2543 จำนวนประชากรในเขตชุมชนบ้านลานทองแยกตามจำนวน อายุได้ดังนี้

จำนวนประชากรในเขตชุมชนบ้านลานทอง

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
0-12	496	450	946	21.68 %
13-15	80	71	151	3.46 %
16-18	111	93	204	4.67 %
19-25	276	291	567	12.99 %
26-35	449	473	922	21.13 %
36-45	371	356	727	16.66 %
46-55	220	188	408	9.35 %
50-65	122	122	244	5.59 %
66-75	53	84	137	3.14 %
76-85	13	33	46	1.05 %
86-100	3	9	12	0.27 %
รวม	2,194	2,170	4,364	100.00 %

ความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างคนในชุมชนบ้านลานทองเดิมกับคนต่างถิ่นที่อพยพมาใหม่ค่อนข้างเห็นได้อย่างชัดเจน จากการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และฐานะความเป็นอยู่ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนทั้งสองกลุ่มนี้ มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ คนในชุมชนบ้านลานทองดั้งเดิม จะปลูกบ้านพักอาศัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง อยู่ในสวนลึกเข้าไปตามตรอกชอกชอย ที่ไม่ติดกับถนนสายหลักคือสายพิษณุโลก-กำแพงเพชร หรือไม่ก็อพยพไปอยู่นอกชุมชนตามไร่นา ดังที่กล่าวมาแล้ว สำหรับผู้ที่อพยพเข้ามาใหม่ มักตั้งบ้านเรือนเป็นอาคารพาณิชย์อยู่ติดกับถนนสายหลัก ซึ่งที่ดินบริเวณนี้ซื้อมาจากคนในชุมชนบ้านลานทองดั้งเดิมนั่นเอง ดังแผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนของคนในเขตชุมชนบ้านลานทอง ดังภาพประกอบ 51

ภาพประกอบ 51 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนของคนในเขตชุมชนบ้านลานทอง

1.1.4.2 วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านลานทอง (ความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มทางสังคม)

คนในชุมชนบ้านลานทองในอดีตประมาณ 30 ปี ที่ผ่านมามีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งนี้เพราะว่าทุกครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงมีวิถีชีวิตรายได้ รวมทั้งปัจจัยต่างๆในการดำรงชีวิตคล้ายๆ กัน คนที่มีฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่นก็มีได้ ความเป็นอยู่แตกต่างกันไปจากชาวบ้านทั่วไป ความมีฐานะของคนในอดีตพิจารณาจากองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ได้แก่ จำนวนที่ดินที่ถือครอง ขนาดของยุ้งฉาง ลักษณะบ้านเรือน ข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน เสื้อผ้า การแต่งกาย และเครื่องประดับ โดยเฉพาะทองคำรูปพรรณ คนในชุมชนบ้านลานทองในอดีตมีความเกี่ยวข้องกันทางสายโลหิต เคารพนับถือกันเป็นแบบเครือญาติ พี่พาทอาศัยกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อยามมีปัญหาเดือดร้อนต่างๆ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้อาวุโสคนหนึ่งว่า “แต่ก่อนนิยมกันใช้เขาไม่เอาดอกเอาดวงกันหรอก ไม่มีกินเขาก็ให้กันกิน บ้านพ่อฉันนะ เมื่อก่อนเขามีสตางค์ มีคนยืมสตางค์ พ่อก็ให้เขาไป พ่อเขาทำนาได้ข้าวเขาก็เอามาใช้กิน ” นอกจากการพี่พาทอาศัยกันยามเดือดร้อนแล้ว คนในอดีตยังมีความรู้สึกผูกพันต่อกัน เวลามีกงานส่วนรวมหรืองานบุญต่างๆไม่ว่า งานศพ งานบวชนาค งานแต่งงาน ตลอดจนงานประเพณีต่างๆ ชาวบ้านจะมาช่วยงานกันอย่างอบอุ่น ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านผู้อาวุโสคนหนึ่งว่า “พอมีกงานการอะไร ไปหมดเลยมีก็คนๆไปช่วยกันหมดเลย ปิดบ้านไปช่วยกันเลย” ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเช่นนี้ มีเงื่อนไขหรือปัจจัยสำคัญหลายประการ ประการแรกคือ ชุมชนยังไม่ได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม จึงทำให้วิถีการผลิตและชีวิตความเป็นอยู่จึงเป็นไปในลักษณะเดิม ประการที่สองสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือทรัพยากรยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก จึงส่งผลให้ผู้คนสามารถพึ่งพิงธรรมชาติได้ ไม่ต้องแก่งแย่งกันทำมาหากินเหมือนในสมัยปัจจุบัน ประการที่สาม เทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสารในอดีตยังค่อนข้างล่าช้า ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมระหว่างสังคมหนึ่งไปยังสังคมหนึ่งเป็นไปอย่างเชื่องช้า ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน และประการสุดท้าย ค่านิยมหรือความเชื่อถือศรัทธาในเรื่องศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงความเป็นคนบ้านเดียวกัน ยังมีความสำคัญอยู่ในชีวิตจิตใจของคนในยุคสมัยนั้น ปัจจุบันปรากฏการณ์เหล่านี้ได้ลดลงไป ทั้งนี้เพราะสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของคนในชุมชน ทำให้แต่ละครอบครัวต้องพยายามเอาตัวรอดให้ได้ เวลาว่างในการไปมาหาสู่กันอย่างแต่ก่อน ค่อนข้างมีจำกัดหรือลดน้อยลงไป แม้แต่การร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา สภาพดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านห่างกันไป ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติลดลงไปอย่างมาก ทุกคนจึงต้องพยายามแสวงหา มาเพื่อใช้ในการดำรงชีพของตนเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนที่ว่า “เปลี่ยนไปเยอะเลย มันเป็นอย่างไรไม่รู้ สมัยก่อนนะสนุกมากเลย มีงานเทศกาลอะไร จะไปรวมกันที่วัด มันดีนะ

มันเหมือนกับแบบ ธรรมชาติจริงๆเลย แต่เดี๋ยวนี้มันเหมือนต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างกิน มันเหมือนไม่อบอุ่น สังคมไม่อบอุ่น แล้วก็รื้อยพ้อพันแม่มาอยู่ มันก็เหมือนกับทุกอย่างที่เป็นธุรกิจไปหมด สมัยก่อนกล้วยนะเขาทิ้งไว้ในไร่ข้างถนน ใครอยากกินอยากตัดเขาไม่หวงหรอก กล้วยไม่ต้องปลูก ขอเขา เขาให้เลยไปตัดเอา มีแรงไปหาบเอาเลย” “ยามป่วยไข้ได้ป่วยมาเยี่ยมเยียนกัน แต่ปัจจุบันนี้กลับ ตาลปัตร ห่างกันเลย ไม่ใช่แล้วครับ ใครป่วยก็ไม่ได้ดูแลกัน ไม่ได้ใครชเคืองกันนะ เพราะมันมีเวลารัดกุมครับ เวลาว่างนี้มันไม่มีแล้ว” นอกจากนี้ฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านลานทองแตกต่างกันมาก ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นของคนในสังคมขึ้น คนในชุมชนดั้งเดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีฐานะค่อนข้างยากจนต้องกู้หนี้ยืมสินจากหน่วยงานภาครัฐ คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธ.ก.ส.)และนายทุนเงินกู้ในชุมชน คนกลุ่มนี้จึงมีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างลำบาก ต้องการศึกษาและคุณภาพชีวิตต่ำ สำหรับคนในชุมชนบ้านลานทองอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นคนต่างถิ่นซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน อพยพเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก มีฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งว่า “ที่รวยก็รวย ที่จนก็จน ที่รวยส่วนมากเป็นคนอื่นมาอยู่ แล้วเขารู้ช่องทางทำมาหากินมากกว่า แต่คนที่นี่จริงๆแล้วจน” คนทั้งสองกลุ่มนี้มีปฏิสัมพันธ์กันในหลายลักษณะ เช่น นายจ้างกับลูกจ้าง เจ้านี่กับลูกหนี้ หรือพ่อค้ากับลูกค้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามทางหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะทางเทศบาล และทางอำเภอ ได้พยายามทำให้ชาวบ้านเหล่านี้รวมกลุ่มกันและทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเกิดความสามัคคีปรองดองกัน เช่น วรรณคดีให้เงินกองทุนแม่บ้านในทุกหมู่บ้าน เพื่อเป็นกิจกรรมหารายได้เสริม จัดงานกีฬาสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านเพื่อเกิดความสามัคคีปรองดองกัน และมีการจัดงานรื่นเริงตามเทศกาลต่างๆเป็นประจำ และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้านเหล่านี้ ดังภาพประกอบ 52

ภาพประกอบ 52 งานกีฬาชุมชนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่โยงโยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเอาไว้

กิจกรรมกลุ่มที่สำคัญได้แก่ กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น และกลุ่มที่มีความสำคัญมีสมาชิกให้ความสนใจมากคือ กลุ่มฅฅานกิจกรรมบ้าน ทั้งนี้ เพราะเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเป็นการออมทรัพย์ เพื่อสงเคราะห์ญาติเมื่อสมาชิกในกลุ่มถึงแก่กรรม

กระแสความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองทางด้านวัตถุ การสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำ ประปา ถนนหนทาง ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนบ้านลานทองเปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าชีวิตมีความสะดวกสบายขึ้น แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง กลับกลายเป็นสร้างภาระหนี้สินให้กับชาวบ้าน เพราะได้สร้างกระแสบริโภคนิยมให้เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดนิสัยฟุ้งเฟ้อ แสงหาเงินทองมาจับจ่ายใช้สอยสินค้านานาชนิด ที่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านหลายคนว่า “คนเราก็ฟุ้งเฟ้อ มีไฟก็ใช้ไฟ ใช้นุ่นใช้นี้ เตาก็ใช้ ก็มีพัดลม โทรทัศน์ ตู้เย็น อีกรหลาย ๆ อย่างเลย” “คนเรามีภาระรัดตัวหลายมาก ต้องส่งตู้เย็น ส่งรถเครื่อง ส่ง ๕.๓.๕. ส่งโทรทัศน์ อะไรหลายอย่าง เมื่อก่อนทำนาเสร็จก็เข้าวัด แกมีข้าวกิน ข้าก็มีข้าวกิน ไม่เดือดร้อนอะไรเลย พอมาตอนนี้นั้นกลับกัน” และจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ประกอบการและนักธุรกิจ ผู้ประกอบการคนหนึ่งได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “สิ่งที่ฟุ้งเฟ้อ มันมีสาเหตุมาจากอะไรรู้หรือเปล่า หนึ่งใน ความเจริญมาแล้ว สอง ก็คือ ลูกหลานคนลานกระบือไปอยู่ต่างบ้านต่างเมืองในช่วงเงินเฟื่อนะ ไปอยู่ชลบุรีนะ เดือนหนึ่งสองสามหมื่น กลับมามีรถขี่ มีอะไร พวกนี้ไปผอนเขามาทั้งนั้น พองานรุ่งก็กลับมาบ้านเดิม ปรากฏว่ามีปัญหาตกงาน

คนเคยใช้เงินเยอะ เมื่อก่อนอยู่บ้านนี้ สิบบาทอาจจะใช้วันหนึ่ง อยู่ชลบุรีเงินเดือนตั้งแต่ห้าพันหมื่น สองหมื่น เคยใช้เงินมาก พอกลับมาพองานหมดก็ตกงาน ”

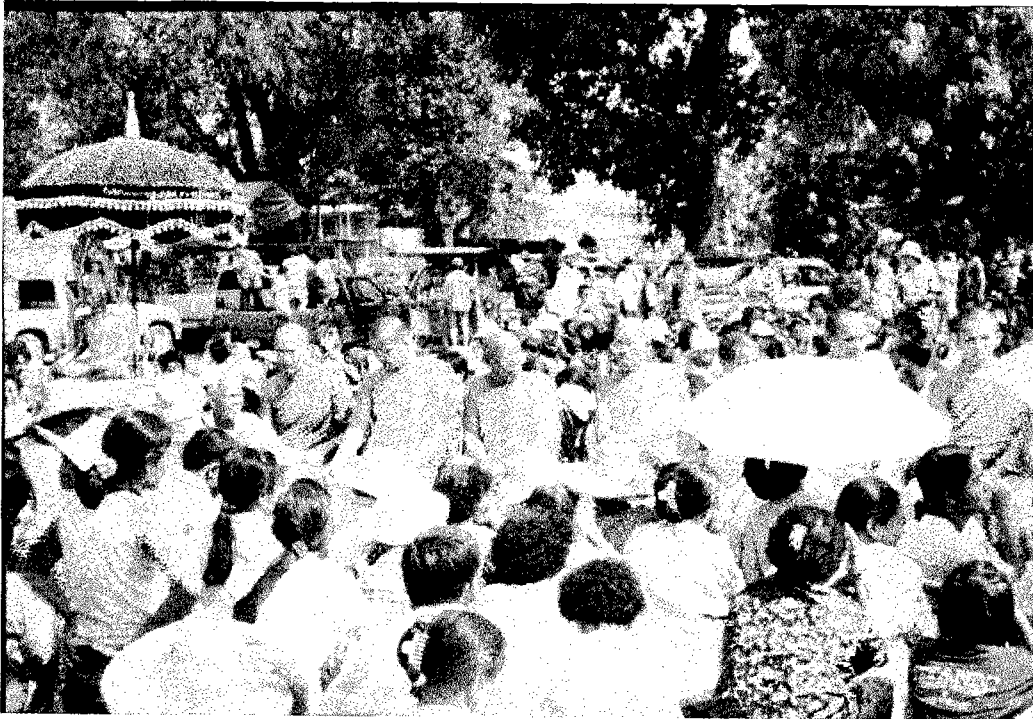
ปัญหาการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านลานทองในอดีตที่สำคัญคือ การมีใจผู้ร้าย ชุกชุม คอยมาปล้นทรัพย์สินเงินทอง วัว ควาย ของชาวบ้าน ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ชุมชนแห่งนี้ยังอยู่ห่างไกลจากความเจริญซึ่งอำนาจรัฐยังไม่ถึง จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนทราบว่าคนเหล่านี้ชาวบ้านเรียกว่า คนป่า ซึ่งหมายถึง คนที่ชอบข่มเหงรังแกชาวบ้าน หรือที่เรียกว่า ไอ้เสือ นั่นเอง เสือที่คอยปล้นจี้ชาวบ้านในยุคสมัยนั้นๆที่มีชื่อเสียงเป็นที่เกรงกลัวกันมีหลายคนเช่น เสือบุญดินโต เสือเข้ม เสือเครือ เสือน้อย และเสือโผน เป็นต้น คนพวกนี้ต่อมาก็ถูกทางการปราบลงได้จนหมดไปในที่สุด ในปัจจุบันปัญหาการดำรงชีวิตที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนบ้านลานทอง แบ่งออกเป็นปัญหาสำคัญๆ 2 ด้านคือ 1.ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ กล่าวคือ ชาวบ้านลานทองส่วนใหญ่ มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ซึ่งต้องเผชิญกับปัญหาทั้งเรื่องดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน และที่สำคัญคือ ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต และต้นทุนในการผลิตสูง จึงส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะปัญหาหนี้สินและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังผลจากการดำเนินการสนทนากลุ่ม หัวหน้าส่วนราชการคนหนึ่งได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ ภาพรวมจริงๆของคนที่นี่ ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ คนที่นี่มีความรู้ทางการเกษตรยังไม่พอ ชาวบ้านลงทุนสูง ผลผลิตที่ได้รับกลับคืนมาก็ไม่แน่นอนนะครับ คิดแล้วบางครั้งก็ไม่คุ้มกับทุนที่ลงไป ทีนี้พอเวลาขายผลผลิต บางครอบครัวไม่พอกับรายจ่าย การลงทุนสูง พอการลงทุนสูง ผลผลิตที่ออกมาไม่คุ้มกับการลงทุน มันเกิดการต่อเนื่องกันก็คือ คุณภาพชีวิตไม่ดีตามมา” และผลจากการสนทนากลุ่มเกษตรกร เกษตรกรบางคนได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ราคาข้าวมันถูกเกินไป แล้วอีกอย่าง โคนพ่อค้าคนกลางชอบขูดรีดชอบโกง พอไปขาย ธกส.ว่าซื้อสัตว์เข้าหน่อย ก็เกือบไม่ได้เงิน กลับได้แต่บิล เขาก็เลยปิดถนนตรงนี้” “น้ำมันมีแต่ขึ้น ปุ๋ยยาขึ้น ผลผลิตลง จะอยู่ได้หรือ” 2.ปัญหาสังคมคือเรื่อง ปัญหา ยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้า ซึ่งกำลังแพร่ระบาดอย่างมากในหมู่บ้านรุ่น ซึ่งมีสาเหตุหลายประการที่สำคัญคือ ปัญหาครอบครัวที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานต่างจังหวัด ทิ้งให้ลูกอยู่กับปู่ย่าตายายหรือบางรายอยู่ตามลำพังกับพี่น้องๆ ประกอบกับการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของ ชุมชนแห่งนี้ ดังผลการสนทนากลุ่มหัวหน้าส่วนราชการ มีผู้ร่วมสนทนาคนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ปัญหาสังคมมีแน่นอนครับ อยู่กับยาย คนย้ายถิ่นเยอะ และอำเภอโตไว ปัญหาแน่นอน ถ้าศึกษากันจริงๆ สงสารเด็กครับ ถ้าใครมีบารมีที่รู้ที่อยู่ยาบ้ามาได้ยังไง ช่วยกันแก้ปัญหาครับ เรื่องยาบ้า ” และจากการสนทนากลุ่มกับเด็กนักเรียน นักเรียนคนหนึ่งได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ผมไม่ฟังพอใจเรื่องชุมชนครับ มีปัญหาเรื่องยาเสพติด กำลังแพร่ระบาดแถวบ้านผมครับ จบ ป.6 ปุ๊บ จะมีปัญหา ชุมชนมียาเสพติด นี่แถวบ้านนี่ติดกันมากครับ เพราะเขาขาดความรู้ครับ” ปัญหาต่างดังกล่าว ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และชาวบ้านเองได้ร่วมมือกันพยายามหา

แนวทางแก้ไขอยู่ ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งกองทุนเกษตรประจำหมู่บ้าน กองทุนกลุ่มแม่บ้าน การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

1.1.4.3 สถาบันศาสนา

ประชากรในเขตชุมชนบ้านลานทองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ วัดในเขตชุมชนมีเพียงวัดเดียวได้แก่ วัดศรัทธาธรรม เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านลานทอง เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนล้านลานทอง และเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญ ๆ อย่างต่อเนื่อง ตลอดมา ชาวบ้านมีความเคารพศรัทธาในวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ที่วัดนี้มาก โดยเฉพาะในอดีต สมัยที่หลวงพ่อกลับเป็นเจ้าของวัด ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนที่ว่า “สมัยปู่ย่าตายายของเรามาเลย เท่าที่เราเกิดมา สมัยก่อนเราจะเห็นต้นโพธิ์ในวัดนะ วันโกนวันพระ เข้าพรรษาออกพรรษานะ ไม่ทำจะรอบต้นโพธิ์เลย คนแก่สมัยก่อนจะไปทำบุญ คนแก่ 60 70 ไปได้ครับ ต้นโพธิ์จะเป็นที่พึ่งไม้เท้าครับ” ในปัจจุบันความเคารพศรัทธาค่อนข้างเบาบางลงไป อันเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ ทั้งฝ่ายชาวบ้านเองก็มีกิจวัตรประจำวันที่รัดตัวและพระภิกษุบางรูปก็ปฏิบัติตัวไม่เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของกรรมการวัดและชาวบ้านคนหนึ่งว่า “เมื่อก่อนก็ดีครับ มาเดี๋ยวนี้ก็ย่ำดีเหมือนกัน แต่ชักเสื่อมไปหน่อย หมอทำงานไม่ค่อยได้เสียแล้ว และก็ปากเขาเสียหน่อย แต่กับผมก็ยังดีอยู่นะ” “เดี๋ยวนี้บวชยังไม่ซึ่งพระศาสนาเลย ว่าการบวชคืออะไรเลย บวชให้แม่สัก 7 วัน บวช 7 วัน หมิ่นสองหมิ่นห้า แจกการ์ดร้อยโต๊ะ แต่ลูกไม่ซาบซึ้งในพระธรรม แล้วเจ้าอาวาสก็เหมือนกัน คนที่อบรมท่องขานนาคก็ไม่ได้ ตะกุกตะกักกันไป แล้วหลวงพี่หลวงพ่อก็คงไม่ได้สอนอะไร อย่างนวโกวาท ภิกษุบวชใหม่ต้องสอนนวโกวาท เจ็ดวันส่งของยังไม่ทันหมดเลยสักแล้ว ทำให้ยังไม่รู้ซาบซึ้งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเลย เขาเรียกพวกนี้ว่า พระถ่วงอก”

อย่างไรก็ตาม ความเคารพศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ ยังจัดว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจ สืบเนื่องจากการทำบุญแต่ละครั้ง มีชาวบ้านผู้ที่มีจิตศรัทธาได้ร่วมทำบุญกับทางวัดเป็นจำนวนมากและเมื่อทางวัดจัดงานบุญประเพณีอะไร ชาวบ้านจะมาร่วมงานกันอย่างมากมาย สำหรับในวันพระธรรมดามีคนเฒ่าคนแก่ไปทำบุญที่วัดอยู่พอสมควร คนหนุ่มสาวจะไปทำบุญที่วัด ก็ต่อเมื่อมีงานบุญประเพณีสำคัญๆ เท่านั้น เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษาหรือวันตรุษ วันสงกรานต์ เป็นต้น กิจกรรมสำคัญที่วัดแห่งนี้ทำ นอกเหนือจากการเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและเผยแผ่ศาสนาแล้วคือ การรักษาโรคกระดูกด้วยน้ำมันและการอบสมุนไพร นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่เจ้าอาวาสองค์ก่อนๆ ในอดีต กิจกรรมทางศาสนาในชุมชนแห่งนี้ ยังถือว่าชาวบ้านมาร่วมงานกันอย่างมาก ดังภาพประกอบ 53 และ 54

ภาพประกอบ 53 การร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนาของชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทอง

ภาพประกอบ 54 วัดในชุมชนบ้านลานทอง ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน

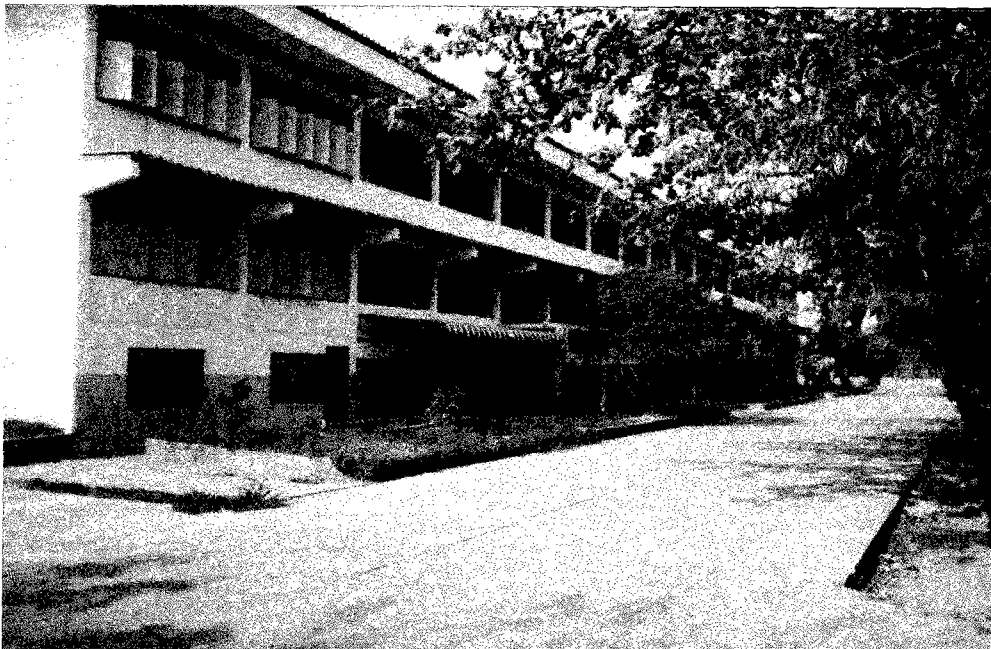
1.1.4.4 การศึกษา

สถาบันการศึกษา ในอดีตโรงเรียนประถมศึกษาของชุมชนบ้านลานทองแห่งแรก ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณราวปี พ.ศ. 2480 ใช้ศาลาวัดศรัทธาธรรมเป็นที่เล่าเรียน ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างโรงเรียนหลังใหม่ขึ้นบริเวณที่เป็นตลาดสดในปัจจุบันนี้ โดยการสนับสนุนของ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกำแพงเพชรในสมัยนั้น ลักษณะของอาคารเรียนเป็นอาคารไม้ยกพื้นสูงประมาณ 6 เมตร มีห้องเรียนประมาณ 6 ห้องเรียน มีบันไดขึ้นตรงกลางมีระเบียงอยู่ด้านหน้า อาคารเรียนหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตก มีครูสอนอยู่ประมาณ 3 คน และมีการให้พระมาช่วยสอนนักเรียนด้วย โดยมีครูปิ่ง หมอกเมฆ เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนแห่งนี้ แต่ด้วยจำนวนนักเรียนที่ยังมากอยู่ จึงต้องมีการใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียนด้วยอีก 4 ห้องเรียน เนื่องจากว่าโรงเรียนกับวัดอยู่ติดกัน ต่อมาชุมชนหนาแน่นขึ้น จำนวนนักเรียนมีมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่ใหม่คือ บริเวณโรงเรียนอนุบาลบ้านลานทองในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2496 โดยได้ยื่นของบประมาณในสมัย นายเผียน หงษ์ยนต์ เป็นครูใหญ่ มีก้านเป็นผู้นำชาวบ้านในการก่อสร้าง และขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ช่วยกันหาไม้มาก่อสร้าง เพราะรัฐบาลให้งบประมาณมาบางส่วน ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนคนหนึ่งว่า “ มีงบประมาณมา แต่ไม้ที่ชาวบ้านหา ชาวบ้านสร้าง เลื่อยไม้กันเองครับ โดยหมายความว่า หลังคาเรือนละ 1 คน ชายฉกรรจ์อายุตั้งแต่ 17 ปีเลยจนถึง 20 30 ไม้ว่ากันทุกหลังคาเรือน ” การจัดศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของชุมชนเทศบาลตำบลลานกระบือ ได้เริ่มขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2521 ในระยะแรกได้ใช้อาคารอาคารสภาตำบลเป็นที่เรียนชั่วคราวอยู่ 2 ปี ดังภาพประกอบ 55

ภาพประกอบ 55 สภาพของอาคารชั่วคราวของโรงเรียนมัธยมศึกษาในระยะแรก

ต่อมาโดยการนำของกำนันและหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ในสมัยนั้นได้รวบรวมชาวบ้านบริจาคที่ดินจำนวน 38 ไร่เศษ เพื่อสร้างโรงเรียนลานทองวิทยาขึ้น และในปี พ.ศ.2523 กรมสามัญศึกษาได้จัดงบประมาณให้มาก่อสร้างอาคารชั่วคราวจำนวน 8 ห้องเรียน การก่อสร้างอาคารชั่วคราวในระยะแรกนั้น ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเช่นกัน ตั้งคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนท่านหนึ่งว่า "สร้างอาคารเรียน ชั่วคราว ชาวบ้านช่วยกันครับ ผมก็หาไม้ไผ่ ไม้อะไร ก็มาสร้างอาคารเรียนชั่วคราวครับ มุงหญ้าแฝก งบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนมาทีหลัง " ต่อมาในปี พ.ศ.2525 โรงเรียนได้เข้าโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท รุ่นที่ 2 จึงทำให้ได้รับการจัดสรรงบประมาณด้าน ที่ดิน สิ่งก่อสร้างวัสดุครุภัณฑ์และอุปกรณ์การเรียนการสอน จนทำให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอน สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึงและขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ว่า "สอนนักเรียน ให้ความรู้แก่ประชาชน และบริการชุมชน" จนถึงปี พ.ศ. 2530 โรงเรียนได้เริ่มเปิดทำการสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ดังภาพประกอบ 56

ภาพประกอบ 56 สภาพทางกายภาพของโรงเรียนลานทองวิทยาในปัจจุบัน

นอกจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว ชุมชนบ้านลานทองยังมีการจัดการศึกษา นอกระบบโรงเรียนด้วย โดยการดำเนินงานของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนของอำเภอ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว นับว่าเป็นการสร้างพื้นฐานความรู้ให้แก่คนในชุมชนบ้านลานทองได้อย่างมีคุณภาพ มีคนหลายวัยหลายกลุ่มได้รับการศึกษาในรูปแบบของการจัดการศึกษานอก

ระบบ และบุคคลเหล่านั้นหลายคน เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของชุมชนแห่งนี้ หลายคนรับราชการมีอาชีพการงานที่ดี ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนวัย 63 ปีคนหนึ่งที่ผ่านมากระบวนการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียนว่า “ผมจบระดับ 3 ก็ถูกขายเข้าเรียนระดับ 4 ด้วยกัน เรียนศึกษาผู้ใหญ่ ที่เป็นครูสอนทุกวันนี่ครับ ปีแรกถูกผมเรียนจบ ป 7 ก็ให้เรียนศึกษาผู้ใหญ่ครับ เราไม่มีเงินนะ รุ่นนั้นนะเป็นอนามัยก็มี เป็นครูก็มี เป็นตำรวจ ทหาร แพทย์ พยาบาลมีครับ รุ่นนั้นผมก็เลยเรียนศึกษาผู้ใหญ่” ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ มีแผนการที่จะเปิดทำการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาขึ้น ซึ่งคาดว่าจะคงมีความเป็นไปได้ในอนาคตต่อไป การจัดการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของชุมชนบ้านลานทองที่ผ่านมา นั้น พบว่าเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านเองและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูอาจารย์และชาวบ้านเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตที่ผ่านมา ครูกับชาวบ้านมีความรักใคร่ชอบพอกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นอย่างดี ดังคำให้สัมภาษณ์ชาวบ้านคนหนึ่งว่า “ครูเหมือนชาวบ้านคนหนึ่ง แล้วเวลามีอะไรเขาจะเอามาฝากครู รักเหมือนลูกเหมือนหลาน เวลาครูย้ายที่ชาวบ้านร้องไห้เลย สมัยก่อนเป็นอย่างนั้นจริงๆ นักเรียนก็ร้องไห้ เวลาครูจะย้ายครูจะไปไหน แบบสอนเหมือนลูกเลย สมัยก่อนนะ แต่เดี๋ยวนี้ ครูจะใช้เด็กก็ใช้ไม่ได้” แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ดังกล่าวค่อนข้างห่างเหินไป โดยเฉพาะครูอาจารย์ในระดับมัธยมศึกษา ปรากฏการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชนเปลี่ยนแปลงไป มีเงื่อนไขหรือสาเหตุหลายประการด้วยกันได้แก่ ประการแรกคือปัจจุบันครูที่มาทำการสอนในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่น ชาวบ้านจึงไม่รู้จัก ประการที่สอง กิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนค่อนข้างแปลกแยกออกจากชุมชน และต้องใช้เวลามากตามที่หลักสูตรกำหนด จึงทำให้ครูอาจารย์ไม่ได้ออกไปทำความรู้จักหรือทำความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ประการที่สาม สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งครูอาจารย์และชาวบ้านส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีภาระหน้าที่ กิจวัตรประจำวันที่รัดตัวอยู่แล้ว ทำให้ไม่มีเวลาไปมาหาสู่กัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นสังคมเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมมีลักษณะเป็นทางการมากกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบส่วนตัว ด้วยเหตุผลดังกล่าว การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนหรือครูกับชุมชนหรือชาวบ้านคงต้องให้ความสนใจมากยิ่งขึ้นและคิดหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

1.1.4.5 การสาธารณสุข

เรื่องของสุขภาพอนามัยของชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทองในอดีตนั้น ชาวบ้านลานทองยามเจ็บไข้ได้ป่วย ใช้วิธีการรักษาตนเองในหมู่บ้าน โดยมีหมอแผนโบราณประจำหมู่บ้านที่สำคัญคือ หมอเจิม หมอพลอย หมอเต๊ะ และหมอรอด(เริ่มใช้ยาแผนปัจจุบันแล้ว) ทำหน้าที่รักษาคนป่วยในหมู่บ้านตามสภาพ บางครั้งก็รอดบางครั้งก็เสียชีวิต ถ้าป่วยเป็นโรคร้ายแรงหรือมีอาการหนัก จะพาคนป่วยขึ้นเกวียนไปรักษาที่พรานกระต่ายบ้าง กำแพงเพชรบ้างหรือไปพิษณุโลกบ้าง ซึ่งถนนหนทางในสมัยนั้นทุรกันดารเป็นอย่างยิ่ง บางครั้งคนป่วยก็ไปเสียชีวิต

กลางทาง โรคภัยที่เป็นอันตรายร้ายแรงที่ทำให้ชาวบ้านลานทอง เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ได้แก่ โรคฝีดาษ โรคไข้ป่า(มาลาเรีย) โรคห่า(อหิวาตกโรค) เป็นต้น หมอที่ใช้การรักษาแผนปัจจุบันคนแรกของบ้านลานทอง เป็นหมอประจำตำบลได้แก่ หมอสุข เป็นหมอที่ได้รับการฝึกตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบันเบื้องต้น ดังที่ท่านได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า "ไม่มีแผนโบราณ ผมใช้แผนปัจจุบันที่ผมอบรมแพทย์มานี้ ผมได้ไปแพทย์มาต่างหาก เครื่องมือมีครบ เครื่องวัดความดัน ผมหัดฉีดยา หัดเย็บ ไปฝึกอยู่ 15 วัน เครื่องมือมีครบ" และในปี พ.ศ.2506 ได้มีการก่อตั้งสถานอนามัยขึ้นที่ชุมชนแห่งนี้ มีเจ้าหน้าที่อนามัยมาอยู่ประจำ ซึ่งสามารถทำการรักษาพยาบาลชาวบ้านได้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ต่อมาในปี พ.ศ.2527 ประชาชนในชุมชนบ้านลานทองได้ร่วมกันบริจาคเงินซื้อที่ดินและได้รับการบริจาคที่ดินบางส่วนจากชาวบ้านบางคน รวมเนื้อที่ประมาณ 25 ไร่ เพื่อสร้างโรงพยาบาลชุมชนประจำอำเภอ เป็นโรงพยาบาลขนาด 10 เตียง โดยเริ่มเปิดให้บริการแก่ประชาชนได้ในปี พ.ศ.2529 และในปีพ.ศ. 2537 โรงพยาบาลดังกล่าวได้ขยายการบริการเป็นโรงพยาบาลขนาด 30 เตียง ในส่วนของภาคเอกชนทางด้านสาธารณสุขในชุมชนบ้านลานทอง มีคลินิกรักษาโรคทั่วไปจำนวน 2 แห่ง และมีร้านขายยาจำนวน 3 แห่ง ปัจจุบันนับว่าปัญหาทางด้านสาธารณสุขในอดีตของชุมชนแห่งนี้ได้คลี่คลายลงไปเป็นอย่างมาก ยกเว้นแต่ปัญหาในเรื่อง โรคเอดส์ ซึ่งนับเป็นปัญหาที่สำคัญอยู่ในปัจจุบัน สาเหตุของโรคดังกล่าวมาจาก การอพยพของผู้คนที่เข้ามาทำมาหากินอยู่ในงานกระบืออย่างหนาแน่น เนื่องจากผลพวงของการขุดพบแหล่งน้ำมันดิบ ทำให้เกิดกิจการร้านอาหารบางประเภทที่มีการขายบริการแอบแฝงอยู่ และอีกประการหนึ่งคือ การที่ชาวบ้านออกไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ ไปเที่ยวสถานบริการแล้วนำโรคภัยดังกล่าวมาติดกับครอบครัวของตน ปัญหาเรื่องนี้ได้รับการถ่ายทอดจากพยาบาลคนหนึ่งที่ "โรคเอดส์ที่นี้รู้สึกว่าจะเป็นที่ 2 ของกำแพงเพชร งานเอดส์จะชุกชุมมาก แต่วามันไม่ได้มาจากที่นี้แน่ะคะ จากคนวัยหนุ่มคะ ไปทำงานต่างจังหวัดกันเยอะมาก แล้วก็ไปเที่ยวผู้หญิง กลับมามีเพศสัมพันธ์กับภรรยา แฟนก็เป็นเอดส์ ที่นี้ได้รู้สึกว่ามีเมื่อตายไปแล้วแค่ 3 ขวบ 4 ขวบเอง ติดเอดส์จากพ่อแม่"

1.1.4.6 วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

ชุมชนบ้านลานทองเป็นชุมชนของคนไทยที่เก่าแก่ดั้งเดิม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ จึงไม่ค่อยแตกต่างไปจากชุมชนที่เป็นคนไทยแห่งอื่นเท่าไรนัก ไม่ว่าจะเป็นประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา ลอยกระทง สงกรานต์ หรือประเพณีอะไรก็ตาม ล้วนผูกพันหรือมีรากเหง้ามาจากศาสนาพุทธและพราหมณ์ทั้งสิ้น ประเพณีที่สำคัญของชาวบ้านลานทอง ที่ค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ได้แก่ ประเพณีวันสงกรานต์ ชาวบ้านลานทองถือว่างานประเพณีนี้ยิ่งใหญ่และทำกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาลแล้ว ปัจจุบันกำลังได้รับการฟื้นฟูจากผู้นำชุมชนแห่งนี้ให้ประเพณีดำรงอยู่สืบไป รายละเอียดของพิธีกรรมเริ่มจากการที่ชาวลานกระบือทำพิธีแห่พระรอบหมู่บ้าน โดยจัดเป็นขบวนแห่ ในสมัยก่อนใช้ล้อ(เกวียน)

แล้วใช้คนลาก มีการนิมนต์พระขึ้นบนล้อ ทั้งพระพุทธรูปและพระสงฆ์ซึ่งต้องใช้ล้อหลายเล่มเป็น ขบวนยาว ชาวบ้านจัดขบวนร้องรำทำเพลงไปพร้อมกับขบวนแห่ พระสงฆ์สวดมนต์และประพรม น้ำพระพุทธรูปให้แก่ชาวบ้านไปตลอดสองข้างทาง ชาวบ้านสองข้างทางจะเล่นสาดน้ำกับ ขบวนแห่ เมื่อแห่ไปถึงจุดสำคัญหรือเวลาเพลพอดีที่พระต้องฉันอาหาร ขบวนแห่จะหยุดพัก คนหนุ่มสาวในขบวนแห่ ได้มีโอกาสเล่นการละเล่นต่างๆเป็นที่สนุกสนาน เช่น เล่นลูกช่วง เล่นราวง ชักกะเย่อ เป็นต้น หลังจากนั้นขบวนแห่ ก็เริ่มแห่ต่อไปจนรอบหมู่บ้านและกลับถึงวัดเป็นเวลา บ่ายๆ เมื่อกลับมาถึงวัด มีพิธีการสงฆ์หน้าพระและคนเฝ้าคนแก่ประจำหมู่บ้าน ณ บริเวณลานวัด ประเพณีแห่พระในวันสงกรานต์กระทำกันเป็นเวลา 3-4 วัน มีผู้มาร่วมงานอย่างมากมายทั้ง ชาวบ้านลานทองในเขตชุมชนและต่างหมู่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านผู้อาวุโสคนหนึ่ง ว่า “พอตรุษที่สงกรานต์ที่ มันก็สนุกไม่เหมือนสมัยนี้หรอก ใครไปอยู่ป่าอยู่ดงก็ต้องมารวมกัน หมด เข้าบ้านมาบ้าน มีฟางก็เอามาให้วัวให้ควายกิน แล้วก็เล่นกันไป เล่นลูกช่วง แล้วก็อะไรละ ชักขั่วที่ดึงเหมือนชักกะเย่อละ คนมากคนน้อยไม่รู้หรอก มีผู้หญิงข้างผู้ชายข้าง แห่แล้วก็ออกมา รำ รำ พอเวลาสงกรานต์เขาก็แห่พระรอบบ้าน ให้พระขึ้นเกวียน มีการสวดภาณยักษ์กัน ไม่ได้ ขึ้นไปเฉยๆ มีเล่นราวงกลองยาวตีกันตลอดทาง สาดน้ำกันไป พระก็สวดไป กลองก็ตีไป คนก็ เล่นสาดน้ำกันไป แห่กันครบ 4 วัน แล้วสงฆ์หน้าพระวันสุดท้าย” ประเพณีดังกล่าวนี้ปัจจุบันยังคงมี การปฏิบัติกันอยู่ แต่ขบวนแห่ได้เปลี่ยนมาใช้รถยนต์และรถอีแต๋น(รถใช้ในการเกษตร) แทนล้อหรือเกวียน ดังภาพประกอบ 57

ภาพประกอบ 57 ประเพณีแห่พระรอบหมู่บ้านในวันสงกรานต์

นอกจากประเพณีดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านลานทองยังมีประเพณีที่น่าสนใจอีกหลายอย่างด้วยกันเช่น ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีการทำบุญทอดผ้าป่าแถว ทอดกฐิน และลอยกระทง ซึ่งประเพณีทำบุญทอดผ้าป่าแถวและลอยกระทงจะจัดในวันเดียวกัน โดยให้ทุกหมู่บ้านนำผ้าป่ามาทอดที่วัดศรีทธาธรรมอย่างพร้อมเพรียงกันในวันลอยกระทง พร้อมทั้งทำพิธีลอยกระทงไปพร้อมๆกัน และยังมีประเพณีที่สำคัญในท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่งคือ ประเพณีบวชนาคหมู่ ซึ่งทำกันเป็นประจำทุกปีในช่วงก่อนเข้าพรรษา มีประเพณีที่ชาวบ้านลานทองต้องทำร่วมกับชาวจังหวัดกำแพงเพชรทั้งจังหวัดคือ ประเพณีงานนบพระเล่นเพลง จัดในวันเพ็ญเดือนสาม วันมาฆบูชา และประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง จัดในช่วงเดือนสิบ ประมาณปลายเดือนกันยายนถึงต้นตุลาคมของทุกปี ประเพณีทั้งสองอย่างนี้เป็นประเพณีที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาของทางจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อสืบสานวัฒนธรรมที่ดั่งามของชาวกำแพงเพชรต่อไป งานประเพณีต่างๆของชาวบ้านลานทองที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นถึงการที่ชาวบ้านลานทองได้พยายามต่อสู้กับกระแสการพัฒนา โดยไม่สูญเสียรากเหง้าดั้งเดิมของตนไป ชาวบ้านลานทองจะเลิกปฏิบัติในสิ่งที่เขาเห็นว่าไม่เหมาะสมกับตนเองและสังคมอีกต่อไป และเขาพยายามฟื้นฟูและอนุรักษ์ สิ่งที่ยังคงรับใช้ชีวิตและชุมชนของเขาอยู่ โดยการพัฒนา ประดิษฐ์คิดค้นประเพณี พิธีกรรม วิธีการและรูปแบบใหม่ๆขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตในท่ามกลางกระแสของการพัฒนาในปัจจุบันนี้อย่างรู้เท่าทัน ตัวอย่างที่เห็นได้จากการฟื้นฟูประเพณีวันสงกรานต์ขึ้นตามแบบโบราณ รวมทั้งการจัดให้มีการละเล่นแบบโบราณ โดยเฉพาะการรำวงย้อนยุค ซึ่งใช้นางรำเป็นสาวๆในหมู่บ้าน มารำวงเพื่อหารายได้ให้กับวัดหรืองานการกุศลต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนยังหลงเหลืออยู่พอที่จะฟื้นคืนได้

1.1.4.7 ความเชื่อของชาวบ้านลานทอง

ชาวบ้านลานทองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนบ้านลานทองจึงเกี่ยวข้องกับผูกพันกับความเชื่อทางศาสนา ได้แก่ การเคารพและศรัทธาหลวงพ่อกลับและหลวงพ่อบ้าง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านลานทองให้ความเคารพและศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยชาวบ้านลานทองเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อบ้างทั้งสององค์ ในเรื่องของแคล้วคลาดและอยู่ยงคงกระพัน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีปีศาจอยู่บ้าง โดยเฉพาะในอดีตมีคนเป็นร่างทรงเจ้าที่ชาวบ้านเชื่อถือศรัทธา มีนายดี เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อทองดี ยายแก้ว เป็นร่างทรงของเจ้าฟ้าดงเย็น นางเหลิม เป็นร่างทรงของพระเจ้าตาก ชาวบ้านที่มีเรื่องเดือดร้อนใดๆ จะมาให้ร่างทรงเหล่านี้ ช่วยแก้ไขปัญหาหรือขจัดปัดเป่าภัยพิบัติต่างๆให้หมดสิ้นไป ซึ่งบางครั้งก็แก้ไขได้บางครั้งก็แก้ไขไม่ได้ และเมื่อทุกข์ภัยได้รับการแก้ไขแล้ว จะมีการนำเหล้าและกัญหามาถวายให้แก่เจ้าพ่อต่างๆ โดยผ่านทางร่างทรง ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งลี้ลับต่างๆ ยังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวบ้านลานทองส่วนใหญ่ ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง

ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การทำหุ่นฟางผู้ชายไว้หน้าบ้านเพื่อป้องกันผีแม่ม้าย หรือการไปผูกดวงหรือทำนายโชคชะตาราศีจากหมอดูประจำหมู่บ้าน ยังเป็นเรื่องปกติของวิถีชีวิตของคนที่นี้อาจกล่าวไม่ได้เต็มทีนักกว่า นี่คือเรื่องงมงาย เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนดำรงอยู่คู่กับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในหมู่บ้านลานทอง เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดพลังทางจิตวิญญาณที่ทำให้เขาเหล่านั้น มีกำลังใจต่อสู้กับปัญหานานาประการได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนว่า “ก็มีผีไร้ผีนา ผีปู่ย่าตายาย ตายไปแล้วนี่นะ ไปกลางไร่กลางนากลางป่ากลางดง ไม่รู้ว่าเป็นอะไรไปให้หมดดู หมอดูก็ขู่ว่า แต่โบราณเขาถือนะ”

1.1.4.8 การเมืองการปกครอง

ชุมชนบ้านลานทองในอดีต ผู้นำชุมชนต้องเป็นบุคคลที่มีอิทธิพล มีอำนาจ และสามารถปกป้องคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนได้ ดังนั้น ผู้นำหลายคนจึงมีลักษณะเป็นคนใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นผู้นำทางความคิด กล้าคิดกล้าตัดสินใจ กล้าได้กล้าเสีย ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกว่า เป็นนักเลง นอกจากนี้ยังต้องมีความสามารถในการต่อสู้และใช้อาวุธได้เป็นอย่างดี บางครั้งผู้นำเหล่านี้ต้องแสดงบทบาทเป็นผู้ตัดสินคดีความหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และการตัดสินดังกล่าวถือเป็นเรื่องทุกคนต้องยอมรับ คำตัดสินนั้น บางครั้งถึงขนาดชี้เป็นชี้ตายคนในชุมชนได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านบางคนว่า “ผู้ใหญ่บ้านกำนันสมัยนั้น ต้องมีอิทธิพล และสามารถปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินของลูกบ้านได้ คือ โดนปล้น โดนจี ก็สามารช่วยเหลือ เอามาคืนได้” “พูดกันแบบว่า ประวิติเก่าก่อน กำนันต้องตายด้วยปืน ไม่ใช่ปืนธรรมดา ต้องปืนเอ็มสิบหกอะไรอย่างนั้น” ในปัจจุบันคุณลักษณะดังกล่าวของผู้บริหารเริ่มเปลี่ยนไป โดยมีลักษณะของผู้บริหารพัฒนาให้ชุมชนมีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องสาธารณูปโภคของชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนอาวุโสคนหนึ่งว่า “มีแต่ความคิดครับ คืออิทธิพลความคิด ความเชื่อถือครับ เมื่อถึงคราวทุกข์ยาก ก็ลงไปช่วยเขา ไปแนะนำเขาก็ไปตามอัธภาพ ไปชี้แจงไปแนะนำเขา อย่างนั้นอย่างนี้” กำนันนักพัฒนาคนสำคัญของบ้านลานทองบางคน เป็นกำนันที่มีผลงานดีเด่นและได้รับรางวัลแทนทองคำพระราชทาน ของกระทรวงมหาดไทย

การเมืองท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้ในปัจจุบันค่อนข้างเป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย เพราะส่วนมากคนที่ผู้นำชุมชนมักจะเป็นบุคคลที่อยู่ในตระกูลใหญ่ ๆ ของชุมชน มีพี่น้องมากมาย เป็นฐานเสียงสนับสนุน ประกอบกับคนในตระกูลดังกล่าวเหล่านี้ มักจะส่งลูกไปเรียนต่อในระดับสูงกว่าคนในท้องถิ่นเดียวกัน จึงทำให้ทายาทของตระกูลเหล่านี้ ค่อนข้างที่จะมีคุณสมบัติเหมาะสมในการได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้บริหารของที่นี่

ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทางด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น ทั้งด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองการปกครองดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่สามารถทำให้เข้าใจถึงความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นว่า มีความต้องการจำเป็นทางด้าน

ศึกษาในลักษณะอย่างนั้น เป็นเพราะเหตุใด รวมทั้งยังเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปสร้างและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นต่อไปด้วย

1.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

การศึกษาความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ 1. ข้อมูลทางด้านของสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ทั้งนี้เพราะว่า หลักสูตรการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเป็นหลักสูตรที่มีหลักการสำคัญคือ เป็นการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพและศึกษาต่อ และเป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ รวมทั้งนักเรียนที่เรียนในระดับมัธยมศึกษาบางส่วนเป็นแรงงานที่สำคัญของครอบครัวและมีความรู้ความคิด มีวุฒิภาวะที่พร้อมและเพียงพอ เมื่อจบการศึกษาไปแล้ว ต้องออกไปประกอบอาชีพของตนเอง ดังนั้นการศึกษาในระดับนี้ จึงเป็นรอยต่อสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาบุคคล ในการนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชนได้ต่อไป และ 2. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในด้านของเนื้อหาสาระ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มคือ ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน และความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ ในส่วนของการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในข้อมูลส่วนที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเปรียบเทียบรายคู่(Paired comparison) เพื่อเปรียบเทียบว่า ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในด้านใด ที่เป็นความต้องการจำเป็นที่สำคัญที่สุด การวิจัยในขั้นตอนนี้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในแต่ละด้าน ดังนี้

1.2.1 สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียน

ลานทองวิทยาแห่งนี้ มีครูอาจารย์รวมทั้งสิ้น 47 คน มีนักเรียนประมาณ 1,068 คน ครูอาจารย์มีวุฒิปริญญาโทจำนวน 7 คน ปริญญาตรีจำนวน 39 คนและต่ำกว่าปริญญาตรี 1 คน โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน แบ่งออกเป็น 4 ฝ่ายคือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายปกครองและฝ่ายบริการ โดยแต่ละฝ่ายมีผู้ช่วยผู้อำนวยการ เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลบริหารงานงานในฝ่ายของตนเอง โรงเรียนมีการจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาตามนโยบายของกรมสามัญศึกษาเพื่อดำเนินงานทางการศึกษาด้วยเช่นกัน โรงเรียนแห่งนี้เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่เวลา 08.30 น. ถึง 16.30 น. การจัดการเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 7 คาบๆละ 50 นาที แบ่งเป็นภาคเช้า 4 คาบและภาคบ่าย 3 คาบ บางวันอาจมีกิจกรรมพิเศษ ซึ่งใช้เวลาในคาบสุดท้ายอีก 1 คาบ คณะครูอาจารย์ในโรงเรียนแบ่งออกเป็น 7 หมวดวิชา ได้แก่ หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ หมวดวิชาคณิตศาสตร์ หมวดวิชาภาษาไทย หมวดวิชาสังคมศึกษา หมวดวิชาพลานามัย และหมวดวิชาการงานอาชีพ นอกจากนี้ โรงเรียนยังได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ป.ว.ช.)

ขึ้นโรงเรียน ในสาขาช่างเชื่อมทั้งนี้เพราะมีครูอาจารย์มีความพร้อมในสาขาวิชานี้อยู่แล้ว
ข้อสรุปเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

1.2.1.1 สภาพการจัดการศึกษาของทางโรงเรียนด้านการบริหารจัดการ มี

ลักษณะการบริหารงานเป็นไปในลักษณะขาดการกำกับติดตามงานอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการบริหารงานด้านวิชาการ ผู้บริหารมุ่งเน้นไปที่การบริหารเรื่องอาคารสถานที่มากกว่าการบริหารงานวิชาการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา ในเรื่องเนื้อหาวิชาเป็นเรื่องที่เฉพาะเจาะจงและลึกซึ้งตั้งแต่ยวบพอสมควร ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มักไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชามากนัก ประกอบกับการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของทางโรงเรียน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีแนวโน้มว่าจะใช้วิธีการและเกณฑ์ที่เน้นในเชิงปริมาณมากกว่าด้านคุณภาพที่แท้จริง จึงส่งผลให้การบริหารงานในโรงเรียนเน้นการบริหารด้านอาคารสถานที่มากกว่างานทางด้านวิชาการ เพราะเป็นงานที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนกว่างานวิชาการ นอกจากนี้ วัฒนธรรมการทำงานตามระบบระเบียบราชการที่ยึดกฎระเบียบเป็นแนวปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ จึงมุ่งเน้นแต่การปกครองดูแล ให้ครูอาจารย์ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการมากกว่าการทำงานทางด้านวิชาการ นอกจากนี้ในช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษาวิจัยเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร จึงทำให้เกิดปัญหาหรือช่องว่างทางการบริหารจัดการขึ้นได้

1.2.1.2 สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนด้านงานวิชาการ การเรียนการสอน

มีลักษณะยึดครูเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้มีลักษณะเป็นการถ่ายทอดความรู้หรือเนื้อหาสาระจากครูไปสู่นักเรียน และเนื้อหาสาระที่ใช้เรียนเป็นเนื้อหาสาระจากหนังสือแบบเรียนเป็นหลัก การเรียนการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมน้อย และมีลักษณะแปลกแยกจากชุมชนและชีวิตจริงของนักเรียน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนยังไม่สามารถแสดงบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้(Change agency) นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมนอกหลักสูตรมากกว่าการเรียนการสอนตามหลักสูตร ทั้งนี้เพราะว่า ครูอาจารย์แต่ละคนมีภาระหน้าที่ในการเรียนการสอนหลายวิชาและหลายคาบ ทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอในการเตรียมการสอน และยังมีภาระหน้าที่พิเศษอีกหลายอย่าง รวมทั้งโรงเรียนมีกิจกรรมนอกหลักสูตรและกิจกรรมพิเศษอื่นๆ มาก ประกอบกับการขาดระบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้คุณภาพการเรียนการสอนยังไม่ดีเท่าที่ควร ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักเรียน ครูอาจารย์และผู้ปกครองบางคนว่า “การศึกษาเรามันเน้นหนักกิจกรรมไปอย่างนี้ ด้านวิชาการจริงๆไม่เน้น เวลาเราจะไปเรียนระดับสูงๆขึ้นไป มันสู้โรงเรียนมัธยมระดับจังหวัดเขาไม่ได้ เพราะว่ากิจกรรมมันจะมากไป เวลาเรียนมันมีน้อยจริงๆ คือในระดับมัธยม มันน่าจะเข้มเรื่องวิชาการ” “ระบบการทำงานที่นี้ค่อนข้างมีปัญหา ขาดการนิเทศติดตามงานจากฝ่ายบริหาร และทำงานในลักษณะโยนความรับผิดชอบให้

แก่ผู้ปฏิบัติอย่างเดียว” “เกือบทุกวิชาเลยคะ ไม่ฟังพอใจเลย อย่างคณิตศาสตร์คะ อาจารย์พอใช้ได้คะ แต่ว่าเทคนิคน้อย แต่ก็เข้าใจคะว่า การสอบปัจจุบันจะเอาคะแนนจีพีเอ อาจารย์เขาก็เอาข้อสอบง่าย ๆ เก็บคะแนนง่าย ๆ สอบปลายภาคง่าย ๆ แต่พอเราไปเจอข้อสอบข้างนอกก็อึ้งเลยคะ เคยไปลองทำ ทำไม่ได้เลยคะ จริง ๆ คะ มันเหมือนเรารู้แค่พิน ๆ เองคะ แต่ที่เขาเอาข้อสอบมาทำ มันซับซ้อนคิดหลาย ๆ ชั้นคะ”

1.2.1.3 สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนค่อนข้างห่างเหินกัน และเป็นไปในลักษณะของการเชิญผู้ปกครองหรือชุมชนให้เข้ามาร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และการให้บริการในเรื่องอาคารสถานที่เท่านั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นทางการมากกว่า นอกจากนี้ครูอาจารย์ในโรงเรียนหลายท่านไม่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งนี้เพราะว่า โรงเรียนไม่มีกิจกรรมใดๆ ในการสร้างเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนในเชิงรุกเข้าหาชุมชน ประกอบกับครูอาจารย์ที่ได้รับการบรรจุแต่งตั้ง ให้มาทำการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนแห่งนี้ ส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่น และครูอาจารย์เหล่านี้ถูกหล่อหลอมมาจากสถาบันการศึกษา ที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่แบบสังคมเมือง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากความเป็นจริงของสังคมในชนบท จึงทำให้ครูอาจารย์เหล่านั้นขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น รวมทั้งมีโลกทัศน์หรือความรู้ความคิด แตกต่างจากชาวบ้านในชุมชนถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ภาระหน้าที่ของครูอาจารย์ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนค่อนข้างมีมาก จึงทำให้ไม่มีเวลาในการไปมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชน ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและครูอาจารย์บางคนว่า “ครูเดี๋ยวนี้เป็นคนที่ไหนก็ไม่รู้ เราไม่รู้จักเขาเลย เห็นหน้าก็ไม่รู้จักว่าเป็นครูที่นี่” “แค่เวลาสอนก็เต็มที่แล้ว จะเอาเวลาตรงไหนออกไปหาชาวบ้านอีก ตอนเย็นก็มีภาระครอบครัวอีก”

1.2.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในด้านเนื้อหาสาระ ปรากฏการณ์ที่เป็นข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในด้านเนื้อหาสาระ สรุปได้ดังนี้

1.2.2.1 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน ได้ข้อสรุปว่า การจัดการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน เป็นการจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้อ่านออกเขียนได้และเป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ดังนั้นโรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหา วิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพราะว่า นักเรียนที่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่มีเป้าหมายสำคัญคือการเรียนต่อในระดับสูงขึ้น รวมทั้งผู้ปกครองของนักเรียนเอง มีค่านิยมในการส่งให้บุตรหลานของตนเองได้ศึกษาต่อในระดับสูง เพื่อที่จะได้มีโอกาสในการทำงานที่สบาย มีรายได้สูง มีสวัสดิการดีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และคิดว่าวิชาเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนต่อในระดับสูง ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักเรียนและผู้ปกครองบางคนว่า “ควร

เน้นวิทยาศาสตร์ใญ่อยากให้เรียนวิทย์ จะได้ทำงานสบาย” วิชาหลักที่เน้น คณิตศาสตร์ ภาษา อังกฤษ นะครับ คือวิชาหลักของผมเลย เพราะคณิตศาสตร์เป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เป็นเหตุเป็นผล คนเราจะทำอะไรต้องมีเหตุมีผล ดังนั้นคณิตศาสตร์ทำให้คนมีเหตุผล ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่เราจะต้องติดต่อกับชาวต่างประเทศหรืออะไรที่ในสากล เราควรจะต้องเรียน”

1.2.2.2 ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว ได้ข้อสรุปว่า โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหาเกี่ยวกับ การจัดการภายในบ้าน การประกอบอาหาร และสุขภาพอนามัยในครอบครัว ทั้งนี้เพราะว่าสังคมชนบทของไทย ส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม แรงงานสำคัญของครอบครัวได้มาจากสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก แรงงานในวัยเด็กก็มีส่วนสำคัญในการช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของครอบครัวบางอย่างได้ ดังนั้น การเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าว ทำให้ช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ข้อสรุปทางการจัดการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว สะท้อนออกมาจากคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและนักเรียนบางคนว่า “อยากให้เรียน มันเป็นงานของผู้หญิงนะ จะต้องมีการครอบครัวไป จะได้ทำกิน มีวิชาติดตัวไป” “ควรเรียนครับ ช่วยแบ่งเบาภาระในครอบครัว งานบางอย่างบ้านสอนแล้ว ก็ควรสอนในโรงเรียนเพิ่มเติม และเพิ่มบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว” “ควรเรียนเพราะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เน้นเรื่องสุขภาพอนามัย เพราะว่าพื้นที่อยู่ในสภาพชนบท ก็น่าจะเสริมเรื่องสุขภาพอนามัย แบบให้รักษาร่างกายของตนเอง” “เน้นครอบครัวคะ ครอบครัวศึกษา เน้นการอยู่ร่วมกันในสังคม ใช้ชีวิตร่วมกัน บทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัว”

1.2.2.3 ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน ได้ข้อสรุปว่าโรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเมืองการปกครองท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะ แรงเกาะเกี่ยวกันของชุมชนยังคงมีอยู่ในชุมชนแห่งนี้ คนในชุมชนมีความผูกพันภายในสูงและมีความเป็นเครือญาติกัน ประกอบกับกระแสการพัฒนาชุมชนจากภาครัฐ ที่เน้นการสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน โดยดำเนินการตามโครงการต่างๆ ดังนั้นการเรียนรู้เรื่องดังกล่าวทำให้เกิดความรู้สึกรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่น ข้อสรุปทางการจัดการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน สะท้อนออกมาจากคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและนักเรียนบางคนว่า “ต้องให้เรียน เพราะว่า เด็กเรียนมันจะเกิดความผูกพันกับหมู่บ้าน ความรัก ถ้าเรารู้จักประวัติความเป็นมาเราจะเกิดความรักทันที เมื่อเรารู้แล้ว เราก็ออยากจะทำพัฒนา แต่คนใหม่ไม่ค่อยผูกพัน รักถิ่นฐานก็จะมี คนรักถิ่นฐานเขาจะคำนึงถึงส่วนรวมเป็นหลัก” “ควรเรียนครับเพราะมันเป็นของเก่าแก่ แล้วเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมบางอย่างอาจสูญหายไป” “จริงๆแล้ว ถ้าเกิดเขาอยู่ที่นี้ เขาควรจะรู้ภูมิหลังประวัติเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักใน

ที่ๆเขาอยู่ ถ้าเขารักแล้วเขาจะกลับมาพัฒนาให้เจริญมากขึ้น” “อยากให้เสริมประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น อีกเรื่องหนึ่งคือการปกครองท้องถิ่น”

1.2.2.4. ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4

ด้านคือ ด้านการเกษตร ด้านอุตสาหกรรม ด้านศิลปหัตถกรรมและด้านพาณิชยกรรม ได้ข้อสรุปว่า

(1) ด้านการเกษตร ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการของท้องถิ่นในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านการเกษตร มีข้อสรุปดังนี้ “ ลักษณะการจัดการศึกษาทางการเกษตรที่ทำให้นักเรียน ชุมชนและเกษตรกรในท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ ต้องเป็นการจัดการศึกษา ที่มุ่งเน้นให้เกษตรกรมีความรู้ความสามารถในการจัดการการผลิตแบบครบวงจร โดยผสมผสานระหว่างวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมและวิธีการผลิตแบบใหม่เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพหรือบริบททางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น” ทั้งนี้เพราะว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำในเรื่องฐานะความเป็นอยู่ รายได้ คุณภาพชีวิตของคนในภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรมและบริการในปัจจุบัน เป็นแรงผลักดันให้เกษตรกร พยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ ประกอบกับ การมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติและต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต ทำให้เกษตรกรต้องหันกลับไปทบทวน วิธีการผลิตของตนเองในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมาว่ามีทิศทางที่ถูกต้องมากน้อยเพียงไร

ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและนักเรียนบางคนว่า “ ถ้าเรียนรู้เรื่องเกษตร ก็คือ เศรษฐกิจ อยากให้แบบว่า เอาแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือว่า เราอย่าไปเน้นการขาย เกษตรแบบผสมผสาน คือมันขายได้ทุกฤดูนะ มีกินด้วยนะ แล้วก็ไม่ต้องใช้ทุนมาก” “ “ ให้ความรู้รุ่นลูกเด็มนี่นะ ให้ไปช่วยพัฒนาอาชีพเกษตรของพ่อแม่เขา” “มีวิธีการทำอย่างไร จึงจะได้ผลผลิตมากขึ้น เพื่อว่าอะไร ให้พ่อใช้หนี้ใช้สิน เพื่อจะได้เป็นของตัวเอง เราได้พึ่งตนเองแล้ว เราจะไม่เดือดร้อนอะไรครับ” “ฉะนั้น เมื่อพัฒนาจากการปลูกมาแล้ว มันควรจะพัฒนาถึงผลผลิต” “เราก็คงพัฒนาในสิ่งที่มีอยู่ให้มันดีขึ้น” และจากการดำเนินการสนทนากลุ่มหลายๆกลุ่ม พบว่ามีผู้อภิปรายหลายคนได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ การเกษตรนะ การจัดการเราไม่มี การถนอมอาหารเราไม่มี การแปรรูปเราไม่มี มันจึงมีปัญหา” “ อยากให้เรียนอย่างไร อยากให้มีหัวทางการเกษตร อยากให้สอนให้เด็กมีหัวพลิกแพลง .อยากให้สอนอะไรหลายๆอย่าง” “ผมคิดว่า อยากให้ทำแบบเก่า แต่ให้ประยุกต์เพิ่มความรู้ให้กับเขา ให้ลดค่าใช้จ่ายในการผลิต ให้มีผลผลิตมากขึ้นนะครับ” “จะประกอบอาชีพอะไร ก็แล้วแต่ ถ้าผู้ประกอบอาชีพเป็นทั้งการผลิต และแปรรูปในตัวแล้ว จะทำให้รายได้ดี เช่น ทำนา เมื่อทำนาแล้ว สามารถแปรรูปเป็นข้าวสารเองได้ ทำอ้อยแล้วสามารถทำเป็นน้ำอ้อยไม่ต้องเป็นถึงน้ำตาลหรือทำ ให้มูลค่าเพิ่ม

จากผลผลิตเอา” “ผมก็จะมุ่งไปประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดการผลผลิต เมื่อก่อนเรามุ่งไปปลูกหรือ” “อยากให้เกษตรกรมีอาชีพทางการเกษตรอย่างหลากหลาย ผสมผสานการปฏิรูปการเกษตร ให้เหมาะสมกับพื้นที่ ให้มีผู้ซื้อผู้ขายให้มีแหล่งขาย”

(2) ด้านอุตสาหกรรม ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการของท้องถิ่นในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านอุตสาหกรรม มีข้อสรุปดังนี้ “ลักษณะการจัดการศึกษาด้านอุตสาหกรรมที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น และเอื้อประโยชน์ต่อกิจกรรมการผลิตในท้องถิ่น ต้องเป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวกับช่างเครื่องยนต์ โดยเฉพาะช่างเครื่องยนต์ทางการเกษตร” ทั้งนี้เพราะว่า ปัจจุบันวิถีการผลิตทางการเกษตร ส่วนใหญ่ใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ในการผลิตทั้งสิ้น ชาวบ้านมีความต้องการในการพึ่งพาตนเอง เมื่อต้องประสบกับปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเครื่องจักรเครื่องกลทางการเกษตร ประกอบกับการเห็นแบบอย่างหรือกลุ่มอ้างอิง(Reference group)ของคนในท้องถิ่น ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักรเครื่องกล ซึ่งมีฐานะที่ค่อนข้างดีกว่าเกษตรกร จึงทำให้เกิดความต้องการในการเรียนรู้เรื่องดังกล่าว

ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและนักเรียนบางคนว่า “ ช่างยนต์ครับ เพราะว่าเราต้องใช้ขวิดยานพาหนะกันทั้งนั้น ไม่มีวัวมีควายแล้วมันต้องใช้เครื่องยนต์ เพราะว่าเตี้ยมันต้องใช้เครื่องยนต์ เป็นชีวิตประจำวันเลยครับ เวลาออกไปท้องนา มันก็ต้องติดเครื่องแล้วครับ ทีนี้เครื่องมันขัดข้องในกลางทุ่งไร่นา ความรู้ไม่มีนี่ลำบากเหมือนกัน” “ช่างยนต์ครับ เพราะเครื่องมือทางการเกษตรก็เป็นเครื่องยนต์หมดแล้ว จบมาก็ประกอบอาชีพได้ครับ” “ไม่ต้องไปทำงานไกลๆหรอก ทำมาหากินเปิดอยู่เปิดอะไรได้” และจากการดำเนินการสนทนากลุ่ม หลายๆกลุ่ม มีผู้อภิปรายหลายคนได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ในตรงนี้เป็นก็ช่างยนต์ เกษตรกรใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์เป็นส่วนใหญ่ เวลาเสียก็หาช่างยาก” “พูดตามหลักแล้ว ช่างเครื่องยนต์ครับ ตอนนี้รถอีแต่นโยะมาก อาชีพช่างต้องเข้าสู่ภาคเกษตรเป็นหลัก ที่ใช้เครื่องยนต์ หนีไม่พ้น ช่างซ่อม ช่างยนต์ครับ”

(3) ด้านศิลปะหัตถกรรม ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการของท้องถิ่น ในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านศิลปะหัตถกรรม มีข้อสรุปดังนี้ “การจัดการเรียนการสอน ที่ทำให้นักเรียนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ต้องเป็นการเรียนการสอนเกี่ยวกับหัตถกรรมท้องถิ่น” ทั้งนี้เพราะว่า กิจกรรมเกี่ยวกับหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในท้องถิ่น เป็นปกติวิสัยอยู่แล้ว ดังนั้นการเรียนรู้เรื่องดังกล่าวจึงเป็นเรื่องง่ายทั้งด้าน การจัดการเรียนการสอน และการนำไปประกอบอาชีพให้เกิดผลได้อย่างจริงจัง โดยใช้ระยะเวลาไม่มาก รวมทั้งยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ประกอบกับ กระแสของการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในเรื่อง”หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” ส่งผลให้กลไกของรัฐที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

โดยเฉพาะกรมพัฒนาชุมชน ได้กระตุ้นให้ชาวบ้านได้ผลิตชิ้นงานที่เป็นหัตถกรรม ท้องถิ่นขึ้นใน แต่ละท้องถิ่น

ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและนักเรียนบางคนว่า “ในท้องถิ่นของเรายังไม่มีเป็นหลักเป็นฐาน เราจะได้เรียนรู้แล้วได้มาทำมาหากินเลี้ยงชีพเราได้ เป็นอาชีพเสริม” “เรียนก็ดีนะจะได้มีอาชีพ จะต้องเก่งนะถึงจะได้ดี” และจากการดำเนินการ สนทนากลุ่ม หลายๆกลุ่ม มีผู้อภิปรายหลายคนได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ ถ้าเอาในท้องถิ่น ต้องเป็นเรื่องการจักสาน แต่ความเป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้ว เมื่อก่อนตะกร้า กระด้ง จะใช้ เดียวนี้ไม่ได้ใช้เลย ก็ต้องปรับช่างฝีมือ ก็ต้องทำ ทำมาเป็นของที่ระลึก” “ถ้าไปดูจะมีไม้ไผ่แถบ ทุกครัวเรือน คนแก่คนเฒ่า มีฝีมือลายมือในทางจักสาน วิทยากรท้องถิ่นเราได้แล้ว แต่การฟื้นฟู ไม้ทันทันจะหาย อย่างที่ท่านว่า มีไฮเทคต่าง ๆมานานแล้ว ถ้าเรามีการฟื้นฟูเป็นภูมิปัญญาไทย เรา ต้องอนุรักษ์ เอาไว้ ทำขายก็ได้ ตอนนี่เปิดขายแล้ว”

(4) ด้านพาณิชย์กรรม ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการของท้องถิ่น ในเรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านพาณิชย์กรรม มีข้อสรุปดังนี้ “การเรียนการสอนเกี่ยวกับ พาณิชยกรรม ที่ทำให้นักเรียนสามารถนำความรู้ความสามารถและทักษะไปใช้ในชีวิตประจำวัน และช่วยเหลือกิจกรรมการผลิตของผู้ปกครอง ต้องเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับ การประกอบธุรกิจขนาดเล็ก” ทั้งนี้เพราะว่า กระแสการพัฒนาประเทศในปัจจุบันส่งผลให้สภาพทางเศรษฐกิจสังคม เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากภาคเกษตรกรรม ไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ ความเติบโต ของภาคอุตสาหกรรมและบริการ ได้แพร่กระจายไปยังท้องถิ่นหรือชุมชนเกือบทุกแห่งใน ประเทศไทย และผู้ที่อยู่ในภาคกิจกรรมดังกล่าวค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าคน ในภาคเกษตรกรรม ดังนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีต้องการให้บุตรหลานของตนเองเข้าไปทำงาน ในภาคกิจกรรมดังกล่าว ประกอบกับ การจ้างงานในภาครัฐลดลงอย่างมาก การส่งบุตรหลาน เรียนเพื่อมุ่งหวังเข้ารับราชการเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ชาวบ้านบางส่วนเริ่มปรับเปลี่ยนแนว ความคิดของตนเอง รวมทั้งปัญหาในเรื่องการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านเอง ที่มีกบประสบปัญหาเรื่องระบบธุรกิจ โดยเฉพาะเรื่องการจัดการ การตลาดเป็นต้น ดังนั้น การให้บุตรหลานได้เรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ จึงเป็นสิ่งที่ไปช่วยเสริมให้การ ประกอบอาชีพเดิมเติบโตและมีความมั่นคงมากขึ้น

ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองและชาวบ้านบางคน ว่า “ให้เด็กเขารู้ การค้าขายก็ดีนะค่ะ ถ้าจะให้เด็กส่วนมากรู้การค้าขายก็จะดี ควรเป็นทางด้าน อาชีพ เพราะว่าจะไปสอบเป็นข้าราชการเดี๋ยวนี้มันรับน้อยลง ยาก น่าจะเลือกการค้าขายมากกว่า” “มันไม่ค่อยรู้จักค้าขายกัน หัวไม่ทันทัน ไม่เข้าใจการค้าการขาย มันจะได้รู้จักซื้อรู้จักขาย” และ จากการดำเนินการสนทนากลุ่ม มีผู้อภิปรายหลายคนได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “พาณิชยกรรม คือ การค้าขาย เราคงจะให้เขาขายผลผลิตของเขา อย่าให้เขาเป็นผู้ผลิตอย่างเดียวให้เขาขาย

ผลผลิตที่เกิดจากการแปรรูป อย่างเช่น มะม่วง เขาผลิตแล้ว เขาต้องขายเอง ถ้าเราให้คนอื่นเป็นตัวกลาง เราก็จะขายได้ต่ำ อีกอย่างจะต้อง เป็นวิชาการค้าขาย ให้เขาเรียนรู้การตลาด ปลูกส้ม ท่านก็ต้องหาตลาดไว้เรียบร้อยแล้ว” “ผมว่าสอนการตลาดดีกว่า ผลิตสินค้าแล้ว ไม่รู้ว่าจะขายอย่างไร ให้พ่อค้าคนกลางส่อไปเสีย ให้สอนการตลาดดีกว่า”

1.2.3 การจัดลำดับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์แบบลึกและการดำเนินการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นทั้ง 4 ด้าน ดังที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาดังกล่าว โดยใช้เทคนิคการเปรียบเทียบรายคู่(Paired comparison) ซึ่งให้ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและชาวบ้านบางคน ร่วมเป็นผู้ดำเนินการเปรียบเทียบรายคู่ ผลปรากฏว่า ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ถูกจัดลำดับความสำคัญ เรียงลำดับ 3 ลำดับแรก โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร ($\bar{X} = 8.19$) ลำดับที่ 2 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 7.36$) และลำดับที่ 3 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองท้องถิ่น ($\bar{X} = 6.18$) และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน เนื้อหาที่มีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ($\bar{X} = 5.36$) ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว เนื้อหาที่มีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยในครอบครัว($\bar{X} = 5.82$) ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน เนื้อหาที่มีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 7.36$) และความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ เนื้อหาที่มีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร ($\bar{X} = 8.19$) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร มาพัฒนาเป็นหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

2. ข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

การวิจัยขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในการการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งใช้วิธีการวิจัย 3 วิธีคือ 1.การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมและศึกษาเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นนั่นคือ เรื่องเกี่ยวกับการจัดการทางด้าน การเกษตร เช่น เอกสารและหนังสือตำราเกี่ยวกับการเกษตรในรูปแบบต่างๆ แผ่นปลิว แผ่นพับและแผ่นโฆษณา

ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องการเกษตรของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งแถบบันทึกเสียงและวีดิทัศน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น 2. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม กับบุคคลกลุ่มต่างๆคือ กลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา กลุ่มผู้ประกอบการและกลุ่มเกษตรกรในชุมชน และกลุ่มนักวิชาการทางการเกษตร เป็นต้น และ 3. การสัมภาษณ์แบบลึก ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีนี้กับเกษตรกรที่เป็นเกษตรกรตัวอย่างในชุมชน แล้วนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ผลการวิจัยในขั้นตอนนี้ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น

ผลการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้สรุปได้ดังนี้

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น

2.1.1 กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศที่ส่งผลต่อภาคเกษตรกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางภาคเกษตรกรรม เริ่มตั้งแต่ยุคสมัยที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต(Mode of production)จากภาคเกษตรกรรมมาเป็นทุนนิยมเพื่อการค้า โดยเริ่มตั้งแต่ มีการทำสัญญาเบาริ่งกับชาติตะวันตก เป็นต้นมา มีการแผ่ขยายของทุนนิยมมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงหลังสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศเริ่มชัดเจนมากขึ้น ประเทศไทยได้ก้าวเข้าไปสู่การดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย(Modernization) รัฐบาลในยุคนั้น ได้รับเอาแนวคิดในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมมาใช้ในการกำหนดทิศทางและวางแผนพัฒนาประเทศ มีการจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ.2502 ทำหน้าที่วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จุดเปลี่ยนที่สำคัญของการพัฒนาประเทศคือ แนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - พ.ศ.2509) การพัฒนาตามแผนพัฒนาฉบับนี้ มีนโยบายสำคัญคือ การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมในประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็ว ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515 - พ.ศ.2519) รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับนโยบายส่งออกและการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ต่างจังหวัด เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น นโยบายของรัฐหลายประการในอดีตที่แสดงให้เห็นถึง การมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรม เช่นการสนับสนุนในการจัดหาและจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานและการสาธารณูปโภค

ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนดำเนินนโยบายส่งเสริมการลงทุน การให้สินเชื่อในภาคอุตสาหกรรม มาตราการนิคมอุตสาหกรรม รวมทั้งให้มีการแก้ไขกฎระเบียบต่างๆของรัฐให้เอื้อต่อการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่เดียวกันรัฐยังได้ดำเนินนโยบายกวดราคาอาหารและพืชผลทางการเกษตรเพื่อให้ค่าครองชีพอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งส่งผลให้ค่าจ้างแรงงานต่ำไปด้วย นับได้ว่า รัฐได้พยายามแสวงหาแนวทางหรือสร้างมาตรการต่างๆให้เอื้อต่อภาคอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ แนวทางการพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาดังกล่าว ทำให้ภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม ต่างไม่สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ การเติบโตของภาคอุตสาหกรรมไม่ได้ช่วยพัฒนาภาคเกษตรกรรม ความไม่สอดคล้องดังกล่าว เห็นได้จากอุตสาหกรรมในประเทศในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศ มิได้สนับสนุนการผลิตในภาคเกษตรกรรม ปุ๋ย เคมี และเครื่องจักรกลที่ใช้ในการเกษตรยังต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ การพัฒนาประเทศตามทิศทางดังกล่าว ได้ทำให้การผลิตในภาคเกษตรกรรมได้รับการส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก โดยเฉพาะเป็นสินค้าส่งออก เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของเกษตรกร จากการทำกินมาเพื่อทำขายมากขึ้น สินค้าเกษตรที่ผลิตขึ้นจึงเป็นสินค้าที่ไม่ใช้บริโภคเอง เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปอ มันสำปะหลัง เป็นต้น รวมทั้งยังทำให้เกิดการผลิตเฉพาะอย่างหรือการผลิตเชิงเดี่ยว(Monoculture) นโยบายของรัฐได้ดำเนินการควบคู่ไปกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่ที่เรียกว่า “การปฏิวัติเขียว”(The green revolution) ทำให้เกษตรกรไทยตกอยู่ภายใต้กระแสของการพัฒนาดังกล่าว และในที่สุดความไม่สมดุลของกระบวนการพัฒนาประเทศ ได้ส่งผลให้ ภาคเกษตรกรรมอยู่ในภาวะล้าหลัง และไม่ได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศประสบปัญหาต่างๆมากมายหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศมีหนี้สินล้นพ้นตัว เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ครอบครัพละ 20,000 บาท ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการด้วยกันคือ การขยายฐานการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น โดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกและการเพิ่มต้นทุนการผลิตในบางปัจจัย เช่น ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ การผลิตหลายครั้งต่อปี ปัญหาดังกล่าวยังไม่รวมถึงผลที่เกิดจากปัจจัยด้านราคาผลผลิตตกต่ำ หากพิจารณาถึงปัจจัยเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำด้วยแล้ว เกษตรกรยังมีปัญหาหนี้สินเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาอีกมากมาย

2. ปัญหาด้านสังคม วิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต้องห่างเหินกันแล้ว ยังส่งผลถึงปัญหาในครอบครัวด้วย สถาบันครอบครัวของเกษตรกรกำลังแตกสลาย สมาชิกในครอบครัวต้องพลัดพรากจากกัน ในบางท้องถิ่นถึงกับอพยพออกจากถิ่นฐานเดิม เพื่อหางานทำในเมืองหรือในท้องถิ่นอื่น อันเกิดจากปัญหาหนี้สินที่เพิ่มพูนขึ้น และท้ายที่สุดก็นำไปสู่การสูญเสียที่ดินของตนเอง

3. ปัญหาด้านระบบนิเวศวิทยา การผลิตเฉพาะอย่างเป็นพื้นที่กว้างขวาง (Monoculture plantation) การใช้สารเคมีในการผลิต ซึ่งมีผลตกค้างและทำลายสภาพแวดล้อม การไม่เอาใจใส่ต่อผลกระทบที่ย้อนคืนมา ทำให้เกษตรกรต้องลงทุนมากขึ้น เสี่ยงมากขึ้นและบางครั้งมีผลกระทบต่อตัวเกษตรกรเองด้วย

4. ปัญหาด้านคุณภาพของผลผลิต ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำ โดยเฉพาะผลผลิตทางด้านอาหาร พบว่า มีคุณค่าทางโภชนาการต่ำ นอกจากนี้ยังมีสารเคมีตกค้างหรือปนเปื้อนด้วย ทำให้เกิดพิษภัยต่อผู้บริโภค ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (เดชา ศิริภัทร. 2536 : 41; อภิชัย พันธเสน. 2541 : 11-13)

นอกจากปัญหาต่างๆดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของภาคเกษตรกรรมไม่เพียงแต่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรเท่านั้น ยังก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือ ผลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความคิดที่มีต่อภูมิปัญญาในสังคมไทยเอง การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรกลายเป็นบทบาทของผู้เชี่ยวชาญทางด้านเกษตรจากหน่วยงานของรัฐ มหาวิทยาลัยหรือบริษัททางการเกษตร ในขณะที่เกษตรกรกลับกลายเป็นเพียงผู้รับบริการ ที่สำคัญที่สุดเกษตรกรถูกทำให้ขาดความเชื่อมั่น ในภูมิปัญญาของตนและบรรพบุรุษที่สั่งสมมานับพันปี (จิวรุณี เสนาคำ. 2539 : 28)

2.1.2 การจัดการทางการเกษตร วิถีทางแห่งความอยู่รอด

ความล้มเหลวในวิถีการผลิต ปัญหาหนี้สินและความอดอยากยากแค้นของเกษตรกร ล้วนเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความล่มสลายของครอบครัว ชุมชนหรือสังคมของเกษตรกรไทยในชนบท หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องหยุดคิดอย่างมีสำนึก เพื่อแสวงหาทางออกอย่างรอบคอบและชาญฉลาด เพื่อให้เกษตรกรสามารถฟื้นคืนศักยภาพของตนเองและชุมชนและดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

การจัดการกับปัญหาคงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องลึกซึ้ง และต้องเป็นการมองอย่างรอบด้านหรือที่เรียกว่า มองอย่างองค์รวม(Holistic view) รวมทั้งยังต้องเป็นการมองจากมุมมองหรือจุดยืนของเกษตรกรหรือชาวบ้านเอง(Insider view) กระบวนการแก้ปัญหาจึงควรเป็นทิศทางที่เหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีคิดหรือบริบทของเกษตรกรหรือชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ เอง โดยที่ต้องมีแนวคิดพื้นฐานที่ว่าเกษตรกรรมเป็นกระบวนการจัดการโดยมนุษย์ โดยมุ่งนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปรากฏเปลี่ยนแปลงอย่างมีเหตุมีผล อยู่ในลักษณะและภาวะต่างๆมาใช้ประโยชน์เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เอง ดังนั้นมนุษย์ต้องเข้าใจหลักความจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่ในโลกนี้ ต่างก็มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นผลปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด แม้การอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ก็ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน (ระพี สาคริก. 2536 :7-13) การจัดการทางการเกษตร

ในลักษณะดังกล่าวเป็นการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เน้นการดำรงอยู่ร่วมกันของทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกในระดับต่ำและฟื้นฟูตนเองขึ้นได้ใหม่ นอกจากนี้ยังต้องเป็นการเกษตรที่ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่น การเกษตรตามแนวคิดนี้ เป็นเทคโนโลยีการจัดการทางการเกษตร ที่ไม่ใช่การกลับไปใช้เทคโนโลยีที่ล้าสมัยหรือทำให้การเกษตรล้าหลัง แต่เป็นการผสมผสานความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับตัวเกษตรกรเอง (ชัยวุฒิ ชัยพันธ์. 2542 : 244-246) ซึ่งสอดคล้องกับ การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ ของชาติชาย ณ เชียงใหม่(2542 : 36) ว่าทฤษฎีใหม่ เป็นตัวแทนใหม่ของการจัดการการพัฒนา เป็นการใช้สติปัญญา เลือคนำเอาความรู้ความจริง ในภาววิสัยแห่งธรรมชาติของพื้นที่ มาทำความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และคิดค้นกำหนดแนวทางการจัดการปัญหานั้น ๆ ด้วยวิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และได้ผลจริง เพื่อให้เกิดความเป็นปกติแก่ ประชาชน โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดการ"พออยู่พอกิน"ของประชาชน และเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ความ"อยู่ดีกินดี"ต่อไปในอนาคตด้วย

การพัฒนาใดๆ ก็ตามนักพัฒนาต้องยึดแนวคิดหรือทฤษฎีต่างเพื่อเป็นเสมือนหลักการหรือกรอบแนวคิดในการดำเนินการพัฒนา หลักการจัดการพัฒนาที่สำคัญแนวคิดหนึ่งคือ หลักการของการจัดการพัฒนาของทฤษฎีใหม่ ซึ่ง ชาติชาย ณ เชียงใหม่(2542 : 36 – 38) ได้วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักการการจัดการพัฒนาที่ได้จากการเรียนรู้จากแนวคิดทฤษฎีใหม่ไว้ว่า มีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ

1. รู้จริง การพัฒนาหรือการแก้ปัญหาใดก็ตาม ต้องเป็นการนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มาใช้ในการปรับปรุงสภาวะไม่ปกติให้เข้าสู่สภาวะปกติ การจัดการที่ดีในแง่ก็คือ การพยายามผสมผสานความรู้จริงในด้านต่างๆมาใช้เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิผลและความต่อเนื่อง

2. ทำให้ได้ผลจริง วิธีการแก้ปัญหาและการจัดการที่ดี ต้องก่อให้เกิดผล ได้ผล แก้ปัญหาให้ลุกล่วงได้จริง เป็นตัวอย่างของความสำเร็จ เพื่อเป็นแรงจูงใจ บันดาลใจให้ผู้คนเรียนรู้ นำไปปฏิบัติ นำไปขยายผลในที่อื่นๆอีกต่อไป

3. ทำให้ง่าย การจัดการการพัฒนาที่ดี ต้องทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทั้งในด้านแนวคิดและเทคนิควิชาการ ทำให้ง่าย ไม่สลับซับซ้อน สมเหตุสมผล ทำได้เร็ว แก้ปัญหาได้เร็ว

4. คุ่มค่า การจัดการการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ ก้าวล่วงไปไกลเกินกว่าความคิดจัดการแบบตะวันตก การจัดการตามความคิดของโลกตะวันตก มุ่งที่จะบรรลุความคุ้มทุน หรือการมีกำไร การตัดสินใจว่าจะทำสิ่งใดๆ เกณฑ์ข้อกำหนดพิจารณาเบื้องต้น คือเรื่องของการคุ้มทุนหรือการได้กำไร หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่าประสิทธิภาพของการดำเนินการ แต่

ทฤษฎีใหม่เป็นทัศนะที่ลึกซึ้งซึ่งมองความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มทุน โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมองกำไรไปในรูปของสิ่งที่วัดเป็นเงินไม่ได้ นั่นคือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ที่รัฐจำเป็นต้องลงทุน ดังพระราชดำรัสว่า "ขาดทุนคือกำไร"(Our loss is our gain)

สำหรับหลักการจัดการ ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ทั่วๆไปนั้น กรมวิชาการ(2542 : 12)ได้สรุปไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดปัญหาความต้องการจำเป็น
2. พิจารณาทางเลือกในการแก้ปัญหาและเลือกทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นไปได้
3. การวางแผนจัดทำแผนการดำเนินงาน
4. การดำเนินการตามแผน
5. การประเมินสรุปผลการดำเนินงาน
6. การใช้ข้อมูลป้อนกลับ เพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน

แนวคิดในเรื่องของการจัดการทางการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตรที่นำเอาหลักการจัดการเพื่อพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ดังที่กล่าว มาเป็นตัวตั้ง ซึ่งมีลักษณะที่เป็นการใช้สติปัญญาเลือกนำความรู้ความจริงในแต่ละพื้นที่มาทำความเข้าใจกับปัญหาและคิดค้นหาแนวทางในการจัดการกับปัญหานั้น ๆต่อไป โดยนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ทางการเกษตรและองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอนทั้งในแง่ของวิธีการและเป้าหมาย(Means-end approach) อันจะนำไปสู่การเรียนการสอนเกษตรในลักษณะของการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญ ดังที่ ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์(2542 : 244 -245) ได้ระบุไว้คือ

1. ให้มีการใช้กระบวนการทางธรรมชาติ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน และการใช้ระบบกำจัดศัตรูพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
2. ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และปัจจัยการผลิตที่พื้นฟูขึ้นอีกใหม่ไม่ได้ อันมีผลต่อการเกิดมลภาวะและทำลายสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพอนามัยแก่เกษตรกร แรงงานเกษตรและผู้บริโภค และใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในฟาร์มอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดต้นทุนผันแปรให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้
3. มุ่งไปสู่การใช้ทรัพยากร สร้างโอกาส และการพัฒนาการเกษตรในแนวทางที่สร้างความเป็นธรรมแก่สังคม
4. ใช้กระบวนการควบคุมและกำจัดศัตรูพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

5. มุ่งใช้แนวทางการปฏิบัติและภูมิปัญญาของท้องถิ่น และคิดค้นแนวทางใหม่ที่นักวิทยาศาสตร์ยังขาดความรู้ หรือกระบวนการที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรอย่างกว้างขวาง

6. มุ่งให้เกษตรกรและชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้

7. ทำการผลิตทางการเกษตร ในระดับที่ผสมผสานกลมกลืนกับข้อจำกัดของธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

8. มุ่งทำการผลิตที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและกำไร โดยเน้นการบริหารการฟาร์มแบบผสมผสาน ตลอดจนอนุรักษ์ดิน น้ำ พลังงาน และทรัพยากรชีวภาพ

วิธีการและเป้าหมายของการเกษตรดังกล่าวสอดคล้องกับการสนทนากลุ่มที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่มในระยะที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกร กลุ่มนักวิชาการเกษตรและกลุ่มนักเรียน ซึ่งมีผู้ร่วมสนทนาหลายคนได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้ “...สรุปแล้วลักษณะของการเรียนรู้ควรเรียนให้เหมาะสม อาจจะมีการสอดแทรกเทคโนโลยีเข้าไปในแบบเก่า อย่างการเกษตรแบบพอเพียงนะ ก็มีการสอดแทรกเทคโนโลยีเข้าไปด้วย เทคโนโลยีเหล่านั้น อาจจะไม่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงนะ เทคโนโลยีธรรมดาดีแหละ”

2.1.3 เกษตรทฤษฎีใหม่ หลักชัยแห่งการพัฒนาการเกษตร

ความพยายามเพื่อที่จะการดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพของผู้คนในท่ามกลางกระแสของการพัฒนาให้ทันสมัยของทุกภาคทุกส่วน(Sector)ของสังคม เป็นเรื่องที่ยากลำบากพอสมควร โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมด้วยแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่ค่อนข้างที่จะเป็นความหวังที่ค่อนข้างเลือนลางเต็มที่ ท่ามกลางกระแสวิกฤตการณ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริเรื่อง “ทฤษฎีใหม่” ให้แก่เหล่าพสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศ เปรียบประดุจดังแสงสว่างที่ช่วยส่องทางอันมืดมิด ให้หลายคนได้พบกับหนทางหรือทางออกของปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ ซึ่งก็รวมทั้งภาครัฐและประชาชนทั่วไป

เกษตรทฤษฎีใหม่ มีความหมายเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ว่ากันตั้งแต่ขั้นฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน การร่วมมือร่วมใจกัน การรวมกลุ่มกันในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรและกิจกรรมต่างในชุมชน ให้มีชุมชนพลังที่เข้มแข็ง สามารถฟื้นฟูศักยภาพของตนเองได้ ตลอดจนก้าวไปสู่ดำเนินธุรกิจได้อย่างมั่นคง ซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2542 : 170 – 171) ได้อธิบายถึงทฤษฎีใหม่ว่าเป็นแนวพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการสรุปได้ดังนี้ คือ

1. เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นพหุคูณความคิดแบบตะวันตก ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกนิยม(Unitary,Singularity,Uniformity)และทวินิยม(Duality,Binary,Either or Polarity) แต่พระราชดำริทฤษฎีใหม่ มีลักษณะเป็นพหุนิยม(Plurality,Multiplicity,Multiple)

2. เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นเขตแดนความคิดแบบวิภาษวิธี(Dialectical)ทฤษฎีใหม่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน
3. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ทำให้เห็นจริงได้ จึงเป็นทฤษฎีที่ฝึกประสบการณ์เป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เป็นทฤษฎีลอยๆปฏิบัติไม่ได้
4. เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้
5. เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของไทยและลักษณะทางสภาพแวดล้อม ลมฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทย มารวมกันขึ้นเป็นทฤษฎีใหม่
6. เป็นแนวคิดที่สมสมัยและได้จังหวะเวลา
7. เป็นแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการดำรงชีวิตและดำรงชาติด้วย มิใช่เป็นเพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจหรือทฤษฎีด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ หากเป็นทฤษฎีแบบองค์รวม(Holistic theory)เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต อีกทั้งยังมีผลในทางการส่งเสริมจริยธรรม(Ethics)แห่งความพอ และความพอเพียงอีกด้วย (Enough และ Subsistence)
8. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลัง เข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพและเข้าใจหลักสันโดษ
9. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์ และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ได้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง

การดำเนินการตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่อง"ทฤษฎีใหม่" เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรให้เกิดประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 การผลิต เป็นขั้นการผลิตให้พึ่งตนเองได้ด้วยวิธีการง่ายๆค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังให้พอมีพอกิน ไม่อดอยาก ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึง

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำตื้นต่างๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทางและโรงเรียนอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนที่กล่าวมาข้างต้น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง การรวมกลุ่ม เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สองคือ การให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปแบบ กลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้าน การผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา กิจกรรมทั้งหมดจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม การดำเนินธุรกิจ เมื่อดำเนินการผ่านทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกร ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไปคือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงินเช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ซึ่งไม่ใช่ทำอาชีพเกษตรอย่างเดียว (กรมวิชาการ.2542 : 11 - 15)

2.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการทัศน์ของการพัฒนาจากรากเหง้าเดิมของชุมชน การพัฒนาที่สร้างความสมดุลให้กับชุมชนหรือท้องถิ่น ต้องเป็นการพัฒนาในมิติที่ปัญหาหรือความต้องการการพัฒนามาจากชาวบ้านหรือถูกกำหนดจากชาวบ้าน วิธีการแก้ปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาต้องใช้วิธีการของชาวบ้าน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวตั้งประสานกับองค์ความรู้จากภายนอก กระบวนการทัศน์ดังกล่าวจึงเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกลมกลืนกับท้องถิ่น และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในที่สุด ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้สืบค้นจากการดำรงอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบลึกและการศึกษาจากเอกสารที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับเรื่องเกษตร ซึ่งเป็นความต้องการทางการศึกษาของท้องถิ่นเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

2.1.4.1 สุขชน แก้วจีน นักจัดการ ป.4 กับความสำเร็จในกิจการนับล้าน (รายละเอียดเกี่ยวกับชีวประวัติ อยู่ในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น)

จากการศึกษาชีวประวัติของคุณสุขชน แก้วจีน พบว่า เขาเป็นบุคคลมีกระบวนการเรียนรู้ที่เรียกว่าเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากการทำงานในสถานที่ต่างๆของเขา นอกจากนี้เขายังเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายาม มานะบากบั่นและอดทนอย่างเป็นเลิศ รู้จักวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ คาดการณ์หรือเรียกว่ามีวิสัยทัศน์

ที่กว้างไกลและแม่นยำ ตลอดจนที่สำคัญคือรู้จักใช้ประสบการณ์ที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับเวลาและโอกาสอย่างแท้จริง ดังคำให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “ความสำเร็จมันอยู่ที่ไหน อยู่ที่การศึกษา อยู่ที่ความมานะ หรืออะไร ลุงก็บอกว่ารวมๆกัน แต่ส่วนหนึ่งที่ลุงเชื่อมั่น และแน่ๆคือ ประสบการณ์” นอกจากการศึกษาและวิเคราะห์ชีวประวัติของคุณสุชน แก้วจิ้น แล้ว เขาได้สรุปข้อคิดเกี่ยวกับหลักการทำงานและการจัดการให้ชีวิตและการทำงานประสบผลสำเร็จ ไว้ 3 ประการคือ

- (1) ต้องทำงานด้วยใจรัก และซื่อสัตย์ต่องาน รับผิดชอบต่อผลงานที่ตนทำ
- (2) ถือกดใจจริงใจ ซื่อสัตย์ มั่นคงต่อลูกค้า และต่ออาชีพของตนเอง
- (3) ได้ข้อคิดจาก ป.ต.ท.ว่า ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน

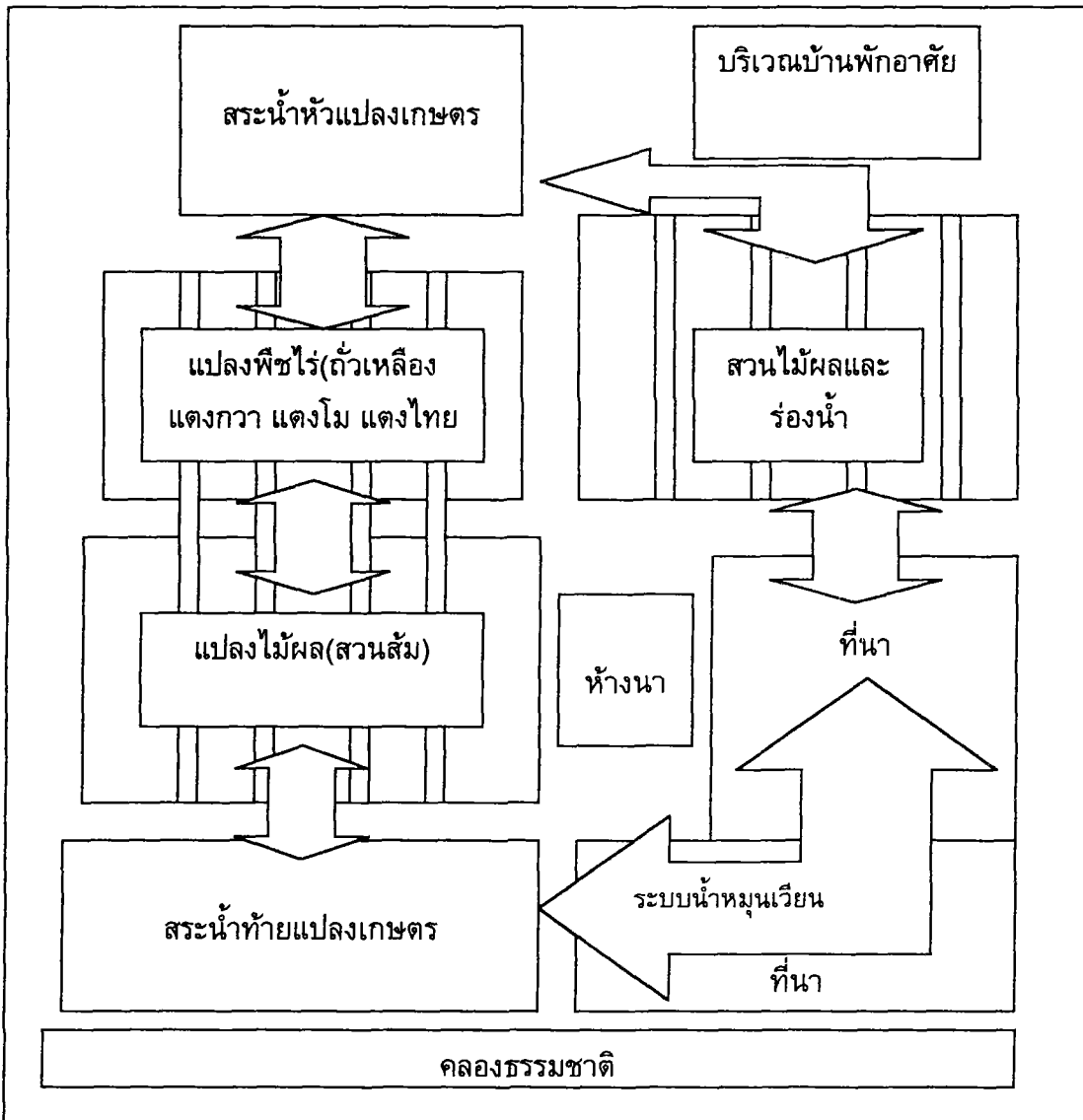
2.1.4.2 ลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน เกษตรกรตัวอย่างระดับอำเภอในเรื่องทฤษฎีใหม่ (รายละเอียดเกี่ยวกับชีวประวัติ อยู่ในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น)

จากการศึกษาและวิเคราะห์ชีวประวัติของคุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน พบว่า เขามีคุณลักษณะที่สำคัญคือ ความมานะบากบั่น ตั้งใจจริง ทำจริง รวมทั้งการเป็นนักแสวงหาและเรียนรู้ตลอดชีวิต นี่คือนิยามของความสำเร็จ ซึ่งหากนับระยะเวลาที่ใช้ไปกับความสำเร็จในทางการเกษตรของเขาเรียกได้ว่า ใช้เวลาไม่นาน ซึ่งต่างจากเกษตรกรคนอื่นๆในพื้นที่ ที่ทำการเกษตรมาชั่วชีวิตก็ยังไม่พบกับความสำเร็จ คุณลักษณะประการที่หนึ่งที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จคือ ความเป็นผู้กล้าที่จะทำในสิ่งใหม่ๆ ชอบทดลองหรือที่เรียกว่า เป็นนักแสวงหา โดยเฉพาะ ความกล้าที่จะทำการเกษตรแบบใหม่ ใช้พันธุ์ใหม่ ใช้วิธีการเพาะปลูกใหม่ จุดเริ่มต้นของความสำเร็จของเขาเริ่มจากการปลูกมะม่วงเป็นอันดับแรก ซึ่งมะม่วงของเขาไม่ใช่พันธุ์พื้นบ้านที่เกษตรกรคนอื่นๆปลูกทั่วไป พันธุ์มะม่วงที่นำมาปลูกได้แก่ เขียวเสวย หนองแซง เป็นต้น ซึ่งในยุคสมัยนั้นนับว่าเป็นมะม่วงพันธุ์ดี มีราคา รวมทั้งยังไม่ค่อยมีแพร่หลาย เหมือนกับสมัยปัจจุบันนี้ คุณลักษณะประการที่สองคือ ความพยายามในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เขามิได้ไม่ชอบหยุดนิ่งทั้งความคิดและการกระทำ ชอบศึกษาค้นคว้าเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งจากการอ่านหนังสือเกี่ยวกับการเกษตร การหาโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมวิชาความรู้เกี่ยวกับการเกษตร การสนทนาพูดคุยกับเกษตรกรคนอื่นๆหรือเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรที่อยู่ในอำเภอ หรือแม้แต่การศึกษาจากสื่อต่างๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ที่มีรายการทางการเกษตร เขาได้เฝ้าติดตามความรู้ ความก้าวหน้าทางการเกษตรอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นคุณลักษณะนิสัยที่ติดตัวของเขามาโดยตลอดแม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ ดังคำให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งที่ฝากถึงเกษตรกรหลายๆคนว่า “อยากจะทำเกษตรกรรมเมืองไทยนะ ดูทีวีทุกวันก็น่าจะรู้ เขาขยายผลออกมาอย่างไร ควรที่จะเอามาเป็นตัวอย่างนะ ทั้งภาคกลางหรือภาคอีสาน เราก็มีตัวอย่างให้ดู แล้วก็ทำอะไรให้ทำจริงทุกอย่างจะสำเร็จ ถ้าทำไม่จริงไม่ต้องไปทำหรอก” คุณลักษณะประการที่สามคือ ความตั้งใจจริงและทำจริง เกษตรกรหลายคนที่ทำแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ เขาบอกว่า นอกจากเขาเหล่านั้น

ไม่ได้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องที่จะทำมาก่อนเป็นอย่างดี จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำแล้ว ยังทำไม่จริงจังด้วย ตรงกันข้ามกับก่อนที่เขาจะทำให้อะไร ต้องวางแผนอย่างรอบคอบก่อน ลงมือศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจก่อน แล้วจึงลงมือทำจริงๆ ดังนั้นกิจกรรมที่เขาทำส่วนใหญ่จึงประสบผลสำเร็จ ดังตัวอย่างที่เขาให้สัมภาษณ์ว่า “ปีที่แล้ว เขาปลูกถั่วกันแล้วขาดทุน แต่ลงทุนกลับได้ถั่วเหลืองถึง 52 ตูก ราคาตูกละ 1,200 บาท ลงทุนไป 20,000 บาท ขายได้ 50,000 บาทกำไรตั้ง 30,000 บาท ลงทุนผมลงทุนทั้งหมดนะทั้งค่ายา ค่าพันธุ์ ค่าแรง ค่าอะไรทั้งหมด ชาวบ้านเขาไม่กล้าลงทุนกัน ทำต้องพยายามจริงๆจึงจะสำเร็จ คนที่เกียจไม่ได้กินนะ ปี 2 ปี 3 สบายแล้ว ไม่มีทุน และไม่เอาจริง ” แนวความคิดทางการเกษตรของคุณลุงคือ ยึดตามแนวทฤษฎีใหม่หลักชัยของชีวิต ซึ่งคุณลุงถือว่าเป็นหลักการจัดการทางการเกษตร และในปี พ.ศ.2539 เขาได้เข้ารับการอบรมเรื่อง “เกษตรทฤษฎีใหม่” ที่สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร นับว่าเป็นโรงเรียนทางการเกษตรแห่งแรกของคุณลุงที่ได้เข้าศึกษาอย่างเป็นระบบ การอบรมครั้งนั้นทำให้เขาได้ความรู้ความคิดมากมาย โดยเฉพาะเรื่องการจัดการเรื่องที่ดินและน้ำทางการเกษตร ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องคล้อยต้องกันกับที่เขาได้ทำไว้บ้างแล้ว ในฝันนาของตนเองในเรื่องระบบการจัดการน้ำ เขาจึงรับเอาแนวคิดทฤษฎีใหม่ดังกล่าว มาเป็นหลักในการปฏิบัติในการทำการเกษตรของตนทันที จากเดิมที่ปลูกไม้ผลไว้ไม่กี่อย่าง ก็เริ่มลงไม้ผลให้หลากหลายชนิดมากขึ้น ระบบน้ำได้ยกร่องขุดสระเพิ่มเติม จัดการระบบน้ำให้มีการหมุนเวียนในไร่นาของตนเอง เขาได้ใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่เดิมแล้วผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับมา จัดการทำการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่อย่างได้ผล โดยแบ่งเป็นที่ที่เป็นร่องน้ำและสระประมาณ 5 ไร่ ในร่องน้ำ สระน้ำ ได้เลี้ยงปลาหลายชนิด ทั้งปลานา ปลาสร้อย ปลาแรด รวมทั้งปลาธรรมชาติอื่นๆอีกหลายพันธุ์ ส่วนพื้นที่สวนประมาณ 20 ไร่ ปลูกไม้ผลนับร้อยชนิดเช่น มะม่วง ลำไย น้อยหน่า ชมพู กะท้อน มะปราง มะนาว มะไฟ ส้มโอ ฝรั่ง กล้วย เป็นต้น สำหรับไม้ผลที่ทำรายได้หลักให้กับสวนของเขา คือ มะม่วง กับลำไย โดยเฉพาะลำไยนั้น เขาเป็นเกษตรกรในอันดับต้นๆที่ทดลองปลูกในพื้นที่นี้ และได้ผลผลิตดีเป็นที่น่าพอใจ และพื้นที่ที่เป็นนาประมาณ 5 ไร่ ที่เหลืออีก 1 ไร่เป็นที่อยู่อาศัย ระบบการจัดการโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวเขาได้ดำเนินการไว้ก่อนบ้างแล้ว และมาเป็นรูปร่างอย่างจริงจังเมื่อผ่านการอบรมเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่นี้

ระบบการจัดการที่ดินและน้ำของเขาทำให้ เขาสูญเสียน้ำจากการทำการเกษตรน้อยมาก โดยใช้ระบบน้ำหมุนเวียนในไร่นา การจัดการพื้นที่ดังกล่าว เริ่มจาก การมีสระน้ำขนาดใหญ่ 2 สระที่หัวและท้ายของพื้นที่แปลงเกษตร โดยเฉพาะสระที่ท้ายแปลงเกษตรอยู่ติดกับคลองธรรมชาติซึ่งสามารถผันน้ำเข้ามาได้ในฤดูน้ำหลาก เมื่อต้องการใช้น้ำก็จะสูบน้ำจากสระท้ายแปลงเกษตรผ่านมายังทุ่งนาและร่องน้ำในสวน น้ำส่วนหนึ่งที่ผ่านการหล่อเลี้ยงแปลงนาและสวนไม้ผลแล้วจะไหลมากักเก็บไว้ที่สระที่อยู่หัวแปลงเกษตร และเมื่อต้องการนำไปหล่อเลี้ยงไม้ผลหรือแปลงนาอีก ทำการสูบน้ำจากสระที่หัวแปลงเกษตร ผ่านแปลงนาและร่องน้ำ

ในส่วนอื่น น้ำส่วนหนึ่งจะถูกนำไปกักเก็บไว้ที่สระที่ท้ายแปลงนาอีก เป็นวงจรมวนเวียนไปเรื่อย ทำให้การทำกรเกษตรของเขา จึงไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ นอกจากนี้เขายังได้ทำคันดินสูงกั้นน้ำจากคลองธรรมชาติในพื้นที่ที่ติดกับคลองดังกล่าว เพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากอีกด้วยเช่นกัน ระบบการจัดการน้ำและพื้นที่ดังกล่าวมีรายละเอียดจากภาพประกอบ 58

ภาพประกอบ 58 แผนผังระบบการจัดการน้ำของคุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการในการผลิตหรือการทำงานของคุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน คือ ก่อนลงมือทำอะไรก็ตาม ต้องศึกษาศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจก่อน แล้วจึงวาง

แผนและลงมือทดลองปฏิบัติ ผลงานทางการเกษตรของเขา จึงปรากฏเด่นชัดเป็นตัวอย่างของเกษตรกรรายอื่นๆ ดังภาพประกอบ 59

ภาพประกอบ 59 ไร่นาสวนผสมของคุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน

2.1.4.3 เฉลา บดีรัฐ เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542 สาขาไร่นาสวนผสม(รายละเอียดเกี่ยวกับชีวประวัติ อยู่ในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น)

จากการศึกษาและวิเคราะห์ชีวประวัติของคุณเฉลา บดีรัฐ พบว่า เขาเริ่มจับงานเกษตรเป็นเรื่องเป็นราว และยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นหลักและใช้การปฏิบัติเป็นการพิสูจน์ทฤษฎี โดยใช้ระยะเวลาไม่นาน สิ่งที่เขาสนใจที่สุดก็คือ การวางแผนการผลิตอย่างเป็นระบบโดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการที่เคยเป็นพ่อค้าเร่มาก่อน จึงทำให้มองภาพการผลิตออกมาในลักษณะครบวงจร โดยนำเอาพฤติกรรมกรรมการบริโภคในแต่ละฤดูกาลของคนในรอบปีหนึ่งๆ และเรื่องการตลาดมากำหนดวิถีทางการผลิตทางการเกษตรของตนเอง และนับว่าเขาเป็นนักวางแผนและนักจัดการชั้นเยี่ยม แผนการผลิตอย่างเป็นระบบครบวงจรของเขาในรอบปีหนึ่งๆ มีดังนี้

เดือนมกราคม อากาศหนาวจัด จะขายฝรั่งเป็นพืชหลัก ปลูกไว้จำนวน 300 กว่าต้น ห่อไว้อีกประมาณ 8,000 ลูก

เดือนกุมภาพันธ์ เริ่มเข้าสู่เทศกาลตรุษจีน ผลไม้แทบทุกอย่างจะขายดี โดยเฉพาะในสวนมีชมพู 100 กว่าต้น

เดือนมีนาคม วางแผนใส่ปุ๋ยมะนาวไว้ล่วงหน้าแล้ว ช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่มะนาวให้ผลผลิต ลูกละ 2-3 บาท

เดือนเมษายน เข้าสู่ฤดูแล้ง มะม่วงจะเริ่มออกสู่ตลาดแล้ว ที่สวนนี้ปลูกไว้ 100 กว่าต้น ขายได้บ้างไม่ได้บ้างแล้วแต่กลไกในเรื่องของราคา

เดือนพฤษภาคม ระยะเวลาเริ่มลงมาแล้ว เพราะย่างเข้าสู่ฤดูฝน ตอนนีท่างสวนของเขาจะเริ่มขายกิ่งพันธุ์ซึ่งตอนไว้ล่วงหน้าแล้ว ถ้าตอนไม่ทันก็จะไปเอาพันธุ์มาจากนครปฐมโดยเอาชื่อเสียงของตนเองเป็นประกัน

เดือนมิถุนายน มะม่วงเริ่มหมดตลาด แต่มะม่วงของสวนนี้ยังคงอยู่ เพราะเป็นมะม่วงสามฤดู ที่มีทั้งหมด 300 กว่าต้น

เดือนกรกฎาคม ผลไม้มานานาชนิดเริ่มออก ที่สวนนี้มีจำพวก มะไฟ ขนุน ส้มโอบ้างกล้วยบ้าง

เดือนสิงหาคม ในช่วงเดือนนี้น้อยหน้าเริ่มออกบ้าง ที่สวนนี้มี 400 กว่าต้น ขายก็โลกรัมละ 8 บาท

เดือนกันยายน กระแสเรื่องกินเจ ทำให้ผลไม้ขายดี ในสวนนี้มีฝรั่งเริ่มออกสู่ตลาดอีก ฝรั่งเป็นไม้ผลที่มีกินตลอดทั้งปี

เดือนตุลาคม ช่วงนี้จะเข้าสู่ฤดูหนาวแล้ว ผลไม้ออกมาผสมผสานกันอีก มี มะม่วง 3 ฤดู มะม่วงโชคอนันต์ และเริ่มลงมือปลูกผักเอาไว้ขายช่วงฤดูหนาว ผักบางชนิดต้องเริ่มปลูกไว้ล่วงหน้า 3-4 เดือน บางชนิดต้องเริ่มตั้งแต่มิถุนายน นอกจากนี้ในช่วงนี้ ยังมีการเริ่มขายจำพวกสัตว์บ้าง เช่น ไก่ หมู เป็นต้น

เดือนพฤศจิกายน ระยะเวลาต้องเก็บเกี่ยวข้าวก่อนเพราะข้าวรวงเริ่มแก่แล้ว ปลูกไว้ 2 ไร่ เอาไว้กิน และในช่วงนี้ฝรั่ง กล้วย ขายดีมาก ปลาสาวยาก็เริ่มขายได้ เลี้ยงไว้ประมาณ 8,000 ตัว

เดือนธันวาคม เริ่มขายผักที่ปลูกไว้หลายเดือนมาแล้ว ระยะเวลาขายผักดีที่สุด

และนี่คือ วงจรการผลิตในรอบปีเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศ สาขาไร่นาสวนผสม ประจำปี พ.ศ.2542 จากวงจรดังกล่าวพบว่า ไม้ผลที่ขายได้ตลอดทั้งปี ได้แก่ ฝรั่ง กล้วย และมะม่วง ส่วนจำพวกสัตว์เลี้ยงได้แก่ หมู ไก่ จะเลี้ยงไว้ประมาณ 3-4 เดือนจึงขายได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงความเป็นนักจัดการมืออาชีพของคุณเฉลาอย่างแท้จริง และในช่วงปี พ.ศ. 2542 นี้เอง เขาได้รับรางวัลเกียรติยศสูงสุดของชีวิตเขาเองคือ เขาได้ผ่านการประกวดและได้รับรางวัลชนะเลิศเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศสาขาไร่นาสวนผสม โดยได้รับพระราชทานโล่เกียรติยศจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เนื่องในโอกาสวันพีชมงคล 14 พฤษภาคม พ.ศ.2542

การทำงานของคุณเฉลา ยึดคติประจำตนที่ทำให้เขาประสบผลสำเร็จว่า“ลิขิตฟ้าหรือจะสู้มานะตน” ประกอบกับมีประสบการณ์หรือโลกทัศน์ที่กว้างไกล โดยเฉพาะเรื่องการค้าลาดซึ่งเขาเก็บเกี่ยวมาจากสมัยเป็นพ่อค้าเร่เมื่อครั้งอดีต นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความขยันหมั่นเพียรและความพยายามมานะอดทน ผลงานของคุณเฉลา เป็นที่ปรากฏและเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรทั่วประเทศ ดังภาพประกอบ 60 ไร่นาสวนผสมของเขา

ภาพประกอบ 60 ไร่นาสวนผสมของคุณเฉลา บดีรัฐ เกษตรกรดีเด่นระดับประเทศปี พ.ศ.2542

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น

การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่นแบ่งออกเป็นด้าน ๆ ดังนี้

2.2.1 สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม

สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมในโรงเรียนที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปดังนี้ “สภาพการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมในโรงเรียนมีข้อจำกัดต่าง ๆ หลายด้าน ในด้านครูผู้สอน ครูผู้สอนมีภาระหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนมากเกินไป ทำให้ไม่มีเวลาในการเตรียมการสอนหรือวางแผนการสอนให้มีคุณภาพได้ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถประยุกต์หรือปรับ

องค์ความรู้และกิจกรรมการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพหรือบริบทและความต้องการของท้องถิ่น ในด้านนักเรียน นักเรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อวิชาเกษตรกรรมด้วย นักเรียนที่เรียนดีเรียนเก่งไม่เลือกเรียนวิชาเกษตรกรรม และในด้านผู้ปกครอง ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่สนับสนุนให้เรียนวิชาเกษตรกรรมเพราะต้องการให้บุตรหลานตนเองเรียนต่อในระดับสูงและไม่ต้องกลับมาทำงานในภาคเกษตรอีก ซึ่งเป็นงานที่หนักและได้ผลตอบแทนน้อย นอกจากนี้ปัญหาการขาดความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทำให้ครูอาจารย์ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง จากข้อจำกัดต่างๆเหล่านี้ทำให้ สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมถูกละเลย ไม่ได้รับการเอาใจใส่หรือให้ความสำคัญเท่าที่ควร การเรียนการสอนมีลักษณะยึดครูเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งยังยึดติดอยู่กับเนื้อหาตามหลักสูตรและตามหนังสือแบบเรียนเป็นหลัก ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ไม่สอดคล้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรที่นักเรียนและครอบครัวปฏิบัติอยู่ และที่สำคัญคือกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์ในปัญหาหรือกรณีต่างๆที่เกิดขึ้นในภาคเกษตรกรรมที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่น การเรียนการสอนจึงมีลักษณะแยกส่วนแปลกแยกออกจากปรากฏการณ์จริงของสังคม ดังนั้นความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับจากครูหรือโรงเรียนจึงไม่สามารถนำไปใช้ช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัวหรือชุมชนได้” ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของนักเรียน เกษตรกรและนักวิชาการทางการเกษตร ดังนี้ “การจัดการเรียนการสอนมุ่งอยู่ที่การผลิต ขาดเรื่องของการจัดการ ขาดเรื่องของการนำการจัดการมาใช้” “คุณภาพยังใช้ไม่ได้ ทั้งค่านิยมของนักเรียนและผู้ปกครองที่ไม่ส่งเสริมงานทางการเกษตร” “เด็กและผู้ปกครองคิดว่า ถ้าหัวไม่ดีถึงจะเรียนเกษตร คนที่หัวสมองดีเขาไม่เรียนกัน มันเป็นอย่างนี้ครับ” “เขาไม่มีความคิดที่จะเรียนให้เกิดความรู้อย่างจริงจังเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เรียนเพื่อให้ผ่านให้ได้เกรดเท่านั้น” “อยากให้สอนแบบปรับเอาสิ่งใหม่ๆเข้ามาค่ะ สอนถึงการทำ ไม่ใช่ให้ทำอย่างวิธตามครู แต่ให้นักเรียนได้คิดได้ทำเอง” “รู้อย่างไรก็ให้ทำอย่างนั้น ไม่ได้สอนให้รู้จักคิดค่ะ” “มีคุณภาพน้อยครับ เพราะครูไม่ค่อยปรับปรุงวิธีการสอนครับ” “การสอนไม่ครบวงจร ผลดีอย่างเดียว ไม่แปรรูป ไม่รู้จักการขาย”

2.2.2 หลักการและจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม

หลักการและจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม ได้ข้อสรุปดังนี้ “การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเกษตรที่สามารถฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนหรือท้องถิ่นได้ต้องเป็นการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต สภาพและความต้องการของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อพัฒนานักเรียนและชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะการปฏิบัติงาน และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีคุณภาพ รวมทั้งยังต้องสร้างเจตคติที่ดีและเห็นความสำคัญของภาคเกษตรกรรม” ทั้งนี้เพราะว่า เกิดความตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของภาคเกษตรกรรมที่

มีต่อความมั่นคงของชาติทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของหลายๆฝ่าย โดยเฉพาะปรากฏการณ์ความล้มเหลวของภาคอุตสาหกรรมของประเทศ ทำให้คนในภาคอุตสาหกรรมต้องหันกลับมาสู่ภาคเกษตรกรรมมากขึ้น แม้ว่าปัญหาต่างๆในภาคเกษตรกรรมยังเป็นเรื่องที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ข้อเสนอดังกล่าวสะท้อนออกมาดังคำให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของกลุ่มนักเรียน เกษตรกรและนักวิชาการทางการเกษตร ดังนี้ “ให้สอนเด็กให้สามารถนำไปใช้ในอนาคตได้ ให้รู้จักทำงานเป็น ถ้าเรียนไม่จบอะไรแล้วก็ออกไปทำงานเกษตรได้” “ให้มีความรู้ ให้ทำอะไรได้ เป็นเกษตรแบบครบวงจรทำอะไรได้รู้หมดทุกอย่าง” “ให้นักเรียนได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง และคิดค้นวิธีใหม่ขึ้นมาได้” “อยากให้เด็กรู้ว่าการเกษตรมีประโยชน์ต่อเรามากมาย” “ให้เด็กรักวิชาเกษตร สร้างแรงจูงใจให้กับเด็ก” “อยากให้เด็กชอบวิชาเกษตร ก็ต้องทำให้เด็กเห็นประโยชน์ที่เกิดกับตัวของเขาเอง ให้รู้สึกภูมิใจในผลงานของตัวเอง” “ถ้าจะให้ดีต้องทำให้เขาเห็นว่า การเกษตรต่อไปมันจะดีอย่างไร เขาจึงจะรักการเกษตร” “ผมอยากให้เห็นเด็กของเราในอนาคตมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรให้มากกว่านี้ เราต้องเข้าใจว่า บ้านเมืองเราเป็นเมืองเกษตรกรรม หากเราได้กลุ่มคนที่มีความรู้ความเข้าใจและสามารถช่วยสร้างความเข้าใจให้กับผู้อื่นได้ ในการใช้การเกษตรไปช่วยในการดำเนินชีวิตประจำวัน” “ผมคิดว่าต้องสอนให้เด็กเขาคิดเป็นทำเป็น แล้วกระบวนการปฏิบัติจะตามมา

2.2.3 เนื้อหาสาระวิชาเกษตรกรรม

เนื้อหาสาระในวิชาเกษตรกรรมที่นักเรียนควรเรียน ได้ข้อสรุปดังนี้ “เนื้อหาสาระที่สามารถพัฒนาคุณภาพของนักเรียนและชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ต้องเป็นเนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้และบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ที่เป็นสากลและองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างมีคุณค่าและเน้นการจัดการอย่างเป็นระบบ ในสาระต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพหรือบริบททางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งความต้องการของท้องถิ่นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือแก้ปัญหาในกิจกรรมทางการเกษตรของครอบครัวตนเอง ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม” ทั้งนี้เพราะว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร คือมักมุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก องค์ความรู้หรือเทคโนโลยีต่างๆ เกษตรกรต้องพึ่งพาจากภายนอกทั้งสิ้น เกษตรกรเองถูกทำให้ขาดความเชื่อถือศรัทธาในความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิตของตนเอง แต่ผลพวงของการดำเนินการตามวิถีทางดังกล่าว กลับก่อให้เกิดปัญหากับภาคเกษตรกรรมและสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก ดังนั้นแนวความคิดในลักษณะทวนกระแสที่เน้นการพึ่งพาตนเอง จึงเกิดขึ้นในสังคมการเกษตรของเรา โดยมีเป้าหมายสำคัญที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและมีคุณภาพ ข้อเสนอดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของนักเรียนและเกษตรกรดังนี้ “เป็นการเกษตรแบบครบวงจรครับ ยังขาดเรื่องการค้าขายครับ เพราะไม่รู้เรื่องการตลาด” “ก็สอนเรื่องที่พักแม่

เขาทำอยู่ เพื่อเอาไปช่วยพ่อแม่เขา” “สอนให้ปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี ใช้แบบธรรมชาติอะไรอย่างงี้” “ถ้าจะให้ดีต้องกลับไปสู่แนวคิดเดิม อย่างเช่น การเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่จริงเป็นแนวคิดเดิมๆ อยู่ก่อนแล้ว การเกษตรแบบธรรมชาติที่ให้เรายู่กับธรรมชาติ มีการผสมผสานกัน และพยายามรักษาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่เคยมีอยู่ให้คงอยู่ต่อไป เวลาเขาจะปลูกพืชผักอะไร เขาจะดูจากสภาพท้องถิ่นก่อน ปัจจุบันนี้เราถูกการสื่อสารทางเทคโนโลยีโดยไม่มองพื้นฐานเดิม แล้วจัดมาให้เด็กเรียนเหมือนจัดปิ่นโตใส่ให้” “พูดจริงๆ นะการเกษตรแบบผสมผสานคือการดูจากสภาพท้องถิ่น แล้วจึงพยายามทำอย่างนั้นมา”

2.2.4 กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม ได้ข้อสรุปดังนี้ “การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่สามารถพัฒนาคุณภาพของนักเรียนและของชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น ต้องเป็นการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้เด็กได้ลงมือคิดและปฏิบัติด้วยตนเอง เน้นการทำงานและการฝึกปฏิบัติจริงอย่างเป็นระบบ รวมทั้งยังต้องเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพและบริบทของท้องถิ่นของตนเอง โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย และเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันทั้งครูอาจารย์ นักเรียนและชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยจัดการเรียนการสอนในลักษณะโครงการ ชี้นงาน หรือการทำกรเกษตรภายใต้การนิเทศ ตามความรู้ความสามารถ และสนใจของนักเรียน” ทั้งนี้เพราะว่า กระแสของการพัฒนา ที่หันมาให้ความสนใจในเรื่องการพึ่งพาตนเองและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของผู้ถูกพัฒนา โดยมีแนวคิดในเชิงวัฒนธรรมชุมชนที่ยอมรับคุณค่าและศักดิ์ศรีของชาวบ้านหรือคนในชุมชน จึงทำให้เกิดความพยายามนำเอาความรู้ ความคิดและวิถีการของชาวบ้านมาเป็นพื้นฐานของการพัฒนา รวมทั้งกระแสของการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี การเรียนรู้ของบุคคลจึงเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา สถานที่ รวมทั้งตัวองค์ความรู้ บุคคลในสังคมต้องเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องมีลักษณะหลากหลาย ยืดหยุ่นและครบวงจร ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของนักเรียน เกษตรกร นักวิชาการเกษตร ดังนี้ “ทำอย่างไรจะทำให้ผู้ปกครองมาร่วมตรงนี้ได้ ผู้ปกครอง ผมบอกได้เลยว่า ตอนนี้เป็นเกษตรกรรมมากที่สุด” “สอนแล้วให้ปฏิบัติจริงๆ เคี้ยวนี้ไม่ค่อยเน้นเท่าไร” “สอนแบบโครงการให้ไปทำที่บ้านด้วยบอกพ่อแม่ให้ทำด้วยครับ” “ผมยังยืนยันว่าน่าจะเป็นการเกษตรแบบนิเทศ ถ้าปล่อยให้เขาไปทำที่บ้านและเรียนรู้ที่บ้าน มันจะประกบกันด้วยทั้ง 3 ฝ่ายคือ นักเรียน ผู้ปกครอง และครูอาจารย์” “เราควรจะเริ่มจากกระบวนการคิด มองประเด็นตรงนี้มีปัญหาหรือไม่ ในสิ่งที่เราสนใจศึกษาค้นคว้า มีกระบวนการวางแผน ถ้าเขาคิดมาได้แล้ว ถึงเวลาเขาก็จะลงมือทำ ส่วนวางแผนเขาทำที่โรง

เรียนได้ หรือจะเป็นการเกษตรแบบนิเทศเป็นส่วนที่เชื่อมโยงต่อกันไปทำที่บ้าน” “สอนเป็นเครือข่าย ครู ผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ง่ายขึ้น” “วิธีการสอนเห็นด้วยว่า มันมีสามเส้าคือ ครู ผู้ ปกครอง นักเรียน คือที่ผสมผสานเพราะว่ามันสามารถใช้ได้ทั้งในโรงเรียน และการเกษตรนิเทศอีกด้วยนะ ในบางครั้งเราเริ่มศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองได้นะ แต่ถ้าเราไปศึกษากับผู้ปกครองที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ตรงนั้นมันจะเป็นเครือข่ายกัน บางเรื่องครูรู้ผู้ปกครองไม่รู้ บางเรื่องครูไม่รู้ ผู้ปกครองรู้ โดยเราใช้ผ่านตัวกลางคือเด็ก โดยเราใช้เด็กเป็นผู้ยึดติดไว้”

2.2.5 การวัดและประเมินผลวิชาเกษตรกรรม

การวัดและประเมินผลวิชาเกษตรกรรม ได้ข้อสรุปดังนี้ “การวัดและประเมินผลที่ตอบสนองต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริง ควรเป็นการวัดและประเมินผลที่ยึดตามแนวคิดการประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) กล่าวคือต้องเน้นการประเมินผลงานที่นักเรียนปฏิบัติมากกว่าการใช้ข้อสอบในการตัดสินหรือประเมินผลการเรียนของนักเรียนแต่เพียงอย่างเดียว” ทั้งนี้เพราะว่า การวัดและประเมินผลที่ผ่านมา เน้นการใช้แบบทดสอบ ซึ่งมีข้อจำกัดในการใช้หลายประการ โดยเฉพาะวิชาที่เน้นการปฏิบัติงานเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการวัดและประเมินผล ยังมีลักษณะของการวัดและประเมินผลเพื่อตัดสินนักเรียน แนวคิดดังกล่าวจึงไม่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา ที่มีแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ซึ่งการวัดและประเมินผลที่ควรเป็นต้องเป็น การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนานักเรียนด้วยเช่นกัน ข้อสรุปดังกล่าวสะท้อนออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของนักเรียน ผู้ปกครองและนักวิชาการทางการเกษตร ดังนี้ “อยากให้เน้นการปฏิบัติมากกว่าคะ เวลาทำก็ไปดูว่าผลผลิตดีตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ ถ้าดีก็ให้คะแนนดี” “ให้มีการสอบทั้งภาคทฤษฎีและดูจากการปฏิบัติงานของนักเรียนครับ” “สอนให้ปฏิบัติจริง แล้วดูผลของการทำว่าเป็นอย่างไร” “สอบข้อสอบแล้วให้ไปตรวจที่แปลงเกษตรครับ” “ให้เน้นปฏิบัติ 70 ครั้ง แล้วข้อสอบ 30 ครั้ง” “ไม่ต้องมีการสอบข้อเขียนให้ดูจากผลงานที่นักเรียนแต่ละคนได้ปฏิบัติ ใครตั้งใจทำงานดีก็ควรได้เกรดดี ไม่ใช่มาท่องหนังสือเพื่อตอบข้อสอบอีก แล้วจะเน้นอะไรแน่นะครับ”

บทที่ 5

การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
2. การนำหลักสูตรไปทดลองใช้
3. การประเมินหลักสูตร

1. ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การวิจัยตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการประชุมระดมสมองและการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการคือ การวางแผน การปฏิบัติและติดตามผล และการให้ข้อมูลย้อนกลับ การดำเนินการในขั้นตอนนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมดำเนินการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วยผู้ร่วมดำเนินการวิจัยตั้งแต่ในขั้นตอนแรกบางส่วน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้เชิญเข้ามาเพิ่มเติมอีก ซึ่งมีทั้งครูอาจารย์ผู้สอนวิชาเกษตรทั้งในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษาในท้องถิ่น รวมทั้งเกษตรกรที่อยู่ในท้องถิ่นบางคน การดำเนินการในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ผลการวิจัย ปรากฏผลดังนี้

1.1 การยกร่างหลักสูตร มีขั้นตอนดังนี้

1.1.1 วิเคราะห์หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

เนื่องจากการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ตามแนวทางที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ นั้น มี 5 แนวทางคือ 1.ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม 2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหา 3. ปรับปรุงและ/หรือเลือกใช้สื่อการเรียนให้เหมาะสม 4. จัดทำสื่อการเรียนขึ้นใหม่ และ 5. จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นขึ้น โดยการนำแนวทางที่ 1 – 4 มาบูรณาการกัน โดยใช้แนวโครงสร้างคำอธิบายรายวิชาของวิชา ง 321 โครงงาน..... ซึ่งลักษณะและธรรมชาติของวิชาดังกล่าว เป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนและ

นักเรียนสามารถนำองค์ความรู้หรือเนื้อหาสาระในเรื่องต่างๆ มาบูรณาการเข้ากับเนื้อหาสาระหรือคำอธิบายรายวิชาของวิชานี้ นอกจากนี้หลักสูตรยังเปิดให้รายวิชานี้เป็นวิชาเลือกในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นนักเรียนที่มีภาวะพอในการเรียนรู้ ในลักษณะการจัดการเรียนการสอนแบบโครงงานได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในขั้นตอนการศึกษาความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงงาน..... ผลการดำเนินงานปรากฏออกมาดังนี้

1.1.1.1 หลักการของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการดังนี้

(1) เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง

จากหลักการข้อที่ 1 นี้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ต้องการให้ผู้เรียนค้นพบตนเองว่า ตนมีความรู้ความสามารถ ความถนัดหรือความสนใจในสาขาวิชาหรือสาระความรู้ในด้านใด เพื่อเตรียมตัวศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นต่อไป หรือหาแนวทางประกอบอาชีพที่ใช้ความรู้พื้นฐานที่ตนเองมีอยู่ตามความรู้ความสามารถ ความถนัดหรือความสนใจของตนเองได้

(2) เป็นการศึกษาทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพหรือศึกษาต่อ

จากหลักการข้อที่ 2 แสดงว่าองค์ความรู้หรือเนื้อหาสาระ รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรในระดับนี้ ต้องการให้การศึกษากับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในระดับพื้นฐาน เพื่อนำไปประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ ต่อไปได้

(3) เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ

จากหลักการข้อที่ 3 แสดงว่า หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นฉบับนี้ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาที่เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งยังสนองตอบ ต่อความต้องการทางการศึกษาในระดับประเทศชาติด้วยเช่นกัน

1.1.1.2 จุดหมายของหลักสูตร

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาต่อ ให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงาน ตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัยชุมชน และครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

(1) มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทาง

วิทยาการต่าง ๆ

- (2) สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน
- (3) สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัดต่าง ๆ
- (4) มีความภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน
- (5) มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน
- (6) มีทัศนคติที่ดีต่อสมาชิกทุกคน มีนิสัยรักการทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของตนเอง
- (7) มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพ มีความสามารถในการจัดการ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- (8) เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชน ภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

1.1.1.3 โครงสร้างของหลักสูตร

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้กำหนดโครงสร้างในรายวิชาต่าง ๆไว้ดังนี้

(1) วิชาบังคับ จำนวน 57 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่รายวิชาดังต่อไปนี้

ก. วิชาบังคับแกน จำนวน 39 หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ภาษาไทย	12	หน่วยการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์	9	หน่วยการเรียนรู้
คณิตศาสตร์	6	หน่วยการเรียนรู้
สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	3	หน่วยการเรียนรู้
ศิลปศึกษา	3	หน่วยการเรียนรู้

ข. วิชาบังคับเลือก จำนวน 18 หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	6	หน่วยการเรียนรู้
การงาน	6	หน่วยการเรียนรู้

(2) วิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้ ให้เลือกจากรายวิชาในกลุ่ม
วิชาต่าง ๆ ต่อไปนี้

- ก. กลุ่มวิชาภาษา ได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาภาษาต่างประเทศ
- ข. กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ ได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์

วิชาคณิตศาสตร์

- ค. กลุ่มวิชาสังคมศึกษา
- ง. กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ ได้แก่ วิชาพลานามัย วิชาศิลปศึกษา
- จ. กลุ่มวิชาการงานและอาชีพ ได้แก่ วิชาอาชีพ

(3) กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมต่อไปนี้

ก. กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรม
ในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ คือกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาด หรือผู้
บำเพ็ญประโยชน์ จำนวน 1 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อภาค และกิจกรรมอื่น ๆ อีก 1 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อ
ภาค

ข. กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการ
เรียนรู้ จำนวน 1 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อภาค

ค. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน จำนวน 2 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อภาค

หมายเหตุ ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธให้เลือกรายวิชาพระพุทธศาสนา ในกลุ่ม
วิชาสังคมศึกษา ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี

1.1.1.4 เวลาเรียน หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง
พ.ศ.2533) ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับเวลาเรียนไว้ดังนี้

(1) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียนประมาณ 3 ปี หรือ 6 ภาค
เรียน

(2) ในปีการศึกษาหนึ่ง ให้แบ่งภาคเรียนปกติ 2 ภาค ภาคเรียนละ 20
สัปดาห์ และโรงเรียนอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีกตามที่เหมาะสม สำหรับภาคฤดูร้อน ซึ่งมีเวลา
เรียน 4 สัปดาห์ เวลาเรียนต่อสัปดาห์ของรายวิชาที่เปิดสอน จะต้องเป็น 5 เท่าของภาคปกติ

(3) ในสัปดาห์หนึ่ง โรงเรียนต้องเปิดเรียนไม่น้อยกว่า 5 วัน วันละไม่น้อย
กว่า 7 คาบ คาบละ 50 นาที รวมอย่างน้อย 35 คาบ

(4) ให้เรียนตามหลักสูตรอย่างน้อยสัปดาห์ละ 30 คาบ และให้โรงเรียน
จัดให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมใน
สถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยเข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาด
หรือผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมบังคับ 1 คาบต่อสัปดาห์ และกิจกรรมอื่น 1 คาบต่อสัปดาห์

และกิจกรรมแนะแนวหรือกิจกรรมแก้ปัญหาหรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ 1 คาบต่อสัปดาห์ นอกจากนี้ให้มีเวลาเรียนสำหรับผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมอิสระอีกสัปดาห์ละ 2 คาบ

นอกจากนี้หลักสูตรยังได้กำหนดเรื่องหน่วยการเรียนรู้และเวลาเรียนไว้ดังนี้รายวิชา
ใดที่ใช้เวลาเรียน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้มีหน่วยการเรียนรู้ 1 หน่วยการเรียนรู้ รายวิชา
ใดที่มีจำนวนคาบเรียนมากกว่าหรือน้อยกว่า 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้มีจำนวนหน่วย
การเรียนรู้มากขึ้นหรือน้อยลงเป็นไปตามสัดส่วน

1.1.2 การวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา ง 321 โครงการงาน.....

1.1.2.1 วิเคราะห์จุดประสงค์กลุ่มวิชาการงาน

จากการวิเคราะห์หลักสูตรแล้วพบว่า รายวิชา ง 321 โครงการงาน..... ซึ่งเป็น
รายวิชาที่ผู้วิจัยใช้เป็นรายวิชาที่ทำการวิจัย รายวิชาดังกล่าวอยู่ในกลุ่มวิชาการงาน ซึ่งมี
จุดประสงค์กลุ่มวิชา ดังนี้

- (1) เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน
- (2) เพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามกระบวนการทำงาน
- (3) เพื่อให้ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการทำงาน
- (4) เพื่อให้วิเคราะห์และวางแผนการทำงานในชีวิตประจำวัน
- (5) เพื่อให้มีนิสัยรักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีคุณธรรมใน

การทำงานและสามารถพึ่งตนเองได้

- (6) เพื่อให้ค้นพบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง

1.1.2.2 วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา ง 321 โครงการงาน.....

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

กลุ่มวิชาการงาน ได้กำหนดคำอธิบายรายวิชา ง 321 ไว้ดังนี้

“ศึกษาหลักการและวิธีการเกี่ยวกับโครงการที่เลือก วิเคราะห์ วางแผน
ลงมือผลิตชิ้นงานและปรับปรุงการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้องตามกระบวนการ
ประหยัด ปลอดภัย และได้ชิ้นงานที่นำไปใช้ประโยชน์ได้”

จากคำอธิบายรายวิชาดังกล่าว สามารถนำมาวิเคราะห์รายละเอียดของรายวิชา ง 321
โครงการงาน..... ได้ดังนี้

ส่วนที่เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนได้แก่ ศึกษา ซึ่งหมายถึงการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้น

ส่วนที่เป็นเนื้อหาได้แก่ หลักการและวิธีการเกี่ยวกับโครงการที่เลือก วิเคราะห์
วางแผน ลงมือผลิตชิ้นงานและปรับปรุงการทำงาน

ส่วนที่เป็นจุดประสงค์รายวิชาได้แก่ เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้องตามกระบวนการ
ประหยัด ปลอดภัย และได้ชิ้นงานที่นำไปใช้ประโยชน์ได้

1.1.2.3 การกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการงาน..... จากคำอธิบายรายวิชา ง 321 โครงการงาน เป็นรายวิชาที่เปิดโอกาสให้แก่โรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตร โดยการปรับรายละเอียดของเนื้อหาวิชาต่างๆ บูรณาการเข้าไปกับคำอธิบายรายวิชานี้ ตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น โดยนำเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตรมา บูรณาการเข้ากับรายวิชานี้ มีรายละเอียดดังนี้

(1) หลักการและจุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการงานการจัดการทางการเกษตร หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการงานการจัดการทางการเกษตรเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้น โดยวิธีการบูรณาการวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน และเนื้อหาวิชาที่เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลเกี่ยวกับเรื่องการจัดการตามแนวคิดทั่วไป การจัดการเพื่อการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ องค์ความรู้ทางการเกษตรสมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านเกษตร ที่เกิดจากการศึกษาความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งบริบททางด้านประวัติความเป็นมา ด้านภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชนบ้านลานทอง โดยการบูรณาการแบบสหวิทยาการ(Interdisciplinary) กับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กลุ่มวิชาการงาน รายวิชา ง 321 โครงการงาน.....เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้การสอน และเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร ให้สอดคล้องกับบริบททางด้านต่างๆของท้องถิ่นดังกล่าว มีกำหนดเวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค มีจำนวนหน่วยกิต 1 หน่วยกิต โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้คือ เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่นเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทางด้านการจัดการทางการเกษตร และมีจุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการงานการจัดการทางการเกษตร (ซึ่งเป็นระดับจุดประสงค์รายวิชา) ดังนี้

- 1) เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะการจัดการและทักษะในการปฏิบัติงานเกษตรของนักเรียน
- 2) เพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานทางการเกษตรในท้องถิ่น โดยนำเอาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม
- 3) เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและรักท้องถิ่น

ทั้งนี้ได้พิจารณาความสอดคล้องกันระหว่างจุดประสงค์กลุ่มวิชา จุดประสงค์รายวิชา (จากคำอธิบายรายวิชา ง 321 โครงการงาน....) แล้วนำมาพิจารณากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายรายวิชา ซึ่งเป็นระดับจุดประสงค์รายวิชานี้เพิ่มเติม โดยกำหนดให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และยังสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร ดังนี้

- จุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการงานการจัดการทางการเกษตร ข้อที่ 1 สอดคล้องกับจุดประสงค์กลุ่มวิชาการงานข้อที่ 1, 2, 3 และ 4

- จุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร
ข้อที่ 2 สอดคล้องกับจุดประสงค์กลุ่มวิชากรงานข้อที่ 2, 3, 4 และ 5

-จุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร
ข้อที่ 3 สอดคล้องกับจุดประสงค์กลุ่มวิชากรงานข้อที่ 5 ในประเด็น ความสามารถในการพึ่ง
ตนเอง

(2) เนื้อหาสาระของหลักสูตร หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ได้นำส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระของรายวิชา ง 321 โครงการ..... ซึ่งกำหนดไว้อย่างกว้างๆ เพื่อให้โรงเรียนสามารถนำเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น มาบูรณาการเข้าไปกับการทำโครงการของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นในรายวิชานี้ ผู้วิจัย ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้กำหนดเนื้อหาสาระของรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตรไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่นที่ชาวบ้านในเขตชุมชนบ้านลานทอง ทำอยู่ ซึ่งแบ่งออกเป็น กิจกรรมทางด้านการผลิตพืช การผลิตสัตว์ การแปรรูปผลผลิต การจัดการทางด้านธุรกิจเกษตร รวมทั้งบริบทของชุมชนบ้านลานทองทางด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านลานทอง และสภาพปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

เหตุผลที่กำหนดให้มีเนื้อหาดังกล่าวอยู่ในหลักสูตรในรายวิชานี้ เพราะว่า การเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมที่ผ่านมามีค่อนข้างละเอียดข้อมูลหรือสภาพของท้องถิ่นในด้านต่างๆ จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เป็นการเรียนการสอนที่แปลกแยกไปจากท้องถิ่น ครูมีความรู้หรือหนังสือแบบเรียนกำหนดไว้เช่นไร ก็สอนไปตามนั้น ทั้งๆที่วิชาเกษตรกรรม เป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลในท้องถิ่น ยังทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจสภาพของท้องถิ่นเป็นอย่างดี อันเป็นประโยชน์ในเรื่องของการนำความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวได้อีกทั้งยังทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรักท้องถิ่นอีกด้วย การศึกษาในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นการศึกษาที่พัฒนาศักยภาพของนักเรียนและชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

2. กระแสสำนักของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบัน การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบยั่งยืน เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ทั้งที่ปรากฏอยู่ในเขตชุมชนบ้านลานทองและที่อื่น ๆ ที่มีบริบทที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับชุมชนบ้านลานทอง ซึ่งสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ได้

เหตุผลที่กำหนดให้มีเนื้อหาดังกล่าวอยู่ในหลักสูตรในรายวิชานี้ เพราะว่าเป็นส่วนหนึ่งของภาคเกษตรกรรมในท้องถิ่นค่อนข้างประสบกับปัญหาต่างๆมากมาย ทั้งเกิดจากระบบเศรษฐกิจอันเป็นผลพวงจากนโยบายหรือทิศทางการพัฒนาประเทศ และเกิดจากตัวเกษตรกรเอง แนวทางการแก้ปัญหาหรือทางออกของเกษตรกรจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง อีกทั้งมีแนวคิดที่หลากหลายในการแก้ปัญหา หรือพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้ฟื้นคืนหรือดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นเนื้อหาที่ควรให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะได้เลือกนำแนวคิดดังกล่าวไปปรับใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของแต่ละบุคคลและท้องถิ่นต่อไป

3. หลักการทำงานผสมผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการและทักษะการจัดการที่จะทำให้การทำโครงการของนักเรียนสัมฤทธิ์ผลได้อย่างมีคุณภาพ

เหตุผลที่กำหนดให้มีเนื้อหาดังกล่าวอยู่ในหลักสูตรในรายวิชานี้ เพราะว่าการให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะการจัดการและการทำงานอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการตามแผน การสรุปและประเมินผล เพื่อให้ นักเรียนสามารถนำความในเรื่องดังกล่าว ไปใช้ในการดำเนินการแก้ปัญหาหรือพัฒนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่นักเรียนสนใจต่อไป

4. จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อุดมคติของท้องทุ่ง ได้แก่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ขั้นตอนการทำโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจทำโครงการ และการเสนอโครงการเกษตรที่นักเรียนสนใจ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมกับบริบททางด้านต่างๆของชุมชนบ้านลานทอง

เหตุผลที่กำหนดให้มีเนื้อหาดังกล่าวอยู่ในหลักสูตรในรายวิชานี้ เพราะว่าการให้นักเรียนได้ใช้ประสบการณ์หรือความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ หรือที่เกิดจากการเรียนการสอนที่ผ่านมา ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาเกี่ยวกับการเกษตรในสภาพจริงของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึง การนำเอาความรู้ที่นักเรียนได้เรียนไปใช้ได้ อย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

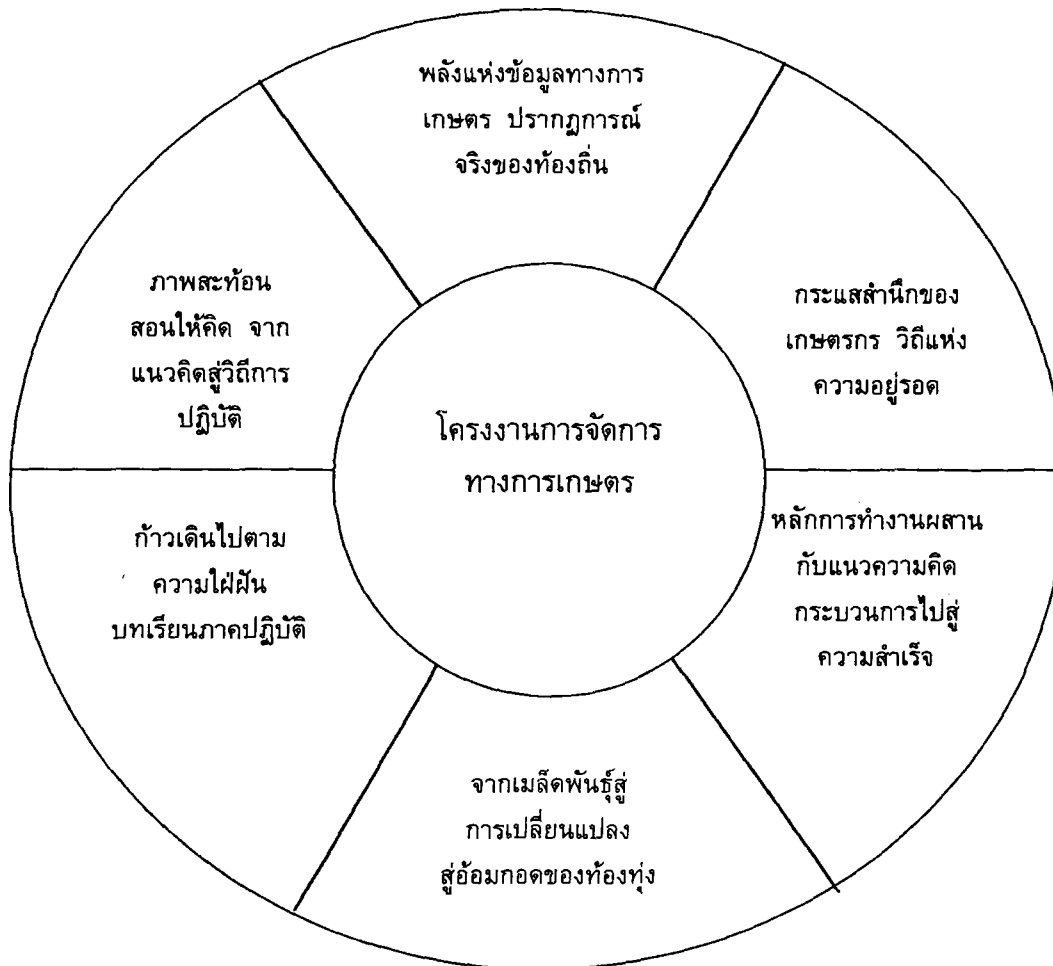
5. ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ การปฏิบัติงานโครงการเกษตรตามความสนใจของนักเรียน เช่น โครงการเกี่ยวกับพืช โครงการเกี่ยวกับสัตว์ โครงการเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและโครงการเกี่ยวกับธุรกิจทางการเกษตร ฯลฯ ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยดำเนินการในลักษณะโครงการเกษตรภายใต้การนิเทศของชุมชน ประกอบด้วย ผู้ปกครองนักเรียน ครูหรือโรงเรียน นักวิชาการเกษตรหรือชาวบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนั้นๆ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการของนักเรียน

เหตุผลที่กำหนดเนื้อหาดังกล่าวไว้ในหลักสูตรในรายวิชานี้ เพราะนอกจากจะต้องการให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาไปใช้ประโยชน์ได้แล้ว ยังต้องการให้นักเรียนได้ทดลองฝึกปฏิบัติจริง และต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่าง นักเรียน ครู อาจารย์และชุมชนด้วย ซึ่งเรียกว่า เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

6. ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ การจัดนิทรรศการแสดงผลงาน จากการทำโครงการทางการเกษตรของนักเรียน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการชื่นชมผลงาน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนแสดงความคิดเห็นและประเมินผลการดำเนินการของนักเรียน

เหตุผลที่กำหนดเนื้อหาดังกล่าวไว้ในหลักสูตรในรายวิชานี้เพราะว่า ต้องการให้นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถในเรื่องการประเมินผลงานและการนำเสนอผลงานของตนเอง รวมทั้งยังทำให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเองและยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างกลุ่มนักเรียนด้วยกันและชุมชน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลการทำงานของนักเรียน ซึ่งนำไปสู่ผลดีหลายประการ โดยเฉพาะเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการทำโครงการของตนเอง และยังเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นต่อไป

สำหรับเหตุผลที่ผู้วิจัยต้องกำหนดชื่อ เนื้อหาสาระเป็นชื่อเรื่องที่มีการใช้ภาษาแตกต่างไปจากเนื้อหาเดิมๆ ตามที่เคยกำหนดไว้ในหลักสูตร ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นเพราะว่า ต้องการให้ชื่อเรื่องของเนื้อหาสาระที่นักเรียนได้เรียนรู้นั้น ไปกระตุ้นหรือสร้างความสนใจของนักเรียน เมื่อนักเรียนได้อ่านแล้วทำให้เกิดความรู้สึกสนใจใฝ่รู้ อยากติดตามศึกษารายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนในเนื้อหาสาระนั้นๆต่อไป รายละเอียดของโครงสร้างเนื้อหาหลักสูตร ดังภาพประกอบ 61

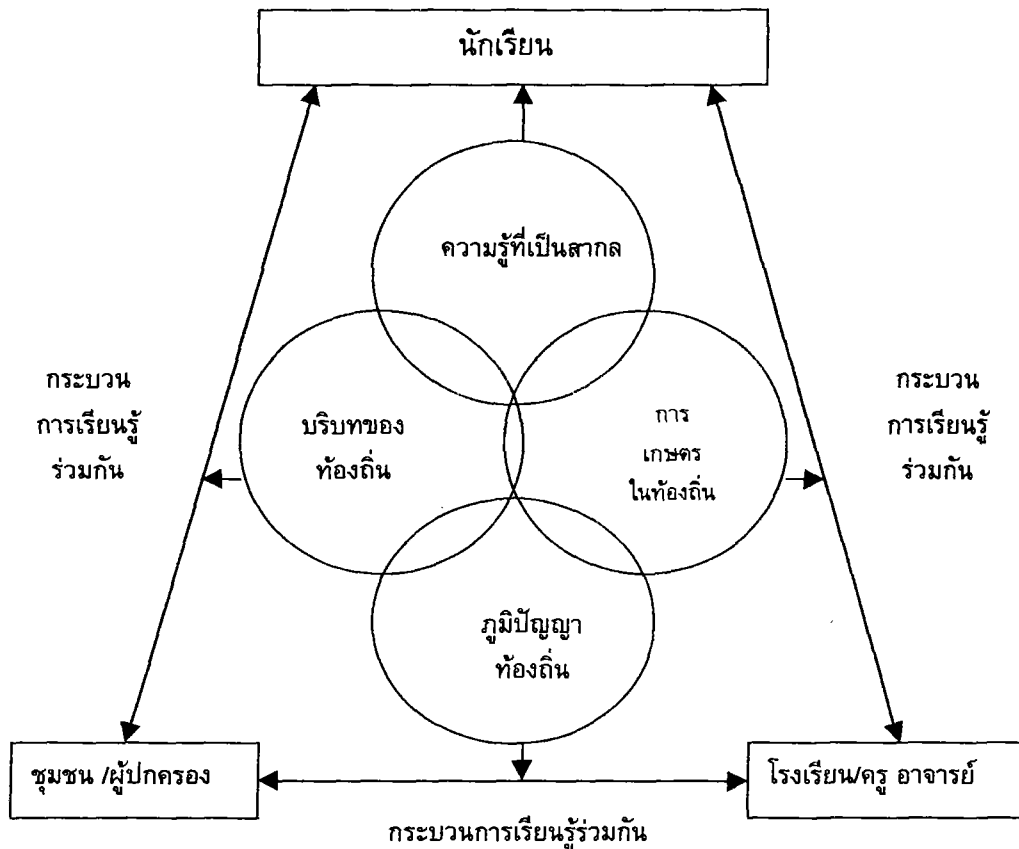

ภาพประกอบ 61 แผนผังความคิดโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร

(3) วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาสาระ ให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจัดโดยเน้นให้นักเรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเอง จากการทำงานและฝึกปฏิบัติจริงตามความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของนักเรียนเอง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนมีลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ในด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้เกิดจากการบูรณาการองค์ความรู้ที่เป็นสากลในเรื่องหลักการจัดการ แนวคิดทางการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นและบริบทของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ด้วยกัน อย่างมีคุณค่า

เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาได้อย่างเหมาะสมในท้องถิ่น ตลอดจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง นักเรียน ครูหรือโรงเรียนและชุมชน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบ ดังภาพประกอบ 62

ภาพประกอบ 62 รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบเครือข่ายที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

เทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับ รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ 1. การสอนแบบบูรณาการ 2. การสอนแบบโครงการ (Project Method) 3. การสอนโดยการศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) 4. การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนและสถานประกอบการ และ 5. การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม

(4) วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินการเรียนรู้ในรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร ยึดตามแนวคิดของการประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) ซึ่งมีวิธีการหรือรูปแบบการประเมินที่หลากหลาย โดยเฉพาะเน้นการประเมินงานที่นักเรียนปฏิบัติจริง

จากการทำโครงการของนักเรียน รวมทั้งชิ้นงานที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามปกติ และใช้สัดส่วนการวัดและประเมิน ระหว่างภาค : ปลายภาค 80 : 20 โดยมีรายละเอียดของการวัดและประเมินดังนี้

1. ประเมินการเรียนของนักเรียน เป็นการประเมินตามสภาพจริง จากผลการทำงานของผู้เรียนรายแผนการสอน ซึ่งประกอบด้วยแบบวัดและแบบประเมินต่างๆ หลายรูปแบบ และการประเมินโครงการงานของนักเรียน

2. ประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนทั้ง 3 ด้านคือ 1.ประเมินด้านพุทธิพิสัยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2.ประเมินด้านจิตพิสัย ใช้แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น และ3.ประเมินด้านทักษะพิสัย ใช้แบบวัดทักษะการจัดการ

(5) โครงสร้างรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร เวลาเรียน 2 คาบ / สัปดาห์ / ภาคเรียน 1 หน่วยการเรียนรู้ รวม 38 คาบ มีโครงสร้าง ดังตาราง 4

ตาราง 4 โครงสร้างรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

เรื่อง	จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)	จำนวนคาบ
1. พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น	1. อธิบายสภาพทั่วไปทางการเกษตรในท้องถิ่นได้	6
2. กระแสน้ำของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด	2. ตระหนักถึงการนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม	4
3. หลักการทำงานผสมผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ	3. อธิบายแนวคิดและทักษะพื้นฐานของการทำโครงการได้	4
4. จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลงสู่อ้อมกอดของท้องถิ่น	4. เสนอแนวทางในการจัดการทำโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น	4
5. ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ	5. ปฏิบัติโครงการเกษตรตามความสนใจของตนเอง โดยนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม	18
6. ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ	6. นำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้	2

1.2 การประเมินและปรับปรุงโครงร่างหลักสูตร

การประเมินและการปรับปรุงโครงร่างหลักสูตร ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญภายนอกเป็นผู้ทำการประเมินโครงร่างหลักสูตร ซึ่งแบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร 3 ท่านและผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา 3 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติหรือมีประสบการณ์ในการทำงานในเรื่องนั้นๆเป็นอย่างดี การประเมินโครงร่างหลักสูตรในการวิจัยครั้งนี้กระทำโดย การใช้แบบประเมินโครงร่างหลักสูตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและหาคุณภาพแล้ว เป็นแบบสอบถามที่สร้างจากเนื้อหาในหลักสูตร มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร และแบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร เมื่อได้รับทราบผลการประเมินแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการประเมินดังกล่าวมาพิจารณาปรับปรุงตามที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านได้ประเมินไว้ โดยการติดต่อพูดคุยทางโทรศัพท์และการไปพบด้วยตนเองเพื่อขอคำชี้แนะที่กระจ่างชัดยิ่งขึ้น ผลการประเมินโครงร่างหลักสูตร ปรากฏผลดังนี้

1.2.1 การประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร

1.2.1.1 การประเมินความเหมาะสมของความเป็นมา หลักการและจุดหมายของหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งหมด มีความเห็นตรงกันกล่าวคือ ผลการประเมินความเหมาะสมของความเป็นมา หลักการและจุดหมายของหลักสูตรอยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด มีผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้ หลักการและจุดหมายของหลักสูตรควรระบุให้ชัดเจนว่า ต้องการส่งเสริมในเรื่องใดหรือพัฒนาในเรื่องใด การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือคุณลักษณะทางด้านจิตพิสัย ควรระบุให้ชัดเจนว่าเมื่อผ่านหลักสูตรแล้วจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนในเรื่องใด

1.2.1.2 การประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร

ผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งหมด มีความเห็นตรงกัน กล่าวคือ ผลการประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรทั้ง 6 เรื่อง อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด มีผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้ ในเนื้อหาเรื่อง"กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด" ควรมีการเปรียบเทียบจุดแข็งจุดอ่อนของเกษตรกรในระบบธุรกิจด้วย ในเนื้อหาเรื่อง"ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ" ควรเพิ่มเนื้อหาได้อีกเมื่อได้สำรวจชุมชนแล้ว อาจพบกิจกรรมอื่นๆในชุมชนอีก และควรเพิ่มเนื้อหาการจัดการทางการเกษตรเพื่อเศรษฐกิจของชุมชน

1.2.1.3 การประเมินความเหมาะสมของวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

ผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งหมด มีความเห็นตรงกัน กล่าวคือ ผลการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด มีผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้ บางกิจกรรมควรมีความชัดเจนมากกว่านี้ เช่นการวิเคราะห์ข้อมูล และการ

จัดการผลผลิต รวมทั้งการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงเรื่องการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการที่ตนปฏิบัติอยู่เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขงานของตนเอง

1.2.1.4 การประเมินความเหมาะสมของการวัดและประเมิน ผู้เชี่ยวชาญ

ภายนอกทั้งหมด มีความเห็นตรงกัน กล่าวคือ ผลการประเมินความเหมาะสมของการวัดและประเมิน อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด มีผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้ ควรลดรายการประเมินบางอย่างลงบ้างเพราะเป็นภาระที่มากเกินไป เครื่องมือในการวัดและประเมิน น่าจะสามารถกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าในหลักสูตร ต้องการวัดเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง เครื่องมือควรเป็นประเภทหรือชนิดใด และควรมีการวัดและประเมินเพื่อหาจุดบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไขการทำงานของนักเรียน รวมทั้งควรเปิดโอกาสให้นักเรียน ชุมชนหรือผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการประเมินด้วย

1.2.2 การประเมินความเหมาะสมของแผนการสอน ผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งหมด มีความเห็นตรงกัน กล่าวคือ ผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการสอนส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่แผนการสอนเรื่อง “พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปราบกฏการณ์จริงของท้องถิ่น” แผนการสอนเรื่อง “หลักการดำเนินงานผลานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ” แผนการสอนเรื่อง “ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ” และแผนการสอนเรื่อง “ภาพสะท้อนสอนให้คิด : จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ” ส่วนแผนการสอนเรื่อง “กระแสสำนึกของเกษตรกรกร วิถีแห่งความอยู่รอด” และแผนการสอนเรื่อง “จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง” ผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง มี ผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1.2.2.1 แผนการสอนที่ 1 เรื่อง “พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปราบกฏการณ์จริงของท้องถิ่น” มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรให้ความสำคัญกับสถาบันศาสนาหรือวัดด้วย เพราะในอดีตวัดเป็นศูนย์รวมของภูมิปัญญาท้องถิ่น จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม เครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต้องปรับปรุงเรื่องคำถาม แบบประเมินต่างๆ ต้องระบุเกณฑ์ในการให้คะแนนให้ชัดเจน

1.2.2.2 แผนการสอนที่ 2 เรื่อง “กระแสสำนึกของเกษตรกรกร วิถีแห่งความอยู่รอด” มีข้อเสนอแนะดังนี้ การปลุกกระแสจะเกิดจากการสัมผัสจริงมากกว่าการเรียนรู้จากเอกสาร น่าจะเป็นการไปดูของจริงหรือพาไปทัศนศึกษา ควรมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงไปถึงเศรษฐกิจพอเพียง ธุรกิจชุมชน รวมทั้งการปรับตัวของภาคการเกษตรในยุคปัจจุบัน

1.2.2.3 แผนการสอนที่ 3 เรื่อง “หลักการดำเนินงานผลานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ” มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรมีตัวอย่างโครงการให้ชัดเจนจึงจะทำให้เด็กนักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น

1.2.2.4 แผนการสอนที่ 4 เรื่อง “จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง” มีข้อเสนอแนะดังนี้ ให้พิจารณาการเชื่อมโยงของการเขียนส่วนประกอบหรือโครงสร้างของสาระการเรียนรู้ และในใบงานให้กำหนดประเด็นให้ชัดเจน และการเรียนรู้ของนักเรียนขึ้นอยู่กับใบงานใบความรู้ต้องชัดเจน

1.2.2.5 แผนการสอนที่ 5 เรื่อง “ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ” มีข้อเสนอแนะดังนี้ การใช้ภาษาในใบงานบางเรื่อง โดยเฉพาะใบงานที่ 2 เรื่อง แบบนิเทศโครงการควรปรับปรุงให้เหมาะสมตามที่เสนอแนะไว้

1.2.2.6 แผนการสอนที่ 6 เรื่อง “ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ” มีข้อเสนอแนะดังนี้ ให้พิจารณาการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินว่าทำไมจึงแตกต่างกันไปจากแผนการสอนอื่นๆ เป็นความถี่บ้างเป็นค่าเฉลี่ยบ้าง ทั้งๆที่แบบวัดมีลักษณะเดียวกัน และควรมีการประเมินโครงการเพื่อปรับปรุงการทำงานด้วย รวมทั้งควรนำกิจกรรมการจัดนิทรรศการในแผนการสอนที่ 2 มาไว้ในแผนการสอนนี้แทน

1.2.3 การประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร

1.2.3.1 การประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบต่างของหลักสูตร ได้แก่ หลักการและจุดหมายของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ผู้เชี่ยวชาญภายนอกส่วนมากที่ความเห็นตรงกัน กล่าวคือ เห็นว่าองค์ประกอบต่างๆของหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน มีผู้เชี่ยวชาญเพียงท่านเดียวที่ประเมินว่าไม่แน่ใจในความสอดคล้องขององค์ประกอบบางเรื่อง ได้แก่ หลักการของหลักสูตรกับโครงสร้างของเนื้อหา โดยมีข้อเสนอแนะว่า โครงสร้างเนื้อหาแสดงไว้ไม่ชัดเจน เขียนเป็นแผนภูมิควรมีใบความรู้ที่แสดงสาระสำคัญของเรื่องนั้นๆประกอบด้วย และความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างเนื้อหากับการวัดและประเมิน โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรปรับการวัดเชิงเนื้อหาให้มากขึ้น โดยลดการวัดเชิงกระบวนการลงบ้าง

1.2.3.2 การประเมินความสอดคล้องของแผนการสอน โดยประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบภายใน ของแผนการสอนแต่ละแผนการสอน ได้แก่ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ และการวัดและประเมิน ผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งหมด ส่วนมากมีความเห็นตรงกัน กล่าวคือ เห็นว่าองค์ประกอบของแผนการสอนแต่ละแผนมีความสอดคล้องกัน มีผู้เชี่ยวชาญเพียงท่านเดียว ที่ประเมินว่าไม่แน่ใจ ความสอดคล้องขององค์ประกอบของแผนการสอนที่ 4 เรื่อง “จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง” โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรเขียนกิจกรรมให้ชัดเจน จึงจะทำให้สามารถประเมินความสอดคล้องได้ นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ในแผนการสอนที่ 2 เรื่อง “กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด” ว่า ควรเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ให้มุ่งเน้นไปในเชิงจิตพิสัยมากกว่า

1.2.4 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโครงสร้างของหลักสูตรไว้หลายประการ สรุปได้ดังนี้

1.2.4.1 การใช้ภาษาในหลักสูตร ควรต้องสร้างความเข้าใจกับนักเรียนก่อนว่า มีความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันหรือไม่ เช่น คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

1.2.4.2 กิจกรรมที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมค่อนข้างน้อยหรือมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม

1.2.4.3 ควรกำหนดแนวทางการบริหารหลักสูตรให้ชัดเจน โดยกำหนดเงื่อนไขบางประการในการเรียนการสอน เช่น เงื่อนไขทางด้านเวลา สถานที่ บุคลากร งบประมาณ เพื่อให้การเรียนการสอนสามารถนำไปใช้ได้จริง และถ้าเป็นไปได้ควรกำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารหลักสูตรรายวิชานี้

1.2.4.4 ควรมีการเตรียมการใช้หลักสูตรให้พร้อมทั้งด้านเอกสาร สื่อและอุปกรณ์ รวมทั้งการฝึกอบรมครูอาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอน ให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ และเทคนิควิธีการสอนในแผนการสอนต่างๆด้วย รวมทั้งให้สามารถบริหารจัดการหลักสูตรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.4.5 ควรกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ในการจัดการเรียนการสอน เพราะมีกิจกรรมที่ต้องประสานงานกับชุมชนมาก

1.2.4.6 ควรมีการจัดสัมมนาผลการจัดการเรียนการสอน ในขั้นตอนสุดท้ายของการเรียนการสอน พร้อมทั้งแสดงผลงานตามที่ได้กำหนดไว้

ผลการประเมินโครงสร้างหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกทั้งหมด ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญต่างๆ พร้อมทั้งนำไปปรับปรุงแก้ไขโครงสร้างหลักสูตรดังกล่าว ให้มีคุณภาพดีเพื่อที่จะนำไปทดลองใช้ต่อไป

2. ผลการวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปทดลองใช้

การวิจัยตามขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง(Quasi-experimental design) โดยมีแบบแผนการการวิจัยแบบ One-Group Pretest-Posttest Design ซึ่งกลุ่มตัวอย่างของการดำเนินการครั้งนี้ใช้ประชากรเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง(Purposive sampling) จำนวน 28 คน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เลือกเรียนวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการทดลองใช้หลักสูตรในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 รวมระยะเวลาของการทดลองใช้หลักสูตร เป็นเวลา 1 ภาคเรียน โดยมีผู้วิจัยและอาจารย์หมวดวิชาเกษตรกรรม เป็นผู้ทำหน้าที่สอน และบางกิจกรรมการเรียนการสอนได้เชิญวิทยากรจาก

ชุมชนมาเป็นผู้ทำการสอนนักเรียนในกลุ่มนี้ ก่อนการดำเนินการทดลองใช้ หลักสูตรผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันจัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งวางแผนการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ร่วมกัน ในส่วนของประสิทธิภาพของหลักสูตรนั้น พิจารณาได้จาก 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างการจัดการเรียนการสอน 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนการสอน ซึ่งพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการเรียนการสอนทางเกษตร ความรู้สึกรักท้องถิ่น และทักษะการจัดการของนักเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ผู้วิจัยขออธิบายสัญลักษณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

N	หมายถึง จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}_{pre}	หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน
\bar{X}_{post}	หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน
$\sum D$	หมายถึง ผลรวมความต่างของคะแนนแต่ละคู่
t	หมายถึง ค่าวิกฤติของที ในตาราง t-distribution
df	หมายถึง ชั้นแห่งความเป็นอิสระ

รายละเอียดของผลการวิจัยปรากฏผลดังนี้

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างการจัดการเรียนการสอน 6 แผน ปรากฏผลดังนี้

2.1.1 แผนการสอนที่ 1 เรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น ปรากฏผลดังนี้

2.1.1.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พิจารณาจากผลการตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 20.14 ($\bar{X} = 20.14$) จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน

2.1.1.2 ผลการปฏิบัติงานของนักเรียนจากชุดปฏิบัติการเรื่อง การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรในท้องถิ่น พิจารณาจากผลการปฏิบัติงานสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรในท้องถิ่นพบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการปฏิบัติงานของนักเรียนเท่ากับ 19.80 ($\bar{X} = 19.80$) ซึ่งหมายถึง ผลการปฏิบัติงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.1.3 พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน พิจารณาจากผลการสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 16.27 ($\bar{X} = 16.27$) ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.2 แผนการสอนที่ 2 เรื่อง กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด ปรากฏผลดังนี้

2.1.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พิจารณาจากผลการตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 6.63 ($\bar{X} = 6.63$) จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน

2.1.2.2 การไปศึกษาดูงานทางการเกษตร พิจารณาจากการการตอบแบบประเมินผลการไปศึกษาดูงานทางการเกษตร พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการไปศึกษาดูงานทางการเกษตรของนักเรียนเท่ากับ 23.13 ($\bar{X} = 23.13$) ซึ่งหมายถึง ผลการศึกษาดูงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.2.3 การทำรายงานของนักเรียน พิจารณาจากการทำรายงานของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการทำรายงานของนักเรียนเท่ากับ 18.53 ($\bar{X} = 18.53$) ซึ่งหมายถึง ผลงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.3 แผนการสอนที่ 3 เรื่อง หลักการทำงานผสมกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ ปรากฏผลดังนี้

2.1.3.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พิจารณาจากผลการตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 5.68 ($\bar{X} = 5.68$) จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน

2.1.3.2 ผลงานของนักเรียนจากการทำใบงาน พิจารณาจากการทำใบงานตามใบงานของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการทำใบงานตามใบงานของนักเรียนเท่ากับ 23.57 ($\bar{X} = 23.57$) ซึ่งหมายถึง ผลงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.3.3 พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน พิจารณาจากผลการสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 14.93 ($\bar{X} = 14.93$) ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.4 แผนการสอนที่ 4 เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อุดมกอดของท้องทุ่ง ปรากฏผลดังนี้

2.1.4.1 การประเมินโครงร่างของโครงงานนักเรียน พิจารณาจากการประเมินโครงร่างของการทำโครงงานของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการประเมินโครงร่างของโครงงานของนักเรียนเท่ากับ 24.20 ($\bar{X} = 24.20$) ซึ่งหมายถึง ผลงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.4.2 ความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียน พิจารณาจากการตอบแบบวัดความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียน พบว่า

คะแนนเฉลี่ยของความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียนเท่ากับ 35.50 ($\bar{X} = 35.50$) ซึ่งหมายถึง ความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก

2.1.5 แผนการสอนที่ 5 เรื่อง ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ ปรากฏผลดังนี้

2.1.5.1 การทำโครงการของนักเรียน ซึ่งผลปรากฏว่า โครงการที่นักเรียนแต่ละกลุ่มปฏิบัติได้แก่

- ในชุมชน
- (1) โครงการเรื่อง การศึกษาชนิดของศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืช
 - (2) โครงการเรื่อง การสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรในชุมชน
 - (3) โครงการเรื่อง การศึกษาความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในชุมชนที่มีต่อแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่
 - (4) โครงการเรื่อง การทำชาจากใบเหียงอกปลาหมอ
 - (5) โครงการเรื่อง การสำรวจพืชสมุนไพรในชุมชน

การประเมิน พิจารณาจากการทำโครงการของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการประเมินการทำโครงการของนักเรียน เท่ากับ 59.20 ($\bar{X} = 59.20$) ซึ่งหมายถึง ผลงานการทำโครงการของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.5.2 คุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พิจารณาจากการตอบแบบวัดความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของคุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียนเท่ากับ 30.0 ($\bar{X} = 30.0$) ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับสูง

2.1.6 แผนการสอนเรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ ปรากฏผลดังนี้

2.1.6.1 การจัดนิทรรศการของนักเรียน พิจารณาจากการประเมินการจัดนิทรรศการของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยของผลการจัดนิทรรศการของนักเรียนเท่ากับ 21.40 ($\bar{X} = 21.40$) ซึ่งหมายถึง ผลงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี

2.1.6.2 เจตคติต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิชาเกษตรกรรม พิจารณาจากการตอบแบบวัดเจตคติต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิชาเกษตรกรรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยของเจตคติต่อการจัดการเรียนการสอนและวิชาเกษตรกรรมของนักเรียนเท่ากับ 96.16 ($\bar{X} = 96.16$) ซึ่งหมายถึง เจตคติต่อการจัดการเรียนการสอนและวิชาเกษตรกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก

2.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนการสอน ปรากฏผลดังนี้

2.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ก่อนเรียนและหลังเรียน ปรากฏผลดังตาราง 5

ตาราง 5 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ก่อนเรียนและหลังเรียน

กลุ่มตัวอย่าง	N	\bar{X}_{pre}	\bar{X}_{post}	$\sum D$	t
กลุ่มทดลอง	28	17.64	19.96	65	2.741**

$$\text{ค่า } t_{(\alpha .01, df 27)} = 2.473$$

จากตาราง 5 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.2.2 ความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ปรากฏผลดังตาราง 6

ตาราง 6 การเปรียบเทียบความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน

กลุ่มตัวอย่าง	N	\bar{X}_{pre}	\bar{X}_{post}	$\sum D$	t
กลุ่มทดลอง	28	87.18	95.57	233	3.802**

$$\text{ค่า } t_{(\alpha .01, df 27)} = 2.473$$

จากตาราง 6 พบว่า ความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.2.3 ทักษะการจัดการของนักเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชา ง 321
 โครงการจัดการทางการเกษตร ปรากฏผลดังตาราง 7 ต่อไปนี้

ตาราง 7 การเปรียบเทียบทักษะการจัดการของนักเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน

กลุ่มตัวอย่าง	N	\bar{X}_{pre}	\bar{X}_{post}	$\sum D$	t
กลุ่มทดลอง	28	74.68	77.25	72	2.286*

$$\text{ค่า } t_{(\alpha .05, df 27)} = 1.703$$

จากตาราง 7 พบว่า ทักษะการจัดการของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กิจกรรมเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ แสดงดังภาพประกอบ 63 – 68

ภาพประกอบ 63 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้

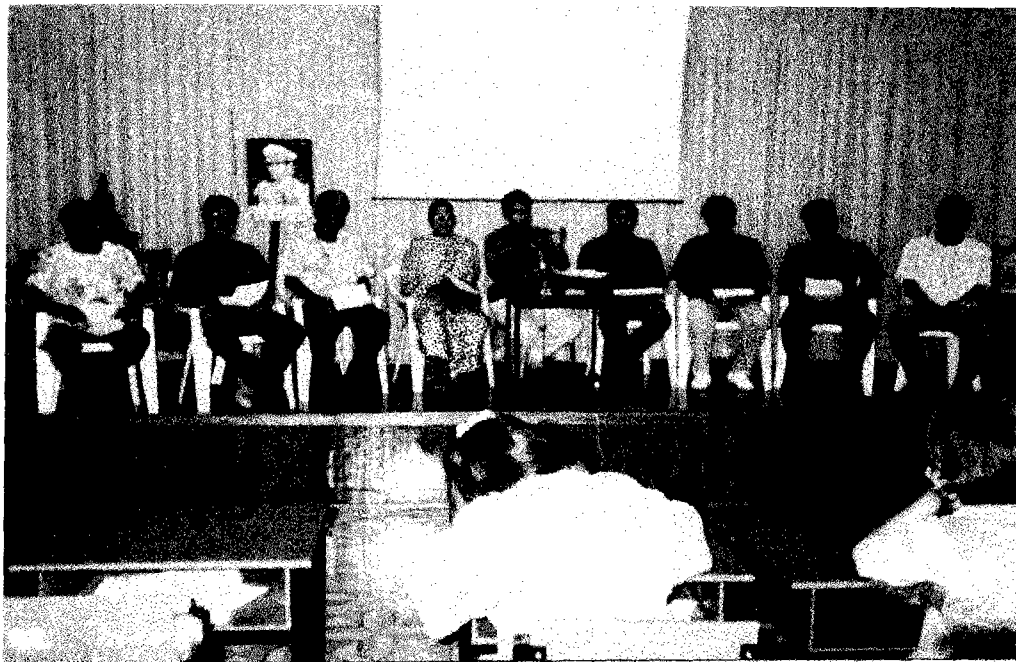
ภาพประกอบ 64 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการศึกษาภาคสนาม

ภาพประกอบ 65 การเรียนรู้โดยการกระทำจริง

ภาพประกอบ 66 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ภาพประกอบ 67 เวทีชาวบ้านผลงานของการมีส่วนร่วม

ภาพประกอบ 68 ผลงานของนักเรียน

3. ผลการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร

การวิจัยตามขั้นตอนนี้ เป็นการดำเนินการประเมินหลักสูตรเพื่อพิจารณาว่า ผลการใช้หลักสูตรมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาผลกระทบอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร ซึ่งการดำเนินการประเมินหลักสูตร แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1.การประเมินผลหลักสูตรระหว่างการดำเนินการ(Formative evaluation) เป็นการประเมินโครงสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญและการประเมินหลักสูตรระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตร ซึ่งปรากฏผลดังรายละเอียดในการดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยที่ผ่านมาแล้ว และการประเมินผลหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร(Summative evaluation) สำหรับการประเมินผลหลักสูตรในขั้นตอนนี้ เป็นการประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตรของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์และนักเรียน รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆใน ท้องถิ่น โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลการวิจัย ปรากฏผลดังนี้

3.1 ความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตรของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องและนักเรียน รวมทั้งชาวบ้านผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น พิจารณาเป็นด้านๆ ดังนี้

3.1.1 ด้านวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชา พบว่า การจัด

กิจกรรมการเรียนการสอนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตรนั้น เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ยึดหลักการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะเทคนิควิธีการจัดการเรียนสอนแบบโครงการ การสอนโดยการศึกษาภาคสนามและการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยในหลายลักษณะเช่น การเชิญบุคลากรในชุมชนมาเป็นวิทยากร การออกไปศึกษาดูงานในพื้นที่จริงร่วมกับชุมชน การเชิญผู้ปกครองหรือชุมชนมาเป็นที่ปรึกษาในการทำโครงการ เป็นต้น การเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อนักเรียน โดยทำให้นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น แล้วยังทำให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนและต่อเนื้อหาวิชา ซึ่งส่งผลถึงความสัมฤทธิ์ผลทางด้านอื่นๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นว่าสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นักเรียนเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับการเรียนรู้ เกิดความรู้สึกรัก ชอบในสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ ได้สัมผัสหรือได้รับประสบการณ์ตรง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เกิดกระบวนการคิด นอกจากนี้ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ร่วมกันดำเนินการสอน ได้พยายามสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอนให้นักเรียนเด็กความรู้สึกเป็นกันเองระหว่างครูผู้สอนและนักเรียน ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักเรียนบางคนว่า “หนูว่าดีค่ะ เป็นกันเองดีค่ะ บรรยากาศดีค่ะ” “สนุกดีค่ะ เป็นอิสระดี การพาไปดูงานมันทำให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้นและได้ประสบการณ์ตรงค่ะ” “ได้แลกเปลี่ยนความรู้กันและได้แสดงผลงานของตนเองค่ะ” “ไม่เครียดครับ เพราะเรียนไปสนุกไป กิจกรรมมันสนุกสนานครับ” ในส่วนของเนื้อหาวิชานั้น ได้นำเอาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นมาผสมผสานกับแนวคิดในการจัดการทางการเกษตรหลายรูปแบบ จึงค่อนข้างเหมาะสมกลมกลืนกับการเรียนการสอนในบริบทของท้องถิ่นนี้ ดังผลจากการสัมภาษณ์ครูอาจารย์ในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องบางคน ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้เกี่ยวกับผลการเรียนการสอนในรายวิชานี้ไว้ดังนี้ “ผลการเรียนเขาดีขึ้นหนึ่ง สองเขาสนใจเรียนเพิ่มขึ้น ไม่เชิงต่อการเรียน พุดง่าย ๆ เด็กจะชอบ สร้างเจตคติที่ดีต่อวิชานี้ ใช้ได้ “ ผมคิดว่าน่าจะทำให้การเรียนรู้อวดเร็วขึ้นกว่าเดิมนะครับ นอกจากนี้ยังเห็นกระบวนการทำงานของผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพนั้นด้วย และนักเรียนก็สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย” “ผมว่ามันเป็นเรื่องที่ดี เอื้อประโยชน์ต่อเด็กต่อชุมชนได้ เพราะมองดูแล้วชุมชนเขากระตือรือร้น เพราะมันมีส่วนได้ส่วนเสีย อยากจะเรียนรู้ นำไปพัฒนากลุ่มของตนเองให้ได้” “วิธีการหลากหลายนี้ ผมดูแล้วเด็กกลุ่มนี้เริ่มต้นเปรียบเทียบกับพื้นฐานและทักษะเดิมของเด็กกลุ่มนี้นะครับ เขาได้รู้ในสิ่งที่เขายังไม่รู้คือ ได้รับประสบการณ์จากภายนอกเพิ่มขึ้น แล้วเด็กมีวิสัยทัศน์ดีเพราะจากการได้แสดงความคิดเห็น จากของงกลุ่มก็ดี ของกระบวนการต่างๆก็ดี มันทำให้เขาไปเห็นไปดู ไปทำงานกลุ่มร่วมกัน นี่เกิดการยอมรับในการแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน” “ประโยชน์อันนี้ต้องยอมรับว่า ชุมชนคือ ภูมิปัญญา แหล่งปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งจริงๆแล้ว บางครั้งเราอาจไม่คิดว่า แหล่งความรู้ชุมชนมีประโยชน์ ที่ผ่านมามาจารย์ได้ทำนั้น ชุมชนได้ให้ข้อคิดข้อเสนอแนะ

ต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งเรายังคิดไม่ถึง ก็น่าจะมีประโยชน์กับเด็ก น่าจะดึงแหล่งความรู้ตรงนั้นมาให้เกิดประโยชน์กับเด็ก ผสานกับเรา ซึ่งจริงๆ เราเรียนตามตำราแต่เราไม่ได้ปฏิบัติ แต่เขาปฏิบัติ “การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว ยังมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและตัวนักเรียนเองเป็นอย่างมาก ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองที่เป็นเกษตรกรบางคนว่า “เหมาะกับท้องถิ่นมาก เพราะมีเกษตรกรทำไร่นาน่ากันเยอะ และการที่เราไปดูไปเห็นวิธีการ จะได้นำมาปฏิบัติหรือทดลองทำให้เกิดประโยชน์” “เหมาะกับเด็ก เด็กจะได้ประสบการณ์ด้วยตัวเอง ว่าการทำแบบนี้มันได้ผลขนาดไหน จะได้รับความรู้จากที่เราไปดูมา” “ผมว่าดีกว่าสอนในห้องเรียน ไม่ได้ปฏิบัติครับ ไม่เห็นของจริงอันนี้เราไปเห็นของจริง มันก็รู้สึกว่ามันมีความจำง่ายขึ้น เข้าใจดีขึ้น แล้วเด็กเขาจะรู้สึกสดชื่นนะ” “เขาจะได้ความหลากหลาย ที่ได้แน่ๆ คือ เด็กกล้าแสดงออก และก็จะรับรู้สังคมภายนอกได้มากกว่าในโรงเรียน เหมือนกับการเรียนรู้โดยธรรมชาติ จากของจริงมากกว่าอยู่ในตำรา” นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นของส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบางหน่วยงาน เช่น เกษตรอำเภอกและผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนประจำอำเภอ และนายกเทศมนตรี ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอนในลักษณะนี้ไว้ว่า “ที่อาจารย์ได้นำพ่อแม่เข้ามาช่วยด้วยนี้ ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสม และพ่อแม่ก็จะมีส่วนร่วมเห็นและสามารถนำไปปฏิบัติได้” “มี 2 ประเด็น ต่อตัวนักเรียน จะมีความรู้ ว่าหนึ่งเขาต้องเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ที่เรียนไปไม่สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้ถูกต้อง” “พูดถึงความเหมาะสมนะ ผมคิดว่า ลักษณะการเรียนการสอนถ้ามาในรูปแบบนี้ผมว่าถูกต้องแล้ว แม้แต่พัฒนาชุมชนของผม ผมยังคิดอยู่ว่าทำอย่างไรให้เขามีส่วนร่วมมากที่สุด”

3.1.2 ด้านสื่อ อุปกรณ์ และอาคารสถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการใช้สื่ออุปกรณ์ในการเรียนการสอนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น เร็วขึ้นและที่สำคัญทำให้ นักเรียนมีความสนใจในการเรียนมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักเรียนหลายๆคน ดังนี้ “สื่อการเรียนดีจะทำให้สนใจการเรียนมากขึ้นค่ะ” เหมาะสมดีค่ะ มันเห็นภาพค่ะ แต่ก่อนไม่ค่อยเจอแบบนี้ค่ะ” ในส่วนของอาคารสถานที่ นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นเหมาะสมดีแล้ว แต่มีนักเรียนบางส่วนที่เห็นว่าอาคารสถานที่ค่อนข้างไม่เหมาะสม อันเกิดจากในระแวกของการเปิดภาคเรียนและมีการปรับปรุงอาคารสถานที่ของโรงเรียน ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักเรียนดังนี้ “ห้องเรียนมันไม่ค่อยแน่นอนค่ะ ห้องไม่เป็นระเบียบ” “ใต้ถุนอาคารมันวุ่นวายครับ” “ไม่ดีค่ะ มันวุ่นวาย ไม่เป็นหลักแหล่งค่ะ”

3.1.3 ด้านการวัดและประเมิน การวัดและประเมินตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ เป็นการวัดและประเมินที่เน้นการประเมินจากการปฏิบัติงานหรือทำชิ้นงานของนักเรียนมากกว่า โดยยึดหลักการวัดและประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) และที่สำคัญยังเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้ปกครองเข้ามาร่วมการประเมินผลงานนักเรียนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้การ

วัดและประเพณีในลักษณะที่เน้นจากการปฏิบัติชิ้นงาน ยังเอื้อต่อการที่นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียน ไปปฏิบัติหรือไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า วิธีการวัดและประเพณีมีความเหมาะสมดีแล้ว ผลการประเมินมีความเที่ยงตรง เชื่อถือได้และเป็นไปตามสภาพจริง ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักเรียนหลายๆคนดังนี้ “เหมาะสมดีค่ะ เพราะว่าจะทำให้ผู้อื่นและ พ่อแม่จะได้รับรู้ด้วยค่ะ” “เหมาะสมดีค่ะ เขาจะได้นำไปปรับใช้ด้วย เราก็นำเอามาปรับใช้ด้วยค่ะ” “เหมาะสมครับเพราะว่า การให้ผู้ปกครองประเมินจะรู้ว่าผลงานของลูกตนเป็นอย่างไร”

3.2 ความคิดเห็นต่อผลด้านอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการใช้หลักสูตรของ ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ นักเรียนและผู้ปกครองหรือชุมชน ผลการวิจัยพบว่า เมื่อมีการนำหลักสูตรไปใช้ในลักษณะตามที่กำหนดไว้ในตัวหลักสูตรทำให้เกิดผลต่างๆตามมามากมาย นอกเหนือจากผลที่เกิดกับนักเรียน ดังนี้

3.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น ครูอาจารย์และชาวบ้าน มีเจตคติที่ดีต่อกันมากขึ้นกว่าเดิม ชุมชนให้ความเชื่อถือศรัทธาครูอาจารย์ในโรงเรียนมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งว่า “ทำให้ผู้ปกครองมีความใกล้ชิดกับครูบาอาจารย์ที่สอนเด็กอยู่นะ มีความใกล้ชิดผูกพันกันไปในตัว คล้ายๆมีความเชื่อถือเกิดขึ้นเยอะ ผมก็คิดว่าคนที่เคยไปกับอาจารย์ต้องคิดถึงอาจารย์แน่ครับ”

3.2.2 ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ มีความกระตือรือร้น มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น และสามารถนำความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันมาปรับใช้ในวิถีการผลิตของตนเอง ชาวบ้านหรือเกษตรกรกลุ่มหนึ่ง เริ่มหันมาทำการเกษตรในลักษณะไร่นาสวนผสมกันมากขึ้น ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการไปศึกษาดูงานและเรียนรู้ร่วมกับเด็กนักเรียน ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือได้ว่าทั้งนักเรียน ครูอาจารย์ และชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านหรือชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้ “ชุมชนก็ดีครับ ความรู้ดีขึ้น และเอาไปใช้ได้จริง” “มีความคิดดีๆเยอะครับ คิดว่าปลูกข้าวอย่างเดียว ภายหน้ามันคงไปไม่ไหว ผมมีที่อยู่ในไร่ส่วนหนึ่ง ในนามี 35 ไร่ ไร่มี 9 ไร่ เอาผลไม้ไปลงในไร่ แต่ก่อนปลูกถั่วเหลือง ตอนนี่ผลเอาต้นไม้ไปลงในสวนไว้เยอะครับ ผสมผสานกันเข้าไป ตอนนี่มีลำไย มีขนุน มีเงาะ น้อยหน่า มะไฟ ผมก็ปลูกไว้ผสมผสานกันในพื้นที่เลยครับ ผมได้คิดจากการไปดูงานกับนักเรียนมา 2-3 ครั้ง กลับมาก็ตัดสินใจทำเลย ในสวนผมก็มีสระน้ำ นะครับลงปลาไว้ ปลาจระเข้ติดกับปลาตะกิม บนเนินที่เป็นป่าว่าจะไล่กิ่งก้อนรักรักษาไว้อย่างนั้นแหละ พอหน้าแล้งน้มนจะมีที่อาศัยอยู่เกาะหนึ่ง รอบๆด้านมันเป็นทุ่งไร่มุงนา ตอนนี่ไปดูต้นไม้ก็เยอะ โดๆเหมือนกัน” “ผมว่าไปประมาณ 80-90 เปอร์เซ็นต์นะครับ ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงได้เยอะ” “ชุมชนมีโลกทัศน์กว้างขึ้น ไปเห็นกับเด็กไปรู้จักกับเด็ก ถ้าเด็กไปอย่างเดียว มาบอกพ่อแม่ พ่อแม่ก็ไม่เชื่อ ถ้าเกิดชุมชนไปดูด้วย เขาทำได้ เขาทำสำเร็จนะ ชุมชนก็เอาด้วย” “แน่นอน

ครับชุมชนได้ประโยชน์ อย่างที่ท่านพาชุมชนไปดูงานนอกสถานที่นี้ กลับมาผมบอกท่านว่า เขา มีความกระตือรือร้นหลายๆอย่าง ในการทำมาหากินของเขา มันเหมือนกับเปลี่ยนความคิดของ ชาวบ้านด้วย มันเปลี่ยนจริงๆ เขาคิดว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ พอเขาไปศึกษาดูงาน เขาเปลี่ยน ไป เปลี่ยนไปเยอะเลย เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นด้วย” “อยู่บ้านนี้จะสี่สิบปีแล้ว ยังไม่มี ก็มีอาจารย์ คนแรกนี้แหละที่พาชาวบ้านไปดูงานด้วย จริงๆนะ อย่างที่คิดมานี้เต็มร้อยเลย ก็ไปติดต่อลุง สัมพันธ์มาก็เลี้ยงปลา แกกระตือรือร้นมาก ไปดูงานมา แกซื้อลำไยบ้าง เงาะบ้าง เลี้ยงปลาบ้าง เวลาในตลาดนัดเจอแกเรื่อย คนที่เห็นทำเป็นรูปเป็นร่างก็คิด همانกับที่คิดเป็กนี้แหละ” “

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการดำเนินการเพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปผลการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายหลักคือ การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายย่อยๆ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพและความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น การดำเนินการในขั้นตอนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาของท้องถิ่น อันเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น การดำเนินการในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. เลือกสนามและเตรียมตัวเข้าสนาม ผู้วิจัยได้เลือกสนามเป็นชุมชนหนึ่งในอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
2. การเข้าสนาม เพื่อสร้างความคุ้นเคยและทำให้ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน

ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในสนาม โดยพักอยู่ที่บ้านพักครูของโรงเรียนลานทองวิทยา อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ใช้เวลาดำเนินการวิจัยประมาณ 1 ปี 2 เดือน

3. การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมี ส่วนร่วม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน โดยการคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นทั้งครู อาจารย์ในโรงเรียนและบุคคลภายนอกเข้าเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัย และใช้วิธีการวิจัย 3 วิธีคือ การศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบลึก ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้แบ่งออก เป็น 2 ด้านคือ 1)สภาพทั่วไปของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทาง ภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น และ 2)ความต้องการจำเป็น ทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย

5. ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ร่วมกันพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของ ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น โดยใช้เทคนิคการเปรียบเทียบรายคู่ เพื่อนำ ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นลำดับแรก มาเป็นประเด็นสำหรับการพัฒนา หลักสูตรต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการ จำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น การดำเนินการในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและ รวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับความต้องการ จำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรต่อไป การ ดำเนินการในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะ ชนบทแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1.การเตรียมการก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการกำหนด วัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพิ่มเติม และกำหนด ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลักคือ 1)ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2)ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนและ ความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น

2. กำหนดวิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมี ส่วนร่วม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้วิธีการวิจัย 3 วิธีคือ การศึกษาเอกสาร การสนทนา กลุ่มและการสัมภาษณ์แบบลึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสร้างข้อสรุปโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น การดำเนินการในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการสร้างและพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินการในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาหลักสูตร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. การยกร่างหลักสูตร ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันประชุมระดมสมองและประชุมปฏิบัติการเพื่อยกร่างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร การกำหนดวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของหลักสูตร และการกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลของหลักสูตร

2. การประเมินและปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินหลักสูตรจำนวน 6 ท่านแบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา 3 ท่านและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร 3 ท่าน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบประเมินโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ แบบประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างหลักสูตร และแบบประเมินความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบประเมินดังกล่าวได้ผ่านการดำเนินการหาคูณภาพแล้ว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการประเมินโครงสร้างหลักสูตรมาพิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรจากค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าดัชนีความสอดคล้องของหลักสูตร (IOC) แล้วนำผลการประเมินดังกล่าวมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ การดำเนินการในขั้นตอนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตร จากการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร การดำเนินการในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ภาคเรียน

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง โดยมีแบบแผนการวิจัยแบบ One-Group Pretest-Posttest Design ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เลือกเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

2. ทำการทดสอบก่อนเรียน

3. ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร โดยผู้วิจัยและอาจารย์ประจำวิชาได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามหลักสูตรที่ได้สร้างและพัฒนาขึ้น ใช้ระยะเวลา 1 ภาคเรียน

4. ทำการทดสอบหลังเรียน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

5.1 เครื่องมือวัดและประเมินรายแผนการสอน รวม 6 แผน ประกอบด้วย แบบวัดและประเมินแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายตามจุดประสงค์การเรียนรู้

5.2 เครื่องมือวัดและประเมินหลังการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย แบบทดสอบ 3 ฉบับ คือ 1)แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร 2)แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น และ 3)แบบวัดทักษะการจัดการของนักเรียน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียน และหลังเรียน โดยใช้สถิติ t-test แบบ dependent

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินหลักสูตร การดำเนินการในขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาผลการใช้หลักสูตรว่ามีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาผลกระทบอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร การประเมินหลักสูตรในขั้นตอนนี้ พิจารณาจากความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ นักเรียนและผู้ปกครอง หรือชุมชนที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การดำเนินการในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน

วิธีดำเนินการ การดำเนินการประเมินผลหลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ 1)การประเมินผลหลักสูตรระหว่างดำเนินการ ซึ่งได้แก่การประเมินหลักสูตรโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญ และการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง และ 2)การประเมินผลหลักสูตรภายหลังการใช้หลักสูตร การวิจัยในขั้นตอนนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. กำหนดเกณฑ์ในการประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตร
2. เลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
3. ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างดังกล่าว
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบ

สัมภาษณ์ผลการใช้หลักสูตร

- 5.การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยการอธิบายเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นข้อสรุป ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

- 1.1 ข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆของท้องถิ่นชุมชนบ้านลานทอง ซึ่งได้ข้อสรุป

ดังนี้

- 1.1.1 ประวัติความเป็นมา ชุมชนบ้านลานทอง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ

จังหวัดกำแพงเพชร เป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีอายุมากกว่า 100 ปีมาแล้ว คนในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทย ซึ่งสันนิษฐานว่าอพยพมาจากตัวเมืองกำแพงเพชร จากอำเภอพรานกระต่าย และจากสุโขทัย

1.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ ชุมชนบ้านลานทองประกอบด้วยหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านโนนตากแดด บ้านโนนสมอ บ้านโนนโน และบ้านโนนทอง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ พื้นที่ร้อยละ 88 เป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแบบตะพักลุ่มน้ำ ลักษณะดินเป็นดินตะกอนพัดพา เนื้อดินเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย และดินเหนียว ส่วนสภาพภูมิอากาศเป็นภูมิอากาศแบบค่อนข้างร้อนตลอดปี มีฤดูกาลสำคัญ 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว

1.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ การเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน เกษตรกรส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการผลิตที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก การขาดความรู้หรือการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องกลไกการตลาด รวมทั้งวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในแต่ละปี ส่วนอุตสาหกรรมของชุมชนแห่งนี้คือ อุตสาหกรรมน้ำมัน ซึ่งดำเนินการโดยบริษัทไทยเซลล์เอ็กซ์พลอเรชั่นแอนด์โปรดักชันจำกัด ในส่วนของการพาณิชย์กรรมและการบริการ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ เป็นคนที่เพิ่งอพยพเข้ามาทำกิจการต่างๆในช่วงที่มีการขุดพบน้ำมันดิบดังกล่าว

1.1.4 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆคือ คนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นพวกที่อพยพเข้ามาทำกิจการเกี่ยวกับพาณิชย์กรรมและการบริการ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทั้งนี้เกิดจากความเจริญเติบโตของบ้านเมือง แต่คนในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่ยังมีความสัมพันธ์กันฉันท์พี่น้องอยู่มากพอสมควร รวมทั้งความเป็นชุมชนของคนในชุมชนแห่งนี้ยังคงมีเหลืออยู่ ซึ่งทางภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้พยายามสืบสานและจรรโลงให้ความเป็นชุมชนแห่งนี้ยังดำรงอยู่ โดยผ่านทางกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีสำคัญของท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

1.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น การศึกษาความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ 1. สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน ในการศึกษาคั้งนี้ทำการศึกษาเฉพาะในโรงเรียนมัธยมศึกษาในชุมชนเท่านั้น และ 2.ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในด้านเนื้อหาสาระ ซึ่งได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษามีดังนี้

1.2.1 สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน สรุปได้ว่า การบริหารงานค่อนข้าง

ขาดการกำกับติดตามงานอย่างจริงจัง และเน้นการบริหารในเรื่องอาคารสถานที่มากกว่าการบริหารงานทางด้านวิชาการ งานด้านวิชาการโดยเฉพาะงานด้านการจัดการเรียนการสอนของครูส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะยึดครูเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนมีลักษณะแปลกแยกจากชุมชนและชีวิตของนักเรียน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังเน้นกิจกรรมนอกหลักสูตรมากกว่ากิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ระบบการนิเทศภายในยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในส่วนของงานด้านชุมชนพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนค่อนข้างห่างเหินกัน

1.2.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาในด้านเนื้อหาสาระ สรุปได้ว่า

1.2.2.1 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐาน สรุปว่า ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหาวิชา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ

1.2.2.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว สรุปว่า ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการภายในบ้าน การประกอบอาหาร และสุขภาพอนามัยในครอบครัว

1.2.2.3 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน สรุปว่า ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเมืองการปกครองท้องถิ่น

1.2.2.4 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน สรุปว่า

(1) ด้านเกษตรกรรม ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร

(2) ด้านอุตสาหกรรม ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับช่างเครื่องยนต์ ที่สอดคล้องกับการเกษตร

(3) ด้านศิลปหัตถกรรม ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับ หัตถกรรมท้องถิ่น

(4) ด้านพาณิชยกรรม ท้องถิ่นต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจขนาดเล็ก

1.3 การจัดลำดับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบรายคู่ ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา ที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญเรียงลำดับจาก สูงสุดไป 3 อันดับแรก โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยได้แก่ ลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร

($\bar{X} = 8.19$) ลำดับที่ 2 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 7.36$) และลำดับที่ 3 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองท้องถิ่น ($\bar{X} = 6.18$) ผู้วิจัยได้นำความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาลำดับที่ 1 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตรมาพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้ในการเรียนการสอนต่อไป

2. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น การวิจัยในขั้นตอนนี้ได้แบ่งข้อมูลดังกล่าวออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของท้องถิ่น และ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น ซึ่งมีข้อสรุปดังนี้

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

2.1.1 กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศที่ส่งผลต่อภาคเกษตรกรรม

การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบทุนนิยมตะวันตก ส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตในภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก รัฐบาลมุ่งดำเนินนโยบายต่างเพื่อให้เอื้อต่อภาคอุตสาหกรรม ในภาคเกษตรกรรมเองได้รับการส่งเสริมให้ผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก โดยมุ่งส่งเสริมการส่งออก เกษตรกรส่วนใหญ่หันมาผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าเป็นหลัก ประกอบกับมีกระแสของการพัฒนาทางเทคโนโลยีทางการเกษตรที่เรียกว่า การปฏิวัติเขียว มาเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ภาคเกษตรกรรมมีการใช้เครื่องจักรกลในการทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น การพัฒนาทางการเกษตรในลักษณะดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อเกษตรกรขึ้นหลายประการ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาทางด้านสังคม ปัญหาทางด้านระบบนิเวศวิทยาและสภาพแวดล้อม และปัญหาด้านคุณภาพของผลผลิต เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวได้ทำให้ภาคเกษตรกรรม อยู่ในภาวะอ่อนแอไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เหมือนอย่างในอดีตที่ผ่านมา หากภาคเกษตรกรรมประสบปัญหาก็เท่ากับประเทศชาติประสบปัญหาด้วยเช่นกัน เพราะเกษตรกรคือคนส่วนใหญ่ของประเทศนั่นเอง หลายฝ่ายๆ ที่เกี่ยวข้องจึงต้องเร่งหาหนทางแก้ไขอย่างจริงจังต่อไป

2.1.2 การจัดการทางการเกษตร วิถีแห่งความอยู่รอด

ปัญหาและความล้มเหลวของภาคเกษตรกรรมที่เกิดจากกระบวนทัศน์ของการพัฒนา การจัดการกับปัญหาดังกล่าวนั้นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องลึกซึ้งและเป็นการมองปัญหาอย่างรอบด้านหรือมองอย่างองค์รวม และต้องเป็นวิธีการมองจากจุดยืนของเกษตรกรเอง จึงจะทำให้การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาดังกล่าว เป็นไปอย่างยั่งยืนและเหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีคิดและบริบทของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆเอง

โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า เกษตรกรรมเป็นกระบวนการจัดการโดยมนุษย์ ที่มุ่งเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์เอง ดังนั้นมนุษย์ต้องเข้าใจหลักความจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่ในโลกนี้ ต่างก็มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นการจัดการเพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ต้องเน้นการดำรงอยู่ร่วมกันของทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกในระดับต่ำและฟื้นฟูตนเองได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ในเรื่องของการจัดการการพัฒนาที่เป็นการใช้สติปัญญา เลือกนำเอาความรู้ความจริงแห่งธรรมชาติของพื้นที่มาใช้ทำความเข้าใจกับปัญหาต่างๆ และคิดหาแนวทางแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยวิธีการง่ายๆ ไม่ซับซ้อนและได้ผลจริง องค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนา ต้องมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ความจริงที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้นๆ กับองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นสากล จึงจะเป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นองค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการทางการเกษตรในครั้งนี้ จึงเป็นการนำเอาหลักการจัดการเพื่อพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่เป็นตัวตั้ง โดยนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ทางการเกษตรและองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ทั้งในแง่วิธีการและเป้าหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นต่อไป

2.1.3 เกษตรทฤษฎีใหม่ หลักชัยแห่งการพัฒนาการเกษตร

เกษตรทฤษฎีใหม่ มีความหมายเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ที่นับเป็นทางออกของปัญหาต่างๆของเกษตรกร ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริดังกล่าวสู่พสกนิกรชาวไทยทุกคน มีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การผลิต ขั้นที่ 2 การรวมกลุ่ม และขั้นที่ 3 การดำเนินธุรกิจ

2.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนทัศน์ของการพัฒนาจากรากเหง้าเดิมของชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของการจัดการและการเกษตรในท้องถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นหลายๆคน ซึ่งแต่ละคนมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกันบางประการที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นประสบผลสำเร็จในชีวิตของแต่ละบุคคล ได้แก่ การเป็นบุคคลที่มีกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และรู้จักการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความสามารถในการจัดการกับเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมและความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

การจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมที่ผ่านมา มีลักษณะที่ยึดครูปเป็นศูนย์กลาง การสอนในโรงเรียนมีลักษณะแปลกแยกไปจากชุมชน ไม่สอดคล้องและไม่ได้เกื้อกูล

กับกิจกรรมทางการเกษตรที่นักเรียนและครอบครัวได้ปฏิบัติกันอยู่ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ นักเรียนส่วนใหญ่มีเจตคติไปในทางที่ไม่ดีต่อวิชาเกษตรกรรม สำหรับความต้องการของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม มีดังนี้คือ 1) เรื่องของหลักการและจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ควรเป็นการเรียนการสอนเกี่ยวกับเกษตรแนวคิดใหม่ๆ มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถ รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์ สามารถนำเอาความรู้ความสามารถและประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์ ต่อกิจกรรมทางการเกษตรของครอบครัวตนเองได้ รวมทั้งต้องเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ครบวงจร ทั้งภาคความรู้และปฏิบัติ และต้องปลูกฝังให้นักเรียนเกิดความรักและเห็นความสำคัญของวิชาเกษตรกรรม 2) เรื่องเนื้อหาสาระในวิชาเกษตรกรรม ควรเป็นเนื้อหาสาระทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เป็นการเกษตรแบบครบวงจร เน้นการจัดการรวมทั้งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตรแนวคิดต่างๆ และมีลักษณะของการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ที่เป็นสากลกับองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เรื่องกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม ควรเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนได้ลงมือคิดและปฏิบัติด้วยตนเอง เน้นการทำงานและฝึกปฏิบัติจริงอย่างเป็นระบบ รวมทั้งยังต้องเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพและบริบทของท้องถิ่นตนเอง โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เรียนรู้ไปพร้อมๆกันระหว่างครูอาจารย์ นักเรียนและชุมชน เป็นลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ และมีการปฏิบัติงานเป็นโครงการทางการเกษตรตามความรู้ความสามารถและความสนใจของนักเรียน ภายใต้การนิเทศของครูอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น และ 4) เรื่องการวัดและประเมินการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรม ควรเป็นการวัดจากการปฏิบัติงานจริงๆของนักเรียนมากกว่าการทำแบบทดสอบ โดยยึดตามแนวคิดของการประเมินตามสภาพจริง

3. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

3.1 การยกร่างหลักสูตร มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

3.1.1 การวิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สรุปได้ดังนี้ หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับนี้มี หลักการสำคัญคือต้องการให้ผู้เรียนค้นพบความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง และเป็นการศึกษาที่สนองต่อความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ สำหรับ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตรฉบับนี้คือต้องการให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้ และมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานในการศึกษาต่อระดับสูงหรือการออกไปประกอบสัมมาชีพและดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ ในส่วนของโครงสร้างของ หลักสูตร แบ่งกลุ่มวิชาต่างๆออกเป็น 2 กลุ่มและ 1 กิจกรรม คือ กลุ่มวิชาบังคับ กลุ่มวิชาเลือกและกลุ่มกิจกรรมตามหลักสูตร

3.1.2 การวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา ง 321 โครงการ..... สรุปได้ดังนี้ จุดประสงค์ของกลุ่มการงานวิชานี้ ต้องการให้นักเรียนมีความรู้พื้นฐานในการทำงานเกี่ยวกับชีวิตประจำวันได้ และสามารถนำไปปฏิบัติ ปรับปรุงและพัฒนางานได้ รวมทั้งให้เกิดความรักในการทำงาน มีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ นอกจากนี้ยังต้องการให้นักเรียนค้นพบความถนัดความสนใจของตนเองจากการทำงาน สำหรับคำอธิบายรายวิชา ง 321 โครงการ...พบว่ารายละเอียดของคำอธิบายรายวิชา ในส่วนของเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับหลักการและวิธีการทำงานเกี่ยวกับโครงการที่เลือก โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้นักเรียนสามารถทำงานได้อย่างถูกต้องตามกระบวนการและนำชิ้นงานไปใช้ประโยชน์ได้

3.1.3 การกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการ..... สรุปได้ดังนี้ รายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร ได้ถูกพัฒนาหลักสูตรขึ้นโดยการบูรณาการวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเนื้อหาวิชาที่เป็นองค์ความรู้สากลเกี่ยวกับเรื่องหลักการจัดการตามแนวคิดทั่วไป การจัดการเพื่อการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ องค์ความรู้ทางการเกษตรสมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตร ที่เกิดจากการศึกษาความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งบริบทของท้องถิ่นด้านต่างๆ โดยการบูรณาการกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)กลุ่มวิชาการงาน รายวิชา ง 321 โครงการ.....ซึ่งกำหนดเวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค มีจำนวนหน่วยกิต 1 หน่วยกิต หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร มีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

3.1.3.1 หลักการของหลักสูตร เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่นเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

3.1.3.2 จุดมุ่งหมายของรายวิชา มี 3 ข้อคือ 1) เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะการจัดการและทักษะในการปฏิบัติงานทางการเกษตร 2) เพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานทางการเกษตรในท้องถิ่น โดยให้นำเอาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม และ 3) เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและรักท้องถิ่น

3.1.3.3 เนื้อหาสาระของหลักสูตร ประกอบด้วยโครงสร้างของเนื้อหา 6 เรื่องคือ

(1) พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรัชญาการณ้จริงของท้องถิ่น ได้แก่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่นที่ชาวบ้านในเขตชุมชน รวมทั้งบริบทของชุมชนด้านต่างๆและสภาพปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

(2) กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบัน การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบยั่งยืน เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

(3) หลักการทำงานผสมผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการและทักษะการจัดการ

(4) จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ขั้นตอนการทำโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจทำโครงการ และการเสนอโครงการเกษตรที่นักเรียนสนใจ

(5) ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ การปฏิบัติงานโครงการเกษตรตามความสนใจของนักเรียน

(6) ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ ได้แก่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ การจัดนิทรรศการแสดงผลงาน จากการทำโครงการทางการเกษตรของนักเรียน

3.1.3.4 วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตรนี้ เน้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยให้นักเรียนได้ทำงาน และฝึกปฏิบัติจริง ตามความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งครู อาจารย์ นักเรียน และชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

3.1.3.5 วิธีการวัดและประเมินการเรียนรู้ หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร ได้กำหนดวิธีการวัดและประเมินโดยยึดแนวคิดของการประเมินตามสภาพจริงเป็นหลัก ซึ่งทำให้ใช้วิธีการประเมินหลายรูปแบบ โดยเฉพาะเน้นการประเมินงานที่นักเรียนปฏิบัติจริงจากการทำงานและชิ้นงานที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามปกติ ในส่วนของการประเมินหลักสูตร ได้กำหนดแนวทางการประเมินคุณลักษณะทั้ง 3 ด้านของนักเรียนคือ 1) ด้านพุทธิพิสัย ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน 2) ด้านจิตพิสัย ประเมินความรู้สึกท้อถိုင်ของนักเรียน และ 3) ด้านทักษะพิสัย ประเมินทักษะการจัดการของนักเรียน

3.2 การประเมินและปรับปรุงโครงร่างหลักสูตร มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

3.2.1 การประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร ผลการประเมินสรุปได้ดังนี้ 1) หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร 3) วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 4) วิธีการวัดและประเมินผล มีความเหมาะสมในระดับปานกลางถึงมากที่สุด และ 5) แผนการสอนจำนวน 4 แผนการสอนมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด มีแผนการสอน 2 แผนการสอนคือ แผนการสอนเรื่อง “กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความ

อยู่รอด” และแผนการสอนเรื่อง “จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง” มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

3.2.2 การประเมินความสอดคล้องของแผนการสอน มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

3.2.2.1 องค์ประกอบประกอบต่างๆของหลักสูตร ได้แก่ หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหา วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และวิธีการวัดและประเมินผล มีความสอดคล้องกัน

3.2.2.2 องค์ประกอบภายในของแผนการสอนในแต่ละแผนการสอนได้แก่สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล มีความสอดคล้องกัน

3.2.3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ผู้เชี่ยวชาญที่ทำการประเมินผลหลักสูตรได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตรไว้หลายประการ เช่น เรื่องภาษาที่ใช้ กิจกรรมการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตร การเตรียมการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นต้น

4. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 28 คน ที่เลือกเรียนวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร ซึ่งใช้เวลาในการทดลองใช้หลักสูตรในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 รวมระยะเวลา 1 ภาคเรียน สรุปผลการดำเนินการได้ดังนี้

4.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างการจัดการเรียนการสอน รายแผนการสอนรวม 6 แผน สรุปได้ดังนี้

4.1.1 แผนการสอนที่ 1 เรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น สรุปผลดังนี้ คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 20.14 ($\bar{X} = 20.14$) จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน ผลการปฏิบัติงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 19.80$) และ พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 16.27$)

4.1.2 แผนการสอนที่ 2 เรื่อง กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด สรุปผลดังนี้ คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 6.63 ($\bar{X} = 6.63$) จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ผลการศึกษาดูงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 23.13$) และ ผลงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 18.53$)

4.1.3 แผนการสอนที่ 3 เรื่อง หลักการทำงานผสมผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ ปรากฏผลดังนี้ คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเท่ากับ 5.68 ($\bar{X} = 5.68$) จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ผลงานของนักเรียนอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 23.57$) และ พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 14.93$)

4.1.4 แผนการสอนที่ 4 เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของ

ห้องทุ่ง สรุปผลดังนี้ ผลการประเมินโครงร่างของโครงการของนักเรียนอยู่ในระดับดี($\bar{X} = 24.20$) และ ความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรของนักเรียนอยู่ในระดับมาก($\bar{X} = 35.50$)

4.1.5 แผนการสอนที่ 5 เรื่อง ก้าวเดินไปตามความไผ่ผืน บทเรียนภาคปฏิบัติ สรุปผลดังนี้ ผลงานการทำโครงการของนักเรียนอยู่ในระดับดี($\bar{X} = 59.20$) และ คุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับสูง($\bar{X} = 30.0$)

4.1.6 แผนการสอนที่ 6 เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ สรุปผลดังนี้ ผลการจัดนิทรรศการของนักเรียนอยู่ในระดับดี($\bar{X} = 21.40$) และเจตคติต่อการจัดการเรียนการสอนและวิชาเกษตรกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก($\bar{X} = 96.16$)

4.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนการสอน สรุปได้ดังนี้

4.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4.2.2 ความรู้สึกรักท้องถิ่นของนักเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4.2.3 ทักษะการจัดการของนักเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลหลักสูตร สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 ความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตรของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องและนักเรียน รวมทั้งชาวบ้าน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น สรุปผลได้ดังนี้

5.1.1 ด้านวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชา สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เป็นประโยชน์ต่อตัวนักเรียนเป็นอย่างมาก ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น มีกระบวนการคิดและการทำงานอย่างเป็นระบบ และเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชาเกษตรกรรม

5.1.2 ด้านสื่อ อุปกรณ์และอาคารสถานที่ สรุปได้ว่า สื่อและอุปกรณ์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสามารถทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น มีประโยชน์และทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนดี

5.1.3 ด้านการวัดและประเมิน สรุปได้ว่า การวัดและประเมินมีความเหมาะสมดี ผลการประเมินมีความเที่ยงตรงเชื่อถือได้ และเป็นไปตามสภาพจริง นอกจากนี้ยังเอื้อต่อการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย

5.1.4 ด้านอื่นๆ สรุปได้ว่า ผลจากการดำเนินการใช้หลักสูตร ทำให้โรงเรียน

กับชุมชนมีความสัมพันธ์กันดียิ่งขึ้น ทั้งโรงเรียนและชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อกัน ครูอาจารย์ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากชุมชน ชุมชนสามารถนำเอาความรู้ไปปรับใช้ในการทำการเกษตรของตนเองได้ และที่สำคัญคือ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน ครูอาจารย์และชุมชน หรือผู้ปกครอง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามประเด็นต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ การยกย่องหลักสูตรและการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร โดยที่ผู้วิจัยได้ผสมผสานแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ หลายแนวคิดมาใช้ในการดำเนินการ กล่าวคือ การนำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่มีลักษณะเป็นการพัฒนาจากล่างสู่บนของทาบา การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community based) ของสมิท แสตตันเลย์และชอร์ว (Smith, Stanley and Shore) และการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่ นอกจากนี้ยังได้นำแนวคิด เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมแบบล่างสู่บนเช่นกัน มาใช้ในการดำเนินการครั้งนี้ การดำเนินการในครั้งนี้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่ 1 เป็นการมีส่วนร่วมโดยท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานทางด้านต่างๆของท้องถิ่น ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น ทางด้านการศึกษาของท้องถิ่นและข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น และลักษณะที่ 2 เป็นการมีส่วนร่วมโดยท้องถิ่นหรือชุมชน เป็นผู้ร่วมดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยคำนึงถึง หลักการที่ว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นหรือชุมชนในการจัดการศึกษานั้น ไม่ใช่เป็นเพียงแต่มีตัวแทนเข้าไปมีบทบาทร่วมในการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการเรียนการสอนที่กำหนดมาจากส่วนกลางเท่านั้น หากแต่โดยสาระหมายถึง การนำองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆเอง เข้าไปประกอบเป็นฐานของการกำหนดหลักสูตรและการเรียนการสอน (เสนห์ จามริก. 2537 : 31-32) และในการดำเนินการยกย่องหลักสูตรและประเมินและปรับปรุงหลักสูตรนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้กำหนดเป็นขั้นตอนในการดำเนินการ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญคือ การวางแผน การปฏิบัติและติดตาม และการให้ข้อมูลย้อนกลับ และในแต่ละขั้นตอนผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการระดมสมองและการประชุมเชิงปฏิบัติการ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตราสำคัญๆ มาเป็นหลักในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ด้วยเช่น มาตรา 22 หลักการจัดการศึกษา ที่มีสาระโดยสรุปเกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษาว่า ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

การศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และมาตรา 29 ที่มีสาระสำคัญในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย (คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 9-11) ผลการดำเนินการทำให้ได้หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปขององค์ประกอบของหลักสูตรดังนี้

1.1 หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีสาระสำคัญคือ เป็นการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเกษตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต สภาพและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียนและชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งพาตนเองของ วิวัฒน์ชัย อัตถากร (2530 : 22 – 23) ซึ่งมีเป้าหมายพื้นฐาน 2 ระดับคือ ระดับตัวเองและครอบครัว ซึ่งมุ่งให้คนมีความรู้ความสามารถ ทำมาหากินเลี้ยงตัวเองและครอบครัวให้ได้ และต้องมุ่งให้คนเพิ่มพูนศักยภาพ ความสามารถ และทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว รวมทั้งยังมุ่งให้คนมีความเป็นอิสระทางความคิด และปัญญา และให้มีศักดิ์ศรีสมกับที่เกิดมาเป็นคน และเป้าหมายในระดับส่วนรวม มุ่งให้คนมีจิตสำนึกที่ดีงาม ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนสมาชิกในสังคม นับแต่ชุมชนย่อยที่ตนสังกัดอยู่และชุมชนอื่นๆด้วย และยังสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการศึกษาของนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงการศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนในชนบทไทยว่า ต้องเป็นการจัดการศึกษาที่มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง และต้องเป็นการศึกษาที่มีคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง(นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2531 : 37 – 38, คณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. 2541 : 42 ,อภิชัย พันธเสน. 2539 : 103 - 104)รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง ระบบโรงเรียนชุมชน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ของเสนห์ จามริก (2537 : 26 - 27) ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การพัฒนาการศึกษาที่พึงประสงค์จะต้องจัดให้ระบบโรงเรียนเป็นแหล่งสร้างและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องต่อพื้นฐานและปัญหาความต้องการของคนและชุมชนนั้นเป็นหลัก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ข้อเสนอจากการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการกำหนดหลักสูตร สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาวรรจัดตามสภาพความเป็นจริงให้มากที่สุด และให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนในท้องถิ่นด้วยการจัดการศึกษาทำได้ 3 ลักษณะคือ ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษา ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ และเชื่อมโยงประสานกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนกับชุมชนเข้าด้วยกัน(กรมวิชาการ. 2539 : 9 – 11)

1.2 เนื้อหาสาระมีลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการจัดการในการทำงานต่างๆไป การจัดการเพื่อการพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ องค์ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านเกษตร รวมทั้งบริบททางด้านต่างๆ

ของชุมชน เนื้อหาสาระดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ เรณู เหมือนจันทร์เชย(2543 : 120 -124) เกี่ยวกับองค์ความรู้ที่จะใช้ในการพัฒนาชนบท ต้องใช้องค์ความรู้จากหลายแหล่งและนำมาใช้อย่างเหมาะสม ได้แก่องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้าน องค์ความรู้จากวิทยาการสมัยใหม่ องค์ความรู้ในการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านและวิทยาการสมัยใหม่ และองค์ความรู้จากพระพุทธศาสนา และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เสน่ห์ จามริก (2537 : 52 - 53) ในเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อ"ยกคนทั้งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกัน" ว่า องค์ความรู้ในกระแสประเพณีและกระแสสมัยใหม่ จะต้องได้รับการพัฒนาปรับให้มีส่วนค้ำจุนและเกื้อหนุนต่อกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอจากการประชุมสัมมนา เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการกำหนดหลักสูตร ในเรื่องเนื้อหาวิชาว่า ในการพัฒนาหลักสูตรควรนำศาสตร์ชาวบ้าน ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประสมประสานกับศาสตร์สากล ซึ่งมีความเป็นวิทยาศาสตร์สามารถอธิบายได้ และควรนำสิ่งที่อยู่รอบๆตัวผู้เรียนหรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชน มากำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอน (กรมวิชาการ. 2539 : 13 - 14)

1.3 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเอง จากการทำงานและฝึกปฏิบัติจริงตามความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของนักเรียนเอง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ จนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน ครูอาจารย์และชุมชนหรือท้องถิ่น รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ดังกล่าว สอดคล้องกับหลักการในการจัดการศึกษาในสอดคล้องกับปรัชญาการดำรงชีวิตของไทยของพระวชิระ (2531 : 30 -31) ซึ่งมีหลักการเกี่ยวกับการเรียนรู้ข้อหนึ่ง ส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ จนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน ครูอาจารย์และชุมชนหรือท้องถิ่น รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ดังกล่าว สอดคล้องกับหลักการในการจัดการศึกษาในสอดคล้องกับปรัชญาการดำรงชีวิตของไทยของพระวชิระ (2531 : 30 -31) ซึ่งมีหลักการเกี่ยวกับการเรียนรู้ข้อหนึ่งว่า จะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้เข้ามาแทนการถ่ายทอดความรู้สำเร็จรูป ซึ่งมีจุดสำคัญเพื่อสร้างปัญญาตลอดเวลาให้กับผู้เรียน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรดังกล่าวยังสอดคล้องกับลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่สามารถทำให้ชุมชนแก้ปัญหาต่างๆได้ ตามแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาคทรทรัพย์(2539 : 61 -64) ซึ่งมีลักษณะสำคัญสรุปได้ ดังนี้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย และยังสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่ขยายวงกว้างออกสู่ชุมชนและธรรมชาติ ของสุมน อมรวิวัฒน์

(2544 : 10) สรุปได้ว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกสถานที่และทุกเวลา แหล่งเรียนรู้มีอยู่มากมายทุกหนทุกแห่ง การเรียนรู้ที่ดีต้องสร้างเครือข่ายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการเรียนรู้จากแหล่ง ชุมชนและธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า และ ไฮดีย์ เฮย์ส จาคอบส์(Heidi Hays Jacops) (2544 : 7) ได้เสนอแนวความคิด เกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนว่า โรงเรียนควรจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยให้ นักเรียนมองเห็นว่า วิชาต่างๆเหล่านั้นล้วนสัมพันธ์กันอยู่ ซึ่งช่วยทำให้สิ่งที่เรียนสัมพันธ์กับความเป็นจริงในชีวิตมากขึ้น เป็นเรื่องที่น่าเป็นอยู่อย่างยิ่งที่หลักสูตรต้องทำให้นักเรียนมองเห็นได้ว่าแต่ละวิชา มีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับชีวิตของเขาอย่างไร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอจากการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนต้องไม่หยุดนิ่ง เน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด และมีวิธีการที่หลากหลาย รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆตามความสนใจและความถนัดของแต่ละคน เพื่อพัฒนาศักยภาพในด้านการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหาในชุมชน ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเองได้ การจัดการเรียนการสอนควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วย และควรให้มีการพานักเรียนไปทัศนศึกษาในแหล่งความรู้ของชุมชน และเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชนด้วย (กรมวิชาการ. 2539 : 17 – 18)

1.4 การวัดและประเมินตามหลักสูตรรายวิชานี้ มีลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการวัดและประเมินในยุคปัจจุบัน และยังสอดคล้องกับข้อเสนอจากการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ในประเด็นเกี่ยวกับการวัดและประเมิน สรุปได้ว่า การวัดและประเมินการเรียนการสอนควรเน้นการฝึกปฏิบัติให้มากขึ้น ควรกำหนดจุดประสงค์ให้มีลักษณะเป็นรูปธรรม และเป็นพฤติกรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้การวัดและประเมินมีความชัดเจนขึ้น และการวัดผลในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ควรใช้วิธีการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของนักเรียน โดยกำหนดให้เป็นรูปธรรม (กรมวิชาการ. 2539 : 19)

กล่าวโดยสรุปการพัฒนาหลักสูตรรายวิชานี้ ในทุกองค์ประกอบของหลักสูตรได้ยึดหลักการ ตามการวิเคราะห์แนวพระราชดำริในเรื่องการจัดการความรู้ตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ ของชาติชาย ณ เชียงใหม่(2542 : 54 – 55) ที่ว่า “ความรู้สากลกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่างมีคุณค่า ศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ต้องพึ่งพาและใช้ร่วมกันตามความเหมาะสมกับกรณี การเสริมสร้างความรู้ต้องทำการวิจัย ทั้งในเชิงสร้างองค์ความรู้ที่เป็นความจริงสากล ควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อประยุกต์วิชาการแก้ปัญหาของแต่ละพื้นที่ พร้อมกันไปในลักษณะเกื้อหนุนกัน สถาบันการศึกษาควรให้ความสำคัญและเน้นการร่วมสร้างความรู้และเรียนรู้ร่วมกัน

กับชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ มากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้นวิธีการเรียนรู้ การเรียนการสอนควรใช้ปัญหาชุมชนเป็นศูนย์กลาง มิใช่ใช้องค์ความรู้เป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้โดยมีผู้คนในชุมชนเป็นทั้งครูและผู้เรียน ผู้สอนในสถาบันเป็นเพียงผู้สนับสนุนการเรียนรู้มากกว่าผู้สอนดังที่ปฏิบัติมาแต่เดิม” เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นในครั้งนี้ เป็นรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในแบบล่างสู่บน และการดำเนินการในครั้งนี้ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแบบเต็มที่(Full participatory pattern) โดยผู้วิจัย ผู้ร่วมดำเนินการวิจัย และชุมชน มีอำนาจและบทบาทในการตัดสินใจในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรร่วมกันในทุกๆขั้นตอนของการดำเนินการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องแบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนของศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 226) เหตุผลสำคัญที่ทำให้แบบแผนของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรเป็นแบบเต็มที่ มีเหตุผลหลายประการดังนี้

ประการแรกคือ ในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ชาวบ้านหรือเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้บุตรหลานของตนต้องประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมเหมือนตนเอง หลายคนจึงพยายามส่งบุตรหลานของตนให้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งนี้เพราะปัญหาต่างๆหลายประการ เช่น ความล้มเหลวของการพัฒนาภาคเกษตรกรรม ความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมกับผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม และการขยายตัวของอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างรวดเร็ว แต่ในสภาวะปัจจุบันนี้ เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยขึ้นทั่วโลก และประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ทำให้ชาวชนบทที่ออกจากภาคเกษตรกรรมไปอยู่ในภาคอุตสาหกรรม ต้องหวนกลับสู่ชนบท กระแสของสภาวะการณ์ดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อความคิดของชาวบ้านหรือชุมชนที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนความคิดในการพัฒนา โดยเริ่มต้นพัฒนาจากฐานรากของตนเอง จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น พบปรากฏการณ์ว่า ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้บุตรหลานของตนเอง ได้ศึกษาเล่าเรียนในเนื้อหาวิชาที่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ เนื้อหาวิชาดังกล่าวต้องเป็นเนื้อหาวิชาที่เกื้อกูลกับวิถีชีวิต เรียนไปแล้วสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวได้ รวมไปถึงถึงสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ดังนั้นจึงทำให้ท้องถิ่นหรือชุมชนมีความต้องการให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นในเรื่องของการเกษตร ในลักษณะของการจัดการทางการเกษตร ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องและเกื้อกูลกับวิถีชีวิตของชาวบ้านหรือชุมชน และยังเป็นหลักสูตรที่เกิดจากความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชนเอง ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการศึกษาของ อภิชาติ พันธ์เสน(2539 : 103,154) ว่า การศึกษาเพื่อการฟื้นฟูศักยภาพของคนและชุมชน ต้องมีเป้าหมายอยู่ที่ความต้องการของชุมชนอย่าง

แท้จริง และต้องจัดให้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนเพื่อเพิ่มผลิตภาพของชุมชน ซึ่งสรุปว่า สิ่งที่โรงเรียนต้องการผลิต มิใช่การผลิตเกษตรกรรมในลักษณะของการผลิตซ้ำ แต่เป็นการผลิตนักธุรกิจ ผู้ประกอบการของประชาชน เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่จะมาถึง กล่าวคือ ทุกคนควรได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นผู้ประกอบการหรือนักธุรกิจขนาดเล็กที่มีความคล่องตัว เพราะโรงเรียนมิได้สอนแต่เทคนิคในการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่สอนเรื่องการจัดการและการตลาดด้วย นอกจากนี้ บัณฑิต ลัดทิดา(2540 : 31) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม คือ การช่วยให้หลักสูตรระดับชาติมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งสนองความต้องการทางสังคมได้มากที่สุด ทั้งยังเหมาะสมกับอุปนิสัย ความสนใจและความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียน ทั้งยังเป็นการสนับสนุนการพัฒนาในท้องถิ่น และเป็นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร สามารถเลือกเนื้อหาวิชาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ใช้หลักสูตรด้วยกัน และ สฤณี มินทร(2536: บทคัดย่อ)ได้เสนอหลักการจัดการศึกษาในอนาคตว่า ต้องตั้งอยู่บนหลักการ การมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมกำหนด รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน แนวคิดในการจัดการศึกษาดังกล่าว ทั้งหมดเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาของกาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ(2530 : 11)ที่ว่า งานพัฒนาในความหมายที่แท้จริงนั้น ต้องไม่ถือว่าประชาชนเป็นเพียงวัตถุ(Object)สำหรับรองรับการพัฒนา หากแต่ต้องถือว่า ประชาชนเป็นองค์ประธาน(Subject)ของการพัฒนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า งานพัฒนานั้นต้องมีชิ้นงานที่กระทำโดยบุคคลภายนอก แต่ต้องเป็นงานที่ประชาชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วม ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาจึงต้องเป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

ประการที่สอง ท้องถิ่นหรือชุมชนได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างชัดเจน การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว ชุมชนมีแบบแผนของการมีส่วนร่วมแบบเต็มที เพราะว่า ชุมชนได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างชัดเจนจากการดำเนินการในครั้งนี้ กล่าวคือ นอกจากบุตรหลานของตนเองจะได้รับการศึกษาเล่าเรียน ในเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ผู้ปกครองหรือชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องหรือเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อได้เข้ามาร่วมกันดำเนินกิจกรรมพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวทุกขั้นตอน ก็สามารถนำความรู้ที่ได้รับ ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองในภาคเกษตรกรรมได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ นรินทร์ แก้วมีศรี(2538 : 132)พบว่า ลักษณะหนึ่งของกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นคือ การได้ผลประโยชน์ตอบแทนจากการทำกิจกรรมนั้น กล่าวโดยสรุปว่า หากกิจกรรมได้ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและชาวบ้านมีส่วนได้ส่วนเสียอย่างชัดเจน จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น

ประการที่สาม ในชุมชนที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาวิจัย มีการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านที่เป็นกลุ่ม เกษตรกรขึ้นตามหมู่ต่าง ๆ และในแต่ละกลุ่มจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่กัน ในการร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งสิ่งนี้เป็นดัชนีที่บ่งบอกถึง ความเป็นชุมชนยังคงดำรงอยู่ในชุมชนแห่งนี้ หรือที่เรียกว่า ชุมชนยังคงมีแรงยึดเหนี่ยวหรือมีการรวมกลุ่มกันอยู่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็น เงื่อนไขที่สนับสนุน ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นฉบับนี้ ขึ้น (ศิริกาญจน์ โกลุม. 2542 : 172) ซึ่งนรินทร์ แก้วมีศรี (2538 : 134) เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า เป็นปัจจัยทางด้านสังคม

ประการที่สี่ ผู้วิจัย ครูอาจารย์และผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้แสดงบทบาทในการมีความ สัมพันธ์ในแนวราบกับชาวบ้านหรือชุมชน และพยายามทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน ไม่จำกัด บทบาทอยู่แต่เฉพาะในชั้นหรือเวลาเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สิ่งเหล่านี้ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน (ศิริกาญจน์ โกลุม. 2542 : 173, เสน่ห์ จามริก. 2537 : 28, กิตติโชค ห้อยยี่ภู่. 2527 : 124) และ

ประการที่สุดท้ายคือ ผู้นำชุมชนหรือท้องถิ่น ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เห็นความสำคัญของการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้เชิญเข้ามาเป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยด้วย นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังมีความกระตือรือร้นและมีวิสัยทัศน์ทางการศึกษาเป็น อย่างดี โดยมีแนวคิดว่าจะจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตพื้นที่ของชุมชนนี้ ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศิริกาญจน์ โกลุม(2542 : 172) และนรินทร์ แก้วมีศรี (2538 : 134) ที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การพัฒนาต่างๆ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีการเตรียมการเป็นอย่างดี โดยเฉพาะตัวผู้วิจัยเองถือว่าเป็น เครื่องมือสำคัญของการวิจัย(Key instrument) ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะ ได้นำความรู้ดังกล่าว มาปรับใช้ในการเข้าไปอยู่ร่วมในชุมชน ให้กลมกลืนกับชาวบ้านหรือชุมชน มากที่สุด ดังนั้นจึงทำให้เกิดมุมมองหรือมีความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนใน ลักษณะของคนใน ชุมชนเกิดความไว้วางใจและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับผู้วิจัย ประกอบกับใน ช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษาวิจัยในชุมชนแห่งนี้ แนวคิดเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่กำลังได้รับความสนใจทั้งจากชาวบ้านและหน่วยงานของภาครัฐเป็นอย่างมาก จึงทำให้เกิดกระแสความ สนใจในเรื่องทางการเกษตรเป็นอย่างมาก ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา ที่มักพบว่าชุมชน มีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในทาง วิชาการ ดังผลงานวิจัยของ กิตติชัย การโสภณ(2536 : 88) ทรงพล ทรงจำ(2541 : 37-38) วีระ วัฒน์ ไชยคำมิ่ง(2534 : 115-116) กิตติโชค ห้อยยี่ภู่ (2527 : บทคัดย่อ) และ สฤณี มินทะระ (2536 : บทคัดย่อ)

2. การนำหลักสูตรไปทดลองใช้

จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้พบว่า นักเรียนที่เรียนรายวิชา ง 321

โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างการจัดการเรียนการสอนที่มีพัฒนาการขึ้นหลังจากที่เรียนจบไปแล้วในแต่ละแผนการสอน มีการปรับปรุงกระบวนการทำงานของตนเอง และเมื่อเรียนจบทุกแผนการสอนแล้ว นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความรู้สึกรักท้องถิ่นและทักษะการจัดการ หลังเรียนเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าก่อนเรียน แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรดังกล่าวมีประสิทธิภาพเป็นไปตามที่ หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรของ รัตนะ บัวสนธิ (2535 : 231 - 232) บัวผัน ลัดทิศา(2540 : บทคัดย่อ) และธัญวิษญ์ ไตรรัตน์(2544 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยปรากฏออกมาเช่นนี้ เป็นเพราะว่า

2.1 ลักษณะของหลักสูตร เป็นหลักสูตรที่เกิดจากการบูรณาการแบบ

สหวิทยาการ(Interdisciplinary) ทั้งด้านเนื้อหาวิชาและเทคนิควิธีการสอน ซึ่งการเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว ทำให้นักเรียนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง มากกว่าการเรียนที่เนื้อหาถูกแบ่งแยกย่อยและการเรียนการสอนน่าสนใจมากกว่า นักเรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์จากบริบทของชุมชนหรือท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย และทำให้เกิดแนวความคิดและโลกทัศน์ใหม่ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ยังทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านการทำงานเป็นกลุ่ม นักเรียนจะได้รู้จักเป็นผู้นำกลุ่ม และรู้จักแบ่งปันการเรียนรู้กับนักเรียนคนอื่น ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทำงานอย่างเป็นระบบ(ไอดีอี เฮยส์ จากอบส. 2544 :16 – 17,54 – 55) อีกทั้งการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในแต่ละแผนการสอน ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ได้มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ฝึกประสบการณ์ในการทำงานอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการตามแผน และการสรุปและประเมินการทำงานของตนเอง มีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการในการทำงานอย่างสม่ำเสมอในระหว่างการศึกษา เห็นได้ว่า นักเรียนแต่ละกลุ่มที่ทำงานโครงการได้มีการปรับปรุงวิธีการทำงานอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ผลงานออกมามีคุณภาพมากที่สุด

2.2 ข้อดีของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายและเน้นนักเรียน

เป็นศูนย์กลางทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้ง 3 ด้านดีขึ้น ซึ่งเทคนิควิธีการสอนที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชานี้ได้แก่ การสอนแบบบูรณาการ การสอนแบบโครงการ การสอนโดยการศึกษาออกสถานที่ การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนและการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งเทคนิควิธีการสอนเหล่านี้ เป็นแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีข้อดีหลายประการสรุปได้ดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. 2539 : 28 - 29)

2.2.1 นักเรียนมีโอกาสนในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ตามความรู้ ความสามารถและแตกต่างของแต่ละบุคคล

2.2.2 นักเรียนมีโอกาสดำเนินกิจกรรมที่มีอยู่ก่อนแล้วมาเชื่อมโยง กับประสบการณ์ใหม่ทำให้เกิดการค้นพบความรู้ใหม่ๆขึ้น

2.2.3 นักเรียนมีความสนใจในบทเรียนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะมีกิจกรรมที่ หลากหลาย จึงส่งผลให้มีผลการเรียนดีขึ้น

2.2.4 นักเรียนสามารถเรียนรู้จากเพื่อนได้ เพราะนักเรียนมีพื้นฐานทาง ด้านเนื้อหาวิชาและระดับภาษาที่แตกต่างกัน ในระหว่างที่ทำกิจกรรมร่วมกันทำให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันขึ้น

2.2.5 นักเรียนมีความสามัคคีกันในกลุ่ม เพราะการทำงานร่วมกันเป็น กลุ่ม นักเรียนแต่ละคนต้องช่วยเหลือกันในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาคุณลักษณะบางอย่างนอกเหนือจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นั่นคือ ความรู้สึกรักท้องถิ่น การทดลองครั้งนี้นักเรียนมีคุณลักษณะดังกล่าวเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็น เพราะว่าการจัดหลักสูตรในลักษณะที่เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้สัมผัสกับปัญหาจริงๆในชุมชน นำเอาประเด็นที่สำคัญในท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอน และมีโอกาสที่จะร่วมคิด แก้ปัญหาชุมชนเป็นแนวทางที่จะสร้างความรักท้องถิ่น ความผูกพันห่วงแหนท้องถิ่นและความ ภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเองได้เป็นอย่างดี(คณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. 2541 : 56,กรมวิชาการ. 2539 : 17,สุมน อมรวิวัฒน์. 2544 : 5) และในส่วนของทักษะการ จัดการนั้น การจัดการเรียนการสอนที่มีบรรยากาศให้นักเรียนได้แบ่งกลุ่มทำงาน การเรียนแบบ ร่วมมือ การแบ่งกลุ่มให้ร่วมกันศึกษาค้นคว้าเพื่อหาคำตอบในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การสอนแบบ โครงงาน การฝึกให้นักเรียนมีการร่วมกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ วิธีการและบรรยากาศเหล่านี้ ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการจัดการที่ดีขึ้นได้(กรมวิชาการ .2542 : 64 – 65)

2.3 บรรยากาศของการเรียนการสอนที่เป็นไปอย่างสนุกสนานและความ เป็นกันเองระหว่างครูผู้สอนและนักเรียน ทำให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อทั้งเนื้อหาวิชาที่เรียนและ ครูผู้สอนจึงส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีขึ้นด้วย ซึ่งสรุปได้จากการสัมภาษณ์ถึงผลของการใช้ หลักสูตรพบว่า นักเรียนมีความสนุกสนานในการเรียนและชอบวิธีการเรียนการสอนในลักษณะนี้

3. การประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรภายหลังการใช้หลักสูตร(Summative evaluation)เป็น การประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตรของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง และนักเรียน รวมทั้งชาวบ้าน ผู้ปกครองหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น โดยใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหาวิชา สื่อและอุปกรณ์ การเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรดังกล่าวมีประโยชน์ มีความสำคัญและ

เหมาะสมสอดคล้องกับนักเรียนและสภาพของท้องถิ่น ผลปรากฏออกมาเช่นนี้เป็นเพราะว่า ประการแรก การดำเนินการครั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมดำเนินการวิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ ความต้องการของท้องถิ่น ก่อนที่จะนำเอาความต้องการนั้นไปพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้ในการ เรียนการสอนจึงทำให้หลักสูตรมีเนื้อหาสาระที่ตรงกับความสนใจและความต้องการของนักเรียน และท้องถิ่น และหากพิจารณาจากผลการทำงานของนักเรียนตามโครงการที่นักเรียนเสนอมา พบว่า นักเรียนมีกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มตั้งแต่มีกระบวนการคิด วางแผน ปฏิบัติและประเมินผล และเป็นโครงการที่ไม่ได้เน้นการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็น โครงการที่สร้างองค์ความรู้ที่เกื้อกูลกับวิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัวและชุมชน ตัวอย่างเช่น โครงการการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรในชุมชน โครงการการศึกษาชนิดของ ศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชในชุมชน และโครงการการศึกษาความรู้ความเข้าใจของ เกษตรกรที่มีต่อแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น ประการที่สอง นโยบายการ ปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้ ทำให้โรงเรียนค่อนข้าง ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยครั้งนี้อย่างเต็มที่ ประการที่สาม กระแสของการพัฒนา ภาคการเกษตรจากแนวคิดทฤษฎีใหม่ เป็นเรื่องที่ทำให้ชุมชนเริ่มต้นตัวและหันมาพัฒนาทาง ด้านการเกษตรอย่างจริงจัง การเรียนการสอนในหลักสูตรรายวิชา ง 321 จึงเป็นไปอย่าง เรียบร้อย มีชีวิตชีวาและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ครูอาจารย์ส่วนใหญ่แม้ว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการวิจัยกับผู้วิจัย ยังมีแนวความคิดในเรื่องการเรียนการสอนไม่ เปลี่ยนแปลงไปเท่าไรนัก และคิดว่าผู้วิจัยสามารถทำการศึกษาวิจัยได้เพราะมีข้อแตกต่างจาก ครูอาจารย์ที่ปฏิบัติงานอยู่จริงกล่าวคือ มีเวลามากกว่า มีอิสระทางความคิดในการที่จะดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ถึงแม้ว่าหลายคนเห็นว่าแนวทางการพัฒนาหลักสูตรใน ลักษณะนี้เป็นแนวทางที่ถูกต้องแล้วก็ตาม แต่การนำไปสู่ภาคปฏิบัติโดยตัวครูอาจารย์เองมีทาง เป็นไปได้ยาก

นอกจากนี้ความคิดเห็นต่อผลการใช้หลักสูตรด้านอื่น ๆ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ มีความกระตือรือร้น มีโลกทัศน์กว้างขึ้น รวมทั้งยังสามารถนำไปปรับใช้ในวิถีการผลิตของตนเอง มีเกษตรกรจำนวนหนึ่งได้ปรับเปลี่ยนวิถี การผลิตของตนเองตามแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันกับโรงเรียนและชุมชน ผลปรากฏ ออกมาเช่นนี้ เป็นเพราะว่า ชุมชนมีพื้นฐานทางด้านเกษตรเป็นอย่างดีแล้วแต่ยังขาดความ เชื่อมั่นและข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการทำกิจกรรมทางการเกษตรบางอย่างและจากการที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับนักเรียน ทำให้เกษตรกรหลายคนนำแนว ความคิดใหม่ ๆ ทางเกษตรไปปรับใช้กิจกรรมของตนเอง นอกจากนี้ชุมชนเชื่อมั่นว่าตนเอง สามารถทำได้เพราะมีแบบอย่างให้ดูและมีเพื่อนร่วมคิดร่วมทำ สามารถแลกเปลี่ยนความรู้และ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้ นับว่าเป็นว่าเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ขึ้นในชุมชนแห่งนี้

ประกอบกับผู้วิจัย ครูอาจารย์และชุมชน เกิดความไว้วางใจกันจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันขึ้น ทั้งนี้เพราะโรงเรียน ครูอาจารย์และชุมชน มีแบบแผนของการมีปฏิสัมพันธ์กันแบบแนวนอน การเรียนรู้มีลักษณะเท่าเทียมกันและเป็นการเรียนรู้ที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมกันด้วยความเป็นอิสระ มีพลวัตในกลุ่ม มีการระดมความคิดระหว่างกัน จนเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (พจน์ เทียมศักดิ์ 2543 : 206) สิ่งเหล่านี้นับเป็นผลสำเร็จอีกประการหนึ่งของหลักสูตรที่ทำให้ชาวบ้านหรือชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ โดยโรงเรียนเป็นตัวการของการเปลี่ยนแปลง(Change agency)ได้อย่างแท้จริง การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนครั้งนี้ นับเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในการดำเนินการจัดการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน รวมทั้งยังนำเอาเนื้อหาสาระที่เป็นความต้องการหรือเป็นเรื่องของท้องถิ่นหรือ ชุมชนเข้ามาบูรณาการในหลักสูตร และร่วมกันดำเนินการจัดการเรียนการสอน จนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนทัศน์ดังกล่าว ถือว่าเป็นกระบวนการทัศน์ของการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เป็นข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทั้งในระดับกระทรวง กรม จังหวัด หรือโรงเรียน ได้นำไปประกอบการดำเนินการกำหนดนโยบาย ดังนี้

1.1 การประเมินคุณภาพของทางหน่วยงานระดับปฏิบัติคือ โรงเรียน ส่วนใหญ่เป็นการประเมินคุณภาพที่เน้นการประเมินเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการประเมินในลักษณะดังกล่าว ทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ที่แท้จริงของโรงเรียน โดยเฉพาะข้อมูลในเรื่องคุณภาพของการเรียนการสอนและการนำหลักสูตรไปใช้ จึงส่งผลให้การบริหารงานทางด้านวิชาการในโรงเรียนค่อนข้างไม่ได้ถูกจัดอันดับความสำคัญไว้เป็นอันดับต้นๆ เท่ากับการบริหารงานด้านอาคารสถานที่ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหายหลายประการต่อคุณภาพของนักเรียน ครูอาจารย์และ ชุมชน ดังนั้นควรมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการในการประเมินคุณภาพของสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นไปที่คุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญ

1.2 แม้ว่าแนวทางการนำหลักสูตรไปสูการปฏิบัติให้เกิดมรรคผลนั้น ได้กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในตัวหลักสูตรแล้วก็ตาม แต่การนำไปปฏิบัติยังค่อนข้างมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของบุคลากรในโรงเรียน และที่สำคัญคือ ผู้บริหารโรงเรียนให้หันกลับมาให้ความสำคัญกับงานทางด้านการเรียนการสอน และความสัมพันธ์กับชุมชนในเชิงวิชาการ นอกจากนี้ยังประสบปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการ

ที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบความสำเร็จตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านสื่อและเทคโนโลยี ด้านงบประมาณในการดำเนินการ เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ควรต้องพัฒนามุขลากรที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาให้เกิดความตระหนักในเรื่องคุณภาพของการเรียนการสอนหรือคุณภาพของนักเรียนก่อน เป็นประเด็นสำคัญ

1.3 การสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ ระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียนยังไม่เกิดเป็นรูปธรรมที่ยั่งยืนได้ แม้จะมีการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวอยู่บ้างแต่เป็นไปในลักษณะที่เป็นทางการมากและขาดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างแท้จริง อีกทั้งโรงเรียนยังไม่สามารถแสดงบทบาทของการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้อย่างแท้จริง ตามความคาดหวังของชุมชนหรือสังคม ดังนั้นควรหาแนวทางพัฒนารูปแบบหรือพัฒนามุขลากร ให้มีความรู้ความสามารถในการทำงานกับชุมชนในเชิงวิชาการให้ได้อย่างจริงจัง

1.4 ภาระหน้าที่ของครูอาจารย์ค่อนข้างมีมากเกินไป ทั้งงานด้านการเรียนการสอนและงานด้านสนับสนุนการสอน จึงส่งผลให้เวลาและโอกาสที่ครูอาจารย์จะได้พัฒนาตนเองเป็นไปได้ยากและยิ่งการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนยังเป็นเรื่องที่เป็นไปได้จำกัด โดยเฉพาะในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็ก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องหาแนวทางหรือนวัตกรรมต่างๆในการที่จะลดภาระหน้าที่ดังกล่าวลง แล้วจึงจะดำเนินนโยบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนได้

1.5 กรอบหรือระเบียบปฏิบัติของทางราชการบางอย่าง ไม่ได้สร้างความเป็นอิสระทางด้านวิชาการให้กับครูอาจารย์ผู้สอน จึงส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีลักษณะเป็นการทำงานประจำ(Routine) ไม่ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เพราะติดอยู่กับระเบียบปฏิบัติต่างๆ เช่น ระเบียบการวัดและประเมินผล ระเบียบการขออนุญาตออกนอกสถานที่ ระเบียบการนำนักเรียนไปทัศนศึกษา การจัดตารางการเรียนการสอนแบบไม่ยืดหยุ่น เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เป็นข้อเสนอแนะที่ให้บุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ข้อเสนอแนะดังกล่าวมีดังนี้

2.1 สถานศึกษาหรือโรงเรียนที่เป็นผู้พัฒนาหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้ ควรมีการเก็บรวบรวมและจัดทำข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ เพราะเป็นข้อมูลสำคัญในการนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในระดับสถานศึกษาต่อไป

2.2 บุคลากรในสถานศึกษาควรเข้าร่วมหรือที่เข้าไปมีบทบาทสำคัญในเรื่องต่างๆของชุมชนหรือท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน อีกทั้งยังทำให้ทราบสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นด้วย

2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาควรร่วมมือกันจัดประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ครูอาจารย์มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา และสามารถนำความรู้ความสามารถไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรได้อย่างสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริงต่อไป

2.4 แนวทางหรือขั้นตอนต่างๆในการพัฒนาหลักสูตรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แม้ว่าเป็นการศึกษาวิจัยตามหลักสูตรฉบับเดิม(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) แต่สามารถประยุกต์แนวคิดและหลักการในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามแนวทางของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ตั้งแต่ขั้นตอนแรกในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา นั่นคือ การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกับชุมชน การจัดทำสาระการเรียนรู้ช่วงชั้น การกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังทั้งรายปีหรือรายภาค รวมทั้งการออกแบบการเรียนการสอน จัดทำหน่วยการเรียนรู้และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ขึ้น แนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ นับเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญและเป็นตัวอย่างของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาได้ สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาของชาติ

2.4 ในพื้นที่ที่เป็นสนามของการวิจัยครั้งนี้ มีความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอีกหลายประเด็นที่มีความสำคัญรองลงไป และควรนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรระดับสถานศึกษา ได้แก่ ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น การเมืองการปกครองท้องถิ่น เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการนำเสนอประเด็นที่ควรทำการศึกษาวิจัย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

3.1 การศึกษาค้นคว้าหรือการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของชุมชนหรือท้องถิ่นในด้านต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็น ข้อมูลพื้นฐานประกอบในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

3.2 แนวทางหรือบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนในฐานะที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น

3.3 การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนที่อยู่ในสังคมเมืองขนาดใหญ่

3.4 การพัฒนาคุณภาพของบุคลากรในด้านการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา

3.5 ปัจจัยที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของการพัฒนาหลักสูตรโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

3.6 ความรู้ความเข้าใจและวิสัยทัศน์ของผู้บริหารและครูอาจารย์ในโรงเรียนต่อการพัฒนาหลักสูตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.7 รูปแบบการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของโรงเรียนในชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล สุดประเสริฐและสุนทร สุนนท์ชัย. (2541). *วิสัยทัศน์ทางการศึกษา : ทิศทางที่ไทยต้อง
ทบทวน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2538). *ชุดวิชาวิจัยทางการศึกษานอกโรงเรียน การวิจัยเชิงปฏิบัติ
การอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประชาชน.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. (2541). *คู่มือการพัฒนา
หลักสูตรท้องถิ่นสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน*.
กรุงเทพฯ : กรมฯ.
- กรมวิชาการ. (2538). *การประเมินผลการใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช
2521(ฉบับปรับปรุง 2533)และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับ
ปรับปรุง 2533)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2536). *รายงานการวิจัย การศึกษาแนวทางการใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
ระดับท้องถิ่น : สภาพการใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2537). *รายงานการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์ผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง
พ.ศ.2533*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2539). *แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)*. เอกสารประกอบการ
ประชุมปฏิบัติการกำหนดผลการเรียนรู้ ระหว่างวันที่ 10-14 กันยายน 2539. ณ โรงแรม
การ์เด้นท์บีช รีสอร์ท พัทยา ชลบุรี. ม.ป.พ.
- . (2539). *รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับ
ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2539). *สรุปผลการสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์*. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2540). *คู่มือการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2542). *คู่มือครูแนวการจัดทำแผนการสอนพัฒนาศักยภาพ โครงการทดลองพัฒนา
ศักยภาพของเด็กไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- . (2542). *แนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในหลักสูตรฉบับ
ปรับปรุง 2533*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

- กรมวิชาการ. (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ. (2542). *ขบวนการประชาสังคม: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- . (2539). "การจับภาพวัฒนธรรมไทยเมื่อใกล้ปี ค.ศ.2000 : มุมมองจากสื่อมวลชน," ใน *ทิศทางวัฒนธรรมไทย*. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. หน้า 46-89. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). *การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาสน์.
- กาญจนา คุณารักษ์. (2527). *หลักสูตรและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กิตติชัย การโสภณ. (2536). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง 2533) จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- กิตติโชค ห้อยยี่ภู่. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท : การศึกษาเฉพาะกรณีในโรงเรียนถิ่นโอภาสวิทยา*. วิทยานิพนธ์ ค.ม.(บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- กิตติพร ปัญญาภิญโญผล. (2541). *รายงานการวิจัย รูปแบบของวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน กรณีศึกษาสำหรับครูมัธยมศึกษา*. เชียงใหม่ : ภาควิชาประเมินผลและวิจัยการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2539). *ศึกษิตแห่งศตวรรษที่ 21 : แนวคิดปฏิรูปการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ : ชัคเชลมีเดีย .
- เกษียร เตชะพีระ. (2541). "บทสัมภาษณ์ ดร. เกษียร เตชะพีระ," ใน *ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 บรรณาธิการโดย ชูชัย สุภวงส์ และ ยุวดี คาคการณ์ไกล, หน้า 123 – 145. กรุงเทพฯ : มติชน.
- คณะศึกษาโครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. (2541). *ความจริงของแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : เจ ฟิล์ม โปรเซส.
- คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. (2542). *ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- คมศร วงษ์รักษา. (2540). *การเปรียบเทียบคุณภาพและความสอดคล้องของเทคนิคการจัดเรียงลำดับความสำคัญที่อิงโมเดลความแตกต่างในการประเมินความต้องการจำเป็น*. วิทยานิพนธ์ ค.ด.(การวัดและประเมินผลการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เคมมิส. เอส. และ เมคท์กักรัท. อาร. (บรรณาธิการ) (1988) *นักวางแผนวิจัยปฏิบัติการ = The Action Research planner*. แปลโดย ส วาสนา ประมวลพฤษ (2538) กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาหนังสือกรมวิชาการ.
- งามพิศ สัตยสงวน. (2539). "มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น," ใน *เอกสารการสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย*. หน้า 11-22. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (2540). *การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จัวร์รัตน์ แผลงศร. (2533). *การออกแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการเรื่อง "บ้านแสนรัก" เพื่อการสอนเป็นหมู่คณะ ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (หลักสูตรและการสอน). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, อัดสำเนา.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526, มกราคม - มิถุนายน). "การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท," *เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์*. 6 : (1 - 21)
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และ อมรวิรัช นาคทรพรพ. (2539). "การปรับโครงสร้างการจัดการศึกษา : โอกาสก้าวสู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้." ใน *การปฏิรูปการศึกษาไทย : การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา*. หน้า 121 - 128. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการและมูลนิธิธิดาศรี - สฤณีวงศ์.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). *การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- ฉัตรทิพย์ นาคสุภา. (2540). *บ้านกับเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉันทนา ภาคบงกช. (2528). *เอกสารประกอบการสอนวิชาประถม 523 ปัญหาและกลวิธีการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา. (2540). *การพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ข้าวทหารอากาศ.

- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2537). "การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ," ใน *คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่องานพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. บรรณาธิการ โดย อุทัย จุลยเกษม. หน้า 29 - 60. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชัยวุฒิ ชัยพันธ์. (2542). *การจัดการการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). "บทสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร. ชยอนันต์ สมุทวณิช," ใน *ประชาสังคมทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. บรรณาธิการโดย ชูชัย สุภวงศ์ และ ยุวดี คาคการณ์ไกล. หน้า 39 - 42. กรุงเทพฯ: มติชน.
- . (2542). "ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด," ใน *ทฤษฎีใหม่ในทลวง ชีวิตที่พอเพียง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. บรรณาธิการโดย ราตี บุรุษรัตนพันธ์. หน้า 170-171. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ชาติรี มณีโกศล. (2539). *การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยปฏิบัติการสำหรับครูประถมศึกษา*. ปริญญาโท. กศ.ด (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2542). *จุดผ่านขลุ่ยดินที่แห้งผาก กระบวนทัศน์และการจัดการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่*. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารวิชาการเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- . (2541). "บทสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่," ใน *ประชาสังคมทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. บรรณาธิการโดย ชูชัย สุภวงศ์ และยุวดี คาคการณ์ไกล. หน้า 93 - 118. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ชูเกียรติ ลีสวรรณ. (2531). *ทฤษฎีและปฏิบัติเรื่องการพัฒนาโครงการและการประเมินโครงการการศึกษานอกระบบ*. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- . (2535). *รายงานการวิจัยเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ*. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูชัย สุภวงศ์. (2541). "แนวคิด พัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย," ใน *ประชาสังคมทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. บรรณาธิการโดย ชูชัย สุภวงศ์ และ ยุวดี คาคการณ์ไกล. หน้า 163 - 187. กรุงเทพฯ : มติชน.

- ชูชาติ พ่วงสมจิตร์. (2540). การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ค.ศ. (บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ไชยรัตน์ ปรานี. (2543). การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น. เอกสารศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่อง ในรายวิชา ลส. 822 การศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่อง. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิตต์ศักดิ์ ศรีอำไพ. (2529). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้หน่วยบูรณาการทางการสอนกับการสอนตามคู่มือการสอนสังคมศึกษา. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา
- จิรัฐภูมิ เสนาคำ. (2539). "พัฒนาการเกษตรทางเลือก," ใน เกษตรกรรมทางเลือก ความ เป็นมาและเทคนิควิธี. บรรณาธิการโดย วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. หน้า 19 – 62. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ดี.
- ดิลก บุญเรืองรอด. (2537). การวางแผนการศึกษาระดับสถาบันการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา.
- ดิเรก ฤกษ์หรั่ง. (ม.ป.ป). การส่งเสริมการเกษตร : หลักการและวิธีการ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เดชา ศิริภัทร. (2536). "ปัจจุบันและอนาคตของระบบเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย," ใน การเกษตรแบบยั่งยืนมิติใหม่เพื่อความอยู่รอด. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร).
- ทรงพล เจตนาวณิชย์. (2538). "ลักษณะของโครงการพัฒนาขนาดเล็กและกระบวนการสนับสนุนจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา," ใน ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสบการณ์จากนักพัฒนา. บรรณาธิการโดย ลีลาภรณ์ นาครทรรพ์ และ ฉลวยลักษณ์ สินประเสริฐ. หน้า 12 – 28. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ทรงพล ทรงจำ. (2541). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนฝายกวางวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม.(การบริหารการศึกษา). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล
- เทวินทร์ อัครศิลากุล (2537, 17 - 18 กันยายน)." The New Development Paradigm : Organizing for implementation at Airline Center USA," *ผู้จัดการรายวัน*. หน้า 4 - 5.
- ธนพรรณ ธาณี. (2540). *การศึกษาชุมชน*. ขอนแก่น : ภาควิชาพัฒนาสังคมคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธัญวิษณุ ไตรรัตน์. (2544). *การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มแรงงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แขนงงานเลือกเรื่องพืชสมุนไพร ในชุมชนสระคุณ*. ปริญญาพนธ์ กศ.ม.(การวิจัยการศึกษา). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ธำรง บัวศรี. (2532). *ทฤษฎีหลักสูตรการออกแบบและพัฒนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- นภาพรณี หะวานนท์. (2539). "องค์ความรู้ทางด้านพัฒนศึกษาศาสตร์," ใน *พัฒนศึกษาศาสตร์* ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา. บรรณาธิการโดย นภาพรณี หะวานนท์. หน้า 15 - 28 . กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นรินทร์ แก้วมีศรี. (2538). *วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดสุขศึกษาในชุมชนชนบท*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2531). "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 25 - 38 . กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). "กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน," ใน *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. บรรณาธิการโดย ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. หน้า 177 - 194. นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิตา ชูโต. (2538). *การประเมินโครงการ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : พีเอ็นการพิมพ์
- บัณฑิต อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์. (2533). *ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บันลือ พฤกษวัน. (2524). *หลักสูตรและบูรณาการทางการสอน*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- บัวผัน ลัดทิดา. (2540). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- บำรุง บุญปัญญา. (2525). "การตีความข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากชาวบ้าน," *วารสารสังคมพัฒนา ฉบับรวมเล่ม*. 44.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2532). *การวิจัยเบื้องต้น*. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ประกอบ คู่ปรัดน์. (2528). *ประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการศึกษา กลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการศึกษาไทย (ก.ป.ท.)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สารมวลชน.
- ประนอม โอทกานนท์. (2528). *การพัฒนาหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ เพื่อเป้าหมายการมีสุขภาพดีทั่วหน้า*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาพยาบาลศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมาณ ดัชนีกุล. (2538). *กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชนชนบท*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- ประเวศ ะสี. (2531). "การจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับปรัชญาการดำรงชีวิตแบบไทย," ใน *เอกสารวิชาการลำดับที่ 1: แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของผู้ทรงคุณวุฒิ*. หน้า 17 – 39. กรุงเทพฯ : โครงการจัดปัจจัยด้านความพร้อมของหลักสูตร กรมวิชาการ. โรงพิมพ์การศาสนา.
- . (2542, พฤษภาคม - สิงหาคม) "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 : ระยะเวลาเปลี่ยนผ่านความต่อเนื่อง และการเปลี่ยนแปลง," *วารสารสงขลานครินทร์* 5 (2) : 103.
- . (2542, มกราคม). "วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน," *วารสารวิชาการ*. 2 (1) : 8 –11.
- . (2539) "ปฏิรูปการศึกษาไทย (การยกเครื่องทางปัญญา) ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์และมาตรการ," ใน *ปฏิรูปการศึกษา : การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา*. หน้า 1 - 99. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2527). *การประถมศึกษาในชนบทไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2527). "สิทธิมนุษยชนและการพัฒนา," ใน *วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทย : วิธีใหม่แห่งการพัฒนา*. หน้า 165 – 217. กรุงเทพฯ : เอ็ดสัน เพรสโปรดักท์.
- ปารีชาติ วัลย์เสถียรและคณะ. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ✓

- พจน์ เทียมศักดิ์. (2543). *ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . ถ่ายเอกสาร.
- พรชัย หนูแก้ว. (2541). *การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษา*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . ถ่ายเอกสาร.
- พรพิไล เลิศวิชา. (2532). *คีรีวง : จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา*. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.
- พะยอม แก้วกำเนิด. (2533). *หลักการของหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พัฒน์ สุจำนงค์และคนอื่นๆ. (2524). *การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พิภพ ธงไชย. (2528). *การศึกษากับการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการศึกษาไทย(ก.ป.ท.)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สารมวลชน.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2541) "ข้อเสนอคำจำกัดความ," ใน *ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 บรรณาธิการโดย ชูชัย ศุภวงศ์และยุวดี คาคการณิโค หน้า 161 – 162. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). "นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุคทศวรรษพัฒนาในปัจจุบัน," ใน *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. บรรณาธิการ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. หน้า 6 – 21. นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพโรจน์ สุขสัมพันธ์. (2530). "การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน," ใน *เอกสารประกอบการบรรยายในการอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่า*. หน้า 24-30. ม.ป.พ. อัดสำเนา
- . (2531,กุมภาพันธ์). "การมีส่วนร่วมของประชาชน," *วารสารพัฒนาชุมชน*. 2(7) : 24-50 .
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2538). *ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาระบบการสอน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มาลี พุทธิพงษ์ดาวลี. (2541). *รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ...บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2533, ธันวาคม). "เทคนิคการกระตุ้นชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน," *วารสารพัฒนาชุมชน*. 29(12) : 41 - 46.

- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- ยุค ศรีอาริยะ. (2542) “อภิวิวัฒนาการศึกษาสู่ความเป็นไทและบูรณาการ,” ใน *ปฏิวัติการศึกษา
ไทย*. บรรณาธิการโดย พิทยา ว่องกุล. หน้า 61 – 97. กรุงเทพฯ : สถาบันวิดิทัศน์ มูล
นิธิวิดิทัศน์.
- “ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999 - 2000”; (2542, 27 มกราคม). *มติชนรายวัน*. 22(7695) : 11 -
14.
- ระพี สาคริก. (2536). “เกษตรกรรมทำลาย,” ใน *การเกษตรแบบยั่งยืนมิติใหม่แห่งความอยู่
รอด*. หน้า 7 – 13 . กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครง
การอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.)
- รัตนะ บัวสนธ์. (2540). *การประเมินผลโครงการ การวิจัยเชิงประเมิน*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ
แกรมมี
- . (2535). *การพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. ปรินญาณิพนธ์
กศ.ด.(การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รุ่ง แก้วแดง. (2542 มกราคม - เมษายน). “การศึกษาไทย ปี ค.ศ. 2000,” *วารสารสุขโขทัย
ธรรมมาธิราช*. 12(1) : 36.
- . (2542). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : มติชน.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2543). “การพัฒนาชนบท แนวทางและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนา
ชนบทท่ามกลางวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย,” ใน *รวมบทความทาง
วิชาการ ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. บรรณาธิการโดย เขียม ทองดี. หน้า
113 –130. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์บริษัทสหนิคมกรรมจำกัด.
- ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2524). *หลักการวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : ทวีกิจ
การพิมพ์.
- วันทนี ชูศิลป์. (2525). *สถิติ และวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). *การพัฒนาชนบทไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ .
- วิจิตร ไชยศิลป์. (2537). *การสำรวจการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา
พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การประถมศึกษา).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2525). พัฒนาหลักสูตรและการสอน-มิติใหม่. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- . (2533). การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2537). กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาธิต.
- . (2542, พฤศจิกายน). “ยกเครื่องเรื่องเรียนรู้ การเรียนรู้คือ ส่วนหนึ่งของชีวิต ทุกลมหายใจ คือการเรียนรู้,” *สานปฏิรูป*. 2 (20). 55 - 61.
- . (2543). เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ลส 800 ทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ .
- วิจิต นันทสุวรรณ,จำนง แรกพิณีจ. (2541). รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ...บทบาทของชุมชนกับการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- วิทยากร เชียงกุลและคณะ. (2541). *วิกฤติเศรษฐกิจไทย ผลกระทบจากการรับเงิน IMF และทางออกสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาสน์.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2535). “การพัฒนาต้องมาจากประชาชน : ภาพประมวลของการพัฒนา ประเทศ (บางบทสรุปจากงานเวทีชาวบ้าน 34),” ใน *การพัฒนาต้องมาจากประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 23 – 36. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- วิรัช วรรณรัตน์. (2529). *เอกสารประกอบการสอน : วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และ สังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วิวัฒน์ชัย อัดถากร. (2530). “ยุทธศาสตร์การพัฒนากับการศึกษาเพื่อการพึ่งพาตนเอง,” ใน *แนวคิดและประสบการณ์ การจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง*. บรรณาธิการโดย โอวาท สุทธนารักษ์. หน้า 3 – 85. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สารมวลชน.
- วีระ โอสถานนท์. (2522, กุมภาพันธ์-มีนาคม). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบท,” *ข่าวสารเกษตรศาสตร์*. 2(4) : 12-15.
- วีระวัฒน์ ไชยคำมิ่ง. (2534). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน ภายใต้โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตชนบทยากจน จังหวัดกาฬสินธุ์*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(การศึกษานอกระบบ).เชียงใหม่ :บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. (2539). "พัฒนศึกษาศาสตร์ : แนวคิดในการศึกษาปัญหาการศึกษา," ใน พัฒนศึกษาศาสตร์ ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และการถ่ายทอดการพัฒนา. บรรณาธิการโดย นภาพรณ หะวานนท์. หน้า 87 - 91. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริกาญจน์ โกสุม. (2542). การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐาน. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สงัด อุทรานันท์. (2532). พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม.
- สนทยา พลศรี. (2533). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์.
- . (2537). กระบวนการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2542). "ขบวนการประชาสังคม : นัยยะเชิงกฎหมายและนโยบาย," ใน ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. บรรณาธิการโดย อนุชาติ พวงสำลี และ กฤตยา อาชวนิจกุล. หน้า 211 - 230. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมบูรณ์ ชิตพงศ์. (2533 ?) ปทัสถานความรู้สิทธิถิ่นอีสานของเยาวชนที่กำลังจะจบการศึกษาภาคบังคับ ปีการศึกษา 2533. กรุงเทพฯ : โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศีล ฉานวงศ์. (2543). "ภาษา วัฒนธรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศ," ใน การสัมมนา โครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน ครั้งที่ 2 ฐานปัญญาไทยในโลกสากล. หน้า 254-267. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงศึกษาธิการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมสุดา ผู้พัฒน์. (2543). เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : ภาคอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2525). การวิจัยเชิงบรรยาย. กรุงเทพฯ : บารมีการพิมพ์.
- . (2541). วิธีวิทยาการประเมินทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

- สฤณี มินตระ. (2536). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย : แนวคิดปัญหา อุปสรรคและแนวทางในอนาคต*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). *การพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สานิตย์ บุญชู. (2526). *การพัฒนาชุมชนโดยวิธีการศึกษาอบรมการศึกษานอกระบบ(เอกสารวิชาการ)*. กรุงเทพฯ : สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2536). "ภูมิปัญญาชาวบ้าน." ใน *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 145-160. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2534). *คู่มือการอบรมครู แนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง 2533)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2535). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535*. กรุงเทพฯ : ฟันนี่ พลับบิขชิง.
- . (2542). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ดี.
- . (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2538). *ร่างสรุปผลการสัมมนา ระดับภูมิภาค ครั้งที่ 1-9 เรื่อง แนวคิด ทิศทางและแผนพัฒนาของประชาชนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8*. เอกสารประกอบการประชุมสังเคราะห์ผลการสัมมนา แผนฯ 8 ระดับภูมิภาค วันที่ 14-15 กรกฎาคม 2538 ณ สมาคมวาย เอ็ม ซี เอ กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานบริหารโครงการเงินกู้ธนาคารโลก. (2543). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : กรมสามัญศึกษา.
- สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. (2542) "การเรียนการสอนแบบหน่วยบูรณาการ วิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์," ใน *ปริทัศน์นันทนาการทางการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21*. หน้า 120 -125. กรุงเทพฯ : กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนกรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2540) *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สำเนียง สร้อยนาคพงษ์. (2535). "การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน," *สารพัฒนาหลักสูตร*. 11 : 24.

- สิปปนนท์ เกตุทัต. (2539). การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่ความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า "ข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย". กรุงเทพฯ : ฝ่ายเลขานุการโครงการ การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ บมจ. ธนาคารกสิกรไทย.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ์. (2539). "การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน," ใน การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย. หน้า 51-121. เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมทางวิชาการ ระหว่างวันที่ 18 พฤศจิกายน 2538. ณ โรงแรมเซ็นทรัล พลาซ่า. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
- . (2541) "แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม : ระดับกลุ่ม / ชุมชน," ในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. บรรณาธิการโดย อนุชาติ พวงสำลีและอรทัย อาจอ่ำ. หน้า 231 - 262, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์. (2541, เมษายน). "คนไทยกำลังจ่ายค่าโง่," *สานปฏิรูป*. 1(2) : 5
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2540) "การศึกษาแบบบูรณาการ (Integrative Education)" ใน *คู่มือฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนแบบหน่วยบูรณาการวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์*. หน้า 74-80. กรุงเทพฯ : สำนักงานประสานงาน โครงการทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2533). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2544). *กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- สุมานัน รุ่งเรืองธรรม. (2526). *กลวิธีสอน*. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรัชย์ เทียนขาว. (2540). *การประเมินความต้องการการศึกษานอกระบบของแรงงานภาคเกษตร โดยใช้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม*. ปรินญาณีพันธ์ กศ.ด. (พัฒนาศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . ถ่ายเอกสาร.
- สุรวุฒิ บัดไธสง. (2542). "การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง : รากแก้วของกระบวนการสร้างประชาสังคม," ใน *ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. บรรณาธิการโดย อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล. หน้า 95 – 116. นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม. (2537). "แนวคิดและรูปแบบเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียน," ใน *เส้นทางสู่งานวิจัยในชั้นเรียน*. บรรณาธิการโดย ลัดดา ภูเกียรติ. หน้า 7 - 11. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2538). "ความรู้ชายแดนด้านการประเมินผลการศึกษา," ใน *รวมบทความทางวิธีวิทยาการวิจัย เล่ม 1*. บรรณาธิการโดย สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. หน้า 159 - 172. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนห์ จามริก. (2531) "บทนาทศทางหมู่บ้านไทย," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 1 - 11. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.
- . (2537). *แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย บทวิเคราะห์เบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- . (2537). *สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- . (2542). "เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน," ใน *ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. บรรณาธิการโดย ราศรี บุรุษรัตนพันธ์. หน้า 164 - 167. กรุงเทพฯ : ร่วมด้วยช่วยกัน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2534). "วัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท" *บทความประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป
- . (2536). "วัฒนธรรมพื้นบ้าน : รากฐานการพัฒนา," ใน *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1* บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ หน้า 35 - 61. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป
- เสาวนีย์ เสนาสุ. (2524). *การศึกษาชุมชน (Community Education)*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- หทัย ดันหยง. (2525). *การสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา*. พิษณุโลก : แผนกเอกสารและการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. (2539). *นักเรียนเป็นศูนย์กลางนั้นอย่างไร*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2525). *การประเมินความต้องการจำเป็น*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- หนังสือที่ระลึกในพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร 21 กุมภาพันธ์ 2540. (2540). *กำแพงเพชร : ม.ป.พ.*

- อคิน รพีพัฒน์. (2527). "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย," ใน *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. บรรณาธิการโดย ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. หน้า 100 – 114. นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- . 2531. *ปัญหาการพัฒนาชนบท บทเรียนจากกรณีศึกษาบัตร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง*. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา.
- อคิน รพีพัฒน์ และคณะ. (2533). *ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย = How to Develop the Small Farming Sector : Case of Thailand*. บันทึรอ่อนตำ และวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541) "บทสัมภาษณ์ ผศ. ดร. อเนก เหล่าธรรมทัศน์," ใน *ประชาสังคมทรรศนะนักคิดในสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2* บรรณาธิการโดย ชูชัย สุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล. หน้า 73 – 89. กรุงเทพฯ : มติชน.
- . (2542) "ส่วนร่วมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม," ใน *ขบวนการประชาสังคมไทย : คาดเคลื่อนใหวภาคพลเมือง*. บรรณาธิการโดย อนุชาติ พวงสำลี และ กฤตยา อาชวนิจกุล. หน้า 35 - 61. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภิชัย พันธเสน. (2539). *พัฒนาชนบทไทย : สมุทัย และมรรคความหวังทางออกและทางเลือกใหม่*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- . (2541). *พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2537) "ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ," ใน *คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2 บรรณาธิการโดย อุทัย ดุลยเกษม. หน้า 11 - 27. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรทัย มูลคำ, และคณะ. (2542). *CHILD CENTERED : STORYLINE METHOD : การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ดวงกมลสมัย.
- อรพินทร์ สฟโซชชัย. (2537). *คู่มือการจัดประชุม เพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- อัจฉรา โพธิยานนท์ (2539). *การศึกษากับการพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.

- อัญชลี สารรัตน์. (2542, กันยายน - ธันวาคม) "การศึกษาแบบบูรณาการ," *วารสารส่งเสริมประสิทธิผลการเรียนการสอน*. 8 (3) : 3 - 5.
- อานันท์ กาญจนพันธ์ (2537) "การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย : แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง," ใน *วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2 บรรณาธิการ โดย จตุรงค์ บุณยรัตนสุนทร. หน้า 301 - 309 : กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย.
- อำไพ อุดตารธรรม. (2542). *ความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนบทภาคเหนือ*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). *ระบบการศึกษากับชุมชน : ครอบคลุมคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- อุทัย หิรัญโต. (2526). *สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา - มานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- อุ้นตา นพคุณ. (2528). *ทัศนะทางการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา* กลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการศึกษาไทย(ก.ป.ท.). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สารมวลชน.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). "พลวัตของสังคม-วัฒนธรรมไทย : ความอยู่รอดหรือหายนะ," ใน *มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการศึกษาไทย*. บรรณาธิการโดย เอกวิทย์ ณ ถลาง. หน้า 72-113. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- โอคเลย์, ปีเตอร์ และ มาร์สเดน, เดวิด. (1987). *แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท = Approaches to Participation in Rural Development* แปลโดย นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. อันดับที่ 123.
- ไฮดี เฮย์ส จากอบส์. (2544). *บูรณาการข้ามวิชา การวางแผนและการจัดการเรียนในชั้นเรียน = Interdisciplinary Curriculum Design and Implementation*. แปลโดย จิตภา ฉันทานนท์ . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- Bassey, Michael. (1998) "Action research for improving educational practice," *Teacher Research and School Improvement*. Edited by Rob Halsall. P. 93 – 108. Buckingham : Open University Press.
- Beane, James A., Toepfer, Jr. Conrad F. & Alessi, Jr. Samuel J. (1986). *Curriculum Planning and Development*. Massachusetts : Allyn and Bacon.
- Cohen, J.M., and Uphoff, N.T. (1977.) *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell University.

- Cook. D. Thomas & Campbell T. Donald. (1979). *Quasi - Experimentation Design & Analysis Issues for Field Settings*. Chicago : Rand McNelly College Publishing Company.
- Coombs, Philip H. and Ahmed, Manzor. (1974). *Attacking Rural Poverty : How Non-Formal Education Can Help*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press.
- Cronbach, Lec. (1970) *Essential of Psychological Testing*. 3rd ed. New York : Harper and Row.
- Drake. Susan. M. (1991, October). "How Our Team Dissolved The Boundaries," *Educational Leadership*. 49(2) : 20 – 22.
- Edward, Allen Louis. (1957) *Techniques of Attitude Scale Construction*. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall.
- Guba, E and Lincoln, Y (1989). *Fourth Generation Evaluation*. London : Sage Publications.
- Heaver, Richard. (1992, July) "Participatory Rural Appraisal : Potential Applications in Family Planning, Health and Nutrition Programs," in *RRA Notes*. p.14 Sustainable Agriculture Programme, International Institute for Environment and Development.
- Hirsch, Philip. (1990). *Development Dilemmas in Rural Thailand*. Singapore : Oxford University Press Pte.
- Kaufman, Roger.& English, W. Fenwick. (1981). *Needs Assessment Concept and Application*. 2nd ed. USA.
- Kemmis, S & McTaggart, R. (1998). *The Action research reader* : 3rd ed. Victoria : Denkin University.
- King, Darin Todd. (1996). "Teacher Perceptions of Parental Involvement in A Rural Newfoundland School," *Master Abstracts International*. 34 (4) : 1363.
- Mckernan, James, (1996). *Curriculum Action Research*. 2nd ed. London : kogan page.
- McNeil,John D. (1985). *Curriculum : a comprehensive introduction*. 3rd ed. Boston : Little,Brown and Company.
- Minter & Lina.C.S. (1996). "Parental Involvement in Manitoba Elementary Schools," *Master Abstracts International*. 34(4) : 1334 .

- Oliva, Peter F. (1992). *Developing The Curriculum*. 3rd ed. New York : HarperCollins Publishers.
- Payne, Judy. (1999). *Researching Health Needs*. London : SAGE Publications.
- Pratt, David. (1994). *Curriculum Planning A Handbook for Professionals*. Florida : Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Queeney, Donna S. (1995). *Assessing Needs in Continuing Education*. San Francisco : Jossey-Bass Publishers.
- Rossi, Peter H. & Freeman, Howard E. (1993). *Evaluation : A Systematic Approach*. 5th ed. California : Sage Publications.
- Saylor, J. Galen, Alexander, William M. & Lewis, Arthur J. (1981). *Curriculum Planning for Better Teaching and Learning*. 4th ed. New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Sowell, Evelyns J. (1996). *Curriculum An Integrative Introduction*. New Jersey : Prentice-Hall.
- Taba, Hilda. 1962. *Curriculum Development : Theory and Practice*. New York : Harcourt Brace & World.
- Theis, Joachim and Grady, Heater. (1991) *Participatory Rapid Appraisal For Community Development : A Training Manual Based on Experiences in the Middle East and North Africa*. London : IIED.
- Townsend, Tony. (1994). *Effective Schooling for The Community*. London : Routledge.
- Tyler, Ralph W. 1949. *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago : University of Chicago Press.
- UNESCO. (1976). *Curriculum for Development : Analysis and Review of Processes and Outcomes*. Thailand. : UNESCO Regional Office for Education in Asia.
- Witkin, Belle Ruth. (1984). *Assessing Needs in Educational and Social Programs*. California : Jossey-Bass Inc. Publishers.
- Worthen. Blaine R. and James R. Sanders. (1973). *Educational Evaluation : Theory and Practice*. Belmont, California : Wadsworth Publishing Company.
- Worthen. Blaine R. and James R. Sanders. (1987). *Educational Evaluation. Alternative Approach and Practical Guidelines*. New York : Longman .
- Zuber – Skerritt, Ortrun. (1992). *Action Research In Higher Education. Examples and Reflections*. London : Sage Publications.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หลักสูตรและแผนการสอนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

หลักสูตรวิชา ง 321 โครงการ “การจัดการทางการเกษตร”

หลักการของหลักสูตร

หลักการและจุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร หลักสูตรรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตรเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นโดยวิธีการบูรณาการวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเนื้อหาวิชาที่เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลเกี่ยวกับเรื่องการจัดการตามแนวคิดทั่วไป การจัดการเพื่อการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ทางองค์ความรู้ทางการเกษตรสมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านการเกษตร ที่เกิดจากการศึกษาความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งบริบททางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ด้านภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชนบ้านลานทอง โดยการบูรณาการแบบสหวิทยาการ(Interdisciplinary)กับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กลุ่มวิชาการงาน รายวิชา ง 321 โครงการ...เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร ให้สอดคล้องกับบริบททางด้านต่างๆของท้องถิ่นดังกล่าว มีกำหนดเวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค มีจำนวนหน่วยกิต 1 หน่วยกิต ซึ่งใช้แนวคิดทฤษฎีในการพัฒนาหลักสูตรต่างๆ และบูรณาการแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรตามที่กรมวิชาการได้เสนอไว้ 4 แนวทางคือ 1.ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน 2.ปรับรายละเอียดของเนื้อหา 3.ปรับปรุงและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสม และ 4. จัดทำสื่อขึ้นมาใหม่ โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้คือ เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทางด้านการจัดการทางการเกษตร โดยมีจุดมุ่งหมายของรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตรดังนี้

1. เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะการจัดการและทักษะในการปฏิบัติงานเกษตรของนักเรียน
2. เพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานทางการเกษตรในท้องถิ่น โดยนำเอาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม
3. เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและรักท้องถิ่น

โครงสร้างเนื้อหาสาระของหลักสูตร

หลักสูตรโครงการจัดการทางการเกษตร ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นในชุมชนบ้านลานทอง ประกอบด้วยเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1. พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่นที่ชาวบ้านในเขตชุมชนบ้านลานทองทำอยู่ ซึ่งแบ่งออกเป็น กิจกรรมด้านการผลิตพืช การผลิตสัตว์ การแปรรูปผลผลิต การจัดการทางด้านธุรกิจเกษตร รวมทั้งบริบทของชุมชนบ้านลานทอง ทางด้านภูมิประเทศ

ภูมิอากาศ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านลานทองรวมทั้งสภาพปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

2. กระแสสำนึกของเกษตรกร วิธีแห่งความอยู่รอด ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบัน การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบยั่งยืน เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ทั้งที่ปรากฏอยู่ในเขตชุมชนบ้านลานทองและที่อื่นๆ ที่มีบริบทที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับชุมชนบ้านลานทอง ซึ่งสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ได้

3. หลักการทำงานผสมผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการและทักษะการจัดการที่จะทำให้การทำโครงการของนักเรียนสัมฤทธิ์ผลได้อย่างมีคุณภาพ

4. จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อุดมกอดของท้องทุ่ง ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ขั้นตอนการทำโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจทำโครงการ และการเสนอโครงการเกษตรที่นักเรียนสนใจ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมกับบริบททางด้านต่างๆ ของชุมชนบ้านลานทอง

5. ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับการปฏิบัติงานโครงการเกษตรตามความสนใจของนักเรียน เช่น โครงการเกี่ยวกับพืช โครงการเกี่ยวกับสัตว์ โครงการเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและโครงการเกี่ยวกับธุรกิจทางการเกษตร ฯ ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยดำเนินการในลักษณะโครงการเกษตรภายใต้การนิเทศของชุมชน ประกอบด้วย ผู้ปกครองนักเรียน ครูหรือโรงเรียน นักวิชาการเกษตรหรือชาวบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนั้นๆ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการงานของนักเรียน

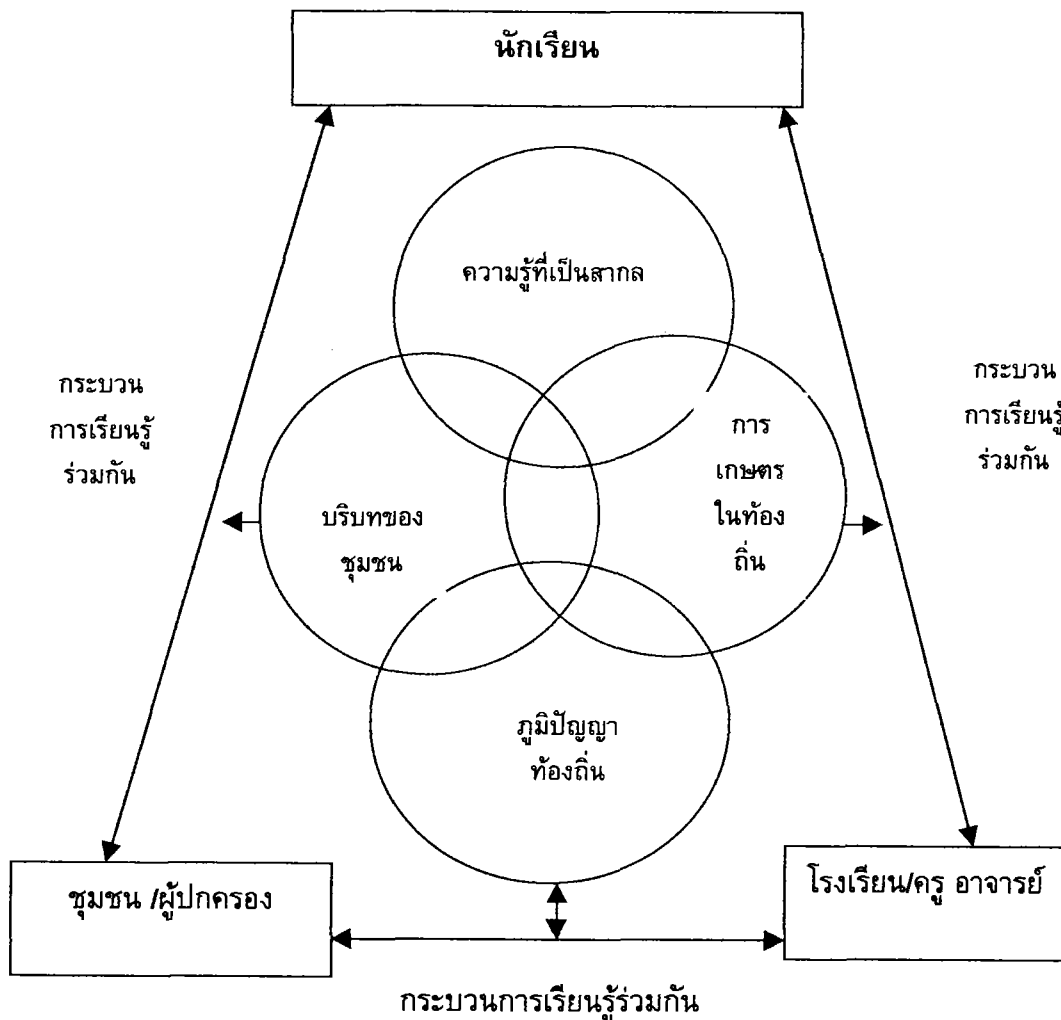
6. ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน จากการทำโครงการทางการเกษตรของนักเรียน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการชื่นชมผลงาน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนแสดงความคิดเห็นและประเมินผลการดำเนินการของนักเรียน

แผนผังความคิดโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร

วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

หลักสูตรโครงการจัดการทางการเกษตร เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาสาระ ให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจัดโดยเน้นให้นักเรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเอง จากการทำงานและมีปฏิบัติจริง ตามความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของนักเรียนเอง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่เน้นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูและโรงเรียน การเรียนการสอนในลักษณะนี้ มีลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ที่เป็นการเชื่อมโยงความรู้สากลกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน อย่างมีคุณค่า เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาได้อย่างเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน ครูหรือโรงเรียนและชุมชน การเรียนการสอนลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบดังนี้

เทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับ กิจกรรมการเรียนรู้แบบเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่

1. การสอนแบบบูรณาการ
2. การสอนแบบโครงการ (Project Method)
3. การสอนโดยการศึกษาออกสถานที่ (Field Trip)
4. การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนและสถานประกอบการ
5. การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม

วิธีการวัดและประเมินการเรียนรู้

การวัดและประเมินการเรียนรู้ในรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร ยึดตามแนวคิดของการประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) ซึ่งมีวิธีการหรือรูปแบบ การประเมินที่หลากหลาย โดยเฉพาะเน้นการประเมินงานที่นักเรียนปฏิบัติจริง จากการทำ โครงการของนักเรียน รวมทั้งชิ้นงานที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนตาม ปกติ และใช้สัดส่วนการวัดและประเมิน ระหว่างภาค : ปลายภาค 80 : 20 โดยมีรายละเอียด ของการวัดและประเมินผลดังนี้

1. ประเมินผลการเรียนของนักเรียน เป็นการประเมินตามสภาพจริง จากการทำ งานของผู้เรียนรายแผนการสอน ซึ่งประกอบด้วยแบบวัดและแบบประเมินต่างๆหลาย รูปแบบ และการประเมินโครงการของนักเรียน

2. ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ประเมินด้านพุทธิพิสัย ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2) ประเมินด้านจิตพิสัย ใช้แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น 3) ประเมินด้านทักษะพิสัย ใช้แบบวัดทักษะการจัดการและ แบบประเมินโครงการของนักเรียน

โครงสร้างรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

โครงสร้างรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร เวลาเรียน 2 คาบ / สัปดาห์ / ภาคเรียน 1 หน่วยการเรียนรู้ รวม 38 คาบ มีโครงสร้างดังต่อไปนี้

โครงสร้างรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

เรื่อง	จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)	จำนวน คาบ
1. พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น	1. อธิบายสภาพทั่วไปทางการเกษตรในท้องถิ่นได้	6
2. กระแสสำนึกของเกษตรกรกรวิธีแห่งความอยู่รอด	2. ตระหนักถึงการนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม	4
3. หลักการทำงานผลานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ	3. อธิบายแนวคิดและทักษะพื้นฐานของการทำโครงการได้	4
4. จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อุดมคติของท้องถิ่น	4. เสนอแนวทางในการจัดการทำโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น	4
5. ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ	5. ปฏิบัติโครงการเกษตรตามความสนใจของตนเอง โดยนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม	18
6. ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ	6. นำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้	2

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทางและนำทาง)

1. อธิบายสภาพทั่วไปทางการเกษตรในท้องถิ่นได้
 - 1.1 ระบุอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้
 - 1.2 บอกปัจจัยที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรในท้องถิ่นได้
 - 1.3 อธิบายขั้นตอนของการประกอบอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้

- 1.4 ระบุปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการประกอบอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้
2. ตระหนักถึงการนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม
 - 2.1 อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริได้
 - 2.2 อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติได้
 - 2.3 อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรได้
 - 2.4 ยกตัวอย่างการใช้แนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาใช้ในสังคมไทยได้
 - 2.5 เสนอแนวทางในการนำแนวคิดการเกษตรในปัจจุบันมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับท้องถิ่น
3. อธิบายแนวคิดและทักษะพื้นฐานของการทำโครงการได้ (ปลายทาง)
 - 3.1 อธิบายความหมายและความสำคัญของโครงการได้
 - 3.2 จำแนกประเภทของโครงการได้
 - 3.3 อธิบายลักษณะของโครงการได้
 - 3.4 อธิบายหลักการจัดการในการทำโครงการได้
4. เสนอแนวทางในการจัดการทำโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น
 - 4.1 สำรวจทรัพยากรและความต้องการทางการเกษตรของตนเองและท้องถิ่นได้
 - 4.2 วิเคราะห์ข้อมูลทางการเกษตรในท้องถิ่นได้
 - 4.3 วางแผนการทำโครงการเกษตรที่สนใจได้
 - 4.4 เขียนโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น
5. ปฏิบัติโครงการเกษตรตามความสนใจของตนเอง โดยนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม
 - 5.1 สรุปสาระความรู้ทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
 - 5.2 วางแผนการปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
 - 5.3 ดำเนินการตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
 - 5.4 ประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงานและหลังการปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
 - 5.5 สรุปผลการปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
6. นำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
 - 6.1 อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
 - 6.2 อธิบายวิธีการนำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
 - 6.3 วางแผนการนำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
 - 6.4 จัดแสดงผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้

จุดประสงค์การเรียนรู้ทางด้านจิตพิสัย

1. มีความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น
2. มีนิสัยรักการทำงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
3. ขยันหมั่นเพียร อดทนอดกลั้น รับผิดชอบ ซื่อสัตย์และเสียสละ
4. นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพเกษตร

จุดประสงค์การเรียนรู้ด้านทักษะพิสัย

1. นักเรียนมีทักษะในการจัดการทางการเกษตร
2. นักเรียนมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

แผนการสอนที่ 1

เรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร : ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น เวลา 6 คาบ

สาระสำคัญ

อาชีพเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนในท้องถิ่นซึ่งมีอยู่หลากหลายได้แก่ การผลิตพืช การผลิตสัตว์ การแปรรูปผลผลิตและการจัดการธุรกิจเกษตร การศึกษาเรื่องดังกล่าว จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสภาพทั่วไปทางการเกษตรในท้องถิ่น ปัญหาและอุปสรรคของอาชีพการเกษตร และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพของตนเองได้ตามความเหมาะสม

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)

อธิบายสภาพทั่วไปทางการเกษตรในท้องถิ่นได้

จุดประสงค์นำทาง

1. ระบุอาชีพทางการเกษตรในท้องถิ่นได้
2. บอกปัจจัยที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรในท้องถิ่นได้
3. อธิบายขั้นตอนของการประกอบอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้
4. บอกปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการประกอบอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้

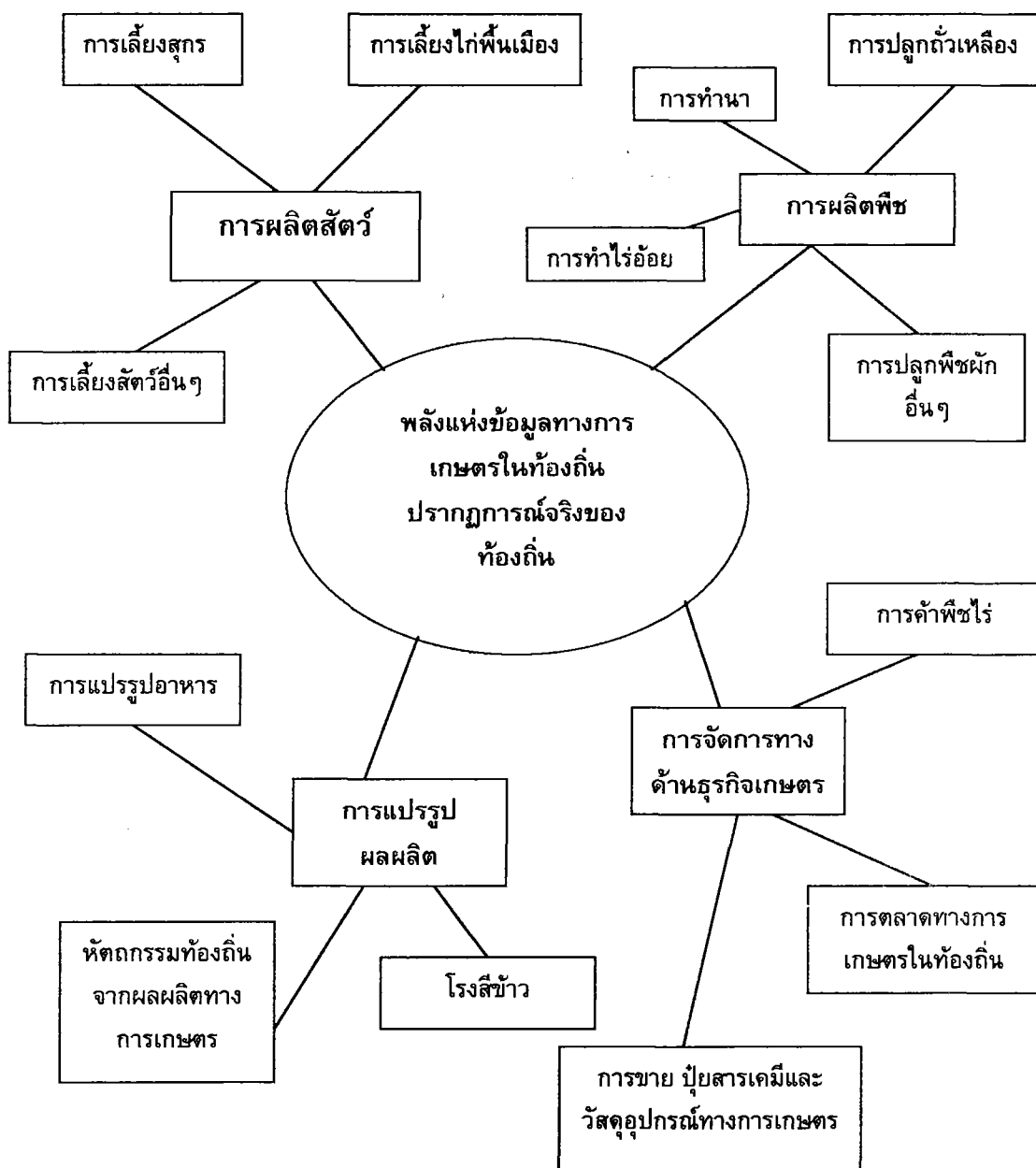
สาระการเรียนรู้

ชุมชนบ้านลานทอง มีลักษณะภูมิประเทศเป็นแบบที่ราบลุ่มแม่น้ำ แบบตะพักลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ห่างจากสองฝั่งแม่น้ำ พื้นดินเป็นดินตะกอนพัดพา ลักษณะของเนื้อดินเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทรายและดินเหนียว มีกระบวนการและการวิวัฒนาการมาช้านาน ดินมีสภาพเป็นต่าง ถ้าแบ่งตามลักษณะการเพาะปลูกจะจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ ดินที่เหมาะสมในการทำนา ดินที่เหมาะสมในการปลูกพืชไร่และดินที่เหมาะสมในการทำนาแต่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ แหล่งน้ำทางการเกษตรในเขตอำเภอลานกระบือ ส่วนใหญ่ใช้น้ำจากน้ำฝนและน้ำใต้ดิน สำหรับสภาพภูมิอากาศของท้องถิ่นมีอากาศค่อนข้างร้อนตลอดทั้งปีและเป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

จากสภาพทางธรรมชาติดังกล่าว อาชีพหลักของคนในชุมชนบ้านลานทองคืออาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในชุมชนนี้ ต่อมาจึงได้มีการทำไร่ถั่วเหลือง ไร่อ้อย ไร่ข้าวโพดและไร่กล้วย การเลี้ยงสัตว์ในเขตชุมชนบ้านลานทองมีเกษตรที่เลี้ยงสัตว์กันไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงควบคู่ไปกับการเพาะปลูกพืชผลต่างๆ เช่น การเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ สุกร และโคพื้นเมือง เป็นต้น ในส่วนของการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรก็จะทำกันเป็นส่วนน้อยในลักษณะเป็นกลุ่มแม่บ้าน เช่น การแปรรูปอาหาร การทำหัตถกรรมจากผลผลิตทางการเกษตรฯ สำหรับธุรกิจทางการเกษตรเช่น การขายวัสดุอุปกรณ์

ทางการเกษตร บัญ ยาบราบศัตรูพืชหรือการค้าพืชไร่ต่างๆ จะเป็นกิจกรรมที่ทำโดยพ่อค้าหรือนายทุนในท้องถิ่นไม่กี่รายเท่านั้น ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้เกษตรกร ได้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น เพื่อให้เกษตรกรสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้นต่อไป

แผนผังความคิดสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

จุดประสงค์นำทางที่ 1 – 4
 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

ใช้เวลา 6 คาบ

คาบที่ 1

1. ครูนำเสนอบทโฆษณาเรื่อง “สำนึกรักบ้านเกิด” ของบริษัทมหาชนจำกัด โทเทิล แอ็คเซ็สคอมมูนิเคชั่น(DTAC) โดยใช้วีดิทัศน์ พร้อมทั้งสนทนากับนักเรียน ในประเด็นต่อไปนี้ เพื่อนำเข้าสู่บทเรียน

1.1 บทโฆษณาชิ้นนี้มีสาระสำคัญอย่างไร

1.2 นักเรียนมีความคิดเห็นหรือรู้สึกอย่างไรต่อโฆษณาชิ้นนี้

2. ครูแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้การสอน ที่ให้นักเรียนออกไปสำรวจชุมชนเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกร การวัดผลและประเมินผล ให้นักเรียนทราบ

3. ให้นักเรียนเขียนบรรยายประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรของตนเองเป็นการทดสอบก่อนเรียน โดยครูกำหนดกรอบแนวคิดในการตอบ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 อาชีพอะไร

3.2 มีขั้นตอนการปฏิบัติอย่างไร

3.3 มีปัญหา อุปสรรคอะไร

ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

คาบที่ 2 - 4

4. นักเรียนแบ่งกลุ่มๆละ 4 – 6 คน โดยใช้ภูมิสำเนาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม ลงในใบงาน เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม เพื่อเตรียมการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรในท้องถิ่น

5. ครูแจกชุดปฏิบัติการเรื่อง “การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรในท้องถิ่น” ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษา พร้อมทั้งชี้แจงวิธีการสำรวจข้อมูลดังกล่าว ซึ่งอาจใช้วิธีการที่หลากหลายตามความสามารถของนักเรียน เช่น การสัมภาษณ์ การสอบถาม การใช้ข้อมูลเอกสาร เป็นต้น โดยครูใช้แผนที่อำเภอลานกระบือและชุดปฏิบัติการ เป็นสื่อประกอบการอธิบาย

6. นักเรียนแต่ละกลุ่มสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรในท้องถิ่น โดยปฏิบัติตามกิจกรรมตามชุดปฏิบัติการ (อาจใช้เวลานอกเวลาเรียนเพิ่มเติม)

คาบที่ 5 - 6

7. ครูให้ตัวแทนกลุ่มแต่ละกลุ่มเสนอผลการปฏิบัติงานที่หน้าชั้น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนในชั้นเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของนักเรียนทุก ๆ กลุ่ม

8. ครูเชิญวิทยากรซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาท้องถิ่น มาร่วมวิพากษ์วิจารณ์ ผลการปฏิบัติงานของนักเรียน พร้อมทั้งบรรยายให้ความรู้กับนักเรียนในหัวข้อเรื่อง “อาชีพเกษตรในท้องถิ่นของเรา”

ขั้นสรุปบทเรียน

9. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียนโดยการจัดป้ายนิเทศแสดงผลงานของแต่ละกลุ่ม

10. นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนซึ่งเป็นแบบทดสอบบรรยาย จำนวน 2 ข้อ

สื่อการเรียนการสอน

1. วีดิทัศน์เรื่อง “สำนักรักบ้านเกิด” ของบริษัทมหาชนจำกัด โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น(DTAC)

2. เครื่องรับโทรทัศน์และเครื่องฉายวีดิทัศน์
3. ใบงานเรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม
4. ชุดปฏิบัติการเรื่อง “การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรในท้องถิ่น”
5. แผนที่ชุมชน
6. ป้ายนิเทศ

การวัดและประเมิน

1. วิธีการวัดและประเมิน

1.1 วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1.2 ประเมินการปฏิบัติงานชุดปฏิบัติการเรื่อง “การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรในท้องถิ่น”

1.3 สังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน

2. เกณฑ์การวัดและประเมิน

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.1.1	ความตรงจุดประสงค์การเรียนรู้	10	คะแนน
2.1.2	ความครอบคลุมของเนื้อหาสาระ	5	คะแนน
2.1.3	การใช้ภาษาในการสื่อสาร	5	คะแนน
2.1.4	มีความคิดสร้างสรรค์	5	คะแนน
2.1.5	มีลำดับขั้นตอนในการนำเสนอ	5	คะแนน
	คะแนนรวม	30	คะแนน

ผลการประเมิน ใช้เกณฑ์ผ่านร้อยละ 50

2.2 การปฏิบัติงานของนักเรียน จากชุดปฏิบัติการเรื่อง “การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับ

อาชีพเกษตรในท้องถิ่น" ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.2.1 การวางแผนงาน 5 คะแนน มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้
(ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน
- ข. ประชุมวางแผน สร้างความเข้าใจก่อนการทำงาน
- ค. การวางแผนงาน มีขั้นตอนที่ชัดเจนในการที่จะนำไปปฏิบัติ
- ง. กำหนดหรือมอบหมายงานให้แก่สมาชิกตามความสามารถของแต่ละคน
- จ. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน

2.2.2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน 5 คะแนน มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้
(ข้อละ คะแนน)

- ก. ปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในแผนงาน
- ข. ปฏิบัติงานได้ตรงกับระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนงาน
- ค. คณะทำงานทุกคนมีความกระตือรือร้นและเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงาน
- ง. คณะทำงานทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ตามความรู้ความ

สามารถของแต่ละบุคคล

- ช. มีความเพียรพยายามที่จะแก้ปัญหา เมื่อการปฏิบัติงานพบปัญหาและ

อุปสรรค

- ฉ. ติดตาม ประเมินและปรับปรุงแก้ไข วิธีการปฏิบัติงาน ให้มีประสิทธิภาพ

อยู่เสมอ

- ช. การประสานงานทั้งในกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- ซ. ประยุกต์ใช้หลักวิชา ทฤษฎีหรือประสบการณ์ที่ได้ศึกษามา อย่างถูกต้อง

เหมาะสมในการปฏิบัติงาน

- ฉ. บรรยากาศการทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและสร้างสรรค์
- ฐ. ใช้ทรัพยากรและงบประมาณอย่างประหยัดและคุ้มค่า

2.2.3 ผลการปฏิบัติงาน 10 คะแนน มีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้
(ข้อละ 2 คะแนน)

- ก. ผลงานบรรลุตามเป้าหมายของการปฏิบัติงาน
- ข. ผลงานเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนดไว้
- ค. ผลงานมีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม
- ง. ผลงานแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้ปฏิบัติงาน

จ. คณะทำงานมีความพึงพอใจและชื่นชมในผลการปฏิบัติงาน

2.2.4 การนำเสนอผลงาน 5 คะแนน มีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้
(ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. มีความคิดสร้างสรรค์
- ข. ใช้ภาษาในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องชัดเจน
- ค. นำเสนอได้อย่างครอบคลุมกับผลการปฏิบัติงาน
- ง. มีเทคนิคและขั้นตอนในการนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ
- จ. แสดงถึงวิธีการปฏิบัติงานและผลงานอย่างเป็นรูปธรรม

การปฏิบัติงานของนักเรียน มีคะแนนรวม 25 คะแนน ผลการประเมิน มีรายละเอียด
ดังนี้

21 – 25	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับดีมาก
16 – 20	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับดี
10 – 15	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับพอใช้
6 – 10	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปรับปรุง
1 – 5	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับไม่ผ่าน

2.3 พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.3.1 ความสนใจในการเรียน หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียน
ที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น สนใจใฝ่คิดค้น เสาะแสวงหาความรู้ ตั้งใจและเอาใจใส่ต่อการ
ศึกษาเล่าเรียนของตนเอง มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรม
บ่งชี้ย่อยๆ ดังนี้ (ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. กระตือรือร้นในการทำกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีความสุข
- ข. มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกชั้นเรียน
- ค. มีความพร้อมในเรื่องสื่อและอุปกรณ์ในการเรียน
- ง. แสดงความพยายามที่จะเรียนรู้ในประเด็นต่างๆ อยู่เสมอ
- จ. พยายามปรับปรุง เอาใจใส่ในการทำงานทั้งของตนเองและของกลุ่ม

2.3.2 การแสดงความคิดเห็น หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของ
นักเรียนที่แสดงออกถึง ความรู้ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ได้อย่าง
สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการทำงานหรือการเรียนการสอน มีคะแนนในการประเมิน 5
คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆ ดังนี้ (ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. ชักถามและร่วมอภิปรายในประเด็นต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ
- ข. กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์
- ค. เคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

- ง. คิดค้นและนำเสนอแนวคิดใหม่ๆที่เป็นประโยชน์
- จ. ใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมและสื่อสารได้อย่างชัดเจน

2.3.3 การให้ความร่วมมือในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึง ความตั้งใจ เอาใจใส่และให้ความร่วมมือต่อการทำกิจกรรมการเรียนการสอนหรือการปฏิบัติงาน มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆดังนี้ (ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ
- ข. แสวงหาโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรมอยู่เสมอ
- ค. ยกย่อง ชื่นชม และยอมรับความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นๆ

- ง. ช่วยเหลืองานกลุ่มด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ
- จ. แบ่งปันความรู้และประสบการณ์แก่สมาชิกในกลุ่ม

2.3.4 ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความมานะพากเพียร มุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และยอมรับผลการกระทำนั้น พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้ดียิ่งขึ้นต่อไป มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆ ดังนี้(ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. เพียรพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จ
- ข. แสดงความมุ่งมั่นต่อการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน
- ค. พยายามหาวิธีการแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่างๆในการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน

- ง. ยอมรับผลการกระทำของตนเองและของกลุ่ม
- จ. พัฒนาและปรับปรุงการทำงานให้มีคุณภาพอยู่เสมอ

พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน มีคะแนนรวม 20 คะแนน ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

16 – 20	หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดีมาก
11 – 15	หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดี
6 – 10	หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับพอใช้
1 – 5	หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับปรับปรุง

3. เครื่องมือวัดและประเมิน

3.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียน เป็นแบบทดสอบแบบบรรยาย จำนวน 2 ข้อ

3.2 แบบประเมินการปฏิบัติงานของนักเรียน

สื่อการเรียนรู้การสอน แผนการสอนที่ 1
เรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น

ใบงาน
เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม

คำชี้แจง_ ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มๆ ละ 4 - 6 คน โดยใช้ภูมิสำเนาของนักเรียนเป็นเกณฑ์ พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม เพื่อเตรียมปฏิบัติงานต่อไป ดังนี้

ชื่อกลุ่ม.....

ภูมิสำเนา.....

.....

ประธานกลุ่ม.....

กรรมการกลุ่ม

.....

.....

.....

.....

.....

เลขานุการกลุ่ม.....

ชุดปฏิบัติการ

เรื่อง การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรในท้องถิ่น

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อให้นักเรียนสามารถสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรในท้องถิ่นได้

วัตถุประสงค์ย่อย

1. ระบุอาชีพเกษตรในท้องถิ่นได้
2. บอกปัจจัยที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรในท้องถิ่นได้
3. อธิบายขั้นตอนการประกอบอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้
4. บอกปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการประกอบอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นได้

กิจกรรม

ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแผนที่ทางกายภาพและทางการปกครอง ของชุมชนบ้านลานทอง
2. สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพการเกษตรในท้องถิ่นของตนเองโดยใช้วิธีการที่ตนเองถนัด เช่น สัมภาษณ์ผู้ประกอบอาชีพ ใช้การสอบถาม ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นต้น
3. ร่วมกันสรุปผลการสำรวจข้อมูลและดำเนินการบันทึกลงในสมุดปฏิบัติการนี้

สื่อและอุปกรณ์

1. แผนที่ทางกายภาพและแผนที่ทางการปกครองของชุมชนบ้านลานทอง
2. กล้องถ่ายภาพ
3. เครื่องบันทึกเสียง
4. แลบบันทึกเสียง

การประเมินผล

1. ประเมินจากกระบวนการทำงานของนักเรียน
2. ประเมินผลงานของนักเรียน

ลักษณะทางกายภาพและการปกครองของชุมชนบ้านลานทอง

ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะดิน.....

.....

.....

.....

.....

สภาพภูมิอากาศ.....

.....

.....

.....

แหล่งน้ำ.....

.....

.....

เขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัด

ทิศเหนือ

ทิศใต้.....

ทิศตะวันออก.....

ทิศตะวันตก.....

เขตการปกครองมี.....ตำบล.....หมู่บ้าน ได้แก่

ตำบล.....

.....

.....

จำนวนประชากร.....คน

ทรัพยากรธรรมชาติ.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรม 1.2 จากการศึกษาแผนที่ของชุมชนบ้านลานทองแล้ว ให้นักเรียนวาดแผนที่แสดงตำแหน่งที่นักเรียนไปสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรในท้องถิ่น พร้อมทั้งอธิบายรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนที่แสดงตำแหน่งที่นักเรียนไปสำรวจข้อมูล

แหล่งที่สำรวจ

ก. หมู่บ้าน.....ตำบล.....

ข. สภาพภูมิประเทศและลักษณะดิน

.....

ค. สภาพอากาศ

.....

ง. แหล่งน้ำ

.....

จ. ทรัพยากรธรรมชาติ

.....

ฉ. การประกอบอาชีพ(นอกเหนือจากการเกษตรกรรม)

.....

กิจกรรมที่ 2 สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพการเกษตรในท้องถิ่น

ผู้ให้ข้อมูล.....(อาจเป็นเอกสาร)

สถานที่.....

อาชีพ.....รายได้.....บาท(ต่อปี/เดือน)

ปัจจัยในการประกอบอาชีพ (ที่ดิน,ทุน,แรงงาน,การประกอบการและอื่นๆ)

.....

แนวทางในการสอบถามหรือสัมภาษณ์

1. มีที่ดินทางการเกษตร/นาที่ไร่ เช่าหรือเป็นเจ้าของเอง ถ้าเช่าเสียค่าเช่าเท่าไร
 อย่างไร

2. ฤดูที่ผ่านมาลงทุนไปเท่าไร แบ่งเป็นค่าอะไรบ้าง เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ที่บาท ใช้เมล็ด
 พันธุ์อัตราเท่าไรต่อไร่ ค่าปุ๋ยที่บาท ใช้ปุ๋ยอัตราเท่าไรต่อไร่ ค่ายา ค่าฮอร์โมนหรือสารเคมีใน
 การกำจัดศัตรูพืชที่บาท ใช้อย่างไร อัตราเท่าไรต่อไร่ ค่าแรงงานที่บาท เป็นค่าแรงทำอะไรบ้าง

3. เงินทุนในการทำการเกษตรมีทุนเองหรือกู้ยืม ถ้ากู้ยืม กู้ยืมจากที่ไหน และเสียดอกเบี้ย
 เท่าไร ระยะเวลากำหนดส่งคืนเป็นอย่างไร

การเลี้ยงสัตว์.....

ขั้นตอนการผลิต	ค่าใช้จ่าย(บาท)	รุ่นที่ 1	รุ่นที่ 2

แหล่งเงินทุน.....

ความพึงพอใจในการประกอบอาชีพ.....

ปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพ.....

แนวทาง/วิธีการแก้ปัญหาหรือทำให้ประสบผลสำเร็จ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

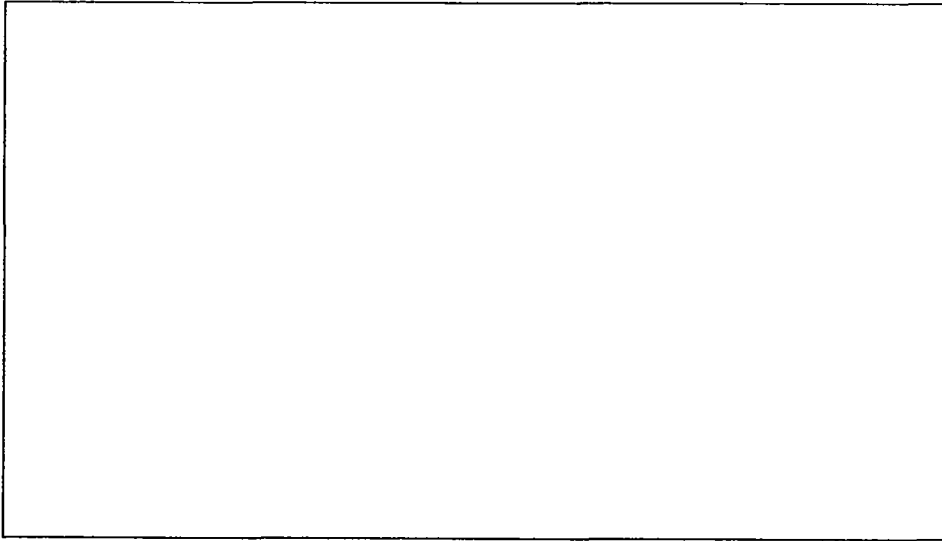
.....

แนวทางในการสอบถามหรือสัมภาษณ์

1. วิธีการหรือขั้นตอนในการผลิต/เพาะปลูกเริ่มต้นอย่างไร มีกี่ขั้นตอนและใช้ระยะเวลาเท่าไรในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มผลิต/เพาะปลูก จนถึงการเก็บเกี่ยวและการจำหน่ายทำอย่างไร

2. ใช้ทุนในแต่ละขั้นตอนการผลิตเท่าไรและรวมทุนในการผลิตทั้งหมดเป็นเท่าไร
3. ผลผลิตขายได้เท่าไร รวมแล้วมีรายได้เท่าไร กำไรหรือขาดทุนเท่าไร
4. มีการสะสมทุนหรือเมล็ดพันธุ์ไว้ในฤดูกาลผลิตต่อไปหรือไม่
5. แหล่งเงินทุนได้มาอย่างไร
6. มีความพึงพอใจในการประกอบอาชีพหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพคิดอะไร
8. มีแนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวอย่างไร

ภาพกิจกรรมการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรในท้องถิ่น

ข้อคิดเห็นของนักเรียนจากประสบการณ์ในการทำงาน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เครื่องมือวัดและประเมิน แผนการสอนที่ 1
เรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียน

คำชี้แจง **ให้นักเรียนอธิบายในประเด็นต่อไปนี้**

1. อาชีพการเกษตรในท้องถิ่นที่สำคัญมีอะไรบ้าง

.....

.....

2. ให้นักเรียนอธิบายสาระสำคัญของอาชีพการเกษตรที่ตนสนใจ 1 อาชีพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

อาชีพที่นักเรียนสนใจคือ.....

รายได้..... (ต่อเดือน/ปี)

เหตุผลที่นักเรียนสนใจคือ.....

ปัจจัย/ทรัพยากรในการประกอบอาชีพ.....

.....

ขั้นตอนในการประกอบอาชีพ.....

.....

ปัญหาและอุปสรรค(ที่อาจเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้ว).....

.....

แนวทางป้องกันหรือแก้ไข.....

.....

ลงชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

แบบประเมินการปฏิบัติงานของนักเรียน

คำชี้แจง

1. แบบประเมินการปฏิบัติงานของนักเรียนฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานของนักเรียน ตามกิจกรรมการเรียนการสอนครอบคลุมหมายให้นักเรียนปฏิบัติ ในแผนการสอนนี้
2. การประเมินจะทำการประเมินนักเรียนเป็นรายกลุ่ม โดยประเมินจากขั้นตอนการปฏิบัติงานของนักเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น การวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ผลการปฏิบัติงาน และการนำเสนอผลงาน โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแผนการสอนฉบับนี้
3. การประเมินใช้ผู้ประเมิน 3 ฝ่ายได้แก่ ครูผู้สอน 1 คน นักเรียนภายในกลุ่ม 2 คน เป็นผู้ประเมิน โดยทำการให้คะแนนการปฏิบัติงานของนักเรียนเป็นรายกลุ่ม ลงในแบบประเมินฉบับนี้ ตามความคิดเห็นของผู้ประเมินเอง

กลุ่ม	การวางแผน (5)	ขั้นตอนการปฏิบัติ (5)	ผลการปฏิบัติงาน (10)	การนำเสนอผลงาน (5)	รวม (25)

ผู้ประเมิน.....

เกณฑ์ในการประเมินการปฏิบัติงานของนักเรียน มีรายละเอียดดังนี้

1. การวางแผนงาน 5 คะแนน มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้ (ข้อละ 1 คะแนน)
 - ก. กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน
 - ข. ประชุมวางแผน สร้างความเข้าใจก่อนการทำงาน
 - ค. การวางแผนงาน มีขั้นตอนที่ชัดเจนในการที่จะนำไปปฏิบัติ
 - ง. กำหนดหรือมอบหมายงานให้แก่สมาชิกตามความสามารถของแต่ละคน
 - จ. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน
2. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน 5 คะแนน มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้(ข้อละ คะแนน)
 - ก. ปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในแผนงาน
 - ข. ปฏิบัติงานได้ตรงกับระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนงาน
 - ค. คณะทำงานทุกคนมีความกระตือรือร้นและเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงาน

- ง. คณะทำงานทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ตามความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล
- ข. มีความเพียรพยายามที่จะแก้ปัญหา เมื่อการปฏิบัติงานพบปัญหาและอุปสรรค
- ฉ. ติดตาม ประเมินและปรับปรุงแก้ไข วิธีการปฏิบัติงาน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- ช. การประสานงานทั้งในกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- ซ. ประยุกต์ใช้หลักวิชา ทฤษฎีหรือประสบการณ์ที่ได้ศึกษามา อย่างถูกต้องเหมาะสมในการปฏิบัติงาน
- ฅ. บรรยายภาคการทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและสร้างสรรค์
- ญ. ใช้ทรัพยากรและงบประมาณอย่างประหยัดและคุ้มค่า
3. ผลการปฏิบัติงาน 10 คะแนน มีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้(ข้อละ 2 คะแนน)
- ก. ผลงานบรรลุตามเป้าหมายของการปฏิบัติงาน
- ข. ผลงานเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนดไว้
- ค. ผลงานมีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม
- ง. ผลงานแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้ปฏิบัติงาน
- จ. คณะทำงานมีความพึงพอใจและชื่นชมในผลการปฏิบัติงาน
4. การนำเสนอผลงาน 5 คะแนน มีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้(ข้อละ 1 คะแนน)
- ก. มีความคิดสร้างสรรค์
- ข. ใช้ภาษาในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องชัดเจน
- ค. นำเสนอได้อย่างครอบคลุมกับผลการปฏิบัติงาน
- ง. มีเทคนิคและขั้นตอนในการนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ
- จ. แสดงถึงวิธีการปฏิบัติงานและผลงานอย่างเป็นรูปธรรม

การปฏิบัติงานของนักเรียน มีคะแนนรวม 25 คะแนน การประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

21 – 25	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับดีมาก
16 – 20	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับดี
10 – 15	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับพอใช้
6 – 10	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปรับปรุง
1 – 5	หมายถึง	การปฏิบัติงานอยู่ในระดับไม่ผ่าน

แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน

คำชี้แจง

1. แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนเป็นรายกลุ่ม ในขณะที่กำลังจัดการเรียนการสอน โดยทำการประเมินคุณลักษณะ 4 ด้านคือ ความสนใจในการเรียน การแสดงความคิดเห็นของนักเรียน การให้ความร่วมมือในการทำงาน และความรับผิดชอบของนักเรียน
2. ให้ผู้สังเกตให้คะแนนนักเรียนเป็นรายกลุ่ม ซึ่งสังเกตจากพฤติกรรมต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแผนการสอนฉบับนี้
3. ใช้ผู้สังเกตเพื่อทำการประเมิน จำนวน 2 คนได้แก่ ครูผู้สอน 1 คนและนักเรียนในกลุ่ม 1 คน โดยให้คะแนนลงในแบบสังเกตฉบับนี้

พฤติกรรม กลุ่ม	ความสนใจในการเรียน (5)	การแสดงความคิดเห็น (5)	การให้ความร่วมมือในการทำงาน (5)	ความรับผิดชอบ (5)	รวม (20)

ผู้สังเกต.....

เกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน มีรายละเอียดดังนี้

1. ความสนใจในการเรียน หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น สนใจใฝ่คิดค้น เสาะแสวงหาความรู้ ตั้งใจและเอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียนของตนเอง มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆ ดังนี้(ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. กระตือรือร้นในการทำกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีความสุข
- ข. มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกชั้นเรียน

- ค. มีความพร้อมในเรื่องสื่อและอุปกรณ์ในการเรียน
- ง. แสดงความพยายามที่จะเรียนรู้ในประเด็นต่างๆอยู่เสมอ
- จ. พยายามปรับปรุง เอาใจใส่ในการทำงานทั้งของตนและของกลุ่ม

2. การแสดงความคิดเห็น หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความรู้ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆได้อย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการทำงานหรือการเรียนการสอน มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆดังนี้(ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. ชักถามและร่วมอภิปรายในประเด็นต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
- ข. กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์
- ค. เคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- ง. คิดค้นและนำเสนอแนวคิดใหม่ๆที่เป็นประโยชน์
- จ. ใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมและสื่อสารได้อย่างชัดเจน

3. การให้ความร่วมมือในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึง ความตั้งใจ เอาใจใส่และให้ความร่วมมือต่อการทำกิจกรรมการเรียนการสอนหรือการปฏิบัติงาน มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆดังนี้ (ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ
- ข. แสวงหาโอกาสที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมอยู่เสมอ
- ค. ยกย่อง ชื่นชม และยอมรับความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นๆ
- ง. ช่วยเหลืองานกลุ่มด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ
- จ. แบ่งปันความรู้และประสบการณ์แก่สมาชิกในกลุ่ม

4. ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกถึงความมานะพากเพียร มุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จ และยอมรับผลการกระทำนั้น พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้ดียิ่งขึ้นต่อไป มีคะแนนในการประเมิน 5 คะแนน ซึ่งพิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้ย่อยๆ ดังนี้(ข้อละ 1 คะแนน)

- ก. เพียรพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จ
- ข. แสดงความมุ่งมั่นต่อการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน
- ค. พยายามหาวิธีการแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่างๆในการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน
- ง. ยอมรับผลการกระทำของตนเองและของกลุ่ม
- จ. พัฒนาและปรับปรุงการทำงานให้มีคุณภาพอยู่เสมอ

พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนมีคะแนนรวม 20 คะแนน ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

16 – 20	หมายถึงพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดีมาก
11 – 15	หมายถึงพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดี
6 – 10	หมายถึงพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับพอใช้
1 – 5	หมายถึงพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับปรับปรุง

แผนการสอนที่ 2

เรื่อง กระแสสำนึกของเกษตรกร : วิถีแห่งความอยู่รอด

เวลา 4 คาบ

สาระสำคัญ

แนวโน้มของการพัฒนาการเกษตรในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการค้าที่มุ่งแต่เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยใช้เทคโนโลยีที่สิ้นเปลือง ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคมชนบท มาเป็นการเกษตรที่เน้นการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการทางธรรมชาติ การนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้เป็นการประกอบอาชีพเกษตร จึงเท่ากับเป็นการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมและสังคมชนบทให้ดำรงอยู่สืบไป

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)

ตระหนักถึงการนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

จุดประสงค์นำทาง

1. อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
2. อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับ การเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกรรมอินทรีย์และ

เกษตรกรรมธรรมชาติได้

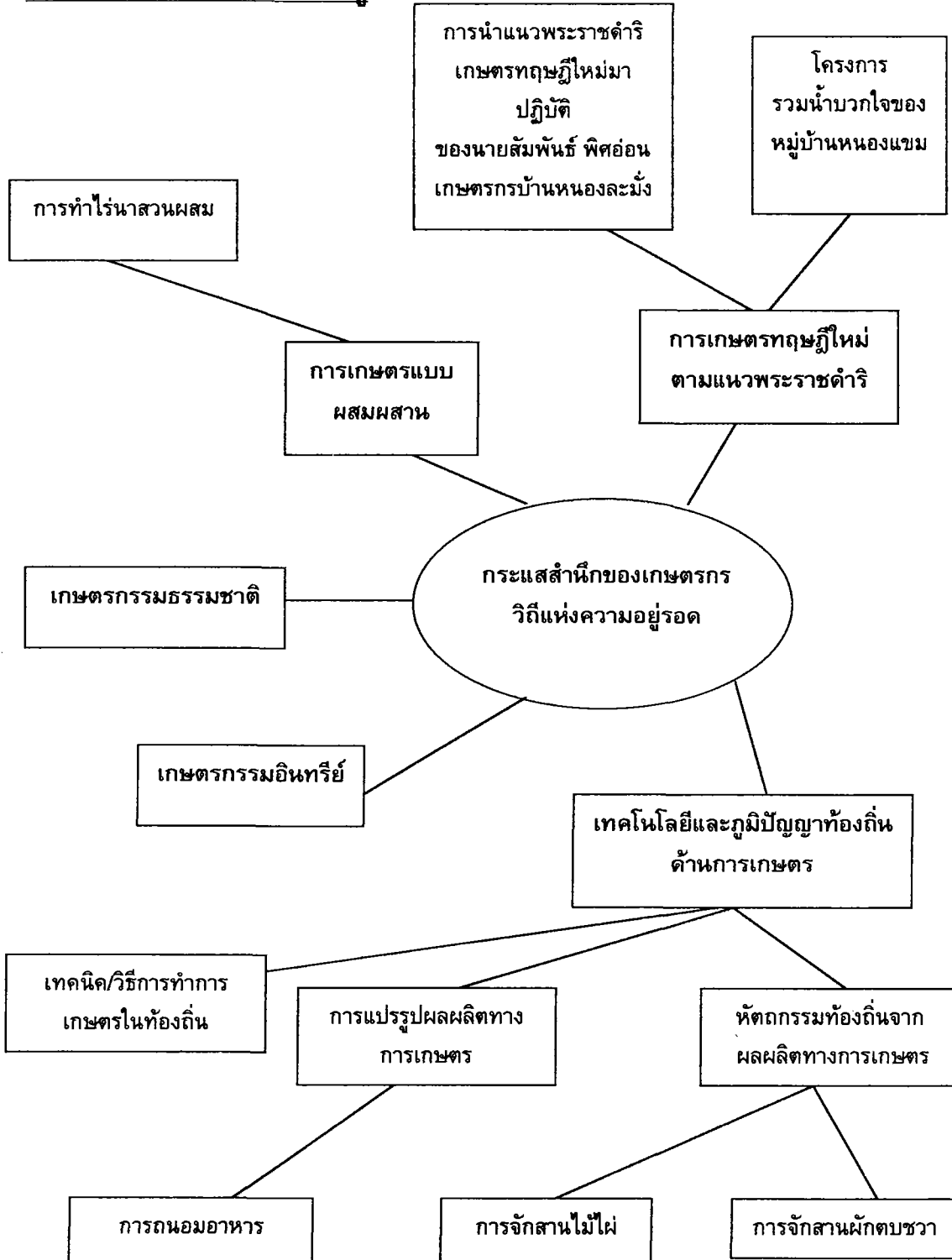
3. อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรได้
4. ยกตัวอย่างการนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาใช้ในสังคมไทยได้
5. เสนอแนวทางในการนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับ

ท้องถิ่น

สาระการเรียนรู้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรทางเลือกแบบต่าง ๆ ได้แก่
 - การเกษตรแบบผสมผสาน
 - เกษตรกรรมอินทรีย์
 - เกษตรกรรมธรรมชาติ
3. เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

แผนผังความคิดสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

จุดประสงค์นำทางที่ 1 – 3
 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
 คาบที่ 1 - 2

ใช้เวลา 2 คาบ

1. ครูนำบทเพลง “ คนทำนา ” ขับร้องโดยวงคาราบาว ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร มาเปิดให้นักเรียนฟังและร่วมกันร้องเพลง พร้อมทั้งอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้เพื่อนำเข้าสู่บทเรียน

1.1 บทเพลงนี้มีเนื้อหาสาระสำคัญอย่างไร

1.2 นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากบทเพลงนี้

2. ครูแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลให้นักเรียนทราบ

ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

3. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 5 คน ตามความสมัครใจ พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่มลงในใบงานที่ 1 เรื่องบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม แล้วกำหนดเป็นกลุ่มบ้าน (Home Groups)

4. ครูชี้แจงวิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน (Co-operative Learning) ที่ใช้เทคนิคการสอนแบบจิ๊กซอว์ (Jigsaw) ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มทราบ

5. นักเรียนจากกลุ่มบ้านแต่ละคนจับฉลากชื่อเรื่องที่ตนเองจะต้องศึกษาเพียง 1 เรื่อง ซึ่งประกอบด้วย

5.1 เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

5.2 เกษตรแบบผสมผสาน

5.3 เกษตรกรรมอินทรีย์

5.4 เกษตรกรรมธรรมชาติ

5.5 เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

6. นักเรียนในกลุ่มเดิม เมื่อได้ฉลากชื่อเรื่องที่ตนเองจะต้องศึกษาแล้ว ให้แยกย้ายไปศึกษาเรื่องที่ตนเองจับฉลากได้ ตามจุดต่าง ๆ ในชั้นเรียน โดยไปรวมในกลุ่มใหม่ซึ่งเรียกว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Expert Groups)

7. นักเรียนกลุ่มใหม่ซึ่งเรียกว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญทำการศึกษาเนื้อหาสาระตามที่ตนได้รับมอบหมาย จากชุดกิจกรรม “กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ” จำนวน 5 ชุด ณ จุดต่าง ๆ ในชั้นเรียน โดยใช้เวลาศึกษาประมาณ 15 นาที ในแต่ละชุด ซึ่งประกอบด้วย

7.1 ชุดกิจกรรม “กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดที่ 1 เรื่อง เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนว

ตนเองปฏิบัติอยู่ต่อไป สำหรับนักเรียนเองจะได้นำความรู้ทางการเกษตรมาปรับใช้และเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในแผนการสอนต่อไป

12. ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทอง รวมทั้งผู้นำชุมชนที่มีความสนใจ ร่วมกันไปศึกษาดูงานตามรายการดังกล่าวข้างต้น. ระหว่างการศึกษาดูงาน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชาวบ้านในชุมชนบ้านลานทองและผู้ที่มีส่วนร่วมในการเดินทางครั้งนี้ รวมทั้งเกษตรกรตัวอย่าง ร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

(หมายเหตุ : เวลาที่ใช้ในการไปศึกษาดูงานใช้เวลาในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อให้มีห้วงเวลาเรียนของวิชาอื่นๆ นอกจากนี้ยัง ของบประมาณสนับสนุนจาก ผู้ที่มีจิตศรัทธาในชุมชนและผู้อำนวยการวารีย์ คงไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อแก้ววิทยา อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร)

ขั้นสรุปบทเรียน

13. ครู นักเรียนและชุมชนร่วมกันสรุปและประเมินผลการไปศึกษาดูงานในครั้งนี้ แล้วร่วมกันร้องเพลง"ต้นไม้ของพ่อ"ซึ่งขับร้องโดย ธงไชย แมคอินไตย์ โดยครูเปิดวิดีโอเพลงต้นไม้ของพ่อประกอบ เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันและเป็นการสรุปบทเรียน

14. ครูมอบหมายให้นักเรียนแต่ละคนจัดทำรายงานเรื่อง "แนวทางในการนำแนวคิดทางการเกษตรมาปรับใช้ในท้องถิ่น เพื่อความอยู่รอด" เป็นผลงานส่งครู

15. นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนซึ่งเป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ จำนวน 10 ข้อ

สื่อการเรียนการสอน

1. บทเพลงชื่อ คนทำนา ขับร้องโดยวงคาราบาว
2. วิดีทัศน์บทเพลงชื่อ ต้นไม้ของพ่อ ขับร้องโดย ธงไชย แมคอินไตย์
3. ใบงานที่ 1 เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม
4. ใบงานที่ 2 เรื่อง สารสำคัญจากการไปศึกษาดูงานการเกษตร
5. เครื่องรับโทรทัศน์และเครื่องฉายวิดีโอทัศน์
6. ฉลากชื่อเรื่องที่นักเรียนศึกษา 5 เรื่อง
 - 6.1 เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
 - 6.2 เกษตรแบบผสมผสาน
 - 6.3 เกษตรกรรมอินทรีย์
 - 6.4 เกษตรกรรมธรรมชาติ
 - 6.5 เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร
7. ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" 5 ชุด ได้แก่
 - 7.1 ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดที่ 1 เรื่อง เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนว

พระราชดำริ”

- 7.2 ชุดกิจกรรม”กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดที่ 2 เรื่อง เกษตรแบบผสมผสาน”
- 7.3 ชุดกิจกรรม”กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดที่ 3 เรื่อง เกษตรกรรมอินทรีย์”
- 7.4 ชุดกิจกรรม”กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดที่ 4 เรื่อง เกษตรกรรมธรรมชาติ”
- 7.5 ชุดกิจกรรม”กลุ่มผู้เชี่ยวชาญชุดที่ 5 เรื่อง เทคโนโลยีและภูมิปัญญา

ท้องถิ่นด้านการเกษตร”

การวัดและประเมิน

1. วิธีวัดและประเมิน
 - 1.1 วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน
 - 1.2 ประเมินการไปศึกษาดูงานทางการเกษตร
 - 1.3 ประเมินงานของนักเรียนจากการทำรายงาน
2. เกณฑ์การวัดและประเมิน
 - 2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน ใช้เกณฑ์ดังนี้

ทำถูกได้	1	คะแนน
ทำไม่ถูก	ไม่ได้	คะแนน

 ผลการประเมิน ใช้เกณฑ์ผ่านร้อยละ 50
 - 2.2 ผลการไปศึกษาดูงานทางการเกษตร ใช้เกณฑ์ดังนี้
 - 2.2.1 ตรงจุดประสงค์การเรียนรู้
 - 2.2.2 มีความสนุกสนานและน่าสนใจ
 - 2.2.3 สอดคล้องกับความต้องการของท่าน
 - 2.2.4 สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นของตนเอง
 - 2.2.5 เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของท่าน
 - 2.2.6 กระตุ้นให้เกิดแนวคิดใหม่ๆทางการเกษตร
 - 2.2.7 ได้นื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์มาก
 - 2.2.8 เห็นตัวอย่างการปฏิบัติที่หลากหลายและเป็นรูปธรรมชัดเจน
 - 2.2.9 สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในท้องถิ่นของเรา
 - 2.2.10 สร้างความรู้สึกและเจตคติที่ดีต่ออาชีพเกษตร
 การประเมินใช้วิธีจัดระดับคุณภาพ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับคะแนน 3	หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก
ระดับคะแนน 2	หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง
ระดับคะแนน 1	หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับน้อย

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

21 – 30	หมายถึง ผลการศึกษาดูงานอยู่ในระดับดี
11 – 20	หมายถึง ผลการศึกษาดูงานอยู่ในระดับพอใช้
1 – 10	หมายถึง ผลการศึกษาดูงานอยู่ในระดับปรับปรุง

2.3 ผลงานจากการทำรายงานของนักเรียน ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.3.1 ตรงจุดประสงค์การเรียนรู้	5	คะแนน
2.3.2 ความครอบคลุมของเนื้อหาสาระ	5	คะแนน
2.3.3 การใช้ภาษาในการสื่อสาร	5	คะแนน
2.3.4 มีความคิดสร้างสรรค์	5	คะแนน
2.3.5 ความประณีตเรียบร้อย	5	คะแนน
รวมคะแนน	25	คะแนน

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

21 – 25	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับดีมาก
16 – 20	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับดี
10 – 15	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับพอใช้
6 – 10	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับปรับปรุง
1 – 5	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับไม่ผ่าน

3. เครื่องมือวัดและประเมิน

3.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน เป็นแบบทดสอบชนิดเลือก

ตอบ จำนวน 10 ข้อ

3.2 แบบประเมินการไปศึกษาดูงานทางการเกษตร

3.3 แบบประเมินการทำรายงานของนักเรียน

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ควรเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรบรรยายความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านการเกษตร

2. ควรรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้เป็นวีดิทัศน์แล้วนำมาให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

บันทึกหลังการสอน

.....

.....

.....

.....

สื่อการเรียนรู้การสอน แผนการสอนที่ 2
เรื่อง กระแสสำคัญของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด

ใบงานที่ 1
เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม

คำชี้แจง ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 5 คน ตามความสมัครใจของนักเรียน พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่มดังนี้

ชื่อกลุ่ม.....

บทบาทหน้าที่สมาชิกในกลุ่ม

ประธาน.....

กรรมการ.....

.....

.....

.....

.....

.....

เลขานุกร.....

ใบงานที่ 2

เรื่อง สารสำคัญจากการไปศึกษาดูงานด้านการเกษตร

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนได้ศึกษาดูงานเกี่ยวกับด้านการเกษตรมาแล้ว ให้นักเรียนสรุปสาระสำคัญที่ได้รับ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ชื่อเกษตรกร.....

สถานที่.....

ประวัติโดยย่อ.....

.....

.....

ประสบการณ์ในการทำการเกษตร.....

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรค.....

.....

.....

แนวทางในการนำความรู้ไปปรับใช้ในการทำโครงการของนักเรียน

.....

.....

.....

ความประทับใจในการมาศึกษาดูงาน.....

.....

.....

ลงชื่อ.....

บทเพลงชื่อ คนทำนา

ขับร้องโดย วงคาราบาว

มองไร่นาของเรา เคยหวานด่ำข้าวกล้า เคยเลี้ยงชีวิตมา โถไม่น่าจะกลายเป็นอื่น
มีชวานาไม่น้อย ต้องคอยทุกข์ทนกล้ากลืน ที่นาจะต้องเป็นอื่น ดูจะปวดร้าวชอกช้ำอุรา
เคยไถดำทำนา ทำนาข้าวกล้าเหี่ยวแห้ง ข้าวของแพงแสนแพง แถมยังแกล้งแย่งเอาที่
นา มันช่างร้ายจริงหนอ นายทุนผู้เรืองปัญญา ไม่เคยจะคิดเมตตา บ้านนาท้องฟ้ามีดมัว
*คนทำนา ทั้งปีก็มีถมไป แต่เหตุไฉน ยิ่งยากแค้นหม่นหมองไปทั่ว ไถดำข้าวกล้ากลับ
มากินน้ำพริกสายบัว ยามเย็นท้องฟ้ามีดมัว กลับสู่เคหาแบกไถจูงควาย
ประชาธิปไตยเมืองไทยยังคงไร้ค่า ไม่มีแม่มาตราเขียนขึ้นมาเพื่อผู้ยากไร้ ปฏิรูปเกิด
หนอ การเมืองการราชการไทย อย่าปล่อยให้เนิ่นนานไป มันอาจจะสายเกินแกง(* ช้ำ)

จบ

บทเพลงชื่อ ต้นไม้ของพ่อ

ขับร้องโดย ธงชัย แมคอินไตย์

นานมาแล้ว พ่อได้ปลูกต้นไม้ไว้ให้เรา เพื่อวันหนึ่งจะบังลมหนาว และคอยเป็นร่มเงา
ปลูกไว้เพื่อพวกเราทุกคน
พ่อใช้เหงื่อแทนน้ำรดลงไป เพื่อให้ผลิดอกใบออกผล ให้เราทุกคน เติบโตอย่างร่วม
เย็นในบ้านเรา
ผ่านมาแล้วห้าสิบปี ต้นไม้นั้นสูงใหญ่ ลมแรงเท่าไรก็บรรเทา ออกผลให้เก็บกิน แดกใบ
เพื่อให้ร่มเงา คอยดูแลเรา ให้เรายังมีวันต่อไป
จนวันนี้ ใต้เงาแห่งต้นไม้ต้นใหญ่ ลูกได้อยู่ได้คอยอาศัย แผ่นดินยังกว้างไกล แต่เหมือน
ว่าหัวใจพ่อกว้างกว่า ลูกที่เกิดตรงนี้นั้นยังอยู่ และยังอยู่เพื่อคอยรักษา จะรวมใจเข้ามาจะมีเพียง
สัญญาในหัวใจ
*จากวันนี้สักหมื่นปี ต้นไม้ที่พ่อปลูก ต้องสวยต้องงดงามและยิ่งใหญ่ สืบสานและ
ติดตาม จะคอยให้ความตั้งใจ เมื่อเราจะเทไปให้ต้นไม้ของพ่อยังคงงดงาม(*ช้ำ)
..... เมื่อเราจะเทไปจากหัวใจ

จบ

ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" ชุดที่ 1 เรื่อง เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

สาระสำคัญ แนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ อันเป็นตัวแทนใหม่ของการจัดการการพัฒนา เป็นการใช้สติปัญญา เลื่อนนำเอาความรู้ความจริง ในทฤษฎีแห่งธรรมชาติของพื้นที่ มาทำความเข้าใจปัญหาต่างๆ และคิดค้นกำหนดแนวทางการจัดการปัญหานั้นๆ ด้วยวิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และได้ผลจริง เพื่อให้เกิดความเป็นปกติแก่ ประชาชน โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดการ"พออยู่พอกิน"ของประชาชน และเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ความ"อยู่ดีกินดี"ต่อไปในอนาคตด้วย

หลักการของการจัดการพัฒนาของทฤษฎีใหม่ มีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ

1) รู้จริง การพัฒนาหรือการแก้ปัญหาใดก็ตาม ต้องเป็นการนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มาใช้ในการปรับปรุงสภาวะไม่ปกติ ให้เข้าสู่สภาวะปกติ การจัดการที่ดีในแง่นี้คือ การพยายามผสมผสานความรู้จริงในด้านต่างๆ มาใช้เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิผลและความต่อเนื่อง

2) ทำให้ได้ผลจริง วิธีการแก้ปัญหาและการจัดการที่ดี ต้องก่อให้เกิดผลได้ผล แก้ปัญหาให้ลุล่วงได้จริง เป็นตัวอย่างของความสำเริง เพื่อเป็นแรงจูงใจ บันดาลใจให้ผู้คนเรียนรู้ นำไปปฏิบัติ นำไปขยายผลในที่อื่นๆอีกต่อไป

3) ทำให้ง่าย การจัดการการพัฒนาที่ดี ต้องทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทั้งในด้านแนวคิดและเทคนิควิชาการ ทำให้ง่าย ไม่สลับซับซ้อน สมเหตุสมผล ทำได้เร็ว แก้ปัญหาได้เร็ว

4) คุ่มค่า การจัดการการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ ก้าวล่วงไปไกลเกินกว่าความคิดจัดการแบบตะวันตก การจัดการตามความคิดของโลกตะวันตก มุ่งบรรลุความคุ้มทุน หรือการมีกำไร การตัดสินใจจะทำสิ่งใดๆ เกณฑ์ข้อกำหนดพิจารณาเบื้องต้น คือเรื่องของการคุ้มทุนหรือการได้กำไร หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่าประสิทธิภาพของการดำเนินการ แต่ทฤษฎีใหม่เป็นทัศนะที่ลึกซึ้งมองความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มทุน โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมองกำไรไปในรูปของสิ่งที่วัดเป็นเงินไม่ได้ นั่นคือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ที่รัฐจำเป็นต้องลงทุน ดังพระราชดำรัสว่า "ขาดทุนคือกำไร"(Our loss is our gain)

จุดประสงค์การเรียนรู้

ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

กิจกรรม

1. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันศึกษาใบความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ แผ่นพับเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ และหนังสือสามมิติเรื่อง “บ้านพ่อ วังสวนจิตรลดา”

2. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันอภิปรายสรุป แล้วบันทึกผลการอภิปรายลงในใบงาน สื่อและอุปกรณ์

1. ใบความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
2. แผ่นพับเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
3. หนังสือสามมิติเรื่อง “บ้านพ่อ วังสวนจิตรลดา”
4. ใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่ม

การวัดและประเมิน

ตรวจใบงานสรุปผลการอภิปรายกลุ่มของนักเรียน

ใบความรู้”เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ”

คำชี้แจง

ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง”เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ”ให้เข้าใจอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันอภิปรายสรุป เพื่อนำไปอธิบายให้แก่เพื่อนๆในกลุ่มเดิมหรือกลุ่มบ้าน(Home Group)ของนักเรียนให้เข้าใจต่อไป

แนวความคิดของ”เกษตรทฤษฎีใหม่”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบาก ให้สามารถพึ่งพาตนเอง ได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทรงเรียกแนวทางนี้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทฤษฎีใหม่มีการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งรายละเอียดแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง การผลิต

เป็นขั้นการผลิตให้พึ่งตนเองได้ด้วยวิธีการง่าย ๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ให้พอมีพอกิน ไม่อดอยาก ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึงพื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30 % ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30 % ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10 % เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทางและโรงเรียนอื่นๆ อย่างไรก็ตามอัตราส่วนที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง การรวมกลุ่ม

เมื่อเกษตรกรเข้าใจหลักการและได้ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สองคือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกัน ดำเนินการในด้าน

การผลิต เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหาหน้า และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก

การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด

การเป็นอยู่ เกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ

สวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น สถานือนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆของชุมชน

การศึกษา ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม การดำเนินธุรกิจ

เมื่อดำเนินการผ่านทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อ ประสานงาน เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทซึ่งมิใช่ทำอาชีพเกษตรอย่างเดียว ทั้งนี้ฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

1. ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพ ในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง”

2. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่างๆที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

3. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้

4. ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

ตัวอย่างพืชที่ควรปลูกและสัตว์ที่ควรเลี้ยง

ไม้ผลและผักยืนต้น : มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละมุด ส้ม กล้วย น้อยหน่า มะละกอ กะทอน แคนบ้าน มะรุม สะเดา ขี้เหล็ก กระถิน เป็นต้น

ผักล้มลุกและดอกไม้ : มันเทศ ผือก ถั่วฝักยาว มะเขือ มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก และชอนกลิน เป็นต้น

เห็ด : เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป่าฮื้อ เป็นต้น

สมุนไพรรและเครื่องเทศ : หมาก พลู พริกไทย บุก บัวบก มะเกลือ ชุมเห็ด หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กระเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง : ไม้ มะพร้าว ตาล กระถินณรงค์ มะขามเทศ สะแก ทองหลาง จามจุรี กระถิน สะเดา ชีเหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ : ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย มันสำปะหลัง ละหุ่ง นุ่น เป็นต้น พืชไร่หลายชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืชประเภทผักได้ และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ พืชไร่เหล่านี้ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย และมันสำปะหลัง

พืชบำรุงดินและพืชคลุมดิน : ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนแอฟริกัน โสนพื้นเมือง ปอเทือง ถั่วพริ้ว ชีเหล็ก กระถิน รวมทั้งถั่วเขียว และถั่วพุ่ม เป็นต้น เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วไถกลบลงไปเพื่อบำรุงดินได้

หมายเหตุ พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูกพืชควรเน้นพืชยืนต้นด้วย เพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออกตลอดปี หากเลือกพืชยืนต้นชนิดต่าง ๆ กัน และให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และควรเลือกต้นไม้และพืชที่สอดคล้องกับคุณภาพของพื้นที่ เช่น ไม่ควรปลูกยูคาลิปตัสบริเวณขอบสระ ควรเป็นไม้ให้คุณค่าสูงกว่า เช่น ไม้ผล เป็นต้น

ตัวอย่างการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่

ในชุมชนบ้านลานทอง มีเกษตรกรที่นำแนวพระราชดำริไปปรับใช้ในการทำการเกษตรของตนเอง คือ คุณลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน แห่งบ้านหนองละมั่งทอง ต.บึงทับแรด และโครงการรวมน้ำบวักใจ ของหมู่บ้านหนองแวม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ .(2542). *แนวการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : การศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.(2541?).

การบริหารจัดการที่ดินและน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่.

กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.

ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" ชุดที่ 2
เรื่อง เกษตรแบบผสมผสาน

สาระสำคัญ การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกและ/หรือมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่ กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการของการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์และสิ่งแวดล้อม ในระบบนิเวศ เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการผลิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรแบบผสมผสาน

กิจกรรม

1. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันศึกษาภาพพลิกและ ใบความรู้เรื่องเกี่ยวกับเกษตรแบบผสมผสาน

2. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันอภิปรายสรุป แล้วบันทึกผลการอภิปรายลงในใบงาน **สื่อและอุปกรณ์**

1. ภาพพลิกเกี่ยวกับเกษตรแบบผสมผสาน

2. ใบความรู้เกี่ยวกับเกษตรแบบผสมผสาน

3. ใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่ม

การวัดและประเมิน

ตรวจใบงานสรุปผลการอภิปรายกลุ่มของนักเรียน

ใบความรู้เรื่อง” การเกษตรแบบผสมผสาน”

คำชี้แจง

ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง”การเกษตรแบบผสมผสาน”ให้เข้าใจอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันอภิปรายสรุป เพื่อนำไปอธิบายให้แก่เพื่อนๆในกลุ่มเดิมหรือกลุ่มบ้าน(Home Group) ของนักเรียนให้เข้าใจต่อไป

แนวความคิดของ”การเกษตรแบบผสมผสาน”

ระบบการเกษตรแบบผสมผสาน หมายถึง “ระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกและ/หรือมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่ กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด” โดยอาศัยหลักการของการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์และสิ่งแวดล้อม ในระบบนิเวศ เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการผลิต

ระบบเกษตรแบบผสมผสาน มีความหมายค่อนข้างกว้างขวาง แต่มีเนื้อหาหลักๆ 3 ประการ คือ

1. ประกอบด้วยกิจกรรมการผลิตตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป โดยอาจจะเป็นพืชกับพืช สัตว์กับพืช สัตว์กับสัตว์ ก็ได้ผสมผสานกัน
2. กิจกรรมการผลิตหนึ่งจะเกื้อกูลต่ออีกกิจกรรมหนึ่งอย่างเป็นวงจร โดยพิจารณาจากการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับอาหาร อากาศ และพลังงานหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง
3. ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ตามเงื่อนไขและระดับของเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นนั้นๆ

ปัจจุบันมีผู้เข้าใจความหมายของ ”การเกษตรแบบผสมผสาน”ปะปนกับความหมายของ ”ไร่นาสวนผสม” ซึ่งการทำความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวจะดูเพียงกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ไม่ได้ แต่ต้องดูที่พัฒนาการทางเทคโนโลยีและความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรที่อยู่ในระบบการผลิตด้วย

“ไร่นาสวนผสม” เป็นการทำการเกษตรที่มีกิจกรรมการผลิตหลายๆอย่าง เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคหรือเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเท่านั้น แต่มิได้มีการจัดการให้ กิจกรรมการผลิตผสมผสานเกื้อกูลกัน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเหมือน”การเกษตรแบบผสมผสาน” แม้ว่าบางกรณีระบบการเกษตรแบบ”ไร่นาสวนผสม” อาจจะมีการเกื้อกูลกันจากกิจกรรมการผลิตบ้าง แต่กลไกการเกื้อกูลกันนั้นเกิดขึ้นแบบ”เป็นไปเอง” มิใช่เกิดจาก”ความรู้ความเข้าใจ”ของเกษตรกรแต่ประการใด

**ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงเมื่อต้องการเปลี่ยนแปลงจาก
การทำเกษตรแบบทำอย่างเดียว(Monoculture)มาเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน**

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางการเกษตรแบบเดิม มาเป็นแบบผสมผสาน ต้องคำนึงถึง ชนิดของพืชหรือสัตว์ที่มีอยู่แล้วทั้งนี้เพราะพืชหรือสัตว์ที่ทำอยู่เดิมได้ผ่านการวิเคราะห์และแสวงหาทางเลือกของการเกษตรว่ามีความเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆแล้วระดับหนึ่ง การทำเกษตรแบบผสมผสานจึงมักคงกิจกรรมการผลิตแบบเดิมเอาไว้ แต่ลดขนาดและความเข้มข้นลง แล้วเพิ่มกิจกรรมอื่นที่เกื้อกูลหนุนเสริมเข้าไป เช่น ลดพื้นที่นาลงโดยการขุดคูรอบคันนาเพื่อเลี้ยงปลา หรือขยายคันนาเพื่อปลูกไม้ผลหรือพืชผักบนคันนา ในพื้นที่ที่มีการทำนาเพียงอย่างเดียว เป็นต้น

2. ระดับทางเศรษฐกิจ

รูปแบบการเกษตรของเกษตรกร มีเป้าหมายในการตอบสนองต่อระบบตลาดที่แตกต่างกัน ในเขตเกษตรแบบก้าวหน้า ส่วนใหญ่ทำการผลิตเพียงชนิดเดียวเพราะมีแรงจูงใจเรื่องราคา ในขณะที่เขตเกษตรห่างไกลจะมุ่งผลิตเพื่อการบริโภค รูปแบบของการเกษตรแบบผสมผสานในแต่ละที่ จึงต้องรักษาสมดุลเรื่องการผลิตเพื่อบริโภคและตอบสนองต่อตลาดในสัดส่วนที่เหมาะสม

3. การสนองตอบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

การวางแนวทางที่ถูกต้องของการเกษตร ต้องทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสามารถจัดการธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องกับมนุษย์ เช่น การคัดเลือกพันธุ์พืชที่ใช้ในระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้น ไม่น่าจะมองที่ผลผลิตที่มนุษย์จะใช้บริโภคได้อย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงว่า พืชพันธุ์นั้นสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาคุณภาพของดินด้วยเช่นกัน

การจัดการไร่นาตามแนวทางการเกษตรแบบผสมผสาน

มีหลักการสำคัญดังนี้

1. การวางแผนผังในระบบไร่นาผสมผสาน มีหลักการสำคัญคือ

1.1 รักษาสมดุลของผลผลิตจากไร่นาที่ใช้เพื่อการบริโภคและเพื่อขาย โดยเน้นการบริโภคมากกว่า

1.2 วางรูปแบบและวิธีการใช้ประโยชน์จาก ดิน น้ำ และแสงแดด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. การจัดแหล่งน้ำในไร่นาผสมผสาน มีอยู่หลายวิธีตามสภาพของพื้นที่ เช่น

2.1 การทำคันดินขนาดเล็กเก็บกักน้ำไว้ใช้ในไร่นา

- 2.2 การทำสะพาน้ำขนาดเล็กไว้ใช้ในไร่นา
- 2.3 การยกร่อง
- 3. การคัดเลือกพืชและสัตว์ที่ใช้ในระบบการเกษตรแบบผสมผสาน
- 4. การใช้ปุ๋ยจากเศษพืชและมูลสัตว์

รูปแบบของการเกษตรแบบผสมผสาน

การเกษตรแบบผสมผสานมีรูปแบบ 3 รูปแบบคือ

1. การเกษตรแบบผสมผสานที่มีพืชผสมผสานกับพืช เช่น
 - การปลูกไม้ยืนต้นในนา
 - การปลูกพืชชั้นล่างร่วมกับ ไม้ยืนต้น
 - การปลูกไม้ยืนต้นแบบผสมผสานอื่นๆ
2. การเกษตรแบบผสมผสานที่มีสัตว์ผสมผสานกับสัตว์ เช่น
 - การเลี้ยงหมูคู่กับการเลี้ยงปลา
 - การเลี้ยงเป็ดคู่กับการเลี้ยงปลา
 - การเลี้ยงปลาร่วมกัน
 - การเลี้ยงกึ่งก้ามกรามแบบผสมผสาน
3. การเกษตรแบบผสมผสานที่มีการปลูกพืชผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์ เช่น
 - การเลี้ยงปลาในนาข้าว
 - การเลี้ยงสัตว์ในร่องสวน
 - การเลี้ยงเป็ดในนาข้าว
 - การเลี้ยงปศุสัตว์ในสวนไม้ผล

ความสำคัญของระบบการเกษตรแบบผสมผสาน

โดยความหมายของระบบการเกษตรแบบผสมผสานแล้ว ระบบการเกษตรแบบนี้เหมาะสมกับพื้นที่ขนาดเล็กมากกว่าพื้นที่ขนาดใหญ่ เพื่อให้การเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมการผลิตและความสัมพันธ์ทางนิเวศระหว่างพืชและ/หรือสัตว์ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะเฉพาะเช่นนี้ ทำให้ระบบการเกษตรแบบผสมผสานสอดคล้องกับเกษตรกรรายย่อยที่ทำการเกษตรในพื้นที่เล็กๆ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ระบบการเกษตรแบบผสมผสานเป็นทางเลือกสำคัญของเกษตรกรและเป็นทางออกของระบบเกษตรกรรมไทย ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. รักษาคุณภาพของการผลิตเพื่อบริโภคและเพื่อขาย
2. กระจายผลผลิตและรักษาความยืดหยุ่นต่อผลกระทบจากราคาผลผลิต
3. เอื้อต่อการใช้แรงงานในไร่นา
4. ลดต้นทุนในการผลิต

5. รักษาสภาพทางนิเวศวิทยาและความมั่นคงของผลผลิตในระยะยาว

6. การเกษตรแบบผสมผสานเป็นแนวคิดหนึ่งในการพัฒนาการเกษตรและชนบทไทย

ตัวอย่างการเกษตรแบบผสมผสานในประเทศไทย

การทำเกษตรแบบผสมผสานในประเทศไทยเรา มีเกษตรกรหลายท่านที่สนใจและนำไปปฏิบัติจนเกิดผลดีมากมาย เกษตรกรตัวอย่างดังกล่าวได้แก่

- มหาอยู่ สุนทรชัย ทำไร่นาสวนผสม ที่บ้านตะแบก ต.สลักได อ.เมือง จ.สุรินทร์
- คุณวิเชียร โตเจริญ ทำสวนแบบผสมผสานในระบบยกทรง ที่ อ.แปลงยาว

จ.ฉะเชิงเทรา

- คุณบุญนาค ดีทอง ทำการเลี้ยงปลาหลายชนิดในนาข้าว ที่ ต.บางโจลง

จ.สมุทรปราการ

- คุณครูวิวัฒน์ สิมะวัฒน์ ทำสวนไม้ผลผสมผสาน ที่ อ.ก้นทลัษณ์

จ.ศรีสะเกษ

- คุณสังวาลย์ เณรแก้ว ทำไร่นาสวนผสม ที่ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
- คุณฮุย จันท์เจริญ ทำสวนไม้ผลผสมผสาน ที่ ต.สระแก้ว อ.เมือง

จ.กำแพงเพชร

- คุณเจลา บดีรัฐ เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ปี 2543 สาขาไร่นาสวนผสม บ้าน

คลองลึก ต.ชุมแสงสงคราม อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

- ฯลฯ

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ คงมาก.(2539). 20 ประสบการณ์ เกษตรผสมผสานภาคเหนือ. มปท. แปลนพรีนติ้ง.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2530). การเกษตรแบบผสมผสาน โอกาสสุดท้ายของเกษตรกรกรรมไทย.

กรุงเทพฯ : สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม

ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" ชุดที่ 3 เรื่อง เกษตรกรรมอินทรีย์

สาระสำคัญ เกษตรกรรมอินทรีย์เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ การเกษตรกรรมอินทรีย์อาศัยการปลูกพืชหมุนเวียน เศษซากพืช มูลสัตว์ พืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยพืชสด เศษซากเหลือทิ้งต่างๆ การใช้ธาตุอาหารจากการคูกิ่งของหินแร่ รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยใช้วิธีชีวภาพ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินเป็นแหล่งอาหารของพืชรวมทั้งเป็นการควบคุมศัตรูพืชต่างๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรกรรมอินทรีย์

กิจกรรม

1. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันศึกษาใบความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมอินทรีย์
2. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันอภิปรายสรุป แล้วบันทึกผลการอภิปรายลงในใบงาน

สรุปการอภิปรายกลุ่ม

สื่อและอุปกรณ์

1. ใบความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมอินทรีย์
2. ใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่ม

การวัดและประเมิน

ตรวจใบงานสรุปผลการอภิปรายกลุ่มของนักเรียน

ใบความรู้เรื่อง” เกษตรกรรมอินทรีย์”

คำชี้แจง

ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง”เกษตรกรรมอินทรีย์”ให้เข้าใจอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันอภิปรายสรุป เพื่อนำไปอธิบายให้แก่เพื่อนๆ ในกลุ่มเดิมหรือกลุ่มบ้าน(Home Group)ของนักเรียนให้เข้าใจต่อไป

ความหมายของเกษตรกรรมอินทรีย์(Organic Farming)

ความหมายของ”เกษตรกรรมอินทรีย์(Organic Farming) ซึ่งกระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกาตั้งไว้เมื่อปี ค.ศ.1986 มีความหมายว่า เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ สารเคมี กำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ การเกษตรกรรมอินทรีย์อาศัยการปลูกพืชหมุนเวียน เศษซากพืช มูลสัตว์ พืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยพืชสด เศษซากเหลือทิ้งต่างๆ การใช้ธาตุอาหารจากการผุพังของหินแร่ รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยใช้วิธีชีวภาพ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินเป็นแหล่งอาหารของพืช รวมทั้งเป็นการควบคุมศัตรูพืชต่างๆ เช่น แมลง โรคและวัชพืช เป็นต้น

หลักการสำคัญของเกษตรกรรมอินทรีย์

เกษตรกรรมอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดต่อ ”ดิน” เนื่องจากดินเป็นรากฐานของทุกสิ่งไฮวาร์ด ผู้บุกเบิกเกษตรกรรมอินทรีย์ยุคใหม่ ได้วางหลักการเกี่ยวกับการเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ไว้ในหนังสือชื่อ” An Agriculture Testament ”ซึ่งตีพิมพ์เมื่อเดือนมิถุนายน 1940 ไว้ 7 ข้อสำคัญคือ

1. สุขภาพที่ดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งปวงที่อุบัติขึ้นมาบนโลก
2. สุขภาพที่ดีตามกฎข้อที่หนึ่ง ต้องใช้กับทั้ง ดิน พืช สัตว์และมนุษย์ โดยสุขภาพที่ดีของสิ่งมีชีวิตดังกล่าวจะเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์จตุสลายโซ่เส้นเดียวกัน
3. ความอ่อนแอและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับห่วงโซ่แรกคือ ดิน จะส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อื่นที่อยู่ในลำดับที่สูงกว่า จนกระทั่งถึงมนุษย์ซึ่งยืนอยู่บนสุดของห่วงโซ่แห่งความสัมพันธ์นั้น
4. ปัญหาการระบาดของโรคและแมลง ทั้งในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในระบบเกษตรกรรมสมัยใหม่นั้นคือ ปัญหา ในห่วงโซ่ที่สองและสาม(พืชและสัตว์)
5. ปัญหาเรื่องสุขภาพของคนในสังคมสมัยใหม่ เป็นผลต่อเนื่องมาจากปัญหาความล้มเหลวที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่ที่สองและสาม
6. สุขภาพที่ไม่ดีของพืช สัตว์และมนุษย์ เป็นผลต่อเนื่องมาจากสุขภาพที่ไม่ดีของดิน ดินเป็นรากฐานของทุกสิ่ง การแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพโดยการพัฒนายา และคิดค้นวิธีการรักษาโรคต่างๆ ไม่อาจทำให้สุขภาพดีขึ้นถ้าละเลยความอุดมสมบูรณ์ของดิน

7. การปรับเปลี่ยนการพัฒนาที่เป็นอยู่ให้ถูกต้องมีใช้เรื่องยาก เพียงแต่เราต้องสำนึก ในปัญหาที่เกิดขึ้น ยอมรับกฎและบทบาทอันซับซ้อนของธรรมชาติ โดยการคืนทุกสิ่งที่เหลือ จากการใช้ประโยชน์ให้กับผืนดิน ผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และไม่กระทำการใดๆ ที่ เป็นการรบกวนต่อกระบวนการสะสมธาตุอาหารที่ดำเนินการโดยสิ่งมีชีวิตเล็กๆซึ่งอาศัยในดิน

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักการพื้นฐานของเกษตรกรรมอินทรีย์ก็คือ การปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติด้วยอินทรีย์วัตถุ และสิ่งมีชีวิตในดิน เพื่อเป็นพื้นฐานรองรับสิ่งมีชีวิตชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ เช่น พืช สัตว์ และมนุษย์ นอกจากนี้ยังหลีกเลี่ยง การใช้สารเคมีซึ่งสังเคราะห์ขึ้นโดยมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี หรือกำจัดศัตรูพืชชนิดต่างๆ การบำรุงดินนิยมใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสด เป็นต้น ส่วนการควบคุมศัตรูพืชนิยม ใช้ชีววิธี(Biological Control) เช่น ตัวห้ำและตัวเบียน ต่างๆ และใช้สารธรรมชาติ เช่น สะเดา ไล่ต้นหรือยาสูบ เป็นต้น

เกษตรกรรมอินทรีย์ในปัจจุบัน

จากรายงานสรุปชื่อ "Report and Recommendations on Organic Farming" ของ กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้สรุปและรายงานผลของการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ ไว้ที่น่าสนใจดังนี้

1. ขบวนการเกษตรกรรมอินทรีย์ ประกอบด้วยเกษตรกรที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกันทางปรัชญา ความเชื่อ จุดมุ่งหมาย และกรรมวิธีการจัดการไร่นา มีผู้ทำเกษตรกรรมอินทรีย์ที่ปฏิเสธการใช้สารเคมีอย่างสิ้นเชิงไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ จนกระทั่งถึงผู้ที่มีความยืดหยุ่นที่ยินยอมใช้สารเคมีบ้างในกรณีจำเป็น

2. การทำเกษตรกรรมอินทรีย์ไม่ถูกจำกัดโดยขนาด จากการศึกษาพบว่า มีไร่นาเกษตรกรรมอินทรีย์ขนาดเล็กตั้งแต่ 25 – 125 ไร่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และไร่นาขนาดใหญ่ 250 – 3,720 ไร่ ในภาคตะวันตกและตะวันตกตอนกลางของอเมริกา ไร่นาทุกระดับมีการจัดการอย่างดีและมีประสิทธิภาพ โดยที่เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้เวลาประมาณ 4-5 ปี เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากเกษตรกรรมเคมี มาเป็นเกษตรกรรมอินทรีย์

3. เกษตรกรที่เปลี่ยนจากการทำเกษตรกรรมแบบเก่ามาเป็นเกษตรกรรมอินทรีย์เนื่อง จากความตระหนักต่อปัญหาเรื่องดิน สุขภาพของมนุษย์และสัตว์ที่ได้รับอันตรายจากสารเคมี การหาทางลดต้นทุนการผลิตและการตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม

4. เกษตรกรรมอินทรีย์มิได้เป็นการถอยหลังไป สู่การทำเกษตรกรรมในอดีตยุค ทศวรรษ 1930 ดังที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ เกษตรกรรมอินทรีย์(ในอเมริกา)ยังคงมีการใช้เครื่องจักร ทุนแรง ใช้พันธุ์ที่มีคุณภาพที่ได้รับคำแนะนำ มีการจัดการเรื่องดินและน้ำ ความแตกต่างสำคัญ อยู่ที่การปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นสำคัญ

5. เกษตรกรรมอินทรีย์ส่วนใหญ่ จะใช้การปลูกพืชหมุนเวียนโดยใช้พืชตระกูลถั่ว และพืชคลุมดิน เพื่อทดแทนไนโตรเจนจากปุ๋ยเคมี

6. การเลี้ยงสัตว์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการหมุนเวียนอาหารและเศษซากของเหลือเพื่อประโยชน์ในไร่นา ในบางกรณีอาจมีการนำปุ๋ยคอกและอาหารสัตว์มาจากนอกฟาร์ม

7. คณะศิษษาจากกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา ประทับใจกับวิธีควบคุมวัชพืช และแมลงศัตรูพืช ของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมอินทรีย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมวัชพืชในข้าวโพด ถั่วเหลือง รวมทั้งพืชประเภทธัญพืชอื่นๆ

8. เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมอินทรีย์ มีความรู้สึก ว่า พวกเขาถูกละเลยจากกระทรวงเกษตร สถาบัน และมหาวิทยาลัยของรัฐบาล พวกเขาเชื่อว่านักวิจัยและนักส่งเสริมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญน้อยมากเกี่ยวกับเกษตรกรรมอินทรีย์ อีกทั้งขาดคนช่วยเหลือปัญหาทางด้านเทคนิคที่เกิดขึ้น

9. ไร่นาที่ทำเกษตรเคมีมานาน ปริมาณของธาตุฟอสฟอรัส และโปตัสเซียม ถูกดึงดูดไปใช้ประโยชน์อย่างมาก การทำเกษตรกรรมอินทรีย์ในดินบางพื้นที่ ซึ่งมีการสูญเสียธาตุอาหารนี้ไปมาก เกษตรกรบางคนอาจจำเป็นต้องหาวิธีการชดเชยธาตุอาหารดังกล่าว

10. เกษตรกรรมอินทรีย์ที่ได้ศึกษาครั้งนี้ โดยเฉลี่ยมีการใช้แรงงานมากกว่า แต่ใช้พลังงานน้อยกว่าเกษตรกรรมโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามการศึกษาในเรื่องนี้ควรดำเนินการต่อไป

11. เกษตรกรรมอินทรีย์อาจให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่ำกว่าในบางพื้นที่ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการมีการปลูกพืชตระกูลถั่วไว้คลุมดิน แต่ถ้าหากคิดต้นทุนและความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการชะล้าง และการเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ของดิน มลพิษที่เกิดจากสารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรกรรมอินทรีย์ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ยิ่งในบางสถานการณ์เช่นในกรณีเกิดความแห้งแล้งขึ้น เกษตรกรรมอินทรีย์ให้ผลดีกว่า(เนื่องจากมีวัสดุปกคลุมดิน และโครงสร้าง/คุณสมบัติของดินสามารถต้านทานการขาดน้ำได้ดีกว่า)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้งหมดเท่าที่มีการเปรียบเทียบผลผลิตของทั้งระบบ ขณะนี้ ได้ข้อสรุปทั่วไปว่า ผลผลิตที่ได้จากเกษตรกรรมอินทรีย์จะมีผลผลิตที่สูงกว่า ซึ่งเป็นผลมาจากความถดถอยของการใช้สารเคมีการเกษตร และความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากร ทั้งนี้โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงต้นทุนที่ต่ำกว่า คุณภาพของผลผลิตที่ดีกว่าและอาจขายได้ราคาสูงกว่า

ตัวอย่างของเกษตรกรรมอินทรีย์ในประเทศไทย

- ไร่นาเกษตรกรรมอินทรีย์ของอรณพ ดันสกุล

อรณพ ดันสกุล จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ ปี 2517 และเริ่มทำการเกษตรกรรมเมื่อปี 2521 โดยเริ่มทำนาที่ตำบลคลอง 5 อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ทำได้

ไม่กี่ปีก็เจอปัญหาการระบาดของเพลี้ยจักจั่นสีเขียว ซึ่งเป็นพาหะนำโรคใบสีส้ม ติดต่อกัน 2-3 ฤดู ทำให้ตัดสินใจหันมากรองปลูกส้มเขียวหวานเหมือนเพื่อนบ้านคนอื่นๆในพื้นที่ประมาณ 51 ไร่ อย่างไรก็ตามเขากลับพบว่า สวนส้มต้องใช้สารเคมีกำจัดแมลงมากยิ่งขึ้นไปอีก โดยต้องเสียค่าสารเคมีกำจัดแมลงอย่างเดียว 10,000 บาทต่อปี เขาถูกคิดขึ้นมาว่าแม้จะขายส้มได้มาก ๆ แต่ตัวเองและลูกน้องใช้ว่าจะมีโอกาสได้ใช้เงินนั้น “เพราะบางคนอาจจะตายไปก่อนด้วยพิษยา และพืชดอกเบียดจากธนาคารที่กู้มาลงทุน” ธรรมดา ตัดสินใจหันมาทดลองใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมีเมื่อประมาณปี 2526 โดยสูตรสมุนไพรที่ใช้คือ สูตรผสมของสะเดา ข่า และตะไคร้หอม บดรวมกันแล้วแช่น้ำไว้หนึ่งคืน เมื่อผสมน้ำฉีดกับส้มเขียวหวานและมะม่วงในสวนพบว่าได้ผลดี โดยสามารถควบคุมเพลี้ยอ่อน ไรแดง หนอนชอนใบ เป็นต้น ความสำเร็จของธรรมดา ต้นสกุล ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางทั้งหน้าหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ รวมทั้งการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรในการอบรมเกษตรกรต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทำให้เกษตรกรเป็นจำนวนมากได้ดัดแปลงสูตรสมุนไพรดังกล่าวไปปรับใช้ในนาข้าว แปลงผัก และผลไม้ชนิดอื่นๆ การตื่นตัวของสาธารณชนดังกล่าว มีส่วนสำคัญทำให้วงการเกษตรในประเทศไทย ซึ่งละเลยการค้นคว้าหาวิทยากร ทดแทนสารเคมี หันมาให้ความสนใจทำงานวิจัยในด้านนี้กันมากขึ้นในปัจจุบัน

นอกเหนือจากการใช้สมุนไพรควบคุมแมลงแล้ว ธรรมดา ยังเลี้ยงวัวประมาณ 20 ตัว อาหารของวัวได้จากการเกี่ยวหญ้าจากร่องสวนส้มและการใช้ขานอ้อยจากตลาด โดยไม่ต้องซื้อ เพียงแต่ต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้น กากขานอ้อยที่เหลือจากการให้อาหารวัว จะถูกปล่อยทิ้งไว้ให้ชั้บย่อยและชั้วระยะหนึ่ง เมื่อวัสดุดังกล่าวถูกหมักไประดับหนึ่ง(Semi-compost)แล้ว ก็จะขนไปผสมบริเวณโคนไม้ผลในรัศมีทรงพุ่ม เพื่อช่วยปรับปรุงดินและควบคุมวัชพืชไปในตัวด้วย โดยวิธีนี้ ธรรมดา จะได้รับปุ๋ยคอกจากวัวประมาณวันละ 300 กิโลกรัมหรือมากกว่า 100 ตันต่อปี

เกษตรกรกรมอินทรีย์มีผู้นำแนวคิดดังกล่าวไปใช้อีกมากมาย อาทิ เช่น กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมสันติอโศก โครงการอาหารเพื่อคุณภาพชีวิต ซึ่งมีตลาดกลางอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือที่อยู่ในกลุ่มของสถาบันแมคเคน ในจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

เดชา ศิริภัทร. (2536 ?). “ปัจจุบันและอนาคตของระบบเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย”

ใน การเกษตรแบบยั่งยืน : มิติใหม่เพื่อความอยู่รอด. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2539 ?). “ประเภทของเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย” ใน *เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี*. บรรณาธิการโดย วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. หน้า 81- 113. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.

ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" ชุดที่ 4 เรื่อง เกษตรกรรมธรรมชาติ

สาระสำคัญ เกษตรกรรมธรรมชาติเป็นเกษตรกรรมที่คำนึงถึงระบบนิเวศเป็นสำคัญ โดยมีหลักการในการผลิตว่า ไม่มีการไถพรวน งดเว้นการใส่ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืชและไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช ดังนั้นกิจกรรมทางการเกษตรจึงเป็นไปตามกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรกรรมธรรมชาติ

กิจกรรม

1. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันศึกษาใบความรู้เรื่องเกษตรกรรมธรรมชาติและประวัติของคำเตือน ภาณี เกษตรกรตัวอย่าง
2. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันอภิปรายสรุป แล้วบันทึกผลการอภิปรายลงในใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่ม

สื่อและอุปกรณ์

1. ใบความรู้เรื่องเกษตรกรรมธรรมชาติ
2. ประวัติของคำเตือน ภาณี
3. ใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่ม

การวัดและประเมิน

ตรวจใบงานสรุปผลการอภิปรายกลุ่มของนักเรียน

ใบความรู้เรื่อง” เกษตรกรรมธรรมชาติ”

คำชี้แจง

ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง”เกษตรกรรมธรรมชาติ”ให้เข้าใจอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันอภิปรายสรุป เพื่อนำไปอธิบายให้แก่เพื่อนๆ ในกลุ่มเดิมหรือกลุ่มบ้าน(Home Group)ของนักเรียนให้เข้าใจต่อไป

ความหมายของเกษตรกรรมธรรมชาติ

มีผู้ให้ความหมายของ เกษตรกรรมธรรมชาติ ในความหมายแตกต่างกัน เช่น หมายถึงถึงการเกษตรกรรมที่คำนึงถึงระบบนิเวศ(Ecological sound agriculture) ทั่วๆไป แต่อย่างไรก็ตาม เกษตรกรรมธรรมชาติก็เป็นเกษตรกรรมทางเลือกประเภทหนึ่ง ซึ่งได้รับการพัฒนาและเผยแพร่โดยนักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่น ที่ชื่อ “มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ”

จุดเริ่มต้นของเกษตรกรรมธรรมชาติ เริ่มขึ้นจากความคิดของฟูกุโอกะ ซึ่งเป็นนักวิจัยโรคพืชแห่งโยโกฮาม่า เขาได้ทดลองทำการเกษตรตามแบบที่เขาเห็นว่าควรจะเป็น และสอดคล้องกับทัศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่เขาได้ค้นพบ เขาได้ทดลองเปรียบเทียบเกษตรกรรมธรรมชาติกับการเกษตรสมัยใหม่ ผลการศึกษาค้นคว้าของเขาสรุปเป็นหลักการสำคัญคือ หลักการเกษตรธรรมชาติ

ประสบการณ์หลายสิบปีของฟูกุโอกะ ได้ถูกถ่ายทอดไว้ในหนังสือ”One Straw Revolution, The Road Back to Nature และ The Natural Way of Farming” โดยเขาได้วางรากฐานของเกษตรกรรมธรรมชาติของเขาไว้ 4 ประการคือ

1. ไม่มีการไถพรวน การไม่ไถพรวนเป็นบทแรกแห่งการเกษตรธรรมชาติ เนื่องจากในธรรมชาตินั้นมีการไถพรวนโดยตัวของมันเองอยู่แล้ว โดยการชอนไชของรากพืช โดยสัตว์แมลงและสิ่งมีชีวิตเล็กๆที่อยู่ในดิน กระบวนการเหล่านี้ดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กัน เมื่อรากพืชชอนไชไปสู่ใต้ดิน น้ำและอากาศก็จะแทรกซึมเข้าไปด้วย เมื่อพืชตายจุลินทรีย์ก็อาศัยซากพืชนั้นเป็นอาหาร เกิดเป็นฮิวมัสที่เป็นธาตุอาหารของพืชขึ้นเอง พืชรากลึกจะช่วยไถพรวนดินชั้นล่าง พืชรากตื้นก็จะช่วยพรวนดินบริเวณดินชั้นบน การใส่ปุ๋ยจะทำให้รากพืชอยู่ตื้นและแผ่ขยายตามแนวนอนมากกว่าจะหยั่งลึกลงไป

2. งดเว้นการใส่ปุ๋ย เนื่องจากการใส่ปุ๋ยเป็นการเร่งการเจริญเติบโตของพืชแบบชั่วคราวในขอบเขตแคบๆ เท่านั้น ธาตุอาหารที่พืชได้รับก็ไม่สมบูรณ์ พืชที่ใส่ปุ๋ยมักจะอ่อนแอส่งผลให้เกิดโรคและแมลงได้ง่ายขึ้น ดินที่ใส่ปุ๋ยเคมีติดต่อกันนาน จะมีสภาพเป็นกรด และเนื้อดินไม่ร่วนซุย การใส่ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยพืชสดมีความจำเป็นอยู่บ้าง โดยเฉพาะช่วงแรกๆ ที่ต้องมีการปรับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เสียไปจากเกษตรกรรมเคมีให้ดีขึ้น

3. ไม่กำจัดวัชพืช ฟูกุโอกะเห็นว่า งานกำจัดวัชพืชเป็นงานหนักและเม้า่นักการเกษตร

จะคิดค้นวิธีการกำจัดวัชพืชหลายวิธี แต่ก็ไม่สามารถทำให้วัชพืชหมดสิ้นไป กลับยิ่งรุนแรงมากขึ้น ดังนั้นเราจำเป็นต้องยอมรับการดำรงอยู่ของวัชพืช เช่นเดียวกับที่ธรรมชาติมิได้ประกอบด้วยพันธุ์ไม้เดียวหากแต่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิดที่อยู่รวมกันทั้งไม้ขนาดใหญ่ ไม้ขนาดเล็ก หญ้า เฟิร์น และมอส เป็นต้น เกษตรกรรมธรรมชาติต้องคิดค้นกฎเกณฑ์ที่วัชพืชจะควบคุมกันเอง เช่นการปลูกพืชบางประเภทให้คลุมหญ้าแล้วก็ปุยแก่พืชด้วย เกษตรกรรมธรรมชาติต้องมองวัชพืชในแง่มุมใหม่ เช่น วัชพืชก็มีประโยชน์ต่อการลดการชะล้างของดิน และลดการระเหยของน้ำได้ด้วย

4. ไม้ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากที่สุดในโลก แต่ก็ไม่เคยกำจัดศัตรูได้โดยเด็ดขาด สามารถหยุดยั้งได้ชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น ขณะที่ปัญหามลพิษที่เกิดจากสารเคมีประเภทนี้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาและมนุษย์มากขึ้นทุกที

ฟูกูโอกะไม่เห็นด้วย แม้การใช้แมลงและจุลินทรีย์มาควบคุมแมลงด้วยกันเอง จากการทำเช่นนั้นมนุษย์ได้แทรกแซงธรรมชาติมากเกินไป การนำแมลงชนิดหนึ่งเข้ามาควบคุมแมลงอีกชนิดหนึ่ง อาจสร้างผลกระทบต่อห่วงโซ่สัมพันธ์ของสรรพชีวิตในระบบนิเวศได้ เนื่องจากในโลกแห่งความจริง ไม่มีทางบอกได้ว่า อะไรคือแมลงศัตรูพืช อะไรคือแมลงที่เป็นประโยชน์ เกษตรกรรมธรรมชาติกับวิทยาศาสตร์

พื้นฐานความคิดทั้งหมดของฟูกูโอกะคือ การไม่ยอมรับว่าการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะนำไปสู่ความรู้ที่สมบูรณ์ได้ ทั้งนี้เนื่องจาก วิทยาศาสตร์และการแสวงหาความรู้สมัยใหม่นั้นเข้าถึงความรู้โดยการแบ่งแยกกระหว่างผู้ศึกษากับสิ่งที่ศึกษา แบ่งแยกความจริงตามธรรมชาติออกเป็นหัวข้อย่อยๆ เพื่อที่ว่า พวกเขาจะสามารถใช้เครื่องมือที่มีอยู่ตรวจสอบได้

การศึกษาในมหาวิทยาลัย มีกระบวนการสร้างระบบความรู้เฉพาะด้านขึ้นมา จนกระทั่งผู้ที่เรียนยิ่งศึกษามากเท่าไร ก็ยิ่งมองเห็นโลกเป็นภาพรวมได้น้อยลงเท่านั้น ฟูกูโอกะชี้ให้เห็นสภาพความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์การเกษตรในปัจจุบันนี้ว่า ผู้คนมักดูเพียงน้ำหยดเดียวหรือต้นข้าวเพียงต้นเดียว ถ้าใบขาวเกิดจุดขึ้นจุดหนึ่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านโรคพืชจะมาตรวจดู ถ้าพบแมลงตัวหนึ่งนักก็ภูววิทยาก็จะมาสังเกต ผู้เชี่ยวชาญเรื่องปุ๋ยก็ศึกษาเรื่องปุ๋ย และการปลูกพืชเศรษฐกิจก็จะเป็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกพืช ทุกสิ่งทุกอย่างถูกซอยย่อยลงและแบ่งแยกศึกษากันคนละทาง เขาตั้งคำถามว่า โดยวิธีการศึกษาเช่นนี้ จะทำให้ผู้คนรู้จักแม้เพียงต้นข้าวได้สักต้นจริงๆหรือ

ฟูกูโอกะ เชื่อว่า มนุษย์ไม่สามารถอธิบายแก่นแท้หรือสภาพที่แท้จริงของธรรมชาติได้เลย เราอาจทำได้เพียงการอธิบายรูปแบบกว้างๆทั่วไป ได้แต่หมุนวนอยู่แต่รอบนอก จับส่วนย่อยๆ มาประติปะต่อกัน มนุษย์จะสามารถสัมผัสธรรมชาติได้ก็ต่อเมื่อ ละทิ้งความคิดและการแบ่งแยกออกไปเสียทั้งหมดเท่านั้น

อย่างไรก็ตามเขายังคงเห็นความสำคัญของความรู้ทางวิทยาศาสตร์อยู่ระดับหนึ่งโดยกล่าวไว้ว่า “ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็จำเป็น แต่จำเป็นเมื่อเกษตรกรรมธรรมชาติยังไม่เบ่งบาน ดินัก และยังคงติดอยู่ในขอบข่ายของเกษตรกรรมวิทยาศาสตร์เท่านั้น” ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ฟูกูโอกะใช้การอธิบายด้วยศัพท์วิทยาศาสตร์นั่นเอง ในการอธิบายวิธีการทำเกษตรกรรมธรรมชาติในหนังสือเรื่อง “The Natural Way of Farming” ของเขา

ฟูกูโอกะ ปฏิเสธว่า เกษตรกรรมธรรมชาติมิใช่เป็นการกลับไปสู่อัตถิอันโง่งง่า ทั้งมิได้เป็นสิ่งเดียวกันกับเกษตรกรรมแบบอินทรีย์แบบตะวันตก ด้วยเขายกตัวอย่างวิธีการทำนาแบบธรรมชาติของเขาว่า หากจะอธิบายโดยศัพท์ทางวิทยาศาสตร์เกษตรแล้ว วิธีการทำเกษตรของเขาเป็นการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน โดยการใช้จุลินทรีย์ เช่นเดียวกับการไถพรวนโดยใช้รากของพืชแทนเครื่องจักร และนี่เองถือได้ว่าเป็นวิธีวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าที่สุดแล้ว”

เมื่อมองในเชิงเทคนิควิธี การทำเกษตรแบบธรรมชาติ เปรียบเทียบกับการทำเกษตรกรรมอินทรีย์แล้ว จะเห็นว่ามีความแตกต่างกันน้อยมาก อย่างไรก็ตามฟูกูโอกะ และนักเกษตรกรรมธรรมชาติเชื่อว่า รูปแบบที่ใกล้เคียงกันนั้นอยู่ภายใต้เบื้องหลังแนวความคิดทางปรัชญาที่แตกต่างกัน ในท้ายที่สุดแล้ว เกษตรกรรมธรรมชาติจะสามารถพัฒนาไปสู่วิธีการเกษตรที่สอดคล้องกับธรรมชาติได้มากกว่า ในขณะที่เกษตรกรรมอินทรีย์ยังเป็นเพียงการเกษตรกรรมแบบแบ่งแยกและมองมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่มีข้อดีกว่า เกษตรกรรมวิทยาศาสตร์ที่เปิดกว้างต่อการนำเอากลไกของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่า ตัวอย่างของการทำการเกษตรกรรมธรรมชาติ

คำเตือน ภาณี ผู้บุกเบิกเกษตรกรรมธรรมชาติในประเทศไทย คำเตือน ภาณี เกษตรกรแห่งบ้านโนนเขวา ต.ดอนมนต์ อ.สตึก จ.บุรีรัมย์ เกษตรกรผู้ซึ่งเริ่มทำเกษตรกรรมธรรมชาติตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา มีผู้คนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน แวะเวียนไปดูงานอย่างไม่ขาดสาย โดยในระยะแรกเขาทดลองทำเพียง 1 งาน เท่านั้น โดยเริ่มทำในราวเดือนพฤษภาคม เขาใส่แกลบลงไปก่อนแล้วไถหน้าดินให้ร่วนซุยเพราะเนื้อดินแข็งมาก จากนั้นหว่านถั่วลงไปเมื่อถั่วงอกสูงขึ้นราวๆหนึ่งสอก ก็หว่านข้างทับลงไปอีกโดยไม่ต้องไถอีก เมล็ดข้าวที่หว่านต้องเคลือบด้วยดินเหนียวทำเป็นกระสุนปืนเช่นเดียวกับการทำนาของ ฟูกูโอกะ กระสุนดินเหนียวแต่ละก้อนจะมีเมล็ดข้าวติดอยู่ 2-3 เมล็ด ที่ 1 งานใช้พันธุ์ข้าวราวๆ 6 กิโลกรัม เอาไปหว่านระยะประมาณ 1 ฟุตต่อกระสุนดินหนึ่งก้อน หลังจากฝนตกข้าวก็จะงอกขึ้นเลยถั่ว จากนั้นปล่อยน้ำเข้า 2 วัน น้ำจะท่วมสูงราว 2 ซม. เพื่อชลอกการเจริญเติบโตของถั่ว ไบลังของถั่วจะร่วงก่อนแต่ปลายยอดจะไม่ตาย ครบ 2 วัน แล้วระบายน้ำออก ต้นข้าวจะได้รับแสงแดดก็จะขึ้นงาม ในขณะที่หญ้าจะถูกคลุมด้วยฟาง ทั้งหญ้าทั้งถั่วจะเป็นปุ๋ย และไส้เดือนก็จะมาพรวนดินข้าวจะขึ้นแข็งแรงพอกับข้าวที่ปักดำและใส่ปุ๋ย

การทำนาแบบคำเดี่ยวได้ผลดีมากในปีที่ 2 เขาทำเพิ่มอีก 4 ไร่ ได้ข้าว 30 กระสอบ ซึ่งไม่ต่างกับที่นาของชาวนาที่ใช้สารเคมี เมื่อขึ้นปีที่ 3 ขยายเป็น 12 ไร่ ได้ข้าว 28 กระสอบเท่า นั้นเนื่องจากฝนทิ้งช่วง ผลผลิตข้าวของเพื่อนบ้านใกล้เคียงแทบไม่ได้เก็บเกี่ยวเลย ปัจจุบันคำ เดี่ยวก็ยังทำการเกษตรกรรมธรรมชาติอยู่ นอกจากนั้นยังมีการจัดระบบการปลูกพืชผักต่างๆ ผสมกันไปในระยะแรกๆ ในขณะที่ดินยังไม่อุดมสมบูรณ์และโครงสร้างของดินไม่เหมาะสมก็ อาศัยการขุดหลุมพรวนดิน ใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยหมัก รดน้ำ เช่นเดียวกับการปลูกพืชผักอื่นๆที่เคยทำ มา แต่เมื่อพืชตระกูลถั่วที่ปลูกไว้ขึ้นคลุมพื้นที่หมด ก็ไม่ต้องใส่ปุ๋ยรดน้ำอีกเลย ต้นไม้และพืช พรรณต่างๆจะได้รับปุ๋ยธรรมชาติ ได้รับความชุ่มชื้น ไม่เหมือนพื้นที่ทำการเกษตรทั่วไปที่มีการ ปลดปล่อยพื้นที่ให้โล่งเตียน

มีผู้พยายามนำแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติไปใช้อย่างหลากหลายทั้งในภาคตะวันออก เฉียงเหนือและภาคเหนือ รวมทั้งที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มศึกษาเกษตรกรรมธรรมชาติ. (2539?). *ข้าวระดับดิน : ประสบการณ์การทดลองเกษตร ธรรมชาติในพื้นที่นาของภาคอีสาน*. บรรณาธิการ โดย ดิสทัต โจนะลักษณ์.

กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี

เดชา ศิริภัทร. (2536 ?). "ปัจจุบันและอนาคตของระบบเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย"

ใน *การเกษตรแบบยั่งยืน : มิติใหม่เพื่อความอยู่รอด*. เอกสารประกอบการประชุม สัมมนาเชิงปฏิบัติการ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง มาจากพระราชดำริ.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2539 ?). "ประเภทของเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย" ใน *เกษตร กรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี*. บรรณาธิการโดย วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. หน้า 81- 113. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.

ชุดกิจกรรม"กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" ชุดที่ 5 เรื่อง เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

สาระสำคัญ เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรในแต่ละพื้นที่ เป็นวิถีทางของการจัดระเบียบให้กับการผลิตและการจัดการทรัพยากรของผู้คนในแต่ละแห่ง โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร จึงเป็นการผสมผสานร่วมกันระหว่างหลักการที่เป็นเหตุผล กับการใช้ความเชื่อและพิธีกรรมมาเป็นมาตรการในการออกกฎระเบียบของชุมชน ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจะมีกฎระเบียบ จารีต ประเพณี วิถีการปฏิบัติ ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลายกันออกไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

กิจกรรม

1. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันศึกษาใบความรู้เรื่องเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรและรูปภาพเกี่ยวกับเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

2. นักเรียนภายในกลุ่มร่วมกันอภิปรายสรุป แล้วบันทึกผลการอภิปรายลงในใบงานสื่อและอุปกรณ์

1. ใบความรู้เรื่องเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร
2. รูปภาพเกี่ยวกับเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร
3. ใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่ม

การวัดและประเมิน

ตรวจใบงานสรุปผลการอภิปรายกลุ่มของนักเรียน

ใบความรู้เรื่อง” เทคโนโลยีพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร”

คำชี้แจง

ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง “เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร” ให้เข้าใจอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันอภิปรายสรุป เพื่อนำไปอธิบายให้แก่เพื่อนๆในกลุ่มเดิมหรือกลุ่มบ้าน(Home Group)ของนักเรียนให้เข้าใจต่อไป

แนวความคิดของ”เทคโนโลยีพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร”

ความหมาย

เทคโนโลยีพื้นบ้าน หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์คิด ค้นคว้าและประดิษฐ์ขึ้นสืบทอดต่อกันจากในอดีต โดยมุ่งหวังแก้ปัญหาให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในระดับและสังคมที่ต่าง ๆ กัน เทคโนโลยีพื้นบ้านมิได้หมายความเฉพาะเครื่องมือเครื่องไม้ที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง ความรู้ ความนึกคิด ตลอดจนกรรมวิธีต่างๆที่เหมาะสมกับชาวบ้าน ใช้ได้ง่าย สะดวกต่อการดูแลรักษาและชาวบ้านสามารถพัฒนาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตนเอง

ตัวอย่างเทคโนโลยีพื้นบ้านทางการเกษตรได้แก่ เครื่องทุ่นแรงในการผลิต การดูแลรักษา การผลิตแผนจำหน่าย เทคโนโลยี พลังงานเพื่อแสงสว่าง การหุงต้มอาหาร การผลิตทางการเกษตร และอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษา อบรม สั่งสมและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้หรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งมีคุณค่า เสริมสร้างความสามารถทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต และจากหนังสือชื่อ”การถ่ายโยงงานวิจัยด้านเกษตรสากลกับการพัฒนา” นั้น ดี เอ็ม วอเรน(D.M.Warren. 1989) ได้ใช้คำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในความหมายว่า เป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง ด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานจากความรู้ด้านการเกษตร ที่ได้ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวมีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในตัวระบบเอง รวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่น ทั้งระบบเกษตรระดับชาติและนานาชาติ วอเรนใช้คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนคำว่า วัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่นิยมกันทางตะวันตกว่าหมายถึง ระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญคือ

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์

2. มีบูรณาการสูง เชื่อมโยงระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

จากการศึกษาลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็พอจะบอกถึงความแตกต่างระหว่างเทคโนโลยีพื้นบ้านกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ว่า เทคโนโลยีพื้นบ้านไม่ค่อยเน้นถึงเรื่องความรู้สึกนึกคิดที่เป็นนามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง กับเรื่องจริยธรรม แต่จะมุ่งเน้นการแก้ปัญหาหรือการนำไปเอาไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของผู้คนมากกว่า และหากพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่า เทคโนโลยีพื้นบ้าน เป็นเรื่องหนึ่งที่อยู่ในขอบข่ายของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ถ้าจะแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยยึดหลักการของรากฐานการเกิดภูมิปัญญาแล้วจะพบว่ามี 3 ประเภทคือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม ได้แก่ จารีต ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินชีวิตของคนในเรื่อง การประกอบอาชีพ การบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อกำเนิดขึ้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและมีลักษณะเป็นองค์รวมรอบด้าน โดยมีอาจแยกส่วนต่างๆ ออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่เราสามารถแยกองค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกได้เป็น 4 ระดับคือ

1. องค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและยา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เป็นพื้นฐานที่สุดหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นความรู้เชิงเทคนิคคือ องค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและยา เช่น ภายในระบบนิเวศชุดหนึ่ง พืชผักชนิดใดบ้างที่กินได้อะไรที่กินไม่ได้ พืชและสัตว์แต่ละชนิดมีคุณและโทษอย่างไร ในบรรดาพืชที่กินได้นั้น ควรกินส่วนไหน กินอย่างไร พืชชนิดใดบ้างที่เป็นยา แก้อะไรบ้าง เป็นต้น

2. องค์ความรู้ในเรื่องของระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร

องค์ความรู้ในเรื่องเหล่านี้มีลักษณะซับซ้อนและพัฒนาขึ้นมาจากความรู้เชิงเทคนิคในด้านอาหารและยา ดังเช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการจัดการระบบการผลิต วิธีการคัดเลือกผืนป่าเพื่อตัดฟันโค่นเผา การพิจารณาคูณสมบัติของดิน การคัดเลือกและเก็บรักษาสายพันธุ์พืชสำคัญๆ เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว ผัก พืชและพืชอื่นๆที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างระบบการจัดการน้ำ เช่น เทคนิคในการทำเหมืองฝาย การท่อน้ำ และการควบคุมน้ำ องค์ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกประเภทของที่ดินและผืนป่า โดยพิจารณาว่า

ดินประเภทไหนเหมาะกับการปลูกพืชชนิดใด การจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่างๆเพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ ตลอดจนการพัฒนา รูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมและองค์กร เพื่อจัดการการผลิตและดูแลทรัพยากรส่วนรวม เช่นการจัดตั้งกลุ่มเหมืองฝายเพื่อดูแลน้ำ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อจัดการผลิต คณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดูแลควบคุมการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่า เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในรูปความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ การสร้างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชน ทำให้เกิดความจำเป็นในการที่จะต้องออกกฎระเบียบเพื่อให้เป็นแบบแผนและบรรทัดฐานร่วมกันของชุมชน โดยปกติแล้วการแสดงอำนาจของชุมชนในการตรากฎระเบียบต่างๆก็ออกมาในรูปของความเชื่อ พิธีกรรมและการสร้างจารีตประเพณี ดังเช่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า ก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อม ย้ำเกรงและตระหนักในบุญคุณของป่า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในป่า ความเชื่อเหล่านี้ได้ตกผลึกและพัฒนากลายเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมและการใช้อำนาจออกกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับรูปแบบทางการผลิตในภาคเกษตร

พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบให้การผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร จึงเป็นการผสมผสานร่วมกันระหว่างหลักการที่เป็นเหตุผล กับการใช้ความเชื่อและพิธีกรรมมาเป็นมาตรการในการออกกฎระเบียบของชุมชน ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจะมีกฎระเบียบ จารีตประเพณี วิธีการปฏิบัติ ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลายกันออกไป

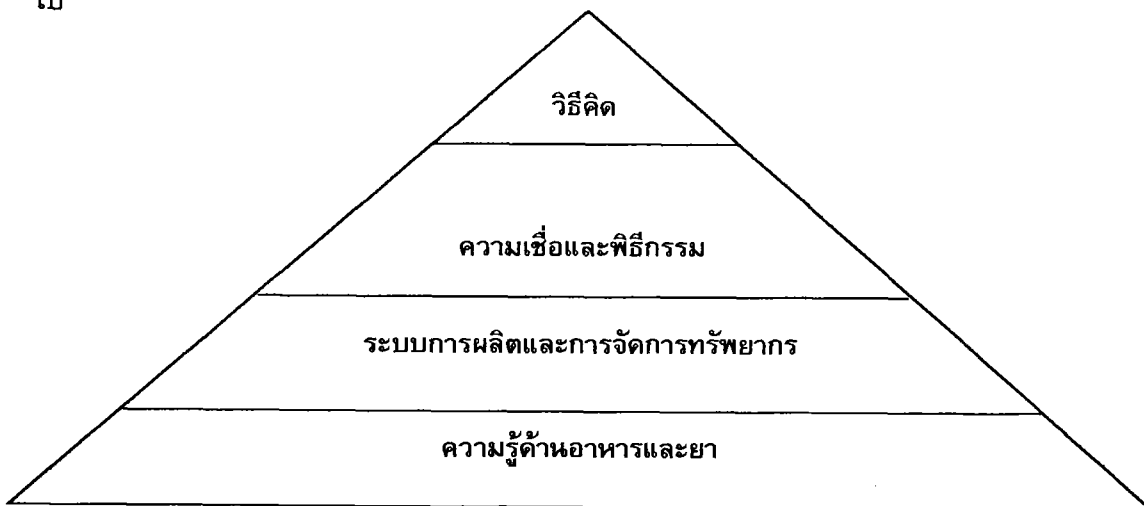
4. วิธีคิด

ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน ผ่านกาลเวลาหลายชั่วอายุคนจนตกผลึกกลายเป็นวิธีคิดและแสดงออกในรูปของระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น ภาษิตของชาวปกากะญอ ซึ่งแปลความได้ว่า “ป่าอยู่ คนอยู่ ป่าไม่อยู่ คนอยู่ไม่ได้” และ “นกเงือกตายหนึ่งตัว ต้นไทรเจ็ดต้นเงียบเหงา ชะนีตายหนึ่งตัว เจ็ดป่าวังเวง” หรือประเพณีของชาวปกากะญอในการนำเอาสายสะดือของเด็กทารกห่อผ้าแล้วใส่กระบอกไม้ไผ่ไปวางไว้บนต้นไม้ใหญ่บริเวณพื้นที่ชายขอบของป่าใกล้หมู่บ้าน โดยมีความเชื่อว่า “ขวัญ” ของเด็กจะอยู่กับต้นไม้ จึงไม่อนุญาตให้ผู้ใดตัดฟันต้นไม้ต้นนั้น ความเชื่อในลักษณะนี้นอกจากเป็นมาตรการในการอนุรักษ์ป่าอย่างได้ผลแล้ว ยังเป็นวิธีการอันแยบยลและชาญฉลาด ในการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาป่าและสร้างความผูกพันทางจิตวิญญาณระหว่างคนกับธรรมชาติไปยังลูกหลานรุ่นต่อไป

การสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ยังผลให้วิถีคิดซึ่งพัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติ เป็นวิถีคิดที่มีระบบ มีหลักเหตุผล ผ่านการตรวจสอบและการพิสูจน์ในชีวิตจริงมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้นเมื่อเราพูดถึงความคิดของชุมชน เช่น ความคิดเรื่อง"สิทธิชุมชน"ความคิดนี้จึงมิใช่เป็นเพียงการกล่าวอ้างอย่างเลื่อนลอย หากแต่เป็นวิถีคิดที่พัฒนาขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติมาเป็นเวลานาน มีพัฒนาการและเป็นพลวัตในตัวเอง

ในทำนองเดียวกัน การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะเป็นวิถีคิดของชาวบ้าน ทำให้เรามองความเชื่อบางประการของชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำของคนเมืองในบริบทของประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ความเชื่อนี้มีได้เป็นเพียงระบบคุณค่าหรือค่านิยมที่ไร้เหตุผล หากแต่เป็นวิถีคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์แห่งอำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ ความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานของการวางกฎระเบียบ ข้อบังคับและจารีตประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน อุดมการณ์อำนาจในรูปแบบของความเชื่อดังกล่าวมีการผลิตซ้ำผ่านสมาชิกของชุมชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า มีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ใหม่ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การนำเอาความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำมาเป็นพลังในการต่อต้านสัมปทานป่าไม้ หรือการปรับความเชื่อทางศาสนามาเป็นพิธีกรรมการบวชต้นไม้เพื่อเป็นพลังในการต่อสู้กับขบวนการลักลอบตัดไม้ของนายทุนจากภายนอก เป็นต้น

การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นวิถีคิด ยังเป็นมุมมองทางวัฒนธรรมที่ให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรี อัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไป

ระบบความรู้และภูมิปัญญาแบบองค์รวม(ยศ สันตสมบัติ.2542 : 54)

ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ช่วยให้ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวก สุขสบาย กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. เป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเดียวกัน
3. เป็นประโยชน์ในด้านการรักษาสุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาล
4. เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ
5. เสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสังคมและชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

การรื้อฟื้นเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น มิใช่การกลับไปถวิลหาอดีตอันหวานชื่น เพื่อนำกลับมาสร้างฝันของผู้คนในปัจจุบัน ที่มีได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่ แต่การกลับไปพูด คิดหรือฟื้นฟูเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เพื่อที่จะศึกษาถึงข้อดีของเรื่องราวในอดีตแล้วนำมาเชื่อมโยง สัมพันธ์และปรับปรนรับใช้ปัจจุบันและอนาคตให้มากขึ้นเพื่อฟื้นคืนพลังแห่งการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน เสริมภูมิคุ้มกันให้พวกเขาเหล่านั้นตัดสินใจและดำเนินการเกี่ยวกับชีวิตของพวกเขาโดยตัวของเขาเอง วิธีการผลิตของคนไทยในอดีตขึ้นอยู่กับการเกษตรเป็นสำคัญ อาจเรียกได้ว่า “เกษตรคือชีวิต” ดังนั้นสิ่งที่ป็นองค์ความรู้ในเรื่องการเกษตรจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่ามหาศาลของสังคมไทย และเป็นองค์ความรู้ที่มีมากมายหลากหลายในแต่ละบริบทของสังคม กระแสการหวนกลับมาเพื่อนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความสมดุลของการดำรงชีวิตจึงเริ่มปรากฏให้เห็นในหลายกรณีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฟ่อมหาอยู่ สุนทรธัย บ้านตะแบก ต.สลักไถ่ อ.เมือง จ.สุรินทร์ ท่านได้ลงมือบุกเบิกพื้นดินอันเป็นมรดกที่สืบทอดมาอย่างบากบั่น อย่างสมดุล มีการปลูกพืชหมุนเวียนตามฤดูกาลในพื้นที่เดียวกัน ให้เกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกันอย่างสมดุล ท่านได้ปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง เลี้ยงปลาโดยวิถีธรรมชาติ โดยอาศัยหลักธรรมของศาสนาмайิตเป็นแนวทาง และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นศึกษาสภาพแวดล้อม จากอดีตเชื่อมโยงมาแก้ปัญหาในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จนเป็นตัวอย่างของการเกษตรแบบผสมผสานในปัจจุบันนี้

พระครูพิพิธประชานาถ(หลวงพ่อนาน สุทฺธสีโล) แห่งวัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ท่านเป็นพระสงฆ์องค์แรกที่ประกาศว่า “พระสงฆ์เป็นหนี้ชาวบ้าน เราอยู่ได้ด้วยข้าวที่ชาวบ้านตักบาตร เราต้องทำประโยชน์ให้ชาวบ้านตอบแทน” ท่านเป็นผู้กระตุ้นให้พระสงฆ์ตื่นตัวหันมาทำงานพัฒนาหมู่บ้านและจัดตั้งกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาเรียกว่า “กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา” ท่านเป็นผู้ประยุกต์ประเพณีลงแขกในรูปนากระชับมิตร ที่ทุกคนร่วมกันทำนาอย่างตั้งใจนำผลผลิตใส่ในยุ้งเป็นของส่วนรวมเรียกว่า “สหบาลข้าว” แก้ปัญหาความอดอยากของชาวบ้านได้ ขณะเดียวกันก็พัฒนาหมู่บ้านในหลาย ๆ ด้าน

พ่อใหญ่ผาย สร้อยสรระกลาง แห่งบ้านสระคูณ ต.โคกล่าม อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นคนดีศรีสังคมแห่งภาคอีสาน ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นำชาวบ้านพัฒนา โดยประยุกต์ของเก่ามาใช้กับสมัยใหม่ได้อย่างพอดี เช่น ประยุกต์เพลงกล่อมเด็กที่ว่า "นอน สาหล่านอนसानอนอยู่ แม่ไปไฮ หมกไข่นกมาหา แม่ไปนาหมกไข่นกปลาบป้อน แม่เลี้ยง ม่อนอยู่ป่าสวนม่อน"(ไฮ หมายถึง ไร่ , ม่อน หมายถึง ไหม , สวนม่อน หมายถึง สวนหม่อน) จากเพลงกล่อมเด็กบทนี้ ท่านนำชาวบ้านปลูกต้นไม้มากขึ้นให้เป็นป่า เพื่อให้คนงมาทำรังและไข่ ไข่สร้างไว้ นำชาวบ้านขุดบ่อเลี้ยงปลาทุกครัวเรือน เพื่อจะได้มีปลากินตลอดปี นำชาวบ้านปลูก หม่อนเลี้ยงไหมเป็นรายได้เสริมตลอดปี นอกจากนี้ท่านยังได้ประยุกต์วัฒนธรรมเดิมมาใช้คือ ประเพณีการผูกเสี่ยว ท่านบอกว่า "ผูกคนเดียวมัดกันทั้งบ้าน" ทำให้คนสองหมู่บ้านที่มีคนผูก เสี่ยวกัน รักและสามัคคีกัน อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ จัดทำบุญประเพณีทอดผ้าป่า ข้าวเปลือก ที่พื้นฟูมาจากงานบุญประเพณีข้าวตามฮีตสิบสองของอีสาน เพื่อแก้ปัญหาการขาด แคลนข้าวเนื่องมาจากภาวะฝนแล้ง รวมทั้งจัดให้มีกองทุนหมู่บ้านขึ้น

พ่อจารย์ทองดี นันทะ แห่งบ้านตลาด ต.ก้านเหลือง อ.แวงน้อย จ.ขอนแก่น เป็นผู้ ที่นำการเกษตรแบบ"เอ็ดอยู่เอ็ดกิน"มาใช้ เป็นการเกษตรที่มุ่งเน้นเพื่อกินในครอบครัวเป็นหลักให้ พอกอยู่พอกกิน ที่เหลือจึงเอาไปแจกหรือแลกกับคนอื่น ๆ หรือนำไปขายต่อไป

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม แห่งบ้านห้วยหิน ต.ลาดกระทิง อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา เป็นปราชญ์ชาวบ้านอีกผู้หนึ่งที่หันมาทำการเกษตรแบบ "วนเกษตร"มีการปลูกพืชหลายชนิดใน พื้นที่ 9 ไร่ ผลจากการทำการเกษตรแบบนี้นอกจากทำให้ระบบนิเวศดีแล้ว ยังทำให้ครอบครัว ของท่านมีความสุขมีอยู่มีกินอย่างเพียงพอ

สำหรับในชุมชนของเรา ผู้ที่นำแนวคิดทฤษฎีใหม่มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ คุณลุง สัมพันธ์ พิศอ่อน แห่งบ้านหนองละมั่งทอง ต.บึงทับแรด ผู้ซึ่งพลิกแผ่นดินจากผืนนาทำการ เกษตรที่เป็นทั้งไร่นาสวนผสม และมีการจัดระบบน้ำเป็นอย่างดี ทำให้ชีวิตท่านและครอบครัวมี ความสุขอย่างแท้จริง นอกจากนี้ในชุมชนของเรายังได้ดำเนินโครงการรวมน้ำบวกรใจ โดยนำ แนวพระราชดำริมาใช้ในการดำเนินการทางการเกษตร ซึ่งนักเรียนควรไปศึกษาค้นคว้าต่อไป เอกสารอ้างอิง

ยศ สันตสมบัติ. (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืน. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

สามารถ จันทร์สุรีย์. (2536). "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 145-159. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.

สุโขทัยธรรมธราช,มหาวิทยาลัย. (2533). เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่ง วิทยาการในชุมชน หน่วยที่ 1-8 .นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธราช.

ใบงานสรุปการอภิปรายกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนทำกิจกรรมในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนี้แล้ว ให้ร่วมกันอภิปรายสรุปผลการอภิปรายของนักเรียนในกลุ่มนี้ เพื่อนำไปอธิบายให้เพื่อนจากกลุ่มเดิมฟังให้เข้าใจ

เรื่องที่ศึกษา.....

สาระสำคัญที่ได้รับจากการศึกษาในกลุ่มนี้

ความหมาย

.....

.....

แนวคิดและหลักการ/ขั้นตอน/รูปแบบการดำเนินการ

.....

.....

.....

ประโยชน์/ความสำคัญ

.....

.....

.....

.....

.....

ตัวอย่างของการนำไปปฏิบัติ

.....

.....

.....

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....

เครื่องมือวัดและประเมิน แผนการสอนที่ 2
เรื่อง กระแสสำคัญของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย X ลงในตัวเลือกที่นักเรียนคิดว่าเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด

1. ความหมายใดที่ถูกต้องที่สุดของเกษตรแบบผสมผสาน
 - ก. เกษตรที่กลับไปใช้เทคโนโลยีแบบเก่า
 - ข. เกษตรที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - ค. เกษตรที่มุ่งเน้นเป้าหมายของการผลิตเป็นหลัก
 - ง. เกษตรที่เน้นกิจกรรมการผลิตหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่องกัน
 - จ. เกษตรที่เน้นการไม่ใช้เทคโนโลยีใหม่และสารเคมีในการผลิต
2. การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรธรรมชาติ หรือเกษตรทฤษฎีใหม่มีแนวคิดเรื่องใดเป็นสำคัญ
 - ก. การพึ่งพาตนเองและฟื้นฟูธรรมชาติ
 - ข. การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต
 - ค. การผลิตทางการเกษตรแบบครบวงจร
 - ง. การผลิตทางการเกษตรแบบครบวงจร
 - จ. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการผลิต
3. ลักษณะใดไม่ใช้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเกษตร
 - ก. การเผาตอซัง ก่อนการเพาะปลูก
 - ข. การใช้สะเดาและยาสูบในการกำจัดแมลง
 - ค. การกำจัดหอยเชอรี่โดยใช้กากน้ำตาล
 - ง. การใช้ตะไคร้หอมไล่ยุงและแมลงต่าง ๆ
 - จ. การใช้ดอกดาวเรืองผสมอาหารไก่ไข่
4. การทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของในหลวง มีลักษณะอย่างไร
 - ก. มีการทำอย่างต่อเนื่องตลอดปี
 - ข. ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียว
 - ค. เน้นการเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมาก
 - ง. ทำการเกษตรผสมผสานเน้นการพึ่งตนเอง
 - จ. เน้นการพัฒนาระบบการตลาดเพื่อการเกษตร
5. เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริกำหนดพื้นที่ทางการเกษตรเป็น 30:30:30:10
 - ก. แหล่งน้ำ : ปลูกข้าว : พืชผัก : เลี้ยงสัตว์และที่อยู่อาศัย
 - ข. เลี้ยงสัตว์และที่อยู่อาศัย : แหล่งน้ำ : ปลูกข้าว : พืชผัก
 - ค. แหล่งน้ำ:เลี้ยงสัตว์และที่อยู่อาศัย:ปลูกข้าว : พืชผัก
 - ง. ปลูกข้าว : เลี้ยงสัตว์และที่อยู่อาศัย:แหล่งน้ำ: พืชผัก
 - จ. พืชผัก:ปลูกข้าว:เลี้ยงสัตว์และที่อยู่อาศัย: แหล่งน้ำ

6. หลักการพื้นฐานของเกษตรกรรมอินทรีย์คืออะไร
- ก. ปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาสมดุล ข. ปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ
 ค. ผลิตพืชและสัตว์ให้เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ง. ควบคุมศัตรูพืชโดยใช้สารเคมีผสมกับชีววิธี
 ช. ทำการเกษตรโดยไม่ไถพรวนและไม่ใส่ปุ๋ยในดิน
7. เกษตรกรรมในรูปแบบใดที่มีแนวคิดให้ความสำคัญสูงสุดต่อดิน
- ก. เกษตรทฤษฎีใหม่ ข. เกษตรแบบผสมผสาน
 ค. เกษตรกรรมธรรมชาติ ง. เกษตรกรรมอินทรีย์
 จ. เกษตรกรรมที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
8. การกระทำใดไม่ใช่หลักการของเกษตรกรรมธรรมชาติ
- ก. ไม่มีการไถพรวน ข. งดเว้นการใส่ปุ๋ย
 ค. ไม่กำจัดวัชพืช ง. ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช
 จ. ใช้แต่ปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยจากอินทรีย์วัตถุ
9. วัตถุประสงค์สำคัญใด ที่เรากลับไปศึกษาค้นคว้าและให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ก. ต้องการอนุรักษ์ความรู้ของบรรพบุรุษไว้
 ข. เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังเกิดความภาคภูมิใจ
 ค. เพื่อนำมาประยุกต์ใช้จนสามารถพึ่งพาตนเองได้
 ง. เพื่อต้องการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติในอดีต
 จ. เพื่อสรรหาวิธีการแก้ปัญหาที่ความรู้สมัยใหม่แก้ไขไม่ได้
10. กรณีใดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ
- ก. การไหว้แม่โพสพของชาวนา
 ข. การประยุกต์ใช้เครื่องสีข้าวแบบเดิม
 ค. การนำรูปแบบการเกษตรแบบผสมผสานมาใช้
 ง. การแบ่งปันน้ำในไร่นาโดยใช้ระบบเหมืองฝาย
 จ. การเพาะปลูกพืชโดยไม่ไถพรวนและไม่ใส่ปุ๋ย

แบบประเมินการไปศึกษาดูงานทางการเกษตร

คำชี้แจง ให้ผู้ประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องด้านหลังข้อความตามความคิดเห็นของตนเอง

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. ตรงจุดประสงค์การเรียนรู้			
2. มีความสนุกสนานและน่าสนใจ			
3. สอดคล้องกับความต้องการของท่าน			
4. สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นของเรา			
5. เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของท่าน			
6. กระตุ้นให้เกิดแนวคิดใหม่ๆทางการเกษตร			
7. ได้อเนาะหาระที่เป็นประโยชน์มาก			
8. เห็นตัวอย่างที่หลากหลายและเป็นรูปธรรมชัดเจน			
9. สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในท้องถิ่นของเรา			
10. สร้างความรู้สึกรักและเจตคติที่ดีต่ออาชีพเกษตร			

ข้อเสนอแนะอื่น.....

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน
 (.....)

แผนการสอนที่ 3

เรื่อง หลักการทำงานผลานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ เวลา 4 คาบ

สาระสำคัญ

การทำโครงการเป็นการศึกษาค้นคว้าตามความสนใจของตนเอง โดยนำหลักและวิธีการทำงานอย่างเป็นระบบมาใช้ในการผลิตชิ้นงานหรือสร้างผลงาน นอกจากผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดการที่ดีแล้ว ยังต้องรู้จักการนำเอาความรู้หรือหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเองและสภาพแวดล้อม จึงจะทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นการศึกษาเรื่องดังกล่าว จะทำให้ผู้เรียนสามารถวางแผนการทำงานและปฏิบัติงานที่ตนเองสนใจได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว และยังเป็นการสร้างให้ผู้เรียนเป็นผู้ประกอบการที่ดีต่อไปในอนาคตด้วย

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)

อธิบายแนวคิดและทักษะพื้นฐานของการทำโครงการได้

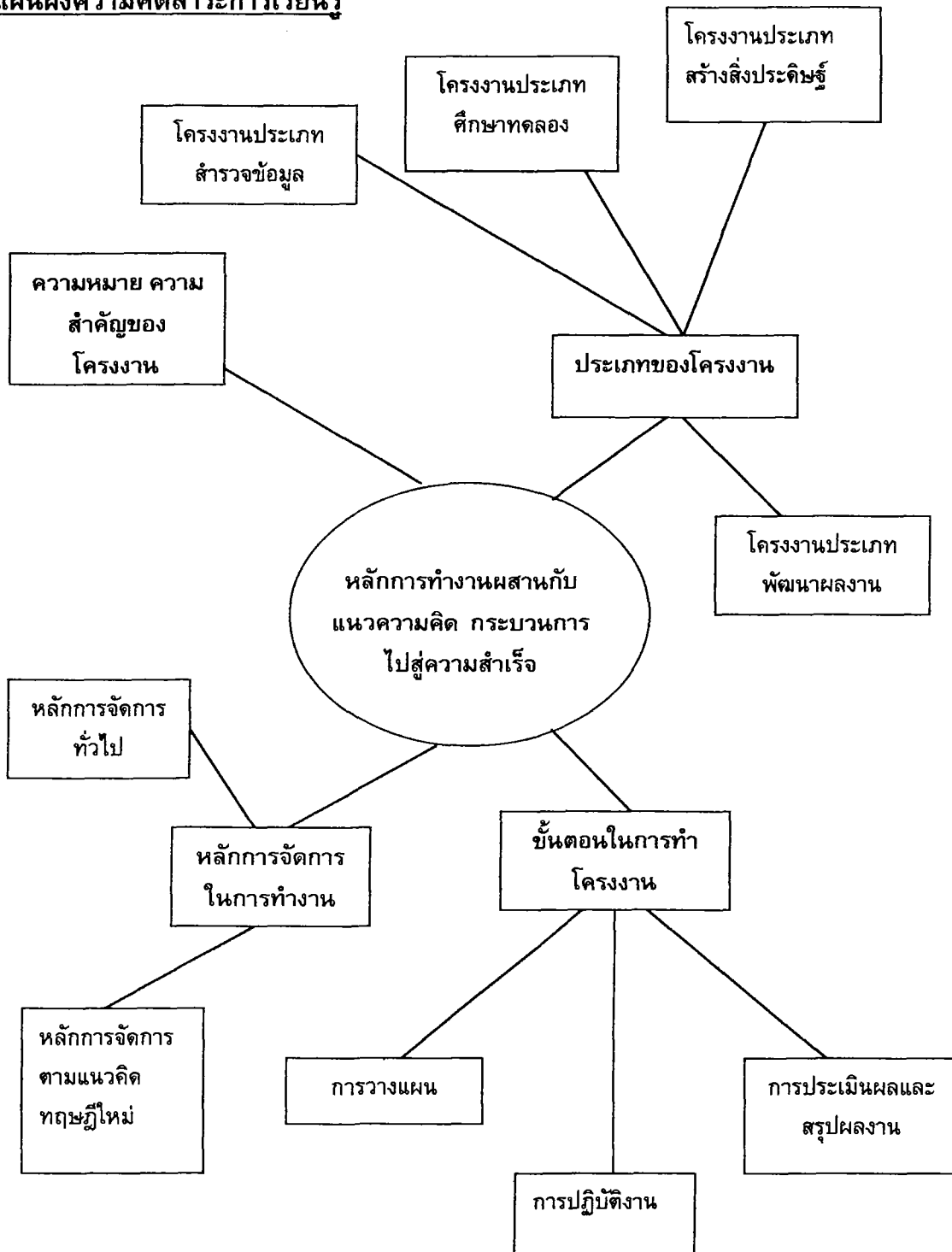
จุดประสงค์นำทาง

1. อธิบายความหมายและความสำคัญของโครงการได้
2. จำแนกประเภทของโครงการได้
3. อธิบายขั้นตอนของการทำโครงการได้
4. อธิบายหลักการจัดการในการทำโครงการได้

สาระการเรียนรู้

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำโครงการ
2. หลักการจัดการทั่วไป
3. หลักการจัดการตามแนวคิดทฤษฎีใหม่

แผนผังความคิดสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

จุดประสงค์นำทางที่ 1 – 3

ใช้เวลา 2 คาบ

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

คาบที่ 1

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาเกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวันของเกษตรกรที่พบเห็นทั่วไปในท้องถิ่น โดยมีประเด็นในการสนทนาดังนี้

1.1 คุณภาพชีวิตของเกษตรกรในท้องถิ่น

1.2 โครงการของรัฐบาลหรือผลกระทบจากภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตของเกษตรกรเหล่านั้น

1.3 แนวทางการพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพเกษตรกรกรม

2. ครูให้นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็น 6 กลุ่มๆละ 5 คน โดยการจับฉลากสี เพื่อแข่งขันเกมทักษะทางการเกษตร เรื่อง “ระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลงพืชผัก” หลังจากนั้นครูจะแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นทีมเลขคี่และทีมเลขคู่ แล้วทำการชี้แจงกติกาการแข่งขันให้นักเรียนแต่ละทีมทราบ

3. ทีมที่เป็นเลขคี่ ครูมีแผนปฏิบัติงานแสดงเป้าหมายและขั้นตอนของการทำงานอย่างละเอียดให้กับนักเรียน ส่วนทีมที่เป็นเลขคู่ มีแผนปฏิบัติงานที่แสดงเฉพาะเป้าหมายของการทำงานเท่านั้นและให้นักเรียนปฏิบัติงานตามความคิดของตนเองเท่าที่จะทำได้

4. นักเรียนทั้ง 6 ทีมแข่งขันเกมทักษะเกษตร ตามที่ได้รับมอบหมาย เมื่อจบการแข่งขัน ให้ตัวแทนทีมแต่ละทีม แสดงความรู้สึกจากการเล่นเกมดังกล่าว เพื่อเปรียบเทียบระหว่างทีมที่มีแผนปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน

5. ครูสรุปผลการแข่งขัน ให้รางวัลแก่ทีมที่ชนะเลิศและอธิบายเพิ่มเติมถึงเรื่องการทำงานที่มีระบบ เพื่อเป็นการนำเข้าสู่บทเรียน

6. ครูแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลให้นักเรียนทราบ

ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

คาบที่ 2

7. ครูให้นักเรียนจับคู่กันแล้วศึกษาใบความรู้ที่ 1 เรื่องความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการ แล้วแลกเปลี่ยนความรู้กับโดยผลัดกันถามตอบ ซึ่งแต่ละคนจะเป็นผู้ตั้งคำถามและคำตอบเฉลยของตนเองด้วย หลังจากนั้นครูสุ่มถามนักเรียน 3-5 คน เพื่อเป็นการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของนักเรียน พร้อมทั้งอธิบายให้นักเรียนเข้าใจเพิ่มเติม

8. นักเรียนกลุ่มเดิม กำหนดบทบาทหน้าที่ในกลุ่มลงในใบงานที่ 1 เรื่อง “บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม” เพื่อเตรียมปฏิบัติงานในการเรียนสอนในแผนการสอนนี้

9. ครูนำตัวอย่างโครงการหลาย ๆ ประเภทมาให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษา พร้อมทั้งให้นักเรียนเลือกโครงการที่นักเรียนชื่นชอบเพียง 1 โครงการ ออกมานำเสนอที่หน้าชั้นเรียน โดยมีประเด็นในการนำเสนอตามใบงานที่ 2 เรื่อง ผลการศึกษาตัวอย่างโครงการ ดังต่อไปนี้

- 9.1 ชื่อโครงการ
- 9.2 หลักการและเหตุผลของโครงการ
- 9.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ
- 9.4 ขั้นตอนหรือวิธีดำเนินการของโครงการ
- 9.5 จุดอ่อนและจุดแข็งของโครงการ
- 9.6 สรุปผลการศึกษาของโครงการ
- 9.7 ประโยชน์และความสำคัญของโครงการ
- 9.8 การนำแนวคิดจากโครงการไปประยุกต์ใช้

10. ครูและนักเรียนทั้งชั้น ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์การนำเสนอผลงานของนักเรียนที่หน้าชั้นเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดแนวความคิดที่จะนำไปทำโครงการของตนเองต่อไป พร้อมทั้งให้นักเรียนแต่ละคนแล้วสรุปผลการเรียนรู้ลงในใบงานที่ 3 เรื่อง สาระสำคัญเกี่ยวกับการทำโครงการ โดยมีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

- 10.1 ความหมายของโครงการ
- 10.2 ความสำคัญของโครงการ
- 10.3 ประเภทของโครงการ
- 10.4 ขั้นตอนในการทำโครงการ

11. ครูนัดหมายนักเรียนแต่ละกลุ่ม ให้เตรียมคำถาม กลุ่มละ 2 คำถาม เพื่อจะถามผู้ประกอบการเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของเขา ซึ่งครูเชิญมาในคาบเรียนหน้า

จุดประสงค์นำทางที่ 4

ใช้เวลา 2 คาบ

คาบที่ 3 - 4

12. ครูเชิญผู้ประกอบการในท้องถิ่นที่มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งด้านการเกษตรและด้านการจัดการทางด้านธุรกิจสาขาต่างๆ จำนวน 2 - 3 คน มาร่วมสนทนากับนักเรียน โดยครูเป็นผู้ดำเนินการสนทนา และคอยกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นและร่วมสนทนาซักถามด้วย ซึ่งมีประเด็นในการสนทนาตามใบงานที่ 4 แนวทางการสนทนากับผู้ประกอบการ มีรายละเอียดดังนี้

- 12.1 ประวัติส่วนตัวโดยย่อ รวมทั้งประวัติการศึกษา
- 12.2 ประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมา

12.3 ลักษณะงานหรืออาชีพที่ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน

12.4 หลักในการจัดการหรือหลักการทำงานที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ

12.5 ข้อเสนอแนะสำหรับนักเรียนที่จะนำไปใช้ทั้งการศึกษาเล่าเรียนและการ

ประกอบอาชีพ

(หมายเหตุ กิจกรรมนี้อาจพานักเรียนออกไปยังสถานประกอบการหรือเชิญผู้ประกอบการเข้ามา
โรงเรียนก็ได้แล้วแต่โอกาสและความสะดวก และใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง หรืออาจมากกว่า
และอาจใช้เวลานอกเวลาเรียนในวันหยุด แล้วแต่การนัดหมายและความพร้อมของผู้ประกอบการ)

12. ครูสุ่มถามนักเรียน 2-3 คน เกี่ยวกับเรื่องที่ได้สนทนากับผู้ประกอบการ แล้วให้
นักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ 2 เรื่อง ทักษะการจัดการ พร้อมทั้งเขียนคำขวัญหรือคติประจำตนเอง
เกี่ยวกับการทำงานหรือการศึกษาเล่าเรียน

ขั้นสรุปบทเรียน

13. ครูให้นักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ 1 เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการ
เพื่อเป็นการสรุปและทบทวนความรู้ที่ได้เรียนมาทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งมอบหมายให้
นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำโครงการเพิ่มเติม เพื่อเตรียมการที่จะทำโครงการ
เกษตรที่ตนสนใจ

14. นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนซึ่งเป็นแบบทดสอบ
แบบเลือกตอบจำนวน 10 ข้อ

สื่อการเรียนการสอน

1. เกมแข่งขันทักษะการเกษตรเรื่อง “ระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลง
ศัตรูพืชผัก”

2. ฉลากสี

3. ตัวอย่างโครงการ

4. ใบงานที่ 1 เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม

5. ใบงานที่ 2 เรื่อง ผลการศึกษาตัวอย่างโครงการ

6. ใบงานที่ 3 เรื่อง สารสำคัญเกี่ยวกับการทำโครงการ

7. ใบงานที่ 4 เรื่อง แนวทางการสนทนากับผู้ประกอบการ

8. ใบความรู้ที่ 1 เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการ

9. ใบความรู้ที่ 2 เรื่อง หลักการจัดการ

การวัดและประเมิน

1. วิธีการวัดและประเมิน

- 1.1 วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน
- 1.2 ประเมินผลงานของนักเรียนจากใบงาน
- 1.3 สังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน

2. เกณฑ์การวัดและประเมิน

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน ใช้เกณฑ์ดังนี้

ทำถูกได้	1	คะแนน
ทำไม่ถูก	ไม่ได้	คะแนน

ผลการประเมิน ใช้เกณฑ์ผ่านร้อยละ 50

2.2 ประเมินผลงานของนักเรียนจากใบงาน ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.2.1 ความตรงจุดประสงค์การเรียนรู้	10	คะแนน
2.2.2 ความครอบคลุมของเนื้อหาสาระ	5	คะแนน
2.2.3 การใช้ภาษาในการสื่อสาร	5	คะแนน
2.2.4 มีความคิดสร้างสรรค์	5	คะแนน
2.2.5 ความประณีตเรียบร้อย	5	คะแนน
	คะแนนรวม	30

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

21 – 30	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับดี
11 – 20	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับพอใช้
1 – 10	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับปรับปรุง

2.3 พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.3.1 ความสนใจในการเรียน	5	คะแนน
2.3.2 การแสดงความคิดเห็น	5	คะแนน
2.3.3 การให้ความร่วมมือในการทำงาน	5	คะแนน
2.3.4 ความรับผิดชอบ	5	คะแนน
	คะแนนรวม	20

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

16 – 20	หมายถึง	พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดีมาก
11 – 15	หมายถึง	พฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับดี

สื่อการเรียนรู้การสอนแผนการสอนที่ 3
เรื่อง หลักการทำงานผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความ

เกมแข่งขันทักษะการเกษตร

เรื่อง การระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก

วัตถุประสงค์ เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจและฝึกการทำงานเป็นกลุ่มและการทำงานอย่างมีระบบ
 เวลาที่ใช้ ประมาณ 15 นาที

จำนวนผู้เล่น แบ่งออกเป็น 2 ทีมๆละ 4 - 6 คน

สถานที่ ไม่จำกัด อาจใช้กลางแจ้งสนามหรือในห้องเรียนก็ได้

อุปกรณ์ 1. รูปภาพแสดงระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก
 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สถาบันส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกร กรมส่งเสริม
 การเกษตร

2. รูปภาพจิ๊กซอร์(Jigsaw)ระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลง
 ศัตรูพืชผัก

3. แผนปฏิบัติงาน 2 ชุด

3.1 แผนปฏิบัติงานที่แสดงเป้าหมายของการทำงานและขั้นตอนการทำงาน
 อย่างละเอียด

3.2 แผนปฏิบัติการที่แสดงเฉพาะเป้าหมายการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนการแข่งขัน

1. แบ่งนักเรียนออกเป็น 2 ทีมๆละ 4 –6 คน เท่าๆกัน

2. ทีมที่ 1 ได้รับแผนปฏิบัติการที่แสดงเป้าหมายของการทำงานและขั้นตอนการ
 ปฏิบัติงานอย่างละเอียด ส่วนทีมที่ 2 ได้รับแผนปฏิบัติงานที่แสดงเฉพาะเป้าหมายการปฏิบัติ
 งาน

3. ให้นักเรียนทั้งสองทีมลงมือแข่งขันเกมทักษะการเกษตร"ระบบนิเวศในนาข้าวและ
 ศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก"โดยใช้แผนปฏิบัติงานประกอบการทำงานที่แตกต่างกัน

4. ตัดสินผลการแข่งขันของทีมต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ในเรื่อง เวลาและความถูกต้องของ
 ผลงาน

5. หลังเสร็จสิ้นการแข่งขัน ให้ตัวแทนของแต่ละทีมแสดงความรู้สึกต่อการเล่นเกมนี้
 กติกาการแข่งขัน ทีมใดที่ปฏิบัติงานเสร็จก่อนและผลงานถูกต้องเป็นผู้ชนะ

แผนปฏิบัติการ

"ระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก"

เป้าหมายในการปฏิบัติงาน

นักเรียนต้องต่อรูปภาพจิ๊กซอร์(Jigsaw)เกี่ยวกับ"ระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก" ให้สมบูรณ์ พร้อมทั้งสรุปสาระสำคัญของรูปภาพดังกล่าว
ขั้นตอนการปฏิบัติงาน

1. รูปภาพจิ๊กซอร์(Jigsaw)ที่นักเรียนมีอยู่ในมือ แบ่งออกเป็น 2 รูปคือ รูปภาพระบบนิเวศในนาข้าวและรูปภาพศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก

2. ให้นักเรียนภายในกลุ่มช่วยกันต่อรูปภาพ"ระบบนิเวศในนาข้าวและศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก" โดยดูจากตัวเลขหลังรูปภาพแต่ละรูปดังกล่าว ซึ่งจะเรียงตัวเลขจากซ้ายไปขวา โดยที่รูปภาพระบบนิเวศในนาข้าวตัวเลขจะเป็นสีดำ ส่วนรูปภาพศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผักตัวเลขจะเป็นสีแดง

3. หลังจากนักเรียนต่อรูปภาพเสร็จสิ้นแล้ว ให้นักเรียนตรวจสอบความถูกต้องจากรูปภาพที่สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งครูจะติดไว้ให้ดูที่กระดานดำ พร้อมทั้งสรุปสาระสำคัญลงในแบบสรุปผลงานในแผนปฏิบัติการนี้

4. นักเรียนต้องใช้เวลาให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อเอาชนะทีมอื่นๆด้วย

แบบสรุปผลงาน

คำชี้แจง หลังจากนักเรียนต่อรูปภาพดังกล่าวเสร็จแล้ว ให้นักเรียนช่วยกันสรุปผลงาน
ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระบบนิเวศในนาข้าว

ระบบนิเวศในนาข้าวแบ่งออกเป็น.....ส่วน ได้แก่

.....

.....

.....

.....

ศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก

จงบอกศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผักอย่างน้อย 5 ชื่อ

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
-

ชื่อทีม.....

ตัวอย่างโครงการ

คำชี้แจง ตัวอย่างโครงการต่างๆที่นำมาให้นักเรียนได้ศึกษา เป็นโครงการที่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชร เป็นผู้จัดทำขึ้นซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม ได้แก่

- โครงการฝึกฝน ยุค 2001
- โครงการเครื่องกำเนิดไฟฟ้า(เครื่องสูบน้ำ)

โรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเลพิทยฯ

- โครงการรับประทานวิตามินซีให้ได้คุณค่า
- โครงการเนื้อนุ่มด้วยเอนไซม์ในพืช
- โครงการการสกัดน้ำมันหอมระเหยจากพืชสมุนไพร
- โครงการศึกษาคุณสมบัติของสารที่มีผลต่อเส้นด้าย

โรงเรียนคณทิพย์วิทยาคม

- โครงการปราบทากด้วยยางกล้วย
- โครงการแมลงวันสยบเมื่อพบสมุนไพร
- โครงการเห็ดสวยเห็ดงามจากใบอ้อย
- โครงการนกไทยก้าวไกลกว่าที่คิด

โรงเรียนวัชรวิทยา

- โครงการสารสกัดฮอร์โมนน้ำหอยเชอร์รี่
- โครงการชาชงสมุนไพรจากใบฝรั่ง

โรงเรียนพิไกรวิทยา

- โครงการกบดักแมลง
- โครงการมะเกลือขั้ตรงเท่า
- โครงการบอร์ตวัชพืช

โรงเรียนเรืองวิทย์พิทยาคม

- โครงการสมุนไพรจากเปลือกกล้วยน้ำว้า

ใบงานที่ 1
เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม

คำชี้แจง ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มๆละ 5 คน โดยใช้ผลการจับฉลากสีเป็นเกณฑ์ พร้อมทั้งกำหนด
บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่มดังนี้

ชื่อกลุ่ม.....

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม

ประธาน.....

กรรมการ.....

.....

.....

.....

.....

.....

เลขานุการกลุ่ม.....

5. จุดอ่อนหรือจุดแข็งของโครงการ

จุดอ่อน.....

.....

.....

จุดแข็ง.....

.....

.....

6. สรุปผลการศึกษาของโครงการ

.....

.....

.....

7. ประโยชน์และความสำคัญของโครงการ

.....

.....

8. นักเรียนเกิดแนวคิดอะไรบ้างจากโครงการนี้ เช่น จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร หรือนำจะทำโครงการของตนเองขึ้นอย่างไรบ้าง มีอะไรบ้างที่น่าจะศึกษาต่อจากโครงการนี้เป็นต้น

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ชื่อกลุ่ม.....

ใบงานที่ 3
เรื่อง สารสำคัญเกี่ยวกับการทำโครงการ

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาตัวอย่างโครงการที่ครูนำมาให้ศึกษา และร่วมกับวิพากษ์
วิจารณ์การนำเสนอผลงานของนักเรียนแต่ละกลุ่มแล้ว ให้นักเรียนสรุปผลการศึกษาลงในใบงาน
นี้ ตามประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความหมายของโครงการ

.....
.....

2. ความสำคัญของโครงการ

.....
.....
.....
.....
.....

3. ประเภทของโครงการ

.....
.....
.....
.....
.....

4. ขั้นตอนในการทำโครงการ

.....
.....
.....
.....
.....

ชื่อ.....นามสกุล.....

ใบงานที่ 4
เรื่อง แนวทางการสนทนากับผู้ประกอบการ

คำชี้แจง ให้ครูผู้สอนและนักเรียนสนทนากับผู้ประกอบการ โดยใช้ประเด็นในการสนทนาดังนี้

1. ประวัติส่วนตัวโดยย่อ รวมทั้งประวัติการศึกษา
2. ประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมา
3. ลักษณะงานหรืออาชีพที่ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน
4. หลักในการจัดการหรือหลักการทำงานที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ
5. ข้อเสนอแนะสำหรับนักเรียนที่จะนำไปใช้ทั้งในการศึกษาเล่าเรียนและการประกอบอาชีพของครอบครัว

ใบความรู้ที่ 1 เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำโครงการ

คำชี้แจงให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่องนี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญที่นักเรียนจะนำไปใช้ในการทำโครงการในการเรียนการสอนในครั้งต่อไป

ความหมายของโครงการ

จุลจักร โนพันธ์และวิทยา สิริอนุวัฒน์(2540 : 2) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า หมายถึง ระบบโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆทั้งหมดของกิจการหรือชิ้นงานต่างๆที่เราจะต้องดำเนินการหรือผลิตให้สำเร็จลุล่วงไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ศิริพร จุลบาท(2538 : 15) ได้ให้ความหมายของโครงการ ว่าหมายถึง กรอบหรือเค้าโครงของสิ่งของที่จะทำหรือประกอบขึ้นให้เป็นชิ้นงานหรือผลงานที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยมีความสัมพันธ์กับเวลา งบประมาณและความสามารถ

ยุทธพงษ์ ไกรวรรณ(มปป. : 14) ได้สรุปความหมายของโครงการไว้ว่า เป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการโดยนักเรียนเป็นผู้คิดค้น วางแผนและลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางเอาไว้ อาศัยเครื่องมือ เครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ ในการปฏิบัติเพื่อให้โครงการสำเร็จภายใต้การแนะนำ การกระตุ้นความคิด กระตุ้นการทำงานจากครูหรือผู้เชี่ยวชาญ

ยุทธนา สมิตะสิริ(2543 : 3) กล่าวว่าโครงการเป็นงานศึกษาค้นคว้าของนักเรียนอย่างมีหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ โดยเริ่มตั้งแต่นักเรียนเป็นคิดปัญหาหรือเรื่องที่ต้องการศึกษา มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม และปรึกษาหารือกับครูที่ปรึกษา จากนั้นนำมาวางแผนและกำหนดวิธีการศึกษาเป็นขั้นๆ แล้วทำการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนที่ได้วางไว้ นำผลการศึกษาที่ได้มาอภิปรายและสรุปผลการศึกษา สุดท้ายนำโครงการที่ได้ทำไว้ทั้งหมด มาจัดทำเป็นรายงานโครงการ แผนโครงการ และหรือมีการนำเสนอผลงานโครงการของนักเรียน โดยวิธีบรรยาย ประกอบแผนใส/สไลด์ ต่อที่ประชุม จึงจะเสร็จสมบูรณ์

สรุปได้ว่า โครงการหมายถึง ชิ้นงานหรือผลงานที่นักเรียนสนใจศึกษาและปฏิบัติ โดยมีการปฏิบัติงานอย่างมีระบบแบบแผน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติงานตามแผนงาน การสรุปและประเมินผลการทำงาน

ความสำคัญและประโยชน์ของการทำโครงการ

1. ฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักการทำงานอย่างเป็นระบบ
2. เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาตามความสนใจของตนเอง
3. ช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการจัดการของนักเรียน
4. ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน

5. สร้างความรับผิดชอบให้กับนักเรียน
6. นักเรียนได้ค้นพบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง
7. เป็นการฝึกให้นักเรียนเป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
8. ได้ชิ้นงานและองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน
9. เกิดความภาคภูมิใจในตนเองของนักเรียน

ประเภทของโครงการ

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้แบ่งประเภทของโครงการออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. โครงการประเภทสำรวจรวบรวมข้อมูล ลักษณะของโครงการประเภทนี้เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ นำมาจัดจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ แล้วนำเสนอในรูปแบบต่างๆ
2. โครงการประเภททดลอง ลักษณะของโครงการประเภททดลอง เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผล โดยใช้วิธีการทดลอง โครงการลักษณะนี้จะต้องมีการออกแบบการทดลองเพื่อศึกษาผลที่ได้จากการทดลอง เช่น การศึกษาเปรียบเทียบปริมาณของโปรตีนในน้ำปลายี่ห้อต่างๆ การศึกษาผลการใช้สมุนไพรชนิดต่างๆ ในการกำจัดแมลงศัตรูพืช เป็นต้น
10. โครงการประเภทสิ่งประดิษฐ์ โครงการประเภทนี้ เป็นการประยุกต์หลักการหรือทฤษฎีทางวิชาการมาสู่กระบวนการปฏิบัติ โดยอาศัยเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ นำมาปฏิบัติตามแบบแผนที่ได้กำหนดไว้ ผลงานส่วนใหญ่จะออกมาในรูปแบบของผลิตภัณฑ์เช่น โครงการสร้างกับดักแมลง โครงการสร้างเครื่องอบผลไม้โดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น
11. โครงการประเภททฤษฎีหรืออธิบาย โครงการประเภทนี้เป็นลักษณะการหาความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้หลักวิชาแล้วอภิปรายผล สรุปสิ่งที่ศึกษาค้นคว้า แนวความคิดหรือข้อค้นพบอาจจะยังไม่มีใครคิดค้นมาก่อนก็ได้หรืออาจจะขัดแย้งกับความคิดหรือทฤษฎีเดิมก็ได้

ขั้นตอนในการทำโครงการ

1. ระบุสภาพปัญหาและสาเหตุปัญหา/สิ่งที่สนใจจะศึกษา
2. ศึกษาค้นคว้าหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหา/สิ่งที่สนใจจะศึกษา
3. วางแผนในการดำเนินการแก้ปัญหา/แนวทางการศึกษา
4. ดำเนินการแก้ปัญหา/การศึกษาค้นคว้า
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการแก้ปัญหา/การศึกษาค้นคว้า
6. สรุปและอภิปรายผลการแก้ปัญหา/การศึกษาค้นคว้า

โครงร่างของรายงานการทำโครงการ

1. ชื่อโครงการ

2. ชื่อนักเรียนที่ทำโครงการ
3. ชื่อครูที่ปรึกษา
4. ชื่อโรงเรียน
5. พ.ศ. ที่ทำโครงการ
6. กิตติกรรมประกาศ
7. บทคัดย่อ
 - วัตถุประสงค์ของการศึกษา
 - วิธีศึกษาและเก็บข้อมูล
 - ผลการศึกษาโดยสังเขป
 - สรุปผลการศึกษา
8. สารบัญญ
 - สารบัญญเนื้อหา
 - สารบัญญตาราง
 - สารบัญญรูปภาพ
9. หลักการและเหตุผลของการทำโครงการ
10. วัตถุประสงค์ของการทำโครงการ
11. เอกสารหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
12. วิธีดำเนินการศึกษา
13. การวิเคราะห์ข้อมูล/ผลการศึกษา
14. สรุปและอภิปรายผล
15. เอกสารอ้างอิง
16. ภาคผนวก(ถ้ามี)

เอกสารอ้างอิง

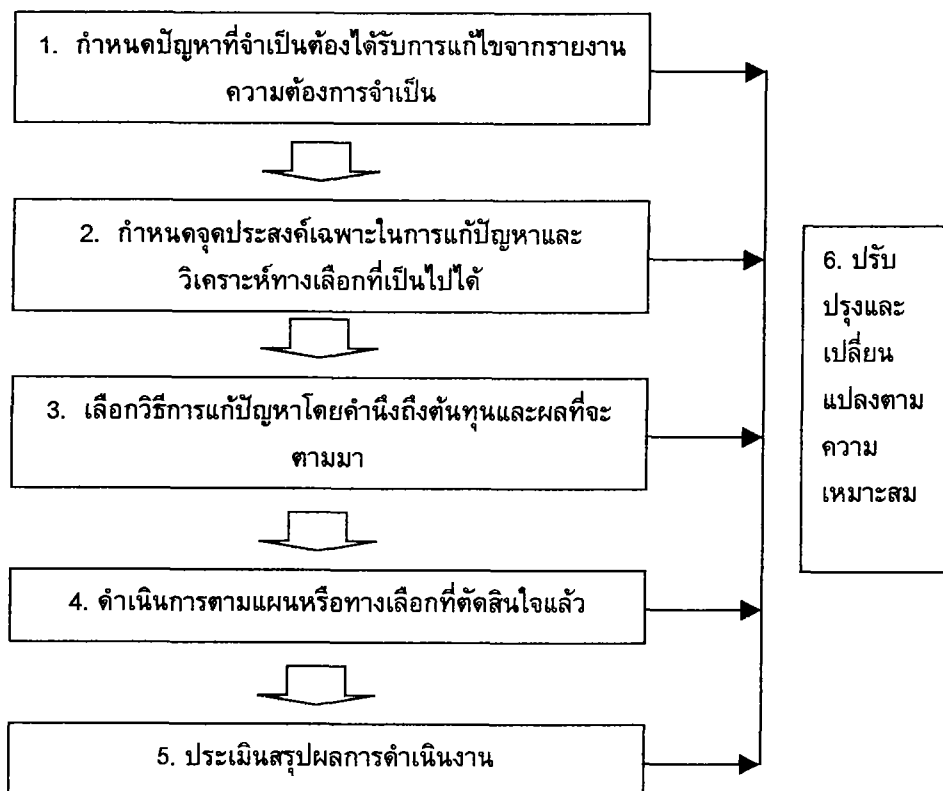
- จุลจักร โนนพันธ์และวิทยา สิริอนุวัฒน์. (2540). หนังสือเรียนวิชาकरण รายวิชา ง 321 – ง 322 โครงการเกษตรกรรม. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- ยุทธพงศ์ ไกยวรรณ. (มปป.). เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาโครงการ(ง 321, ง 322). กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- ยุทธนา สมิตะสิริ.(2543). เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การสอนแบบโครงการ” เชียงราย : เอกสารอัดสำเนา.
- โรงเรียนคณทิพิทยาคม. (2544). การเข้าค่ายอบรมเชิงปฏิบัติการ”เครือข่ายส่งเสริมการเรียนการสอนโครงการวิทยาศาสตร์ในบริบทของชุมชน” วันที่ 27- 29 มิถุนายน 2544. กำแพงเพชร : เอกสารอัดสำเนา.

ใบความรู้ที่ 2 เรื่อง หลักการจัดการ

คำชี้แจง ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่องนี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญที่นักเรียนจะนำไปใช้ในการทำโครงการของนักเรียนต่อไป

ความหมายของการจัดการ

จากเอกสารการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย ด้านทักษะการจัดการ ของกรมวิชาการ(2542 : 5 - 8) ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของ การจัดการ ไว้คล้ายคลึงกัน พอจะสรุปได้ว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมในการดำเนินงาน โดยการประสานทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานนั้นๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

พยอม วงศ์สารศรี(2537) ได้สรุปความหมายของการจัดการ ในลักษณะต่างๆ ได้ 3 ประการ ดังนี้

1. การจัดการเป็นศิลปะของการใช้บุคคลอื่นทำงานให้แก่องค์กร โดยการสนองตอบ

ความต้องการ ความคาดหวัง และการจัดโอกาสให้เขาเหล่านั้น มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน ทำให้สมาชิกในองค์กรร่วมแรงร่วมใจในการช่วยเหลือกิจกรรมในองค์กรเป็นอย่างดี

2. การจัดการเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับการกำหนดจุดมุ่งหมายขององค์กร และแปรเปลี่ยนจุดมุ่งหมายนั้นสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งความหมายนี้ ผู้จัดการจะทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆขององค์กรไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผ่านกระบวนการที่เป็นระบบ(Systematic) มีการประสานงาน(Co-ordination)และความร่วมมือร่วมใจจากทรัพยากรมนุษย์ ขั้นตอนและกระบวนการต่างๆที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย จะมีชื่อต่าง ๆ กัน ซึ่งล้วนแต่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ดังเช่น

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) กล่าวว่า การจัดการเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนคือ

1. การพยากรณ์และการวางแผน
2. การจัดองค์กร
3. การบังคับ
4. การประสานงาน
5. การควบคุม

กวลลิค(Gulick) ได้กล่าวถึงกระบวนการบริหารไว้ 7 ประการ ซึ่งมีชื่อย่อว่า POSDCORB คำย่อเ้ามาจาก อักษรตัวแรกของแต่ละขั้น คือ

1. การวางแผน(Planning)
2. การจัดองค์กร(Organizing)
3. การจัดบุคคลเข้าทำงาน(Staffing)
4. การอำนวยการ(Directing)
5. การประสานงาน(Co-ordinating)
6. การนำเสนอรายงาน(Reporting)
7. การงบประมาณ(Budgeting)

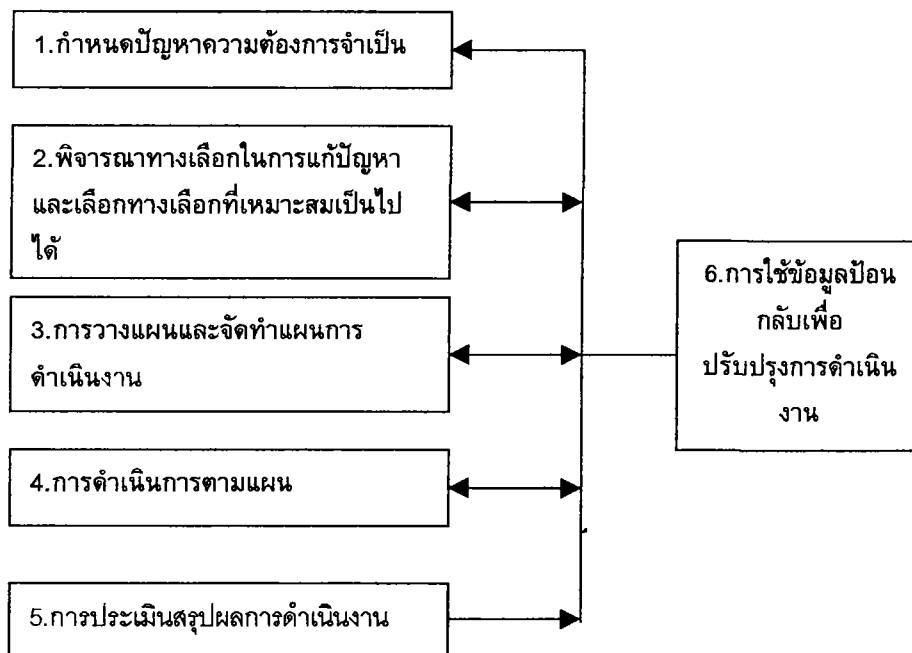
3. การจัดการ คือกลุ่มของผู้จัดการ ในความหมายนี้ องค์กรเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่บริหาร หรือจัดการกิจกรรมต่างๆ ในองค์กร เป็นผู้ดำเนินการตัดสินใจ กำหนดเป้าหมายขององค์กร และประสานงานให้สมาชิกในองค์กรดำเนินไปในทิศทางที่เป็นเป้าหมายร่วมกัน

จากความหมายของการจัดการดังกล่าว สรุปได้ว่า การจัดการคือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้า ในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วย องค์กรถึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

กรมวิชาการ(2540) ได้นิยามคำว่า ทักษะการจัดการ หมายถึง กระบวนการในการทำงานให้สำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผลงาน และการสรุปผลงาน โดยอาศัยทักษะที่จำเป็น ประกอบด้วยประเด็นย่อยดังนี้

1. การวางแผน พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่
 - วิเคราะห์งาน
 - ใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ
 - กำหนดขั้นตอนการทำงาน
2. การปฏิบัติงาน พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่
 - ประสานงาน
 - ทำงานเป็นระบบตามแผน
3. การประเมินผล และสรุปผลงาน พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่
 - ติดตามงานอย่างเป็นระบบ
 - ประเมินผลและปรับปรุงงาน
 - สรุปผลงาน
4. ทักษะที่ส่งเสริมประสิทธิภาพในการจัดการ พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่
 - เลือกใช้วิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสม
 - ปรับตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์

กล่าวโดยสรุป ทักษะการจัดการ หมายถึงกระบวนการจัดการ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยมีองค์ประกอบการจัดการดังนี้

การจัดการตามแนวคิดทฤษฎีใหม่

แนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ เป็นตัวแทนใหม่ของการจัดการการพัฒนา เป็นการใช้สติปัญญา เลื่อนนำเอาความรู้ความจริง ในทฤษฎีแห่งธรรมชาติของพื้นที่ มาทำความเข้าใจปัญหาต่างๆ และคิดค้นกำหนดแนวทางการจัดการปัญหานั้นๆ ด้วยวิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และได้ผลจริง เพื่อให้เกิดความเป็นปกติแก่ ประชาชน โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดการ"พอกอยู่พอกกิน" ของประชาชน และเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ความ"อยู่ดีกินดี"ต่อไปในอนาคต

หลักการของการจัดการพัฒนาของทฤษฎีใหม่ ซึ่ง ชาติชาย ณ เชียงใหม่(2542 : 36 – 38) ได้วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักการการจัดการพัฒนาที่ได้จากการเรียนรู้จากแนวคิดทฤษฎีใหม่ ไว้ว่า มีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ

1) รู้จริง การพัฒนาหรือการแก้ปัญหาใดก็ตาม ต้องเป็นการนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มาใช้ในการปรับปรุงสภาวะไม่ปกติ ให้เข้าสู่สภาวะปกติ การจัดการที่ดีในแง่ก็คือ การพยายามผสมผสานความรู้จริงในด้านต่างๆ มาใช้เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิผลและความต่อเนื่อง

2) ทำให้ได้ผลจริง วิธีการแก้ปัญหาและการจัดการที่ดี จะต้องก่อให้เกิดผลได้ผล แก้ปัญหาให้ลุล่วงได้จริง เป็นตัวอย่างของความสำเร็จ เพื่อที่เป็นแรงจูงใจ บันดาลใจให้ผู้คนเรียนรู้ นำไปปฏิบัติ นำไปขยายผลในที่อื่นๆอีกต่อไป

3) ทำให้ง่าย การจัดการการพัฒนาดี ต้องทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทั้งในด้านแนวคิดและเทคนิควิชาการ ทำให้ง่าย ไม่สลับซับซ้อน สมเหตุสมผล ทำได้เร็ว แก้ปัญหาได้เร็ว

4) คุ่มค่า การจัดการการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ ก้าวล่วงไปไกลเกินกว่าความคิดจัดการแบบตะวันตก การจัดการตามความคิดของโลกตะวันตก มุ่งที่จะบรรลุความคุ้มค่า หรือการมีกำไร การตัดสินใจจะทำสิ่งใดๆ เกณฑ์ข้อกำหนดพิจารณาเบื้องต้น คือเรื่องของการคุ้มค่าหรือการได้กำไร หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่าประสิทธิภาพของการดำเนินการ แต่ทฤษฎีใหม่เป็นทัศนะที่ลึกซึ้งซึ่งมองความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มค่า โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมองกำไรไปในรูปของสิ่งที่วัดเป็นเงินไม่ได้ นั่นคือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ที่รัฐจำเป็นต้องลงทุน ดังพระราชดำรัสว่า "ขาดทุนคือกำไร"(Our loss is our gain) เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ .(2542).การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านทักษะการจัดการ. กรุงเทพฯ : กองวิจัยทางการศึกษา.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2542). ดุจฝนชโลมดินที่แห้งผาก กระบวนทัศน์และการจัดการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารวิชาการเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

เครื่องมือวัดและประเมินผลแผนการสอนที่ 3
เรื่อง หลักการทำงานผสมกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยทำเครื่องหมาย X ลงในตัวเลือกที่นักเรียนคิดว่าเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด

1. ความหมายใดของโครงการที่สมบูรณ์ที่สุด
 - ก. โครงการ หมายถึง การทำงานตามคำสั่ง
 - ข. โครงการ หมายถึง การทำตามความคิดของตนเอง
 - ค. โครงการ หมายถึง การทำงานอย่างมีระบบตามแผนงาน
 - ง. โครงการ หมายถึง การทำงานอย่างมีอิสระตามที่ตนต้องการ
2. ผลทางตรงที่นักเรียนได้รับจากการทำโครงการ คืออะไร
 - ก. ความชำนาญ
 - ข. ความสามัคคี
 - ค. ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
 - ง. การทำงานอย่างเป็นระบบ
3. ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการทำโครงการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร
 - ก. มีทักษะในการทำงาน
 - ข. ทำงานด้วยความรวดเร็ว
 - ค. มีแบบแผนในการทำงาน
 - ง. ทำงานด้วยความคล่องตัว

ให้ใช้คำตอบต่อไปนี้ ตอบคำถามตั้งแต่ ข้อที่ 4-7

- ก. เป็นประเภททฤษฎี
 - ข. ประเภทค้นคว้าทดลอง
 - ค. ประเภทสิ่งประดิษฐ์
 - ง. ประเภทสำรวจข้อมูล
4. โครงการการใช้เม็ดโฟมป้องกันหนอนผีเสื้อกินใบส้ม เป็นโครงการประเภทใด
 5. โครงการการศึกษาชนิดของแมลงที่เป็นตัวห้ำและตัวเบียนในท้องถิ่น
 6. โครงการกับดักแมลงศัตรูพืชแบบประหยัด
 7. โครงการการสกัดสารเคมีจากพืชสมุนไพร

8. โครงการที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ ยกเว้นข้อใด
 - ก. มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน
 - ข. เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
 - ค. ตรงตามความต้องการของตนเอง
 - ง. ชื่อโครงการต้องชัดเจนและดึงดูดความสนใจ
9. การทำโครงการเริ่มจากขั้นตอนใดเป็นอันดับแรก
 - ก. สืบรวจทรัพยากรที่เรามีอยู่ก่อน
 - ข. ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น
 - ค. ค้นคว้าหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - ง. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการ
10. ข้อความใด กล่าวได้ถูกต้องที่สุดเกี่ยวกับทักษะการจัดการ
 - ก. ทักษะการจัดการมีอยู่แล้วในคนทุกคน
 - ข. ทักษะการจัดการเป็นความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล
 - ค. ทักษะการจัดการเป็นกระบวนการในการทำงานให้สำเร็จ
 - ง. ทักษะการจัดการไม่สามารถสร้างหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้

แผนการสอนที่ 4

เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง เวลา 4 คาบ

สาระสำคัญ

การนำความรู้ความเข้าใจ ทักษะและประสบการณ์ รวมทั้งข้อมูลต่างๆ มาใช้ประกอบการตัดสินใจในการทำโครงการ จะทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามกระบวนการประหยัด ปลอดภัย เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาตนเองและอาชีพในท้องถิ่นได้

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)

เสนอแนวทางในการจัดการทำโครงการเกษตรที่ตนสนใจ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

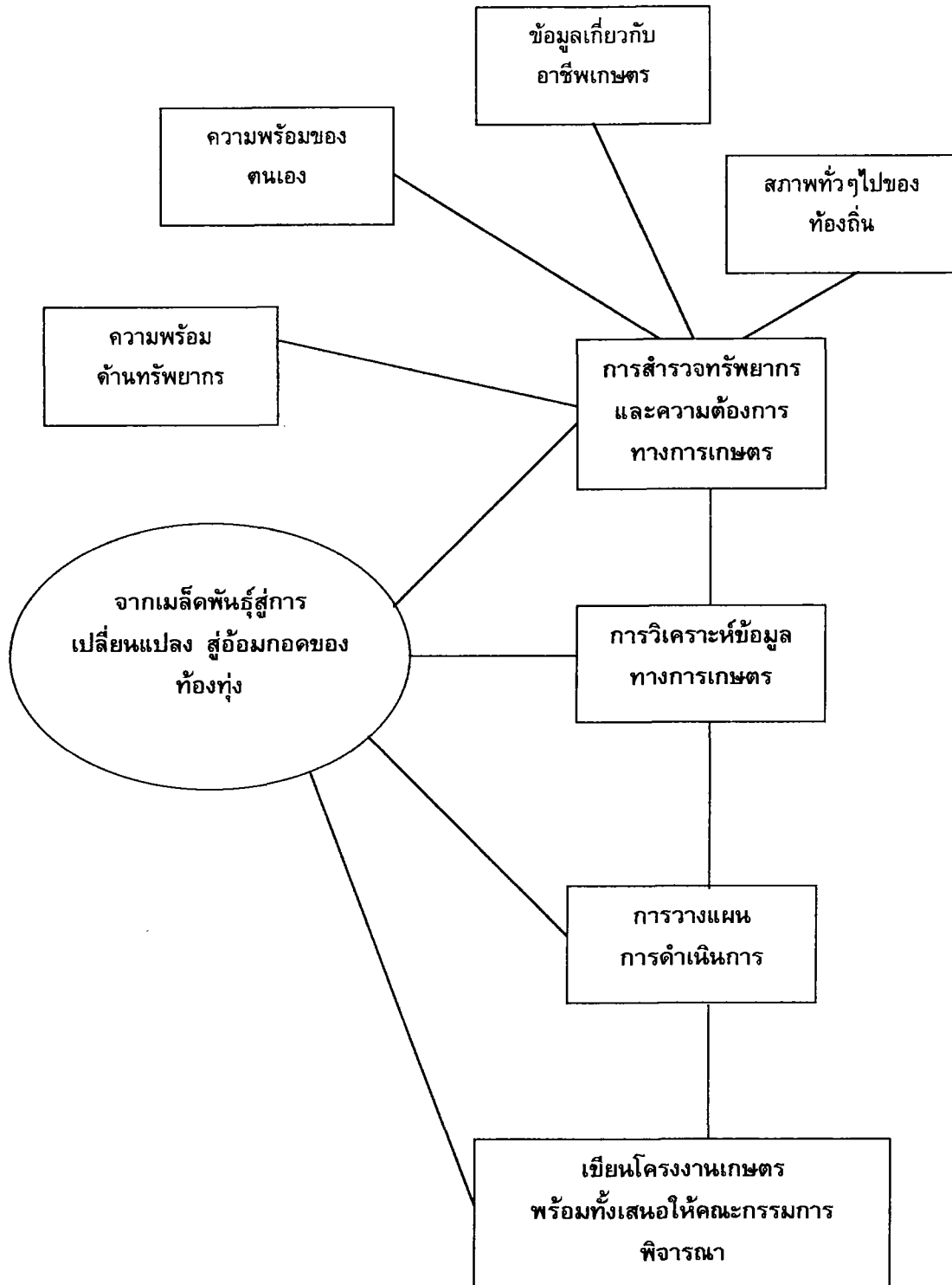
จุดประสงค์นำทาง

1. สำรวจสภาพปัญหา ทรัพยากรและความต้องการทางการเกษตรของตนเอง และท้องถิ่นได้
2. วิเคราะห์ข้อมูลทางการเกษตรในท้องถิ่นได้
3. วางแผนการทำโครงการเกษตรที่สนใจได้
4. เขียนโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

สาระการเรียนรู้

1. หลักการตัดสินใจในการทำโครงการ
2. การเขียนโครงร่างของโครงการ

แผนผังความคิดสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนการสอน

จุดประสงค์นำทางที่ 1 - 2

ใช้เวลา 2 คาบ

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

1. ครูแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลให้นักเรียนทราบ แล้วให้นักเรียนแบ่งกลุ่มๆละ 4-6 คน ตามความสมัครใจของนักเรียน พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่มลงในใบงานที่ 1 เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม

2. ครูให้นักเรียนนำข้อมูลจากการไปศึกษาดูงานทางด้านการเกษตรตั้งแต่แผนการสอนที่ 1 ที่นักเรียนแต่ละคนได้บันทึกไว้ มาร่วมกันพิจารณาอีกครั้ง เพื่อนำเอาแนวคิดต่าง ๆ มาจัดทำโครงการ ในกรณีที่ยังมีข้อมูลไม่เพียงพอ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวางแผนไปศึกษาดูงานในสถานประกอบการทางการเกษตรในท้องถิ่นเพิ่มเติม ซึ่งอาจใช้เวลานอกเวลาเรียน

ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. ครูและนักเรียนร่วมกันทบทวนสาระสำคัญของความรู้พื้นฐานเรื่องการทำโครงการ และเรื่องหลักการจัดการ ที่ได้เรียนมาแล้วในแผนการสอนที่ผ่านมา และครูนำตัวอย่างโครงการที่น่าสนใจ จากแผนการสอนที่ 3 เช่น โครงการการใช้เม็ดโพน้องกันหนอนผีเสื้อกินใบส้ม โครงการผักผงดุค 2001 โครงการเครื่องกำเนิดไฟฟ้า(เครื่องสูบน้ำ) เป็นต้น มาให้นักเรียนศึกษาประกอบ พร้อมทั้งอธิบายเชื่อมโยงไปสู่การเขียนโครงการของนักเรียน

4. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ การจัดทำโครงการที่ตนเองสนใจ ซึ่งครูจะเป็นผู้คอยแนะนำและกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง โดยใช้แผนภูมิขั้นตอนการทำโครงการ ประกอบ

5. นักเรียนแต่ละกลุ่มเริ่มดำเนินการวางแผนการจัดทำโครงการเกษตรที่ตนสนใจ ตามขั้นตอนการทำโครงการจากที่ได้ศึกษามาแล้ว โดยเริ่มจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในการทำโครงการในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

5.1 สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนทางการเกษตร ใช้ใบงานที่ 2 เรื่อง การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนทางการเกษตร

5.2 ความพร้อมด้านทรัพยากร ใช้ใบงานที่ 3 เรื่องการสำรวจความพร้อมด้านทรัพยากร

5.3 ความพร้อมของตนเอง ใช้ใบงานที่ 4 เรื่อง การสำรวจความพร้อมของตนเอง

5.4 ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรในท้องถิ่นและแนวคิดทางการเกษตรแบบต่าง ที่นักเรียนได้เรียนและไปศึกษาดูงานมาแล้ว ในแผนการสอนที่ผ่านมา

6. ครูสุ่มตัวอย่างนักเรียนกลุ่มหนึ่ง เพื่อนำมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ข้อมูลการ

จัดทำโครงการ โดยปฏิบัติงานตามใบงานที่ 5 เรื่อง การตัดสินใจเลือกทำโครงการ ซึ่งนักเรียนศึกษาหาความรู้ในเรื่องการตัดสินใจเลือกทำโครงการจากใบความรู้ที่ 1 เรื่อง การตัดสินใจเลือกทำโครงการ ปรับจากเอกสารชุดการเรียนการสอน เรื่อง การจัดการทางอาชีพ ของกรมวิชาการ

7. นักเรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ข้อมูลของตนเองจากตัวอย่างที่ผ่านมา พร้อมทั้งตัดสินใจเขียนโครงการเกษตรที่กลุ่มตนเองสนใจ
จุดประสงค์นำทางที่ 3 - 4 ใช้เวลา 2 คาบ(การประชุมพิจารณาโครงการ อาจใช้เวลานอกเวลาเรียน)

8. นักเรียนแต่ละกลุ่มเขียนโครงการเกษตรที่ตนเองสนใจ ตามแบบฟอร์มการเขียนโครงการในใบงานที่ 6 เรื่อง แบบฟอร์มการเขียนโครงการ โดยศึกษาใบความรู้ที่ 2 เรื่อง การเขียนโครงการ ประกอบการเขียนโครงการของนักเรียนแต่ละกลุ่ม

9. นักเรียนแต่ละกลุ่มให้นำเสนอโครงการ ให้คณะกรรมการที่นักเรียนร่วมกันแต่งตั้งขึ้น ซึ่งอาจจะประกอบด้วย ครูอาจารย์ นักเรียนและผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้พิจารณา โดยจัดทำในลักษณะการประชุมเพื่อพิจารณาอนุมัติให้ดำเนินการ (ในขั้นตอนนี้อาจยืดหยุ่นได้ โดยใช้วิธีส่งเอกสารไปให้กรรมการพิจารณาเป็นรายบุคคลก็ได้)

ขั้นสรุปบทเรียน

10. ครูให้นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอขั้นตอนการทำโครงการของกลุ่มตนเองที่หน้าชั้นเรียน เพื่อเป็นการทบทวนภาระงานที่นักเรียนจะต้องทำต่อไปและเป็นการสรุปบทเรียน

สื่อการเรียนการสอน

1. ใบงานที่ 1 เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม
2. ใบงานที่ 2 เรื่อง การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นทางด้านการเกษตร

เกษตร

3. ใบงานที่ 3 เรื่องการสำรวจความพร้อมด้านทรัพยากร
4. ใบงานที่ 4 เรื่องการสำรวจความพร้อมของตนเอง
5. ใบงานที่ 5 เรื่องการตัดสินใจเลือกทำโครงการ
6. ใบงานที่ 6 เรื่องแบบฟอร์มการเขียนโครงการ
7. ใบความรู้ที่ 1 เรื่องการตัดสินใจเลือกทำโครงการ
8. ใบความรู้ที่ 2 เรื่อง การเขียนโครงร่างของโครงการ
9. ตัวอย่างโครงการเกษตร(จากแผนการสอนที่ 3)
10. แผนภูมิขั้นตอนการจัดทำโครงการ

การวัดและประเมิน

1. วิธีการวัดและประเมิน
 - 1.1 ประเมินโครงร่างของโครงการนักเรียน

1.2 วัดความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียน

2. เกณฑ์การวัดและประเมิน

2.1 โครงร่างของโครงการนักเรียนใช้เกณฑ์ ดังนี้

2.1.1 รูปแบบของโครงการ

ก. หลักการและเหตุผลมีความสำคัญที่จะนำไปปฏิบัติได้

ข. วัตถุประสงค์ชัดเจนสอดคล้องกับหลักการและเหตุผล

ค. เป้าหมายชัดเจนและมีความเป็นไปได้

ง. วิธีดำเนินการและขั้นตอนการปฏิบัติงานมีความชัดเจนและเป็นลำดับขั้นตอน

และนำไปสู่เป้าหมาย

จ. ระยะเวลาในการดำเนินการเหมาะสม

ฉ. งบประมาณมีความเหมาะสมต่อการดำเนินงาน

ช. วัสดุอุปกรณ์มีความเหมาะสมเพียงพอ มีอยู่ในท้องถิ่น

2.1.2 มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน

2.1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

2.1.4 เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพได้

เกณฑ์การประเมินแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับคะแนน 3 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับ ดี

ระดับคะแนน 2 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับ ปานกลาง

ระดับคะแนน 1 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับ ปรับปรุง

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

21 – 30 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับดี

11 – 20 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับพอใช้

1 – 10 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับปรับปรุง

2.2 ความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของนักเรียน การประเมินใช้วิธีจัดระดับ

คุณภาพ แบ่งออกเป็น 5 ระดับคือ

ระดับคะแนน 5 หมายถึง ความสนใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับคะแนน 4 หมายถึง ความสนใจอยู่ในระดับมาก

ระดับคะแนน 3 หมายถึง ความสนใจอยู่ในระดับปานกลาง

ระดับคะแนน 2 หมายถึง ความสนใจอยู่ในระดับน้อย

ระดับคะแนน 1 หมายถึง ความสนใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

สื่อการเรียนการสอน แผนการสอนที่ 4
เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง

ใบงานที่ 1
เรื่อง บทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่ม

คำชี้แจง ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4-6 คน ตามความสมัครใจของนักเรียน พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่มดังนี้

ชื่อกลุ่ม.....

บทบาทหน้าที่สมาชิกในกลุ่ม

ประธาน.....

กรรมการ.....

.....

.....

.....

.....

.....

เลขานุการ.....

ใบงานที่ 2

เรื่อง การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นทางการเกษตร

คำชี้แจง ให้นักเรียนสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นทางการเกษตร เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำโครงการของแต่ละกลุ่ม โดยสำรวจข้อมูลดังกล่าวด้านละ 2 อย่าง ตามรายละเอียดข้างล่างนี้

1. แหล่งข้อมูล.....

(อาจเป็นบุคคล / เอกสารหรือปรากฏการณ์จริง)

2. สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นทางการเกษตร

2.1 สภาพปัญหาและความต้องการทางการผลิตพืช

การผลิตพืชในท้องถิ่น	ปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น
1.....
2.....

2.2 สภาพปัญหาและความต้องการทางการผลิตสัตว์

การผลิตสัตว์ในท้องถิ่น	ปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น
1.....
2.....

2.3 สภาพปัญหาและความต้องการทางการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น	ปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น
1.....
2.....

2.4 สภาพปัญหาและความต้องการทางด้านธุรกิจเกษตร

ธุรกิจการเกษตรในท้องถิ่น	ปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น
1.....
2.....

ชื่อกลุ่ม.....

ใบงานที่ 3
เรื่อง การสำรวจความพร้อมด้านทรัพยากร

คำชี้แจง ให้นักเรียนสำรวจความพร้อมด้านทรัพยากรของกลุ่มตนเอง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำโครงการของแต่ละกลุ่ม ตามรายละเอียดข้างล่างนี้

ทรัพยากรที่ต้องใช้ในการประกอบกิจการใด ๆ ก็ตามแบ่งออกเป็น

1. แรงงาน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องใช้ในการดำเนินการ จึงต้องพิจารณาว่าจะต้องมีผู้ร่วมงานหรือไม่ ก็คน มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านหรือไม่ ถ้าต้องการจะหาได้ที่ไหน โดยวิธีใด
2. เงินทุน ต้องประมาณการว่าต้องใช้เงินทุนเท่าไร มีหรือยัง ถ้าไม่มีหรือมีไม่พอจะหาจากที่ไหน
3. วัสดุอุปกรณ์ และวัตถุดิบ ต้องศึกษาดูว่า การดำเนินการของเราจะใช้วัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบอะไรบ้าง มีหรือไม่ ถ้าไม่มีจะทำอย่างไร หาจากที่ไหน โดยวิธีใด
4. สถานที่/ที่ดิน เป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบการของเรา ขึ้นอยู่กับประเภทของกิจการที่เราจะทำ บางกิจการต้องพิจารณาทำเลที่มีผู้คนหนาแน่น บางกิจการต้องการพื้นที่ห่างไกลและใช้พื้นที่มาก

ผลการสำรวจด้านทรัพยากร

1. ด้านแรงงาน	☐	พร้อม	☐	ไม่พร้อม
2. ด้านเงินทุน	☐	พร้อม	☐	ไม่พร้อม
3. ด้านวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบ	☐	พร้อม	☐	ไม่พร้อม
4. ด้านสถานที่/ที่ดิน	☐	พร้อม	☐	ไม่พร้อม

5. ในกรณีทรัพยากรบางอย่างไม่พร้อม วิธีดำเนินการแก้ปัญหา
คือ.....

.....

.....

ชื่อกลุ่ม.....

ใบงานที่ 4

เรื่อง การสำรวจความพร้อมของตนเอง

คำชี้แจง ให้นักเรียนสำรวจความพร้อมของกลุ่มตนเอง เพื่อที่จะทำโครงการของแต่ละกลุ่มตามรายละเอียดข้างล่างนี้

ปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการประกอบกิจการต่างๆ คือ ความพร้อมของตัวผู้ประกอบการ ก่อนการตัดสินใจเลือกทำกิจการใดต้องสำรวจความพร้อมของตนเองก่อน เพื่อเป็นการช่วยทำให้มีความเชื่อมั่นและมั่นใจได้มากยิ่งขึ้น โดยพิจารณาจาก ความรู้ความสามารถและความถนัดของตนเอง ความชอบความต้องการหรือความสนใจ และคุณลักษณะนิสัยของตนเอง

ผลการสำรวจความพร้อมของตนเอง

1. ด้านความรู้ความสามารถของสมาชิกในกลุ่ม

สมาชิกในกลุ่มมีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับ พร้อม ไม่พร้อม

ความรู้ความสามารถพิเศษของสมาชิกในกลุ่ม

.....

2. ด้านความชอบ ความต้องการหรือความสนใจของสมาชิกในกลุ่ม

สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่มีความต้องการ หรือความสนใจในการทำกิจกรรมอะไรบ้าง อาจเป็นทั้งกิจการงานที่เป็นของครอบครัว งานอดิเรก หรือกิจกรรมนันทนาการ การเล่นเกมหรือกีฬาประเภทต่างๆ

.....

3. ด้านคุณลักษณะนิสัยที่จะทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จของสมาชิกในกลุ่ม

นักเรียนคิดว่า สมาชิกในกลุ่มของตนเองมีคุณลักษณะนิสัยที่ดีเด่นอะไรบ้างที่จะทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จบ้าง

.....

ชื่อกลุ่ม.....

ใบงานที่ 5
เรื่อง การตัดสินใจเลือกทำโครงการ

คำชี้แจง ให้นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความพร้อมด้านทรัพยากร ความพร้อมของตนเอง และข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรและสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่น มาวิเคราะห์ เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกทำโครงการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลในการตัดสินใจ	พร้อม	ไม่พร้อม	วิธีแก้ไข
1.ด้านทรัพยากร - แรงงาน - ทุน - วัสดุอุปกรณ์ - สถานที่ - ทรัพยากรอื่น			
2. ด้านตนเอง - ความรู้ความสามารถ - ความสนใจ - คุณลักษณะนิสัย			
3. ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตร และสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่น			

ผลการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ.....(ชื่อโครงการ)

ดำเนินการ

ไม่ดำเนินการ

ลงชื่อ.....(กลุ่ม)

ใบงานที่ 6
เรื่อง แบบฟอร์มการเขียนโครงการ

คำชี้แจง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มนำข้อมูลที่ได้จากการการตัดสินใจเลือกทำโครงการ มาเขียนเป็นโครงการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชื่อโครงการ.....

.....

หลักการและเหตุผลของการทำโครงการ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

วัตถุประสงค์ของโครงการ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เป้าหมายของโครงการ

.....

.....

.....

.....

วิธีดำเนินการ/แผนการดำเนินงาน

ลำดับ ที่	กิจกรรม	ระยะเวลา			
		เดือน.....	เดือน.....	เดือน.....	เดือน.....

ตารางการปฏิบัติงาน

เดือน.....

สัปดาห์ ที่	กิจกรรมที่ปฏิบัติ	สถานที่	หมายเหตุ

ระยะเวลาดำเนินงาน

.....

เครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สถานที่ดำเนินงาน

.....

.....

งบประมาณ

.....

.....

.....

.....

ผู้รับผิดชอบโครงการ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

.....

.....

.....

บุคลากรที่เป็นที่ปรึกษาโครงการ

.....

.....

.....

ใบความรู้ที่ 1 เรื่อง การตัดสินใจในการทำโครงการ

คำชี้แจง

ให้นักเรียนทุกคนศึกษาใบความรู้เรื่อง การตัดสินใจในการทำโครงการ ฉบับนี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อที่จะนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการตัดสินใจทำโครงการต่อไป

การตัดสินใจทำโครงการ

ก่อนการตัดสินใจทำโครงการ นักเรียนจะต้องใช้ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบด้วยการศึกษาและสำรวจข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำโครงการให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อป้องกันการตัดสินใจที่ผิดพลาด ซึ่งจะทำให้ผลการทำโครงการออกมาไม่มีคุณภาพหรือไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ข้อมูลต่างๆที่นักเรียนจะต้องพิจารณาได้แก่

1. สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น เป็นสิ่งที่จะบ่งบอกว่าในท้องถิ่นหรือชุมชนของเราน่าจะทำโครงการเกษตรในเรื่องใดมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็น การผลิตพืช การผลิตสัตว์ การแปรรูปผลผลิตหรือธุรกิจเกษตร
2. ข้อมูลที่เป็นความพร้อมของทรัพยากร เป็นสิ่งสำคัญยิ่งเพราะถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานของการทำโครงการเกษตร ซึ่งนักเรียนจะต้องพิจารณาถึงความพร้อมในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้
 - ความพร้อมในเรื่องแรงงาน แรงงานในการทำโครงการของเรามีหรือไม่ ซึ่งนั้นอาจหมายถึงเวลาในการทำโครงการด้วย ตลอดจนการจัดการด้านแรงงานในกรณีที่เราจะต้องพึ่งแรงงานจากบุคคลภายนอกจะมีวิธีดำเนินการอย่างไร
 - ความพร้อมเรื่องเงินทุน ในกรณีที่โครงการของเราจำเป็นต้องใช้เงินทุน เรามีความพร้อมหรือไม่ และถ้าไม่มีหรือมีไม่พอจะมีวิธีการอย่างไรในการหาทุนในการดำเนินการ โดยที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบที่สุด
 - ความพร้อมเรื่องวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบ ในการดำเนินโครงการใด ๆ ก็ตามวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบเป็นปัจจัยพื้นฐานเช่นกัน ถ้าหากเรามีความพร้อมหรือวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนวัตถุดิบหาได้ง่ายในท้องถิ่นหรือมีราคาถูก ก็จะทำให้เราลดต้นทุนในการผลิตหรือการทำโครงการ ตลอดจนทำให้โครงการดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 - ความพร้อมเรื่องสถานที่ที่ดิน การดำเนินโครงการ สถานที่ ที่ดิน หรือทำเลที่ตั้งเป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกันแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะหรือประเภทของโครงการเกษตรที่เราจะตัดสินใจทำ เช่น หากเราตัดสินใจทำการผลิตพืช คงต้องพิจารณาถึงเรื่องที่ดินเป็นสำคัญ หรือหากเราต้องการทำโครงการผลิตสัตว์ ก็คงต้องพิจารณาถึงโรงเรือนหรือบริเวณที่จะเลี้ยง หรือ

หากเราต้องการทำโครงการธุรกิจเกษตร ทำเลที่ตั้งที่สะดวกสบายในการบริการหรือการดำเนินธุรกิจก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา เป็นต้น

3. ข้อมูลเกี่ยวกับความพร้อมของตนเอง ความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจ ตลอดจนวุฒิภาวะและประสบการณ์ของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการทำโครงการทางการเกษตร เพราะเราคงต้องพิจารณาถึงกำลังขีดความสามารถในการทำงานของเราว่ามีมากน้อยเพียงไร นอกจากนี้การทำโครงการครั้งนี้เป็นการทำงานกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มของเรามีความพร้อมเพียงกันมากน้อยเพียงไร สามารถทำงานร่วมกันได้หรือไม่ ก็เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามการทำงานเป็นกลุ่มทุกคนคงต้องแสดงออกถึงความเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ทุกคนต้องรู้จักสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจกัน ผลงานจึงจะประสบผลสำเร็จด้วยดี

นอกจากข้อมูลด้านต่างๆเหล่านี้แล้ว นักเรียนควรจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของท้องถิ่นด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ซึ่งนักเรียนอาจนำความรู้ดังกล่าวจากที่เรียนไปแล้วในแผนการสอนที่ผ่านมาซึ่งนักเรียนได้ออกไปเก็บข้อมูลในท้องถิ่นและทัศนศึกษาดูงานทางการเกษตรมาหลายแห่งแล้ว มาเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจทำโครงการต่อไป

ท้ายนี้ขอให้นักเรียนคิดและจดจำเอาคติในการทำงานดังต่อไปนี้ไปใช้ในการโครงการงานของนักเรียนเอง

“ต้นไม้ ถ้าไม่มีราก ลำต้น ก็งักงันและใบที่แข็งแรงแล้ว ใจนเลยจะมีผลที่สมบูรณ์ได้ การศึกษาก็เช่นกัน ถ้าไม่มีความพึงพอใจ เป็นราก ไม่มีขยันหมั่นเพียร ความอดทนเป็นลำต้น ไม่มีความเอาใจใส่จดจ่อ เป็นกิ่งก้าน และไม่มีความหมั่นตรึกตรองคิดใคร่ครวญ เป็นใบ แล้วไซ้ ความสำเร็จหรือผลก็ย่อมไม่สมบูรณ์หรือดงาม ดังหวัง”

เกษตรภาษิต

ใบความรู้ที่ 2

เรื่อง การเขียนโครงร่างของโครงการ

คำชี้แจง

ให้นักเรียนทุกคนศึกษาใบความรู้เรื่อง การเขียนโครงร่างของโครงการ ฉบับนี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อที่จะนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการทำโครงการต่อไป

การเขียนโครงร่างของโครงการ

หลังจากที่นักเรียนได้ตัดสินใจทำโครงการใด โครงการหนึ่งที่ตนเองและกลุ่มสนใจแล้ว งานขั้นต่อไปที่นักเรียนจะต้องทำคือเขียนโครงงานเพื่อเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาให้ความเห็นชอบและอนุมัติให้ดำเนินการทำโครงการนั้นๆได้ แนวทางการเขียนโครงงานมีดังต่อไปนี้

1. ชื่อโครงการ

ชื่อโครงการควรเขียนให้กระชับรัดชัดเจน ใช้ภาษาหรือคำพูดที่เข้าใจง่าย ๆ และแสดงให้เห็นว่าจะทำอะไร

2. หลักการและเหตุผล

เป็นการเขียนเพื่อบอกถึงว่า ทำไมจึงสนใจที่จะทำเรื่องนี้ มีแนวคิด หลักการ หรือเหตุผลอย่างไรจึงได้ทำโครงการนี้

3. วัตถุประสงค์ของโครงการ

เป็นความต้องการหรือจุดหมายปลายทางของการทำโครงการนี้ และต้องเขียนให้สอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ทำด้วย

4. เป้าหมายของโครงการ

หมายถึง ปริมาณหรือคุณภาพของงานหรือผลงานจากการทำโครงการนี้

5. วิธีดำเนินการ/แผนการดำเนินงาน

เป็นขั้นตอนหรือรายละเอียดของการทำโครงการทั้งหมด ซึ่งจะระบุถึงขั้นตอนก่อนหลัง กิจกรรมที่ทำ และระยะเวลาดำเนินการ

6. ตารางการปฏิบัติงาน

เป็นแผนการปฏิบัติงานที่ระบุรายละเอียดลงไปว่าแต่ละสัปดาห์จะทำอะไร และทำที่ไหน หากมีปัญหาอุปสรรคหรือสิ่งใด ๆ เกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติงานก็จะนำมาบันทึกลงในช่องหมายเหตุ

7. ระยะเวลาดำเนินงาน

เป็นระยะเวลาทั้งหมดที่ใช้ในการทำโครงการของนักเรียน อาจเป็นเดือนหรือหลายเดือนก็ได้

8. เครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์

เป็นเครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการทำโครงการของนักเรียน

9. สถานที่ดำเนินงาน

เป็นบริเวณที่นักเรียนปฏิบัติโครงการอยู่เป็นประจำ

10. งบประมาณ

หมายถึงเงินทุนที่ต้องใช้ในการทำโครงการที่นักเรียนสนใจ บางโครงการไม่ต้องใช้งบประมาณก็ได้หรือถ้าใช้น้อยมาก หากเป็นโครงการเกี่ยวกับการสำรวจหรือแสวงหาความรู้ในเรื่องทางการเกษตร งบประมาณดังกล่าวควรระบุแหล่งที่ได้มาด้วย

11. ผู้รับผิดชอบโครงการ

หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำโครงการ

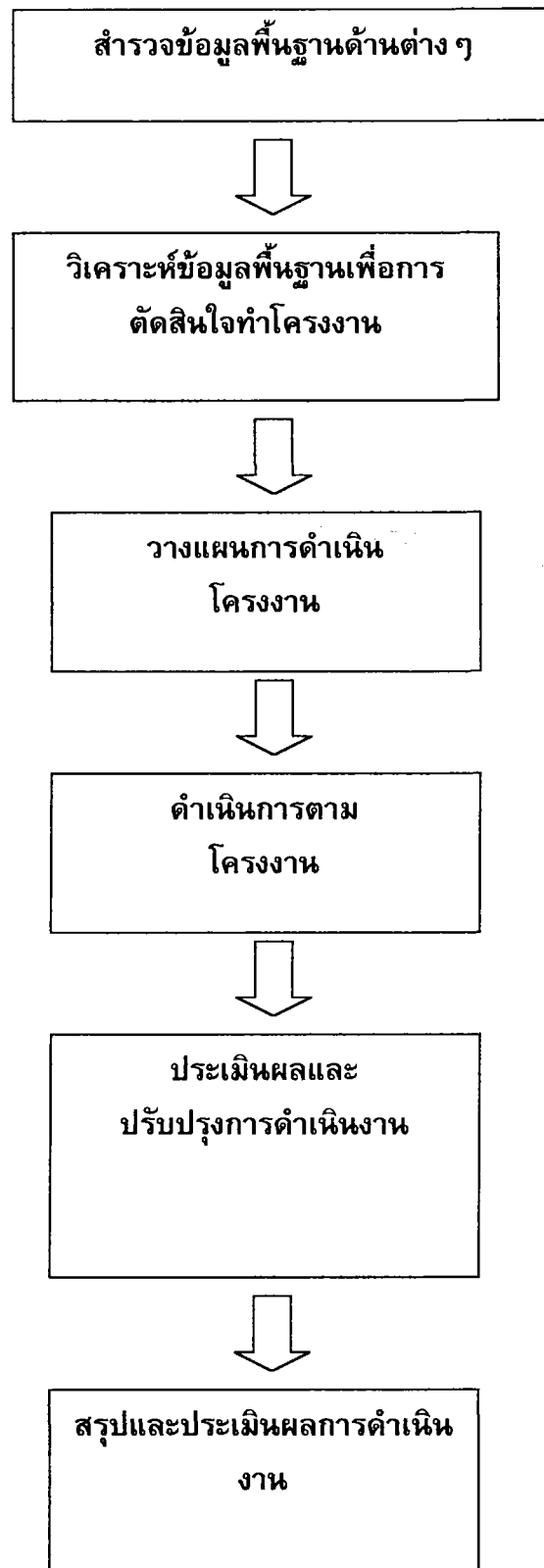
12. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นการคาดคะเนในสิ่งที่นักเรียนหรือผู้ทำโครงการจะได้รับจากการทำโครงการแล้ว และต้องสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ตอนต้น

13. บุคลากรที่เป็นที่ปรึกษา

เป็นรายชื่อของครูอาจารย์ที่ปรึกษา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่นักเรียนทำโครงการและต้องอาศัยคำปรึกษาและแนะนำจากบุคคลเหล่านี้

แผนภูมิขั้นตอนการจัดทำโครงการ

เครื่องมือวัดและประเมิน แผนการสอนที่ 4
เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง

แบบประเมินโครงร่างของโครงงานนักเรียน

คำชี้แจง ให้ผู้ประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหลังข้อความตามที่ตนตัดสินใจประเมิน

ชื่อโครงงาน.....
.....

ข้อความ	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
1. รูปแบบของโครงงาน 1.1 หลักการและเหตุผลมีความสำคัญที่จะนำไปปฏิบัติได้ 1.2 วัตถุประสงค์ชัดเจนสอดคล้องกับหลักการและเหตุผล 1.3 เป้าหมายชัดเจนและมีความเป็นไปได้ 1.4 วิธีดำเนินการและขั้นตอนการปฏิบัติงานมีความชัดเจนและเป็นลำดับขั้นตอนและนำไปสู่เป้าหมาย 1.5 ระยะเวลาในการดำเนินการเหมาะสม 1.6 งบประมาณมีความเหมาะสมต่อการดำเนินงาน 1.7 วัสดุอุปกรณ์มีความเหมาะสมเพียงพอ มีอยู่ในท้องถิ่น 2. มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน 3. ผลที่คาดว่าจะได้รับเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน 4. เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพได้			

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน
(.....)

แบบวัดความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตร

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหลังข้อความที่ตรงกับความคิดของนักเรียน

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....

ข้อความ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ถ้ามีโอกาสเรียนต่อในระดับสูงข้าพเจ้าจะเรียนสายอาชีพเกษตร					
2. อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่มีเกียรติและน่าภาคภูมิใจ					
3. อาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่สามารถทำรายได้ให้กับตนเองได้เป็นอย่างดี					
4. อาชีพเกษตรเป็นอาชีพพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ					
5. อาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่ทำให้เกษตรกรมีประสบการณ์มองการณ์ไกล					
6. แม้จะมีอาชีพหลักอยู่แล้วข้าพเจ้าก็จะทำอาชีพเกษตรเป็นอาชีพเสริม					
7. ข้าพเจ้าพยายามศึกษาค้นคว้าความรู้ใหม่ๆ ทางการเกษตรอยู่เสมอ					
8. ข้าพเจ้ารู้สึกชื่นชมกับผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพเกษตร					
9. ข้าพเจ้ามักหาโอกาสไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเกษตรกรอยู่เสมอ					
10. อาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่ลำบากกาย แต่ก็สบายใจและเป็นอิสระ					

แผนการสอนที่ 5

เรื่อง ก้าวเดินไปตามความไฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ เวลา 18 คาบ

สาระสำคัญ

การปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรให้บรรลุเป้าหมายนั้น ผู้ปฏิบัติงานโครงการนอกจากต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตรแล้ว ยังต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และทักษะการจัดการ ให้การปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น รวมทั้งยังต้องมีความวิริยะอุตสาหะ เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)

ปฏิบัติโครงการเกษตรตามความสนใจของตนเอง โดยนำแนวคิดทางการเกษตรในปัจจุบันมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม

จุดประสงค์นำทาง

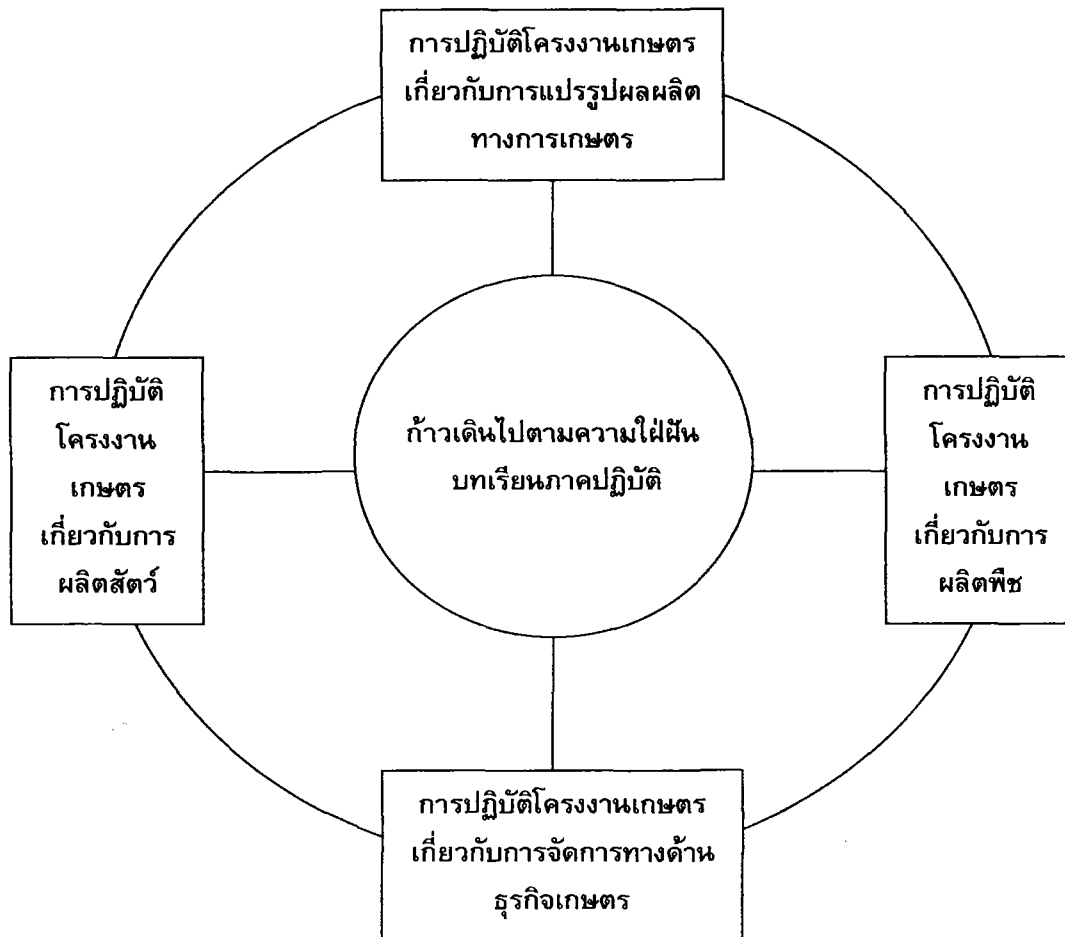
1. สรุปสาระความรู้ทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
2. วางแผนการปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
3. ดำเนินการตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
4. ประเมินผลระหว่างการทำโครงการและหลังการทำโครงการตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้
5. สรุปผลการปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรที่ตนสนใจได้

สาระการเรียนรู้

การปฏิบัติโครงการเกษตรด้านต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ

- การผลิตพืช
- การผลิตสัตว์
- การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
- การจัดการทางด้านธุรกิจเกษตร

แผนผังความคิดสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

จุดประสงค์นำทางที่ 1 – 4
 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
 คาบที่ 1

ใช้เวลา 18 คาบ

1. ครูนำเสนอกรณีตัวอย่างเกษตรกรกรหลาย ๆ คน ที่ทำการเกษตรประสบความสำเร็จ มาให้นักเรียนศึกษา

2. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายทั้งชั้นเรียนในประเด็นต่อไปนี้เป็นกรนำเข้าสู่บทเรียน ในประเด็นดังนี้

2.1 นักเรียนคิดว่าความสำเร็จในการทำงานเกิดจากสิ่งใดบ้าง

2.2 ขั้นตอนในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จมีอะไรบ้าง

2.3 นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากกรณีตัวอย่าง

ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. ครูเชิญวิทยากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการปฏิบัติงานเกษตร จากหน่วยงานทางการเกษตรในท้องถิ่นและจากสถานศึกษาใกล้เคียงมาให้ความรู้และชี้แนะแนวทาง ในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น ให้กับนักเรียนทราบและมีการอธิบายซักถามต่อที่ประชุม

4. นักเรียนกลุ่มเดิมจากแผนการสอนที่ผ่านมา เขียนแผนปฏิบัติการแสดงรายละเอียดของการปฏิบัติงานตามโครงการเกษตรที่กลุ่มตนเองสนใจ โดยใช้ “แบบฟอร์มการเขียนแผนปฏิบัติการ” และทำสัญญาการเรียน โดยมีการลงนามระหว่างครู ผู้ปกครองและตัวนักเรียนเอง(อาจนำสัญญาการเรียนไปให้ผู้ปกครองลงนามที่บ้านได้ แล้วแต่ความเหมาะสม)

คาบที่ 2 - 18

5. นักเรียนแต่ละกลุ่มปฏิบัติงานตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ

6. ครูและที่ปรึกษาโครงการนิเทศ กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานของนักเรียนแต่ละกลุ่มเป็นระยะตลอดการดำเนินงานตามโครงการ โดยใช้ “แบบนิเทศติดตามผลการดำเนินโครงการ”

7. ระหว่างการปฏิบัติงานตามโครงการ นักเรียนนำข้อมูลเกี่ยวกับการนิเทศ ติดตามของครูและที่ปรึกษาไปปรับปรุงการปฏิบัติงานของตนเอง เพื่อให้งานประสบผลสำเร็จ

8. คณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการ(ชุดเดิม จากแผนการสอนที่ 4)และครูผู้สอนร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการของนักเรียน โดยใช้แบบประเมินผลโครงการ
ขั้นสรุปบทเรียน

9. ครู นักเรียนและชุมชนร่วมกันสรุปผลการดำเนินโครงการของนักเรียน พร้อมทั้งแสดงความชื่นชมต่อความสำเร็จของนักเรียน เป็นการสรุปบทเรียน

สื่อการเรียนการสอน

1. กรณีตัวอย่าง เรื่อง “เกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จ”
2. แบบฟอร์มการเขียนแผนปฏิบัติงาน
3. แบบนิเทศติดตามผลการดำเนินโครงการ
4. แบบประเมินโครงการ
5. สัญญาการเรียน
6. วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการทำโครงการ

การวัดและประเมิน

1. วิธีการวัดและประเมิน

1.1 ประเมินผลการทำงาน

1.2 ประเมินคุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตร

2. เกณฑ์การวัดและประเมิน

2.1 การทำโครงการ ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.1.1 วิธีการปฏิบัติงาน

ก. มีการวางแผนอย่างถูกต้องและชัดเจน

ข. ปฏิบัติงานถูกต้องตามขั้นตอนและเป็นไปตามกำหนดเวลา

ค. ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

ง. มีการบันทึกผลการปฏิบัติงาน

จ. ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ฉ. ใช้งบประมาณอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า

ช. ปฏิบัติงานถูกต้องตามหลักวิชา

2.1.2 ผลการปฏิบัติงาน

ก. บรรลุตามจุดประสงค์ของโครงการ

ข. มีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม

ค. เป็นแนวทางในการพัฒนางานอื่น ๆ ได้

ง. เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน

จ. สร้างนิสัยรักการทำงาน

ฉ. มีความภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น

ช. สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้แก่ชุมชน

ซ. แสดงถึงศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน

การประเมินใช้วิธีการจัดระดับคุณภาพ แบ่งออกเป็น 5 ระดับคือ

ระดับคะแนน 5 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับดีมาก

ระดับคะแนน 4 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับดี

ระดับคะแนน 3 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับพอใช้

ระดับคะแนน 2 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับไม่ดี

ระดับคะแนน 1 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับต้องแก้ไข

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

61 – 75 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับดีมาก

- 46 – 60 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับดี
- 31 – 45 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับพอใช้
- 16 – 30 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับไม่ดี
- 1 – 15 หมายถึง ผลงานอยู่ในระดับต้องแก้ไข

2.2 คุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร ใช้เกณฑ์ดังนี้

- 2.2.1 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 2.2.2 มีความมุ่งมั่น ขยันอดทน เพื่อความสำเร็จ
- 2.2.3 กล้าเสี่ยงอย่างมีเหตุผล
- 2.2.4 รอบรู้หลาย ๆ ด้านและทันสมัย
- 2.2.5 ซื่อสัตย์
- 2.2.6 มีความรับผิดชอบ
- 2.2.7 มีความสามารถในการสื่อสาร
- 2.2.8 มีมนุษยสัมพันธ์ดี
- 2.2.9 มีความเชื่อมั่นในตนเอง
- 2.2.10 ประหยัด

การประเมินใช้วิธีจัดระดับคุณภาพ แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

- ระดับคะแนน 4 หมายถึง มีคุณลักษณะผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรสูงมาก
- ระดับคะแนน 3 หมายถึง มีคุณลักษณะผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรสูง
- ระดับคะแนน 2 หมายถึง มีคุณลักษณะผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรปานกลาง
- ระดับคะแนน 1 หมายถึง มีคุณลักษณะผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรต่ำ

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

- 31 – 40 หมายถึง ระดับคุณภาพสูงมาก
- 21 – 30 หมายถึง ระดับคุณภาพสูง
- 11 – 20 หมายถึง ระดับคุณภาพปานกลาง
- 1 – 10 หมายถึง ระดับคุณภาพต่ำ

3. เครื่องมือวัดและประเมิน

- 3.1 แบบประเมินโครงการ
- 3.2 แบบวัดคุณลักษณะผู้ประกอบอาชีพเกษตรกร

กิจกรรมเสนอแนะ

การทำโครงการของนักเรียนเป็นการเรียนการสอนที่นอกจากต้องการพัฒนาให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการเกษตรแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยในการ

สื่อการเรียนการสอนแผนการสอนที่ 5
เรื่อง ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ

กรณีตัวอย่างของเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จ

คำชี้แจง ให้นักเรียนศึกษากรณีตัวอย่างของเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะที่สำคัญของบุคคลเหล่านี้

ลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน เกษตรกรตัวอย่างระดับอำเภอในเรื่องทฤษฎีใหม่

ประวัติส่วนตัว

ลุงสัมพันธ์ พิศอ่อน เดิมเป็นชาวอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ปัจจุบันสมรสกับคุณป้า จุฑามาศ พิศอ่อน มีบุตร 4 คน ปัจจุบันคุณลุงอายุ 64 ปี มีบุตร 4 คน แยกครอบครัวไปหมดแล้ว

ประวัติการศึกษา

การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอโพทะเล

ประสบการณ์การทำงาน

บ้านเดิมของคุณลุงอยู่ที่อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร เดิมทีทำมาหากินอยู่ที่อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร แต่ด้วยความเป็นคนรักสงบและขยันขันแข็ง ตั้งใจทำมาหากินอย่างสุจริต จึงทำให้เกิดความคิดที่จะย้ายออกจากบ้านเกิดที่โพทะเล ด้วยเหตุที่ว่าอำเภอโพทะเลในสมัยก่อนนั้นมีนักเลงเยอะ แย่งที่ดินทำกินกัน คุณลุงจึงตัดสินใจอพยพครอบครัวมาอาศัยอยู่ที่จังหวัดกำแพงเพชร ในปี พ.ศ.2520 ระยะเวลาอาศัยอยู่ที่บ้านคลองแม่ลาย อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มาประกอบอาชีพขายเสื้อผ้า และต่อมาในปี พ.ศ.2527 ได้ย้ายมาอยู่ที่ลานกระบือ ด้วยกระแสของการขุดพบแหล่งน้ำมันเป็นแรงจูงใจทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ที่อำเภอนี้มาก คุณลุงและครอบครัวก็ร่วมอยู่ในกระแสดังกล่าวด้วยเช่นกัน ในช่วงแรกที่เข้ามาอยู่ที่อำเภอลานกระบือนี้ คุณลุงได้มาสร้างบ้านอยู่อาศัย ณ บริเวณหลังอำเภอในปัจจุบัน และเห็นช่องทางว่ามีผู้คนมาอยู่ที่นี้เยอะ โดยเฉพาะพวกคนงานของบริษัทขุดเจาะน้ำมัน ประกอบกับอากาศที่นี้จัดว่าร้อนมากโดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน ดังนั้นคุณลุงจึงได้เริ่มทำอาชีพใหม่ของตนเองคือ การขายไอศกรีมด้วยรถเข็นไปตามสถานที่ต่างๆในอำเภอ กิจการดำเนินไปได้ด้วยดีอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีการขุดพบน้ำมันและเริ่มทำฐานขุดเจาะเสร็จเรียบร้อยพร้อมที่จะขนส่งน้ำมันดิบไปกลั่นที่กรุงเทพฯ ได้แล้ว คนงานส่วนหนึ่งที่เป็นชุดสำรวจก็ต้องย้ายไปทำงานที่อื่น คงเหลือแต่เพียง

ส่วนผลิต กิจการขายไอศกรีมของคุณลุงก็เริ่มประสบปัญหา ขายไม่ดีเหมือนแต่ก่อน คุณลุงจึงเริ่มคิดว่า คงต้องหาอาชีพอย่างอื่นทำที่เป็นอาชีพที่พึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง อาศัยความรู้สติปัญญาและเรี่ยวแรงของตนเองเป็นหลัก ดังนั้นคุณลุงจึงได้ตัดสินใจกลับไปทำการเกษตร ซึ่งตนเองเคยมีประสบการณ์มาตั้งแต่วัยเด็กอยู่แล้ว คุณลุงเริ่มจากซื้อที่ดิน ซึ่งเป็นที่อยู่ปัจจุบันนี้เรียกว่าบ้านหนองละมั่งทอง ตำบลปลักไม้ดำ ในสมัยก่อนนั้นนับว่าห่างไกลความเจริญมาก ที่ดินผืนแรกของคุณลุงมีเนื้อที่ประมาณ 12 ไร่ สภาพเป็นพื้นที่นา มีต้นข่อยบ้าง ต้นตะแบกบ้างขึ้นอยู่เป็นหย่อมๆ เป็นที่เนินบ้าง สูงๆต่ำๆ คุณลุงจึงเริ่มปรับพื้นที่ให้เตียนราบเพื่อสะดวกในการทำนา ในระยะแรกคุณลุงทำนาเพียงอย่างเดียว ปลูกไม้ผลเช่น มะม่วงบ้างก็แค่เอาไว้กิน บริเวณที่ปลูกไม้ผลก็เป็นบริเวณใกล้บ้านพักในผืนนานั้นเอง ประมาณ 2 ไร่เศษ พื้นที่เหลือก็ทำนาหมด ด้วยความวิริยะอุตสาหะและมีรัศมีศรัทธาออกมาอย่างเป็นเลิศของทั้งคุณลุงและคุณป้าทั้งสอง ทำให้สามารถเก็บเงินซื้อที่ดินเพิ่มได้อีก 19 ไร่ ในเวลาต่อมา เป็นผืนนาติดต่อกับที่ดินเดิมจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบในฤดูน้ำหลาก ประมาณเดือนสิบเอ็ดสิบสอง(ตุลาคม พฤศจิกายน) ซึ่งเป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว น้ำจะท่วมผืนนาของคุณลุง คุณลุงจะต้องพายเรือเกี่ยวข้าว แล้วมัดรวงข้างเป็นกำนำมาแขวนตากแดด เหมือนกับตากผ้า ซึ่งคุณลุงได้ให้สัมภาษณ์ถึงเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า “ น้ำมามันก็ท่วมซึ มันเป็นที่น้ำท่วมนี้ท่วมแค่อะ เวลาเกี่ยวก็ต้องจ้างเขามาช่วยเกี่ยว เขาเรือมาขึ้น มัดเป็นกำแขวนราวเป็นผ้าเลย แถวนี่เมื่อก่อนเป็นต้นสะเดานะ เราก็ซื้อลวดมาซึ่งเลยตามต้นสะเดา จ้างเขามัดเป็นกำ แล้วเราเอามาแขวน พอแห้งสามวัน ก็เก็บใส่ฟ่อน เอาผ้ายางปิด โอโฮ ลำบาก พยายามขนาดนั้นนะ เกี่ยวต้องใช้เรือ น้ำแค่นี้ แค่นี้”

ความมานะบากบั่น ตั้งใจจริง ทำจริง รวมทั้งการเป็นนักแสวงหาและเรียนรู้ตลอดชีวิต คือปัจจัยของความสำเร็จ

ในระยะต่อมาประมาณ 10 ปีกว่าที่ผ่านมา ความสำเร็จในการทำการเกษตรของคุณลุงก็เริ่มเห็นแสงสว่างรำไรๆ หากนับเป็นระยะเวลากับความสำเร็จในปัจจุบันนี้ของคุณลุงเรียกว่าว่าคุณลุงใช้เวลาไม่นานนักในเรื่องของการเกษตร ซึ่งต่างจากเกษตรกรคนอื่น ๆ ในพื้นที่ที่ทำการเกษตรมาชั่วชีวิตก็ยังไม่พบกับความสำเร็จ สาเหตุที่ทำให้คุณลุงประสบผลสำเร็จในช่วงเวลาไม่นานก็เพราะว่า ความเป็นผู้กล้าที่จะทำในสิ่งใหม่ๆ ชอบทดลองหรือที่เรียกว่า เป็นนักแสวงหา คุณลุงเริ่มจากการปลูกมะม่วงก่อนเป็นอันดับแรก แต่มะม่วงของคุณลุงไม่ใช่พันธุ์พื้นบ้านธรรมดาที่เกษตรกรคนอื่น ๆ ปลูกทั่วไป คุณลุงไปซื้อมะม่วงพันธุ์ดีมาจากอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พันธุ์มะม่วงที่นำมาปลูกได้แก่ เขียวเสวย หนองแซง เป็นต้น ซึ่งในยุคสมัยนั้นนับว่าเป็นมะม่วงพันธุ์ดี มีราคา รวมทั้งยังไม่ค่อยมีแพร่หลายเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ คุณลุงจึงเริ่มปลูกมะม่วงในพื้นที่นาของตนเองอีกประมาณ 5-6 ไร่ ในช่วงปีสองปีสามหลังการปลูกมะม่วงเริ่มให้ผลผลิต ทำให้คุณลุงเริ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำนาตามปกติ ต่อมาคุณลุงจึงได้คิดที่จะทำการขายกิ่งพันธุ์มะม่วงของตนบ้าง โดยทำการตอนจากต้นพันธุ์ของตนเองที่มีอยู่ในสวน

เรียกว่าขายทั้งผลขายทั้งพันธุ์เลย ปรากฏว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี เพราะชาวบ้านหรือเกษตรกรในยุคสมัยนั้นเริ่มต้นตัวปลูกมะม่วงพันธุ์ใหม่ตามแบบคุณลุง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอีกมาก ในช่วงนี้รายได้หลักของคุณลุงมีที่มาจากหลายๆทาง เริ่มจาก ข้าวในนา ปลาในสระ และมะม่วงในสวน คุณสมบัติที่ทำให้คุณลุงประสบความสำเร็จอีกข้อหนึ่งคือ ความพยายามในการเรียนรู้ตลอดชีวิต คุณลุงจะมีนิสัยไม่ชอบหยุดนิ่งทั้งความคิดและการกระทำ ชอบศึกษาค้นคว้าเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งจากการอ่านหนังสือเกี่ยวกับการเกษตร การหาโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมวิชาความรู้เกี่ยวกับการเกษตร การสนทนาพูดคุยกับเกษตรกรคนอื่นๆหรือเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรที่อยู่ในอำเภอ หรือแม้แต่การศึกษาจากสื่อต่างๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ที่มีรายการทางการเกษตร คุณลุงได้เฝ้าติดตามความรู้ ความก้าวหน้าทางการเกษตรอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นคุณลักษณะนิสัยที่ติดตัวของคุณลุงมาโดยตลอดแม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณลุงตอนหนึ่งที่ฝากถึงเกษตรกรหลายๆคนว่า “อยากจะฝากถึงเกษตรกรเมืองไทยนะ ดูทีวีทุกวันก็น่าจะรู้ เขายายผลออกมาอย่างไร ควรที่จะเอามาเป็นตัวอย่างนะ ทั้งภาคกลางหรือภาคอีสาน เราก็มียตัวอย่างให้ดู แล้วก็ทำอะไรให้ทำจริง ทุกอย่างจะสำเร็จ ถ้าทำไม่จริงไม่ต้องไปทำหรอก”

คุณลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของคุณลุงคือ ความตั้งใจจริงและทำจริง เกษตรกรหลายคนที่ทำแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ คุณลุงบอกว่า นอกจากเขาเหล่านั้นไม่ได้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องที่จะทำมาก่อนเป็นอย่างดี จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำแล้ว ยังทำไม่จริง จึงด้วย ตรงกันข้ามกับคุณลุงที่ก่อนจะทำอะไรต้องวางแผนอย่างรอบคอบก่อน ลงมือศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจก่อน แล้วจึงลงมือทำจริงๆ ดังนั้นกิจกรรมที่คุณลุงทำส่วนใหญ่จึงประสบผลสำเร็จ ดังตัวอย่างที่คุณลุงให้สัมภาษณ์ว่า “ปีที่แล้ว เขาปลูกถั่วกันแล้วขาดทุน แต่ลุงกลับได้ถั่วเหลืองถึง 52 ลูก ราคาลูกละ 1,200 บาท ลงทุนไป 20,000 บาท ขายได้ 50,000 บาทกำไรตั้ง 30,000 บาท ลงทุนผมลงทุนทั้งหมดนะทั้งค่ายา ค่าพันธุ์ ค่าแรง ค่าอะไรทั้งหมด ชาวบ้านเขาไม่กล้าลงทุนกัน ทำต้องพยายามจริงๆจึงจะสำเร็จ คนที่เกียจไม่ได้กินนะ ปี 2 ปี 3 สบายแล้ว ไม่มีทุน และไม่เอาจริง”

ทฤษฎีใหม่หลักชัยของชีวิต หลักการจัดการทางการเกษตร

สุภาษิตที่ว่า”คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ในช่วงที่คุณลุงเริ่มทำการเกษตรนั้น ความเป็นคนมีอัธยาศัยใจคอดีของคุณลุง ทำให้รู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอเป็นอย่างดี รวมทั้งยังต้องการการให้คำปรึกษาแนะนำจากเขาเหล่านั้น จนในปี พ.ศ.2539 คุณลุงได้รับการแนะนำจากเกษตรอำเภอให้เข้ารับการอบรมเรื่อง “เกษตรทฤษฎีใหม่” คุณลุงตั้งใจมากเพราะว่าตรงกับอุปนิสัยในเรื่องการเรียนรู้ของคุณลุงอยู่แล้ว คุณลุงจึงได้เข้ารับการอบรมเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ที่สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร นับว่าเป็นโรงเรียนทางการเกษตรแห่งแรกของคุณลุงที่ได้เข้าศึกษาอย่างเป็นระบบ การอบรมครั้งนั้นทำให้คุณลุงได้ความรู้ความคิด

มากมาย โดยเฉพาะเรื่องการจัดการเรื่องที่ดินและน้ำทางการเกษตร ซึ่งเป็นเรื่องที่สอดคล้องต้องกันกับที่คุณลุงได้ทำไว้บ้างแล้วในฝันของคุณลุงในเรื่องระบบการจัดการน้ำ คุณลุงจึงรับเอาแนวคิดทฤษฎีใหม่ดังกล่าว มาเป็นหลักในการปฏิบัติในการทำการเกษตรของตนทันที จากเดิมที่ปลูกไม้ผลไว้ไม่กี่อย่างก็เริ่มลงไม้ผลให้หลากหลายชนิดมากขึ้น ระบบน้ำก็ได้ยกร่อง ขุดสระเพิ่มเติม จัดการระบบน้ำให้มีการหมุนเวียนในไร่นาของตนเอง คุณลุงได้ใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับมา จัดการทำการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่อย่างได้ผล โดยแบ่งเป็นที่ที่เป็นร่องน้ำและสระประมาณ 5 ไร่ ในร่องน้ำ สระน้ำ ได้เลี้ยงปลาหลายชนิด ทั้งปลานา ปลาสวาย ปลาแรด รวมทั้งปลาธรรมชาติอื่นๆอีกหลายพันธุ์ ส่วนพื้นที่สวนประมาณ 20 ไร่ ปลูกไม้ผลนับร้อยชนิด เช่น มะม่วง ลำไย น้อยหน่า ชมพู กะทอน มะปราง มะนาว มะไฟ ส้มโอ ฝรั่ง กล้วย เป็นต้น สำหรับไม้ผลที่ทำรายได้หลักให้กับสวนของคุณลุงคือ มะม่วง กับลำไย โดยเฉพาะลำไยนั้นคุณลุงเป็นเกษตรกรในอันดับต้นๆที่ทดลองปลูกในพื้นที่นี้และได้ผลผลิตดีเป็นที่น่าพอใจ และพื้นที่ที่เป็นนาประมาณ 5 ไร่ ที่เหลืออีก 1 ไร่เป็นที่อยู่อาศัย ระบบการจัดการโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวคุณลุงได้ดำเนินการไว้ก่อนบ้างแล้ว และมาเป็นรูปร่างจริงๆเมื่อผ่านการอบรมเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่นี้

ระบบการจัดการที่ดินและน้ำของคุณลุงเรียกได้ว่า คุณลุงสูญเสียน้ำจากการทำการเกษตรน้อยมาก โดยใช้ระบบน้ำหมุนเวียนในไร่นา การจัดการพื้นที่ดังกล่าว เริ่มจาก การมีสระน้ำขนาดใหญ่ 2 สระที่หัวและท้ายของพื้นที่แปลงเกษตร โดยเฉพาะสระที่ท้ายแปลงเกษตรอยู่ติดกับคลองธรรมชาติซึ่งสามารถผันน้ำเข้ามาได้ในฤดูน้ำหลาก เมื่อต้องการใช้น้ำก็จะสูบน้ำจากสระท้ายแปลงเกษตรผ่านมายังทุ่งนาและร่องน้ำในสวน น้ำส่วนหนึ่งที่ผ่านการหล่อเลี้ยงแปลงนาและสวนไม้ผลแล้วจะไหลมาก็กเก็บไว้ที่สระที่อยู่หัวแปลงเกษตร และเมื่อต้องการนำไปหล่อเลี้ยงไม้ผลหรือแปลงนาอีก ก็ทำการสูบน้ำจากสระที่หัวแปลงเกษตร ผ่านแปลงนาและร่องน้ำในสวนอีก น้ำส่วนหนึ่งก็จะถูกนำไปกักเก็บไว้ที่สระที่ท้ายแปลงนาอีก เป็นวงจรหมุนเวียนไปเรื่อย ทำให้การทำการเกษตรของคุณลุงไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ นอกจากนี้คุณลุงยังได้ทำคันดินสูงกั้นน้ำจากคลองธรรมชาติในพื้นที่ที่ติดกับคลองดังกล่าว เพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากอีกด้วยเช่นกัน

เงินทุนและรายได้

ทุนที่ใช้ในการทำการเกษตรของคุณลุงมาจากการเก็บหอมรอมริบจากการทำการค้าขายมาตั้งแต่ในอดีต และได้จากการกู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มาส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการจัดระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การยกร่องน้ำ การขุดสระ แต่คุณลุงบอกว่าถึงอย่างไรก็มีรายได้หมุนเวียนตลอดทั้งปีเพราะว่า มีผลผลิตจากไร่นาสวนผสมขายตลอดปี ตัวอย่างเช่น มะม่วง ขายผลมะม่วงได้ประมาณปีละ 20,000 บาท และขายพันธุ์มะม่วงอีกประมาณปีละ 10,000 บาท ขายได้ตลอดทั้งปี เพราะมะม่วงสามฤดู รายได้จากข้าวอีกปีละ 2 ครั้ง จากถั่ว

เหลืองอีกปีละ 1 ครั้ง นอกจากนี้ยังมี ปลาในสระในร่องน้ำอีกได้เรื่อย ๆ ปัจจุบันนี้ลำไยเริ่มออกผลแล้วต่อจากนี้ไปคุณลุงจะมีรายได้จากลำไยอีก ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นรายได้หลักๆที่ได้จากผลผลิตภายในสวน แต่ยังไม่นับรายได้เล็กๆน้อยๆจากพืชผักชนิดอื่น ๆอีกมากมาย เช่น พริก แพง แดงกวา แดงไทย แดงโม กล้วย ฝรั่ง ชมพู แล้วแต่ฤดูกาล

ปัญหาอุปสรรค

ปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรของคุณลุง จากการพูดคุยกันพบว่า ปัญหาเรื่องสภาพดินฟ้าอากาศไม่ค่อยมีปัญหาต่อกิจกรรมของลุงมากนัก แต่สิ่งที่คุณลุงเผชิญอยู่ทุกวันนี้คือ คนที่ไปลักขโมยผลผลิตในไร่นาของแก คุณลุงเรียกคนกลุ่มนี้ว่า "เพี้ยหัวดำ" แต่ปัญหาดังกล่าวก็มีได้ทำให้คุณลุงท้อถอยแต่อย่างไร คุณลุงได้พยายามติดต่อกับทางเจ้าหน้าที่ให้คอยช่วยเหลือดูแลส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งคุณลุงเป็นคนมีเมตตาธรรมสูง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปันเพื่อนบ้าน หรือญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลาย จนทำให้มีคนเกรงใจและรักใคร่เป็นอย่างมาก จนทำให้ผู้ที่ไม่ประสงค์ดีต่อท่านไม่กล้ามาลักขโมยอีกต่อไป ปัญหาดังกล่าวก็ได้คลี่คลายไปในที่สุด งานที่ทำทลายความสามารถอีกประการหนึ่ง สวนส้มเขียวหวาน

งานเกษตรกรรมอีกอย่างหนึ่งที่คุณลุงให้ความสนใจและลงมือศึกษาหาความรู้และทดลองทำแล้วคือ การทำสวนส้มเขียวหวาน คุณลุงได้เริ่มทำตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2543 คาดว่าอีกประมาณ 2 ปี ไร่นาสวนผสมของคุณลุงจะมีผลผลิตส้มออกจำหน่ายในพื้นที่นี้อย่างแน่นอน แผลงนี้คือ ความอยากรู้อยากลองของคุณลุงอีกเช่นกัน ท้ายที่สุดคุณลุงได้บอกว่า การทำไร่นาสวนผสมตามทฤษฎีใหม่ทำให้มีรายได้หมุนเวียน สภาพแวดล้อมดีและสุขภาพดี

เฉลา บดีรัฐ เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542 สาขาไร่นาสวนผสม

ประวัติส่วนตัว

คุณเฉลา บดีรัฐ เกิดเมื่อปี พ.ศ.2501 เป็นชาวอำเภอบางระจัน จังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันสมรสแล้ว ไม่มีบุตร ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านเลขที่ 41/2 หมู่ 10 ตำบลคลองลึก อำเภอบางระจัน จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติการศึกษา

คุณเฉลา บดีรัฐ ได้รับการศึกษาจบชั้นสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5(ม.ศ.5) แผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ จากโรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม แล้วเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยครูกำแพงเพชร(สถาบันราชภัฏกำแพงเพชรในปัจจุบัน)ได้เพียงปีเดียวก็ต้องลาออก เหตุผลในตอนนั้นคือไม่อยากเรียน

ประสบการณ์ทำงาน

หลังจากออกจากการศึกษาในระบบแล้ว คุณเฉลาได้เริ่มต้นชีวิตการทำงานของตนเอง โดยได้เข้าไปทำงานในโรงงานน้ำตาลมิตรสยาม ที่จังหวัดกำแพงเพชร ทำงานได้ประมาณ 2 ปี ก็ลาออกมาอยู่กับน้ำสาว เร่ร่อนค้าขายหากินไปเรื่อยๆ จนกระทั่งได้แต่งงานกับภรรยาคนปัจจุบัน ซึ่งเป็นชาวนาในอำเภอบางระกำ ชีวิตของคุณเฉลา ไม่เคยทำนาเลย และก็ไม่เคยเป็นเกษตรกร แต่เมื่อได้แต่งงานกับสาวชาวนา จึงจำเป็นต้องทำการเกษตรแต่ใช้วิธีการจ้างเขาทำทั้งหมด แล้วตัวเองก็ยังเร่ร่อนออกค้าขายต่อไปอีก

พบกัลยาณมิตรทางการเกษตร

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2536 ได้มีโอกาสรู้จักกับเกษตรกรอำเภอน่านหนึ่ง เขาได้แนะนำให้ไปลองศึกษาโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตเพื่อเกษตรกร(ค.ป.ร.) จากคำแนะนำดังกล่าวจึงได้ลองศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโครงการนี้ดู ควบคู่ไปกับการทำการเกษตรแบบต่างๆ ใช้เวลาอยู่ประมาณ 1 ปี ในการศึกษา ทั้งการศึกษาจากเอกสารตำราต่างๆ การไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการเกษตร ไปหลายจังหวัดมาก เมื่อศึกษาจนมั่นใจว่ามีความรู้ทางการเกษตรอย่างพอเพียงแล้ว จึงได้ปรึกษากับภรรยาว่า นาที่มีอยู่ 20กว่าไร่เศษ ไม่เคยได้ข้าวถึง 5 เกวียนเลย คิดว่าถ้าเป็นอยู่อย่างนี้อีกคงไปไม่รอดแน่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 จึงได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ค.ป.ร. ทันที เริ่มแรกของการหันมาทำการเกษตรอย่างจริงจัง ก็เป็นหนี้ทันที โดยการเอาที่นาเข้าจำนองกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธ.ก.ส.) ได้เงินมาประมาณ 210,000 บาท ธนาคารคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี เขาเบิกเงินงวดแรกมา 100,000 บาท ทำการขุดสระเลี้ยงปลา ยกร่องไปเป็นเงินประมาณ 70,000 บาท เจาะบ่อน้ำบาดาลลึก 45 วาเป็นเงินประมาณ 55,000 บาท เบิกเงินงวดที่สองมาอีก ซื้อมอเตอร์ไถเดินตาม 1 คัน ราคาประมาณ 55,000 บาท ซื้อมันไถมืออีก หมดเงินไปประมาณ 20,000 บาท ในปี พ.ศ. 2539 นี้เอง เงิน 216,000 บาท หมดเรียบ ในระยะนี้ชีวิตของเขาและครอบครัวค่อนข้างยากลำบากมาก เพราะพืชพันธุ์ที่ปลูกไว้ยังไม่ให้ผลผลิต มะม่วง 7 ไร่ มะนาว 3 ไร่ ที่เหลือทำนาประมาณ 10 ไร่ การทำนาไม่ค่อยได้ผลเลย ได้แค่เกวียนสองเกวียน ชีวิตล้มลุกคลุกคลานมาเรื่อยๆ แต่อาศัยว่าได้ปลูกพืชผักล้มลุกไว้บ้าง เอาไว้ทั้งกินและก็ขาย ได้แก่ พวกแตงกวา พริก ข้าวโพด เป็นต้น

กำลังใจเริ่มมีเมื่อทำดีแล้วมีคนมาชม

ย่างเข้าสู่ปีที่ 2 ของการทำการเกษตรภายใต้โครงการ ค.ป.ร. ได้มีคุณปราโมทย์ ไม้กล้าดี สมัยนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พร้อมคณะประมาณ 50 คนได้มาเยี่ยมชมเกษตรกรในอำเภอบางระกำและได้เข้ามาเยี่ยมชนไร่นาสวนผสมของคุณเฉลาด้วย และท่านได้พูดให้กำลังใจและแฉกคิดแก่เขาว่า “ของคุณนะดีแล้วนะ แต่ยังมีเหลือที่อีกเยอะ เรื่องน้ำจัดให้ดี ทุกพื้นที่อย่าให้มีที่ว่าง” คำพูดเพียงเท่านี้ทำให้เขามีกำลังใจและเก็บมาคิดว่า ทุกพื้นที่อย่าให้มีที่ว่าง จึงได้ลงมือลงไม้ผลสารพัดชนิดมากขึ้น ทำพื้นที่ทุกตารางนิ้วใน

ไร่นาสวนผสมแห่งนี้ให้เกิดประโยชน์ ในระยะต่อมาเริ่มมีคนเข้ามาดูงานมากขึ้น เพราะไร่นาสวนผสมเริ่มเป็นรูปร่างแล้ว คุณเฉลาได้ปลูกฝรั่งลงไปทางด้านหน้าของสวนอีกจำนวน 300 ต้น ใช้พื้นที่ประมาณ 1 ไร่ ต่อมาไม่ผลแต่ละชนิดเริ่มให้ผลผลิตได้บ้างแล้ว ชีวิตของเขาก็เริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ เขาเริ่มปรับปรุงวิธีการผลิต เพิ่มเติมตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้างอยู่ตลอดเวลา จนปี พ.ศ. 2540 เขาได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นตัวแทนเกษตรกรดีเด่น ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด และได้มีผู้ตรวจราชการกระทรวงฯ อีกท่านหนึ่งมาเยี่ยมคือ คุณเจริญสุข นันทพงษ์ มาเยี่ยมชมพร้อมทั้งให้กำลังใจให้ต่อสู้ต่อไป ต่อมาเริ่มมาผลงานมากขึ้น เขาได้รับการคัดเลือกเข้าประกวดระดับภาคอีก และได้รับรางวัลชนะเลิศในระดับภาคในปี พ.ศ.2541 ชีวิตของคุณเฉลามีกำลังใจมากยิ่งขึ้นทำให้มุ่งมั่นอดทนสู้ต่อไป และคิดว่านี่แหละคือหาทางแห่งความสำเร็จของเรา เขาค้นพบตัวเองแล้ว ในช่วงนี้เขาเริ่มออกศึกษาดูงานมากยิ่งขึ้น ทั้งนครปฐม สุโขทัย พิจิตร สุพรรณบุรี และอีกหลายๆจังหวัดที่ได้มีโอกาสไป เรียกได้ว่าตอนนี้คุณเฉลาเป็นเกษตรกรมืออาชีพแล้วในเรื่องของไร่นาสวนผสม

เกษตรกรไร่นาสวนผสม นักจัดการมืออาชีพตัวจริง

กำลังใจจากการที่มีคนมาเยี่ยมชม จากการได้รับรางวัลต่างๆมากมาย รวมทั้งไร่นาสวนผสมก็ให้ผลผลิตดีขึ้นมาก เขาเริ่มมีความมั่นใจและเชื่อมั่นว่า แนวทางที่เดินมานี้ถูกทางแล้ว และนี่แหละคือ หนทางแห่งความสำเร็จของนักจัดการทางการเกษตรมืออาชีพตัวจริง เขาเริ่มจับงานเกษตรเป็นเรื่องเป็นราวและมีแนวคิดทฤษฎีเป็นหลักและใช้การปฏิบัติเป็นการพิสูจน์ทฤษฎี บางเรื่องก็สำเร็จ บางเรื่องก็มีปัญหาอุปสรรคบ้างเป็นเรื่องปกติ ชีวิตเขามีความมุ่งมั่นมากขึ้น จากที่แต่ก่อนไม่ค่อยมั่นใจ เริ่มมีการวางแผนการผลิตอย่างเป็นระบบด้วยตนเอง โดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมมาและให้ประสบการณ์จากการที่เคยเป็นพ่อค้าเร่มาก่อนจึงทำให้มองภาพออกในลักษณะครบวงจร โดยนำเอาพฤติกรรมกรรมการบริโภคในแต่ละฤดูกาลของคนในรอบปีหนึ่งๆ หรือเรื่องการตลาดมากำหนดวิถีทางการผลิตทางการเกษตรของตนเอง และนับว่าคุณเฉลา เป็นนักวางแผนและนักจัดการชั้นเยี่ยม กล่าวคือ เขาจะวางแผนการผลิตอย่างเป็นระบบครบวงจรในรอบปีหนึ่งๆ ดังนี้

เดือนมกราคม อากาศหนาวจัด จะขายฝรั่งเป็นพืชหลัก ปลูกไว้จำนวน 300 กว่าต้น ห่อไว้อีกประมาณ 8,000 ลูก

เดือนกุมภาพันธ์ เริ่มเข้าสู่เทศกาลตรุษจีน ผลไม้แทบทุกอย่างจะขายดี โดยเฉพาะในสวนเขานี้ ชมพูมี 100 กว่าต้น

เดือนมีนาคม เขาวางแผนใส่ปุ๋ยมะนาวไว้ล่วงหน้าแล้ว ช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่มะนาวให้ผลผลิต ลูกละ 2-3 บาท

เดือนเมษายน เข้าสู่ฤดูแล้ง มะม่วงจะเริ่มออกสู่ตลาดแล้ว ที่สวนปลูกไว้ 100 กว่าต้น ขายได้บ้างไม่ได้บ้างแล้วแต่กลไกในเรื่องของราคา

เดือนพฤษภาคม ระยะนี้ฝนเริ่มลงมาแล้ว เพราะย่างเข้าสู่ฤดูฝน ตอนนี้งานสวนของเขาจะเริ่มขายกิ่งพันธุ์ซึ่งตอนไว้ล่วงหน้าแล้ว ถ้าตอนไม่ทันก็จะไปเอาพันธุ์มาจากนครปฐมโดยเอาชื่อเสียงของตนเองเป็นประกัน

เดือนมิถุนายน มะม่วงเริ่มหมดตลาด แต่มะม่วงของเขายังคงอยู่ไม่หมด เพราะเป็นมะม่วงสามฤดู เริ่มออก ที่มีทั้งหมด 300 กว่าตัน

เดือนกรกฎาคม ผลไม้มานานาชนิดเริ่มออก ที่สวนของเขาก็มีจำพวก มะไฟ ขนุน ส้มโอ บ้าง กล้วยบ้าง

เดือนสิงหาคม ในช่วงเดือนนี้น้อยหน้าเริ่มออกบ้าง ที่สวนของเขามี 400 กว่าตัน ขาย กิโลกรัมละ 8 บาท

เดือนกันยายน กระแสเรื่องกินเจ ทำให้ผลไม้ขายดี ตอนนี้งานสวนของเขาฝรั่งเริ่มออก ฝรั่งเป็นไม้ผลที่มีกินตลอดทั้งปี

เดือนตุลาคม ตอนช่วงนี้จะเข้าสู่ฤดูหนาวแล้ว ผลไม้ก็ออกมาผสมผสานกันอีก มีมะม่วง 3 ฤดู มะม่วงโชคอนันต์ออกผล แล้วเริ่มปลูกผักเอาไว้ขายช่วงฤดูหนาว ผักบางชนิดต้องเริ่มปลูกไว้ล่วงหน้า 3-4 เดือน บางชนิดต้องเริ่มตั้งแต่มิถุนายน นอกจากนี้แล้วในช่วงนี้ ยังมีการเริ่มขายจำพวกสัตว์บ้าง เช่น ไก่ หมู เป็นต้น

เดือนพฤศจิกายน ตอนนี้อย่าเก็บเกี่ยวข้าวก่อนเพราะข้าวรวงเริ่มแก่แล้ว ปลูกไว้ 2 ไร่ แต่ในช่วงนี้ฝรั่ง กล้วย ขายดีมาก และเริ่มจับปลาสาวยขาย ลงไว้ประมาณ 8,000 ตัว

เดือนธันวาคม เริ่มขายผักที่ปลูกไว้หลายเดือนมาแล้ว ช่วงนี้ขายผักดีที่สุด

และนี่คือ วงจรการผลิตในรอบปีของเขา เกษตรกรดีเด่นระดับประเทศ สาขาไร่นาสวนผสมประจำปี พ.ศ.2542 จากวงจรดังกล่าวจะพบว่า ไม้ผลที่ขายได้ตลอดทั้งปี ได้แก่ ฝรั่ง กล้วย และมะม่วง ส่วนจำพวกสัตว์เลี้ยงได้แก่ หมู ไก่ จะเลี้ยงไว้ประมาณ 3-4 เดือนจึงขายได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงความเป็นนักจัดการมืออาชีพของคุณเฉลาอย่างแท้จริง และในช่วงปี พ.ศ. 2542 นี้เอง เขาได้รับรางวัลเกียรติยศสูงสุดของชีวิตเขาเองคือ เขาได้ผ่านการประกวดและได้รับรางวัลชนะเลิศเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศสาขาไร่นาสวนผสม โดยได้รับพระราชทานโล่เกียรติยศจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เนื่องในโอกาสวันพืชมงคล 14 พฤษภาคม พ.ศ.2542

งานเพื่อส่วนรวมและชุมชน

ก่อนที่จะกลายมาเป็นมืออาชีพทางด้านเกษตรสาขาไร่นาสวนผสม คุณเฉลาได้รับแต่งตั้งให้เป็นสารวัตรกำนันตำบลคลองลึก และปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีตลอดมา และยังเมื่อได้รับเกียรติภูมิยกย่องว่าเป็นเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศด้วยแล้ว คราวนี้ชีวิตเริ่มไม่เป็นตัวของตัวเอง ต้องไปเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น เป็นกรรมการวัด เป็นอนุกรรมการกองทุนฟื้นฟู อนุกรรมการกองทุนหมู่บ้านและวัด เป็นต้น งานส่วนตัวของเขานับว่าประสบผล

สำเร็จอย่างสูง งานส่วนรวมเขาก็ปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันนัก ดังจะเห็นว่าในปี พ.ศ.2542 ได้รับรางวัลที่เกี่ยวข้องกับสังคมหลายรางวัล แต่ที่น่าภูมิใจคือ การได้รับยกย่องว่าเป็นบุคคลดีเด่นด้านวัฒนธรรมของอำเภอบางระกำ ได้รับรางวัลสารวัตรกำนันดีเด่นของจังหวัด และในปี พ.ศ.2544 นี้เอง เขาก็ได้รางวัลผู้นำอาชีพก้าวหน้าสิงห์ทอง ได้รับโล่รางวัล จากคุณประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยคนปัจจุบัน นอกจากนี้เขายังได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษ สอนวิชาเกษตรกรรมในระดับชั้นมัธยมศึกษา ของโรงเรียนชุมชนแสงสงคราม ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบลที่เขาอยู่นั่นเอง เกียรติยศและชื่อเสียงดังกล่าวทำให้เขาได้รับเชิญไปร่วมกิจกรรมทางสังคมหลายอย่าง ทั้งเชิญเป็นกรรมการบ้าง เชิญไปให้ความรู้บ้าง เชิญไปร่วมงานบ้าง สิ่งเหล่านี้ทำให้เขาเกิดความภาคภูมิใจและมุ่งมั่นที่จะเดินทางสายเกษตรกรรมนี้ต่อไปอย่างมั่นคง

ลิขิตฟ้าหรือจะสู้มานะตน

การทำงานของคุณเฉลา ยึดคติประจำตนที่ทำให้เขาประสบผลสำเร็จว่า"ลิขิตฟ้าหรือจะสู้มานะตน" ประกอบกับมีประสบการณ์หรือโลกทัศน์ที่กว้างไกล โดยเฉพาะเรื่องการตลาด ซึ่งเขาเก็บเกี่ยวมาจากสมัยเป็นพ่อค้าเร่ร่อนเมื่อครั้งอดีต นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความขยันหมั่นเพียรและความพยายามมานะอดทน ทุกวันนี้กิจวัตรประจำวันของเขาในไร่นา เริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ประมาณตีห้าต้องตื่นแล้ว สิ่งแรกที่ต้องทำคือการเก็บกวาดดูแลสถานที่ในไร่นา โมงเช้าถึงสองโมง ดูแลเรื่องหมูไก่ ให้อาการและน้ำ สามโมงเช้า ดูแลต้นไม้ในไร่นา จนถึงตอนเที่ยงวันจึงหยุดพัก จนถึงประมาณบ่ายสามโมงก็เริ่มทำต่ออีกจนถึงประมาณหนึ่งทุ่มจึงหยุด ถ้ามีงานสังคมหรือกิจกรรมเพื่อชุมชนส่วนรวมก็จะไปตามนั้น เขาทำกิจวัตรดังกล่าวเป็นประจำทุกวัน โดยไม่ต้องจ้างใคร ดังคำให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า "ผมทำเป็นประจำทุกวันผมจะไม่จ้างใครในเนื้อที่ตรงนี้ 21 ไร่ ถ้าจ้างใครถือว่าผมตกงานทันที ผมสู้ทุกอย่างจะมองดูต้นไม้ทุกต้น โทษเถอะครับ มันต้องการปุ๋ยมันต้องการกำลังใจ ผมจะเดินไปดูนะครับ ถ้าไม่เดินไปดูต้นไม้มันก็หมดกำลังใจครับ"

สถานที่ปฏิบัติงาน/แหล่งการเรียนรู้

.....

.....

.....

หลักฐานการเรียนรู้และการประเมินผล

.....

.....

.....

ข้อตกลงในสัญญาการเรียนรู้

1. นักเรียนจะต้องรักษาสัญญาการเรียนรู้ฉบับนี้อย่างเคร่งครัด โดยปฏิบัติงานตามที่นักเรียนได้เขียนไว้ในสัญญาการเรียนรู้

2. ผู้ปกครองของนักเรียนทุกคนควรเอาใจใส่ดูแลให้นักเรียนปฏิบัติงานตามสัญญาการเรียนรู้

3. ในกรณีที่มีปัญหาในการปฏิบัติงานให้ปรึกษาผู้ปกครองและครูผู้สอนทันที

4. ผลการเรียนรู้ของนักเรียนขึ้นอยู่กับการทำงานของตนเองตามสัญญาการเรียนรู้ฉบับนี้

ลายมือชื่อผู้ทำสัญญา

นักเรียน

1..... (.....)

2..... (.....)

3..... (.....)

4..... (.....)

5..... (.....)

6..... (.....)

ผู้ปกครอง/ชุมชนที่ปรึกษาโครงการ

1..... (.....)

2..... (.....)

3..... (.....)

ครูผู้สอน

1..... (.....)

2..... (.....)

แบบนิเทศติดตามผลการดำเนินโครงการ

คำชี้แจง ผู้นิเทศโครงการ ใช้แบบนิเทศโครงการชุดนี้ในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของนักเรียน โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับการประเมินตามสภาพความเป็นจริงที่ประเมินได้
ชื่อโครงการ.....

ลำดับที่	รายการประเมิน	มาก	ปานกลาง	น้อย
	ขั้นเริ่มโครงการ			
1	การเริ่มดำเนินงานเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด			
2	มีการติดต่อสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ			
3	มีการศึกษาข้อมูลและความรู้ต่างๆที่ใช้ในการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ			
4	จัดเตรียม/หาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินโครงการอย่างพอเพียง			
5	ผู้ดำเนินโครงการมีความกระตือรือร้น สนใจ เอาใจใส่ต่อการทำงาน			
	ขั้นดำเนินโครงการ			
1	ดำเนินงานตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ทุกขั้นตอน			
2	มีการประเมินและปรับปรุงการทำงานเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ			
3	ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินโครงการ			
4	มีความเพียรพยายาม มานะอดทนในการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ			
5.	ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า			
6.	ทำงานด้วยใจรักและมีความสุขกับการทำงาน			
	ขั้นสิ้นสุดโครงการ			
1.	ผลงานเสร็จตามกำหนดเวลา			
2	มีการสรุปและประเมินผลการทำงาน			
3.	ผู้ดำเนินโครงการชื่นชมยินดีและภาคภูมิใจต่อผลสำเร็จของการทำงาน			
4.	ผลงานเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม			
	รวม			

ลงชื่อผู้ประเมิน.....

แบบประเมินโครงการ

คำชี้แจง ให้อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการหรือผู้นิเทศโครงการ ใช้แบบประเมินโครงการชุดนี้ ในการกำกับติดตามและประเมินการดำเนินงานของนักเรียน โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ระดับการประเมินตามสภาพความเป็นจริงที่ประเมินได้

ข้อความ	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	ไม่ค่อยดี	ต้องปรับปรุง
วิธีการปฏิบัติงาน ก. มีการวางแผนอย่างถูกต้องและชัดเจน ข. ปฏิบัติงานถูกต้องตามขั้นตอนและเป็นไปตามกำหนดเวลา ค. ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ง. มีการบันทึกผลการปฏิบัติงาน จ. ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฉ. ใช้งบประมาณอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ช. ปฏิบัติงานถูกต้องตามหลักวิชา ผลการปฏิบัติงาน ก. บรรลุตามจุดประสงค์ของโครงการ ข. มีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม ค. เป็นแนวทางในการพัฒนางานอื่นๆได้ ง. เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน จ. สร้างนิสัยรักการทำงาน ฉ. มีความภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น ช. สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้แก่ชุมชน ซ. แสดงถึงศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน					

เครื่องมือวัดและประเมิน แผนการสอนที่ 5
เรื่อง ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ

แบบประเมินโครงการของนักเรียน

คำชี้แจง ให้ผู้ประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหลังข้อความตามที่ตนตัดสินใจประเมิน

ชื่อโครงการ.....

ข้อความ	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	ไม่ค่อยดี	ต้องปรับปรุง
วิธีการปฏิบัติงาน ก. มีการวางแผนอย่างถูกต้องและชัดเจน ข. ปฏิบัติงานถูกต้องตามขั้นตอนและเป็นไปตามกำหนดเวลา ค. ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ง. มีการบันทึกผลการปฏิบัติงาน จ. ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฉ. ใช้งบประมาณอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ช. ปฏิบัติงานถูกต้องตามหลักวิชา ผลการปฏิบัติงาน ก. บรรลุตามจุดประสงค์ของโครงการ ข. มีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม ค. เป็นแนวทางในการพัฒนางานอื่นๆได้ ง. เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน จ. สร้างนิสัยรักการทำงาน ฉ. มีความภาคภูมิใจในตนเองและท้องถิ่น ช. สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้แก่ชุมชน ซ. แสดงถึงศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

แบบประเมินคุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพเกษตร

คำชี้แจง

ให้ประเมินคุณลักษณะของตนเอง ตามรายการที่กำหนดไว้ในแบบนี้ โดยอาจจะประเมินด้วยตนเอง หรือให้เพื่อนร่วมงานเป็นผู้ประเมินก็ได้

ชื่อ - สกุล.....

ประกอบอาชีพ.....

ลำดับ ที่	รายการประเมิน	ผลการประเมิน(ระดับคุณภาพ)			
		4	3	2	1
1	มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์				
2	มีความมุ่งมั่น ขยันอดทน เพื่อความสำเร็จ				
3	กล้าเสี่ยงอย่างมีเหตุผล				
4	รอบรู้หลาย ๆ ด้านและทันสมัย				
5	ซื่อสัตย์				
6	มีความรับผิดชอบ				
7	มีความสามารถในการสื่อสาร				
8	มีมนุษยสัมพันธ์ดี				
9	มีความเชื่อมั่นในตนเอง				
10	ประหยัด				
	รวมคะแนน				

ลงชื่อ ผู้ประเมิน

แผนการสอนที่ 6

เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ

เวลา 2 คาบ

สาระสำคัญ

การจัดนิทรรศการแสดงผลงาน เป็นการนำเสนอผลงานที่ผู้ปฏิบัติต้องการสื่อสารให้ผู้อื่นทราบและเกิดการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถนำเอาแนวคิดต่าง ๆ ไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานของตนเอง ดังนั้นผู้นำเสนอผลงานต้องมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการนำเสนอผลงานเป็นอย่างดี

จุดประสงค์การเรียนรู้ (ปลายทาง)

นำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้

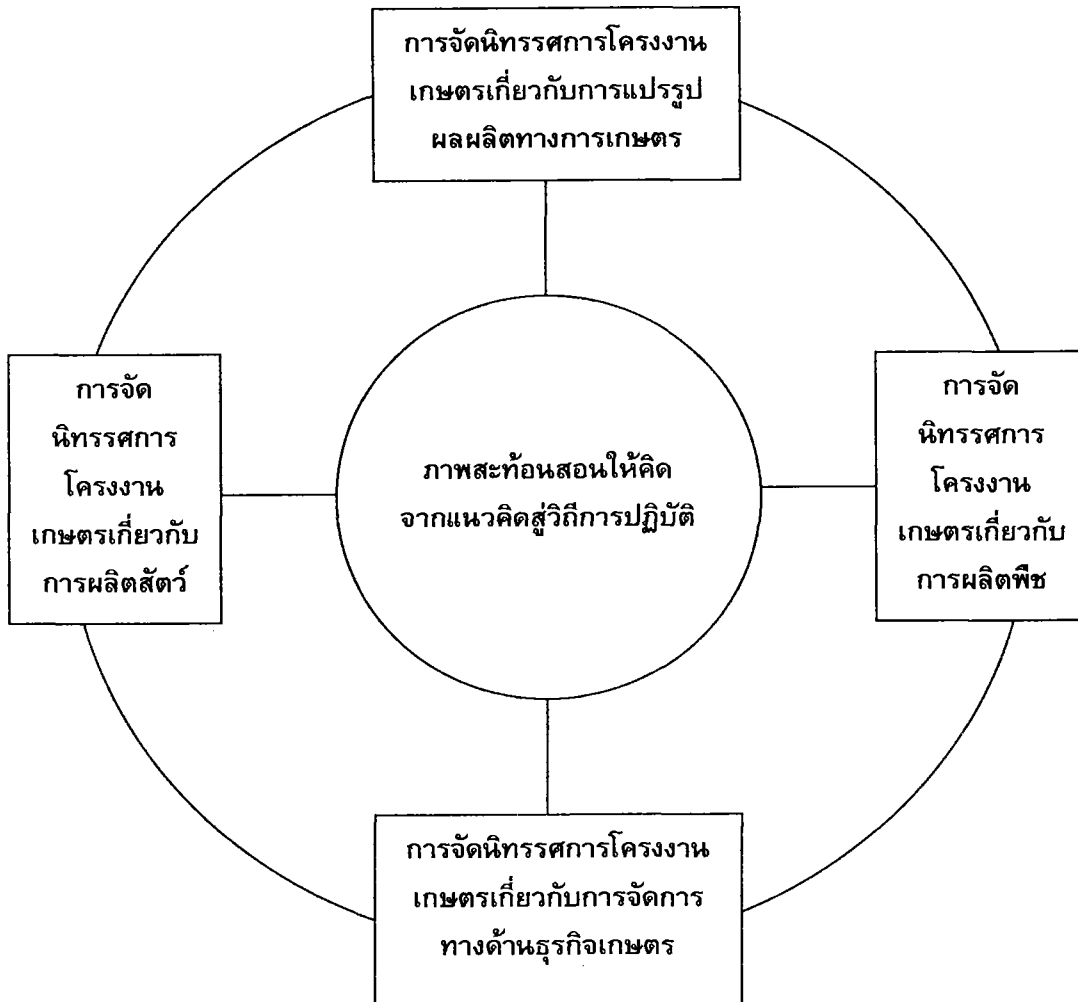
จุดประสงค์นำทาง

1. อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
2. อธิบายวิธีการนำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
3. วางแผนการนำเสนอผลงานตามโครงการเกษตรที่ตนปฏิบัติได้
4. จัดแสดงผลงานตามโครงการเกษตรที่ปฏิบัติได้

สาระการเรียนรู้

หลักการจัดนิทรรศการ

แผนผังความคิดสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

จุดประสงค์นำทางที่ 1 - 4

ใช้เวลา 2 คาบ

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

คาบที่ 1

1. ครูแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดผลและประเมิน
ให้นักเรียนทราบ
2. ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผนและนัดหมายการไปทัศนศึกษา “งานสารทไทย

กล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร” ที่เป็นงานเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการแสดงผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งจัดประมาณเดือนกันยายนของทุกปี เพื่อศึกษารูปแบบการนำเสนอผลงานทางการเกษตร โดยใช้ใบงาน เรื่องสาระความรู้จากการไปทัศนศึกษา ประกอบการศึกษา

ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

3. ครูและนักเรียนร่วมเดินทางไปทัศนศึกษา “งานสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร” ตามที่ได้วางแผนไว้(ใช้เวลานอกเวลาเรียน ในวันหยุดเสาร์อาทิตย์)

4. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลการไปทัศนศึกษาในครั้งนี้ โดยใช้ใบความรู้เรื่องหลักการจัดนิทรรศการประกอบการอภิปราย โดยมีประเด็นในการอภิปรายดังนี้

4.1 นักเรียนได้ความรู้และประสบการณ์อย่างไรบ้างจากการไปทัศนศึกษาครั้งนี้

4.2 นักเรียนประทับใจอะไรเกี่ยวกับการไปทัศนศึกษาครั้งนี้

4.3 นักเรียนสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดนิทรรศการมาใช้กับงานที่

นักเรียนต้องปฏิบัติได้อย่างไร

คาบที่ 2

5. นักเรียนแบ่งกลุ่มตามลักษณะของโครงการที่คล้ายกัน ได้แก่ โครงการเกี่ยวกับการผลิตพืช โครงการเกี่ยวกับการผลิตสัตว์ โครงการเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิต และโครงการเกี่ยวกับธุรกิจเกษตร เป็นต้น

6. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวางแผนการจัดนิทรรศการการแสดงผลงานตามโครงการที่นักเรียนแต่ละคนไปปฏิบัติ ณ ห้องประชุมของโรงเรียน โดยครูเป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์

7. ครูและนักเรียนวางแผนเชิญชุมชน ผู้ปกครอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามา ร่วมกิจกรรมนิทรรศการครั้งนี้

8. ครู นักเรียน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดนิทรรศการ แสดงผลงานโครงการเกษตรของนักเรียน

ขั้นสรุปบทเรียน

9. ครู นักเรียน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันประเมินผลการจัดนิทรรศการแสดงผลงานโครงการเกษตร โดยใช้”แบบประเมินการจัดนิทรรศการ”

10. ครู นักเรียน ชุมชน ร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและชื่นชมเกี่ยวกับผลการปฏิบัติโครงการและการจัดนิทรรศการของนักเรียน โดยจัดในลักษณะเวทีชาวบ้าน เป็นการสรุปบทเรียน

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. ใบงาน เรื่อง สารความรู้จากการไปทัศนศึกษา
2. แบบประเมินผลการจัดนิทรรศการ
3. ใบความรู้ เรื่อง หลักการจัดนิทรรศการ
4. วัสดุ อุปกรณ์ในการจัดนิทรรศการ
5. ผลงานของนักเรียนจากการปฏิบัติโครงการ

การวัดและประเมิน

1. วิธีการวัดและประเมิน
 - 1.1 ประเมินผลการจัดนิทรรศการของนักเรียน
 - 1.2 วัดเจตคติต่อวิชาเกษตรและกิจกรรมการเรียนรู้การสอน
2. เกณฑ์การวัดและประเมิน

2.1 การประเมินการจัดนิทรรศการ ใช้เกณฑ์ดังนี้

2.1.1 วิธีการดำเนินการ

- ก. การวางแผน
- ข. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน
- ค. ความร่วมมือในการทำงาน
- ง. ใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น
- จ. เทคนิควิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ
- ฉ. มีทักษะในการทำงาน

2.1.2 ผลการดำเนินการ

- ก. บรรลุตามวัตถุประสงค์
- ข. มีความคิดสร้างสรรค์
- ค. กระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการนำไปปฏิบัติ
- ง. มีเจตคติที่ดี/ชอบ/สนใจในการทำงาน

การประเมินใช้วิธีการจัดระดับคุณภาพ แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

ระดับคะแนน	3	หมายถึง	ดี
ระดับคะแนน	2	หมายถึง	พอใช้
ระดับคะแนน	1	หมายถึง	ปรับปรุง

ผลการประเมิน มีรายละเอียดดังนี้

21 – 30	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับดี
11 – 20	หมายถึง	ผลงานอยู่ในระดับพอใช้

สื่อการเรียนรู้การสอน แผนการสอนที่ 6
เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ

ใบงาน

เรื่อง สาระความรู้จากการไปทัศนศึกษา

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนได้ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการทางการเกษตร"งานสารทไทย
กล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร" แล้ว ให้นักเรียนสรุปสาระความรู้ที่ได้โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สถานที่ที่นักเรียนไปศึกษา

.....

2. ชื่อเกษตรกร/บุคคลที่นักเรียนสัมภาษณ์..... เพศ.....

อายุ.....ปี อาชีพ.....ภูมิลำเนา บ้านเลขที่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

3. ลักษณะ/ประเภทของงานนิทรรศการทางการเกษตรที่ศึกษา

กิจกรรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

กิจกรรมการผลิตพืช

กิจกรรมการผลิตสัตว์.....

กิจกรรมการจัดการด้านธุรกิจเกษตร.....

4. ปัจจัยในการผลิต(ที่ดิน,ทุน ,แรงงาน,การจัดการ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.กรรมวิธี/ขั้นตอนในการดำเนินการผลิต

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. ผลผลิต/รายได้จากการทำกิจกรรมทางการเกษตร(ต่อเดือน/ปี/ฤดูกาล)

.....

.....

7. ปัญหา/อุปสรรค

.....

.....

.....

8. การนำความรู้ดังกล่าวไปปรับใช้ในการทำโครงการ/การจัดนิทรรศการของนักเรียน

.....

.....

.....

.....

9. ความประทับใจในการมาศึกษาดูงานครั้งนี้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ชื่อนักเรียน.....

ใบความรู้ เรื่อง การจัดนิทรรศการ

คำชี้แจง

ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้นี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการปฏิบัติงานของนักเรียนเอง

การจัดนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการเป็นการแสดงผลงานที่รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม เพื่อแสดงแนวคิด การกระทำหรือผลของการปฏิบัติงานต่างๆที่เกิดขึ้น ในโรงเรียนอาจใช้การจัดนิทรรศการแสดงผลงานของนักเรียน ที่สามารถคิดค้นหรือผลิตขึ้นมาจากกิจกรรมการเรียน การสอนหรือการทำโครงการในรายวิชาต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ แนวคิดต่างๆให้แก่เพื่อนนักเรียน ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง ตลอดจนชุมชนหรือผู้สนใจได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันขึ้น นอกจากนี้การจัดนิทรรศการยังเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆที่นักเรียนได้ปฏิบัติไปยังกลุ่มสนใจต่างๆ และทำให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองปฏิบัติด้วย

รูปแบบของการจัดนิทรรศการ นิทรรศการที่นิยมจัดกันอยู่แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ

1. นิทรรศการแบบชั่วคราว เป็นการจัดนิทรรศการที่ทำขึ้นเฉพาะกิจ เช่น การจัดนิทรรศการกิจกรรมโครงการที่นักเรียนผลิตขึ้นมาได้
2. นิทรรศการแบบถาวร การจัดนิทรรศการแบบถาวร ถือเป็นการจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์เป็นส่วนใหญ่ การจัดนิทรรศการแบบนี้เป็นการรวบรวมสิ่งต่างๆโดยเฉพาะวัตถุสิ่งของที่แสดงถึงเรื่องราว ชีวิตความเป็นอยู่ แนวคิดหรือกิจกรรมต่างๆของผู้คนในยุคสมัยต่างๆ การจัดนิทรรศการในลักษณะนี้นั้นมักจะจัดอยู่ ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นการถาวร เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์ทางทะเลของมหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี เป็นต้น
3. นิทรรศการแบบเคลื่อนที่ นิทรรศการแบบนี้สามารถเคลื่อนย้ายไปแสดงยังสถานที่ต่างๆ โดยมีจุดหมายเพื่อต้องการเข้าถึงกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายในการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เช่น รถแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือการจัดเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานราชการบางหน่วยงาน เป็นต้น

คุณค่าของการจัดนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการมีคุณค่าดังต่อไปนี้

1. เป็นการรวบรวมความรู้หรือสิ่งต่างๆมาไว้ในที่เดียวกัน ทำให้สะดวกต่อการศึกษา

ค้นคว้า

2. นิทรรศการสามารถแสดงข้อมูลหรือแนวความคิดที่เป็นรูปธรรมซึ่งเข้าใจยาก ให้เป็นนามธรรม ซึ่งทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น การแสดงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ การแสดงข้อมูลที่เป็นตัวเลขออกเป็นรูปภาพ กราฟหรือแผนภูมิแผนผังต่าง ๆ เป็นต้น

3. นิทรรศการช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจแก่ผู้เข้าชม ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าหรือการนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4. นิทรรศการทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน

ขั้นตอนการจัดนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการ มีขั้นตอนสำคัญๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน เป็นขั้นตอนของการคิดในการดำเนินการจัดนิทรรศการทั้งหมด เริ่มตั้งแต่ การกำหนดชื่อเรื่องของนิทรรศการ จุดมุ่งหมาย งบประมาณ สถานที่ ระยะเวลา และท้ายสุดคือการสรุปและประเมินผล

ขั้นที่ 2 ขั้นเตรียมการและออกแบบ เมื่อได้วางแผนแล้วก็ถึงขั้นเตรียมการและออกแบบการจัดนิทรรศการว่าจะดำเนินการอย่างไรตั้งแต่ กำหนดขนาดพื้นที่ แผนผังการจัดงาน เนื้อหาสาระในการแสดง เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ชิ้นงานที่จะจัดแสดง จำนวนกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เข้าชม ตารางการจัดนิทรรศการ และวิธีการประเมินผล เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ขั้นการจัดทำ เป็นขั้นลงมือปฏิบัติ ตามที่ได้เตรียมการและออกแบบไว้ ซึ่งต้องอาศัยบุคลากร หลายฝ่ายเช่น นักวิชาการ ช่างเทคนิคและช่างศิลป์ มาร่วมปฏิบัติการ

ขั้นที่ 4 ขั้นการประชาสัมพันธ์ เป็นขั้นที่ดำเนินการแจ้งข่าวสารเชิญชวนให้กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ที่สนใจมาเข้าร่วมชมงานนิทรรศการ

ขั้นที่ 5 ขั้นการนำเสนอ เป็นขั้นที่กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ที่สนใจเข้ามาร่วมงาน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญๆคือ พิธีเปิด การสาธิต การแสดงผลงาน การประชาสัมพันธ์ภายในงาน การอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ เช่น การจราจร การรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

ขั้นที่ 6 ขั้นการประเมินผล เป็นขั้นที่ต้องการทราบผลการดำเนินการจัดนิทรรศการว่าได้ผลเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อที่จะได้นำข้อมูลดังกล่าวมาปรับปรุงต่อไป

ขั้นที่ 7 ขั้นการสรุปผล หลังจากสิ้นสุดการดำเนินการแล้ว ควรมีการสรุปผลการดำเนินงานทั้งหมด โดยอาจทำเป็นรายงานสรุปผลการดำเนินการทั้งหมด ทั้งผลของการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ยุทธพงษ์ ไกยวรรณ. (2540). เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาโครงการงาน (ง321,ง 322). กรุงเทพฯ. พิมพ์ดี.

เครื่องมือวัดและประเมิน แผนการสอนที่ 6
เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีปฏิบัติ

แบบประเมินการจัดนิทรรศการ

คำชี้แจง

1. ให้ผู้ประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างหลังข้อความตามความคิดเห็นของท่านเอง
2. แบบประเมินนี้ไม่มีผลใดต่อตัวท่านทั้งสิ้น ดังนั้นขอให้ท่านได้ประเมินตามความคิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
1. วิธีการดำเนินการ 1.1 การวางแผน 1.2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน 1.3 ความร่วมมือในการทำงาน 1.4 ใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น 1.5 เทคนิควิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ 1.6 มีทักษะในการทำงาน			
2. ผลการดำเนินการ 2.1 บรรลุตามวัตถุประสงค์ 2.2 มีความคิดสร้างสรรค์ 2.3 กระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการนำไปปฏิบัติ 2.4 มีเจตคติที่ดี/ชอบ/สนใจในการทำงาน			

การจัดนิทรรศการครั้งนี้ โดยสรุปท่านมีความคิดเห็นว่าการจัดนิทรรศการควรอยู่ในระดับ

() ดี () พอใช้ () ปรับปรุง

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

แบบวัดเจตคติต่อวิชาชีพเกษตรและการจัดการเรียนการสอน

คำชี้แจง

ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างหลังข้อความตามความคิดเห็นของนักเรียนจริงๆ

ข้อความ	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	เห็น ด้วย	เฉยๆ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
1. โดยทั่วไปแล้ววิชาเกษตรเป็นวิชาที่มีคุณค่าต่อคนไทย มาก					
2. วิชาเกษตรเป็นวิชาที่ยังเรียนยิ่งน่าสนใจมาก					
3. วิชาเกษตรเป็นวิชาที่มีเนื้อหาที่นักเรียนสามารถนำไป ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้มาก					
4. วิชาเกษตรไม่ใช่เป็นวิชาแค่ใช้แรงงานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นวิชาที่ต้องใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ด้วย					
5. วิชาเกษตรเป็นวิชาพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ					
6. ควรให้วิชาเกษตรเป็นวิชาที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียน					
7. วิชาเกษตรเป็นวิชาที่ทำให้เราเข้าใจสภาพแวดล้อมได้ ดียิ่งขึ้น					
8. ควรเพิ่มเวลาเรียนให้กับวิชาเกษตรให้มากกว่านี้					
9. คนที่ไม่ฉลาดหรือเรียนไม่เก่ง ควรหันมาเรียนวิชา เกษตร					
10. คนที่เรียนวิชาเกษตรส่วนใหญ่ เป็นคนล้มล้างและ ไม่ทันสมัย					
11. ข้าพเจ้ารู้สึกภูมิใจมากที่ได้เรียนวิชาเกษตร					
12. วิชาเกษตรไม่จำเป็นต้องเรียนก็ได้เพราะพ่อแม่เราก็ สอนได้อยู่แล้ว					
13. วิชาเกษตรควรเรียนแค่พอรู้เท่านั้นก็เพียงพอแล้ว					
14. ถ้าให้ความสำคัญกับวิชาเกษตรมากกว่านี้ คนไทย คงมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น					
15. มีเนื้อหาที่น่าสนใจอีกมากมายในวิชาเกษตร ที่ควร จะจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้					
16. วิธีการสอนในวิชานี้ ทำให้ข้าพเจ้าสนใจเรียนและ เรียนด้วยความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น					

ข้อความ	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	เห็น ด้วย	เฉยๆ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
17. เทคนิคและวิธีการสอนวิชาเกษตรของครูเข้าใจง่ายและชัดเจนดี					
18. ข้าพเจ้าชอบบรรยากาศของการเรียนการสอนวิชาเกษตร เพราะมีความเป็นกันเองระหว่างครูกับศิษย์					
19. ข้าพเจ้าชอบการเรียนวิชานี้เพราะครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น วางแผนการทำงานและได้ลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง					
20. ข้าพเจ้าชอบที่จะเรียนวิชาเกษตรเพราะทำทนายความสามารถของตนเองในหลายๆด้าน					
21. หลังจากได้เรียนวิชาเกษตรแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณเองเป็นคนที่มีคุณค่าต่อครอบครัวและสังคมมากยิ่งขึ้น					
22. ด้วยวิธีการสอนที่หลากหลายและความตั้งใจของครูผู้สอน ทำให้ข้าพเจ้ามีความกระตือรือร้นในการเรียนและเต็มใจทำงานตามที่ครูมอบหมายให้					
23. ข้าพเจ้าชอบวิธีการประเมินผลในวิชานี้ เพราะเป็นการประเมินจากการทำงานและผลงานของนักเรียนจริงๆ					
24. สื่อการเรียนการสอนในรายวิชานี้ เป็นสื่อที่หาง่าย สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ตัวนักเรียนและ ท้องถิ่นและยังทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น					
25. การเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆน่าจะนำวิธีการเรียนการสอนแบบวิชาเกษตรไปปรับใช้บ้าง					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย

รายชื่อคณะกรรมการร่างหลักสูตร

รายชื่อผู้ร่วมดำเนินการวิจัย

คณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัยฝ่ายโรงเรียน

1. นายอนันต์ น่วมอินทร์
2. นายถวิล บุญอินทร์
3. นายพัฒนา คำเป้า
4. นายวิเชียร ยอดนิล
5. นายคำนึ่ง คงโนนกกอก
6. นายสมพร นิตติเสถียร
7. นางสุกัญญา บุญอินทร์
8. นางสาววิลาวัณย์ รังงาม
9. ว่าที่ รต.หญิง ขวัญเรือน อินตะขันธ์
10. นางกฤตยา จ้อยสูงเนิน
11. นายกวีศิลป์ สายคำธร
12. นายเสรี สิ้นสิงห์
13. นายอรุณ น้อยระแหง
14. นางธิษณา บุญมูล
15. นายกฤตศรัณย์ รอสวัสดิ์
16. นายณรงค์ ศรีท้วม
17. นางสาวสุทธภา ยุคแก้ว
18. นางสาวศิริกุล เก้าราชการ
19. นายยงยุทธ อินทร์สำภา

คณะผู้ร่วมดำเนินการวิจัยฝ่ายชุมชน

1. ว่าที่ รต.ธาริน อยู่ครอบ
2. นายไม้ เจนจบ
3. นายบุญเกื้อ ทองแก้ว
4. นายเกิน สะสีแสง
5. นายธำรง จันคง
6. นางสาวสุพัตตา คำบุญ
7. นายสมาน เจนจบ
8. นายสัมพันธ์ พิศอ่อน
9. นายประทีป ธรรมวุฒิ
10. นายสนอง ขวัญคำ
11. นายสุชน แก้วจิ้น
12. นายสรารุช ไชยชโย
13. นายอนุกันต์ สิงห์แย้ม
15. นายไพบุลย์ การะเกษ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรและเครื่องมือ

1. ผศ.ดร. สุชาติ ลิ้ตระกูล	สถาบันราชภัฏเชียงราย
2. ผศ.ดร. เรขา อรัญวงศ์	สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร
3. ดร. พิเชิต ฤทธิ์จรรยา	สถาบันราชภัฏพระนคร
4. ดร. สุขแก้ว คำสอน	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
5. ดร. อรสุดา เจริญรัต	สำนักราชเลขาธิการพระบรมมหาราชวัง
6. นายสมพล แสนคำ	ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและ
โรงเรียนเกษตรกรรมภาคเหนือตอนล่าง
7. นายไพรัช หวังดี	เกษตรจังหวัดกำแพงเพชร

ผู้เชี่ยวชาญที่ปรึกษาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นายเจริญ ภักดีวานิช	รองอธิบดีกรมสามัญศึกษา
2. นายสมพล ดันตีสันติสม	ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก
3. นายสนอง นุ่มรักแย้ม	หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
เขตการศึกษา 7

รายชื่อคณะกรรมการร่างหลักสูตร

1	นายพนดล	ทัฬหพันธ์	วิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยี กำแพงเพชร
2	นายอำนาจ	สอนแก้ว	วิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยี กำแพงเพชร
3	นายสมเกียรติ	ชวดนุช	วิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยี กำแพงเพชร
4	นายบรรจวบ	กิจเฟื่องฟู	ศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียน เกษตรกรรมภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดพิษณุโลก
5	นายสนอง	ขวัญคำ	เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอลานกระบือ
6	นายสมชาย	วรรณรัตน์	ศึกษานิเทศก์ ภาควิชาเกษตรกรรม กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7
7	นายคำรณ	แสนหาญ	หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการ ประถมศึกษา อำเภอลานกระบือ
8	นายบุญเกื้อ	ทองแก้ว	เกษตรกร/กำนันตำบลโนนพลวง / ประธานองค์ การบริหารส่วนตำบลโนนพลวง
9	นายไม้	เจนจบ	เกษตรกร
10	นายเกิน	สะสีแสง	เกษตรกรและตัวแทนชุมชน
11	นายศราวุธ	ไชยชโย	หัวหน้าศูนย์บริหารการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอลานกระบือ
12	นายคำนึ่ง	คงโนนกกอก	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนลานกระบือวิทยา
13	นายถวิล	บุญอินทร์	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนลานกระบือวิทยา
14	นายเสรี	สินสิงห์	อาจารย์โรงเรียนไทรงามพิทยาคม
15	นางธิษณา	บุญมูล	อาจารย์โรงเรียนไทรงามพิทยาคม
16	นายอรุณ	น้อยระแหง	อาจารย์โรงเรียนราษฎร์ปริชาวิทยาคม
17	นางสาวศิริกุล	เก๋าราชการ	อาจารย์โรงเรียนราษฎร์ปริชาวิทยาคม
18	นางสุกัญญา	บุญอินทร์	อาจารย์โรงเรียนลานกระบือวิทยา
19	นายไชยรัตน์	ปราณี	ผู้ดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก ค

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แนวทางการสัมภาษณ์แบบลึก
 - แนวทางการสัมภาษณ์แบบลึกตอนที่ 1
 - แนวทางการสัมภาษณ์แบบลึกตอนที่ 2
2. แนวทางการสัมภาษณ์ผลการใช้หลักสูตร(สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง)
3. แนวทางการสนทนากลุ่ม
 - แนวทางการสนทนากลุ่มตอนที่ 1
 - แนวทางการสนทนากลุ่มตอนที่ 2
4. แบบประเมินโครงสร้างหลักสูตร
5. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
6. แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น
7. แบบวัดทักษะการจัดการ

แนวทางการสัมภาษณ์แบบลึก

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

1. การสนทนาสร้างความคุ้นเคย

1.1 เริ่มการสนทนา

1.1.1 เริ่มการสนทนา

1.1.2 แนะนำตนเองและขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แนะนำตนเอง (ชื่อ , อายุ , การศึกษา , อาชีพ)

1.2 อธิบายวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

1.2.1 ต้องการทราบสภาพทั่วไปของท้องถิ่นในด้านต่างๆ ดังนี้

- (1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน / ชุมชน
- (2) สภาพทางภูมิศาสตร์
- (3) สภาพทางเศรษฐกิจ
- (4) สภาพทางสังคมและการเมืองการปกครอง

1.2.2 ต้องการทราบถึงสภาพความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา

- (1) ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาทั่วไปหรือการศึกษาพื้นฐาน
- (2) ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว
- (3) ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน
- (4) ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ

1.3 อธิบายเงื่อนไข / ข้อตกลงในการสัมภาษณ์

1.3.1 ขออนุญาตบันทึกเทปการสัมภาษณ์ เพราะจดบันทึกไม่ทัน และจะไม่นำไปเผยแพร่ในลักษณะเป็นรายบุคคล แต่จะเสนอเป็นภาพรวมหรือข้อสรุปของการสัมภาษณ์ทั้งหมด

1.3.2 ขอให้ผู้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี เพราะข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะนำเสนอเป็นภาพรวม ไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่อย่างใด

2. รายละเอียดการสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 บริบททั่วไปของชุมชน

กรอบความคิด สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านลานทองด้านต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การเมืองการปกครอง เป็นต้น สภาพดังกล่าวเหล่านี้ ล้วนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและแนวความคิดทางด้าน การศึกษาของคนในชุมชน

1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน(ย้อนหลังไปประมาณ 30 ปี)

กรอบความคิด ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหรือความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้านในทุกๆด้าน

A. หมู่บ้านนี้ก่อตั้งมานานแล้วหรือยัง ประมาณช่วงปีไหน ท่านเกิดในหมู่บ้านนี้หรือไม่ ถ้าท่านไม่ได้เกิดในหมู่บ้านนี้ ท่านเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ตั้งแต่เมื่อไร และพอจะทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านหรือไม่ เช่น ใครเป็นคนกลุ่มแรกที่เข้ามาก่อตั้งหมู่บ้านนี้ และคนกลุ่มนี้เป็นใคร มาจากไหน เชื้อสายอะไร ชื่อหมู่บ้านมีความหมายหรือที่มาอย่างไร ใครเป็นคนบอกเล่า (หากผู้ตอบไม่สามารถตอบได้ ให้ถามถึงคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านที่พอจะตอบได้ และตามไปสัมภาษณ์ทีหลัง)

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

กรอบความคิด สภาพทางภูมิประเทศภูมิอากาศของหมู่บ้านมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

A. สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นอย่างไร เช่น สภาพของป่าเขาเป็นอย่างไร มีสภาพของป่าไม้เหลืออยู่มากไหม อยู่บริเวณใด แหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้สอยกันอยู่ที่ไหน และใช้ทำอะไร ใช้กินหรือใช้ทำการเกษตร พอเพียงในการใช้หรือไม่ตลอดทั้งปีหรือไม่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านมีลักษณะอย่างไร ชาวบ้านใช้ทำอะไร มีกรรมสิทธิ์เป็นของตนเองหรือไม่ พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านมีหรือไม่ ถ้ามี มีมากน้อยเพียงไร และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวอย่างไร

B. ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ ปริมาณน้ำฝนพอเพียง ต่อการทำมาหากินหรือไม่ สามารถทำนาหรือทำการอาชีพเกษตรอื่นๆได้ตลอดทั้งปีหรือไม่ ในฤดูแล้งแห้งแล้งมากหรือไม่ และชาวบ้านแก้ปัญหาอย่างไร

C. สภาพดินฟ้าอากาศดังกล่าวข้างต้น ถ้าเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร และมันเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุอะไร(ย้อนหลังไปประมาณ 10-20 ปี)

D. โครงสร้างพื้นฐานมีสภาพเป็นอย่างไร ถนนหนทางสะดวกหรือไม่ ไฟฟ้าน้ำประปามีหรือไม่ ถ้ามีมีมากี่ปีแล้ว เมื่อก่อนไม่มีสิ่งเหล่านี้อยู่กันอย่างไร แล้วสิ่งเหล่านี้ทั้งถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

E. ระบบการชลประทานในหมู่บ้านมีหรือไม่ ถ้าไม่มีชาวบ้านมีวิธีการแก้ปัญหาเรื่องน้ำอย่างไร

1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

กรอบความคิด กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านประกอบด้วย การผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่ายหรือการกระจายสินค้าและบริการ รวมทั้งทุนและแหล่งทุน

A. ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบทำอาชีพอะไร และมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนิน

การอย่างไร ทูนในการดำเนินการได้มาจากไหน ใช้มากหรือไม่

B. ผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้ บริโภคเองหรือนำไปขาย ปลูกกินหรือปลูกขาย ถ้าขายนำไปขายที่ไหน ใครเป็นคนซื้อ ราคาเป็นอย่างไร คຸ້มทุนใหม่

C. นอกจากผลิตเองแล้ว อาหารหรือสินค้าที่ใช้ในการบริโภคได้มาจากแหล่งไหน และได้มาอย่างไร เช่น การแลกเปลี่ยน การหาเก็บจากแหล่งธรรมชาติ(เก็บของป่า จับสัตว์น้ำ ขุดหน่อไม้ เป็นต้น)

D. นอกจากการทำมาหากินในหมู่บ้านแล้ว มีคนในหมู่บ้านออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น ตามเมืองใหญ่ๆ บ้างหรือไม่ ถ้ามี มีมากน้อยเพียงไร ออกไปทำงานช่วงไหน และไปทำอะไร

E. การประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีต ประมาณ 30 ปีก่อน กับปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ถ้าเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งในด้าน ทุน วิธีการผลิต และการแลกเปลี่ยน หรือการขายผลผลิต เป็นต้น

F. รายได้ของชาวบ้าน เพียงพอต่อการใช้จ่ายหรือไม่ ถ้าไม่พอทำอย่างไร

1.4 สภาพทางสังคมและการเมืองการปกครอง

กรอบความคิด การดำรงอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การสั่งสมสืบทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีจากบรรพบุรุษ แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งทำให้คนในยุคปัจจุบันได้นำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

1.4.1 ความสัมพันธ์ทางสังคม ชนชั้นทางสังคม ระบบเครือญาติ การรวมกลุ่มทางสังคม

A. ชาวบ้านในท้องถิ่นมีฐานะแตกต่างกันหรือไม่ ดูจากอะไรในปัจจุบันมีสภาพแตกต่างกัน มากน้อยเพียงไร เพราะเหตุไร

B. ชาวบ้านในท้องถิ่นนี้มีการนับถือญาติกันอย่างไร อะไรที่ทำให้คนนับถือกันเป็นญาติ (เช่น การแต่งงาน การอยู่ใกล้ชิดกัน การพึ่งพาอาศัยกัน)

C. เวลามีการมีงาน ทั้งงานส่วนตัวและงานส่วนรวม ชาวบ้านเขาช่วยเหลือกันหรือไม่ เช่น การลงแขก การช่วยงานบุญต่างๆ เป็นต้น

D. ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันทำกิจการงานต่างๆ ของท้องถิ่นหรือไม่ (เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น)การรวมกลุ่มดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไรและใครเป็นคนชักชวนให้มีการรวมกลุ่มกัน และมีกี่กลุ่ม อะไรบ้าง ผลของการรวมกลุ่มกันเป็นอย่างไร มีกิจกรรมใดบ้างเข้มแข็งใหม่ ดูจากอะไร

E. ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นหรือไม่ ถ้ามี ทำอะไร เช่น การทำบุญประเพณี การติดต่อค้าขาย เป็นต้น

F. การอพยพโยกย้ายของคนในหมู่บ้าน ทั้งอพยพมาทำมาหากินกับโยกย้ายออกไปมี
 มากน้อยเพียงไร ถ้ามีการอพยพดังกล่าวเกิดจากสาเหตุใดเป็นสำคัญ

G. เวลามีปัญหาหรือเรื่องราวเดือดร้อน ชาวบ้านเขาร่วมมือกันหรือช่วยกันแก้ปัญหา
 ต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน หรือไม่

1.4.2 สถาบันทางสังคม (ศาสนา, การศึกษา, การสาธารณสุข)

A. วัดที่หมู่บ้านมีชาวบ้านไปทำบุญมากไหม ทำในโอกาสใดบ้างและ นอกจากการไปทำ
 บุญแล้ว ชาวบ้านที่ไปวัดเขาไปทำอะไรกันอีกบ้าง เช่น ประชุมปรึกษาหารือกัน พัฒนาหมู่บ้าน
 เป็นต้น

B. ชาวบ้านเคารพนับถือพระสงฆ์ที่วัดมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด เวลาทางวัดขอ
 ความร่วมมือจากชาวบ้านให้ช่วยทำงานต่างๆ ได้รับความร่วมมือดีหรือไม่

C. หมู่บ้านนี้เริ่มมีโรงเรียน(ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา)ตั้งแต่เมื่อไร ก่อตั้งได้อย่างไร
 ชาวบ้านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อตั้งโรงเรียนหรือไม่อย่างไร

D. ชาวบ้านกับครูในโรงเรียนมีการร่วมมือช่วยเหลือพึ่งพากันมากน้อยเพียงไร
 ถ้ามี กิจกรรมที่ทำมีอะไรบ้าง

E. เวลาเจ็บป่วย ไปรักษาที่ไหน ไปโรงพยาบาลหรือรักษาตนเอง เพราะเหตุใด

1.4.3 วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

A. บุญประเพณีของท้องถิ่นที่ทำกันเป็นประจำทุกปีมีอะไรบ้าง มีพิธีกรรมหรือทำกัน
 อย่างไร ช่วงเวลาไหน เกิดจากความคิดหรือความเชื่ออย่างไร ท่านคิดอย่างไร

B. ความเชื่อถือศรัทธาสังคคีสิทธิ์ในหมู่บ้านที่สืบทอดกันมามีอะไรบ้าง และมี
 รายละเอียดอย่างไร

1.4.4 การเมืองการปกครอง

A. ผู้นำหมู่บ้าน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน เอาการเองงานดีไหม ชาวบ้านพึงพาทศได้
 หรือไม่ และมีบทบาทในเรื่องต่างๆ ของหมู่บ้านมากน้อยเพียงไร เข้มแข็งไหม ดีหรือไม่ดี ท่าน
 ดูจากอะไรว่าดีหรือไม่ดี

B. งานสำคัญที่ผู้นำหมู่บ้านได้ทำไว้ เป็นประโยชน์ เป็นที่ชื่นชมของชาวบ้านมีอะไรบ้าง

C. คนในท้องถิ่นมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยไหม แล้วมีวิธีการจัดการอย่างไร
 ผู้นำหมู่บ้านหรือผู้อาวุโสมีบทบาทอย่างไร สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้หรือไม่ หรือพึ่งพา
 เจ้าหน้าที่ของรัฐ

D. หน่วยงานของรัฐ หรือบุคคลภายนอกท้องถิ่น เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้าน หรือพัฒนา
 หมู่บ้าน มากน้อยเพียงไร (เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการอำเภอ เจ้าหน้าที่ ธกส. เป็นต้น)
 ทำอะไรร่วมกับชาวบ้านบ้างหรือไม่ ท่านพึงพอใจหรือไม่เพราะเหตุใด

1.5 วิสัยทัศน์ของชุมชน

A. ปัจจุบันท่านมีความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและคนอื่น ๆ ในชุมชนของท่านมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด

B. ท่านต้องการให้ชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นในด้านใดบ้างเพราะเหตุใด

ตอนที่ 2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา

กรอบความคิด การศึกษาที่คนในชุมชนชนบทควรมีความรู้และทักษะพื้นฐานเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ในการดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ด้านคือ การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว การศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน และการศึกษาด้านอาชีพ

2.1 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาพื้นฐาน

A. ท่านรู้หรือไม่ว่าบุตรหลานของท่านเรียนวิชาอะไรบ้าง รู้หรือไม่รู้เพราะอะไรและท่านพึงพอใจหรือไม่ที่บุตรหลานของท่านได้เรียนวิชาเหล่านี้ ถ้าไม่พึงพอใจจะทำอย่างไร

B. ปัจจุบันบ้านเมืองเจริญก้าวหน้าไปมากแล้ว ท่านคิดว่าโรงเรียนหรือครูได้สอนวิชาสามัญ(ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาอังกฤษ ฯ) ให้แก่บุตรหลานของท่านเพียงพอและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมากน้อยเพียงไร และท่านมีความพึงพอใจมากน้อยเพียงไร ถ้าไม่พึงพอใจท่านจะทำอย่างไร และท่านต้องการให้โรงเรียนหรือครูสอนเนื้อหาวิชาหรือเรื่องอะไรแก่บุตรหลานของท่านเพิ่มเติมอีก เพราะเหตุใด และท่านคิดว่าชุมชนสามารถส่งเสริมหรือสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในวิชาดังกล่าวได้อย่างไร

2.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว

A. ถ้าโรงเรียนจะเปิดสอนวิชาเกี่ยวกับการจัดการภายในบ้าน การทำอาหาร การเย็บปักถักร้อย การดูแลรักษาสุขภาพอนามัยในครอบครัว เป็นต้น บุตรหลานของท่านจะเรียนได้ไหม ถ้าเรียนได้ ท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด และถ้าให้เรียนท่านคิดว่าจะได้ประโยชน์อย่างไร

B. ถ้าจะให้บุตรหลานของท่านเรียนวิชาต่าง ๆ ดังกล่าว ท่านต้องการจะให้บุตรหลานของท่านเรียนเรื่องอะไร เพราะเหตุใด และถ้าให้เรียนท่านคิดว่าจะได้ประโยชน์อย่างไร

2.3 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน

A. ท่านคิดว่าควรให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้ เรื่องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

B. ท่านคิดว่าควรให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของหมู่บ้านท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

C. ในหมู่บ้านท่านมีสหกรณ์หรือไม่ ถ้ามีสหกรณ์มีวิธีดำเนินการที่มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการสหกรณ์หรือไม่ เพราะเหตุใด

D. ท่านต้องการปลูกฝังให้บุตรหลานของท่านปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชุมชนหรือสังคม หรือไม่ ถ้าต้องการท่านคิดว่าโรงเรียนและครู ควรสอนบุตรหลานของท่านในเรื่องอะไรเพิ่มเติมบ้าง

E. ความรู้ในท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้านของท่าน(เช่น เรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร การทำมาหากิน ความคิดความเชื่อต่างๆ เป็นต้น)มีหรือไม่ ถ้ามี มีอะไรบ้าง และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้สิ่งเหล่านี้หรือไม่ เพราะเหตุใด

F. ท่านคิดว่ามีเรื่องใดอีกบ้าง ที่ต้องการให้บุตรหลานของท่านได้เรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาชุมชนของตนเอง

2.4 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ

A. อาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญในท้องถิ่น (เช่น การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์)มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน ผลผลิตดีหรือไม่ ผลิตไว้กินเองหรือเอาไปขายถ้าขายเอาไปขายที่ไหน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพเหล่านี้หรือไม่ เพราะเหตุใด.ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์อะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

B. อาชีพอุตสาหกรรมในท้องถิ่นของท่าน(เช่น งานบริการซ่อมเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ งานก่อสร้าง งานช่างต่างๆ) มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรทำอาชีพเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

C. อาชีพศิลปกรรมในชุมชนของท่าน(เช่นงานหัตถกรรม งานจิตรกรรม งานศิลปกรรม และงานประดิษฐ์ เป็นต้น) มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใดและท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้ หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรทำอาชีพเกี่ยวกับศิลปกรรมอะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

D. อาชีพพาณิชยกรรมในชุมชนของท่าน(เช่น งานค้าขาย งานบริการ งานลูกจ้าง งานการเงิน บัญชี เป็นต้น)มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรทำอาชีพเกี่ยวกับพาณิชยกรรมอะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

E.ท่านคิดว่าคนที่คนในท้องถิ่นของท่านประกอบอาชีพต่างๆเหล่านี้มีปัจจัยอะไรที่ทำให้ทำอยู่ได้ (ถ้ามงานอาชีพทั้ง 4 กลุ่มคือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมในท้องถิ่น ศิลปกรรม และพาณิชยกรรม) และถ้าไม่ทำอาชีพเหล่านี้แล้ว อาชีพใดในท้องถิ่นของท่านที่ควรทำมากที่สุด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด

แนวทางการสัมภาษณ์แบบลึก

ตอนที่ 2 ศึกษาองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา ของท้องถิ่น

1. การสนทนาสร้างความรู้ความคุ้นเคย

- 1.1 เริ่มการสนทนา แนะนำตนเองและขอให้ผู้ให้สัมภาษณ์แนะนำตนเอง
- 1.2 อธิบายวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ว่าต้องการทราบประเด็นต่อไปนี้
 - 1.2.1 สภาพของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาเกี่ยวกับการเกษตร
 - 1.2.2 ความต้องการด้านการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการจัดการทางการเกษตร
 - 1.2.3 ประสบการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร
- 1.3 อธิบายเงื่อนไข/ข้อตกลงในการสัมภาษณ์
 - 1.3.1 ขออนุญาตบันทึกเทปการสัมภาษณ์
 - 1.3.2 ขอให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเสรี เนื่องจากไม่มี

ผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ให้สัมภาษณ์

2. รายละเอียดของการสัมภาษณ์

- A. ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันมากน้อยเพียงไร และแตกต่างจากอดีตอย่างไร และท่านคิดว่าการเกษตรในยุคปัจจุบันควรเป็นอย่างไร
- B. ท่านคิดว่า โรงเรียนสอนวิชาเกี่ยวกับการเกษตรได้มีคุณภาพมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด และนักเรียนที่เรียนวิชาเกษตรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นอย่างไร ทั้งสติปัญญา ความรู้ การปฏิบัติงาน และคุณลักษณะนิสัย และผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันมากน้อยเพียงไรและเพราะเหตุใด
- C. ท่านคิดว่าปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาเกษตรของโรงเรียนมีอะไรบ้าง และมีแนวทางแก้ไขอย่างไร
- D. หลักการและจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาเกษตรที่ผ่านมา มีหลักการและจุดมุ่งหมายอย่างไร และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรในยุคปัจจุบันหรือไม่ เพราะเหตุใด ถ้าไม่สอดคล้องท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนดหรือเพิ่มเติมหลักการและจุดมุ่งหมายในวิชาเกษตรอย่างไร
- E. เนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาเกษตรที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียนท่านคิดว่าเหมาะสม

สอดคล้องกับแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนดหรือเพิ่มเติม เนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาเกษตรอย่างไร เรื่องใดบ้างและเพราะเหตุใด

F. วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดให้นักเรียน ท่านคิดว่ามีประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร ท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนด หรือเพิ่มเติมวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนวิชาเกษตรอย่างไรบ้างและเพราะเหตุใด

G. วิธีการวัดและประเมินเกี่ยวกับวิชาเกษตรที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ ท่านคิดว่ามีประสิทธิภาพหรือมีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาเกษตรในปัจจุบันหรือไม่อย่างไร ท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนด หรือเพิ่มเติมวิธีการวัดและประเมินเกี่ยวกับวิชาเกษตรอย่างไรบ้างและเพราะเหตุใด

H. ประสบการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรของท่านที่มีอยู่(ในเรื่องการผลิต การตลาดหรือการแปรรูป และอื่นๆ) ท่านคิดว่าเรื่องใดที่สามารถนำไปประยุกต์หรือปรับใช้ในการเรียนการสอนวิชาเกษตร เพื่อพัฒนานักเรียนหรือเยาวชนในท้องถิ่นของท่านได้บ้าง

I. ท่านคิดว่า หากดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดทางการเกษตรตามข้อเสนอแนะของท่านและแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบัน จะส่งผลให้นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร มีคุณภาพตามความคิดหรือความมุ่งหวังไว้หรือไม่อย่างไร

แนวทางการสัมภาษณ์ผลการใช้หลักสูตร
วิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร
(การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง)

1. การสนทนาสร้างความคุ้นเคย

1.1 เริ่มการสนทนา

1.1.1 แนะนำตนเอง

1.1.2 ขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แนะนำตนเอง(ชื่อ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นต้น)

1.2 อธิบายวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ เพื่อต้องการทราบถึงผลการดำเนินการใช้หลักสูตรวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

1.3 อธิบายเงื่อนไข/ข้อตกลงในการสัมภาษณ์

1.3.1 ขออนุญาตบันทึกเทปการสัมภาษณ์ เพราะจัดบันทึกไม่ทัน และจะไม่นำไปเผยแพร่ในลักษณะเป็นรายบุคคล แต่จะนำเสนอเป็นภาพรวมหรือข้อสรุปของการสัมภาษณ์ทั้งหมด

1.3.2 ขอให้ผู้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี เพราะข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะนำเสนอเป็นภาพรวม ไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่อย่างใด

1.4 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ ได้แก่

1.4.1 กลุ่มนักเรียนที่เรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

1.4.2 ผู้ปกครองนักเรียนที่เรียนรายวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

1.4.3 ครูอาจารย์ในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

1.4.4 ชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนในครั้งนี้ เช่น เกษตรกรในท้องถิ่น ผู้ประกอบการในท้องถิ่น หน่วยงานราชการที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น
 แบบสัมภาษณ์บางข้อสามารถใช้สัมภาษณ์ได้หลายกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นในท้ายคำสัมภาษณ์จะระบุหมายเลขของกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ ดังนี้

หมายเลข 1 หมายถึง นักเรียน

หมายเลข 2 หมายถึง ผู้ปกครองนักเรียน

หมายเลข 3 หมายถึง ครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง

หมายเลข 4 หมายถึง ชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2. รายละเอียดการสัมภาษณ์

2.1 ความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตร ได้แก่ ความคิดเห็นต่อวิธีการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมิน

2.2 ความคิดเห็นต่อผลของการใช้หลักสูตร ได้แก่ ความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักเรียน

และผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชนหรือสังคม

3. กรอบความคิดในการสัมภาษณ์

ความคิดเห็นต่อการดำเนินการใช้หลักสูตร หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ทักษะหรือท่าที ที่มีต่อผลการดำเนินการจัดการเรียนการสอนวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร ซึ่งแบ่งออกเป็น ความคิดเห็นที่มีต่อวิธีการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมิน และความคิดเห็นที่มีต่อผลการใช้หลักสูตร ที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนและส่งผลกระทบต่อชุมชนหรือสังคม โดยมีเกณฑ์หรือตัวชี้วัดที่สำคัญคือ ความเหมาะสมสอดคล้อง ความสำคัญหรือประโยชน์ และความสัมฤทธิ์ผลที่มีต่อตัวนักเรียนและชุมชน

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ความคิดเห็นต่อวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและประเมิน

1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองจากการทำงานและฝึกปฏิบัติจริง ตามความรู้ความสามารถและความถนัดของตนเอง และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งวิธีการสอนที่สำคัญ ได้แก่ การสอนแบบบูรณาการ การสอนแบบโครงการ การสอนโดยการศึกษาออกสถานที่ และการศึกษาดูงาน การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม และการสอนแบบร่วมมือกัน เป็นต้น วิธีดำเนินการดังกล่าวมานี้ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้

1.1.1 ความเหมาะสมสอดคล้อง(กับความต้องการของนักเรียนและชุมชน ,จุดมุ่งหมายของหลักสูตร)

- ก. กิจกรรมการเรียนการสอนอะไรบ้าง ที่นักเรียนชอบและทำให้นักเรียนสนใจเรียน(1)
- ข. บรรยากาศของการเรียนการสอนเป็นไปอย่างสนุกสนานและนักเรียนมีความสุขหรือความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนและต่อเนื้อหาวิชาหรือไม่ เพียงไร(1)
- ค. เนื้อหาที่เรียนเรื่องอะไรบ้างที่ตรงกับความสนใจและความต้องการของนักเรียน(1)
- ง. สื่อการเรียนการสอน รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนมีความสนใจเรียนมากขึ้นหรือไม่เพียงไร (1)
- จ. ระยะเวลาในการเรียนการสอนมีความเหมาะสมหรือไม่เพียงไร(1)
- ฉ. สถานที่หรือห้องเรียนในวิชานี้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนหรือไม่อย่างไร(1)

ช. การวัดและประเมินในวิชานี้ ใช้วิธีการที่หลากหลายและประเมินตามสภาพจริง เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินด้วย ท่านคิดว่าเป็น วิธีการที่เหมาะสมหรือไม่เพียงไร(1,2,3,4)

- ข. การวัดและประเมินในวิชานี้ เป็นการวัดและประเมินตรงกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่เพียงไร(1)
- ฉ. กิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยนั้น ท่านคิดว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงไร(1,2,3,4)
- 1.1.2 ความสำคัญ/ประโยชน์
- ก. วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและเข้าใจได้อย่างชัดเจน หรือไม่เพียงไร(1,2,3,4)
- ข. ครูผู้สอนมีการเตรียมการสอนมาเป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนได้สามารถเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีและเป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้(1)
- ค. การเรียนการสอนแบบนี้ เป็นการทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงซึ่งเกิดประโยชน์ทั้งด้านความรู้ความคิดและคุณลักษณะนิสัย รวมทั้งความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนและครอบครัวได้มากน้อยเพียงไร(1,2,3,4)
- ง. สื่อการเรียนการสอนทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชามากขึ้นหรือไม่เพียงไร(1)
- จ. การวัดและประเมิน โดยพิจารณาจากการปฏิบัติงานของนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ เป็นวิธีการที่เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้จริง(1,3)
- ฉ. กิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยนั้น ท่านคิดว่าเกิดประโยชน์หรือมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน ต่อด้านนักเรียนและต่อชุมชนเองมากน้อยเพียงไร(1,2,3,4)
- 1.1.3 ความสัมฤทธิ์ผล
- ก. เมื่อนักเรียนเรียนวิชานี้จบแล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเกษตรหรือการจัดการทางการเกษตรและความรู้อื่นๆในเนื้อหาวิชาเพิ่มเติมขึ้นมากน้อยเพียงไร(1)
- ข. นอกจากความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาแล้ว นักเรียนเกิดทักษะการปฏิบัติงานมากขึ้นกว่าเดิมหรือไม่เพียงไร(1)
- ค. นักเรียนคิดว่าตนเองเกิดความรู้สึกชอบและสนใจในเนื้อหาวิชาที่เรียนเพิ่มมากขึ้นหลังจากการเรียนการสอนเสร็จสิ้นแล้ว(1)
- ง. วิธีการเรียนการสอนและการวัดและประเมินในวิชานี้ เป็นวิธีการที่ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นมากน้อยเพียงไร(1,2,3)
- จ. กิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยนั้น มีส่วนทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงไร(1,2,3,4)

2. ความคิดเห็นต่อผลการใช้หลักสูตร

- ก. นักเรียนมีความพึงพอใจที่ได้เรียนวิชานี้มากน้อยเพียงไร และเพราะเหตุใด(1)
- ข. หลังจากที่ได้เรียนวิชานี้แล้ว นักเรียนได้นำความรู้ไปใช้ในการทำอะไรได้บ้าง(1,2)
- ค. นักเรียนคิดว่าตนเองมีความรู้ความสามารถ มีทักษะการปฏิบัติ และได้รับการปลูกฝังอุปนิสัยต่างๆในการเรียนและการทำงานเพิ่มมากขึ้น(1,2)
- ง. การเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆตามโอกาสอันสมควรด้วยนั้น ส่งผลกระทบต่อความคิดและกิจกรรมการดำเนินชีวิตและการทำมาหากินของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงไร(1,2,3,4)

ขอขอบคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือ

แนวทางการสนทนากลุ่ม

(Focus group discussion guideline)

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทและความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น

แนวทางการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาของท้องถิ่น มีข้อความและวิธีดำเนินการดังนี้

1. บทขึ้นต้น

1.1 แนะนำตัวผู้ร่วมสนทนา อธิบายวัตถุประสงค์ของการสนทนาและขอให้สมาชิกผู้ร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีและอย่างเต็มที่

1.2 ขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนา

2. พิธีกรสนทนาเกี่ยวกับเรื่องสภาพทั่วไปของหมู่บ้านกับผู้ร่วมสนทนา

3. พิธีกรขอให้สมาชิกผู้ร่วมสนทนาเสนอความคิดเห็น เพื่อให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีประเด็นคำถามหลักดังนี้

ตอนที่ 1 บริบททั่วไปของชุมชน

กรอบความคิด สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านลานทองด้านต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การเมืองการปกครอง เป็นต้น สภาพดังกล่าวเหล่านี้ ล้วนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและแนวความคิดทางด้านการศึกษาของคนในชุมชน

1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน(ย้อนหลังไปประมาณ 30 ปี)

กรอบความคิด ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านจะสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหรือความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้านในทุกๆด้าน

A. หมู่บ้านนี้ก่อตั้งมานานแล้วหรือยัง ประมาณช่วงปีไหน ใครเป็นคนกลุ่มแรกที่เข้ามาก่อตั้งหมู่บ้านนี้ และคนกลุ่มนี้เป็นใครมาจากไหน เชื้อสายอะไร ชื่อหมู่บ้านมีความหมายหรือที่มาอย่างไร

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

กรอบความคิด สภาพทางภูมิประเทศภูมิอากาศของหมู่บ้านมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

A. สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นอย่างไร เช่น สภาพของป่าเขาเป็นอย่างไร มีสภาพของป่าไม้เหลืออยู่มากไหม อยู่บริเวณใด แหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้สอยกันอยู่ที่ไหน และใช้ทำอะไร ใช้กินหรือใช้ทำการเกษตร พอเพียงในการใช้หรือไม่ตลอดทั้งปีหรือไม่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านมีลักษณะอย่างไร ชาวบ้านใช้ทำอะไร มีกรรมสิทธิ์เป็นของตนเองหรือไม่ พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านมีหรือไม่ ถ้ามี มีมากน้อยเพียงไร และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวอย่างไร

B. ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลดีหรือไม่ ปริมาณน้ำฝนพอเพียง ต่อการทำมาหากินหรือไม่ สามารถทำนาหรือทำการอาชีพเกษตรอื่นๆ ได้ตลอดทั้งปีหรือไม่ ในฤดูแล้งแห้งแล้งมากหรือไม่ และชาวบ้านแก้ปัญหาอย่างไร

C. สภาพดินฟ้าอากาศดังกล่าวข้างต้น ถ้าเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร และมันเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุอะไร(ย้อนหลังไปประมาณ 10-20 ปี)

D. โครงสร้างพื้นฐานมีสภาพเป็นอย่างไร ถนนหนทางสะดวกหรือไม่ ไฟฟ้าน้ำประปา มีหรือไม่ ถ้ามีมีมากี่ปีแล้ว เมื่อก่อนไม่มีสิ่งเหล่านี้อยู่กันอย่างไร แล้วสิ่งเหล่านี้ทั้งถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

E. ระบบการชลประทานในหมู่บ้านมีหรือไม่ ถ้าไม่มีชาวบ้านมีวิธีการแก้ปัญหาเรื่องน้ำอย่างไร

1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

กรอบความคิด กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านประกอบด้วย การผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่ายหรือการกระจายสินค้าและบริการ รวมทั้งทุนและแหล่งทุน

A. ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไร และมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร ทุนในการดำเนินการได้มาจากไหน ใช่มากหรือไม่

B. ผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตได้ บริโภคเองหรือนำไปขาย ปลูกกินหรือปลูกขาย ถ้าขายนำไปขายที่ไหน ใครเป็นคนซื้อ ราคาเป็นอย่างไร คຸ້ມทุนใหม่

C. นอกจากผลิตเองแล้ว อาหารหรือสินค้าที่ใช้ในการบริโภคได้มาจากแหล่งไหน และได้มาอย่างไร เช่น การแลกเปลี่ยน การหาเก็บจากแหล่งธรรมชาติ(เก็บของป่า จับสัตว์น้ำ ขุดหน่อไม้ เป็นต้น)

D. นอกจากการทำมาหากินในหมู่บ้านแล้ว มีคนในหมู่บ้านออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่นตามเมืองใหญ่ๆ บ้างหรือไม่ ถ้ามี มีมากน้อยเพียงไร ออกไปทำงานช่วงไหน และไปทำอะไร

E. การประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีต ประมาณ 30 ปีก่อน กับปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ถ้าเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งในด้าน ทุน วิธีการผลิต และการแลกเปลี่ยนหรือการขายผลผลิต เป็นต้น

F. รายได้ของชาวบ้าน เพียงพอต่อการใช้จ่ายหรือไม่ ถ้าไม่พอทำอย่างไร

1.4 สภาพทางสังคมและการเมืองการปกครอง

กรอบความคิด การดำรงอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการสั่งสมสืบทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีจากบรรพบุรุษ แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งทำให้คนในยุคปัจจุบันได้นำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

1.4.1 ความสัมพันธ์ทางสังคม ชนชั้นทางสังคม ระบบเครือญาติ การรวมกลุ่มทางสังคม

A. ชาวบ้านในท้องถิ่นมีฐานะแตกต่างกันหรือไม่ ดูจากอะไร ในปัจจุบันมีสภาพแตกต่างกันมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุไร

B. ชาวบ้านในท้องถิ่นนี้มีการนับถือญาติกันอย่างไร อะไรที่ทำให้คนนับถือกันเป็นญาติ (เช่น การแต่งงาน การอยู่ใกล้ชิดกัน การพึ่งพาอาศัยกัน)

C. เวลาที่มีการมืงาน ทั้งงานส่วนตัวและงานส่วนรวม ชาวบ้านเขาช่วยเหลือกันหรือไม่ เช่น การลงแขก การช่วยงานบุญต่างๆ เป็นต้น

D. ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่นหรือไม่ (เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น) การรวมกลุ่มดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไรและใครเป็นคนชักชวนให้มีการรวมกลุ่มกัน และมีกี่กลุ่ม อะไรบ้าง ผลของการรวมกลุ่มกันเป็นอย่างไร มีกิจกรรมใดบ้างเข้มแข็งไหม ดูจากอะไร

E. ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นหรือไม่ ถ้ามี ทำอะไร เช่น การทำบุญประเพณี การติดต่อค้าขาย เป็นต้น

F. การอพยพโยกย้ายของคนในหมู่บ้าน ทั้งอพยพมาทำมาหากินกับโยกย้ายออกไปมีมากน้อยเพียงไร ถ้ามีการอพยพดังกล่าวเกิดจากสาเหตุใดเป็นสำคัญ

G. เวลามีปัญหาหรือเรื่องราวเดือดร้อน ชาวบ้านเขาร่วมมือกันหรือช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน หรือไม่

1.4.2 สถาบันทางสังคม (ศาสนา, การศึกษา, การสาธารณสุข)

A. วัดที่หมู่บ้านมีชาวบ้านไปทำบุญมากไหม ทำในโอกาสใดบ้างและ นอกจากการไปทำบุญแล้ว ชาวบ้านที่ไปวัดเขาไปทำอะไรกันอีกบ้าง เช่น ประชุมปรึกษาหารือกัน พัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

B. ชาวบ้านเคารพนับถือพระสงฆ์ที่วัดมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด เวลาทางวัดขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ช่วยทำงานต่างๆได้รับความร่วมมือดีหรือไม่

C. หมู่บ้านนี้เริ่มมีโรงเรียน(ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา)ตั้งแต่เมื่อไร ก่อตั้งได้อย่างไร ชาวบ้านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อตั้งโรงเรียนหรือไม่อย่างไร

D. ชาวบ้านกับครูในโรงเรียนมีการร่วมมือช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมากน้อยเพียงไร ถ้ามี กิจกรรมที่ทำมีอะไรบ้าง

E. เวลาเจ็บป่วย ไปรักษาที่ไหน ไปโรงพยาบาลหรือรักษาตนเอง เพราะเหตุใด

1.4.3 วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

A. บุญประเพณีของท้องถิ่นที่ทำกันเป็นประจำทุกปีมีอะไรบ้างมีพิธีกรรมหรือ

ทำกันอย่างไร ช่วงเวลาไหน เกิดจากความคิดหรือความเชื่ออย่างไร ท่านคิดอย่างไร

B. ความเชื่อถือศรัทธาสังคักศีลธรรมในหมู่บ้านที่สืบทอดกันมามีอะไรบ้าง และมีรายละเอียดอย่างไร

1.4.4 การเมืองการปกครอง

A. ผู้นำหมู่บ้าน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน เอาการเอางานดีไหม ชาวบ้านพึงพาอาศัยได้หรือไม่ และมีบทบาทในเรื่องต่างๆของหมู่บ้านมากน้อยเพียงไร เข้มแข็งไหม ดีหรือไม่ดี เราดูจากอะไรว่าดีหรือไม่ดี

B. งานสำคัญที่ผู้นำหมู่บ้านได้ทำไว้ เป็นประโยชน์ เป็นที่ชื่นชมของชาวบ้านมีอะไรบ้าง

C. คนในท้องถิ่นมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยไหม แล้วมีวิธีการจัดการอย่างไร ผู้นำหมู่บ้านหรือผู้อาวุโสมีบทบาทอย่างไร สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้หรือไม่ หรือพึงพาเจ้าหน้าที่ของรัฐ

D. หน่วยงานของรัฐ หรือบุคคลภายนอกท้องถิ่น เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านหรือพัฒนาหมู่บ้าน มากน้อยเพียงไร (เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการอำเภอ เจ้าหน้าที่ ธกส. เป็นต้น) ทำอะไรร่วมกับชาวบ้านบ้างหรือไม่ เราพึงพอใจหรือไม่เพราะเหตุใด

1.5 วิสัยทัศน์ของชุมชน

A. ปัจจุบันท่านมีความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและคนอื่น ๆ ในชุมชนของท่านมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด

B. ท่านต้องการให้ชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นในด้านใดบ้างเพราะเหตุใด

ตอนที่ 2 ความต้องการจำเป็นทางการศึกษา

กรอบความคิด การศึกษาที่คนในชุมชนชนบทควรมีความรู้และทักษะพื้นฐานเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ในการดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ด้านคือ การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว การศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน และการศึกษาด้านอาชีพ

2.1 ความต้องการจำเป็นทางการศึกษาพื้นฐาน

A. ท่านรู้หรือไม่ว่าบุตรหลานของท่านเรียนวิชาอะไรบ้าง รู้หรือไม่รู้เพราะอะไรและท่านพึงพอใจหรือไม่ที่บุตรหลานของท่านได้เรียนวิชาเหล่านี้ ถ้าไม่พึงพอใจจะทำอย่างไร

B. ปัจจุบันบ้านเมืองเจริญก้าวหน้าไปมากแล้ว ท่านคิดว่าโรงเรียนหรือครูได้สอนวิชาสามัญ(ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาอังกฤษ ฯ) ให้แก่บุตรหลานของท่านเพียงพอ และสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมากน้อยเพียงไร และท่านมีความพึงพอใจมากน้อยเพียงไร ถ้าไม่พึงพอใจจะทำอย่างไร และท่านต้องการให้โรงเรียนหรือครู สอนเนื้อหา

วิชาหรือเรื่องอะไรแก่บุตรหลานของท่านเพิ่มเติมอีก เพราะเหตุใด และท่านคิดว่าชุมชนสามารถส่งเสริมหรือสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในวิชาดังกล่าวได้อย่างไร

2.2 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงครอบครัว

A. ถ้าโรงเรียนจะเปิดสอนวิชาเกี่ยวกับการจัดการภายในบ้าน การทำอาหาร การเย็บปักถักร้อย การดูแลรักษาสุขภาพอนามัยในครอบครัว เป็นต้น บุตรหลานของท่านจะเรียนได้ไหม ถ้าเรียนได้ ท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด และถ้าให้เรียน ท่านคิดว่าจะได้ประโยชน์อย่างไร

B. ถ้าจะให้บุตรหลานของท่านเรียนวิชาต่างๆดังกล่าว ท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนเรื่องอะไร เพราะเหตุใด และถ้าให้เรียนท่านคิดว่าจะได้ประโยชน์อย่างไร

2.3 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน

A. ท่านคิดว่าควรให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้เรื่อง เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

B. ท่านคิดว่าควรให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของหมู่บ้านท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

C. ในหมู่บ้านท่านมีสหกรณ์หรือไม่ ถ้ามีสหกรณ์มีวิธีดำเนินการที่มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการสหกรณ์หรือไม่ เพราะเหตุใด

D. ท่านต้องการปลูกฝังให้บุตรหลานของท่านปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชุมชนหรือสังคม หรือไม่ถ้าต้องการท่านคิดว่าโรงเรียนและครู ควรสอนบุตรหลานของท่านในเรื่องอะไรเพิ่มเติมบ้าง

E. ความรู้ในท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้านของท่าน(เช่น เรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร การทำมาหากิน ความคิดความเชื่อต่างๆ เป็นต้น)มีหรือไม่ ถ้ามี มีอะไรบ้าง และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านเรียนรู้สิ่งเหล่านี้หรือไม่ เพราะเหตุใด

F. ท่านคิดว่ามีเรื่องใดอีกบ้าง ที่ต้องการให้บุตรหลานของท่านได้เรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาชุมชนของตนเอง

2.4 ความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษาอาชีพ

A. อาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญในท้องถิ่น (เช่น การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์)มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน ผลผลิตดีหรือไม่ ผลิตไว้กินเองหรือเอาไปขาย ถ้าขายเอาไปขายที่ไหน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะ

เหตุใด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพเหล่านี้หรือไม่ เพราะเหตุใด. ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่านควรเพาะปลูก/เลี้ยงสัตว์อะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

B. อาชีพอุตสาหกรรมในท้องถิ่นของท่าน(เช่น งานบริการซ่อมเครื่องใช้ไม่สอยต่างๆ งานก่อสร้าง งานช่างต่างๆ) มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรทำอาชีพเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

C. อาชีพศิลปกรรมในชุมชนของท่าน(เช่น งานหัตถกรรม งานจิตรกรรม งานศิลปกรรม และงานประดิษฐ์ เป็นต้น) มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใดและท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรทำอาชีพเกี่ยวกับศิลปกรรมอะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

D. อาชีพพาณิชย์กรรมในชุมชนของท่าน(เช่น งานค้าขาย งานบริการ งานลูกจ้าง งานการเงิน บัญชี เป็นต้น)มีอะไรบ้าง มีคนทำมากน้อยเพียงไร ใครบ้างที่เป็นคนทำ มีการรวมกลุ่มกันทำหรือไม่ มีวิธีการทำอย่างไร ทำอยู่แถบบริเวณใดของชุมชน คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ และอาชีพดังกล่าวทำให้ความเป็นอยู่ของคนทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด ท่านคิดว่าในท้องถิ่นของท่าน ควรทำอาชีพเกี่ยวกับพาณิชย์กรรมอะไรดีที่สุด เพราะเหตุใด

F. ท่านคิดว่าคนที่คนในท้องถิ่นของท่านประกอบอาชีพต่างๆเหล่านี้เพราะมีปัจจัยอะไรที่ทำให้ทำอยู่ได้ (ถามงานอาชีพทั้ง 4 กลุ่มคือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมในท้องถิ่น ศิลปกรรม และพาณิชย์กรรม) และถ้าไม่ทำอาชีพเหล่านี้แล้ว อาชีพใดในท้องถิ่นของท่านที่ควรทำมากที่สุด และท่านต้องการให้บุตรหลานของท่านมีความรู้หรือได้เรียนเกี่ยวกับอาชีพนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด

แนวทางการสนทนากลุ่ม

(Focus group discussion guideline)

ตอนที่ 2 ศึกษาองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นทางด้านการศึกษา

ของท้องถิ่น

แนวทางการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่จะนำไปจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับการจัดการทางการเกษตร มีวิธีดำเนินการดังนี้

1 บทเริ่มต้น

- 1.1 แนะนำตัวผู้ร่วมสนทนาและผู้ดำเนินการสนทนา
- 1.2 อธิบายวัตถุประสงค์ของการสนทนา
- 1.3 ขอให้สมาชิกผู้ร่วมการสนทนาแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี
- 1.4 ขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนา

2. ผู้ดำเนินการสนทนากล่าวถึงความเป็นมาของการดำเนินการสนทนา และขอให้ผู้ร่วมสนทนาพร้อมแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ในประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

A. ท่านคิดว่าปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบันคืออะไร และจะมีแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างไร และการทำการเกษตรในปัจจุบันควรเป็นอย่างไร จึงจะแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้ และเพราะเหตุใด

B. ท่านคิดว่า โรงเรียนสอนวิชาเกี่ยวกับการเกษตรได้มีคุณภาพมากน้อยเพียงไร เพราะเหตุใด และนักเรียนที่เรียนวิชาเกษตรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นอย่างไร ทั้งสติปัญญา ความรู้ การปฏิบัติงาน และคุณลักษณะนิสัย และผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันมากน้อยเพียงไรและเพราะเหตุใด

C. ท่านคิดว่าปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาเกษตรของโรงเรียนมีอะไรบ้าง และมีแนวทางแก้ไขอย่างไร

D. หลักการและจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชาเกษตรที่ผ่านมา มีหลักการและจุดมุ่งหมายอย่างไร และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรในยุคปัจจุบันหรือไม่ เพราะเหตุใด ถ้าไม่สอดคล้องท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนดหรือเพิ่มเติมหลักการและจุดมุ่งหมายในวิชาเกษตรอย่างไร

E. เนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาเกษตรที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียนท่านคิดว่าเหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันหรือไม่ เพราะเหตุใด และท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนดหรือเพิ่มเติม เนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาเกษตรอย่างไร เรื่องใดบ้างและเพราะเหตุใด

F. วิธีการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียน ท่านคิดว่ามี

ประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบันหรือไม่
อย่างไร ท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนด หรือเพิ่มเติมวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอน
วิชาเกษตรอย่างไรบ้างและเพราะเหตุใด

G. วิธีการวัดและประเมินเกี่ยวกับวิชาเกษตรที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ ท่านคิดว่ามี
ประสิทธิภาพหรือมีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชา
เกษตรในปัจจุบันหรือไม่อย่างไร ท่านคิดว่าควรปรับปรุง กำหนด หรือเพิ่มเติมวิธีการวัดและ
ประเมินเกี่ยวกับวิชาเกษตรอย่างไรบ้างและเพราะเหตุใด

H. ประสบการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรของท่านที่มีอยู่(ในเรื่องการผลิต
การตลาดหรือการแปรรูป และอื่นๆ) ท่านคิดว่าเรื่องใดที่สามารถนำไปประยุกต์หรือปรับใช้ใน
การเรียนการสอนวิชาเกษตร เพื่อพัฒนานักเรียนหรือเยาวชนในท้องถิ่นของท่านได้บ้าง

I. ท่านคิดว่า หากดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดทางการเกษตรตามข้อ
เสนอแนะของท่านและแนวคิดทางการเกษตรในยุคปัจจุบัน จะส่งผลให้นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง
กับภาคการเกษตร มีคุณภาพตามความคิดหรือความมุ่งหวังไว้หรือไม่อย่างไร

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร วิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

คำชี้แจง

1. การประเมินโครงร่างหลักสูตรโครงการจัดการทางการเกษตร มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ มุ่งตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกันภายในองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการประเมิน และข้อคิดเห็น ตลอดจนข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของท่านผู้เชี่ยวชาญไปแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. แบบประเมินนี้มี 3 ตอนด้วยกันคือ ตอนที่ 1 เป็นการประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร ตอนที่ 2 เป็นความประเมินความสอดคล้องกันภายในองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร และตอนที่ 3 เป็นข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. การตอบแบบประเมิน สำหรับตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ให้ตอบโดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องทางขวามือ และตอนที่ 3 ขอความกรุณาให้ท่านเขียนแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ตอนที่ 1 การประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
หลักสูตร					
1. หลักการของหลักสูตรเหมาะสมและเป็นการบูรณาการกับบริบทของท้องถิ่น					
2. หลักการของหลักสูตรเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติ					
3. จุดหมายของหลักสูตรมีความชัดเจน					
4. จุดหมายของหลักสูตรมีความเป็นไปได้และมีคุณค่าเพียงพอต่อการนำไปปฏิบัติ					
5. จุดหมายของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นและตัวผู้เรียน					
6. จุดหมายของหลักสูตรมีลักษณะเป็นการบูรณาการกับบริบทของท้องถิ่น					
7. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรแต่ละส่วนมีความเหมาะสมที่จะช่วยให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บรรลุตามจุดหมาย					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7.1 เนื้อหาเรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น					
7.2 เนื้อหาเรื่อง กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด					
7.3 เนื้อหาเรื่อง หลักการทำงานผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ					
7.4 เนื้อหาเรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลงสู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง					
7.5 เนื้อหาเรื่อง ก้าวเดินไปตามความไฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ					
7.6 เนื้อหาเรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ					
8. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นและตัวผู้เรียน					
9. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรครอบคลุมความรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน					
10. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรมีลักษณะเป็นการบูรณาการกับบริบทของท้องถิ่น					
11. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นและตัวผู้เรียน					
12. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเป็นไปได้ที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร					
13. กิจกรรมการเรียนรู้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น					
14. กิจกรรมการเรียนรู้มีลักษณะเป็นการบูรณาการกับบริบทของท้องถิ่น					
15. กิจกรรมการเรียนรู้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และใช้วิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
<p>16. วิธีการวัดและประเมิน ครอบคลุม จุดหมาย และโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร</p> <p>17. วิธีการวัดและประเมิน ตรงกับจุดหมาย และโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร</p> <p>18. วิธีการวัดและประเมิน เน้นการประเมิน ตามสภาพจริง</p> <p>19. วิธีการวัดและประเมินใช้วิธีการที่หลากหลาย</p> <p>20. วิธีการวัดและประเมิน เน้นการประเมิน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียน</p> <p>แผนการสอน(ประเมินความเหมาะสมขององค์ ประกอบของแผนการสอนแต่ละแผนได้แก่ สารระ สำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ และ การวัดและประเมิน)</p> <p>1.แผนการสอนที่ 1 เรื่องพลังแห่งข้อมูลทางการ เกษตร ปราบกฎการณ์จริงท้องถิ่น</p> <p>2.แผนการสอนที่ 2 เรื่อง กระแสสำนักของ เกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด</p> <p>3.แผนการสอนที่ 3 เรื่อง หลักการทำงานผสาน กับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ</p> <p>4.แผนการสอนที่ 4 เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การ เปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง</p> <p>5. แผนการสอนที่ 5 เรื่อง ก้าวเดินไปตามความ ใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ</p> <p>6. แผนการสอนที่ 6 เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิธีการปฏิบัติ</p>					

ตอนที่ 2 การประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น		
	สอดคล้อง	ไม่แน่ใจ	ไม่สอดคล้อง
<p>หลักสูตร</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หลักการของหลักสูตรกับจุดหมายของหลักสูตร 2. หลักการของหลักสูตรกับโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร. 3. หลักการของหลักสูตรกับกิจกรรมการเรียนรู้. 4. หลักการของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล 5. จุดหมายหลักสูตรกับโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร 6. จุดหมายหลักสูตรกับกิจกรรมการเรียนรู้ 7. จุดหมายหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล 8. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรกับกิจกรรมการเรียนรู้ 9. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล 10. กิจกรรมการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล <p>แผนการสอน</p> <p>(ความสอดคล้องขององค์ประกอบในแผนการสอนแต่ละแผนการสอน ได้แก่ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. แผนการสอนที่ 1 เรื่อง พลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น 2. แผนการสอนที่ 2 เรื่อง กระแสน้ำของเกษตรกร วิธีแห่งความอยู่รอด 3. แผนการสอนที่ 3 เรื่อง หลักการทำงานผสมผสานกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ 4. แผนการสอนที่ 4 เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อ้อมกอดของท้องทุ่ง 5. แผนการสอนที่ 5 เรื่อง ก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ 6. แผนการสอนที่ 6 เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ 			

ตอนที่ 3 การเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร**1. ภาพรวมของหลักสูตรและองค์ประกอบของหลักสูตร**

.....

.....

.....

2. หลักการของหลักสูตร

.....

.....

.....

3. จุดหมายหลักสูตร

.....

.....

.....

4. โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร

.....

.....

.....

.....

.....

5. กิจกรรมการเรียนรู้

.....

.....

.....

.....

.....

6. การวัดและประเมิน

.....

.....

.....

7. แผนการสอน

แผนการสอนที่ 1 เรื่องพลังแห่งข้อมูลทางการเกษตร ปรากฏการณ์จริงของท้องถิ่น

.....

.....

.....

แผนการสอนที่ 2 เรื่อง กระแสสำนึกของเกษตรกร วิถีแห่งความอยู่รอด

.....

.....

.....

แผนการสอนที่ 3 เรื่อง หลักการทำงานผสมกับแนวความคิด กระบวนการไปสู่ความสำเร็จ

.....

.....

.....

แผนการสอนที่ 4 เรื่อง จากเมล็ดพันธุ์สู่การเปลี่ยนแปลง สู่อุดมคติของท้องทุ่ง

.....

.....

.....

แผนการสอนที่ 5 เรื่องก้าวเดินไปตามความใฝ่ฝัน บทเรียนภาคปฏิบัติ

.....

.....

.....

แผนการสอนที่ 6 เรื่อง ภาพสะท้อนสอนให้คิด จากแนวคิดสู่วิถีการปฏิบัติ

.....

.....

.....

8. ข้อเสนอแนะอื่นๆ(การนำหลักสูตรไปใช้ ,การบริหารหลักสูตรและอื่นๆ)

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูง

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
วิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตรฉบับนี้ เป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ จำนวน 40 ข้อ ใช้เวลาในการตอบแบบทดสอบฉบับนี้ 40 นาที
2. ให้นักเรียนตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยทำเครื่องหมาย X ลงในกระดาษคำตอบที่ตรงกับตัวเลือก ที่นักเรียนคิดว่าเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 1 อธิบายสภาพทั่วไปทางการเกษตรในท้องถิ่นได้

1. พืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของอำเภอลานกระบือ ได้แก่อะไร
 - ก. อ้อย ข. ข้าว ค. ข้าวโพด ง. ถั่วเหลือง จ. มันสำปะหลัง
2. ปัญหาที่สำคัญที่สุดของเกษตรกรในอำเภอลานกระบือคือเรื่องใด
 - ก. ขาดแคลนแรงงาน ข. ขาดแคลนพื้นที่ทำกิน
 - ค. ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ง. เทคโนโลยีการผลิตต่ำ
 - จ. ผลผลิตทางการเกษตรมีปริมาณน้อย
3. สิ่งใดที่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรมในอำเภอลานกระบือมากที่สุด
 - ก. มีระบบชลประทานที่ดี
 - ข. ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีความรู้
 - ค. พื้นที่เป็นที่ราบและมีแหล่งน้ำใต้ดินในระดับดี
 - ง. มีตลาดกลางค้าขายผลผลิตทางการเกษตร
 - จ. สภาพภูมิอากาศเหมาะสมฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล
4. แหล่งน้ำในการทำเกษตรนอกฤดูกาลของอำเภอลานกระบือ ได้มาจากแหล่งใดมากที่สุด
 - ก. น้ำฝน ข. น้ำจากคลองชลประทาน ค. น้ำจากคลองธรรมชาติ
 - ง. น้ำจากแหล่งน้ำใต้ดิน จ. น้ำจากบึงน้ำจืดขนาดใหญ่
5. เหตุผลใดที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้เกษตรกรในลานกระบือจึงเปลี่ยนมาทำนาหว่านน้ำตาม
 - ก. พื้นที่นาเป็นที่ราบลุ่ม ข. มีแรงงานในการผลิตน้อยลง
 - ค. ได้ผลผลิตมากกว่าทำแบบเดิม ง. ต้องการประหยัดต้นทุนในการผลิต
 - จ. เป็นวิธีการที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐ

12. ความหมายใดของเกษตรแบบยั่งยืน ที่ถูกต้องที่สุด
- ก. เกษตรที่กลับไปใช้เทคโนโลยีแบบเก่า ข. เกษตรที่มุ่งเน้นผลิตเพื่อขายเป็นหลัก
 ค. เกษตรที่ใช้เทคโนโลยีอันหลากหลาย ง. เกษตรที่ไม่ใช้เทคโนโลยีใหม่และสารเคมี
 จ. เกษตรที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูตัวเองได้
13. การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบยั่งยืน และเกษตรทฤษฎีใหม่ มีพื้นฐานความคิดในเรื่องใดที่เหมือนกัน
- ก. การพึ่งพาตนเองและฟื้นฟูธรรมชาติ ข. การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต
 ค. การผลิตทางการเกษตรแบบครบวงจร ง. การผลิตทางการเกษตรแบบครบวงจร
 จ. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการผลิต
14. ลักษณะใดเป็นการนำความรู้ของชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเกษตร
- ก. การไถพรวนดิน ก่อนการเพาะปลูก
 ข. การใช้สะเดาและยาสูบในการกำจัดแมลง
 ค. การกำจัดหอยเชอร์รี่โดยใช้ยาปราบศัตรูพืช
 ง. การใช้สารเคมีในการปราบเพลี้ยและแมลงต่าง ๆ
 จ. การใช้อาหารสำเร็จรูปผสมเป็นอาหารไก่ไข่
15. คำกล่าวใดมีใช้ การทำการเกษตรตามกระแสการพัฒนาประเทศ ในยุคที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม
- ก. ผลิตแบบพอเพียง ข. ผลิตเพื่อขายเป็นหลัก
 ค. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ง. การผลิตแบบเชิงเดี่ยว
 จ. ใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการผลิต
16. การทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีลักษณะอย่างไร
- ก. ปลูกพืชชนิดเดียวอย่างต่อเนื่องตลอดปี
 ข. ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียว
 ค. เน้นการเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมาก
 ง. ทำการเกษตรแบบผสมผสานเน้นการพึ่งตนเอง
 จ. เน้นการพัฒนาระบบการตลาดเพื่อการเกษตร
17. การทำการเกษตรเพื่อการค้า ส่งผลกระทบต่อเรื่องใดมากที่สุด
- ก. เกษตรกรมีความเป็นอยู่ดีขึ้น
 ข. ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย
 ค. ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี
 ง. ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างคุ้มค่า
 จ. แรงงานภาคการเกษตรไม่ได้รับการพัฒนา

จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 4 เสนอแนวทางในการจัดการทำโครงการเกษตรที่สนใจได้

31. เหตุผลใดสำคัญที่สุด ในการเลือกวัสดุทำโครงการที่มีตามฤดูกาล
- ก. คุณภาพดี ข. หาง่ายและราคาถูก ค. ลดต้นทุนในการผลิต
ง. ตรงตามความต้องการ จ. สะดวกในการเก็บรักษา
32. โครงการในเรื่องใดที่นักเรียนคิดว่ามีคุณค่าต่อเกษตรกรมากที่สุด
- ก. โครงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่การช่วยแก้ปัญหาผลผลิตตกต่ำ
ข. โครงการโรงเรียนเกษตรกรที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกร
ค. โครงการปราบศัตรูพืชที่ช่วยให้เกษตรกรรู้จักวิธีปราบศัตรูพืชที่เหมาะสม
ง. โครงการขยายพันธุ์พืชที่ทำให้เกษตรกรมีพันธุ์พืชที่มีคุณภาพไปเพาะปลูก
จ. โครงการแก้ไขปัญหาภัยแล้งที่เน้นการแจกทุนและวัสดุอุปกรณ์แก่เกษตรกร
33. การทำการเกษตรในเรื่องใดที่ไม่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
- ก. แดงทำกล้วยตากเพราะมีวัตถุดิบมาก
ข. เหลืองยังปลูกข้าวอยู่เพราะไม่รู้จะทำอะไร
ค. เขียวปลูกข้าวโพดเพราะตลาดกำลังต้องการ
ง. ชาวปลูกถั่วเหลืองเพื่อเพิ่มปุ๋ยให้แก่แปลงเพาะปลูก
จ. ฟ้าย่างไก่พื้นเมืองเพราะหาอาหารในท้องถิ่นได้ง่าย
34. ในการเลือกทำโครงการ สิ่งใดสำคัญที่สุด
- ก. งบประมาณ ข. เวลาและสถานที่ ค. ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น
ง. ความสนใจและความถนัดของตนเอง จ. บุคลากรที่จะช่วยสนับสนุนในการทำงาน
- จุดประสงค์การเรียนรู้ที่ 5 ปฏิบัติงานเกษตรตามความสนใจของตนเองได้
35. คุณธรรมใด ที่ต้องยึดเป็นหลักในการทำโครงการเกษตรของนักเรียนมากที่สุด
- ก. ความซื่อสัตย์ ข. ความขยันอดทน ค. ความเมตตากรุณา
ง. ความตรงต่อเวลา จ. ความมีระเบียบวินัย
36. ถ้ามีปัญหาขณะทำโครงการเกษตร นักเรียนมีวิธีการแก้ไขอย่างไร จึงแสดงว่าเป็นบุคคลที่รู้จักพึ่งตนเอง
- ก. ให้ผู้ปกครองช่วยแก้ไขปัญหา
ข. เปลี่ยนไปทำโครงการใหม่ทันที
ค. กลับไปทบทวนการทำงานที่ผ่านมาทั้งหมด
ง. ปรึกษาครูและผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาทางแก้ไข
จ. ข้อ ค และข้อ ง เป็นข้อถูก

เฉลยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
วิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร

ข้อ	1. ข	ข้อ	21. ง
	2. ค		22. จ
	3. ค		23. จ
	4. ง		24. ค
	5. ข		25. ก
	6. ก		26. จ
	7. จ		27. ค
	8. ข		28. จ
	9. ค		29. ค
	10. จ		30. ง
	11. จ		31. ข
	12. จ		32. ข
	13. ก		33. ข
	14. ข		34. ง
	15. ก		35. ข
	16. ง		36. ค
	17. ข		37. ค
	18. ง		38. ก
	19. จ		39. ข
	20. ก		40. จ

แบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น

คำชี้แจง

1. แบบสอบวัดฉบับนี้มี 30 ข้อ ให้เวลาตอบ 30 นาที
 2. ข้อสอบแต่ละข้อเป็นข้อสอบที่เสนอสถานการณ์ เพื่อวัดความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อท้องถิ่นของตนเอง ให้นักเรียนเลือกตอบ ตัวเลือกที่ตรงกับความคิดหรือความรู้สึกของนักเรียนเอง โดยทำเครื่องหมาย X ลงบนตัวเลือกนั้น ถ้าต้องการเปลี่ยนคำตอบให้ลบเครื่องหมายดังกล่าวออก แล้วเลือกตัวเลือกใหม่ต่อไป
 3. ข้อสอบแต่ละข้อไม่มีคำตอบใดถูกหรือผิด นักเรียนจึงไม่ต้องกังวลว่าจะตอบถูกหรือผิดแต่อย่างใด และไม่ควรรใช้เวลามากเกินไปในการตอบข้อสอบแต่ละข้อ
-

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

1. มีคนพูดกันว่า"บ้านเราเป็นแหล่งน้ำมันดิบที่สำคัญของเมืองไทย" นักเรียนรู้สึกอย่างไรกับคำพูดดังกล่าวนี้
 - ก. เป็นเรื่องจริงใคร ๆ เขาก็รู้กันทั้งนั้น
 - ข. อยากรู้จริง ๆ ว่ามันมีประโยชน์มากน้อยเพียงใด
 - ค. จริงสิ ก็บ้านเรามันเจริญขึ้นเพราะน้ำมันนี้แหละ
 - ง. แหมถ้าเราช่วยกันอนุรักษ์ก็จะได้มีน้ำมันใช้ตลอด
2. "เมื่อก่อนที่บ้านเรามีทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีเหลือแล้ว" นักเรียนรู้สึกอย่างไรกับคำกล่าวนี้
 - ก. ได้ยินคนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังเหมือนกัน
 - ข. เราต้องช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรที่เหลืออยู่
 - ค. ถ้าความอุดมสมบูรณ์ยังหลงเหลืออยู่คงจะดีนะ
 - ง. น่าเสียดายจึงทรัพยากรเหล่านั้น ไม่น่าถูกทำลายเลย
3. "ปัจจุบันหมู่บ้านเรามีสภาพอากาศร้อนแห้งแล้งมาก" นักเรียนคิดอย่างไรกับสภาพดังกล่าว
 - ก. ถึงจะแห้งแล้งอย่างไรก็ยิ่งดีกว่าไปอื่น
 - ข. อากาศที่หมู่บ้านเรามันเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว
 - ค. น่าจะหาวิธีแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้งนะ
 - ง. เราต้องอดทนและหาทางช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

4. มีข้อมูลทางเกษตรอำเภอแจ้งว่า"ดินในอำเภอของเรามีความอุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกพืชได้ดี" นักเรียนคิดอย่างไรกับข้อมูลนี้
 - ก. ฉันอยากทำสวนผลไม้ที่นี่จังเลย
 - ข. ดินที่หมู่บ้านเราเป็นดินร่วนปนทรายนะ
 - ค. พื้นดินที่อุดมสมบูรณ์มีส่วนช่วยให้ชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น
 - ง. การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องช่วยกัน
5. มีคนกล่าวว่า"หมู่บ้านเราไม่เอาใจใส่เรื่องการอนุรักษ์แหล่งน้ำ" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
 - ก. คนพูดคงไม่ใช่คนที่นี่
 - ข. ฉันยังเคยไปเล่นน้ำตามแหล่งน้ำเลย
 - ค. เกษตรกรก็ยังใช้แหล่งน้ำในการทำการเกษตร
 - ง. ทั้งภาครัฐประชาชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์แหล่งน้ำ
6. คนเฒ่าคนแก่มักพูดว่า"ป่าไม้ในหมู่บ้านเราถูกทำลายเพราะคนที่นี่เอง" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
 - ก. มันคงเป็นจริงดังคำกล่าวนี้
 - ข. ถ้ามีป่าไม้มาก ๆ หมู่บ้านเราคงจะร่มรื่นกว่านี้
 - ค. เมื่อ 20 ปีที่แล้วฉันยังเห็นมีป่าไม้อยู่มากมาย
 - ง. โลกเราน่าอยู่เพราะมีความสมดุลทางธรรมชาติ
7. "คนในหมู่บ้านเราดั้งเดิม ชอบขายที่ทำกินให้กับคนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามา จนทำให้ตนเองมีฐานะยากจนลง" นักเรียนรู้สึกอย่างไรกับเหตุการณ์นี้
 - ก. เขาอาจขายเป็นบางส่วนมั้ง
 - ข. ถ้าเป็นเราคงไม่ขายแน่นอน
 - ค. ที่ดินที่หมู่บ้านเราถ้ารู้จักทำประโยชน์ คงมีค่ามหาศาล
 - ง. ควรสร้างจิตสำนึกให้กับคนที่นี่ ไม่ให้ขายที่ทำกินของตนเอง
8. "ตั้งแต่มีบ่อน้ำมัน เขาว่าคนบ้านเราเป็นโรคทางเดินหายใจกันมาก" นักเรียนคิดอย่างไรกับเหตุการณ์นี้
 - ก. ตอนนี้นฉันก็ยังหาวิธีป้องกันตัวเองเลย
 - ข. อาจเกิดควันพิษจากการผลิตน้ำมัน
 - ค. เพื่อจรรโลงโลกให้สดใส ทุกคนต้องเข้ามาแก้ไข
 - ง. ควันพิษทำลายคนทั้งจังหวัดเลยนะ ไม่เฉพาะแต่บ้านเรา

9. "ถนนหนทางในหมู่บ้านเรา ดีแต่เฉพาะในเขตชุมชนเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่แล้วมีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก" นักเรียนคิดอย่างไรกับสภาพดังกล่าวนี้

- ก. ถนนแบบนี้เราต้องขับรถอย่างระมัดระวังมากขึ้น
- ข. มีถนนดีการติดต่อคมนาคม ก็จะสะดวกและรวดเร็วดี
- ค. ถนนหนทางก็เป็นตัวชี้วัดความเจริญของชุมชนได้
- ง. เป็นเรื่องปรากฏอยู่เป็นปกติทั่ว ๆ ไปในบ้านเมืองเรา

10. "ถ้าหมู่บ้านเรามีตึกมากมาย เหมือนกรุงเทพฯ คงจะน่าอยู่กว่านี้" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้

- ก. กรุงเทพฯแออัดจะตายไป
- ข. ฉันไม่ชอบเลยนะถ้ามีตึกมากเกินไป
- ค. แบบนี้ก็เหมาะกับหมู่บ้านเราแล้วนะ
- ง. ความเจริญมันอยู่ที่จิตใจมากกว่าตึกกรมบ้านช่อง

สภาพแวดล้อมทางสังคม

11. "งานสงกรานต์ทุกปีของหมู่บ้านเรา จะมีพิธีแห่พระและรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตลอด" นักเรียนคิดอย่างไรกับประเพณีนี้

- ก. เราต้องหาทางอนุรักษ์ประเพณีนี้ไว้
- ข. ทุกหมู่บ้านก็มีประเพณีนี้กันทั้งนั้น
- ค. ดีเหมือนกันที่หมู่บ้านเรายังมีประเพณีนี้อยู่
- ง. นับเป็นประเพณีที่สร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้านเรา

12. "เขาว่าหมู่บ้านของเราไม่น่าอยู่เลย" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้

- ก. เห็นเขาพูดกันอย่างนั้นเหมือนกัน
- ข. เป็นไปได้ไง ไม่อยากจะเชื่อเลย
- ค. ฉันอยู่มาตั้งนานก็มีความสุขดีนะ
- ง. ไม่จริงหรอก เห็นมีแต่คนย้ายมาอยู่

13. "คนที่ย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านเรา ส่วนมากจะมีฐานะดีขึ้นทุกคนเลย" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้

- ก. จริงซี ก็เศรษฐกิจที่นี่มันดี
- ข. ใครมาอยู่ก็รวยทั้งนั้นแหละ
- ค. เราน่าจะชวนญาติมาอยู่กันเยอะ ๆ
- ง. เราต้องตั้งใจทำมาหากินเพื่อให้เศรษฐกิจบ้านเราดีขึ้น

14. เขาว่า “หลวงพ่อกับหมูป้านเราเนี่ย เป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์มากนะ” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
- ท่านเป็นพระที่มีวัตรปฏิบัติอันดีงาม
 - ได้ยินมานานแล้ว ใครก็รู้จักกันทั้งนั้น
 - เราควรเคารพและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน
 - แน่นอนเห็นชาวบ้านเขาไปกราบไหว้กันเป็นประจำ
15. “คนในหมู่บ้านเราส่วนมาก จะออกไปหางานทำในเมืองใหญ่” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
- อยู่ที่นี้ก็มียางานที่ดีทำ
 - เป็นเรื่องธรรมดาของคนที่นี่
 - ไม่น่าไปเลยที่นี้ก็มียางานทำเยอะแยะ
 - ทุกคนควรสร้างอาชีพให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน
16. “ได้ยินข่าวว่าคนในหมู่บ้านเรา เป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องมากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัด” นักเรียนคิดอย่างไรกับข่าวนี้
- คงมีส่วนจริงบ้าง
 - น่าจะมีสาเหตุมาจากคนที่นี่ต่างหาก
 - ต้องหาวิธีการให้คนที่นี่รู้จักวิธีป้องกันตัวเอง
 - คนในหมู่บ้านเรา ทุกคนเขาก็กลัวโรคนี้อยู่แล้ว
17. “คนอีสานอพยพมาอยู่ที่หมู่บ้านเราเป็นจำนวนมาก” นักเรียนคิดอย่างไรกับ เหตุการณ์นี้
- ก็หมู่บ้านของเราเป็นชุมชนที่น่าอยู่นี่
 - คนที่มาอยู่ที่นี่เขามีความสุขกายสบายใจดี
 - ใคร ๆ ก็ต้องการมาอยู่ที่หมู่บ้านเราทั้งนั้นลานกระบือ
 - เป็นเรื่องจริงเพราะหมู่บ้านเรามีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์
18. นักเรียนคิดอย่างไรกับการฟื้นฟูให้มีการจัดรางวัลยอดเยี่ยมขึ้นในหมู่บ้านของเรา
- มีรางวัลยอดเยี่ยมที่ไรก็อยากไปดูทุกที่
 - มีรางวัลยอดเยี่ยมที่ไรก็มีความสุขไม่รู้เบื่อ
 - อยากให้สนับสนุนศิลปะชนิคนี่ให้คงอยู่ต่อไป
 - รางวัลยอดเยี่ยมเป็นศิลปะพื้นบ้านของคนที่นี่

19. โครงการรวมน้ำบวใจของหมู่บ้านเรา เป็นโครงการที่กำลังได้รับการส่งเสริมอยู่ในปัจจุบันนี้ นักเรียนคิดอย่างไรกับโครงการดังกล่าว
- โครงการนี้มีกิจกรรมหลายอย่างดี
 - ควรมีการเผยแพร่และขยายผลของโครงการนี้
 - หลาย ๆ ฝ่ายควรให้ความร่วมมือกับโครงการนี้
 - โครงการนี้เกิดประโยชน์ต่อคนในหมู่บ้านเรามาก
20. "คนในหมู่บ้านเราส่วนใหญ่มักนิยมส่งลูกไปเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาในเมือง" นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับความคิดเช่นนี้
- พ่อแม่คงอยากให้ลูกได้มีประสบการณ์ดี ๆ
 - ฉันเองคิดว่าเรียนที่หมู่บ้านเราก็คืออยู่แล้ว
 - เด็กที่เรียนจบควรจะมาทำงานที่บ้านเกิดของตน
 - ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาการศึกษาในหมู่บ้านเราให้เจริญขึ้น

ความรู้สึกต่อตนเองในฐานะที่เป็นคนในท้องถิ่น

- 21 "คนในหมู่บ้านเราขยันทำมาหากิน ไม่มัวเมาในอบายมุข สิ่งเสพติด" นักเรียนคิดอย่างไรกับ ข้อความดังกล่าว
- เราต้องทำตามแบบอย่างคนรุ่นก่อน
 - แน่นอนคนที่นี่เขาเป็นคนอย่างนี้เอง
 - นับเป็นตัวอย่างที่ดีของบ้านเมืองเรา
 - เราควรภูมิใจในความเป็นคนลานกระบือ
- 22 "ไม่อยากจะบอกใครเลยว่า เราเป็นคนในหมู่บ้านนี้" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำพูดนี้
- ได้ยินคำพูดนี้เป็นประจำ
 - คนในหมู่บ้านนี้ไม่น่าพูดเช่นนี้เลย
 - ไม่ชอบคนที่พูดเช่นนี้เลย
 - ถ้ามีโอกาสจะอธิบายให้เขาเข้าใจ
- 23 "เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเรา มีนิสัยขยันขันแข็งว่านอนสอนง่าย สมกับเป็นเยาวชนที่ดีของสังคม" นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
- คงเป็นเช่นนั้นมั้ง
 - ดีนะที่เด็ก ๆ เขาเป็นเช่นนั้น
 - การประพฤติเช่นนั้นเป็นสิ่งดีงาม
 - อยากให้เด็กคนอื่นเอาเป็นแบบอย่างบ้าง

- 24 “ทราบว่าคนในหมู่บ้านเราสามารถใช้อังกฤษสื่อสารกับชาวต่างชาติได้ดี” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
- ความจำเป็นบังคับให้เขาต้องใช้อังกฤษนะซิ
 - เป็นเรื่องปกติเพราะมีคนต่างชาติมาอาศัยอยู่มาก
 - คนบ้านเราเขาเห็นความสำคัญของการใช้อังกฤษ
 - คนบ้านเราต้องฝึกฝนการใช้อังกฤษให้แคล่วคล่อง
- 25 “แม้ว่าฉันจะไปอยู่ที่ไหนก็แล้วแต่ ถ้ามีโอกาสฉันจะกลับมาเที่ยวหมู่บ้านเราเสมอ” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
- เห็นด้วยอย่างยิ่งที่คิดเช่นนั้น
 - ชาวบ้านหลาย ๆ คนคงคิดเช่นนั้น
 - หมู่บ้านเราเป็นบ้านที่น่าอยู่มากสำหรับฉัน
 - เราเป็นคนที่นี่ก็ต้องกลับไปเยี่ยมถิ่นเดิมอยู่แล้ว
- 26 “แต่งตัวเซ็กซี่ แบบนี้ดูท่าทางจะเป็นคนในหมู่บ้านนี้กระมัง” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำพูดนี้
- ดูท่าทางก็เรียบร้อยดี
 - ชาวบ้านเขาก็แต่งตัวแบบนี้แหละ
 - ความเป็นคนไม่ได้อยู่ที่การแต่งกายนะ
 - มันก็เหมาะสมกับชีวิตความเป็นอยู่ของเขา
- 27 “คนหมู่บ้านเรานี่เป็นคนใจบุญสุนทาน โอบอ้อมอารี เป็นมิตรกับคนทั่วไป” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวนี้
- นิสัยใจคอตัวอย่างนี้จึงทำให้ชุมชนสงบสุข
 - คนในหมู่บ้านเรา ก็เป็นอย่างนี้มานานแล้ว
 - เป็นพื้นฐานจิตใจของชาวบ้านในหมู่บ้านนี้
 - สังคมควรปลูกฝังสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เยาวชน
- 28 มีคนพูดว่า “คนในหมู่บ้านเราเป็นคนหาเช้ากินค่ำ” นักเรียนคิดอย่างไรกับคำพูดนี้
- ไม่เห็นด้วยกับคำพูดเช่นนี้
 - จริงๆ แล้วคนที่นี่เป็นคนขยันขันแข็ง
 - ถ้าเป็นจริงเราควรหาทางพัฒนา
 - คนพูดคงเป็นคนที่มีเจตนาไม่ดีต่อคนในหมู่บ้านเรา

- 29 ทางสภาตำบลมีโครงการจะสร้างสวนสาธารณะเพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนลานกระบือ นักเรียนคิดอย่างไรกับโครงการนี้
- ก. อยากทำอะไรก็ทำไป ถ้ามีงบประมาณ
 - ข. อยากให้เริ่มดำเนินโครงการนี้เร็ว ๆ จัง
 - ค. คนในหมู่บ้านเราคงมีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดีขึ้นนะ
 - ง. ดีมากเพราะจะเกิดประโยชน์กับชาวบ้านทุกคน
- 30 นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรกับคำขวัญของอำเภอเราที่ว่า" แหล่งน้ำมันสิริกิติ์ ผลิตภัณฑ์ พุทธศาสน์สื่อเลื่อง เมืองแห่งคุณธรรม เลิศล้ำความสะอาด"
- ก. เป็นคำขวัญที่ไพเราะจับใจ
 - ข. ฉันชอบอ่านคำขวัญนี้มาก
 - ค.ภูมิใจที่หมู่บ้านเรามีคำขวัญที่ดีเช่นนี้
 - ง. เราต้องทำให้หมู่บ้านเราเป็นจริงดังคำขวัญนี้

เกณฑ์การตรวจให้คะแนนแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น
การให้คะแนนยึดตามทฤษฎีของแครทโฮล์(Krathwohl) โดยมีเกณฑ์ดังนี้

ระดับคะแนน 1 หมายถึง รับรู้

ระดับคะแนน 2 หมายถึง ตอบสนอง

ระดับคะแนน 3 หมายถึง เห็นคุณค่า

ระดับคะแนน 4 หมายถึง จัดระบบ

ซึ่งผลการให้คะแนนเรียงจากตัวเลือก ก ข ค และ ง ดังนี้

ข้อ 1	1 2 3 4	ข้อ 16	1 2 4 3
ข้อ 2	1 4 2 3	ข้อ 17	2 3 4 1
ข้อ 3	3 1 2 4	ข้อ 18	2 3 4 1
ข้อ 4	2 1 3 4	ข้อ 19	1 4 2 3
ข้อ 5	1 2 3 4	ข้อ 20	1 2 3 4
ข้อ 6	1 3 2 4	ข้อ 21	4 1 2 3
ข้อ 7	1 2 3 4	ข้อ 22	1 2 3 4
ข้อ 8	2 1 3 4	ข้อ 23	1 2 3 4
ข้อ 9	2 3 4 1	ข้อ 24	2 1 3 4
ข้อ 10	1 2 3 4	ข้อ 25	2 1 3 4
ข้อ 11	4 1 2 3	ข้อ 26	3 1 2 4
ข้อ 12	1 2 3 4	ข้อ 27	3 1 2 4
ข้อ 13	2 1 3 4	ข้อ 28	2 3 4 1
ข้อ 14	3 1 4 2	ข้อ 29	1 2 3 4
ข้อ 15	3 1 2 4	ข้อ 30	1 2 3 4

แบบวัดทักษะการจัดการ

คำชี้แจง

1. แบบวัดทักษะการจัดการฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดและประเมินความสามารถในการจัดการของนักเรียน โดยพิจารณาจากวิธีการดำเนินการจัดทำโครงการจัดการทางการเกษตรของนักเรียนแต่ละคน
2. แบบวัดฉบับนี้ มีจำนวน 20 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อแสดงถึงความสามารถในการจัดการของนักเรียนเกี่ยวกับการทำโครงการ และแบบประเมินฉบับนี้มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า(Rating scale) โดยแบ่งระดับคุณภาพออกเป็น 4 ระดับคือ ดีมาก ดี ปานกลาง และปรับปรุงแก้ไข
3. ให้ผู้ประเมินทำการประเมินผล ซึ่งสังเกตจากการทำงานตามโครงการของนักเรียน แล้วจึงประเมิน โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับคุณภาพ หลังข้อความที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏมากที่สุด

ชื่อผู้ประเมิน.....

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ			
	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	ปรับปรุง
1. วิเคราะห์สภาพทั่วไปในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานที่จะปฏิบัติ				
2. วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน				
3. สืบหาข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน				
4. ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจปฏิบัติงาน				
5. กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน				
6. กำหนดเกณฑ์มาตรฐานของผลงานและวิธีการปฏิบัติงาน				
7. กำหนดขั้นตอน/แนวทางการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน				
8. ทำงานเป็นระบบตามขั้นตอน/แนวทางที่กำหนดไว้				
9. ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ				
10. นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม				
11. แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานได้อย่างเหมาะสม				
12. ตรวจสอบผลงานและประเมินความก้าวหน้าระหว่างปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ				
13. ปรับปรุงและพัฒนาวิธีการทำงานได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป				
14. บันทึกผลการปฏิบัติงานทุกขั้นตอนอย่างละเอียดรอบคอบ				
15. ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก				
16. ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการปฏิบัติงาน				
17. ตรวจสอบมาตรฐานหรือคุณภาพของวิธีการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ				
18. ตรวจสอบมาตรฐานหรือคุณภาพของชิ้นงาน/ผลงาน ตามที่กำหนดไว้				
19. ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับเป้าหมายของการปฏิบัติงาน				
20. บันทึกและรายงานสรุปผลการปฏิบัติงาน				

ภาคผนวก ง

คุณภาพของเครื่องมือ

ตาราง 8 ค่าความยากง่าย(p)และค่าอำนาจจำแนก(r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชา ง 321 โครงการจัดการจัดการทางการเกษตร

ข้อที่	ค่าความยากง่าย	ค่าอำนาจจำแนก	ข้อที่	ค่าความยากง่าย	ค่าอำนาจจำแนก
1	.77	.43	21	.70	.72
2	.53	.21	22	.80	.25
3	.47	.58	23	.80	.22
4	.53	.32	24	.63	.27
5	.50	.47	25	.23	.44
6	.40	.48	26	.50	.63
7	.56	.20	27	.50	.20
8	.30	.87	28	.43	.23
9	.53	.43	29	.33	.39
10	.60	.27	30	.53	.83
11	.43	.72	31	.33	.22
12	.67	.48	32	.51	.59
13	.30	.88	33	.40	.20
14	.70	.82	34	.35	.35
15	.20	.87	35	.63	.69
16	.80	.55	36	.36	.21
17	.40	.23	37	.43	.25
18	.80	.55	38	.66	.20
19	.63	.23	39	.73	.45
20	.53	.27	40	.56	.23

ตาราง 9 ค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดความรู้สึกรักท้องถิ่น โดยวิธีแจกแจง t-distribution

ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก (t)	ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก(t)
1	3.59	16	4.12
2	4.43	17	3.75
3	3.37	18	5.45
4	3.89	19	4.68
5	3.56	20	3.25
6	4.10	21	4.87
7	4.65	22	3.22
8	5.63	23	5.26
9	3.52	24	4.58
10	3.44	25	6.11
11	4.14	26	3.57
12	3.59	27	2.96
13	3.37	28	4.64
14	4.52	29	3.25
15	3.66	30	4.89

ตาราง 10 ค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดทักษะการจัดการ โดยวิธีการแจกแจง t - distribution

ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก (t)	ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก (t)
1	5.89	11	7.45
2	6.13	12	8.07
3	4.36	13	5.89
4	6.72	14	6.27
5	7.65	15	5.68
6	6.14	16	8.20
7	5.94	17	4.59
8	5.61	18	5.95
9	5.04	19	4.46
10	6.60	20	4.65

ภาคผนวก จ

ผลการทดลองใช้หลักสูตร

ตัวอย่างโครงงานของนักเรียน

ตาราง 11 คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความรู้สึกรักท้องถิ่นและทักษะการจัดการ
ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ ทดลองใช้หลักสูตร

คนที่	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน		ความรู้สึกรักท้องถิ่น		ทักษะการจัดการ	
	สอบก่อน	สอบหลัง	สอบก่อน	สอบหลัง	สอบก่อน	สอบหลัง
1	14	17	85	93	81	79
2	19	18	75	81	69	73
3	14	16	92	97	84	93
4	20	18	85	107	67	70
5	16	18	75	98	80	83
6	17	15	89	81	84	80
7	18	15	105	106	80	87
8	14	17	71	90	83	85
9	13	16	76	87	75	70
10	20	22	81	108	79	85
11	12	15	105	78	58	62
12	22	25	86	109	78	72
13	14	24	105	109	76	78
14	22	19	97	110	85	85
15	18	23	90	106	69	71
16	25	23	77	97	77	72
17	22	24	96	103	80	85
18	20	26	97	95	82	96
19	15	18	84	84	78	73
20	22	27	103	104	78	77
21	20	8	73	78	58	69
22	23	26	74	79	61	59
23	17	26	83	91	70	71
24	11	18	86	87	64	80
25	17	22	102	112	72	77
26	22	23	66	92	80	77
27	10	19	94	95	83	82
28	17	21	89	99	60	72

(ตัวอย่างโครงการเกษตรของนักเรียน)

โครงการเกษตร

เรื่อง การศึกษาชนิดของศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืช
ในชุมชน

โดย

ค.ญ. ญาณี อินเลี้ยง

ค.ช. ศุภชัย มีมา

ค.ญ. ภาวิณี เกษมี

ค.ญ. สุภาวดี เจนจบ

ค.ญ. กาญจนา นันโท

โรงเรียน.....อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

โครงการฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนวิชา ง 321 โครงการ

การจัดการทางการเกษตร

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544

คำนำ

โครงการเรื่อง การศึกษาชนิดของศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชในชุมชน เล่มนี้ เป็นการทำงานตามรายวิชา โครงการงาน ง 321 การจัดการทางการเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชนิดของศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชในชุมชน ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการนำความรู้ไปช่วยเหลือผู้ปกครองและครอบครัวในการทำการเกษตร การทำนาทำไร่ ที่เป็นอาชีพหลักของผู้ปกครองเอง และเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในเรื่องการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืชในการทำการเกษตรอีกด้วย

กลุ่มนักเกษตรตัวน้อย

การศึกษาชนิดของศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชในชุมชน

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ส่วนใหญ่ในท้องถิ่นของข้าพเจ้าจะประกอบอาชีพทำการเกษตรทั้งนั้น ในการประกอบอาชีพนี้ ต้องเสี่ยงกับสารเคมีจำนวนมาก เพราะต้องใช้ในการกำจัดศัตรูข้าวและเร่งผลผลิต โดยสารจำพวกนี้จะเข้าไปสู่ร่างกาย ทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก ดังนั้นกลุ่มของข้าพเจ้า จึงมีแนวความคิดว่า ถ้าศึกษาประโยชน์ ชนิดของแมลงต่าง ๆ แล้ว ใช้สารเคมีที่เหมาะสมกับชนิดและประโยชน์ของมัน จะทำให้เราแข็งแรง และลดต้นทุนในการทำการเกษตรลงอีกด้วย เพราะแมลงบางชนิดที่เป็นประโยชน์ก็ไม่ควรกำจัดมันทิ้ง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อศึกษาชนิดของศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้

1. เพื่อศึกษาชนิดของตัวห้ำและตัวเบียนว่ามีมากน้อยแค่ไหนในชุมชน
2. เพื่อศึกษาประโยชน์ของตัวห้ำและตัวเบียน

ประโยชน์ของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ทำให้เราทราบถึงชนิดของแมลงหรือสิ่งมีชีวิตที่เป็นศัตรูของแมลงศัตรูพืชผักของเกษตรกรในพื้นที่ทำการเกษตรของผู้ปกครองและในชุมชนของเรา ทำให้เรารู้จักและลดการใช้ยาปราบศัตรูพืชลง และทำให้ต้นทุนในการผลิตลดลง รวมทั้งยังเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสุขภาพอนามัยของเกษตรกรและตัวเราเองด้วย

ขอบเขตของการศึกษา

1. พื้นที่ทำการศึกษา ทำการศึกษาในพื้นที่นาของผู้ปกครองของ เด็กหญิงณัฐณี อินเลี้ยง จำนวนประมาณ 5 ไร่ ตั้งอยู่ที่ บ้านปลักไม้ดำ ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
2. ระยะเวลาที่ทำการศึกษา ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 เดือน โดยทำการศึกษาในวันเสาร์อาทิตย์ จำนวน 4 ครั้ง ในเดือนกันยายน

นิยามศัพท์

ตัวห้า หมายถึง สัตว์หรือแมลงชนิดใดชนิดหนึ่งที่กินสัตว์หรือแมลงอื่นๆเป็นอาหารหรือที่เรียกว่า เหยื่อ โดยทั่วไปตัวห้าจะมีขนาดใหญ่และแข็งแรงกว่าเหยื่อ จะทำให้เหยื่อตายในเวลาอันรวดเร็ว ตัวห้า 1 ตัวจะสามารถกินเหยื่อได้หลายตัวและหลายชนิด อีกทั้งยังสามารถกินเหยื่อได้ทุกกระยะการเจริญเติบโต ตั้งแต่ไข่อ่อน ตัวอ่อนหรือตัวหนอน ดักแด้ และตัวเต็มวัย

ตัวเบียน หมายถึง สัตว์หรือแมลงขนาดเล็กที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการเกาะกินอยู่บนหรือในสัตว์หรืออาศัยอยู่ในสัตว์หรือแมลงชนิดอื่นที่มีขนาดใหญ่กว่า ทำให้สัตว์หรือแมลงนั้นอ่อนแอและตายในที่สุด

แมลงศัตรูพืช หมายถึงแมลงหรือสิ่งมีชีวิตที่เป็นศัตรูของพืชผักของเกษตรกร คอยรบกวนและทำลายพืชผักที่เกษตรกรทำการปลูกไว้ให้เสียหาย

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ศัตรูธรรมชาติ คือสิ่งที่มีชีวิตอาศัยอยู่ร่วมกับพืช สัตว์และแมลง เป็นตัวสาเหตุทำให้การตายของพืช สัตว์หรือแมลงนั้นๆ ได้แก่ ตัวห้ำ(Predators) ตัวเบียน(Parasites)

ตัวห้ำ คือ สัตว์หรือแมลงชนิดใดชนิดหนึ่งที่กินสัตว์หรือแมลงอื่น ๆ เป็นอาหาร หรือที่เรียกว่า เหยื่อ โดยทั่วไปตัวห้ำจะมีขนาดใหญ่และแข็งแรงกว่าเหยื่อ จะทำให้เหยื่อตายในเวลาอันรวดเร็ว ตัวห้ำ 1 ตัวจะสามารถกินเหยื่อได้หลายตัวและหลายชนิด อีกทั้งยังสามารถกินเหยื่อได้ทุกระยะการเจริญเติบโต ตั้งแต่ไข่อ่อน ตัวอ่อนหรือตัวหนอน ดักแด้ และตัวเต็มวัย ตัวอย่างของตัวห้ำ เช่น นก กบ คางคก กิ้งก่า แมงมุม และนอกจากนี้ ยังมีแมลงตัวห้ำต่าง ๆ ที่มีชนิดและปริมาณมากกว่าสัตว์ตัวห้ำตัวอื่น ๆ เช่น แมลงปอ ตัวงเต่าปีกลายหยัก ตัวงเต่าสีส้ม ตัวงดิน แมลงช้างปีกใส มวนพิฆาต มวนเพชรฆาต ตั๊กแตนตำข้าว เป็นต้น

ตัวห้ำ สามารถจำแนกลักษณะนิสัยการหากินเหยื่อออกไปเป็น 2 ประเภทคือ

1. ตัวห้ำที่มีปากแบบกัดกิน ตัวห้ำพวกนี้จะกัดกินและเกี่ยวทุกส่วนของเหยื่อ ทำให้เหยื่อตายในเวลาอันรวดเร็ว เช่น ตัวงเต่า ตั๊กแตนตำข้าว ตัวงดิน
2. ตัวห้ำที่มีปากแบบแทงดูด ตัวห้ำพวกนี้จะใช้ปากที่แหลมยาวของมันแทงเข้าไปในตัวเหยื่อ ทำให้เหยื่อเป็นอัมพาต เคลื่อนไหวไม่ได้ จากนั้นจะดูดกินของเหลวจากตัวเหยื่อ จนทำให้ตัวเหยื่อตายในที่สุด เช่น มวนพิฆาต มวนเพชรฆาต มวนดาโต

ตัวเบียน หมายถึง สัตว์หรือแมลงขนาดเล็กที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการเกาะกินอยู่บนหรือในสัตว์หรืออาศัยอยู่ในสัตว์หรือแมลงชนิดอื่นที่มีขนาดใหญ่กว่า ทำให้สัตว์หรือแมลงนั้นอ่อนแอและตายในที่สุด

ตัวเบียนจะสามารถเข้าทำลายและเจริญเติบโตได้ในทุกระยะของสัตว์/แมลงอาศัย คือ ทั้งไข่ ตัวอ่อนหรือตัวหนอน ดักแด้ และตัวเต็มวัย ตัวเบียน 1 ตัว ต้องการสัตว์/แมลงอาศัยเพียงตัวเดียวในการเจริญเติบโตจนครบวงจรชีวิตของมัน(ตั้งแต่ระยะไข่จนถึงตัวเต็มวัย) และเฉพาะตัวเบียนเพศเมียเท่านั้น จะทำลายสัตว์/แมลงอาศัย โดยการใช้อวัยวะวางไข่ของมันลงในหรือบนตัวสัตว์/แมลงอาศัย ตัวอย่างตัวเบียน เช่น แตนเบียนตริกโคแกรมม่า แตนเบียนเทลโนมัส แตนเบียนไข่เตะสติคัส และไส้เดือนฝอยสไตน์ เนอร์มิน่า คาร์โปแคปซาอี เป็นต้น

ตัวเบียนจำแนกจากพฤติกรรมการเบียนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ตัวเบียนภายใน คือ ตัวเบียนที่เข้าไปทำลายและเจริญเติบโตอยู่ในตัวของสัตว์หรือแมลงอาศัย จนกระทั่งพัฒนาเป็นตัวเต็มวัย ก็จะเจาะออกมาจากสัตว์หรือแมลงอาศัย
2. ตัวเบียนภายนอก คือ ตัวเบียนที่เกาะอยู่ภายนอกบนตัวของสัตว์หรือแมลงอาศัย แล้วทำลายโดยใช้ส่วนปากเจาะแทงหรือกัดผ่านผนังลำตัวเพื่อกินอาหารจากสัตว์หรือแมลงอาศัย จนกระทั่งเป็นตัวเต็มวัย
3. ตัวเบียนร่วม คือ ตัวเบียนหลายชนิดที่ลงทำลายสัตว์หรือแมลงอาศัยพร้อมกันหรือบนสัตว์หรือแมลงอาศัยเพียงตัวเดียว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของตัวเบียนร่วม

นอกจากนี้ยังมีเชื้อโรคบางชนิดที่เป็นศัตรูธรรมชาติของแมลงที่เป็นศัตรูพืชผักอีกเช่นกัน แต่ในการศึกษาคั้งนี้ไม่ได้ทำการศึกษาคือโรคดังกล่าว

ประโยชน์ของศัตรูธรรมชาติ

1. สามารถทดแทนการใช้สารเคมีเกษตรได้บางกรณี
2. ช่วยควบคุมปริมาณของศัตรูพืช
3. สร้างสมดุลธรรมชาติ
4. สามารถควบคุมศัตรูพืชได้ในระยะยาว

จากเอกสารของศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรรมภาคเหนือตอนล่าง
จังหวัดพิษณุโลก. 2544 : 28-33)

บทที่ 3 วิธีดำเนินการ

วัสดุอุปกรณ์

1. สวิง/ตาข่ายสำหรับจับแมลง
2. กล่องใส่แมลง
3. แผนที่การสำรวจ

วิธีดำเนินการ

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและสอบถามผู้รู้ เกษตรอำเภอกี่ยวกับแมลงชนิดต่าง ๆ
2. วางแผนในการศึกษาศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผัก
3. ศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับศัตรูธรรมชาติ
4. ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในเรื่องศัตรูธรรมชาติของแมลงที่เป็นศัตรูพืชผัก
5. กำหนดพื้นที่/จุดสำรวจ ระยะเวลา ในการสำรวจศัตรูธรรมชาติ โดยเฉพาะตัวห้ำ และตัวเบียน
6. ดำเนินการสำรวจศัตรูธรรมชาติในพื้นที่ที่กำหนดไว้ ในระหว่างการทำงานถ้ามีข้อสงสัยจะรีบปรึกษาครูผู้สอนทันที เพื่อนำคำปรึกษามาทำงานต่อไป
7. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ โดยการจำแนกชนิดของศัตรูธรรมชาติและโดยการนับจำนวน
8. สรุปผลการดำเนินการ

บทที่ 4
สรุปผลการดำเนินการ

ผลการดำเนินการ

การศึกษาคັตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผักในครั้งนี้พบว่า ในแปลงนาที่ทำการศึกษา
สำรวจจำนวน 5 ไร่ ได้ทำการสำรวจในพื้นที่ประมาณ 2 ไร่เศษ พบว่า มีศัตรูธรรมชาติของ
แมลงศัตรูพืชผัก ดังตารางสำรวจต่อไปนี้

จุด สำรวจ ครั้งที่ สำรวจ	A	B	C	D	E	F
1	แมงมุม ตั๊กแตน	ตั๊กแตน	แมลงช้าง แมลงปอ	แมลงปอ ตั๊กแตน	-	แมงมุม ตั๊กแตน ด้วงเต่าทอง ด้วงเต่าปีก ลายหยัก
2	-	-	แมงมุม ด้วงเต่าทอง	ด้วงเต่าทอง แมงมุม	-	แมลงปอ ตั๊กแตน
3	-	-	-	แมงมุม จิ้งหรีด	แมลงปอ ตั๊กแตน ด้วงเต่าทอง	แมงมุม ด้วงดิน
4	แมลงปอ ด้วงเต่าทอง	จิ้งหรีด	-	ตั๊กแตน แมงมุม	-	ต่อ ด้วงเต่าปีก ลายหยัก ด้วงดิน แมลงปอ
5	-	-	ตั๊กแตน จิ้งหรีด ด้วงดิน	-	ด้วงเต่าทอง แมลงปอ แมงมุม	แมงมุม แมลงช้าง แมลงปอ ด้วงเต่าปีก ลายหยัก
6	ตั๊กแตน	แมลงปอ ตั๊กแตน	แมลงช้าง แมลงปอ แมงมุม ตั๊กแตน	-	ด้วงเต่าปีก ลายหยัก	-

จากตารางการสำรวจพบว่าแมลงที่เป็นศัตรูธรรมชาติที่มีจำนวนมากที่สุด เรียงตามลำดับ 3 อันดับแรกได้แก่ แมงมุม ตั๊กแตนตำข้าว และ แมลงปอ

สรุปผลการดำเนินการ

สำหรับแมลงที่เป็นศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชผักที่พบ ส่วนใหญ่เป็นตัวห้ำทั้งหมด ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. แมงมุม
2. ตั๊กแตนตำข้าว
3. แมลงปอ
4. ตัวงเต่าปีกลายหยัก
5. ตัวงดิน
6. ตัวงเต่าทอง
7. ต่อ
8. แมลงช้าง
9. จิ้งหรีด

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษานี้มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและอุปกรณ์ รวมทั้งเอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้า ทำให้ไม่สามารถบอกอธิบายรายละเอียดทางชีววิทยาของแมลงแต่ละชนิดได้ รวมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับประโยชน์ของแมลงแต่ละชนิดด้วย ในการศึกษารั้งต่อไปควรรักษาแมลงแต่ละชนิดให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรรมภาคเหนือตอนล่าง. (2544). การฝึกอบรมเทคโนโลยีการเกษตรชีวภาพ. พิษณุโลก : กรมส่งเสริมการเกษตร.เอกสารอัดสำเนา.

(ตัวอย่างโครงงานของนักเรียน)

**โครงงานเกษตรเรื่อง การศึกษาความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในชุมชนที่มี
ต่อแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่**

โดย

ด.ญ.พะยอม ปุ้ยสิน

ด.ญ.ดวงพร มากสาคร

ด.ญ.รจนา ลาวแก้ว

ด.ญ.กาญจนา แจ็งวงษ์

ด.ช.ภาณุพงศ์ เรืองฤทธิ์

โรงเรียน.....อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

โครงงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชา ง 321 โครงการจัดการทางการเกษตร
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544

คำนำ

โครงการฉบับนี้เรื่องนี้กลุ่มของข้าพเจ้าได้ร่วมกันดำเนินการจัดทำขึ้นเพื่อศึกษาดูว่าชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ มีความคิดเห็นต่อการเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นอย่างไร และมีการนำแนวพระราชดำริดังกล่าวไปใช้เป็นความรู้ในการทำการเกษตรของตนเองหรือไม่ โครงการชิ้นนี้คิดว่าคงจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งนักเรียนและเกษตรกรในชุมชนเป็นอย่างมาก หากว่าเกษตรกรในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปเป็นหลักการในการทำการเกษตรของแต่ละคน

กลุ่มเกษตรกรรักบ้านเกิด

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ.....	3
ที่มาและความสำคัญ.....	3
วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	3
ขอบเขตของการดำเนินการ.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
บทที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	5
หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่.....	5
บทที่ 3 วิธีดำเนินการ.....	7
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	7
เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	7
วิธีดำเนินการ.....	7
บทที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล.....	9
บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินการ.....	10
สรุปผลการดำเนินการ.....	10
อภิปรายผลการดำเนินการ.....	10
เอกสารอ้างอิง.....	12
ภาคผนวก.....	13

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

โครงการตามแนวพระราชดำริ เป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงวางแผนพัฒนาและเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยพระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีกระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ดำเนินการให้เสร็จสิ้นทั้งในระยะยาวและระยะสั้น

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวพระราชดำริที่ทรงพระราชทานเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบกับความยากลำบาก ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทรงเรียกแนวทางนี้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำของเกษตรกร แนวพระราชดำริดังกล่าวนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อเกษตรกรทั่วประเทศ กลุ่มของข้าพเจ้าจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าเกษตรกรในชุมชนของเรามีความคิดเห็นหรือมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่มากน้อยเพียงใดและนำไปใช้บ้างหรือไม่

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในชุมชน
2. เพื่อศึกษาถึงการนำแนวพระราชดำริไปใช้เป็นหลักการในการทำการเกษตรของเกษตรกรในชุมชน

ขอบเขตของการดำเนินการ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรในพื้นที่อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งกลุ่มผู้ศึกษาได้ไปเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยยึดตามภูมิสำเนาที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้ศึกษา ผู้เก็บข้อมูล 1 คนต่อเกษตรกร 10 คน รวมทั้งสิ้น 50 คน
2. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 เดือน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในวันหยุดเรียน เสาร์-อาทิตย์
3. ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่
 - 3.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร
 - 3.2 การนำความรู้เรื่องทฤษฎีใหม่ไปใช้เป็นหลักการในการทำการเกษตร

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่

การนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้เป็นหลักการในการทำการเกษตร หมายถึง ความรู้ความสามารถของเกษตรกรในการนำเอาแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้เป็นหลักการในการทำการเกษตร

เกษตรกร หมายถึง ชาวบ้านในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

ข้อตกลงเบื้องต้น

ความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่และการนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ ได้มาจากการตอบแบบสัมภาษณ์ของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่กลุ่มผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบกับความยากลำบาก ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทรงเรียกแนวพระราชดำรินี้ว่า "ทฤษฎีใหม่" ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 การผลิต

เป็นขั้นตอนการผลิตที่ให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยวิธีการง่ายๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ให้พอมีพอกินไม่อดอยาก โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึง

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งพาตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หาเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง โรงเรียนอื่น ๆ อย่างไรก็ตามอัตราส่วนที่กล่าวมานี้ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง การรวมกลุ่ม

เมื่อเกษตรกรได้ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ในขั้นตอนที่หนึ่งในที่ดินของตนเองจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นตอนที่สองคือ ให้เกษตรกรรวมพลังกัน ในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน การผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม การดำเนินธุรกิจ

เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรควรพัฒนาไปสู่ขั้นที่สามต่อไปคือ ติดต่อ ประสานงาน เพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือบริษัทห้างร้าน เอกชน มาช่วยในการลงทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ซึ่งมีใช้ทำอาชีพเกษตรอย่างเดียว ทั้งนี้ฝ่ายเกษตรกร และฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

1. ให้ประชาชนพอยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพ ในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้
2. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถนำน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่างๆที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน
3. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาล โดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้
4. ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งกลุ่มผู้ศึกษาได้ทำการเลือกมาอย่างเจาะจง โดยยึดตามความสะดวกของภูมิสำเนาที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้ศึกษา โดยเลือกมาอย่างมีสัดส่วนผู้เก็บข้อมูล 1 คนต่อเกษตรกร 10 คน รวมทั้งสิ้น 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ที่กลุ่มผู้ศึกษาได้สร้างขึ้น และให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบแล้ว

วิธีดำเนินการศึกษา

1. วางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 โดยการกำหนดตัวบุคคลที่เป็นผู้เก็บข้อมูล โดยกำหนดเป็น 1 คนต่อกลุ่มตัวอย่างหรือเกษตรกร 10 คน
 - 1.2 กำหนดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 1 เดือน ในช่วงเดือนสิงหาคม 2544
 - 1.3 กำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ให้ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับผู้เก็บรวบรวมข้อมูล
2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแยกกันเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคลในวันหยุดเรียน เสาร์-อาทิตย์
3. นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาร่วมกันวิเคราะห์ โดยคิดเป็นร้อยละและข้อมูลเชิงคุณภาพ
4. สรุปผลการดำเนินการ

บทที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรและการนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ ปรากฏผลดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 91 จากเกษตรกรทั้งหมด 50 คน ตอบว่า ทราบและรู้เรื่องของเกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 จากเกษตรกรทั้งหมด 50 คน ตอบเรื่องอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ของเกษตรทฤษฎีใหม่ได้อย่างถูกต้อง

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 64 จากเกษตรกรทั้งหมด 50 คน ตอบว่าสามารถนำความรู้เรื่องทฤษฎีใหม่ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

เกษตรกรที่ตอบว่าสามารถนำความรู้เรื่องทฤษฎีใหม่ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ตอบว่ามีทราบและรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ และคิดว่าสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการทำการเกษตรของตนเองได้ ส่วนเกษตรกรที่ตอบว่าไม่สามารถนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ได้นั้น มีทั้งผู้ที่ตอบว่าทราบและรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ และผู้ที่ตอบว่าไม่ทราบและไม่รู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ นอกจากนี้เกษตรกรที่ตอบว่าสามารถนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ได้ส่วนใหญ่สามารถบอกถึงประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ได้ โดยสรุปว่า เป็นการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น โดยให้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบประหยัดและพอเพียง

บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินการ

สรุปผลการดำเนินการ

การดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรที่มีต่อเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ ผลการดำเนินการสรุปได้ดังนี้

เกษตรกรร้อยละ 91 ตอบว่า ทราบและรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรกรร้อยละ 8 ตอบเรื่องอัตราส่วนในการจัดสรรพื้นที่ทำการเกษตรตามแนวทางของทฤษฎีใหม่ได้ถูกต้อง

เกษตรกรร้อยละ 64 ตอบว่าสามารถนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ได้

นอกจากนี้เกษตรกรที่ตอบว่าสามารถนำความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ได้ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ตอบว่า ทราบและรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่

อภิปรายผลการดำเนินการ

การดำเนินการศึกษาครั้งนี้ ผลปรากฏออกมาว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น อาจเป็นเพราะว่า ทางหน่วยงานราชการ ได้ทำการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้แก่เกษตรกรอย่างกว้างขวาง รวมทั้งได้กำหนดเป็นแนวทางที่ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม ได้รณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานให้เรื่องดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จ อันเป็นการสนองแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รับทราบเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่จากสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยเฉพาะทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่มีอยู่แทบทุกครัวเรือน แต่จากการสัมภาษณ์จะลึกลงไปถึงเนื้อหาสาระจริงๆ ของเกษตรทฤษฎีใหม่ กลับพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถตอบในรายละเอียดได้ แสดงว่า เกษตรกรยังมีความรู้ความเข้าใจในระดับที่เป็นเพียงแค่ว่าคืออะไรและเป็นอย่างไรเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการตอบว่าสามารถนำเอาแนวคิดเรื่องทฤษฎีใหม่ไปใช้ได้ แต่ก็พบว่าเป็นการตอบคำถามในลักษณะกว้างๆ ขาดรายละเอียดในการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้ยังมีการทำการเกษตรในลักษณะแบบเก่าอยู่มากและยังไม่มีสิ่งใดมากระทบหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ. (2542). แนวการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่

แบบสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรในอำเภอลานกระบือต่อเกษตรทฤษฎีใหม่

ชื่อ หาญดรงค์ นามสกุล อิทธิชัย
อายุ ๖5 ปี การศึกษาจบ ป. 4
ที่อยู่ 54 ม. ๑ ต. ช้างคอง อ. ลานกระบือ จ. กำแพงเพชร
มีบุตร 2 คน

ข้อ 1. ท่านเคยทราบเรื่องของเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ หรือไม่

ทราบ ไม่ทราบ

ข้อ 2. ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรแบบทฤษฎีใหม่

รู้ ไม่รู้

ข้อ 3. ถ้ารู้เกษตรทฤษฎีใหม่จะมีแนวความคิดและหลักการอย่างไร

(1) ช่วงนี้เป็นต้นฤดูปลูกพืชทุกชนิด ไร่ ๑ ไร่ ๓ คองปลูกพืช ๓ คอง
คองหมัก คองน้ำ คองน้ำ คองน้ำ คองน้ำ คองน้ำ คองน้ำ
พริก กล้วย
1 คอง ๓ คอง พริก ๑ ไร่ ๓ คอง ๑ ไร่

ข้อ 4. 30 : 30 : 30 : 10 ท่านทราบหรือไม่ ว่าคืออะไร

30% ไร่ ๓ คอง สรรพพืช
30% ไร่ ๓ คอง หมัก
30% ไร่ ๓ คอง พริก ๑ ไร่ ๓ คอง ๑ ไร่ 10% ไร่ ๓ คอง อยู่อาศัย

ข้อ 5. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

ได้ เพราะ ทำให้ไม่ประสบความล้มเหลว ไร่ ๑ ไร่ ๓ คอง พริก ๑ ไร่ ๓ คอง ๑ ไร่
 ไม่ได้ เพราะ

ข้อ 6. ท่านทราบเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ และสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างไร และประกอบไปด้วยอะไรบ้าง

มีแนวทางในการเกษตรวิธีใหม่ทำการเกษตรจะได้ผลผลิตมากขึ้น
และทำให้ทุกทฤษฎีใหม่ ในการประกอบอาชีพ ตามแบบของตนเอง

ข้อ 7. ถ้าท่านพบกับปัญหาเกษตรทฤษฎีใหม่ ท่านจะอย่างไร

ก็ควรพิจารณาเกษตร อีกรวด ๓๐ ตังใหม่จาก เกษตร แล้วทำ โดยวิธี
ว่ามีปัญหาในด้านเกษตรประกอบอาชีพแล้ว

ข้อ 8. เกษตรทฤษฎีใหม่มีประโยชน์อย่างไร บอกมาอย่างน้อย 3 ข้อ

1. ในนาข้าวเดิมมีก้นตื้น ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ ในสระปลูกพืชผักต่าง ๆ
2. มีพื้นที่ปลูกตามฤดูกาลได้เร็วขึ้นได้ตลอดปี
3. ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะมีพืชสวนและสัตว์ของตนเอง
ในสระต้นหนึ่ง

ภาคผนวก จ

ตัวอย่างหนังสือติดต่อประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

ที่ ทม ๑๐๑๒/๑๔๑๗

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๔ เมษายน ๒๕๔๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นกรรมการร่างหลักสูตร

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกร

เนื่องด้วย นายไชยรัตน์ ปราณี นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปฏิญานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดโรตง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปฏิญานิพนธ์ ในการนี้ ใคร่ขอเรียนเชิญ นายสมพล แสนคำ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรภาคเหนือตอนล่าง และ นายบรรจวบ กิ่งเฟื่องฟู นักวิชาการเกษตร ศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรภาคเหนือตอนล่าง เป็นคณะกรรมการร่างหลักสูตร

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ข้าราชการในสังกัดเป็นกรรมการร่างหลักสูตรในการทำวิจัยดังกล่าวของ นายไชยรัตน์ ปราณี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยฝ่ายบริหาร

รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๗๒๖, ๕๖๔๔

โทรสาร. ๒๕๘-๔๑๑๕

ที่ ทม ๑๐๑๒/๑๗๒๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อธิการบดีสถาบันราชภัฏเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย หลักสูตรและแผนการสอนฯ

เนื่องด้วย นายไชยรัตน์ ปราณี นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญม ชิตพงศ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ ลีตระกูล เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบหลักสูตรและแผนการสอนรายวิชา ง ๓๒๑ โครงการงาน “การจัดการทางการเกษตร” ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓) ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๔

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ข้าราชการในสังกัดเป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นายไชยรัตน์ ปราณี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.สำริง บุญเรืองรัตน์)
รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๗๒๖, ๕๖๔๔

โทรสาร. ๒๕๘-๔๑๑๕

ที่ ทม ๑๐๑๒/ ๑๔๑๘

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๔ เมษายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นกรรมการร่างหลักสูตร

เรียน ผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีกำแพงเพชร

เนื่องด้วย นายไชยรัตน์ ปราณี่ นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปฏิญานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ จิตพงศ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปฏิญานิพนธ์ ในการนี้ ใคร่ขอเรียนเชิญ อาจารย์นพพล ทัพพันธ์ อาจารย์สมเกียรติ ชวคนุช และ อาจารย์อำนาจ สอนแก้ว เป็นคณะกรรมการร่างหลักสูตร

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ข้าราชการในสังกัดเป็นกรรมการร่างหลักสูตร ในการทำวิจัยดังกล่าวของ นายไชยรัตน์ ปราณี่ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

ไพโรจน์ กิ่งนุก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ กิ่งนุกหลาย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยฝ่ายบริหาร

รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๗๒๖, ๕๖๔๔

โทรสาร. ๒๕๘-๔๑๑๕

ที่ ทม ๑๐๑๒/๕๕๓๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ราชเลขาธิการ กองโครงการสัมพันธ์ สำนักราชเลขาธิการพระบรมมหาราชวัง

สิ่งที่ส่งมาด้วย หลักสูตริวิชา ง ๓๒๑

เนื่องด้วย นายไชยรัตน์ ปราณี นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดโรสง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ดร.อรสุดา เจริญรัต เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจหลักสูตรวิชา ง ๓๒๑ โครงการงาน “การจัดการทางการเกษตร”

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ข้าราชการในสังกัดเป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นายไชยรัตน์ ปราณี ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๗๒๖, ๕๖๔๔

โทรสาร. ๒๕๘-๔๑๑๕

ที่ ทม ๑๐๑๒/ ๔๓๐๖

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุโขมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๘ ธันวาคม ๒๕๕๓

เรื่อง ขอความร่วมมือเพื่อการวิจัย

เรียน อธิบดีกรมสามัญศึกษา

เนื่องด้วย นายไชยรัตน์ ปรานี นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรให้ สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ นายสมพล ดันดีสันติสม ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก และ นายสนอง นุ่มรักเยี่ยม หัวหน้า หน่วยงานนิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๘ เป็นผู้เชี่ยวชาญในการให้คำปรึกษาแนะนำ และ ใช้อำนวยการความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนและพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียน และนำหลักสูตร ไปทดลองใช้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้โปรดพิจารณาให้ นายไชยรัตน์ ปรานี ได้เก็บข้อมูล ในการทำปริญญานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๖๖๕-๑๐๐๐ ต่อ ๕๖๒๖, ๕๖๔๖

โทรสาร. ๒๕๘-๔๑๑๕

ที่ ทม ๑๐๑๒/ ๑๕๓/๔

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๓ เมษายน ๒๕๔๔

เรื่อง ขอความร่วมมือเพื่อการวิจัย

เรียน อธิบดีกรมสามัญศึกษา

เนื่องด้วย นายไชยรัตน์ ปรามณี นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปฏิญานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดโธสง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปฏิญานิพนธ์ ในกรณีนี้ ใคร่ขอเรียนเชิญ นายเจริญ ภักดีวานิช รองอธิบดีกรมสามัญศึกษา เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยเรื่องดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ข้าราชการในสังกัดเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำในการทำปฏิญานิพนธ์ของ นายไชยรัตน์ ปรามณี ซึ่งจะประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๗๒๖, ๕๖๔๔

โทรสาร. ๒๕๘-๔๑๑๕

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายไชยรัตน์ ปราณิ
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 15 เดือนตุลาคม พุทธศักราช 2506
สถานที่เกิด	อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 102/10 หมู่ 12 ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	ศึกษานิเทศก์ ระดับ 7
สถานที่ทำงานในปัจจุบัน	หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2524	มัธยมศึกษาตอนต้น – มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนครสวรรค์
พ.ศ.2526	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาศึกษาชั้นสูง(ป.กศ.สูง) วิทยาลัยครูนครสวรรค์
พ.ศ.2528	การศึกษามัธยมศึกษา(กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
พ.ศ.2531	การศึกษามหาบัณฑิต(กศ.ม.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ.2544	นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ.2545	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต(กศ.ด.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร